

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.
LEVELEZÉS.

VII. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1896.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR. VÁCZY JÁNOS.

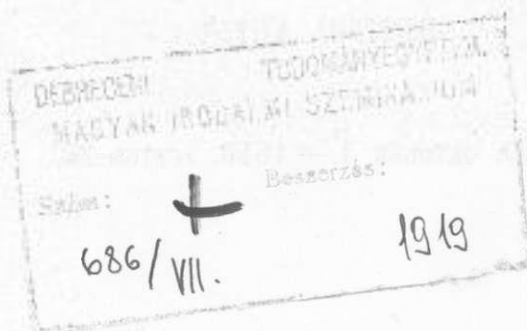
HETEDIK KÖTET.

1809. OKTÓBER 1. — 1810. JUNIUS 30.

BUDAPEST, 1896.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Budapest, 1896. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

BEVEZETÉS.

A Kazinczy Ferencz Levelezésének hetedik kötete az eddigiek-nél is rövidebbre, mindössze csak kilencz hónapi (1809. okt. 1. — 1810. jún. 30.) időközre terjed s 236 levelet foglal magában, a melyek közül 114-et Kazinczy maga irt az előbbi kötetekből már ismert barátai-hoz, író társaihoz. Említésre érdemesebb új levelezői e kötetben ifj. b. Wesselényi Miklós, Balogh Sándor győri apát s a legnevezetesebb Horvát István, a kit Vitkovics Mihály és Szemere Pál ismertetnek meg vele, hogy küzdelmeinek osztályosa, czéljainak elősegítője s a régi irodalomban való avatottságával a nyelvújítás egyik fő irányának kiváló munkása legyen.

Kazinczy sokra becsülte őt, főleg midőn Révainak Ürményi József országbíróhoz intézett ama levelét olvashatá, a melyben a betegeskedő Révai legkedvesebb tanítványát kérte helyetteseül. Azt ítélte e levélről, hogy van olyan erkölcsi értéke Horvát Istvánra, mintha valóban ő neveztetett volna ki akkor a magyar nyelv egyetemi tanszékére. S a mint a Czinke Ferencz (Révai utóda) Új Holmijáról s gyarló előadásairól mind többet hallott: maga is készült sikra szállani ellene, annál is inkább, mert meggyőződése szerint a kormány készakarva, a nemzet szellemi fejlődésének ellensúlyozásául nevezett ki a magyar nyelv tanítására olyan tehetségtelen tanárokat, mint a milyenek Vályi András és Czinke Ferencz voltak, a kik «úgy vették körül Révait, mint Krisztust a két lator.» Kazinczynál senki sem örült jobban a Szemere kritikájának, a mely Czinkét kegyetlenül pellengérre állította, s a melynek oly eleven hatása volt, hogy e «nyavalyás tanítót» hét hallgatója is odahagyta, még vizsgálá-

latot sem tarthatott. Ennek egyfelül örülni lehetett, mert a tanuló ifjak legalább a mótelytől megszabadultak; de másfelől nem csekély kára volt működésének általános nemzeti szempontból, mivel «az ide mindenfelől tanulni jövő német, tót, rác, oláh ifjak nyelvünkben tanulatlanok maradtak; a magyar születésűek pedig, főkép a bársony ágyakból valók, elkedvetlenedtek nyelvünket tanulni.» Vitkovics mély keserőséggel beszéli el mind ezeket s Isten előtt teszi felelőssé azt, a ki «Bécsben ily nem-énekelő madarakat ajánl azon fölül is szabdalásba vett literaturánknak.» «Sir — úgy mond — a becsületes érzőnek szíve és nyögjön-nyög, ilyeseket tapasztalni kénytelenítettvén.» Kazinczy jobb szerette volna, bár inkább semmiféle tanára ne lett volna nyelvünknek az egyetemen, semhogy ily izléstelen és önhitt ember üzzön csúfot nemzetünk legdrágább kincséből. De azt hitte, hogy ha a kritika máskor is oly erősen találja Czinkét: Archilochos Lykambesének példájára «szégyeltében kötelet hozat.»

Több ily Czinkét látott Kazinczy az akkori magyar írók között, a kikre ép ez időtt kezdte szűrös nyilait lövöldözni s a kiket jobbra a német folyóiratokban érdemökhöz mérten éles bírálat alá vett. Fő szempontja a magyar nyelv kiművelése és csinosítása lévén, epigrammaiban, bírálataiban s leveleiben egyaránt hangoztatta nyelvünknek az új idők követelvényeihez mért átalakítása szükségét s lehetőségét, mivel az élő nyelvnek változnia kell. Bizonyos határig tiszteletben tartá a hagyományt, a régi írók (Szenezi Molnár, Pázmány, Károli, Káldy, stb.) példáit; de azt vitatta, hogy az új fogalmak s új ismeretek új kifejezésmódot kívánnak, s a látszólagos romlás is hasznára válik lassankint nyelvünknek. Csak a lelki szegények gyűlölik az újságot. A haladás folyama épen úgy magával viszi a nyelv fejlesztését, mint az életmód, öltözet s társadalmi szokások változását. Itt és ott az «új idők tónusa és a szükség» az irányadók. S a kik a régi írókat nem ismerik, az ő és társai műveiben azt is kárhoztatják, a mi csak a régi szók és szóvonzatok föllevenítése. «Rontsuk, édes barátom — így ír Szentgyörgyi Józsefnek — a nyelvet! rontsuk! sok rontani való van benne. Pázmány is rontotta azoknak ítéletek szerént, a kik vele egy időben éltek; sőt talán te is hamar *mívét* rontásnak neveznéd, ha azt én mondanám annak, és nem ő mondotta volna.» Elismeri, hogy az ő Marmontel-féle fordítása ellen nem egy gáncsot tehetni: de fordítsa hát gáncsolója «Pázmányosan» s hasonlítsa össze azt az övével és a Báróczyéval, meglátja, mi az, a mit a változott idők s a haladás követelnek.

A Marmontel fordításának ismeretlen bírálója megrója Kazinczyban azt a mesterkedést és keresettséget, a mely kifejezéseiben annyira szembeötlő, s felhossa, hogy Kazinczy még ott is, a hol az egyszerű és népies kifejezés módokat használhatná, rendesen valami finomabb hangzásúval s gondolkozásra késztetővel (Nachsinnen erfordernde Redensart) helyettesíti. Kazinczy szerint épen ez teszi széppé s művészivé az írást. A szokatlan, ha szépen hangzik s az ízlést nem sérti, előbb-utóbb szokottá válik. Példákkal mutogatja, mikép lehet a régi szokat új színezetűekké tenni versben vagy prózában. Egyszermind számos érvet gyűjt felfogásának támogatására. Midőn Klopstock «Grammatikai beszélgetéseit» s ennek bírálatát olvassa, újabb okokat talál régi véleménye erősítésére. «Higgy állításomnak — írja gr. Dessowffy Józsefhez intézett levelében — nem fanfaronnád az bennem, nékem épen az a gondolkozásom a magyar nyelvről, a mi a Klopstocké s Vossé a németről.» Régebbi tervét, hogy ez alapon írjon grammatikát, megint előveszi, de azt most sem valószínűsítheti meg. Azonban fölkeri Romy Károlyt, hogy mivel ő úgy is egy német stílistikán dolgozik, jegyezze ki számára a Goethe, Lessing, Wieland és Schiller műveiben található gallicismusokat, a Klopstocknál és Vossnál előforduló graecismusokat, hogy azokra hivatkozhassek. Romy készséggel teljesítette kérését, számos xenologismust gyűjtött össze, a melyeket a széphaltni mester föl is használt alkalomilag. Tudta, hogy az ósdiak ép úgy haragudtak az új viseletre, mint az új szokra, azért írta *A neo- és palaeologus* című «istentelenül korbácsoló» epigrammját, a melyben Fürmender kesereg a fia divatozó ruházata-
tán s beszédmódján, a ki

Csendet mond, mikor ír s *kecsét* és *kegyet*, a mi reménység
Voll hajdan — hosszú mondani! — néki *remény*.

Kazinczy szerint is nevetséges volna, ha a debreczeni bíró öltözködnék az új divat szerint; de épen úgy nevetséges volna, ha a «jurátus öltöznék a bíró uram lábikráit verő mentéjébe.» A poétai stílnak legyenek új szavai, hadd ragaszkodjék a nép a szokáshoz.

A nevezett német írók sokkal nagyobb tekintélyek előtt, mint mind azon magyar írók, kik a szokást teszik a grammatikai senatusban a legelső helyre, s a kik, ha valami új szó üti meg fülöket, legott azt kiáltják: ez nem magyar, ez nem szokás. Ámde — hangzott az ellenvetés — a nyelv szépségeit nem az idegen nyelvekből kell kifejtetni, hanem önmagából. Aztán itt is meg kell tartani

bizonyos határokat, a melyeket Kazinczy a köréje csoportosított írók, Dayka, Kis János, Berzsenyi és Virág s első sorban a maga műveiben látott megszabva. Ő sem mondja, hogy a nyelv-szokás nem az első helyre teendő a megindult mozgalomban, Révai is a legfőbb tekintéllyel ruházza föl; de igen helyesen állítja, hogy «maga a szokás még nem minden s még egy felsőbb is van.» A hol a szabályok szigora, a nyelvhasználat bizonytalansága (Vagitát) el nem igazítanak, ott az etymológiához, analogiához és jóhangzathoz kell folyamodnunk, *mindenek fölött pedig az ízléshez*, a melyet oly kevesen ismernek, ámbar Adelung is nagyon ajánlja. (1564. 1568. 1572. 1610. 1613. 1647. 1648. 1651. 1702., 1706. 1719. 1776. 1780. 1790. sz. lev.)

Épen a művészi ízlés nevében nézte kedvetlenül Kazinczy, mivé akarja tenni Horvát István a Révai nagy hagyományait. A régiség túlzó dicsérete, mondhatni, föltétlen cultusa, — a mely Kazinczy irányával rokon volt ugyan, de nyelvmívelő munkásságának híréül sem volt oly mindent magábanfoglaló alapja, mint a Révai legteljesebb tanítványa szeretne volna — ha írónk között híveket tud toborzani, nem kevésbbé fenyegeti vala a megindult reform üdvös folyamát, mint az ósdiak legmakacsabb ellenállása. Horvát István már ekkor kimondotta — bár más szempontból, mint a mai nyelvtudomány tanítja — hogy Révainak csak rendszere hibátlan s nem egyszerűsmind annak kifejtése is. Dicsekszik, hogy Révai eszméibe ő hatolt be a legjobban, de a régi nyelvemlékek tanulságait «Révainál százszor messzebb vitte», noha még napfényre nem bocsáthatta s így nem tartja feltűnőnek, hogy Kazinczyt Révaitól is még széles köz választja el. De jóllehet el kellett ismerniök mindazoknak, a kik ez idétt grammatikai kérdésekkel foglalkoztak, hogy Horvát István több nyelvemléket felkutatott, mint bárki más a magyar tudósok között, különbségei legszorosabb barárait is csak gúnyos mosolyra fakasztották. Kazinczyt a «legtanultabb s legfinomabb ízlésű írónk»-nak hirdeti ugyan, de mivel a régi nyelv kincseit kevésbbé aknáztta ki, kétségesnek tartja, helyes irányba tereli-e a megindult mozgalmat. Horvát István épen az új idők követelményeit nem vette kellő figyelembe, a mi Kazinczy működésének egyik fő alapja volt. Amaz a középkori nyelvemlékek útmutatásait alkalmazta zsinórmértékül s úgy szólván figyelmen kívül hagyta a nyelvnek századokig tartó újabb fejlődését; emez a művészi ízlés iránytűje segítségével mert csak a régi irodalom adatai közt tarlózni s jobbára csupán a feledésbe jutott szók

főtelevenítését hangoztatta, míg a szókötésben és a mondat szerkesztésben kevésbé bízta magát még a leghíresebb régi írókra is. Amaz e tekintetben is a multak tanulságainak alapján állott. Azért írta Szemere Pál gúnyosan, hogy ha Horvát Istvánra hallgatna, így kellene szólnia: «Hallgass te, ördögök ördögök!» Vagy: «Az elviseltettek köntösök rakvak szennyekkel; én pedig a szennyvel rakvás köntöst nem hordom». (1623. sz.)

Kazinczy előtt az idegen nyelvek tanulságai szintén alapul szolgáltak a magyar nyelv csinosítására, a mit a hozzá csatlakozott íróknak sem mindegyike helyeselt. Különösen visszatetsző volt ekkor írt verseiben az *elísio*, a melyre nyelvünk csak igen kevés példát nyújt. E tekintetben Kazinczy nem annyira a latin és görög, mint inkább az olasz és francia írókat tartotta szem előtt. S nemcsak az egy szóban egymás mellett előforduló hangzókat (seregeit—seregejt) vonta össze, a mire még Petőfinél is találunk példát (idegeit—idegejt): hanem a két szóban egymásra következő hangzókat is (*d'angyala*, *gyönyörű orcákra*), a mire a *gazdasszonyban* és *viczispánban* hozott föl példát. Sipos Pál, korának egyik legjobb latin versírója, készséggel fogadta a Kazinczy útmutatásait; többi íróink azonban nem tudtak e merész újításba belenyugodni. Szemere Albert, Kazinczy volt iskolatársa, egyszer a megyegyűlés után szólítá meg az elisiók ügyében, felhozva egyik versét, a mely mindenütt tesszést aratott, csupán elisióit gáncsolták. Kazinczy a latin és görög nyelvre hivatkozott. Szemere Albert azzal érvelt, hogy ott szokás volt, mire amaz így válaszolt: «Tegyük hát itt is szokássá, mert a hiatus még prózában is rüt.» Igen, de a magyarban nem lehet mondani: *d'angyala*, *gyönyörű orca*, stb. Kazinczy kész a felelettel: a latin nyelvet sem beszélték prózában úgy, mint Vergilius scáldálja: *conticuer' omnes, intentiqu' ora tenebant*. A pesti trias véleménye sem volt a széphalmi vezér mellett, de ez őt épen nem tette tartózkodóvá. «A vocalisok kiugratása és összeforrasztása — úgy mond — nekem megmásolhatatlan törvényem lesz ez után: de miattam Virág és minden más üresen hagyhatja a hiatus, ha az én bátorságommal nem mer élni.» Ila tehát követőkre nem talál is, ő sok helyen él az elisióval. Mindenütt az olasz és francia sem él vele. Kazinczy sem akarja az egymásra következő két hangzót mindenütt összevonni, és pedig, úgy látszik, olyankor nem, midőn az egyik hangzó al-, a másik felhangú. Érdekes erre vonatkozólag, a mit a *d'angyala*-féle elisióról ír. Ezt ő maga is el akarta kerülni és

sokfélelekép forgatta a hexametert, gyötrötte magát, de nem tudott vele boldogulni. »Kifáradván írja — a hasztalan munkában, abba hagytam, hadd álljon s boszantsa a bátortalanokat s rettentse az imitatorok marhanyáját.» Ez bizonyára igen különös oka az oly szilárd meggyőződéssel hirdetett elisio alapjának, a melyet ime nála is csak a megszorultság hoz létre. (1559. 1561. 1682. 1733. 1743. 1745. 1752. sz.)

Kazinczy több grammatikai kérdést vizsgálat alá vesz ekkor írt bírálatában, a melyekben a költészet és műpróza kifejezésbeli sajátosságait szintén a műizlés iratlan törvényei szerint kívánta meghatározni. A Pápay Sámuel derek munkájáról közlött bírálatában egyenesen a tiszai nyelvjárást védi a Dunán túli ellen s azért rója meg a -túl-túl, -bül-bül, -rül-rül-féle ragokat; az *y* és *j* közti harcban az etymologia útmutatása szerint határozottan emennek a részére áll s finomabb szóvonzati sajátságokat is szóvá tesz, a melyekben Pápay, szerinte, nagyon tévedt. Kritikája meggyőző érvekkel teljes, kiméletes hangú, csak a végső ítélet kimondásában szigorú, midőn azt mondja, hogy a Pápay művének grammatikai része majd minden érdem nélkül való, de a történeti rész annál több figyelmet érdemel. Utóbb maga is nagyon szigorúnak tartotta e véleményét, s mielőtt bírálatára megjelent volna, kérte Rummy Károlyt, szelídítsen élesebb kifejezésein itt-ott, főleg pedig az összefoglaló ítéleten úgy: hogy a mű grammatikai része *kevés* érdemmel dicsekedhetik. Rummy azonban nem igen változtatott a Kazinczy fogalmazványán, s így a Pápay, aztán a Kisfaludy Sándor és Versegghy műveinek bírálatára mind meszszebbre távolította egymástól a Dunán túli írókat és Kazinczy híveit.

Kivált a *Himfy Szerelmei* és a *Regék* sok tekintetben igazságtalan kritikái gerjesztettek ellenszenvet a széphalmi mester iránt. Amabban még legszorosabb követőinek is feltűnt, hogy a második részt, a *Boldog szerelmet* ítélte sikerültebbnek; emebben pedig az általános aesthetikai szempontok alkalmazásának hiánya csökkentette az egésznek értékét, mivel úgy tetszett, hogy Kazinczy csak állít valamit az idegen írók tanításai nyomán, de semmit sem bizonyít. E bírálatnak már bevezetése szemet szúrhatott. Kazinczy csodálkozik, hogy a regéket sokkal jobban megszerette a magyar közönség, mint a *Himfy Szerelmeit*, s ő e jelenség okát a német lovagregények izlésrontó hatásában keresi. Kazinczy nem is tartja összehasonlíthatóknak a regéket a *Kesergő* és *Boldog szerelem* dalaival. Emezek a költőt halhatatlanná teszik, míg amazokat szinte fáradság végigolvasni.

«A jó románczokat — mondja a németül irt bírálatban — szerencsésen kell kigondolni, helyesen szerkeszteni s eleven, a tárgy jelleméhez illő hangon, szép versekben énekelni, különben a jó románcz címéhez semmi közük.» E nagyon általános szabályt a részletekre nem alkalmazza Kazinczy, csupán a verselés egyhangúságát s «üres» zengését rója meg, a mely unalommal tölti el az olvasót.

Nemcsak Kisfaludy Sándor vette zokon e bírálatokat, hanem az egész Veszprémmegye, sőt mondhatni, az egész Dunántúl. «Himfyt — írja Vitkovics — a recensio . . . földig leverte és benne a nagy embert kis emberré változtatta.» Kazinczynak két levelét válasz nélkül hagyta. A Dunán túli írástudóknak az nem tetszett kivált, hogy Kazinczy a Kisfaludy magyarságát is «bíralni merészelte.» Ellenben a pesti trias annál inkább javalta e kritikákat, s Vitkovics ilyenektől várta irodalmunk fölzsendülését. «Én ugyanezt tartom — jegyzi meg erre Kazinczy — és ha az egész világ ellenem toldúl is, ezt fogom cselekedni; s bár magyarra fordítva is mondhatnám.» Kazinczy azt hitte, hogy tiszteletének legigazibb jeléül fogadják kritikáit, meg sem álmodván, mily ellenkező hatással lesznek azok írókra és olvasókra egyformán. Hanem azért ez úton tovább haladni egy pillanatig sem késlekedett, mert úgy hitte, hogy érdeklődést kelt nemzetünkben az irodalmi mozgalom iránt. (1578. 1579. 1583. 1597. 1599. 1600. 1603. 1615. 1619. 1633. 1645. 1655. 1671. 1682. 1683. 1738. sz.)

Ebből a szempontból tüzei folyvást pesti barátait egy folyóirat kiadására. Szemere Pál és Vitkovics hajlandók is volnának ilyet szerkeszteni, ha kiadó találkoznék. Berzsenyi első pesti útja alkalmával szintén erre ösztönzi a trias tagjait, de sikertelenül. Több reménynyel kecsegtetett a Döbrentei Gábor ügyekczte, a ki, mióta a gr. Gyulay-családnál nevelősködött, folyvást iparkodott vagy egy zsebkönyvet, vagy egy folyóiratot kiadni, kérvén Kazinczyt, hogy úgy verseivel, mint bírálataival, különösen pedig tekintélyével támogassa őt. Kazinczy a nálunk is olvasott németországi lapok mintájára kívánt egy magyar kritikai lapot alapítani s kijelölte Döbrentei számára a dolgozótársakat; egyszersmind óhajtandónak vélte a bécsi, lipcei, jenai és hallei folyóiratokban közlött magyar tárgyú kritikák lefordítását vagy átdolgozását; de nem vakon és változtatlanul, hanem az ott megjelent bírálatokat összehasonlítva a művekkel, s javítva, bővítve, kurtítva azokat. «Ne hagyja az úr — írja Döbrenteinek — hiú álommá válni azt a reményemet, hogy kritikus írást fogunk olvasni magyar nyelven. Menni fog az, csak jól kezdődjék. Jól fog

pedig, ha derék munkástársakat választ az úr és a rossz verseeskét semmi tekintet alatt föl nem veszi írásába... Menni fog az, csak kezdjük valaha, mert sokan óhajtják s érzik hijokat. Pesten hány jó fej van, hány az úr hazájában. Ne rettentse el az urat az a gondolat, hogy sokan ellenségeikké lesznek a nem kedvező recenziók miatt mind az úr személyének, mind az institutumnak. De barátjai is lennének, és épen e miatt lennének barátjai. Csak arra kellene vigyázni, hogy ha a kritika csipős lesz is, mérges, epés ne legyen s az igazsággal ne ellenkezzék.»

Az 1810. évben határozottabb alakot öltött a Döbrentei terve. Ez év szeptemberében tanítványával, gr. Gyulay Lajossal Kolozsvárra volt menendő s itteni tartózkodását akarta felhasználni a folyóirat szellemi és anyagi oldalának rendezésére. A zsebkönyv kiadásáról végleg lemondott s az összeszedett kéziratokat a folyóirat számára tartogatta, remélvén, hogy azt 1811. elején megindíthatja. Már 1809. decz. 13-ról így ír Kazinczyhoz: «Meg fogom próbálni azt a pályát, melyet a Tek. Úr elejbém mutat. Felvállalom a Literatur-Zeitung kiadását. Azok közül, kik segítőim lesznek, a legérdemesebbek befogják takarni azt, a hol gyenge leszek.» Azonban irodalmunk s egész szellemi életünk akkori ziláltsága új akadályt gördített a buzgó Döbrentei elé. Nyilván a felvilágosultabb eszméknek bár félénk hangú emlegetése már előre is némi megdöbbenést keltett azokban, a kik a folyóirat első füzetében megjelenendő darabokat censura alá vették. Legalább Döbrenteinek 1810. jan. 11-ki leveléből ezt következtetjük: «A Múzeum kijövése — írja — egy esztendővel tovább haladt. Prof. Szilágyi valami akadályokról ír, de nem írta ki egészen, mik azok. *A püspöknek néhány darabok nem tetszenek*, s prof. Szilágyi erre azt írja, hogy *némelyek nem akarnák az ilyen munkáknak megjelenését most*.» Jól ismeri Kazinczy azt a sok akadályt, a mely az ő és írotársai ügyekezetének szárnyát szegi, de azért csüggedetlenül tüzeli Döbrenteit, hogy csak készüljön a vállalat megindításához, mint ha az «bizonyosan meg fogna jelenni.» A kezdet nehézségeit úgy lehet legyőzni, ha érdekessé tudja tenni a folyóiratot. Érdekes pedig «bátor csapkodás nélkül» nem lehet. Ezt tehát alkalmazni kell kétféle okból: 1. mert «a csapkodásnak *több spectatora* akad, mint a tömjénezésnek»; 2. mert «a csapkodást inkább érdemlik a magyar gondatlan és nem rettegő írók.» «Ilizelkedni — folytatja Kazinczy — nem kellene, sem nem gorombáskodni: de tömjént és korbácsot igen bátran osztogatni — azt igen igen

kellene.» Ha más nem kezd egy zsebkönyv kiadásába: ő maga próbálkozik meg ilyennel, de tovább nem tűrheti, hogy kritika nélkül írjon boldog-boldogtalan s minden tanulmány és ízlés nélkül. «Recenziók nélkül — ismétli számtalanszor — nem fogunk haladni, s gyalázatjára van korunknak, hogy nemzetünk azt még a XIX. században sem olvas.» Szemerét különösen szeretné valamely időszaki vállalat megindítására bírni s azt hiszi, hogy a pesti triasnak többféle összeköttetése van, a mi a sikert inkább biztosíthatja. «Mit nem lehetne kezdeni — sóhajt fel — *csak kezdene valaha valaki!*» (1570. 1586. 1620. 1639. 1647. 1697. sz.)

De a Kazinczy buzgalma e téren még néhány évig eredménytelen maradt. Ő maga legkevésbé foghatott ily terv létesítéséhez. Más kínálkozó alkalmat kellett tehát megragadnia, hogy a szellemi munka iránt közönségünk érdeklődését ébresztgesse. A meghalt kiváló férfiak életrajzát használta most föl erre a célra, hogy azoknak működését úgy mutassa eleje, mint a mely az egyetemes nemzeti élet haladásához lényegesen hozzájárult, sőt a nélkül emez egyetlen bátrabb lépéssel sem mehetett volna előbbre. Az id. báró Wesselényi Miklós és Báróczy Sándor életrajzeit ebből a szempontból dolgozza ki. Látjuk, mily meleg vonzalommal kutat az adatok után; mily fáradhatatlan készséggel keresi föl a meghalt írók pályatársait s mily tüzzel buzdítja azokat is, hogy segítsék őt munkájában. A Wesselényire, Báróczyra és Fábchichra írt epigrammait szerteküldi az egész hazában, s kivált a két elsőnek emlékét megörökíteni s dicsőségüket hirdetni mindennél szentebb kötelességének tartja. Kora legjobb költőit (csak Kisfaludy Sándort mellőzi) kéri föl a Wesselényi halálát kesergő elégia írására, s hogy szárnyat adjon költői hevülésöknek, elmondja, mit tett Wesselényi a nyomorral küzdő magyar színészet ügyében és hogy maga is írt vagy fordított két-három drámát.* Így keletkezett a Berzsenyi gyönyörű ódája, mint az egyetlen maradandó emléke a Kazinczy ebbeli törekvésének. Bármennyire becsülte is Cserey Farkast, a kivel Wesselényi nem régen hevesen összeszólalkozott: bármennyire tudta is, hogy a bárót heves vérmérséklete sokszor túlzásra ragadta: halála után hallani sem szeretett gyöngeségeiről, csak a nagy embert látta benne, s mélyen meghatották a kiengesztelődött Cserey szavai, hogy a halállal tusa-

* Ez utóbbi állítást Szilágyi Ferencz a Wesselényiről írt élet- és korrajzban «teljesen alaptalan állítás»-nak mondja. Budapest, 1876. 75—76. l.

kodó férfiú «phantasiája mind a baza dolgait tárgyazta és phantasiájában is mondott sok olyast, a mi sok embernek eszébe sem jut, a ki magát okosnak és eszét helyén állónak gondolja.» »Hazám! Nemzetem! — kiált föl Kazinczy — téged siratlak, hogy kidőlt egy nagy díszed, egy nagy védelmeződ.» Utódjában, az ifjú báróban, szintén a jövő nagyra hivatott emberét sejtette, a ki fogadást is tett atyai barátja előtt, hogy az élet útain bármily küzdelmek várják, csak atya nevét említsék előtte: ő azonnal tudni fogja hazafiúi kötelességét. Kazinczy oly tanácsokat ad az ifjú Wesselényinek, a melyek épen úgy becsületére válnak hazafiságának, mint nagy műveltségének, s a melyekhez irodalmunkban alig lehetne mást hasonlítani, mint a Deák Ferencznek ismeretes két levelét. (Egyik, a melyet barátja fiához, s a másik, a melyet keresztleányához írt.) (1574. 1586. 1588. 1612. 1645. 1648. 1691. 1692. 1724. sz.)

Mélyen megütközik az elhunyt alacsony rágalmazóinak magatartásán, a kiknek gyűlölsége «még a sír szélénél sem állapodik meg», s valószínűleg nem igen tudja elhinni, hogy a *Szívképző regéknek* azért nem akadt vevője Erdélyben, mivel az Wesselényi képével jelent meg. Közép-Szolnok vármegye alispánja, a kit Wesselényi segített e tisztségre, nyíltan megmondá Csereynek, hogy «azon munkából senki sem fog csak egyet is venni, mert Wesselényi képe van eleire függesztve». Még egyik legsikerültebb epigrammját, *A zsidói nagy megholt* címűt is e miatt nem szerettek. Cserey a hozzája küldött fordításból egyetlen egyet tudott eladni. Azonban másfelül annál örömebb hallja Kazinczy, hogy Pesten Kis István huszonöt példányt akar Erdélybe küldeni, mert sokan keresik. A Rochefoucauld maximáinak fordításából is, pedig 4 frt 40 kr. volt az ára, már szép számmal eladott, s általában «nagy a kelete». Ezért ajánlkozik a Dayka műveinek kiadására is, a melyet Kazinczy a fogságból való kiszabadulása után nem sokára sajtó alá készített, s mielőtt még iránta a felszólítás megjelent volna, Vitkovics több mint ötven előfizetőt gyűjtött. Egyszersmind a *Magyar régiségek és ritkaságok* további kötetének anyagát is gyűjtögeti s fölkeri Horvát Istvánt, hogy Ferenczy Jánossal másoltassa le Bécsben a Pesti Gábor meséit. Szándékszik a *Szigeti veszedelmet* és Tinódi műveit is kiadni e gyűjteményben, annál is inkább, mert a Zrínyi eposzának közzétételére már régen, 1803-ban megkapta a censura engedélyét. Tudva-levő, hogy e vállalatot Kazinczy nem folytathatta, de az eposzt külön, 1817-ben csakugyan kiadta. Legjobban örült a Rochefoucauld maxi-

máinak megjelenésén, bár boszankodott, hogy czimét a bécsi kiadó, Geistinger József, tudta nélkül megváltoztatta, a mi ellen tiltakozott is a Kulesár lapjában. Anyagilag e munkája elég tűrhetően sikerült, mivel írói tiszteletdíj fejében vagy ötven példányt kapott, a nyomtatót és rézmetszőt pedig a kiadó fizette. «Bár — írja Kazinczy — egyéb munkáimra találnék így nyomtatót, inért mind magam, mind feleségem osztozatlan levén, s rabságom engem adósságba merítvén, nagy erőltetés nélkül nem nyomtattathatok.» Épen e miatt bocsátotta áruba könyv- és régiség-gyűjteményének még megmaradt részét is, felajánlván azt Jankovich Miklósnak, a ki készen is nyilatkozott a könyveket és rézmetszeteket illendő áron megszerezni. (1567. 1587. 1632. 1676. 1680. 1701. 1708. 1727. sz.)

Egyveleg írásainak kiadását a mostoha idők megakasztván. epigrammák és epistolák írásában talált kedvet és vigaszt. Ifjú korától késő öregségeig folyvást sovárgott a költői hírnév után; a classici és újkori költők műveinek javarészét tanulmányozta s egyszersmind a Dayka, Virág, Berzsenyi és Kis János koszorúja lelkesítette, a kiket mindig együtt emlegetett, noha közöttük tehetség és hatás tekintében is nagy különbség volt. 1809-től kezdve néhány évig alig dolgozott mást, mint római epigrammákat, bölcsekedő s tanító epistolákat az ifj. b. Wesselényihez, Ráday Pál és Dessewffy József grófokhoz, Berzsenyire, Cserey Farkashoz, Vitkovicshez, stb. Mint mondja, a verselés lelke ekkoriban egészen megszállta, mert hiábavalónak tekintette pályája egész küzdelmét, ha arra legalább egy kötet verssel föl nem teheti a koronát. «Az elme virága — írja — a poezis és rokon mesterségek. Mit ér minden dolgozásom, ha magam után egy kis kötet poezist nem hagyok.» Csak legalább annyit kívánna kiadni, mint a Berzsenyi első gyűjteménye. Régibb verseit, ha többször ismételt adatainak hihetünk, 1809. áprilisában elégette attól való féltében, hogy a pusztító háború őt is magával sodorhatja, s valaki avatatlan kézzel bocsátja nyilvánosság elé költői dolgozatait. Tettét megbánta, de már későn. Emlékezete nem tartotta meg híven a kész versszakokat, s midőn most egyiket-másikat újra akarta kidolgozni, csak a régi helyzet, a mely költeményeit sugalmazta, elevenült meg előtte, s így a régi dalszerű művekből most epigrammák lettek, de olyanok, a melyek saját ítélete szerint méltók arra, hogy a görög anthologia epigrammaival egy rangban álljanak. Ilyenek *Az erdő, Könyörgés*, a Kis Jánoshoz intézett töredék epistola, stb. Az első Kézy Mózes latinra fordította, s a műértők a legsikerültebb görögfajú epigrammának ítélték.

Vajjon csakugyan elégette-e Kazinczy régebbi verseit: nem mernők határozottan állítani. Barátai nyilván szintén kételkedtek szavaiban, mert közfűlök csak Kis János tesz megjegyzéseket a költői munkák megsemmisítéséről szóló levelére, gyöngéd szemrehányással illetván őt, hogy «oly érzékeny volt dicsősége és oly érzéketlen elméje szüleményei iránt.» Ila. valamely versgyűjtemény nem épen úgy jelenik meg, mint szerzője óhajtotta volna, az igazságos olvasó ezért nem a szerzőt, hanem a kiadót teszi felelőssé. S meglehet, hogy «az idegen kiadó az ő tágabb lelkiismeretével jobban előmozdítja dicsőségünket, mint a mi szórszállhasogató vigyázásunkkal. Talán egyik-másik darab, melyhez mi igen mostohák vagyunk, egy-két hibácskaja mellett nagy morális érdemmel bír: talán a kevésbbé kényes bírák közhasznú tartalmaért életrevalónak tartják.» Annnyival inkább sajnálja Kis János a Kazinczy elégetett verseit, mert «látatlanul is tudja, hogy végetlen életre méltók lettek volna.» De könnyen kiengesztelődik iránta most, a mint hallja, hogy a költészettel «szorgalmasabban foglalkozik, mint barátai hitték.» «Kényszerítlek — úgy mond — hazádnak és a múzsáknak szeretetére, igyekezzél a rajtad s a literaturán tett írgalmatlanságot mennél jobban kipótolni.»

Talán mintegy az ő vigasztalására csakhamar alkalmat is vett magának megjegyezni Kazinczy, hogy egy csomó papiros akadt kezébe, a melyben megtalálta némely elégetett verseinek párját. Így hát nincs valami sok oka megbánni tettét. Mert — írja — «valami egészen nem jó, valami verses gyűjteményeinkben az egész tonusát megzavarja, azt tűzre kárhoztatom.»

Kazinczy nehezen dolgozta verseit. Sokáig érlelte elméjében, mielőtt leírta volna; útközben vagy álmatlan éjjelein is szünet nélkül gyalulgatta a sorokat, s ha készen volt az egész, fölkel, meggyújtotta olajmécsét, vigyázva, hogy felesége észre ne vegye, s lejegyezte a tökéletesen kikerekített verset. Egyik-másik epigrammjja gyorsabban készült, mintegy önmagától kialakult elméjében, így az Iphigenia halálára, az id. Wesselényi Miklóstra, Báróczyra írt epigrammjai. Másokhoz egész tanulmányokat tett, mint a Fábchich Józsefre s kivált a Napoleon menyegzőjére írt epigrammaíhoz.

E versek aesthetikai értéke nagyon különböző. A rövidebbek általában véve sikerültebbek, a hosszabbak nagyon mesterkéltek, feszesek, s kevés bennök a költői hév. Gúnyos epigrammái sokszor kegyetlenül metszők, a legtöbbször fején találják a szegyet, de néha még a görög fajúak tömörsége is homályt okoz. (Az erdő, A boldog

alkony.) Némelyiknek korszerű értéke maig sem igen avúlt el. A kik napjainkban minden idegen szót magyar hangzásúvá tesznek s például az idegen *ch* hang helyett *k*-t vagy *h*-t írnak, azokra bátran idézhetni *A durva ajkú* című epigrammot. Némely öntudatlanul népieskedő vagy régieskedő írónk pedig nagyon jól megszívlelhetné *A neo- és palaeologus* című sikerült sorokat.

E versekben kísérti meg Kazinczy az idegen nyelv szólamaait és költői kifejezéseit szembetűnőbben átültetni a magyarba. Például a *Könyörgés* című epigrammjának két első sora így hangzik:

Adj örömet! s adj bajt mellé, nagy Júpiter! Egyget

A kettő közzül birni *csak isteneké!*

Maga megmagyarázza, hogy ez idegen kifejezés a latin «*deorum est*» szólam lefordítása, de a magyarban lehetetlen szerkezet. Nem sokkal szerencsésebb a Vergilius szavainak, «*Jupiter intonuit laevum*» átültetésében sem: «*Baltúzeket lobbant Zeus*», a mi önmagában nem elég világos. Még szenvedhetetlenebb egyik versének eme kifejezése: «*feltette fejét*», a mi a «*se mettre en tête*» szolgál fordítása. Ellenben Horatius néhány kifejezését epistoláiban eléggé sikerülten ülteti át nyelvünkbe, mint a Dessewffy József grófhhoz és Cserey Farkashoz írt epistolák utáni jegyzetei mutatják. (1564. 1566. 1628. 1633. 1641. 1645. 1682. 1690. 1704. sz.)

Az akkori írónak majdnem kivétel nélkül tetszetek a Kazinczy epigrammjai, sonettjei és epistolái, a melyek kéziratban nagyon el voltak terjedve. Mindegyik barátja sietett a tömjénnel és magasztalással, s a német folyóiratok a *leg híresebb* magyar költőnek hirdették őt. Dessewffy József a hozzá intézett epistoláról azt ítélte, hogy «*tele van sóval és flaccusi fűszerszámmal*», csak az a kár, hogy kissé kimélve bánik a csillagért (érdemrend) kapaszkodókkal, holott «*miattok vesztetek el a sok tartományok, miattok pusztúltunk és fogunk pusztúlni*»; bizony «*ott nem érdemes a fényre vágyni, a hol a mocskot, a szennyet és a piszkot fényesítik*». Berzsenyi szerint senki sem hatott oly mélyen a régiség lelkébe, mint Kazinczy. Ítéletet nem is mer mondani verseire, csak tömjénnel közeledik feléje. Mert — így ír — «*a kinck az izlés és annak minden gratiái oly tulajdonai, mint neked; a kinek lelke a régiség legremekebb alakjaival úgy bujálkodott, mint a tiéd, nem lehet annak szüleménye nem szép; nem hagyják el annak szülöttjeit a kellem istennéi sem a parisi negligéében, sem a római vittában*». Csahy József «*meg-*

fogyhatatlan gyönyörűséggel» olvasta sonettjeit és epistoláit s nem tudott betelni szépségökkel. Kis János szerint «élet, a legelevenebb élet s attikai izlés van» minden sorában; versei «mindent betöltő tökéletességgel s érettséggel» díszeskednek; epigrammaiban «csupa concentrált ész és érzés a legszebb egységben.» A sárospataki poéták, Sípós és Kézy, a Napoleon menyegzőjére írt versét a legjobb magyar versnek tartották s azt ítélték róla, hogy többet ér mind annál, a mit nyelvünkön ismernek. De legtöbb dicséretet kapott *A zsibói nagy megholt* című epigrammjáért, s méltán, mert ez maig is egyike a legsikerültebb magyar epigrammoknak. Cserey egészen a Kazinczy értelmére tért Napoleon megítélése tekintetében s azt írta a vers olvasta után, hogy «minden ellenkező argumentumok mellett is édesül hozzája»; a Wesselényire írt sorokat pedig a kertjében állítandó emlékoszlopra szándékozott vésetni.

Csak a pesti írók mertek egy-egy ellenvetést tenni a Kazinczy verseire. Szemere az idegen szókat nem szívelhette, holott azokat a széphalni vezér kifejezőbbeknek tartotta még a jó magyar szóknál is, ha a költemény különös jellege így kívánta. Kulcsár a *Paris* szójátékot monda hibának s holni versbeli botlásokat látott az idegen szók méreteiben. De kivált a Napoleon menyegzőjére írt epithalamiumában előforduló deus ex machina szült visszatetszést, a mi Kazinczyt nagyon kedvellenül érintette, annál is inkább, mert ez az ellenvetés éppen nem mondható igazoltnak.

Prózai művei azonban föltétlen dicsérettel találkoztak a köréje csoportosult íróknál. Ellenük nem hallatszott gáncs, még az idegenszerűségeket sem vették észre. Legjellemzőbbek a Csehý szavai: «Marmonteled — írja — úgy magához von, hogy alig fejtekezhetem el tőle. Ennél ékebben és correctebben még nem írt magyar toll. Ezt fogadom mától fogva grammatikai példámnak, mert ez maga méltó, hogy tekintetével a grammatikusok különböző értelmeik közt határozást tegyen.» A Rochefoucauld maximáinak fordítását pedig herculesi munkának monda, mely «a külföldön is el fog terjedni.» Kazinczy nem bánta, ha műveit bírálgatták, csak a bírálók tehetségéről és izléséről kívánt először meggyőződni. Hogy Horvát István megtámadni készült őt a Sylvesterről írt soraiért: előre örült, hogy «botlása új igazság kinyomozására ada alkalmatosságot.» «Én nagyon óhajtanám, — írja — hogy minden barátom higgye, hogy engem refutációval (de ne à la Debrecin) s recenzióval soha meg nem bánt. Én senkitől sem kívánhatom, hogy másként ne merjen látni, érezni, gondolkozni, mint én.»

De azért a verseire tett gáncsot ő sem tűrte oly békével, mint e szavaiból következtethetnők, a minek oka könnyen érthető. Itt az egyéni tehetség a maga egészében volt számba veendő, s említettük, mennyire esengett a költői dicsőség után. Ellenben a történeti tárgyú értekezésben csupán egy helytelen adathól vont következtetésről, vagy egy téves okoskodásról lehetett szó. Emitt higgadtan fogadta a Horvát István készülődéseinek hírét: de amott a görög anthologia epigrammaival bizonyítgatta, hogy a deus ex machináért való támadásnak nincs jogosultsága. Itt is nyugodtan hallja legalább látszólag az ellenvetést, erősítgetve, hogy «csak azt bántja meg a nyugodalmas tonusban mondott kritika, a ki nagyon el van telve magával; ez a gyengeség pedig néki nem hibája»; de hangjából könnyen kiérezzük a neheztelést, sőt a bosszankodást is, midőn «silány, nyavalyás megjegyzés»-nek mondja a pesti írók kritikáját, s midőn arra fakad, hogy «valóban critico nihil infelicius.» (1571. 1579. 1585. 1595. 1599. 1618. 1624. 1626. 1683. 1690. 1699. 1702. 1704. 1727. 1739. 1745. 1747. 1752. sz.)

Pedig különben a pesti trias felfogását, tanulmányait s iránta tanúsított barátságát igen nagyra becsülte: sőt azt fogadta, hogy a mit ez után versben vagy prózában ír, mind a trias bírálata alá bocsátja, noha el volt határozva, hogy a maga ízlését s műösztonét fogja követni. E derék fiatal írók meg is érdemelték a Kazinczy ragaszkodását. Vitkovics a Pestre küldött kiadandó munkáknak anyagi ügyeit jobban elintézte, mint ő maga tudta volna: meséiben a nyugodt s vidor életkedv mutatkozott. Szemerét ízlése, philologiai ismeretei s a Czinke ellen írt kritikái úgy tüntették föl előtte, mint a maga pályája küzdelmeinek egyenes folytatóját. Kölcsönt azért kedvelte, mert noha Debreczenben tanult, mégis az ő irányához csatlakozott. Horvát Istvánnak a régi irodalomban való nagy jártassága és erős hazafisága nyerték meg leginkább javalását, s az a kijelentése, hogy őt mesteréül választja a «hazafiság és finomabb ízlés ügyében.» Már ifjabb éveiben is úgy tekintette Kazinczyt, mint a magyar írók vezérét, a kinek fordításai, a *Gessner idylljei* s a *Bácsmegyei öszveszedett levelei* könyvtárának legnagyobb ékességei valának. «S mivel — úgy mond — értésemre esett szomorú történeted, még inkább imádtalak, mint előbb, elmémben forogván rólad Révainak im e versei: Dicsőség a dolga egy oly férfinak, kit inség mutatott jó hazafinak. Boldogabb napaidnak felviradatokkal . . . leveleid . . . annyira tápláltak előbbi érzeményeim, hogy kevésbbé kívánám hazám országloját, mint személyedet ösmérni.»

A Vitkovics körének Kazinczy művei terjesztésében a legnagyobb érdeme volt. Időt és fáradságot nem kímélve, tiszta meggyőződésből és hazafiságból, anyagi áldozattal is igyekezett a széphalmi mester törekvéseit gyámolítani, rögös pályája elől az akadályokat elhárítani s dicsőségének útjait egyengetni. Berzsényinek fel is tűnt az a rendkívüli ragaszkodás, a melyvel a trias Kazinczyt környezte, s azért kérte fel őt, hogy szabjon irányt nekik és gyümölcösöztesse irodalmunk javára hozzá mutatott készségüket. Vitkovics világosan megírta a mesternek, hogy ők «a széphen, sőt mindenben közmeggyőződéssel azt imádkozzák: légyen a te akaratod», a mit Kazinczy annál bizonyosabban hihetett, mert ennek a nyilvánosság előtt is nem egy jelét láthatta. (1579. 1589. 1603. 1654. 1708. 1726. 1730. 1785. sz.)

Sajnos azonban, a lezajlott háború pusztításai s a szellemi törekvésekre vetett nyög majd minden írói ügyekezetet elnyomtak. Kazinczynak közvetetlenül sem személyében, sem javaiban nem volt bántódása, de a háború inségeit ő is érezte. Rettegett is előre, midőn a nemesség általános fölkelésre készült, s nem tudta érteni, hogy még oly szelíd lelkű ember is, mint Cserey Farkas, mily nagy tüzzel katonáskodik. A háború kilobbanásakor hetekig nem alhatott, sejtven, mi lesz a végkövetkezménye: hogy Napoleon a dynastiát el akarja törölni s hazánkat egyik testvérének vagy rokonának elfoglalni. Megmondá őszintén, hogy csak a «pillogás és feljebb-feljebbre vágyás» ad soknak kardot a kezébe, a mi nemzetünk elaljasodását mutatja. A megalázó béke bármily súlyos terhet rakott országunkra, mégis többet ért a háborúnál, mert nyilvánvalóvá tette, hogy újra már teljesen lehetetlen Napoleon ellen fegyvert fognunk. «Fejedelmünk — írja Csereynek — sokat veszte, sokat a magyar föld is a fejedelmekkel együtt. Vedd hozzá ehhez fejedelmünknek s házának gondjait, bánatjait, futásait és azt a megalázást, hogy a békében semmit nem vesz, hanem mindent csak ad.» Egy van csupán, a mi Kazinczyt örömmre deríti: a magyar nemzet hűsége megdicsőített, mert «nem egy egész corpus (vármegye), de csak egy privatus sem találkozott, a ki az ellenség ajánlását, biztatását elfogadta volna, s úgy állunk, a mint voltunk: fejedelmünk souverainitása, hazánknak autonómiaja megmaradt sérelem nélkül.» A francziák --- úgy hallotta Kazinczy --- nagyon megütköztek azon, hogy Napoleon felhívása pusztába kiáltó szó maradt, a mire hazánk kétszeresen büszke lehet: mert egyrészt erkölcstelen dolog lett volna a dynastiától elszakadni, másrészt pedig teljesen tönkre tett volna bennünket.

Azonban a béke tartósságában való hit nagyon ingatag volt. Kazinczy szomorúan tapasztalta, hogy még mindig fogdossák a katonákat, az erdélyi fölkelő sereget fegyverben tartják, s a szegénység óriási szenvedéseket áll ki. De megnyugszik az uralkodó akaratóban, mert — úgy mond — Napoleon oly nagygyá lett, hogy az, ki előtte bukni nem akar, kénytelen vele szembeszállni. Aztán bármennyit is vesztettünk, még messze vagyunk attól, hogy «erőtleneknek tartatassunk», noha nálunk a morális erőnek nagy hiánya érezhető, mivel a szellem működésének szabadságát százféle akadály nyűgözi. A rövid látás, szűk körű felfogás, a szabadságtól való félelem s az érdemrendekért való sóvárgás a végveszedelem szélére juttatták nemzetünket.

«Nem volna — írja Dessewffy József bizonyos nyers őszinteséggel — egy-egy ember az egész hazámban, a ki jobban vágya a csillagra, ha azt az égről, nem pedig a szemetről kellene szedni.» De még azok is, a kiknek hazafisága kétségtelen, a sült galambot várják szájokba. A belátóbb, a nemzeti ügyért buzgóbb hazafiaknak pedig tiltva van szólniok, a mi az idők legszomorúbb jeléül tetszett Kazinczy előtt. Ha a sok szenvedésnek meglenne az a következménye, hogy a gondolkodni tudó elmék beismernék, mikép «nem a tanulás hozza a veszélyt, hanem a nem tanulás»: elviselése tűrhetőbb volna. *«De az a legfatalisabb dolog, hogy a tanulást, látást, okoskodást veszedelmes újításra való hajlóságnak nézzük s azt tartjuk jó hazafinak, a ki vakon marad.»* Nem a fegyver győzte le seregeinket, hanem a haladástól való félelem s a makacs megátalkodottság.

«Én — írja Kazinczy — kis teremtés vagyok, de ha a fejedelemmel szólhatnék, elég bátor volnék kimondani, hogy csak azt nézem hív jobbágyának s jó hazafinak, a ki azt óhajtja, hogy tanuljunk, lásunk s szabadon ne csak gondolkozzunk, de szóljunk is.» Ki kételkednék abban, hogy akármelyik nemzetből szabad tanulnunk, ha van tanulni valója? De a kik (mint Berzeviczy Gergely) tanulni nemzeti-ségünk árán akarnak, rosszabb hazafiak, mint a konok maradiak. A francziáknál «szabadon repdes az elne szárnya»: ezért van bennük sokkal nagyobb erkölcsi erő, mint nemzetünkben, hol az elnélkedés szabadsága «veszedelmesnek tartatik». Pedig «ott nem virágozhatnak a tudományok, a hol gondolkozni nem merünk.» Lám Haller Albert is azt mondá II. József császárnak, midőn ez őt parisi útjában meglátogatta, hogy «elég lesz neki, ha majd thronusára léphet, a tudománynak csak szabadságot engedni, s az haladni fog.» Bár most találkozónék oly bátor férfiú, a ki stentori hangon kiáltaná a nemzet fülébe: «ébren legyetek!»

Mert nem a háború pusztítása a legnagyobb csapás országunkon, hanem hogy a fejedelem és kormánya elvesztették nemzetünk iránti bizalmukat, a mire különben nem volt ok. Hazánk a külföldtől végképp elzárattott, könyveket onnan többé nem vehetünk. A rengeteg papírpénz elsűlyeszti minden hitelünket s «az ezüst eránt jött parancsolat az enibert végképen elcsüggeszti.» A só ára hét forintról tizenkettőfél forintra emeltetvén, a lakosság egy hónapig nem is kaphatott sót. Ez önkényes intézkedés mély aggodalommal tölti el a nemzetet, a mely a legválságosabb idöket éli. A magyarság ereje fogyton-fogy, s még az erdélyi részek lakossága is egyre korcsosul. Cserey Farkas elkeseredett hangon panaszolja, hogy 1810. júniusában kolozsvári biztosának azt a rendelést adta, mely szerint az országgyűlés tartamára béreljen neki egy páholyt a magyar színházban: de biztosa azt felelte, hogy további rendelései nem bérel, mivel «az uraságok Kolozsvárt mind a német theatrumba járnak és a magyarra csak eselédjeiket küldik.» Épen a főuri rendnek a szellemi műveltség iránti vastag érzéketlensége teszi kétségessé hazánk jövőjét.

Ime egy mosolyra indító, de jellemző adat. Koross Imre piarista igazgató egy gróffal beszélgetvén, többi közt szóba kerül az aesthetika is, a melyről Koross azt állítja, hogy az emberiség művelődésére igen hathatós tudomány levén, számára a főiskolában egy tan széket kellene állítani. Erre a gróf egészen tűzbe jön s így felel: «De az ebatta aesthetikája, vagy hogy hívják aztat, az Erdélybe be ne jöjjön, mert eddig is eléltünk a nélkül.» (1582. 1587. 1588. 1594. 1595. 1610. 1614. 1618. 1619. 1633. 1647. 1656. 1674. 1719. 1727. 1765. 1786. sz.)

És mégis ily mostoha körülmények között is van valami, a mi a nemzeti életerő jeleit sejteti. Kazinczy a hozzá csatlakozó írók működésében látja e jeleket s bizva hirdeti, mennyire haladtunk az utolsó pár évtized alatt, mióta a magyar írók derekasabb munkához láttak. Írói buzgalmával s izgató hevével méltó pályabért remél arra a hírre, hogy Kis János a Horatius epistoláit fordítja s a Wieland jegyzeteivel együtt bocsátja a közönség elé. S mennyire fölkarolja az ifjú Kézy Mózes, midőn a Napoleon házasságára írt latin verse megnyeri tetszését. Kieszközli, hogy Esterházy József gróf, Zemplén vármegye főispánja, a maga költségén kinyomassa és a leginagyasabb körökkel is megismertesse. Egyszersmind a német folyóiratokban is közzéteszi ennek a hírét, főtörekvése levén, a legcsekélyebb szellemi

munka iránt is a milyen olyan érdeklődést gerjeszteni. Rummy Károlyt, a kinek ügyekvéseit már régóta támogatta, az ő közbenjárására választják meg soproni tanárnak. Berzsenyi költeményeit lemásolva küldözgeti az ország különféle részeiben lakó barátainak, s ha egy-egy értelmes ember vetődik hozzá, legott megismerteti vele a magasztalt ódákat. (1582. 1631. 1704. 1760. sz.)

A szép művekkel való foglalkozás lelki szüksége levén, napjait a költészet és a képzés művészi varázsa édesítgette. Ezért kívánczozott most újra Bécsbe, hogy a műélvezet óráiban feledhesse egyéni és hazafiúi aggodalmait, a melyeket itthon csak családi örömei s az a meggyőződése enyhítettek, hogy irodalmunk lépésről-lépésre halad, bármit mondjanak is az ósdiak. (1730. sz.)

Dr. Váczy János.

1556.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Tábla-Biró Ur!

Nékem különösen tiszteltt drága Uram!

Mi soha nem tudjuk mire vélni, hol késedelmezett mind ez ideig *Lucina*? vagy talán már kötelességét is elvégezte Széphalmon — és mi reánk szüksége nem volt: melly ha úgy van, nem kevésbé sajnáljuk; ha nints, még a' jövődökről jó reménységben vagyunk.

En ezekben a' napokban egy vakmerőségre vetemedtem: t. i. Hómér *Batrachomyomachiáját*, mellyet némelly üres órámban magyarrá próbáltam fordítani, kinyomtattattam, 's belőle egy nyomtatvánnyal kedveskedni kívánok. — Némelly helyeken, a' Verbunnak második személlyében az l-terminatiót, a' Subiunctivusnak Imperfectumában pedig a 3dik személlyét, ott hol a' gyökérben *ik* van, *k* betű nélkül tettem, p. o. így *ese* vagy *esne*: mivel a' Poetának megadódni, vagy inkább engedődni szokott szabadsággal élni akartam: melly nem költött szabadság 's nyelv ellen való törvénytelenység, hanem az *ususból* vett juss; melly a' Grammaticának is parantsol, sőt egyedül az a' Törvény adó — az illyekben is: *tehetel*, éltem e' szabadsággal: nem is tudom, miért [ne] lehetne e' két formát, *tehetsz*, *tehetel*, a' Poetának kivált megengedni, mint a' Deákban is a' *legeris* és *legere* 2dik személynek kettős terminatioját?

Tsak ennyit lehet most mentségemre írnom: mivel tsak most esett tudtomra a' Nagyságos Grófnak indulása, 's e' mellett mindjárt óráim lesz'. — Magamat betses indulatiba ajánlván, a' Nagyságos Asszonyinak szives tisztelete mellett, maradtam S. Patakon 8ik napján 8bernek 1809.

A' Tekintetes Adsector Urnak

alázatos tisztelő szolgája
Nagy Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1557.

Csehy József — Kazinczynak.

Legkedvesebb barátom, Nyájas levelezésünket, melyet az üdők' mostohasága vadúl félbeszakasztott, meg kellene újitanunk, de még nem repül a barátság' közbenjárója bátran és könnye szerint, sok kaján inceselkedők nyughatatlanítják, sok akadályok késztetik útjában.

Az egész Campania alatt vagy kétszer emlékezem, hogy indítottam hozzád rövid levelkémet, de a zürzavarokban meg kaphattad é, nem tudom. Engem váltig megoltalmazott Minerva a csaták' veszélyeiben. Benyargaltam a Varsói hercegségnek nagy részit, voltam Thorn előtt, Inowraclavban, Lovicsban, Rávában, Petrikauban, a Varta mellyékin, harezoltam Rasinnál, Grochovnál, Jedlinskónál, és Krakkó alatt; a fegyver-nyugvás beállott, s azzal elhagytam Generalisomat, s berukkoltam mint Second Kapitány Regimentemhez. Most Morva országban cantonérozunk, Stabunk Predlitzben vagyon, s tartjuk az előpostok' lineáját egész le Holicsig. Az én Station. Ursitz, egy kis mezőváros, a hol egy emberséges öreg Plébánusnál quártélyozok.

Már sűrűn szállong a hó környékünkön, azonban még is bizonytalanok vagyunk, ha lesz é télen által veszteglésünk, vagy megint fegyver alá kell állanunk; katonánk kész mind az ellenséggel, mind a zivatarokkal megvini. Olmützöt mindegyre erősítik most is, tudni kell, hogy innenső feléről domináltatik, azért fellebb kell tölteni az egész frontot. Commandérozó Generalisunknak, Fürst Rosenbergnek benne van fő hadi szállása, t. i. most a 4dik Armeé-Corps-hoz tartozunk. Kedves Ferdinand Fő Hgünk Cseh Országban commandéroz és Leitomischliben van.

A francia részen semmi elmenőre való készületet nem látni, a Spielberget erősítik, valamint Bécsnél az innenső partot. Regimentjeiket completálták, valamint mi is. Az ő katonáiból sokan szöknek hozzánk, de a mienknél ennek nincs példája.

Üdö töltésem a szolgálal' foglalatosságain kívül, mellyek a számos recruták és remonták tanogatásából állanak, igen silány, minden tudományos subsidiumoktól megfosztva és isolalva. — Mit gondolhatok egyebet, hanem hogy honnyosi musáink is elhallgattak a fegyverzörgésben; de várhatunk kellemetes jövendőt Hazánkra, ha Kegyes Fejedelmünk meg-kedvelli Országunk egét, és Nemzetünk társaságát. Fő Hg Károly Teschenben privatizál Albert Hercege'

hazánál. Udvaroltam mind a kettőjüknek mult holnap' elején, Károlyt egészesnek és vidámnak találtam. Albertet nyomja az Öregség.

Ezek után, kérlek, tudósíts a hazai dolgokról, és ébreszd fel szívemet. Élnek é még Virág, Kiss, Márton, Rajes, Kulcsár etc. etc. Mikor lehetek olly szerencsés, hogy csak olvashatnék is rólok, vagy tőlök valamit? Ha, a nunt sok pajtásaim készülnek, a Pyrenéeken túl vezetnek is Mars' zászlóji a zúdult Spanyol' határjára, engem változhatatlannak. és örökös barátodnak tarts.

Cserey József mpr.

Ursitz, Prosznicz alatt 10d. Octobr. 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 192. sz.]

1558.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tasnád 11dik Octobr. 809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

En katonai pályámat Előljáróimnak bennem vetett különös bizodal-mával nyitám meg. A Dési Contractioba be rendeltetvén, ott a gyalogságnál fő Strása Mesternek publicáltattam, harmad nap mulva pedig Maximilián cő Királji Herczagségétől árra rendeltettem, hogy ezen Közép Szolnok vármegyének mind gyalog, mind Lovas insur-rectionalis contingentiaját, melj 3 Comp. gyalogbul és 1 Svadron Lovasbul ál, az Insurrectionalis Armadához vezéreljem. En ezen Vár-megyét reménységen feljül készületlen találtam és a midőn már egész Erdélj a maga competentiaját ki álitotta, ez még annyira hátra vagyon, hogy talán tíz napig is kell ülnöm a nyakán a permanens Deputationak, a még Népeimmel utnak indulhatok. Ezen késedelem a Vár Megye részéről az administratornak tulaidoníttatván, a Gubernator és Gubernium az Administratori Hivatal folytatását, a még a mostan betegeskedő Administrator jobban lészen, az Ordinarius Vicze Ispányra, Laskaira bizta — — Meg foszt ui Sorsom éltem azon fő gyönyörüségétől, hogy kedves Leveleidet gyakrabban olvashassam. En még aszt se tudom, hogy innen merre rendeltetem masirozni, azomba mivel Désről már Besztercze felé elmentek, gondolom, én is azon vidékre jutok, aszt ugyan még nem officialiter, hanem a Herczeg mellett lévő egy jó Barátomtól titokba érttettem, hogy armada-
dánk 4dik colonnya a Hazából való ki masirozásba vezérlésem alá

van bízva. Generalisaink már az Armadáról be jöttek, kik is Gr. Bánffy György a Gubernator fia, Novák és Kerekes. Stabalis Tiszteink is jönnek onnan, arra vagyunk pedig el szánva, a mint értetem, hogy Bukovinába mennyünk; én részemről mind ezen szép készületek végéül egy jó Békeséget ohaitok, mert félek, hogy készületlen Népünk a Magyar Név Dicsőségének meg felelni nem leszen alkalmas.

A katona élet füresa élet. Én Krasznáról be indulván, feleségemtől úgy váltam el, hogy eő Kolosvárra menvén, vélle ott ki indulásom előtt még találkozom. Azomba Désről a Herczeg engemet ide postán küldvén, mikor éppen Kolosvárral erre felé jönnek, a város határán szembe találkoztam a feleségemmel, a ki tanttyával, Gr. Nemesné generalisnéval ment Kolosvárra, leugrottam kocsimról, meg öleltem ötét és váltam, — meg vallom, tartóztatni kellett, hogy könyv ne csorduljon szemeimből, de a hátulsó koci tele lévén asszonyokkal és leányokkal, megerősítettem magamat. Már a jó Isten tudgya, mikor látom ezen szeretet társomat, ki éltemnek annyi szép gyönyörűséget ada. Éljen boldogul kedves Barátom és híd el, hogy nékem minden órába Barátságod és Neved eszembe jutván, gyönyörűséget ad az nékem, a ki vagyok hív tisztelőd

Cserey Farkas mpr.

Mayor.

Kivül: 1

Nagy Károly. Tekintetes Kazinczy Ferencz urnak. p. S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1559.

Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Kedves Grófom!

Hogy Te a szeretetre legméltóbb ember vagy, régen tudtam: de azt meg sem álmodtam, hogy próféta is vagy; és ha nékem valaki azt mondotta volna felőled, örültnek fogtam volna nézni; 's íme az történik velem, a' mi végtére szokott megadni a' vallástól elrugaskodott emberekkel — leveri a' mennyei világosság 's Sau-

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

lusból Paulusok lesznek: libertinekből intolerans fanaticusok. Nem játszom a' szókkal, édes barátom, hanem belső meggyőződésből szólok: Profétának vallak: — megjövendöléd hogy lyányom lesz harmadikszor is, 's az leve. Holnap keresztelik Anna Sophronia Thalia Therezia névre, az első Nini miatt, a' másodikat Sophie miatt, a' harmadikat az én kedvemért, a' negyediket azért kapja, mert a' napján (ma Therezia napja) született és az ötet Szerencsynére fogja emlékeztethetni. — Tanácsodat, mint theoretico-practicusét, megfogadnám, de azt nem ígérhetem. Édes barátom: mikor az ember eszén sincs, mikor az ember körül eltűnik a' világ minden boldogságaival 's boldogtalanságaival, mikor az ember épen azt érzi, a' mit a' lángoló Saphó énekel egy ismértes ódájában — de te görögül nem tudsz és azt csak a' Delille francia fordításából (meg van a' Barthelemy Anacharsisában) ismérheted: akkor felejtí a' boldog férj a' Ráday leczkőjít, 's a' vak szerencsére bizza magát.¹

Genialis leveled engem poétai oestrumba ragadott, 's minden nap várván feleségem lebetegedését September első napjai olta, letültem 's válaszonat hozzád versekben tettem fel; még pedig olly nemű versekben, a' millyeknek írására engem a' te áldott Nagyatyád taníta. Jól sült-el gondolatom szerént, 's előre megküldém azt Himfynek,² kit a' poezisnak vagy inkább versificationnak más nemében tisztel a' Haza. Erántam való barátságodnak köszönd tehát, ha versemnek közre bocsátása által téged megbántottalak. A' vers utolját újra kell dolgoznom 's fogom, mert fiúra kértem benne tőled modellt Most nem dolgozom mingyárt, mert rosszúl vagyok. De mikor kész leszen, megküldöm Timandrának (Honoratádnak), hogy közölje veled. — Most olvasd a' hogy azt írtam:

Az a' ezakó (Storch), melly — vélem Afrikából (wie ich glaube aus Africa)

Szép asszonykáinknak hordja a' gyermekeket . . .

[Sth., mint az 1545. és 1549. számú levelekben közölve van.]

Kérlek, méltóztassál ezt a' kis bohóságot Timandrának (így nevezem én ötöt görög névvel a' *Honorata* helyett: a' Timandra

¹ L. Ráday Pálnak 1526. számú levelét, a melyre ez válasz.

² Eddig ismeretlen.

férjfiak által tisztelt-et tészen) mutatni, és vele megmosolyogtatni. De szeretném, ha a' sógorod, Báró Prónay Sándor is olvasná, és Prof. Schedius Ur, ki a' mint hallom, nagy-atyád becses, sőt megbecsülhetetlen kincsét fogja rendbe szedni. Tedd figyelmessé Prof. Sch[edius] Urat az eránt, hogy itt a' hiatusok elidálva vannak, mint a' francia és olasz versificatióban, nem mindenütt, mint ott sem mindenütt, de mindenütt ott, a' hol az értelem engedte: p. o.: *De a'* nincs elidálva, mert a' nyelvnek meg *kell* állani a' *de*-n. Így ezen is: maga is --

A' kis Thalie csókolja kezeidet tisztelettel, 's kér, hogy őtet szép és jó Grófnédnak 's Timandrának is ajánld kegyességeikbe. Tisztel a' Thalie anyja is, s köszöni teljes érdeme szerént kegyes emlékezetedet.

A' Magyar színjatszók felől magasztalással szől Kulcsár Úr: nem te. Félek, hogy neked van igazad, nem Kulcsár Úrnak, kin gyakorta megtörténik, hogy azt dicséri, a' kit nem kell, 's a' kit kell, nem dicséri.

Szabad é kérni, barátom, hogy Ipadnak halotti tiszteletére mondott praedikatiojával az én kedves Kisemnek megajándékozni méltóztassál? Nem kapom azt mástól, tetőled pedig alkalmatlanságod nélkül kaphatom. Adassd által Szemere Palinak; ő megküldi.

Széphalom, Octob. 15d. 1809.

a' leghivebb tisztelőd:
Kazinczy Fer. npr.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1560.

Kazinczy — B. Prónay Simonnének.

Széphalom den 15. Octbr. 1809.

Meine englische Schwester,

Den ersten Kuss habe ich meiner Anna Sophronia Thalia Theresia in meinem u. Ihrem Namen eben jetzt angedrückt. Es ist ein gesundes, starkes liebes Kind. Sie ward uns heute um 6 Uhr früh nach kurzen Leiden der geliebten Mutter geboren, und führt also auch den Namen des Tags, welcher Sie uns gab. Morgen wird sie getauft. Das Kind ist wohl in mancher Rücksicht Ninys Tochter. Ich war im Morgenschlummer und träumte von Niny — ein Glück,

das ich schon viele Monathe her nicht hatte — als die Thür aufging, u. meine Wirthschafterin in das Zimmer trat, und ein gewisses Polster herausstahl, weil sie den Befehl hatte mich nichts merken zu lassen. Ich merkte es, und sagte es dem blinden Bruder meines Schwiegervaters, der eben mein Gast ist, und mit mir in einem Zimmer schlief, und nun schwatzten wir, um die Besorgnisse, welche bey solchen Vorfällen natürlich sind, zu verjagen. Sophie litt wenig, kaum über 1 $\frac{1}{2}$ Stunden, und ist recht ruhig. Das kleine Mädchen, meine Thalie, schlief als ich sie jetzt um 11 Uhr anblicken u. küssen dürfte; ich gab ihm meine gewöhnlichen dreyfachen Küsse drey mal, und dachte während, dass ich ihr die Küsse gab, Ihrem Befehle nach, an Sie. Physionomie sieht man die ersten Stunden nach der Geburt nicht ab: aber sie ist an Haaren schwarz, und ihre Augenbraunen sind, wie bey Iphigénie und Eugénie, sehr schön gezeichnet und länglich. — Gott gebe, dass das Kind würdig meiner Sophie, meiner Niny werde, ihnen gleiche, einst einen so guten Mann erhalte als ich es Sophie und Samy Ihnen sind, und diesen so gut verdiene als Sophie u. Niny die ihrigen. Gott gebe ihr Sophies herzliche Güte, Ninys herrliche Reize!

In dem festen Glauben, dass Sophie einen Knaben mir geben wird — wer hätte glauben können, — dass ich das drittemahl wieder eine Tochter haben soll? — schrieb ich an Ráday ein ungrisches Gedicht, das aber nun umgeändert werden muss, weil der Schluss seinen Segen für einen *Knaben* ausbittet. Der böse Mann profezeyte mir wieder eine Tochter, und gab mir Verhaltensbefehle für die Zukunft, die ich befolgen will, wenn ich bey Sinnen seyn sollte, welches ich aber nicht versprechen kann noch will. Ich bin gewohnt alles mit Herz und Liebe zu thun: was Wunder wenn ich schwinde? Diess Kind ist ein Januar Kind.

Ich verschwatze mich und ich habe doch so viele Briefe zu schreiben. Wann kommen denn Sie wieder, meine Niny? Ich wünsche, dass Thalie diessmal einen Bruder nicht eine Schwester erhalte, da Sie nur einen Laczi, aber drey Mädchen haben.

Meinen herzlichsten Gruss an Ihren würdigen Gemahl, und an Ihre schönen Kinder. An Sie, Niny, meinen Handkuss mit allen Gefühlen der innigsten reinsten Freundschaft, Liebe, Hochachtung.

Ihr treuester Bruder

Ferencz mpr.

1561.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, 15. Octob. 1809.

Tisztelt kedves barátom!

Mi, kik jó férjek 's érzékeny atyák vagyunk — miért ne tégyem mellé: boldog férjek is? — egymásnak meg szoktuk írni, hogy szaporodunk ha szaporodtunk. Végy tehát új hírt szaporodásom felől: ma harmadikszor leve leányom; eggy egészséges, ép és szép, nagy és kövér gyermek. Eggy műsemondó holnap fogja vele elmondadni az abrenunció-t, minthogy én arra vagyok praedestínálva, a' mint látszik, hogy Kálvinnak ne szaporítsam tanítványait. — Czifra nevet kap ez is, mint én szoktam adni mindég: Anna Sophrónia Thalia Therézia. — Az elsőt Hirgeist Nininek, ki most Báró Prónay Simonné, a' másodikat a' feleségemnek, a' 3-dikat magamnak, a' 4-diket a' mai napnak kedvéért. A' keresztatyja Gróf Ráday Pál lesz mind magáért, mind az előttem haládatos tisztelettel tisztelt nagyatyjáért és Ipáért, kik engem első ifjúságom, 's az elsőbb gyermekségem olta szinte halálorig kegyességeikkel tiszteltek-meg, 's azért mert a' széplelkű genialis Ráday Pál nekem régi igen kedves barátom — midőn Júliusban Rádayt meghívtam, ő nekem olly genialis levéllel válaszolt, hogy valaki még látta — látta pedig sok, mert az ollyat csudáltatni kell, — elragadtatott. Én poétai oestrumba ragadtattam, 's imhol a' vers, Francia izlés van mind az egész darabon, mind a' versification mellett azért is választottam, mert erre az öreg Ráday taníta:

GRÓF

RÁDAY PÁLHOZ.

(erős hittel azt hívé, hogy a' gyermek fiú lesz.)

Szeptemberben 1809.

Az a' czakó, melly — vélem. (opinor), Afrikából
Szép asszonykáinknak hordja a' gyermekeket. . . .
[Stb., mint az 1545. és 1549. számú levelekben.]

Traján Thalievá változván-el, el kell változtatnom a' két utolsó lap' verseit is, el fogom, mihelytt esendességem lesz, és a' pituita, melly kinoz, tágulást 's jó kedvet ad.

Kérlek, édes barátom, Kölcsey Ferencz öcsémnel láttassd ezt a' kis bohóságot. Ő olvas francziául, 's reá akad ebben a' Color Sequanicus-ra; 's abstrahálja a' magyarban a' versificatió' regulájit. Én elidálok a' hol hiátus van. De nem mindenütt; és ezt nem ex arbitrio, hanem a' Logica okai miatt.

Te oktassd — De a' — maga is — nem szenvedí az elisiót. Így van az az olasz versificatióban is.

Köszönts ez az érdemes rokonomat 's barátomat, 's mondd, hogy Augustusi levelére adósa vagyok. Nem írta volt meg, hol tölti a' vacatiókat, 's mind addig nem írok neki, míg tudni fogom hol van; Debreczenben e? vagy másutt. — 'S szeressed ötet, 's méltóztassd barátságodra. Jó fej, és — jó szív!! —

Feleségedet, gyermekeidet tisztelem és csókolom. Tisztel beneteket Sophiem is. Eugenie 22 holnapos és 11 napos. Már Július oltá jár. — Most Sophie nem fog szoptatni. Mióta együtt élünk, ő csak 6 holnapot töltött teher viselés vagy szoptatás nélkül.

Kisünknek vettem levelét dd-o 12. Aug. Szegény, sokat szenvedett. De nem mert panaszolkodni. Azonban egy Pápai Supplicans deáktól úgy értem, hogy nem igaz a' hír. Élj szerencsésen. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba.

tisztelő barátod.

K. F.

Asszony-Anyád 's szegény testvéred 's a' szép Spálmé hol és hogy vannak?

Toldiné szerencsétlen volt a' fiával. Szánom. Batsányival még is levelez?

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1562.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honorianak.

Széphalom, d. 16. Octob. 1809.

Meine theureste Cousine!

Die heil. Theresia im Kalender, das ist der gestrige Tag, brachte mir das drittemahl ein Mädchen, welches der Pfarrer von

Kázmér nach langem Weigern endlich doch hier im Haus vor einer Stunde getauft hat. Miklós und ich haben die Wuth unsern Kindern ungewöhnliche Namen zu geben. Diese führt den Namen Sophronia Thalia, den erstern wegen der Verwandschaft der Töne mit denen des Taufnamens der mir noch immer heilig-geliebten guten Mutter; den zweyten, weil darauf *ich* verpicht war. Noch trägt das Kind den Namen Anna, wegen Achtung ihrer Pathin der schönen Niny Hirgeist, jetzt Baron. Simon Prónay; und auch den Namen Theresia, den ihr der Geburtstag gab, und der sie auf Therése Radvánszky erinnern soll. -- Genug Geschwätz über einen Namen, liebe Honorka. Doch eine Bitte um die mir hier zu thun war: Deinen Segen für meine Sophronie, und den Segen deines liebeuswürdigen Gemahls, den ich liebe und hochachte, und in euch beyden, meine Lieben! — den Segen deines guten Vaters!

Ich vergass dir den Namen des Pathen zu nennen. — Da ich nach zwey Mädchen endlich einen Sohn gewiss erwartete, so wählte ich dazu meinen Ráday, nicht nur, weil er mein alter lieber Freund ist, sondern auch weil mir in ihm das Andenken des alten Ráday, u. des alten Prónay, die mich seit meinen fast Kinderjahren bis zu ihren Tod durch ihre gränzenlose Gütigkeiten beehrt haben, fortlebt. — Wie ich aber auf Niny Prónay geb. Hirgeist gekommen bin, muss ich dich *stolz* belehren: wahrlich *stolz*, meine Liebel! Denn wie soll mir *Ihre* Achtung nicht Anlass zum Stolze seyn?

Des liebenswürdigen Weibes, welches eben so brav als englisch-schön ist! Eine zweyte Sztáray Mihály an Schönheit, nur höher gewachsen. — Und dieses herrliche Weib, das verdient hätte auf einen Thron zu sitzen, wird mit Ende dieses Jahres das viertemal Mutter von Kindern, wo ich Pathe bin. Eine Tochter heisst Iphigénie-Sophie; eine hob ich selbst zur Taufe d. 15. Sept. im vorigen Jahr, und unsre Freundschaft von ihrem 12t. Jahr an ist gegen mich nicht ausgestorben. Ihr Bruder war mir ungemein geliebt. — Wenigstens hat mein Leben die Freude, mich von solchen geliebt zu sehn. Und wáhnst du mich so stumpf an Sinnen, dass ich so was nicht für gültigen Ersatz rechne? —

Ich hätte gewünscht, liebe Honorka, jetzt einen Sohn zu erhalten, wäre es auch nur wegen der Abwechslung. Doch betrübt wurde ich nicht, dass ich auch jetzt wieder eine Tochter erhalten habe. Wäre ich doch jünger, um sie aufwachsen, und erhalte ich nun einmal einen Sohn, seiner Bildung obwachen zu können.

Eugénie ist ein sehr hübsches Kind, vielleicht auch ein sehr schönes Kind — denn dieses wage ich, weil ich zu sehr Vater bin, mir nicht zu sagen. Dass sie aber ein sehr interessantes, reizendes Kind ist, sagt die ganze Welt. Und doch ist sie nicht faconnirt, nicht gekünstelt, welches ich an Kindern noch mehr wie an Erwachsenen hasse. Seit dem 11ten Jul. läuft sie herum und stottert schon einige wenige Worte. Aber ihr schönes Aug, wie ist das schon ausgebildet! Durch Mutter u. Vater zur Liebhaberey an Gemälden angewöhnt, und daran, dass sie das was sie *sieht*, mit Händen *nachmache*, weil sie es noch mit der Zunge nicht aussprechen kann, setzt sie uns oft in verwunderndes Entzücken. Neulich sah sie ein Bild, wo unter tausend Figuren ein Weib ihr Schlepp aufhob; und da ich die Figur nicht bemerkte, so wunderte ich, dass sie mit der Hand immer auf ihren eigenen Hintern griff. Ich glaubte, sie sey dort gepeinigt, u. wollte nachsehn. Dann erst wies sie mir die Figur am Bild. Gestern zeigte sie mir ein Weib, das ein Kind am Arm hat u. die nicht grösser als diese Figur¹ hier ist, mit dem Worte *babu!*

Sophie u. ich gehen gar nicht aus dem Haus. Solltest Du einmal in diese Gegend kommen, mache uns die Freude, uns zu besuchen. Sophie küsst dich u. deinen geliebten Mann, Eugénie u. Sophronie küssen Dir die Hände. Ich umarme euch mit Innigkeit. Lebe wohl, liebe Honorka! Der Geist deines Vaters schwebe über dich u. mich segnend. Adieu.

Dein zärtlicher Freund und

Verehrer

Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 173. sz.]

1563.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 16. Oktober 1809.

Theurester, würdigster Freund!

Die heil. Theresia im Kalender (den 15. Oktober) gab mir gestern statt eines Emil-Trajans eine Anna Sophronia Thalia Theresia, die ich Ihnen, Ihrer Lebensfreundin, und unserer Amelie zur wohlwollenden Neigung, zum väterlichen Segen und zur Freund-

¹ Itt egy kis alak kézi rajzban van az eredetiben.

schaft empfehle. Einst soll das Kind stolz auf die schöne Freundschaft seyn, mit welcher Sie ihren Vater beehrt haben, so wie er selbst darauf stolz ist. — Der Pfarrer von Kázmér wollte es lange nicht anderswo, als entweder in der katholischen Kirche zu Kázmér, oder in der russischen Kirche zu Mikóháza ($\frac{3}{4}$ Stund von hier) taufen: allein endlich gewann ich ihn, und er hat das Kind in meinem Zimmer mit dem Trinkglase getauft, das ich auf meiner Hinreise ins Tyrol, Juni 1799. in einem Gasthof gekauft habe, und seit der Zeit bewahre. Diess wusste er aber nicht — wiewohl dieses Glas nicht weniger und mehr profan ist als jedes andere. Habe ich ihm doch ein silbernes Lavoir darunter gestellt. — Meine Sophronie ist fast ein Monath später erschienen, als sie hätte erscheinen sollen. Diess zeigt auch ihre Grösse, Reife, Stärke. Doch ward die Geburth glücklich, und leichter als die zwey erstern, und Mutter und Tochter gesund.

Meine Epistel an Ráday muss nun ungearbeitet werden. So wie sie für die Geburth eines Sohnes fertig war, habe ich sie ihm gestern abgeschrieben, und der Brief geht mit erster Post an ihn, wie dieser an Sie ab. —

Heute war Congregation in Ujhely. Dem Vizegespann Horváth László widerfuhr ein Streich, worüber man lachen muss. Der Obergespann legte ihm aufs Herz eine dritte Insurrection zu erigiren, sed sine strepitu etc., nemlich dass die Stände nicht merken was man damit bezweckt; es soll nemlich unter dem Vorwand tutando tranquillitatis internae erigirt werden: sie rückt aber vor den Feind wenn er einmal da ist. Man drang heftig in den Vice-Gespann, zu sagen, woher, warum etc. Er vergass des Verboths des Obergespanns, dass dieser Antrag heimlich effectuirt werden muss; ging aus der Sitzung, holte die drey Briefe des Obergespanns, und liess sie laut ablesen. Man kann nicht sagen ob man über sein schwaches Gedächtniss, oder über den ihm ertheilten Befehl, die Sache heimlich auszuführen mehr gelacht habe. Leben Sie wohl. Ich empfehle mich Ihrer mir unschätzbaren Freundschaft.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1564.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, 17. Octobr. 1809.

Édes barátom!

Emil-Trajánt a' Kalendárium Szent Therésiaja (15. Octobr.) Sophronia Thaliává változtatá. Tegnap keresztelé-meg e' nevekre a' Kázméri immundus spiritus exorcizálója. Ajánlom kegyességedbe a' gyermeket, atyját, anyját és mindazt, a' mi hozzájuk tartozik. Ráday-hoz írt Epistolám' felét tehát újra kell dolgoznom.

Ínhol hozzád egy Epistola. Azért is kértelek volt, hogy a' tegnapi Gyűlésre vennéd erre útadat, hogy az az öröömön lehetett volna, hogy hallhassam szádból felolvasását, még pedig akkor, midőn először látod. Annyit csak ér mint a' Wesselényihez írott, sőt többet. Horácz szemem előtt forgott, de a' tar parókát etc. nem plagium, hanem csak imitatio. Két sorban tetszem leginkább magamnak: 1) A kény fogyasztja Herculest 's Sztricsákok — igen jól esik, hogy a' két egymáshoz olly igen hasonló héros neve együtt áll. — 2) Nincs rojt 's kereszt 's nem lészesz Excellenz! — Ez caustique.

Tegnap nagyon megjárá Vice Ispán Horváth, úgy mondják, mert én nem valék Gyűlésen. Vitatta hogy minden Nemes üljön fel, 's a' Fő Ispánra hárította a' dolgot. Felolvastatta a' Fő Ispán levelét, elfelejtvén, hogy abban az van, hogy *ne engedje tudatni*, hogy ez a' corpus is ellenség elibe készítetik, 's midőn felolvasák a' levelet, az egész Publicum kacajra fakadt, hogy így denudálta a' titkos szándékot.

Élj szerencsésen nagy férfi és kedves barátom. Vetted e' a' Relatiót a' Monimentum dolgában? Szolgabíró által küldöttem azt. Nem felelsz sem azon levelemre, sem két másra; meg nem foghatom, miért. — Tisztelettel, barátsággal ölel

Kazinczyd.

Gróf
Dezsőffy Józsefhez.

Széphalom, Májusban, 1809.

Ila érted é te, honnan jöhet az,
Hogy a' Prometheus' sanda nemzete

Sehol nem áll meg a' közép ösvényen;
 'S mint a' botor juh, melly azt nem tanulta,
 Hogy leghamarbb út a' legegyszerűsbb.
 Mindég az eggyik félre sántikál?
 Sztricsák, mivel nincs füstös pergamenje.
 De a' kinél e' csorbát nem-fösvényen
 Kipótolá mind Phoebus mind Minerva
 (A' régi irhának ritka kedvellőji),
 Kaczagja Fellegvárít 's csillogását.
 Gazdag, te nem vagy pénz! így rekeg.
 Az úgy vagyon *kiváltted*, mint a' czafrang
 Most a' számaron, majd a' büszke ménen.
 A' ezim csak báb: csak hang az a' nemesség.
 Deukalionnak népe mind rokonfaj.
 Nincs pór közöttök, 's nincs nemes: 's ha van,
 Bár trónuson ül, pór a' kába: de
 A' böles, ha porban fekszik is, — király.

Elnyúlva bársony pamlagán, nevet
 Sztricsák-Királyon Fellegvári, 's mond:
 Ha böleseséged annyit ér, bagoly,
 Mint a' Királyság, mellyet bírsz, nekem
 Úgy kell az eggyik mint a másik. Ész.
 A' mennyi kell szükségből, nekem is van.
 Az a' tiéd gyanús pénz; kellett
 Nincs mindenneknél: én folyón kapok.
 Osztályba néked a' gyümölcs jutott,
 Nekem csak a' héj. Érd-be te a' gyümölcse.
 A' héjjal én beérem; 's vége a' pernek.

Ész é tehát vagy fény? Mellyike az elsőbb?
 Midőn szobámnak csendes szegletében
 Tekintem a' *Bennünket* 's *Nem-bennünket*,
 Igaznak vészem a mit Epictét
 'S Antisthenes 's Jean Jaques és Payne tanítanak.
 'S az észnek hajtók térdet s tisztelő főt,
 'S szolgált ügyemben bőv zsoldot lelek.
 De ah! hová lesz szép hitem, midőn
 A' sok ravasszal jobbajunkat is

Más részre látom térni oly bér' kedveért,
 Melly böleset és nem-böleset egyaránt vonsz,
 A' melly miatt a' böles csak szép tettet tesz,
 A' nem-böles térszen még nem-szépét is, —
 Mihelytt reája kezd mosolygani
 A' kedv- 's haragban változó Szerencse.
 Elsüllyed akkor lelkem, 's fájdalommal,
 Melly semmiben nem lel enyhületet,
 Ekként kiáltok: *Τὴν ὁρῶν ἀρετὴν*
Ἀόυσ' ἀρ' εἰς! 's elhányom a' paizst.

'Te, a' kinek Lucina nagy nemet,
 Minerva bölcseséget 's isteni elmét,
 Cythère győzhetetlen bájt ada,
 Jer és beszéld-elő, miként esik,
 Hogy a' miért más kényét, nyugodalmát,
 Arany szabadságban élt napjait,
 Dúzs birtokát, és a' mi még becsesbb
 A' legbecsesbbnél: önnbecsülhetését,
 Kész volt koczára tenni, megvetetted.
 Mert én, bocsássd-meg mérész gáncsomat,
 Egyg értelemben véled nem vagyok.
 A tar parókat hord; a' *félvilági* *
 Üveg-szemet rak-fel vagy flastromot:
 Lángszin haját a' *rőt* barnára festi;
 A' sánta toldót vettet sarka alá;
 Vánkossal tomja köntösét a' púpos:
 'S midőn így látod őket, szólj, nevensz e?
 Miért tehát azt, a' ki mostoha
 Vagy csak gondatlan sorsa' vétkeit
 Igyekszik férjfi lélekkel javítani? —
 Midőn te tűzött öltözetben léptél
 Hazánknak öszvegyült atyái közzé.
 Értette minden, hogy diszes nemed
 'S Sárosnak és Zemplénynek méltóságok
 Adák tenéked a' nagyság' érzését,
 'S tisztelte benned önn-érezésedet.

* «Kurtán látó.» Dessewffy jegyzete.

Tiszteld tehát nagysága' érzését
 Te is Sztricsákban; tiszteld bölcsességét,
 Melly véle a' legszebb czélt, a' legszebb eszközt.
 A' legszebb módokon választatá-meg;
 Tiszteld apathiáját, mellyel ő
 Csúszása-közben annyi döfdösést.
 Ah, annyi bántást, annyi durva szitkot
 'S cselédi zaklatásokat! — mi ketten
 Azt elviselni nem tudnánk — eltüre.
 Tiszteld a' bajnoklelket benne, melly
 Csüggedhetetlen bátorsággal vitt,
 Hevült és reszketett, izzadt s fagyott.
 Mig végre a' célnál látja már magát,
 'S borát most ő is Istenekkel issza.
 'S ha néha, az égi bortól részegen.
 Felejtí hogy *Sztricsák* volt és *Sztricsák*,
 'S a' csüfölok' sergének hahotáját
 Javalló tapsolásoknak veszi,
 'S magasztalásnak a' szidalmakat:
 Gyarlóságától fordítsd-el füled',
 'S mosolygd, de szánd, az újabb Herculest. —
 Nagy addig volt az is, míg vívta tartott.
 A kény fogyasztja Herculest 's Sztricsákot!

Barátom, elhibítád útatad,
 Midőn a' házi boldog csendességet
 Elébe tetted annak a' rögös, de
 Salygó pályának, melly rád nyitva vár.
 Mit ér, hogy a' Király és Nagyjai
 Ismérik érdemeid' 's kegyekkel néznek?
 Mit ér, hogy immár három Gyüleseiken
 Állongva tisztelt Véneinknek karja,
 'S a' köz javallás azt a' feddhetetlent,
 Kit sem rettentés, sem magasztalás,
 Sem unszoló kérések és haszon,
 Sőt a' barátság' szédítései is,
 Tisztétől el nem vontanak soha,
 A' tölgy gallyával kosszorúza-meg? —
 Nincs rojt 's kereszt, — s nem lésszesz Excellenz!

A' Bölcsesség középben áll, nem szélen.
 Kell ész: de fény is kell. — Mellyike kell több? —
 Nem kell sok ész; az sokszor árt: de fény,
 De czim, de pénz sok nem lehet soha.

Az én hajam már ősz, 's rózsáid alatt
 Ím a' tiéd is kezd fejezni.
 Ha Zeus-Kronion elmúlt napjainkat
 Visszafolyatná, térnénk a' jobb félre.
 Ah azt elugránk, 's a' kor vissza nem jó! —
 Mivel tehát példát nem adhatunk,
 Adjunk tanítást: Fényt, ha jól lehet, jól;
 Ha nem lehet jól, úgy a hogy' lehet.
 Elég idő lesz mindég bölcseségre.

Jegyzések.

Leghamarb út . . .) mert a' metrum nem szenvedte-meg sem
 a' *legrövidebbet*, sem a' *legkurtábbat*. Pázmány már monda *hamar*
munkát, az az hamar valót, hamar készült. — *Via recta est via*
brevissima.

Kivültted . . . — Bennünket, Nem-bennünket . . .) Czelzás
 a' Stoicusok' tanításaikra, nevezetesen Epiktétnek legelső soraira.

τλημων ἀρετη . . .) Brutusnak utolsó szavai Philippinél: *Nyomor*
rált virtus, tehát te szó (üres hang) *vagy!*

Salygó . . .) Eggy Jankovics Miklós Úr' birtokában lévő kézírás
 után; *salygó, micans*.

Allongva tisztelt Véneinknek karja . . .) Viro Phoebi chorus
adsurrexerat omnis.

Fényt, ha jól lehet, jól . . .) rem, facias rem, si possis recte
 si non, quocunque modo rem! *Horat*.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 32. sz.]

1565.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,

nagy tiszteletű kedves barátném!

A' Kalendarium szent Theresiája, azaz Október 15dike, megcsalta reménységemet: fiú helyett ismét leányt ada nekem; kit tegnap itt a' Kázméri Plébánus Anna Sophronia Thália Thereziának meg is keresztelt. A' gyermek tovább volt a' más világon, mint rendszerént lenni szokás: és az rajta meg is tetszik; mert ritkán látni nagyobb, erősebb gyermeket. Physionomiájára nézve nékem a' lyányom, nem az anyjáié, kitől csak orrban látszik osztozottnak. Én végre fiút vártam: de meg lévén eggyser, azon hogy ő leány, fel nem akadtam, 's rajta nem törődöm.

Keresztatyja Ráday Pali, keresztanyja Prónay Simonné, az az Hirgeist Nini, ábrázatra második Sztáray Mihályné. De esedezik Nagyságod előtt, hogy ő néki is legyen szabad Nagyságodat keresztanyjának nézhetni. Tőlem úgy is azt fogja tanulni, hogy Nagyságodat, mint sexusának eggyik fődiszét, 's atyjának szentül tisztelt barátnéját tisztelje gyermeki tisztelettel. A' Napam 's Ipam és magam is meg nem engedénk Sophienak, hogy most szoptasson, 's nem gondoltunk sírásával. Így annál inkább 's annál hamarabb iparkodhatom azon, hogy végre fiam is legyen, melly nagy kívánságom. Emberi mód szerént még elérhetem annak is addig való nevelését, hogy osztán el ne rontattassék mások által.

A' szegény Ipam régolta betegeskedik, és félek, hogy ez elfogja oltani életét, elgyengült ember, és már 62dik esztendejébe lépett bé Octóber 7dikén. — Én 27dik Októberben leszek ötven. Rettenetes idő! de nem éltem haszontalanul. Hány szép lélek van a' ki *szeret*!

Döbrentei haza ért e már? 's mi az oka, hogy nékem nem ír? Intse-meg Nagyságod, hogy írjon mingyárt. Én ezen holnapban három Epistolát dolgoztam: ha reá érek majd, közleni fogom vele. Már kiállott kezem a' kis Sophronia születését jelentgető levelek írásában.

A' feleségem tiszteli Nagyságodat, 's kéri, hogy eránta bizonyított egykori barátságát tőle továbbá is ne tagadja-meg. A' kis Comtesst 's azt a' derék kis fiút, a' kit Döbrentei előttem úgy festett, mint

Erdélynek második díszét, csókolom a' legszivesebb barátsággal. Sokszor faggat engem az a' gondolat, hogy Nagyságodat elvesztette ez a' vidék. — Ajánlom magamat kegyességeibe 's maradok

Nagyságodnak

Széphalom, Oct. 17d. 1809.

alázatos tisztelője
Kazinczy Ferencz mpr.

A' Napam parancsolja, hogy Nagyságodat nevében is, a' legszivesebb idvezletével idvezeljem. Higgyen nekem Nagyságod, ritkán teremtet az Isten jobb két lelket, mint az én jó Napam 's jó feleségem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 177. sz.]

1566.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Oct. 17d. 1809.

Édes barátom!

A' Kalendarion Szent Thereziája megcsalta reményemet: harmadszor is leányt szült, nem fiút, Sophiem. De olly leányt, édes barátom, melly felér egy fiúval. A' gyermek nagy, ép, egészséges: olly nagy mint a' mülly kicsiny a' nénje volt, midőn meglett. Ugy véljük, hogy későbben jött a' világra mint kellett volna rendesen. A' Kázméri Plébánus tegnap keresztelémeg azt hosszas maga kérése után itt a' háznál Anna Sophronia Thália Theresia nevekre. Így kéntelen vagyok Rádayhoz írt epistolámnak két utolsó paragraphusait újra dolgozni. — Ajánlom kegyességedbe a' kis Sophroniet is, mint a' nénjeit ajánlottam. Barátságunk elhalhatatlan: ha én kidülök, ne szűnj-meg barátja lenni azoknak, a' kiknek atyjok eránt olly szép barátságot bizonyítottál.

Engemet a' verselés lelke olly hosszas hézag után, megszálla. Már bánom, hogy a' háború kilobbanásakor jó csomó verseimet megégetém. Nem mind maradt-meg emlékezetemben. A' mi megmaradt, újra dolgozom, kifoldozom. Ez nehéz munka. De a' versező azzal nem gondol. Sokszor még jobban nyeri-meg vele *magának* kedvét. Májusban Gróf Dezsőffy Józsefhez írtam egy egészen új epistolát, de az csak most készülé úgy el, hogy néki megküldhessem. Wesselenyihez írt epistolám néki nyerte-meg kivált javallását: honnan

azt húzom-ki, hogy ez is meg fogja: mert ez ér annyit mint amaz, 's még többet. De ha az általunk írott darabok' megítélésében maga az Író hibázhat: hibázhat a' Critikus is. A' ki Horátnak epistoláját kevesebbé szereti, érti 's tanulta mint én, épen ott fog nem szépet lelmi, a' hol én Horáztot nem mint Plagiárius, hanem mint imitátor, kiírom. Látni fogod a' Dezsőffyhez írt Epistolát egészen, mihelytt idóm lesz leírására. - Most hozzád készítek egyet; és megtörténhetik, hogy úgy rekesztem-bé, hogy ki is nyomtathatom azonnal. Abban a' Magyar Poezis felől szóllok; mert Epistoláimat nem akarom gyáva Gelegenheitsgedichtekre fordítani, vesztegetni. Az olyan-nak csak momentaneus becse van, az ilyen örökre interesszánt marad. Most épen a' Barcsay' nevén akadtam-el. --- Imhol egyik paragraphja.

A' verselés' legrégibb neme
 Az volt minálunk, a' mellyen Tinódi,
 Szikszai borától fülve, dúdola.
 Rest és siket vers, melly hat párja közzül,
 A' sort középbén kétfelé szakasztván,
 Csak egyikének adja gondjait.
 És még is olly, hogy tapsolást remélhet,
 Ha ihletéssel énekeltetik,
 És a' vezérrend' két utóbb hangzatját
 Selypül nem adja vissza a' többiben
 'S házát 's hazát, és vállát és valát,
 'S hagyjont 's vagyont nem toldoz egygyüvé.
 Hervadhataflan fényt ezen nyere
 Az, a' ki majd ősenek szóp elestét,
 Majd a' kemény lyány' csüggesztéseit dallá;
 'S egünkön Zrínyi csillagként ragyog.
 Kevésbbé könnyű mint volt Gyöngyösi: *)
 Jóval tanultabb, 's fenntebb-szárnyalású.
 'S e' versnem hordja Zrínyinek nevét.

Következik a' Sylvester, és osztán a' Ráday nemű vers, -- és végre a' Tordai Gyöngyösi átkozott leoninusai.

Nyert a' magyar dal a' midőn Görög
 Kecsekre léptetett. De veszte a' régi,

* A Murány éneklője, nem a' Tordai -- Kazinczy F. jegyzete.

Midőn reá új éket raggatának.
 A' lagzisoknak részegült czigányaik
 Tibullnak mennyei-kellemű leányát
 Piros csizmába kelni kényszeríték,
 Hogy, czinczogások mellett a' Homér
 'S az Elegéja' tánczát lejtegetvén,
 Patkós bokáját öszvecsattogtassa
 'S a' csürhe nép közt vad kaczajt repítsen.
 A' részegeknek tetszik e' veszeltség.
 De a' kinek szent érzés van mellyében,
 'S Hellásznak Istenségeit rettegi,
 Az átkot-vonszó helytől futva fut,
 'S a' farsanglás' szentségtörő bohójit
 Adrasteának bosszujára hagyja.
 Nem késik az, 's in méri az érdemlett bért!

Ezen utolsó űban ott a' mesterség' motiváló oka, hogy jámbu-
 sokban adom-elő a' mostani öltözet nemét, 's szokást. A' piros czizma,
 a' czigányok, a' lagzik, a' patkós boka pajzán öszvecsattogtatása 's
 a' Tibull Elegiájának szent szemérme causticus contrastot csinálván,
 elevenen festi a' Gyöngyösi nevérol nevezett magyar izetlen versek
 bohóságát. — Élj szerencsésen, édes barátom! Még nem vevém leve-
 ledet miolta házadat elhagyád. Pedig mingyárt egy hoinapja, hogy
 elindult az a' levelen, a' mellybe a' Wesselényihez írt Epistolám
 nyomtatványát zártam. Öllelek tisztelettel 's forró barátsággal.

Döbrentey tőlem elmenvén nem vala bizonyos, ha Pestre
 megyen e. Oda ment csak ugyan, 's 15d. Sept. hagyta-el Pestet.
 Azolta felőle semmit sem tudok.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1567.

Jankovich Miklós — Kazinczynak.

Buda d. 18a October 1809.

Kiváltképpen tisztelt

Drága Uram Barátom!

Kedves Hir! már szünteti Rettegésünket, hogy ne féltsük
 mindenünknek elvesztését: nem pedig, hogy ne áldozzuk fel egyré-

szét javainknak. Tegnap nap meg szomorította, de egyszersmind vigasztalta Királynénkat István Ferentz, a' Békességnek kívánt, de elkerülhetetlen veszteséggel kötött Tzikkellycinek tudósításával. Mert ámbátor ez ugyan nyilvánosságosan ki-hirdetve nintsen, az tudósítások mind azon által egy iránt hirtelik, hogy mind az Magyar, mind az Austriai Rév partok és Birtokok a' mint hozzájuk kaptsolva vannak, Carniolának részével — s mi több a Carloviczi Generalatussal, és abban levő 6 Regementekkel — Lengyel Országban Vielitzkai só aknák — és Napnyugoti Gallicia Frantzia birtokban ezentul is maradnak. — 60 ezer [!] Frank neki a mi Udvarunktól fizettessen. 10ik Nov. megyen ki Bétsből — és 14 napok után költözik Magyar Országból. Egyébb tartományokat visszaad. — Többi Tzikkelyek mind többnyire publicatióra nem mennek; és amint némellyek itélik, fontosak; kétségtől is az is benne leszen, hogy az Rhenusi Confoederatiohoz álljon fejedelmünk, mert régen óhajtotta ezt, hogy tellyesiletnék *második Protector* nevezett alatt.

Ezen Újságnak hir adásával a' könyvek és Manuscriptumok megvételéről is bővebben ki magyarázni kívánván magamat — Jelentem, hogy nekem azoknak megvételére szándékom legyen; az ára el-ijeszt — a' bennem helyheztetett bizodalom felgerjeszt: — Tessen mind az kettőt mérséklenni, egy két száz forintokat barátságnak áldozni, mellyet hállaadó szívvel — emlékezettel — ha mással alkalmatosságom nem lehet viszonzni Baráti kötelességnek — szentségnek tartok, és végső gondolatit meg irván, azoknak ide szállításáról gondolkozni. Mellyet heves indulattal várván, vagyok

Kedves 's Drága Barátomnak

érdemet szonjazó Baráttya

Jankovich Miklós mpr.

P. S. azon Calendarium, melly Sylvester János által kinyomtatott, ha in Origine kezemhez juthatna Csereitől — igen boldognak tartanám magamat, más és több talántán tudva levő régiségekkel — én ha különben nem, annak párját rövid napok hallasztása után kikérem és várom.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1568.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Mélt. Gróf Dezsőffy József Úrnak

Kazinczy Ferencz

szíves baráti tiszteletét.

Ínhol küldöm a' Relatiót. Tapasztalni fogod, hogy az a' hely, a' melly szemet szúrhatott 's némenyeknek fájhatott volna, úgy meg van szelidítve, hogy ezt ugyan előttök is felolvashatnád, sőt ha felolvasnád, ők magok is azt kiáltanák, hogy igaz a' mit mondasz. A' virtusnak az a' triumphusa van a' vétken, azt mondja la Roche-foucauld, hogy mikor ez nem pirúl-el épen, maga is megvallja amannak felsőségét. Hozzá tehetted vala, hogy a' vétek szeret amannak álorczája alatt farsangi játékot játszogatni, noha tudja, hogy őtet az álorcza alatt minden kiismeri. Ha Landon Eperjessét talál lenni, kérek, méltóztassál az itt hagyott üregbe bérakni a' fűzet és a' réz' számát, mert azt én megnevezni nem tudtam. Méltóztassál ezen felyül mind a' magad felyülrásaidat mellé iratni, ha kettőt vagy többet csináltál is, mind az enyémet. Ezt azért, barátom, hogy ki ne ismérhessék, mellyikünk mellyiket csinálta, 's szabadabban ítélhessenek, választhassanak. Cselekedheted azt is ha tetszik, hogy az enyémet fordítsd deákra, 's tedd mellé, hogy ha csakugyan deák akar lenni, találják úgy is. Én ezt deákra tenni nem próbáltam 's nem is fogom. A' Wesselényi Zsibói Kastélyának kapuja felébe deákiul tettem, mivel ő *úgy* kívánta, 's ez a' munkám azon kevés időbe került, a' melly alatt Újhelyből Széphalomra kiértem. Talán ezt is tudnám tehát, nagy erőlködésekkel bár, deákiul kitenni: de én nem szeretek semmit tenni lelkem ismérte ellen. Pedig ezt deákiul tenni, bizonyosan az volna.

Én egy holnap olta inkábbára a' Jenai Lit. Zeitungok olvasásával töltöm időmet. Klopstocknak Grammatiche Gesprecheit Voss recenseálta benne (Jan. 1804). Ezt szóról szóra kiírtam. Tudtam hogy Kl. azt *írta*, de a' könyvet sem Pesten, sem Bécsben meg nem kaphattam. Most újra sürgetem megküldését. Mert — higgy állításomnak! nem fanfaronád az bennem — nékem épen az a' gondolkozásom a' magyar nyelvről, a' mi a' Klopstocké 's Vossé a' németről; és Te tudod, hogy régen készülgetek olly grammaticát írni, mint a' millyet Kl. kívánt ezen recensio szerint. Sőt tovább mégyek:

látván (a' mit Kl. is látott), hogy az felette sovány portékaeska leszen — én is épen úgy gondolkoztam, elmés költemény által meglekésíteni a' Grammatikát, mint Kl. cselekedett itt, de nem értem-fel, mint kell azt úgy, a' hogy itt látom. Engemet a' mi Grammatikáink' olvasása ugyan elfáraszt. A' Révaiét legalább szép deáksága miatt olvashatom. De hogy olvashassa az ember a' Verseghiét, Gyarmatiét, a' Debreczenit, a' Beregszásziét, mellyek, mind a' Sardi venales, alius alio nequior (ezt az adagiumot belé csavartam a' Pápay Sám. M. Literaturáról írt munkájának recenziójába): 's nem csak a' magyar nyelv természetét nem ismerik, de nem a' nyelvekét is, és mégis Grammatikát írnak!

Óhajtánám, érdemes barátom, hallani ítéletedet ezen most említett recenzióról, ha majd kijövé, megolvasad, mert magamnál párban nem maradt meg. Ílát a' Himfy verseinek recenzióját olvastad e már a' Septembri füzetekben a' bécsi Annalisoknak? Szeretném az eránt is érteni, miben egygez gondolkodásunk, érzésünk.

Te eggyyszer azt kívántad Tőlem, hogy mutassam-meg annak igazságát, hogy a' németnek van prosodiája, mellyet Te tagadsz. Lássuk, mit tudnék reá hirtelen mondani, mert ezt a' levelet kedvetlenségek közt írom. (Azok engemet nem ritkán érnek 's fognak is még egynehány esztendőig). — Prosodiája a' németeknek bizonyosan van. Azt eléggé mutatja az, hogy ők magok azt hiszik, érzik, tudják. (Lássd a' mit a' Himfy' recenziójában róla mondok.) De ez az ő prosódiai törvények nem egy a' Görögökével, Rómaiakével, Magyarokéval. Azonban hogy *igaz* még is, és nem *erőlködve költött*, láthatd onnan, hogy a' kik a' régi metrikával nem épen ismeretlenek, azok a' soha nem látott hexametereket is olly tökéletesen fogják scandálni, 's első olvasásra, mint ha deák hexametert scandálnának, 's csak az anceps syllabákon fognak elakadni néhol, mellyeknek száma nálók, tudni való, hogy nem kevés. A' Mélt. Grófné bizonyosan nem fogja tudni, mi a' spondeus és dactylus, és mégis kérd, hogy ezt a' sort olvassa fel előtte:

So flieh' ich die Freuden der wechselnden Lust,
vagy ezt:

Und buhlerisch drückt sie die sehnnende Brust,
's tapasztalni fogod, hogy nyelve illy ugrásokkal ejti őket:

u | - u u | - u | - | - u u | -

Ha nincs prosodiájok, úgy a' metrikába bé nem avatottak ezt nem tehetnék.

Néked és a' mi németeket-utáló Magyarainknak csak az forog szemetek előtt, hogy két egymás mellett álló consonáns positiót tesz; a' blühende tehát nem *—oo*, hanem *—oo*. De miért tribrachys a' *patribus*, holott a' *matribus* dactylus? Azt fogod mondani: azért, mert a' *ma* hosszú, a' *pa* rövid. De miért lehet hát a' *patribus* hosszú is *positione*? Nem lehet erre szorosan fogva felelni. A' tárgy hosszú disquisitiót kíván, arra pedig nem érek. Egyéberánt én azt hiszem, hogy a' magyar nyelvnek nem csak *rövid* syllabája van, mint *le*, *ha*, *kecs*, — és nem csak *hosszú*, mint *fát*, *rút*, etc. hanem *kemény* is, mint: *int*, *kert*, és hogy a' kemény és hosszú nem egyforma. De erről majd nyomtatásban. Öllelek.

Kérlek, ne halasszd sokára a' Relatív' visszaküldését, hogy beadhassam. Várják.

Barátaimat rég olta kéregetem, hogy autographiai gyűjteményem gyarapítására küldenének holnit, 's Novemb. 12dikén egy szeretetre méltó leányka nekem Barcsay Ábrahámnak három levélkéjét (az az *feuillette*, nem *lettre*) küldé. Ketteje franczia vers, a' harmadik magyar. — Kedveskedem a' kettő leírásával, de azt kötvén-ki értte viszontajándékul, hogy Te is küldj nekem ismét értte valamit, az az valamelly írását *Ipadnak*, *Napadnak*, vagy *Illésházynak*, *Festetics Györgynek*, vagy akárkinék a' nevezetesbbek között, akár megholtak, akár élnek. Nem sokat gondolok én vele, ha a' levélke csak egy *oeconom' commissio* vagy *quietantia* is, mert csak arravaló, hogy a' saját kezek írásabeli gyűjtemény nevelkedjék.

N. 1.

Quel phénomène heureux se leva de cett *isle*
Ou le Sage de Rome fut jadis en *exil*!
Est ce l'ame de Seneque qu' inspira le tuteur,
Pour venger des Romains avilir la grandeur?

(Pour) Conquérir l'Egypte, et l'offrir au Sultan,
S'il vouloit la régir en loyal Musulman;
Revoler en Europe au secours de la France,
Où personne ne savoit plus saisir la balance;
Mettre à leur niveau sceptres et la tiare,
Rabaisser d'Albion l'ambition avare;

Moderer le courroux des altiers Germains,
 NB). Apprendre à leurs princes à devenir humains.
 Reculer de la Gaule les limites jusqu' au Rhin —
 Voilà d'un mortel le plus brillant destin.

Miért fog az olyan, francia versek írásába, a' ki a' *voila*-t két syllabának nem veszi, és a' ki a' Gaule-ban az *e*-t elugratja, holott utána consonans jó! 's így a' *limites*-ben az utolsó tagot? — Certe furit.

N. 2.

Két kies mezeje van (a') magyar Múzsának,
 Melly könnyű tért mutat Pégazus' szárnyának,
 Egyyiken megkötött mértékes lépéssel
 Haladhat, a' máson rhythmusos zengéssel.
 Megválnak majd végén pályafutásának,
 Melly részire hajol magyar fül hangjának.

N. 3.

Az embernek adott a' kegyes természet
 Kettős ajándékot, mellyekkel érezhet:
 Elméjével eget 's jövődöt vizsgálhat,
 Testivel természetvén maradhat 's fenn állhat.
 Azzal égig mehet, mert Isten magában
 Ezzel tenyészhetik csekély hámorában.
 De míg ezek között hanyatlik élete,
 Bizonytalan földi 's szomorú remete.
 Oldoztassd-fel véle végre nagy teremtó,
 A' titkot, melly hozzád közelebb vezető.

A 4-dik darab Politisches Thombre-Spiel az Európai Hatalmak között.

[K. és h. n.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1569.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tasnád 20dik Octobr. 1809.

Nagy becsű Kedves Barátom!

Itteni munkálódásommal már annyira mehettem, hogy ezen Vár Megyének külső felbéli Insurgenseivel holnap indulok. Zilahon az egész contingentiat egybe szedvén: masirozok vellek Besztercze felé, a hol fogom további elrendeltetésünket kapni. Én ugyan itten a hosszas Silentiumot hadi Sibongásba hoztam, azomba mindenfelől Békességet hirtelnek. Se a vitézkedésre való készségemnek meg hűlése, se nyúl szívűség, egyik se okozza, hanem Hazám és Nemzetem javára nézve ohaitanám, meg valloim, a Békességet, mert a nélkül a dolgok jelen való állapottyokhoz képest bizonyos Jót remélni nem lehet. A Békesség az, a mely a történetekhez képest existentiankot fent tarthattya.

Kedves Barátom! nem képzelheted, mely fájdalmasan essék nékem: hogy felőlled semmid [!] se tudhatok, és halhatok, sőt módgyát se tudhatom, és találhatom ki, hol vehetném leveledet. Én a még a reám bizott Comandomat auf Orth und Stelle vehetem — addig minden raszttag nélkül marsba leszek. Besztercze körül meddig lehetünk, az is bizonytalan, mivel Armadánk, a meljnél vagyok, és a melj ál az Erdélji Insurrection kívül 1 Bat. Székely, 1 Bat. Oláh, 1 Bat. Jager és a Herczeg Károly könnyű szerű Haszár Regimentjéből, — arra határoztatott, hogy Bukovinába mennyen, és a gr. Merveld corpussával eggyesítése magát. Ehez képest a legnagyobb bizonytalanságba lévén — meg határozva, Neked legkedvesebb Barátom! írni nem tudok, csak arra kérlek, érdemesics ezentúlra is azon Barátságodra, melj földi páljámnak főbb öröme és hid el, hogy én a leg álhatatossabb egyenességgel vagyok hív tisztelőd

Cserey Farkas mpr.

Majör.

Kivül: 1

Nagy Károlyból. Tekintetes Kazinczý Ferencz urnak p. S. A. Ujhely. Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 195. sz.]

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

1570.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Bonyhán Október 20dikán 1809.

Nagy Erdemű Tekintetes Ur,

Szerentsésén megérkezvén Pestről, Szegeden, Temesváron, Szébenen által tett utamról, édes tanítványomat is szerentsésén találom, mivel a' hideglelés épen akkor hagyá-el. A' Grófné által adá tüstént az addig megérkezett Széphalmi levelet, mely a' legédesebb, a' legGeszneribb elérzékenyedést szerző ismét Széphalomra. Szerentsés Napok! melyek akkor tölem elmúltak, — Gyönyörű elkeseredelt megválás Kozmán, mely miatt abban az órában Grófnénkhöz irt levelemre vagy két könnyet ejtettem. Óh, ha a' jövő tavaszi vagy nyári Napok bételyesítenék azt az ígérést, melyet a' Tekintetes Ur tevé. Házunknál mindnyájan fogunk akkor egyszerre örvendeni.

A' Tekintetes Ur levelét, némelly utmutatásaiért köszönettel veszem. Én még tavaly szóllottam olyan forma plánum felől M. Vásárhelyen, de semmi vagy kevés reménységet adtak, Olvasóim felől. Hasznai az olyan Írásoknak pedig igen nagy. [!] — Így vetődtem a' Muzsák Almanakjára. De erősítelvén e' levél által, megmaradok tehát tsakugyan első feltételem mellett, és ha talán a' Muzsák Almanakja kijönne-is, a' Periodicus Írás hogy el ne maradjon, igyekezem. Ennek nagy format inkább illendő, 's azért két titulus ugy gondolom egymás mellett nem leszen szükséges.

De a' Periodicus Írás kibocsáttására azt szeretném, ha magam is jelen lehetnék Kolozsváron, hol mihelyest az Universitásnál a' Typographiát helyrehozzák, mindjárt elkezdhetném a' nyomtatást. Azonban a' Munkákat fogom egybeszedni nálam, hogy mindjárt lehessen őket nyomtatni. Bár sokféle körülállások ne hátráltatnának.

Hogy a' Segítő 's egyéb versekkel megrakott munkák még keveset tettek, — Orpheust, Muzeumot kivéven, és hogy tökéletessebbet kell kiadni, mind igaz. Kérem e' végre a' Tekintetes Urat, ki a' Munka reális részére sokat tehet, küldje-el, kedves ígérte szerint mind a' Himfy recensióját, mind a' Sonnettökét, mind e' két Szonnettöt is legtisztábban. Én a' recensiókra nézve a' Gyermekek számára irt, illyes mit dolgozni Többektől is hogy hasznos, jó darabokat kaphassak, igyekezni fogok.

A' jószívű Csuklattató míg oda jártam igen jól viselte magát. Anyja sok örömeit, mellyeket neki okozott, beszéllette-elé megérkezésemkor. Ők felbontották leveletem, 's Bartsai kézírása felől kezdett Lotti gondolkodni, mellyet megkapván, ime itten el is küldök. Kapjak másoktól, azokkal is szívesen fogok szolgálni.

Bartsai Ábrahám Csórán született, a' hol el is van temetve, a' mint én, ha nálam lévő verseit kiadom, sírhalmáról szállani akarok. A' falut, melly Károly fejérvárhoz két óra, Oláhok lakják, 's Jobbágyai a' Hóra világban az ott volt Bartsai Károly épületjét le is rontották. Voltam ott; ezen kívül szokott volt Magyar Sólymoson is lakni, hol a' Maros folyik, 's háza 's a' víz között egy gyönyörű berek van. Ide Déva városa felóra, hol Hunyad Vármegye gyűléseit tartja. A' berekből a' Dévai kopasz hegyen álló vár látszik gyönyörűen! —

Kolozsvárhoz közel Bonczida vagyon, mellyet a' Gubernátor maga bír. Más tanult okos embernek jószágáról ott körül nem tudok, nem hallhattam kérdezősködésem után is.

Az Oláh diminuált Nevek következő levelembé jönnek. Nem találkoztam még egy olly Magyarral, a' ki az Oláhok között nyölvén fel, azt mind tudta volna, 's tudná mi az a' diminutivum.

Éppen most érkezék Grófnénk Andrásfalváról, hova holnap után megyek én is Lajossal. Szemerém levelével a' Tekintetes Urét is általadá, mellyben az Eptre vala. Még jól által sem olvashattam, mert az alkalmatosság siet, melly ezt az Örmények városába, Ebesfalvára, viszi a' póstára. Sz[emere] ir a' Tekintetes Ur felől, az Egekre, mindenre, megbecsülhetetlen szívű Grófnéjára kérem — én tanítványja! — vigyázzon! *egészségére.*

A' Tekintetes Ur szeretetre 's tiszteletre érdemes Hitvесе kezét tsókolom. — Elfelejtethetlen Széphalmi Napok! — Egy levelembé írni fogok egy ollyan történetről, melly a' Grófné tulajdona úgy tenni, mint abban a' Sors engem választja, hogy tegyek. Ajánlom magamat Lajossal együtt. — Göthe még nem érkezett meg. Szemerének általadtam Müllert.

Bartsainak semmiféle írásánál nem láttam egész Nevét.

Wesselényihez az Episztolát mihelyt megérkezém, elküldöttem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

1571.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Oct. 21d. 1809.

Kedves barátom! Régi hallgatásunk után ismét szólván egymással, engeddd azt kérdenem először is, hogy mint van a' mi Kisünk. Ő nékem Aug. 12d. írt, rövideden, és úgy a' hogy az idők kívánták. Vérez szívem mikor róla gondolkozom, noha azon hírek után, a' mellyeket egy itt járt Pápai iskolabeli embertől vettem, azon táj szenvedései nem voltak olly rettenetesekek, mint a' millyeknek mások festették. Én neki nem feleltem: nem alacsony félelem miatt, hanem azért, mert nem hittem, hogy a' levél, vége lévén már akkor a' kötött fegyvernyugvának, kezéhez mehessen. Írok neki mihelytt ez a' tartalékom elmúl.

Én Octob. 15d. ismét leánynak lettem atyjává. Másnap a' Plébánus itt házamnál keresztelte-meg a' gyermekeket Sophronia Thalia nevekre, de elikbe Bárány Prónay Simonné miatt, ki kereszt-anya volt, Annát is kapott, és utánok még Theréziát, a' nap miatt, mellyen lett, és egy tiszteletre igen méltó barátném miatt, kit így neveztek-el a' keresztségben. Feleségem ez úttal igen könnyen szült, 's már harmadnapra fenn is járt. Prónayné Hirgeist társamnak testvére, a' legszebb asszony a' kit látni lehet, és a' legjobb asszony egyszersmind. Szerencsétlenségünknek emlékezete, hol ötlet legelőbb láttam, örökre őszve font bennünket. A' keresztatyaságra Rádayt kértem-meg, ki sok esztendő óta barátom, és a' kiben nékem mind az ő nagy Nagy-atyja, mind az ő nagy Ipa egyesülve élnek. Ez a' képzelhetetlen kellemű ember nékem egy genialis levelet íra válaszképen, 's az engem poétai oestrumba ragadott. Meg sem álmodván hogy három leányt szüljön feleségem, (mert ez 3dik,) Epistolámat hozzá úgy készítettem-el még Septemberben, mint a' kinek bizonyosan fija lesz. Már most inkor az oestrum ismét előragad, a' végét újra kell dolgoznom. Vedd itt úgy a' mint még most áll. (Gazdálkodva bánok a' papirossal, nem fősvénységből, hanem azért, mert attól tartok, hogy a' vastag levél inkább gyanút támaszt e' gyanús időben, mint a' vékony, 's kevésbbé barátságosan jut-el hozzád.) — Wesselényihez írt epistolámat Kultsár, Horvát István, Vitkovics Mihály és Fejér György Pesti Prof. Budán kinyomtatatták. Ha meglátod a' Thersytest, változtassd Thersitéssé, és az utolsó,

lapon a Wesselényi szület. esztendejét 1796-tá. — Azolta gróf Dezsőffy József volt Sárosi és kétszer Zempléni Diaetai Követ barátomhoz írtam egy Epistolát ismét jambusokban, 's épen most készül egy más, Csereyhez, jambusaim felől, hol a' magyar Poesis felől is szóllok, 's Berzsenyimnek nevét magasztalva fogom emliteni, nem hogy magasztaljak, hanem hogy azt mutassam, hogy tudom ismerni az érdemet. Hosszas hézag után megszálla a' verselés lelke, 's most bánom, hogy a' háború' kilobbanásakor jó csomó verseimet elégetém. Bajosbb az újra dolgozás; de talán jó hogy elégték, 's keveset tartott fenn emlékezetem.

Gróf Ráday Pálhoz.

Az a czakó, mely, vélem, Afrikából...

[Stb., mint az 1549. számú levélben.]

Kérlek, édes barátom, engedd tudnom, mint tetszik néked ez a' francia ízlésű bolondság? Nem *temjént* kérek: hanem *ítéletet*. 'S szeretem látni, hogy mások mit ítélnék arról, a' mit én tartok jónak vagy rossznak. Vitkovics Wesselényihez írt Epistolámban nem szenvedheti az idegen szókat. Nincs igaza. Mi lesz úgy belőle, ha az első sort így dolgozom újra:

Még *gyermekköntös* repdes válladon — ?

Szemerém azt nem szereti, hogy az idegen szók nem egy nemzet szavaiból vannak véve. Silány gáncs; mert a' Halberzwölfét, pácsit, pagátot, gillet, cravátot etc. csak így kellett neveznem, 's azok nem idegen, hanem minden nemzetnek 's nyelvnek szavai. Kis az én-hozzám írt Epistolában *empyreumot*, *hymnust*, *ambrósiát* etc. említ.

Vetted e már Verseidet Szemerétől? Kérlek, vedd; és írd meg: hogy vetted, és hogy mint vetted változtatásaimat.

Hol az a' te Miklád? nem az e az, a' mit Görög Úr mapájinak metszője Niklának írt?

A' Csereyhez írt epistolából.

Kezdeté az Epistolának.

Hogy jambusimra gáncs fog szállani...

[Stb., mint a Kazinczy költeményei között.]

Élj szerencsésen nagy barátom! Ha módját cjtethed, hogy ezeket Kisnek elküldd, küldd el, 's idvezeld őtet az én nevemben. Én is fogok neki írni, mihelytt megtudom, hogy írhatok. Hozzá is kész felig egy még 1799-ben kezdett Epistolám. Öllelek tisztelettel elegy barátsággal. Az Isten mentsen meg minden bajtól!!!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

1572.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Oct. 23d. 1809.

Kedves édes barátom!

Parányi, de igen nagy becsű ajándékokat tegnap vevém; hihető a' rossz utak 's esők miatt csak tegnap, mert régecskén írtad. Fogadd-el a' legszivesbb köszönetet barátságodnak, jóságodnak ezen újabb bizonyoságáért. A' kis munka nyomorult faragvány; de ritkása becsessé teszi. Nekem ugyan kedvesebb, mint ha töled foliantol kaptam volna — nem Calmetet, Vitringát etc. mert azoknak nagy tisztelőjök vagyok, hanem Baylet, Iselint etc.

Vevéd e azon levelemet, melyben felpanaszlám előttd, hogy Szent Theresia nekem Octob. 15dikén egy kis Sophroniet adott és nem Emült, és hogy így harmadikszor is leányt szült Sophiem. Megvallom, és minthogy azt aristocratiai okból 's tekintetekből nem teszem, pirulás nélkül vallom-meg, hogy sajnálom hogy a' kis szép és kedves leány nem fiú. A' futkosó Eugenie mellé szerettem volna már egy nadrágos fiengköt.

Azt kívánod, édes barátom, hogy a' magyar nyelv' kiesinosítása, bővítése felől tégyem elődbe maximáimat. -- Sietve írom ezen levelemet, mert vivője Kázmérba az Ipannak, ki két holnap óta betegeskedik, orvosságért megyen Újhelybe; 's illy témára nem lehet kiterjednem. De ha időm volna is, azt nem tehetném, mert hiszen ezek felől valaha szóval és levelekben sokat vetekedtünk. Makacs ellenkezőkre talált bennünk a' téma. Te Molnárt, Pázmányt, Károlit, Káldit emlegeted (kiket én is tisztetek, de csak addig a' meddig tisztelni valók): 's azt óhajtod hogy a' mai emberek is úgy öltözködjének, mint néhai Tekintetes Domokos Márton Úr: én pedig azt akarom 's cselekszem is, hogy úgy öltözzünk a' mint az idők lónusa és a' szükség 's a' Magistrátus kívánja; nem hogy strimflit 's plundrát

vonjunk a' mentéhez: hanem hogy a' nadragainkat köldökön felyül
 aggassuk gombokra 's hamokon hordjuk, ha azt Tek. Domokos
 Márton Úr nem cselekedte is. A' Folnesicsek, Vandzák 's a' téli 's
 nyári Bibliotheca írói felől nehme ich keine Notiz; das sind Pöbel
 der Literatur. Hengerbuczkot-hányók mindég voltak és lesznek. De
 literatúránk csakugyan halad, akármit mondatok ti laudatores tem-
 poris acti; 's rendes, hogy ti nem nevezhettek egy író is magatok
 között, a' ki tudniillik a' csinos írásmódja [!] Classisába tartozik, a' ki
 valanút érne: de mi Kis Jánost, Berzsenyit, Himfyt, Báróczi, Virágot
 mutathatunk. A' maximákat abstrahálni kell a' példákbl és magából
 a' dolog természetéből, nem mástól venni, mert itt sincs *αυτος εγω*. —
 Mi ketten, édes barátom, e' dologban olyak vagyunk, mint mikor
 Luthert, a' ki látta a' Reformatio szükségét, a' régi barátja, ki jó
 Pápista maradt, kérte, hogy ne rontsa a' keresztyén vallást. —
 Rontsuk, édes barátom, a' nyelvet! rontsuk! sok rontani-való van
 benne. Pázmány is rontotta azoknak ítéletek szerént, a' kik vele
 egy időben éltek; sőt talán te is *hamar mévét* rontásnak neveznéd,
 ha azt én mondanám annak és nem ő mondotta volna. Eine lebende
 Sprache ist keine abgeschlossene Sprache, annak változni kell.
 (Videatur Horatius). Sok újsággyűlölő lelkének szegénysége miatt
 gyűlölí az újságot. Hogy akarja hogy bővüljön, szépüljön a' nyelv,
 ha bővíteni, szépíteni nem szabad? — «Szabad! de non ultra
 modum!» — Jó intés: de hol az a' módus? Példát minden állí-
 tásra, mert különben meg nem értjük egymást. Az én Marimontelem
 tele van *neologismussal*. De Grammaticus non erubescit soloecismum,
 si sciens facit. Megadom, rossz munka, rossz fordítás. Ám olesárlója
 fordítsa Pázmányosan, ha tetszik, 's hasonlitsuk össze ezt a' Pázmá-
 nyos fordítást az enyémmel és a' Barócziéval. Hallom, nem láttam,
 hogy a' Bécsi annalisokban nagy magasztalásokkal van recenseálva,
 de egy kevés csipdeséssel is. Óhajtom látni, noha a' Recensio csak
 nyomtatott ítélet; 's a' Rec. úgy hibázhat mint az Író. — Élj sze-
 rencsésen a' Tieddel, kiket tiszttelek. Újabban köszönöm kedves
 ajándékokat.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1573.

Kazinezy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 29 Oktober 1809.

Geliebter Freund!

Ich öffnete heute den einen Pack, in welchem Ihre Jenaer. Lit. Zeitungshefte seit Jul. versiegelt lagen, um Ihnen Nitschs Manuscript und einige exemplare meiner gedruckten und erst heute erhaltenen Epistel an Wesselényi beyschliessen zu können. Diese zwey Hefte nimmt Ihnen von dem Ujhelyer Markt, der den 2ten Novbr. gehalten werden soll, entweder der Kirschner Rasztokay aus Kaschau, oder ein Eisenhändler aus Metzensaifen nach Stooss. Dank, den innigsten Dank für die freundschaftliche Mittheilung. Ich habe aus ihnen recht sehr vieles gelernt. — Ehe ich sie noch versiegle und abschicke, will ich aus dem Hefte, das mit rother Dinte übergossen war, das was dort über Jamben gesagt ist, ausschreiben; es kam mir sehr erwünscht in die Hände, da ich dieses [!] Monath die Apologie *meiner* Jamben, in einer Epistel an Berzsenyi, den Dichter, in Jamben geschrieben habe. — Erlauben Sie, dass ich Ihnen sage, was ich hierüber denke.

Die ersten Jamben waren jambi puri

1	2	3	4	5	6
—	—	—	—	—	—

Diese Fesseln schienen den Dichtern unerträglich, und sie wechselten sie mit Spondeen, aber nur in regione impari (nämlich im 1. 3. und 5ten Fuss) ab. Horaz tadelt den Plautus und andere Comiker, dass sie Spondeen auch in den 2ten, 4ten und sechsten Fuss Zutritt erlaubten. Doch der Jambische Fuss darf, der Meinung und dem Beyspiele des Horaz nach, durch Daktylen und Anapästen, Proceleusmaton, wenn der Jambus in regione impari stehen sollte, und in regione pari durch tribrachische Füße ersetzt werden. Ich halte nicht dafür. Ich meyne die Schönheit des Verses äussert sich dem Ohre durch anmüthige Abwechslung der kurzen Füße mit den langen — und dass ein Vers, in welchem wenigstens zwey jambische Füße mit 3 Spondeischen wechseln, diese mögen dort, wo sie wollen, — weil aber in unseren *gereimten* Versen das Ohr den Kitzel immer zu allerletzt erheischt — lieber *ganz hinten* stehen, — weit ange-

nehmer klingt es, als der Vers, in welchem Jamben, Spondeen, Dactylen, Anapästen und die Tribrachis: et pedes Proceleusmaton vorkommen: dass also

Szemér | mes bá | tor sá | god ál | tal-el |

das Ohr weit mehr kitzeln muss, — als der horazische.

pavidum | que lepo | rem et ad | venam | laqueo | gruem

So ein Vers, wie dieser Horazische scheint mir nichts anders, als das Gepolter einer verdorbenen Uhr, die ohne Aufhören fortschlägt.

Ich gehe weiter, und sage: Darf in dem schönsten aller Verse, die je erfunden worden sind, im Hexameter, der Spondeus 4mahl nach einander an der Stelle des Dactylus stehn (wie: illi inter sese magna vi brachia tollunt), so darf er das wohl auch in dem Jambus gegen den jambischen Fuss; denn ein jambischer Vers ist weit anspruchloser als der Hexameter. — Ich weiss, dass in Sachen der Kunst, wider ausdrückliche Regeln der alten, und wider den Tadel eines Horaz, zu sündigen von vieler Anmassung oder von der Stumpfheit der Organe zeigt. Doch will man eben Beispiele aus den Alten, so suche man sie im Phäedrus:

Qui se | lauda | ri gau | dent ver | bis sub | dolis — und
Igno | tos fal | lit, no | tis est | deri | sui.

Episteln gehören eben so gut, und noch mehr zu den Eingebungen der Musa pedestris, wie *Fabeln*. Wenn mir an Zeit nicht gebricht, so schliesse ich Ihnen meine Epistel an Berzsenyi bey. — Wollen Sie, so können Sie die Epistel an Wesselényi recensiren. Nur bitte ich Sie, ohne Verstellung, lassen Sie die Sprache der Freundschaft nicht *zu laut* werden. Ich will meine Epistel an Berzsenyi bald drucken lassen. (Doch möchte ich noch gerne eine zweyte Epistel, auch didaktischen Inhalts fertig haben. Ich habe sie schon in Arbeit) ich wollte sie, diese drey Episteln zugleich rezensirt sehen.

Vor nicht vielen Monathen schwur ich Ihnen den Schwur, wahr geschworen zu haben. Ich schwöre Ihnen dieses von neuem.

Den 27ten Oktober feierte ich meinen, das 50stemahl wieder-gekehrten Geburtstag. Ich ward 1759 den 27. Oktob. in dem Haus meines mütterlichen Grossvaters Franz Bossányi zu Ér-Semlyén im Biharer Comitatz geboren, und wurde aus Achtung meines Vaters gegen ihn Franz getauft. (Er war ein würdiger Mann; kalvinisch geboren, und jung durch Fallstricke seiner Mutter Sophia Péchy und seines nahen Verwandten, des Personal Száráz und gewiss nicht ohne Zwang catholisch geworden; im Herzen aber blieb er der eifrigste Protestant und der intoleranteste Anticatholik, so dass er unter Maria-Theresia oft durch höhere Befehle angehalten werden musste die Kirche zu besuchen. Er war Diaetal-College seines sehr würdigen Freundes Gabriel Baranyi, der mehr Muth als er hatte, sich geneigt den Protestanten und abgeneigt gegen die Katholiken zu zeigen.) Dürfte ich mir doch wenigstens 20 Jahre noch versprechen, und Gesundheit und Muth! um endlich etwas zu Stande zu bringen, was Werth einer Achtung wäre.

Ich erhielt heute ein kostbares Geschenk vom Herrn Professor Sennovitz in Eperjes: gegen 12 Stück Briefe in meine authografische Sammlung. Einer ist von Basedow. Ein sehr interessanter Brief von Mathias Ráth, in einer stürmischen Stunde über Religions Zeremonien etc. geschrieben. Er ist sehr lang, und an Stefan Fabry gerichtet. — Sennovitz hat mich unendlich verbunden. — Auch ein Brief von dem mir so sehr geschätzten Riecke, damals in Brünn, jetzt in Stuttgart oder Tübingen.

Die heutige Zeitung brachte mir die Nachricht vom Frieden, der am 14ten October durch Fürst Lichtenstein und Champagny unterschrieben ward. Jankovics in Ofen schrieb mir ein gleiches den 18ten October aus Ofen. Diesem nach soll Napoleon uns *alles* zurückgeben ausser unserm ganzen Littorale, dem Generalat zu Karlovitz, einen Theil von Kärnthn, den Salzwerken von Wieliczka und dem Westgalizien. Wir zahlen 60 Millionen Franken, und treten mit dem Vice Protector Titel zum r[heinischen] Bunde. — Wie wäre diess möglich!

Ein junger Medicus aus dem Veszprimer Comitatz kam dieser Tage zu mir. Ich sprach ihn im vorigen Jahr in Joseph Mártons Wohnung. Dieser verliess Wien den 19. Aug. und war im Juli in der Schlacht bey Wagram zugegen. Er that chirurgische Dienste im französischen Lager um unsere Verwundete. Er sah Napoleon auf der schwebenden Brücke vom Pferde steigen, und das überloffene Wasser, das ihm bis auf die Brust reichte, durchwaten. Hier was mir aus seiner Erzählung einfällt, so wie es mir einfallen wird. — So wie die Franzosen nach Wien kamen, wurde Márton gehohlt, dass er die ungarische Proclamen wieder, wie 1805, übersetze. Marais fragte ihn, ob nicht ein gewisser Batsányi in Wien wäre, dessen Nachbar er 1795 und 6 in Kufstein war. B[atsányi] wurde gleich gehohlt, und nun ward er Dollmetsch. — 2) Napoleon stattete bey Zinzendorf eine Visite ab, zum Zeichen seiner Achtung, weil dieser im Ministerium lieber resigniren wollte, als pro bello votiren. — 3) Nap. war sehr unzufrieden mit den Ungarn, weil sie seinen Antrag fruchtlos seyn liessen, und erwähnte ihrer in einer Proclame an die Pohlen mit wenig Achtung; er sprach dort heftig und aufgebracht wider die Pálffy, Batthyány und Zichy. — 4) Der Pabst soll noch immer Napoleons innigster Freund seyn. Alles was er unterschrieb, musste er wegen dem Collegium Cardinale unterschreiben. Er spielte ein verdecktes Spiel mit Napoleon und wollte nach Avignon abgeführt werden. Die Cardinäle sind nun zerstreut, und hoffentlich kommt er nach Rom wieder. — 5) In Maria-Zell ward die Thaumaturga im Bilde misshandelt. Man erzählt manches, was nur erdichtet seyn wird; es klingt trivial; einer von den Kloster-Vätern, der das Wunder Werk hervorgebracht haben soll, musste es nun öffentlich machen, und eine Abbitte thun. — 6.) Dem Herzog Massena ward Oesterreich mit dem Titel Grand Duc versprochen, und Eugene zum König von Ungarn bestimmt. — 7.) Colloredo gew. Primas, ward eingezogen, wegen den aus Salzburg mitgebrachten piae fundationes etc. etc. — 8.) Viele ungarische Deserteurs im französischen Lager und Dienst; sie waren ärger als der Feind selbst. — 9.) Weiber Züchtigung etc. sind absichtlich ausgesprengte Unthaten. — 10.) Somogyi nichtsweniger als übel behandelt (Bischof von Stein am Anger), und Rosos (Bischof zu Weszprém) aus Schrecken gestorben. Ein ungarischer Deserteur führte seine Kameraden zu ihm hin. — 11.) Décsy und Pánczél durch die Franzosen verjagt, und für Unwissende erklärt. Pánczél soll nicht über 3 Karten und

gar kein Zeitungs-Lexicon gehabt haben. Er unterhielt 3 Freudenmädchen, und trank täglich ein paar Kulacs Wein. — 12.) Georg Festetics wäre in grosser Achtung wegen seinem Georgicon etc. — 13.) Napoleon hat 18 Professoren um sich, die ihm in ihren Wissenschaften Vorlesungen geben. — 14.) Viele Gelehrte sind nach Wien gekommen. Der Chemiker Chaptal und der Metaphysiker Schelling sind auch da.

Ich habe ein schreckliches Jahr erlebt; wenig Frucht, wenig Heu, und in einen Weingarten (dem Ujhelyer, der aus 3 grossen Weingärten in einem umgeschaffen wurde, wo ich auch 100 Fass haben kann) nichts mehr als ein Fass und 40 halben, in dem Regmeczer auch nicht ganz anderthalb Fass, erhalten. In Ujhely verkauft man sie jetzt schon pr. 40 f. Das wird eine Theuerung geben.

Paul Szemere schreibt mir, Schlegel, der über die Sprache der Inder schrieb, nehme Lectionen in der ungarischen Sprache von Horvát István, Sekretär beym Judex Curiae. Dieser Horvát ist der sogenannte Boldogréti Vigh László. Dies sehe ich aus einem Schreiben von Nicolans Révai an Sr. Excellenz dem Judex Curiae, wo er ihn bittet, den Horvát ihm zum adjunctus zu geben, und einst ihm in der Professur der ungarischen Sprache nachfolgen zu lassen. Er schrieb den Brief den 17. März 1807.

[Eredetije a m. t. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1574.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Zilah 29dik Octobr. 809.

Becses és Kedves Barátom!

A szegény Wesselényi a mult héten ki mult a világból, pompásabb temetése mikor lesz, még nem tudom, hanem most Szombaton teste a Sibói templom tornya alá tétet, ceremoniával ment ez is véghez, én magam is meg jelentem. Batalionombul pedig a szebbik Companiát oda ki marsíroztatván, szép halotti tiszteletet tétettem Szegénynek.

En innen a jövő héten indulok népemmel — ha csak az alatt más felé nem rendeltetem, úgy értetem, hogy az ercz Herczeg

engemet egy más, előttem éppen nem kedves és suljos veszedelemmel egybe kötött expeditiora akar küldeni. Eszt nem azért nem szeretem, mert veszedelmes, mivel a veszedelemmel a katonának barátságba kell lenni, hanem azért, mivel a Hazafi érdemmel ellenkezik. Mászor erről többet. Éljen boldogul, Kedves Barátom és szeress engemet, a ki örökre vagyok szerető és tisztelő hived

Cserey impr.

Mayor.

Kivül:

Tekintetes *Kazinezy* Ferencz urnak p. Debreczen S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 195. sz.]

1575.

Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazineczynak.

Sibó 29. Aug. 1809.

Méltóságos Úr!

Különös tiszteletű Méltóságos Uram!

Tsak azon szerentsém, hogy a' Méltóságos Urat esmérem, ment meg a' pirulástól 's térszen olyan bátorrá, hogy halgatásom után, mely nem abból a' Néző pontból nézetvén, melyből én néztem, tsak egy alacsony Dagályhoz illő Fel fuvalkodást, 's innen származó megvetést jelenthetne; tsak a' Méltóságos Urnak esmérete, mondom, térszen oly bátorrá, hogy ily kétes halgatásom után is, pennámat ragadjam, 's a' Méltóságos Urnak ezen Levelem által halgatásomnak okát ki jelentsem. A Méltóságos Urnak azon erántam mutatott megkülönböztetése oly nagy és érdemem felett való, hogy annak meg hálálására magamat elégtelennek érzem lenni, 's azon Epistola pedig oly fel emelkedett, 's oly Buzdító, hogy nem bátorkodtam járatlan pennámmal a' Méltóságos Urnak arra felelni, ne hogy annak felséges volta az által meg homályosíttassék, azért a' volt tzelom, hogy aztat ki nyomtattassam, 's úgy külgym el a' Méltóságos Urnak aztat háládatosságom jeléül: de (Fájdalom 's Szégyen) nem lévén itt a' Hazában annak bötséhez mérsékelt könyv Nyomtató Sajtó, oda fen volt tzelom aztat ki nyomtatni; de ezen Édes kötelességemtől mind eddig meg fosztott ezen zürzavaros idő. Vegye tehát a' Méltóságos Ur ezen köszönetemet háládatosságomnak jeléül addig is, a még

azon Epistolát vagy Pesten vagy oda fen ki nyomtattathatnám.
 A ki is továbbá vagyok
 Méltóságos Ur!
 különös Tiszteletű Méltóságos Uram

alázatos és tisztelő szolgálja
 Ifj. Wesselényi Miklós mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

1576.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Zilah 4dik November, 1809.

Igen Kedves Barátom!

Annyira mehettem, hogy, a mint [az] ide zárt mars Planumbul láthatod, kedves alattam valóival, kiket mind [!] gyerekeimet szeretek, egy jól kikészült, válogatott Nemes Sereggel a jövő héten Beszterczére fő contractionk helyére el marsirozok. Nehéz volna nékem ezen Néptől el válni, és a ki ettől engemet el akar választani, az a katonáskodástul is el kíván kergetni: nem hagyom el ezen kedves népet, a melj engemet is szeret és bizodalommal van hozzám.

A békességet a francziákkal nem csak különös tudósításokbul, hanem Uiságokbul is tudgyuk, conditioi ugyan ismeretlenek, és éppen erre nézve lehet gondolni hogy Insurrectionk még mostanság el nem bomlik.

Még ezen levelem kezedbe jut, addig alkalmasint Beszterczére berukkolok, írj tehát nékem és örvendeztess meg leveleddel, — Beszterczére adreszirozd aszt egyenesen — én tészek ottan olj Rendelést, hogy ha az alatt onnan tovább nyomulnánk is, vehessem. Kérlek, ad meg Nékem ezen ohaitot, kedves örömet. — Eddig útra Atya vagy, engedgyenek e részbe is az Egek nagy érdemeidhez illő örömöket, kedves Grófnéd kezeit csókolom, és vagyok tisztelő hív barátod

Cserey mpr.
 Mayor.

NB. Még most is egy Companiat hátra kell hagynom, és csak két Comp. gyalogsággal masirozok.

Mars Planuma

Egy Zilajról 8dik November 1809. Beszttertze az felkelő 1ső Gyalog Regimentbül masirozó Divisionak.

Datum	M a r s i r o z		A Statioi Distantiája és a nyugvó napok meghatározása
	Egy helljről	Meddig	
8ik November 1809	Zilaj	Magyar Egregy	1 Statio
9ik Dto	Magyar Egregy	Sombor	$\frac{3}{4}$ dto
10ik Dto	Sombor	Sz Mihálj Telek	$\frac{3}{4}$ dto
11ik Dto	Sz Mihálj Telek	Kolosvár	1 Dto
12ik Dto	—	—	Nyugvó nap
13ik Dto	Kolosvár	Korpád	1 Statio
14ik Dto	Korpád	Mots	1 Dto
15ik Dto	Mots	Nagy Czég	1 Dto
16ik Dto	—	—	Nyugvó nap
17ik Dto	Nagy Czég	Erked	1 Statio
18ik Dto	Erked	Ujfalu	1 Dto
19ik Dto	Ujfalu	Beszttertze	1 Dto

T. Zilah 4ik November 1809.

Cserey mpr. Mayor.

Mars Planuma

Egy Zilajról 7dik November 1809 Beszttertze a Felkelő 1ső Lovas Regimentbül Masirozó Escadronnak.

Datum	M a r s i r o z		A Statioi Distantiája és a Nyugvó Napok meghatározása
	Egy helljről	Meddig	
7dik Novemb. 1809	Zilaj	Magyar Egregy	1 Statio
8dik Dto	Magyar Egregy	Sombor	$\frac{3}{4}$ Dto
9dik Dto	Sombor	Sz Mihálj Telke	$\frac{3}{4}$ Dto
10dik Dto	Sz Mihálj Telke	Kolosvár	1 Dto
11dik Dto	—	—	Nyugvó Nap
12dik Dto	Kolosvár	Korpád	1 Statio
13dik Dto	Korpád	Mots	1 Dto
14dik Dto	Mots	Kis Czég	1 Dto
15dik Dto	—	—	Nyugvó Nap
16dik Dto	Kis Czég	Erked	1 Statio
17dik Dto	Erked	Ujfalu	1 Dto
18dik Dto	Ujfalu	Beszttertze	1 Dto

Kivül: ¹

Zilairul. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. — p. Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1577.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Thérésia napján költ betses leveledet részvévő szíves örömmel olvastam, és kívánok örömeidnek hosszas állandóságot. Ez egy vólt, vagy is inkább nem vólt leveledben, a' mi szomorított, a' Július végén küldött levelemről való emlékezet. Sajnáltnám, ha az akkori nyughatatlanságok miá el vészett vólna, nem tsak azért, hogy a' háládatlanságnak és hidegségnek néminemű gyanújába hozott vólna, hanem annyiban is, hogy az *é-s* éneknek egy folyó beszédben nyomtatott párját rekesztettem belé. Ez egygy ád még reménységet, hogy nekem is 14, 15 hetekig bódorgó leveleim kerültek tsak ugyan mostanába kézhez.

Frantzia izléssel írt szép verseidet azért nem közölhettem Költsei Ferentz Úrral, mivel még vásár előtt el utazott, talám (de bizonyost nem állíthatok) Sző- vagy Szőr-Demeterre, 's a' mint hallom, ide vissza sem fog jőni, hanem egyenesen Pestre készül. Igen betsülöm én is ezen jeles Ifjúnak szép talentomit, és azoktól sokat várok, ha oda fenn jó társaságba kerülván, meg tanul maga viselete által azoknak fényt és kellemetességet adni. E' nélkül igen féltem, hogy soha le nem fogja magáról az oskolai port rázni. Ezt mint ötet szerető Barátomnak, és ő eránta való szeretetből írom.

Nagy szívességgel köszönöm az Édes Anyámról, Testvéremről és Spálné Hugom Aszszonyról való rész vévő tudakozódásodat: a' két elsőbbek lakó helyekkel egygyütt tsudára méltó szerentsével meg menekedtek a' fenyegető veszedelemtől, és nálok meg sem szállott a' környéken pusztító ellenség, meg elégedvén az egyszeri hadi tűz váltság után meg határozott minden napi 12000 portióval, mellyet magok helyébe szállítottak naponként a' Tataiak az Átsi táborba; a' Deutsch Wagrámi ütközet után királyi lakó helyé válván, nyughatatlanságnál és drágaságnál 's egy kis szorongásnál egyebet nem

¹ A levél zárlatán nagy fekete pecsét.

szenvedett. Spáhné Húgom Asszony pedig, sok Komáromiakkal egygyütt le felé vonta el magát, de mitsoda helységbe, nem tudom. Igen egészséges, a' mint a' nyár elein hallottam, neki telt és kövér, levelit még nem vettem, magam is addig nem írhatok, míg bizonyost nem érthetek vissza érkezéséről. Feleségem testvére pedig a' férjével, Assessor Matkovich Pállal egygyütt Szala Vármegyei jószágotokba Antalfára vonták magokat apróbb és feltöbb vagyonjaikkal egygyütt: de lakások, ágyneműjök és házi eszközeik Győrben a' hivataln vendégek hatalmába esvén, meg válik, mint fog maradni.

A' Pápai Supplicánstól értett híren, nem tudom, mit érteszsz, ennyit bizonyosnak mondanak, hogy két óráig tartott fosztásnak tsak ugyan ki volt Pápa téve, mellyben ki többet, ki kevesebbet vesztett.

Gróf Tholdiné Ő Nagyságáról semmiféle tudósítással nem szolgálhatok, mivel azon időponttól fogva, mellyben tudva lévő írásait, és föle nékem olvasni ide adott könyveidet köszönettel vissza adtam, többé sem látogatására, sem levelére nem méltóztatott. Én valamint önként ajánlott és soha nem kért barátságát igen nagy tiszteletben tartottam: úgy annak erőltetve való folytatásáért tsak egy mozdulást is tenni tellyességgel nem kívánok; tartván, nehogy a' familia billenésével a' gondolkodás módja is *billent legyen*.

A' Feleségem nagy szeretettel tisztel és velem egygyütt a' Meltóságos Asszonyt: emlegettük Ő Nagyságát, hogy ez úttal Rómába járván, Pápát nem látott; gyermekeink tsókolják kezeteiket; én is a' Kis Charisokat velek egygyütt tsókolván, vagyok

Debretzenben, November 5én 1809.

egyenest szívi tisztelő barátod

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1578.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, au 6. Nov. 1809.

Theurester Freund!

Nun erhalten Sie die drey Päckc mit Ihren Büchern durch die Marktleute aus Kaschau. In meinen Briefen, die diese Päckc enthalten, habe ich Ihnen schon für Ihre Freundschaft gedankt, aber ich danke Ihnen dafür so oft ich an diese Päckc denke: sie

haben mich zu vielen neuen Ideen geführt, mich über manches aufgeklärt, belehrt.

Was sagen Sie zu dem Frieden? — Er ist sehr theuer, und doch sehr wohlfeil erkaufte. Diess hätte ich mir nicht versprochen, und wiewohl wir in unsrem Manifest keinen Anstand nahmen, heraus zu sagen, dass wir den Krieg beginnen, wie wohl die Proklame des Erzherzogs Johann an die Tyroler sie erinnert, das er sie, schon 1805, als sie schieden, tröstete, bald wieder beysammen zu sein, so lässt mich doch dieser Friede mehr als alles andere sehen, dass Napoleon Ernst sey bey Versicherungen, dass er mit Eroberungssucht fälschlich beschuldigt werde. Freulich haben wir den Frieden theuer erkaufte, und wer weiss, was noch alles in den geheimen Artikeln stehn mag: aber danken wir Gott für die wieder erlangte Ruh, und für den Besitz dessen was uns nicht verloren ging, was uns verloren ging und doch wieder zurück kam. Es ist schwer und demüthigend, dass wir an Frankreich *vieles*, und — Frankreich an uns *nichts* verliert; aber Frankreich garantirt uns unseren Besitz, lässt uns unsern Rang, dessen Verlust uns doch schmerzlich gewesen wäre, und sichert uns, nicht noch mehr zu verlieren. Utinam tandem aliquando claudantur belli portae.

Sie fühlen, mein theurer Freund, was ich Ihnen alles schuldig bin, und wie sehr gerne ich jeden Ihrer freundschaftlichen Befehle vollziehe, wo ich sie vollziehen kann: aber ich muss Ihnen gestehen, dass mich die Recension von den Regék und Pápay's Werk in Verlegenheit bringen. Wäre das nicht, so hätte ich längst gethan, was sie gefordert haben. — Himfy weiss, dass *ich* seine Szerelmei rezensirt habe, er weiss auch, dass ich von seinen Regék ganz anders als Takáts, Er selbst, und Graf Joseph Eszterházy denke. Über Pápay's Werk ist ein heftiger Streit zwischen den Pápayanern und Boldogréti Vigh László (Horvát István, Sekretär bey dem Judex Curiae) entstanden. Es wird hier schwer thun, so durch zu schlüpfen, dass man seyn Gewissen nicht verletze. — Unterdessen wir wollen schon sehen, wie ich mich mit meinem Gewissen abfinden kann; durch unverschämte Verläugnung der Wahrheit (— dieser ist ja nicht immer objectiv; sehr oft subjectiv —) gewiss nicht, ich will nichts loben, als was ich gut finde: nichts tadeln, als was mir schlecht scheint; doch man kann ja Lob und Tadel mässigen, ohne der Wahrheit ungetreu zu seyn. Noch dieses Monat sollen Sie beyde von mir erhalten.

Was Sie mir von Schlözer erzählen, hebt mein Herz so, dass ich ihm gerne die Hand küssen möchte, stünde sie vor mir. Wie froh bin ich, einen Brief von dieser heiligen Hand zu besitzen! der Kuss wird nun der Schrift gereicht. — Der Mann hat vieles mit Nikolaus Révai gemein gehabt. Wäre dies nicht, hätte der eine und das andere das Unrecht, so *wie sie es gefühlt haben*, auch gefühlt? — Aber Heroismus ziemt freylich nur Heroen. Die dies nicht sind, und den Heroismus doch spielen wollen, machen sich *noch unglücklicher*, und sehr oft noch *lächerlich* dazu. Habemus exempla in promptu.

Unter Sztricsák habe ich kein Individuum gemeint, sondern das ganze verächtliche genus gemalt. Ihnen schien der Genannte darum *es* zu seyn, weil er auch zum genus gehört. Freylich steht er dort oben an. Das saubere Volk ist überall zu finden. Auch um Sie herum.

Schreibt Kultsár *ironische Blätter*, oder wie soll ich mir das expliziren, dass Lónyais und Diószeghys Reden No 34. S. 260 — 264 mint a' polgári ékesen, szóllás példái angeführt worden sind? — Lónyay hat viel Talent, viele erworbene Kenntnisse, viele Erfahrungen. Aber diese Rede fiel nicht anders aus, als wenn er gerade *besoffen*, damals als er sie schrieb, gewesen wäre; und er trinkt doch nicht. «Ég, föld összveszakad, nem lehet a' magyar földön eszszó's mászó». — Mein Gott, mein Gott! warum haben die vielen Sztricsáks mir den schönen Glauben geraubt! — denn es war eine Zeit, wo auch ich so geglaubt habe.

Den 29. 8ber erhielt ich von meiner Epistel an Wesselényi einige exemplare aus Pesth. Vitkovics schickte sie mir in seinem Namen und den Namen der drey anderen, welche die Epistel haben drucken lassen. — Vitkovits that noch mehr: er schrieb mir aus dem Jul. Hefte die ganze lange Recension meiner Marmontelschen Erzählung aus, und theilte mir einen Brief des Prof. Nikolaus Révai an den Judex Curiae Ürményi mit, in welchem er diesen bittet, den Horvát István ihm in der Professur zum Adjuncten zu geben, und nach seinem Tode folgen zu lassen. Révai bekennt in diesem, dass unter dem Namen Boldogréti Vigh László dieser Horvát István stecke. — Ich werde mit erster Post an Vitkovics antworten; ihm danken, und ihm zurückschreiben: Die Recension trage unverkennliche Spuren an sich, dass sie nicht eines einzigen, sondern vielmehr vieler Arbeit sey; dass ich manche Belehrungen für gegründet erkenne; dass mich Beyfall der Guten hochoerfreut, aber

dass ich Recensionen für nichts anderes, als gedruckte Einzel-Urtheile ansehe, und auf Weyhrauch so wenig erpicht bin, dass ich viel mehr wünschte, dass dieses Werk in einer andern Lit. Zeitung durch irgend jemand, der mein Freund nicht ist, recensirt werden möchte. Ein schlechtes Buch gewinnt durch eine erhebende recension nichts: ein gutes Buch verliert durch eine ungerechte Recension wenig. Übermässig einer so schmeichelnden Recension kann sich nur kindische Unerfahrenheit oder Eitelkeit freuen.

Raths Brief (hievon mehr in dem Pack) ist über Religion-Zeremonien, und ist mir äusserst wichtig. — Doch jetzt leben Sie wohl. Ich schrieb Ihnen diesen Brief in einer ruhelosen Stunde. Nun fliege ich zu meinem Weibchen, und zu meinen zwey Töchtern, um die Stirne zu entwölken. — Wenn meine Leute mich im Schreiben stören, dann zittert von meinen Augenbraunen der grosse Olymp auch, wie von denen des Jupiter bey Homer. Ich bin nie leichter zu beleidigen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1579.

Kazinczy — Vitkovics Mihálynak.

Válasz.¹

Széphalom, Novemb. 10d. 1809.

Öt héti bújdosása után végre kezemben vagyon nyalábad. Fogadd-el újobban halámat barátságodért. Epistolám' nyomtatványai már nagy örömet nékem nem adtak, mert nem voltak többé újság előttem: de örültem mind annak, hogy munkáim' recensióját láthattam, mind annak, hogy a' Révai' levelét,² melyet Horvát István éránt az Ország' Birájához írt, vélem lemásolva közléd. Mondjad neki, barátom, hogy e' megtiszteltetésén szívesen örvendek. Ér ez annyit, ha sikeretlen volt is a' kérés, mint a' Wálynak és Czinkének is juthatott tanító-szék. Hallom a' levélben a' haldokló Révait: látom mint kinozza az a' gondolat, hogy helyébe Verseghy forma követő léphet, és midőn őtet ezért más mosolyogja, vagy talán vádolja s

¹ Vitkovicsnak 1809. szept. 25-én kelt levelére, a mely után a gyűjteményben e levél következik.

² L. alább e levélhez csatolva.

kärhoztatja is: én ötét értte szentül tisztelem. Révai nem zsoldos szolga volt.

Egy két nappal azután hogy nyalábod elérkezett, vettem postán a' Bécsi Annálisok Septembéri füzetjét is, holott Aprilis oltá egy sem jutott-el hozzám; 's mingyárt másnap utána egy távolka lakó barátom a' Máj. 's Jún. füzetet közlé velem. — Egy hétnek napjaiban vevém tehát mind az én munkám Recenzióját, mind azt a' kettőt, a' mit én dolgoztam (a Versegly Aglájáé és a' Himfyét) a' Rogendorff Cajétán' halála felől való hírrel. Tartok tőle, hogy némelly arra az igazságtalan gyanúra vetemedik, hogy én tulajdon magam kürtölém nagynak magamat. Az felette igazságtalan érne engemet. Én is szeretem, ha látom hogy tetszem: de a' ki illy vastag szemtelenséggel vádolhat, valóban az engem nem ismer. Utálom a' hamis lelküséget minden nemeiben. — Az én óhajtasom az volt, hogy [ha] a' munka Recensio alá fog jönni, recenseáltassék ne *barátom*, hanem *nem-barátom* által. Ha a' gáncs igazságtalan, azt kedvesebben veszem, mint a' halmozott magasztalást. Egyéberánt én ezen Recenzióm felől azt hiszem, hogy a' kinek orra van, kiismeri rajta, hogy nem egy embernek az ítélete, hanem sokaké. Mint én szállhattam kedvezőleg, és kémelőleg-csipkedve Himfy felől: más épen úgy szállhat viszont felőlem; és ha a' jobb Publicum a' Recenziónak csak felét is nékem itélné, örvendenék magamnak és a' szolgált ügynek. —

A Rogendorff Cajétán' Necrologját némelly ember el nem fogja hihetni, hogy nem én írtam. Elszédített az a' hiúság, így fognak szállani, a' kik belém aggatózni szeretnek, hogy feleségemnek ereiben a' Palatinus Pálffy vére is foly: 's őket ezen állítás helytelensége felől meggyőzni bajos dolog volna. — Ám de ha én írtam volna, nem írtam volna e *Commandeur des toskanischen St. Stefan-Ordens?* és az Ipm fordúlván elő 's a' Napam, nem ezt tettem volna e zu seinem *Schwager* etc. dessen Frau *seine leibliche Schwester* ist?

Mit mond Versegly a' Recenzióra, azt nem tudom. De én azt az egész Recenziót el merném neki olvasni egy egész Auditorium előtt, 's midőn a' schlüpfrige Erzählungok, és kivált a' Batsányira lőtt igen tompa hegyi nyílacska, fordúlna-elő, nagyon szemébe morosztaném a' szememet, 's emlékeztetném az ő modestiájára, mely másokat csak *meg nem nevezve bántogat*. Ám ha neki olly igen nagy kedve van a' vastagabb szerelem örömeit festegetni, fesse: de fesse szépen; lehet azt úgy is. — Él szerencsésen, kedves barátom. Fogadd-el

újabban köszönetemet barátságodért 's ajándékidért, melyek közt minden bizonnyal a Révai levele a legbecsesbb. —

De tudván már ki Boldogréti Vig László, nem lehetne e tudni, kicsoda Kardos Adorján és Miklósi? —

Széphalom, Novemb. 10d. 1809.

Nagyméltóságú Kegyelmes Úr!

Kegyes Uram, és Pártfogóm!

Beteges állapotom miatt magam meg nem jelenhetem személyemben Excellentiádnak tiszteletére. Mással nyújtatom bé kedveskedő tsekély ajándékimat: az én munkáimat, 's Tanítványimnak Tudós vetekedéseiket. Ezen alkalmatossággal Excellentiád elejébe teresztem alázatos kérésemet is.

Ha Munkáimnak mivoltokról 's érdemeikről értekezik Excellentiád: mellettek szólnak a Tudós Ítéletek és Ditséretek. (Versegi Ferentznek megtsalatkozott illetlen Motskolódásai a Tiszta Magyar-ságban, pag. 166. et seq.) Tanítványimnak vetekedő Írásaik között, leginkább, és méltán ditselkedhetem Excellentiád előtt Horvát Istvánnak Nyomós Darabjával. Költetett nevet választott ő is: Boldogréti Vig László név alatt rejtezik.

Alázatos esedezésem ugyan ennek szerentséje mellett buzog: de úgy még is, hogy az Urfinak, Excellentiád kedves Gyermekeinek, hasznával egybeköttessek.

Örömöm volt tsak hallásból is Excellentiádnak atyai Örömen: melyet vett a Nagy Reménységű Jó Urfinak, szerelmes Gyermekeinek, ditsőségesen meglelt Próbátételéből. Az Urfi szépen jelengeti Édes Atyjának vérével reaszállott tulajdonságait: a' tisztán megnyílt nagy ész, az clevenséget, jeles dolgokra termett hajlandóságot. Bizonnyal követni fogja ditsőséges nyomdokait. Ezt belsőképen maga is érzi Excellentiád, 's azon örömeivel kinyilatkoztatla, a' mint hallottam, oda hajló szándékát: hogy az Urfival inkább itt akarná folytatni a' tanulást, a' világ színe előtt, a' hol már fiatal korában meglehetne a' nagyobb esméret 's az előbbre segítő esmerkedés.

Ha ebben kedvez Excellentiád Édes Gyermekeinek, kedvez egyszer'smind Horvát Istvánnak is: kit Excellentiád tudom, hogy kedvell, több esztendőbéli hiv szolgálatiért: 's azért szerentséjének is előmentét kegyes hajlandósággal óhajtja, 's akarja.

Az ifjú, noha egyebekben is mindenütt jeles, de a' magyar Literaturában kiváltképen elmerült. Első esztendőbéli tanítasomnak

legszerentsébb Hallgatója! És ha még ötven esztendeig taníthatnék, nem hiszem, hogy többé más Horvátom lehetne. Olly híven hallgatta, 's olly velősen megfogta tanításomnak valóságát; 's olly szerentsén felérte a' nyelvnek belső titkát, 's teljes alkotmányát: hogy ebben nálánál senkit sem csimérek erősebbet az egész Hazában. Nem tsak az első tanuló esztendőt tartotta meg híven: hanem azután is három esztendeig szorgalmasan eljárogatott hozzám, 's tsak nem mindennapi kérdésekkel, 's fejtegetésekkel kimondhatatlanul gyarapodott. Korán meg értvén az ide vezető, hazai és külföldi segedelmeket, azonközben ezekhez is buzgón hozzájok fogott magános órákban. Több kötetekre osztatnak már tsak ezekből tétetett Hasznos Jegyzései. De egyéb apróbb, sőt már nagyobb Munkát is közre botsátott közönséges ditsérettel. Minden óhajta tsak az: hogy, hajlandósága szerént, Magyar Nyelvtanítóvá lehessen, egyenesen pedig az Universitásnál.

De én sem akarok mást valakit. Mert a' kik a' Gynnasiumokban, 's az Academiákban vagynak, vagy másutt lézegnek [!] az Országban, 's ide ásitának, együl egyig mind hitvány emberek. Megrögzöttek a' roszban, 's ha látják is az igazat, el nem fogadják: hanem megáltalkodással a' rosz mellett maradnak, 's az igaz ellen ugy törekeshnek, hogy azt egészen eltemessék. Az illyen buta, és gonosz indulatú Successor, a' mit én több esztendeig, nagy fáradsággal, erős feneken építettem, azt azonnal ledöntené, 's elrontaná. Tsak Horvát István lehet tanításom Védője, 's Fentartója az Universitásnál.

Erre én most ugy akarok utat törni a' Jó ifjúnak: hogy ötlet még Husvét előtt *Supplensemé* neveztessem az Universitásnak Magistratusa által. Az Orvosok gondosabb gyógyulásomra hosszabb időt rendelnek; 's már attól is eltiltanak, hogy otthon se adjak collegiumokat, noha kevesen vagynak Hallgatóim, 's örömet jőnek hozzám. *Supplenst* kell rendeltetnem, azt végezték, hogy megtartassanak a' Hazának tsak egy néhány esztendőre is.

Kegyelmes Úr! méltóztassék kedvező végzését mennél előbb meghatározni: hogy én is mennél előbb megtehessem a' szükséges mozdulásokat, Excellentiádnak kegyes Megegyezéséből. Ezen Nagyságos Tettével kedvez Excellentiád a' Hazának, a' Magyar Nyelvnek Méltóságát fentartó öszvemunkálódásával: kedvez Édes Gyermekeinek, hogy ötlet a' világgal jókor megismeréti: kedvez Édes Gyermeke mellett híven fáradozó kedves Emberének.

Magamat, és szegény ügyömet, ajánlván Hatalmas Pártfogása alá, vagyok örökké állhatatos mély tisztelettel

A' Nagyméltóságu kegyelmes Urnak,
kegyes Uramnak és Pártfogómnak

Pesten Martiusnak 17. napján 1807.

Alázatos, engedelmes, hív szolgája

Révai Miklós s. k.

Leírtam Révainak eredeti Leveléből, melyet néhány napokkal halála előtt Ürményi József Ő Excellentiájához Pető Jakab Consiliarius Úr által küldött.

Vitkovits Mihály mpr.

[A levélnek Kazinczytól, a mellékletnek Vitkovicstól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133.]

1580.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Szemere Pál alázatos tiszteletét 's
állandó szeretetét.

Én még Schlegelnél nem leheték. Ez az a' mit felőle Horvátnak beszédeiből tudok. «Ő Stael-Holstein barátja, a' felesége pedig «Leánya Mendelsohnnak. Az egész német Literátor — ezek mind «Horvátnak szavai — nagy linguista; de ebben is, mint másban is, «igen superficialis. Többnyire napotszaka eszik; és bort vagy más «erős részegítő italokat hörpölget. *Andítani* lehet, hogy abból a' «kevésből, a' mit tőlem két *hó óta* imígy amígy tanulgat, nem sokára «a' magyar nyelvről is értekezést fog készíteni. Ezen emberből igen «kiesmértem a' német Literátoroknak tudományait. Ők sokat ugyan, «de mégis igen keveset értenek; és csudálni lehet valóban, hogy mi «az ilyen embereket szertelen' tiszteljük. Képzeld, Schedius ötet «*imádtan imádj*a, pedig Schlegel Schediussal a' tudományra nézve «nem igen mérkőzhetik. — A' Grammaticából, melyre én ötet ingyen «tanítom, feláldozván nékie legkellemetesebb óráimat, Schaefferstundeneimet, vele igen sokat disserálok 's azt akarom vele elhitetni, «hogy a' német nyelvről, ha azt is a' magyar után kezdenék újra «kimívelni, sokkal fontosabbakat lehetne szólni. *A'nyit* már elhitettem vele, hogy a' *Schönheit és Weisheit* szovakban a' *heit*-nak

«is jelentő szónak kell lennie. Egyéberánt még sokban meg nem
 «eggyezünk. Schlegel Herdert, Jenisch, Bernhardt, Valert, Slözert
 «igen csekély embereknek hiszi 's kizárja a' nyelvek körül való vis-
 «gálódásokból a' philosophiát és psychologiát. Minap *Reim*aink ellen
 «kelt ki. Azt vitatá, hogy nálunk az egyforma casusu vagy idejű,
 «eggyforma beszédreszü húzomos kimenetek, mint p. o. *örömmek*,
 «*ürömmek*; *tanítanak*, *virítanak* igen kellemetlenek, sőt nem is *Reimok*.
 «Eben igazat mond. Szébb az ilyen *Reim*: *tűröm*, *öröm* és *kép*,
 «*tép*, mint kiváltképen a' négyes egyforma végzetek. Ezen észrevétre
 «Gyöngyösi négy sorú versei adának alkalmatosságot. Most a' *Kesergő*
 «*szerelmet* fordítjuk egygyütt, mellynek a' németbetevés által sok
 «hézagaira akadunk. Szóllj, mit jelent p. o. az 1. Énekben ez:
 «*Szólljon bár a' hímes mező' füvei között fűelő szellő . . .* avagy
 «*háborította e sohajtásom nyugalalmát?* A' sohajtás nyugalommal
 «össze nem férhet, minthogy egyenesen a' nyugtalanság szüleménye. —
 H[orvát] megtévedve érté ezt. Kisfaludy nem *sohajtságom' vagy sohaj-*
tásomnak nyugalalmát akar értetni: hanem: *avagy az én sohajtásom*
háborította e a' szellő' nyugalalmát. Azonban így is, amúgy is a'
 kifejezés *non sensicalis* — ezt a' Recensensi ejtést az Allgemeine
*Deutsche Bibliothek*ből tanulám, mellynek most egy két darabjait
 olvasni szerencsém van. — Lehet e a' szellőnek nyugalmat tulaj-
 donítani? Eszembe juta ugyan Gessner Reggeli dala és az után
 Csokonaié is valahol, melly Zephyrt a' rózsákban hálni mondja. — —
 «Azt is gyakorta tapasztaltuk Himfyben — folytatja Horvát beszé-
 «dét — hogy sokszor négy öt dalban is ugyan-egyek a' képek, a'
 «mi ellene van az Aestheticusok' unita varietásoknak!» —

Boldogréti Vig László most Sylvester' védelmében dolgozik
 Uram Bátyám ellen és egyszersmind önmagának előbbeni vélekedése
 ellen. *Sylvester nem német nyelvbeli járatlanságból nevezte Pestet*
Ofen-nek: ez tárgya értekezésének, melly értekezésről előre mond-
 hatom, hogy általa sok új és eddig nem hallott igazságokat fedez
 fel. — — Felejtém mondani, hogy Himfyben Bürgerből van kölcsö-
 nözve azon festés: *szólljon bár a' szellő és patak etc.* Schlegel nem
 vette észre. Én emlékezem Bürgerre, de Bürgert nem bírom. Illyen
 formán van: *Frage den Abendwind etc.*

Vitkovics még mostan is Pesten kívül szüretel. Horvát felbon-
 totta mind a' két levelet, mellyet Széphalomról kapott. Hiheti e
 Kazinczy, hogy Horvát nem érté, mit teszen *Czakó?* Ő babának
 vélte. *Klep, klep, klep és bába!* Nem tudá Virág js. Én *Miskolczi*

Gáspár Vad-kertjében rég olvastam. Azt mondja Miskoltzi, hogy az ő deák nevezetiről Cicioniáról mondják *Czakónak*, a *gala gala* kiabálástól *golyának*; és mivel *Kézt rág* (!), *eszterágnak*. Virág elkéré tőlem az általa még eddig nem ösmért könyvet (1691) 's ma midőn meglátogatám, örömmel beszéllett felőle. A' napokban igen gyakran valék tiszteletére ezen nagy embernek. *Er ist so warm, so reich!* — — Vitkovics a' fordított egyveleg Irások recensióját több hetekkel ez előtt leírta és valami Tokaji kereskedők által Széphalomra elküldötte. Ha még kézhez nem mentek volna, teljes készséggel azon leszek, hogy elküldessenek mind azok, melyek kívántatnak, u. m. a Bécsi Annalek, Catalogus, és Kisnek h[alotti] beszéde. Én az Évkönyveket régen nem láttam. Nem tudok senkit, a' ki azokat hordatná. Kultsárnál olvastam, de ő azt mondá, hogy mástól kérte kölcsön. Most a Halai Lit. Zeitungok hátrábbi esztendejét forgatom. Meglelém szerencsémre benne Götthe Eugeniajának recensióját is. — A' mult héten játszották színjászóink Sztellát. Fernando-Benke, és Sztella-Murányiné tűzzel játszottak. De a' publicum, a' publicum! A' Bécsi Hoftheaterdichter Perinét' darabjai nékie nem a' Göttheé! Elúnja, ugymond, benne azt a' szüntelen tartó sápitást. Istenem! mire nem vetemednek az új művész, mikor ilyeneket hall. Hogyan lehessen osztán izlésünket képenünk, ha Publicumunk még Pesten is — megengedtem volna, ha Patakon a' Bácsmegyei Criticasteri között hallottam volna — e' képen ítél? hogyan formálhatnak magokat és érzeményeiket színjászóink, ha itt is *lármáznak*, *kaczagnak*, a' szívnek legédesebb kifakadásait hallván, és látván a' szerelemnek legkisseb nüánszait is? A' Tisztartó-Kántor' ezen maga fejétől mondott szava «kóringyalni» tapssal fogadtatott; 's az én Benkém és az én Murányiném figyelemre sem méltóztattak. Qui drama Götthei non amat, amet comoedias Perinetii et Zschocke!

Az én epistolámból semmi sem lőn. A' héten ismét máriba kezdék. De még papirosom el nem töltöm: Én az idegen szókat több nyelvekből is véve nem kárhoztatom, míg azok csak mint *szók* vétetnek fel: de ha *idealizálás* szavainak vétetnek, szebbnek tartom ha egy nyelvbeliek. A' praetexta, etc. W[esselényi] udvarát igen szépen idealizálják. De egy *Római kép* mellett egy *petit-maitret* látni és összeegyeztetni, csak Satyricumokban tudom. Méltóztassék hinni Uram Bátyám, hogy én míg gáncsomat kimondán, igen sokal studiroztam Epistoláján. Azonban jaj nekem, ha már izlésem tovább nem halad s ott maradok, a' hol most vagyok. *Ich litt' euch, geht*

so stumm nicht fort, Und sagt mir wenigstens ein Wort! Künstler's Apotheose v. Göthe.

[Pest] November 10d. 1809.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1581.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Széphalom, Novemb. 11d. 1809.

Méltóságos Grófné,

nagy tiszteletű kedves barátném!

Nékem két igen szép, két igen szeretett barátném van, kik olly rossz írók, hogy betűiket alig lehet gyakorta elolvasni, de mindketten olly szép leveleket írnak, hogy még az is gyönyörűséggel olvasná ha nem tudom melly nehéz munkába kerülne is ez az olvasás, a' ki őket soha nem látta, 's nem tudhatja, hogy mind egyike mind másika valóságos dísz a' maga nemének. Az egyike ezeknek Nagysád, a' másika Báró Prónay Simonné. Mikor a' Póstáról levél érkezik, 's a' kis levelke tün szemembe — mert Prónayné is mindég kis levelet ír — 's a' fekete pecsét, egy két perczentésig bizonytalanságban vagyok, kiktől jó a' levél. Így jártam a' Nagysád utolsó kedves levelkéjével is; 's most azzal állottam bosszút magamon ezen kétségért, hogy a' levelet közel félóráig fel nem bontottam. Rendese az emberben a' homályos érzések. Volt olly idő, midőn, ha egy olly levelem érkezett, a' mellyet egy pár zöld szem vigyázása alatt írt egy kedves kéz, két napig is bontatlan hordottam, okát nem tudván adni, miért nem bontom-fel. És még is ez a' homályos érzés igen igaz érzés volt; későn jutottam megértéséhez az okának: Kedves volt azt soká mondhatnom, hogy valami új érkezett, mert elolvastatván úgy tetszett, als wäre die Sache schon abgethan. Valóban Nagyságos Asszonyom, elláttam, hogy engemet bizonyos érzések soha sem fognak elhagyni. Nagysád tréfál levelében, hogy a' vénség cselekszi hogy nem hagyhatja-el Erdélyt. Hagyja-el Nagysád. Nagysád soha sem lesz vén, sem a' zöldszemű nem lesz az. Ninon l' Enclos-ról írják, hogy ő még nyolczvan esztendejébe belépven is szerencséssé tette egy bizonyos kérés teljesítése által egy lángoló inádóját. Nagysád nem az a' kinek illy kérések tétethessenek, 's én superstitiosus házas ember vagyok, a' ki ma is elmondhatom,

házasságomnak ötödször vissza forduló napján, hogy boldogságomra nem csak cselekedettel, hanem tiszteletes Uraiméknak kifejezéseik szerint csak elgondolással sem tettem magamat érdemetlenné; melyet néha napján a Humanissimus Merdujka így teve ki: *de nem rossz végből*, 's Nagysád talán emlékezik, mely időtlenül ijedt-meg, midőn a szón Théréz és mi mindnyájan kikapánk. — Mind azáltal ha én Nagysád körül sokat foroghatnék, egy szóval sem felelnék érte, hogy a fejem kerengeni fog; 's akkor valamelly szenthez kiáltanék segedelemért a Bárá Vay Miklós kis fia szavával, hogy segítsen 's vigyázzon reám, mert én már eluntam vigyázni magamra.

Sophie egykor Vaynénál volt, vagy Zsolczán vagy Debreczenben, 's mind ketten az ablakon néztek-ki, a' Báráné elébb megszólítván a' kis Miklóst, hogy vigyázzon míg ő az ablaktól előjöhet hogy el ne essék. A' gyermek elunta magát 's felkiáltott: Mamácska, a' kis Miklós eleget vigyázott már magára: most már Mamácska vigyázzon reá, ha azt akarja, hogy el ne essék. — Ez a' kis történet megérdemlette hogy előbeszéljem.

Hogy nekem az nap, a' midőn Nagysád ezt a' kedves kis levélkét írta, leányom született, már régen megírtam Nagyságodnak; mert Théréz, Susie, Polyxén és Kubinyiné nekem soha sem lesznek keresztanyáim; őket minden gyermekemnek, ha még 24 lehetne is, nem keresztanyjoknak nézvé, hanem még szorosobbaknak. Ezt Sophrónia Tháliának neveztettem; az elsőbb nevet azért, mert a' Sophie névvel egyformán hangzik. Ez a' gyermek igen nagy és igen erős, 's szép ábrázatot ígér. A' kis Zsenni mindég grácia alakú lesz, mint Susie volt valaha: ez pedig olly csontos, húsos, mint — talán Klobusiczky Miczi. Zsenni még eddig nagy reményekre szabadít engem; gyönyörű metszésű szemöldöke, nagy setél szeme, szép szája van. Az orra egészen ollyan mint a' napamé. De ha ő rút volna is, én belé szerelmes vagyok. Rendes dolog ez az Atyaság. Én nem tudom hogy a Kozma Ura atyává téven magát többször is mint kellett, hogy tud szeretni; mert az nekem lehetetlen.

A' szegény Ipam aligha karácsonyt éri. September eleje olta ágyban fekszik. Bal vállán egy nagy czipónyi daganat támadt, melyet 8dik Novemberben előttem nyitott-fel a' Felcsér. Írtóztató genecség folyt-ki belőle. A' világ egy jó embert: mi egy jó atyát veszünk.

Hogy Nagyságod Göthét által venni méltóztatik, nekem annál jobban esik, mivel könyvekért Január első napjaig igen kevés híjján

500 flot kell fizetnem. Klopstocknak 6 darabjáért mégyen 195 f. egynehány kr. Irtóztató inségre hozza a' tanuló embert a' bankó. Göthénél kedvesbb 's hasznosbb olvasást nem tehet Nagysád és a' Nagysád kedves kis fészke, 's ez bátorita reá, hogy Nagysádra toljam ezt és ez egyszer. Hát még a' nyomtatóknak mit kellett volna fizetnem, ha egy Bécsi könyváros által nem vette volna egy holnappal ezelőtt az egész nyomtatást. — Döbrentei otthon van e már? Mi az, hogy ő nekem nem ír? — Sophie Nagyságoddal cifi-rozni nem fog, azt mondja, ha egy kevésbé közelebb jutna is lakozásunk. —

Ajánljuk magunkat Nagysádnak megbecsülhetetlen kegyességeibe, 's maradok

alázatos hív tisztelője

K. F.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1582.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Novemb. 11d. 1809.

Édes barátom!

En ma ötödik visszafordulóját inneplem életem' legjobb napjának, melyet Te a' Te Epistolád által halhatatlanná tevel. Tölthetem e ezt jobban, mint ha Sophiennak, Eugeniennnek, és, Octóbernek 15dikén született leányomnak, kít Sophronie- Thalie-nak keresztel-tettem, társaságokból kifejtözve, a' Tiédet keresem, megbecsülhetetlen Férfji, 's hasonlóul boldog férj és boldog atya? Tölthetem e azt job-ban, mint ha házi boldogságomat festvén előtted, Véled a' magadét ércztetem, és az érzésnek ezen hasonlóságánál fogva lelkeinket újobban igyekszem öszveforrasztani? Tölthetem e végre jobban, mint ha azt a' szeretett barátomat szállítom-meg olly hosszas hallgatás után, a' ki miatt fél esztendő olta olly rettegésben voltam? Oli barátom! tudván mint szeretlek, tudhattad azt is, hogy, míg veszély lebegett felettetek, mennyire kellett érelted és azokért, a' kik néked annyik mint önn-magad, és sok pillantatban még többek, rettegnem. A' hírek, a' mellyeket itt az eggyügyűség és a' ravaszság, egymással kezét fogva, terjesztgetett, irtóztatók voltak; az ellenség ezek szerént levetkezte eddig gyakorlott emberiségét, 's most fenevadak' módjára

dühösködött. Értettem őket, ezeket a híreket; mind a mellett tudtam, hogy a háború még a Brutus seregénél is háború volt, s szántam a Monarchia, annyival inkább pedig a haza ártatlan polgárit, kikre ez a veszély, mint a mezőkre a fergeteg, pusztítva jött, s rettegtem kivált Teérted és a Tícidért, kedves barátom; s könnyű képzelned, melly édes enyhülést ada nékem August. 12dikén hozzám eresztett *rettentő rövidségű* leveled. Két Pápa-táji Vendégem bizonyossá tett engem a felől, hogy azok a rettentő hírek *költött hírek* voltak legyen: azonban látom én, hogy erszényeitek szenvedett [!], ha személyeitek nem szenvedtek volna is. Én olly szándékkal vagyok, hogy egykik Gyűlésünkön azt terjesztsem Vármegyénk elébe, hogy mind azt a kincset, a mellyet Insurgenseink Galiciában haramia módra lopással, gyilkolással, ártatlan leányok s gyermekek öldöklésével gyűjtöttek, tőlök szedjük-el, és ha a Galiciaiaknak vissza nem adhatnánk, adjuk azon hazánkfiainak, kiket az ég ostora ért. Így fogok igyekezni azon, hogy a szerencsétlenség, melly engem ért, meg nem engedvén, hogy a magaméból nyújtsak enyhületet a szenvedőnek, rajtok még is segíthessek. Oh barátom, nem volt század részben is annyi a mit az ellenség kegyetlenkedései felől itt beszélt a hazug hír, mint a mit ez a nemes sereg Lengyel-Országban követett-el. Ezek a fenevadak magok dicsekszenek azzal, hogy egy kertben az orgonafa alatt valami sziszegést vévén az egykik észre, oda szaladt, s két rebellis Lengyel *oda bújt gyermekét* levágta; s hogy egy Patikarius legény, a megszökölt ura parancsolatjából által nyújtván nemes vitézünknek három kolcsot, az arany, az ezüst, és a papiros pénztől, ez a gazságával dicseksző marha kiürítette a fiókot s a *legényt is agyon szabta*. -- Irtózom ezeknek csak említése alatt is, s el tőlök, el! — Meg fogja e már valaha foghatni a mi korunk és tájunk, hogy a tudomány és a tanulás nem veszedelmes, sőt hogy a vadság az? — Még eddig Galiciában ment Insurgenseink közt csak egy Tisztet tudunk, a ki *ember* volt, Hadnagy *Molnár* Úr. Ez épen akkor ért valamelly faluba, midőn Insurgenseink egy Grófnak kastélyában öldöstek. A Grófné két kis gyermekével beugrott a belsőbb szobába, s magára zárta mindenik ajtót. A Gróf kiillantott, segedelmet gyűjteni a faluban. Ezek a Gróf kinn maradt gyermekei között kettőt s egy két szobaleányt már levágtak, s tördelték az ajtót bé felé. Molnár ekkor érkezik, s véget vetett a dühösségnek. A sirásra olvadt Gróf 18,000 főt nyújtá néki köszönet fejébe, de ez a szép lelkű ember nem vett semmit. Akkor

istalójában levő ménei közzül engede szabad választást. Képezed, ha megmocsolkta e magát. — — El kell hagynom; fuldokolva irom ezeket, 's orczáim nedvesek. — —

Már említettem, hogy Therézia, tudniillik a' Kalendáriumé, nekem egy közönségesen *csudált nagyságú* gyermeket ada. És még is ezt feleségem csaknem minden szenvedés nélkül szülte-meg. Czifra nevének egyikét azért kapta, mert az hasonlít az anyja' nevéhez: a' másikat, mert az által a' Múzsáknak és Gráziáknak akartam ajánlani. Berzsenyink eddig közölte veled azon Epistolámat, mellyel, fíjat remélvén már harmadszori szülésre, a' gyermeknek Rádayt, a' *Gedeon*' unokáját 's *Prónay* vejét, kértem keresztatyának. Az Epistola' vége még sines megváltoztatva. Közölte talán eddig hozzá is írt Epistolámat. Annál inkább óhajtanám hogy azt cselekedte volna, mivel neved ebben fenn forog, és ötet kértem volt, hogy cselekedje. Ezen folyúl még egyet írtam Gróf Dezsőffyhez azolta, hogy a' háború bennünket egymástól elzárt. Nagyon sajnálom én, édes barátom, hogy a' háború kilobbanásakor verseimnek csomóját elégettem. Most sok gondba kerül újabb kidolgozása. Pedig nénnellyike nem érdemetlenebb a' megtartásra mint a' Wesselényihez írott, mellyet négy barátja a' literatúrának Pesten kinyomtatata.

Fordított egyveleg írásaim első költetét Rumi recenseálta; de látni való a' recensión, hogy az nem e g g y n e k, hanem s o k a k n a k munkája. Kijött az, a' mint Vitkovics írja Pestről, ki azt számomra egészen kiírta, 's megküldötte, a' Bécsi Annálisok Júliusi darabjában; mert én April óta nem kaptam több füzetet eggyenél; a' *Septemberét*. Ebben a' Himfy' recensiója jelent-meg. Ez egészen enyém, egynehány szót és a' Petrarcából kiírt darabokat kivéven. — A' Verseghy Aglájájának Recensiója is nagy részben enyém. Gróf Rögendorff Kajetánnak halála hogy a' Nekrologba fog tételni, azt meg sem álmodtam: elhűltem, midőn megláttam. Ha tudtam volna, nem lett volna az Ipm *Anverwandternek* téve, holott *Ségora*, 's a' Napam Kajetánnak atyai 's anyai testvére. Továbbá ő a' *Toskánai* Szent István Rende Commandörje volt, nem a' *Magyar Király Rendjéé*. — Útálom a' hamislelkűséget minden nemeiben, és így nem csinálók titkot belőle hogy kedves előttem, ha tetszem a' jóknak. De a' *szer-telen* és *haszontalan dicséretetek* pirítanak, öldökölnek. Sophroniomet Prof. Sípos és Nagy Ferencz Magyar, Prof. Kézi Móses deák verssel

köszöntötték. A' Nagyét nem merem olvasni a' esudálás, istenlés miatt. A' Sípósé és Kézié igen kedves előttem, mert nem pirit nagyon. Éljen szerencsésen.

Megengedsz barátodnak, hogy leveleit ezután mindég frankirozva tegye Postára. Erszényednek pihenés kell.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1583.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalóm 11. November 1809.

Theurester, gütigster Freund!

Ich feyre heute den 5ten Wiederkehr des glücklichsten Tages meines Lebens, und will ihn in dem Kreise meiner geliebtesten abwesenden Freunde verleben, und ihm also neuen Werth, neue Reize leihen. Wünschen Sie, mein lieber Freund, dass Sophie mir drey oder vier Lustra so glücklich mache, wie sie dieses glücklich gemacht hat, und lassen Sie die Zeit, die ich leben werde, durch Ihre mir gewiss unschätzbare Liebe auch glücklich werden. Und nun rufen wir beyde herzlich, dass Luthers Andenken, dessen Namenstag heute ist, unter den Menschen heilig bliebe; dass er sogar dem Fräulein Bludovszka heilig *werde*; die nicht des Geistes, wie Schlözer war, zu seyn scheint. — In der Fröhlichkeit meines Herzens flog mir ein unzüchtiges substantiv, nicht verbum hungaricum, über die Lippen, als ich die weise Bürgerin Austriens raisonniren hörte.

Ihr Päckchen von 26. September mit den zwey Heften der Wiener Annalen ist erst dieser Tage in meine Hände gekommen. Sie wollen darin, dass ich Ihnen das Manuscript von Nitsch schicke. Wie stolz bin ich Ihnen sagen zu können, mein verehrter Freund, dass ich Ihnen dieses Ms. in den Päckchen schon geschickt habe, in denen Sie ihre Lit. Zeitung erhalten werden. Fallen Sie nicht auf den unserer Freundschaft wehe thuenden Argwohn, dass ich es Ihnen aus Bedenklichkeit bis jetzt nicht geschickt habe. Längst hätte ich es gethan, wenn die Zeiten ruhiger gewesen wären. Thun Sie mit der Abschrift was Ihnen am besten dünken wird, und gehen Sie einen Vertrag mit den Jenaischen Mineralogen ein wie es Ihnen belieben wird; *ich* verlange kein Honorarium; dieses falle Ihnen zu;

Herrn Professor Nagy werde ich schon vergüten. Ich halte mir nur das vor, dass Nitschs Handschrift in meiner Sammlung bleibe, und dass Nitschs Werk *ohne Umänderungen* gedruckt werde. Anmerkungen, Zusätze, Widerlegungen mögen dabey so viele, als Sie oder die Jenaischen Mitglieder haben wollen, erscheinen.

24 Stunden früher als ich diese Hefte erhielt, erhielt ich durch die Post das Septemb. Heft der Annalen. Sie werden dieses Heft wohl auch schon erhalten haben. Himfys Recension steht darin. Ich las sie wieder, und bin damit ziemlich zufrieden. Da aber Kisfaludy mir auf zwey Briefe, welche ich ihm im Septbr und Oktober schrieb, nichts zurückschreibt, so besorge ich, er wird mit dieser Recension sehr übel zufrieden seyn. Gleich darauf als ich seine Romanzen (Regék) las, schrieb ich an Takács, und sagte ihm mit aller Schonung, ja in dem Ton wahrer Achtung, was ich darin tadelnswerth finde, und was ich bey der angekündigten Auflage der Szerelmek zu sehen wünschte. — Kisfaludy schickte mir ein Exemplar Regék ohne Brief. Ich schrieb an ihn, und bat ihn, von Eggenberger ein etwas, das mir sehr theuer war, als Gegengeschenk abholen zu lassen. Es war Petrarcas Bild, von Raphael Morghen gestochen, (15 f das Blatt) und ich schrieb unter das Bild: Himfynek csudálója Kazinczy. Das Gegengeschenk war ihm nicht unlieb. — Kis und Döbrentei schätzen, lieben in ihm den Schriftsteller: aber ich ahnde, dass beyde irgend einen Zug ihn abgestossen haben mögen, der nicht so liebenswürdig ist, wie seine Poesieen. Als Döbrentei bey ihm war, so sprachen sie auch von mir. Döbrentei hat mir erzählt, was sie gesprochen haben. Himfy schöpfte aus Batsányischen Quellen, die ziemlich unlauter sind. Beim Abschied fragte Himfy den Döbrentei: «Sie sind Lutheraner?» — Ja, antwortete dieser, und war über die Frage choquirt. Auch ich ward es, da ich den Vorfall hörte. Sollte Himfy den Protestanten abgeneigt sein? *er*, dessen Frau sich mit *philosophie* abgibt? O mein Freund, die Ideen der Menschen sind oft sehr verwickelt, weil ihre Leidenschaften, geheime Wünsche etc. sie verwickeln. Fräulein Bludovszka ist nicht die einzige, die nicht weiss was sie spricht, und vielleicht eben darum so halsstarrig für ihre Behauptung fechtet.

Mit Verseghys Recension bin ich auch zufrieden. Diese ist aber bey weitem nicht so gut gearbeitet. Vitkovics schrieb mir vor vielen Monaten, sein Freund sey in der Leipz. Lit. Zeitung wegen seiner Aglaja erbärmlich misshandelt. — Misshandelt ist er wahr-

haftig nicht, wer die Recension mit der Aglaja zusammen hält, der wird gerecht sein, dieses einzugestehen.

Vitkovits schickte mir eine Abschrift der Recension der ford. egyv. irások. Ich schreibe ihm mit der heutigen Post, dass diese Recension die untrüglichen Merkmale an sich trägt, dass sie nicht das Werk eines einzigen, sondern von Mehreren sey. Ich hasse Gleissnerey, ebenso wie Hochmuth, und bekenne, dass mich Beyfall freut: indessen hätte ich gewünscht, dass das Werk einen Recensenten gefunden hätte, der mein Freund nicht ist.

Rogendorffs Necrolog hat mich wirklich überrascht. Nie habe ich geglaubt, dass er auch bekannt gemacht werden wird. — Er war Commandeur des *toskanischen* St. Stefan Ordens, welcher in Ansehen dem Orden von Malta gleich kommt, und zu Gross-Meistern Franz I., Leopold II. und entweder Franz II. oder den Grossherzog von Würzburg gehabt hat.

Mein Schwiegervater war Rogendorffs Schwager, und meine Schwiegermutter seine Schwester väterlicher und mütterlicher Abstammung.

Mein Schwiegervater liegt seit Anfang September krank. Den 8ten Dieses war der Abscess auf der linken Schulter, oder wie man das Ding heissen mag (denn in medicinischen Dingen bin ich eben so unbewandert wie in der Tactik — und — welches ich mit Stolz beyfüge — im Kartenspiel.) operirt. Ein ganzes Lavoir ward vollgefüllt mit dem Euter, das aus der Beule hervorschoss, und des Morgens darauf floss wieder mehr als eine Halbe heraus. Wir zittern den vortrefflichen Mann und guten Vater zu verlieren. — Er gab mir auf, Sie zu bitten, dass, wenn sich in Ihrer Gegend ein Knabe von 12 Jahren fände, der rein deutsch spricht, und die ungarische Sprache zu erlernen wünschte, aber zu arm ist diesetwegen das väterliche Haus zu verlassen, Sie die Freundschaft haben möchten, ihn zu ihm zu adressiren; der Knabe würde hier um ein Kind von 7 Jahren Bedienten Dienste thun, damit das Kind durch Uebung deutsch lerne. Fände sich ein solcher, den Sie mir auch wegen seiner moralischen Eigenschaften empfehlen könnten, so bitte ich Sie um die Güte, mich davon zu belehren, damit mein Schwiegervater Anstalt treffen könne, den Knaben von Kaschau, (wohin er aus Ihrer Gegend leicht übersetzt werden könnte) zu sich kommen zu lassen.

Meine freundschaftlichsten Grüsse und Empfehlungen an Ihre

Freundin, und meinen vice-väterlichen Kuss an Amelie. Wie macht sie sich? ist sie stark? gesund? und von wem erbt sie die Phisionomie? Leben Sie recht wohl.

Sehen Sie die [!] Couvert.

Den 11ten November. — Der Brief war fertig, als man mir Ihren Brief vom 30. Oktbr brachte. — Ich hätte gewünscht, jetzt Vater von einem Sohn zu werden, dass ich es aber nicht geworden bin, betrübt mich nicht. Mir genug, dass es ein Kind ist, und zwar ein hübsches, sehr starkes, gesundes Kind. — Der heutige Tag gab mir eine neue Art Freude: den wollüstigsten Schmerz um ein kränkelndes Kind. Genie ward dieser Tage krank, so dass sie heute tartar. emet. nehmen musste. Es ist wirklich *wollüstig* um das Bett eines Wesens zu sitzen, das wir lieben, wenn man nicht um seinen Verlust besorgt seyn muss. Genie ward inoculirt, und bleibt nun also wie sie ist. Es ist ein sehr hübsches Kind, mit den schönst gezeichneten Augenbraunen, grossen dunkelgrauen Augen, und einem sehr schön geschnittenen Mund. Es soll mir eine Grazie werden. Doch wann sie es auch andern nicht wird, mir wird sie es gewiss.

Ich glaube Ihr Urtheil über Palafoxs Schreiben an Lefebore kommt mit dem meinigen ganz überein. Doch was glauben Sie, wird man sich bey uns vor Wissenschaften noch immer fürchten, wie Palafox sich von der Philosophie an der Elbe und noch weiter fürchtet? —

Kivül:

À Monsieur Monsieur Charles George Rumi, Docteur de Philosophie.
Pasteur de l'église protestante

p. Cassovie à Schmölnitz.

franco

1584.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 12. November 1809.

Liebster Freund!

Cserey schreibt mir den 29ten Oktober, dass mein Wesselényi todt ist. Er vergass mir zu schreiben, welchen Tag und in welcher Krankheit. Voll von seinen militärischen Glanz, — dass er Major (!) ist, breitete er sich nur darüber aus, dass er seine Compagni zusammenrücken liess, um ihm eine militärische Ehre zu bezeigen. — Mich kostet es viel, meinen Unwillen über diese Eitelkeit meines sonst sehr schätzbaren Freundes zu unterdrücken. Es thut mir leid ihn so gar sehr klein zu wissen.

Ich will Ihnen Data zu einem schönen Artikel im Necrolog der Leipziger Lit. Zeitung schicken.

Die schöne Tochter meiner einmaligen Herzensfreundin, der verwitweten Gräfin Franz Gyulay, schickte mir mit der heutigen Post drey Blätter von der Hand des Dichters Abraham Barcsay, der aus dem fürstlichen Geblüt der Siebenbürger entsprossen war, und 1806¹ den 3 März starb. Er ist der nehmliche k. k. Obrister, der als ungarischer Dichter sich rühmlichst ausgezeichnet hat. Das eine Blatt ist ein kurzes französisches Gedicht auf Napoleon. Ich wünschte es gedruckt zu sehen, und zwar mit den Namen des ungrischen Dichters bezeichnet. Fräulein Bludovszka würde es mit Vergnügen lesen.

Quel phénomène heureux se leva de cette isle...

[Stb., mint az 1568. számú levélben.]

Schade, dass diese Verse schlecht scandirt sind.

Conqué^rir l'*Egypte* et offrir au Sultan.

Der zweyte pes poeticus besteht nur aus einer Sylbe. Pour conquérir sollte es sein. So auch De mettre à leur niveau — Est ce l'ame de Senéque ist um eine Sylbe zu lang; er nahm l'ame für lám (ungarisch geschrieben), aber der Dichter verschluckt das e am Ende nicht. So reculer de la *Gaule* und *Voilà* d'un mortel sind nur 5 Sylben anstatt 6.

¹ A kéziratban — tévedésből — 180 van írva.

Das andere Blatt enthält auch ein französisches Gedicht. Für mich ist es ganz unverständlich, weil ich kein Kartenspiel kenne.

Arrivéé vers sa décadence
 Tranquillement vouloit la France
 Jouer l'hombre de la Liberté.
Elle fit d'abord une remise,
 Mais à sa plus grande surprise
 La bête fut pour la cruauté.
 Le jeu devint affreux et sombre,
 Et jamais, jamais parti d'hombre
 Ne fut au monde si terrible.
 Car des rois furent coupés,
 Des Matadors surcoupés (ein Glied fehlt)
 l'Angleterre seule inflexible,
 Voulant gagner tout on rien,
 Crioit toujours: c' est fort bien!
 Si les autres perdent Codille
 J'aurois Malthe et la Bastille.*

Peuples, voilà une grande leçon
 Pour vous et les races futures.
 Si vos chaines déviennent dures
 N'imites pas cette façon.
 Mais pour être à jamais sûres
 Ne soyes plus qu'une seule *famille*.

Das Wort, seule ist zu viel.

Das dritte Blatt ist ein ungarischer Vers. Auf der einen Seite zehn Zeilen mit so viel Correcturen, als meine Ausarbeitungen zu haben pflegen. Auf der andern 6 Zeilen mit 4 ausgestrichenen Wörtern. Hier dieses:

Két kies mezeje van a' magyar Muzsának ...
 [Stb., mint az 1568. számú levélben.]

Ich habe mich heute an die Recension von Pápays Werk gemacht. Ich verglich die Recension von Vig László (Kultsárs Blätter

* *l'Habeas Corpus*. — Kazinczy F. jegyzete.

1808. Oktob. No. 38). Da ich einen wichtigen Brief von Pápay mit seiner Antikritik in Händen habe, hoffe ich etwas Gutes liefern zu können.

Ich bin so frey, Sie um Belehrungen über folgende Artikel zu bitten. Mit wahrer Scham bekenne ich zwey Bücher nicht zu besitzen, für die ich hundert andere hingeben könnte: Adelungs Dictionnaire und das von Bayle.

1.) Was heisst leidig? Z. B. in Ratschkys Gedichten: die *leidige* Philosophie. nicht etwa das, was ein *leider!* uns auspresst? (leidig ist ein schlecht, unnütz, erbärmlich, miserable.)¹

2.) Der Jen. Rec. des Commentarii de bello gallico des Carol. Serra, sagt, Serra, verweile gemüthlich (das ist. mit Wohlgefallen)¹ bey einer gewissen Erzählung von Napoleon. Und heute finde ich im Herder (7ter Theil des Abschnittes Poesie und Literatur), dass der Character der Deutschen in ihrem Poesien Gemüth ist. Ist hier Gemüth so viel als wahre Empfindung? und was ist dort das gemüthlich?

3.) Göthe's *Stella*. S. 328 der letzten Ausgabe: «Ja die Tage! die ersten Tage der Liebe! — Nein, du bist nicht zum Himmel zurückgekehrt, goldene Zeit! du umgibst noch jedes Herz in den Momenten, da sich die Blüte der Liebe erschliesst.» — So sprechen zwey Frauenzimmer, die nicht mehr jung sind, oder doch die nicht mehr jetzt lieben. Ist hier das erschliessen a' virág kinyílik oder a' virág elnyitott? Geht hier erst die Blüthe *auf*, oder ist sie schon abgeblüht?

4.) Klopstock sagt in der Messiade (Altona 1780. 4. S. 118.)

Sie wollen ihn tödten!

Ach sie wollen ihn tödten, den meine Hände getragen
Haben, meine Brüste gesäugt, der weinenden Augen
Mütterlich angeblickt, als er ein blühendes Kind war.

Diese Ausgabe war so correct, dass Klopstock auf jeden typographischen Fehler *einen* Ducaten setzte, der ihm angezeigt wäre. Die mit lateinischen Lettern geschriebene Zeile kann also kein error typograficus seyn.

In der Prachtausgabe Leipzig bey Göschen 1799 (die mich in 6 Bänden 195 f. kostet) finde ich S. 141. diesen Vers so ungearbeitet:

¹ A zárjel közti szavak Romy jegyzései. —

den weinende Augen

Mütterlich angeblickt. So verstehe ich die Construction; aber ganz und gar nicht die ältere. War die ältere zu verstehen? —

Umsonst! Ganz hinten im Buch finde ich, dass Klopstock die Lesart den weinende für einen Druckfehler declarirt. Wie ist also der w.-n zu construiren?

[Eredetije a m. tud. Akad. könyvtárban: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1585.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Édes kedves Barátom!

Két hónapnál tovább oda válek Tiszántúl és Pesten, a' sok utazástúl, a' sok bajoktól el tsüggedve jöttem haza, leveleidben vigasztalást lelmi. Igen beteg vagyok, egy igen nehéz 's majd olvashatatlan hurút bánt és el fogta egész testemet és minden érzékeimet. Tsak frissen és sietve felelek neked, kedves Barátom, mostani állapotbani jobbúlást remélvén, és annak idejére halasztván utóbbi feleletemet. Az Ur Isten tartsa Thalia Sofroniát, és tsináljon belőle mind Műsát, mind Szentnét! —

Fellette tetszik a' mit nevünkben bé adtál a' Várnegyének, be jó és be könnyű az ilyen munkát alá írhatni, a' melly nekem semmi fáradságomba nem került, és még is annyi betsületet szerez!

Némellyeket nem említettem volna, nem azért mint ha l'abre d'Eglantine maga nem említhette volna, hanem mivel nem görögök, nem frantziák előtt szözlottunk, de olyan emberek előtt, a' hol még meg vannak *vestigia ruris*. A' magyar emlék írás helyes: a' Deákban ezt critizálta Vécsey Miklós: *Quod ante sepultam Patriae libertatem*, de a' kifejezés mint igaz, mint fontos, mert valósággal tsak vak szerentse, hogy el nem temetődött az, a' mit a' magyar nemesség hazai szabadságnak hív, és a' mi a' békeség után is a' koporsónak siett. — Íme könyveidnek lajstromát vissza küldöm. Sok jó van benne, le irattam, és, ha meg engeded, hasznát fogom venni, 's a' magam könyveinek catalogusát is át küldeni. Engedj meg, hogy könyveidet tovább tartóztatom mint sem kéne, p. o. Landont, de nekem a' gazdaság nem tsak sok bajt hoz, hanem sok időt is el viszen, kivált nyárba; tedd hozzá a' közelebb múlt rémitő környülállásokat éjszakról, mellyek nem engedtek tscndességet az elmének.

de már most Békesség van, a tél bé következik, és talán még egyszer vissza jó az egészségem.

Ezer ezer dolgot, ezer jegyzéseket adhatnék neked elő a békesség eránt, de hagyjuk ezeket mind másszorra; olyan fonnyadt vagyok mint a hazám; de a nyugalom közt majd fel épülök talán.

Köszönöm a szép epistolát, tele van sóval és Flakkusi fűszer-számal. Mért neveled és kémelled egyszersmind a tsillagosokat? gondold meg, barátom, hogy miattok vesztek el a sok tartományok, hogy miattok pusztúltunk, és fogunk pusztúlni, és hogy ott nem érdemes a fényre vágni, a hol a motskot, a szennyet, és a piszkot fényesítik. Nem volna egy egy Ember az egész hazamba, a ki jobban vágná a tsillagra, ha azt az égről, nem pedig a szemetről kellene szedni. Azokra is, a kik nem a szemeten keresték, le esett inkább az égből, mintsem hogy fel mentek volna érette. Igaz hív barátod.

A. O. 12. Nov. 1809.

Jóskád. ¹

Egynéhány nap múlva Eperiesre megyek, a hol a feleségem le belegendni, én pedig gyógyúlni akarok. Ha élek, felelek majd epistoládra versekben. Élly jobb egészségben és kevesebb bajjal mint én. Őlelek ezerszer, hasonlíthatatlan jó feleségemmel és boldog gyermekeimmel együtt.

Nagy kedvem lenne egy könyvetskét írni az érdemről és annak jutalmaztatásáról nálunk. Ebben a munkában egy új ordót projektálnék a következő körül írással: Ob perditas bello et pace provincias. Sok nagy embereink, és magyarok is, als Helfershelfer részesülhetnének benne. A könyv mottója e volna: Difficile est satyram non scribere. Maga pedig a rend tüzimere gyapjas állat helyett füles állat lenne, projektomom szerint.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

¹ Eddig idegen kéz. Dessewffyné, írása; csak az utóírat Dessewffyc.

1586.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Nov. 13d. 1809.

Kedves barátom!

Osztozom azon szempillantás örömeiben, a' midőn az Úr kedves ifjú barátját ismét meglátta, 's ismét azok között volt, a' kik az Úrnak szeretetére 's tiszteletére olly igen érdemesek. Irigylendő szerenése vala azt a' nagy földet 's azt a' sok jó embert látni, a' kiket az Úr ezen útjában látá: de a' Vándornak még is igen kedves, midőn csendes honnjában látja ismét magát. Én minden Esztendőben szeretném egyszer látni Béceset, 's midőn belé léptem, még mindenkor nagyobb gyönyörűséget éreztem mint az ifjú a' Bálzsálába léptekor; és mégis midőn két héti ottmúlásom után kivontam belőle lábamat, hasonlíthatatlanul nagyobb volt örömem az akkori-nál, a' midőn azt megláttam volt. Légyen az Úr előtt is annál kedvesebb már most az Andrásfalvi megpihenés.

Ne hagyja az Úr hiú álmomá válni azt a' reményemet, hogy criticus írást fogunk olvashatni magyar nyelven. Menni fog az, csak jól kezdődjék. Jól fog pedig, ha derék munkás társakat választ az Úr, és a' rossz versecskéket semmi tekintet miatt fel nem veszi írásába. A' munka nem olly nehéz mint gondoljuk. Elő kell venni a' Bécsi Annálisokat eleitől fogva, 's le kell fordítani a' magyarországi munkák recensiójokat, de úgy, hogy ne légyünk vak fordítók, hanem a' recensiót critice vizsgáljuk-meg, össze-hasonlítván a' munkákkal, 's javítván a' recensión, bővítvén, kurtítván. Azon felyül azt óhajtanám, hogy a' külföldi nevezetesebb munkák felől is tennénk recensiókat, lefordítván a' Jénai, Hálai, Lipsiai etc. Lit. Zeitungok articulusaikat, és kivált az Intelligenz-blattok bennünket magyarokat interesszalható czikkelyeiket. Az Úr volna a' Redacteur, 's osztaná ki a' lefordítandó vagy kidolgozandó darabokat. Menni fog az, csak kezdjük valaha, mert sokan óhajtják, 's érzik hijokat. Pesten hány jó fej van, hány az Úr hazájában! Azok kapni fognának mind a' munkán, mind a' dolgozáson. Ne rettentse-el az Urat az a' gondolat, hogy sokan ellenségeikké lesznek a' nem kedvező recensiók miatt mind az Úr személyének, mind az Institutumnak. De barátjai is lennének, és épen e miatt lennének barátjai. Csak arra kellene vigyázni, hogy ha a' Critica csípős lesz is, mérges, epés

ne legyen, 's az igazsággal ne ellenkezzék. — A formátumra nézve azt itélem, hogy jó volna megtartani a' bévett szokást, 's lenne in 4º. Csiny, czifraság nem kellene: de kellene új betű, még pedig szép metszésű, vagy Mannsfeldé vagy Falkaé, 's jó papiros, habár csak nyomtató is.

A' Jún. füzetjében a' Bécsi Annálisoknak az általam dolgozott, de más által megtoldott 's megcsönkázott recenziója fordul-elő a' Versegly Aglájájának. — A' Júliusiban Egyveleg ford. írásaimé — a' Septemberiben a' Himfy' szerelmeinek recenziójok általam dolgozva. Most a' Regéit 's a' Pápay Sámuel munkáját recensálom. Ebben bajom lesz Pápay Horvát Istvánnal összeeggyeztetni. Horvát tanult 's igen nagy készületű ifjú: de hajthatatlan. Sok helytt nincsen igaza: azonban azt vitatja, mert az új állítás nem illik az ő bévett módjához 's Révai tanításaihoz.

Augusztusban a' Csereynek levele —

Tegnap vevém Csereynek levelét hogy meg holt Wesselényi. Eltelve katonai históriájával elbeszélé, micsoda tiszteletet tétete neki katonájával, mellynek tudását örömet oda engedém vala neki: de azt megírni, hogy melly nap holt meg, a' katonai paráda elbeszélése miatt elfelejtette. Bár csak hamar vége volna ennek az insurgalásnak, hogy Cserey lehetne ismét a' mi volt. Én Feldmarschallságát sem irigyleném. —

A szép Csuklató nékem megbecsülhetetlen ajándékot küldé a' három darab papiroskában. Pecsétes gyűjteményem legyen viszont kedveskedés érte. Addig is legyen tolmácsa az Úr szíves köszönetnek. Ha a' mi Kozmai Asszonykánk megmaradna plánja mellett, hogy a' jövő nyáron Andrásfalvára utazzunk, nagyon szeretném; akkor azt magam fogom a' szép Angyalkánál megújítani. De a' Grófné nékem rossz tanítást ada, azt mondván, hogy a' vénséghez nem illik az utazás messze földre.

A' Wesselényihez írt Epistola nyomtatója két csúnya hibát ejtett, ejtett többet is, de az szenvedhetőbb. Thersitést Y-nnal írta-le, és a' kis Wesselényi születése esztendejét 1796 helyett 99-re tette. — Én azolta hogy a' Rádayhoz írt Epitret készítettem, írtam egyet Berzsenyhez is, és egy satyrischt Gróf Dezsőffyhez. Olvasni fogja az

Úr, mihelytt időm lesz leírni. — Nagy Ferencz a' Batrachomyomachiát kiadta hexaméterekben. Most Aestheticán dolgozik. Ő jó lesz egy dolgozó társnak a' magyar Lit. Zeitunghoz. — Leányomat csak ugyan a' lavoirban és a' tudva lévő pohárral keresztelé-meg a' Plébánus abban a' házban, a' hol az Úr halt. A Sophronie nevet azért adtam a' gyermeknek hogy az anyja nevéhez hasonlít; a' másikat: Thaliét, mert az által egy Muzsának és egy Gratzianak ajánltatott. Gyönyörű nagy gyermek. — Genienek most hátulsó foga nő, 's harmadnap olta halálosan fekszik. De a' fráz csakugyan nem bántotta. Nem képzelheti azt más, hanem csak az a' ki atya, mit érez az atya az illy esetekben. Feleségem nagy megindulással vette az Úrnak barátságos idvezletét, 's várja a' megígért előbeszélést az interessáns történetnek. Édes barátom, Sophie az Urat úgy megkedvellette mint én. Én azt mondogatom az Úr látogatására: auxit praesentia famam.

Raphaelre sok észrevéteket vészen az Úr. Mingyárt az első szón a' könyvben nagyon felakadtam: Az a' név symbolja annak, was das Höchste ist in der Kunst. Annak pedig a' munka egész tendenze meg nem felel. Sok helytt csak ennyit mond az utazó: Láttam ezt a' munkát; vagy, kijött ez a' munka. A' melly könyv a' Raphael nevét viseli homlokán, az aesthetikai elragadtatást ígér, még pedig *ideálokról*.

A' Sonetteket tisztán leírva másszor. —

Egy vendégem, ki 19. Aug. hagyta-el Bécsét, azt beszéli, hogy Napoleon Gróf Sinzendorf Prosper volt miniszternek vizitet ada annak halája fejében, hogy Ministeriumunkban ő a' háború ellen votizált. N[apoleon] tehát nem kívánt háborút, mellyet a' megbékélés is mutat. Szomorú béke; mi csak a' dünk, 's még pro forma sem kapunk semmit. És még is örvendetes; mert rosszul állván, sokat risquirozánk.

Első esztendőben csak 4 füzettel lehetne kezdeni a' Lit. Zeitungot, olly ígérlet mellett, hogy más esztendőben 12 füzet fog megjelenni. — Ajánlom magamat becses barátságába.

[Fradelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1587.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom, Nov. 13d. 1809.

Nagy tekintetű barátom!

Midőn fejed felett lebegett a' vész, reményilem elképzelted, hogy egyik szíves tisztelőd mint rettegett életedért, nyugalmadért, és mind azoknak életéért, kiket a' legszebb lánczok hozzád kapcsolnak; 's mondottad magadnak, hogy ez a' barátod inségedben érzékeny részt veszen. Igen is, barátom, reszkettem éretted, mert rémitők voltak nálunk azok a' hírek, a' melyeket némelyek szent fortélyból nagyítottak, 's nagyon örvendtem, midőn Prof. Márton Urnak egy ittforgó tanítványától megértettem, hogy a' hír nagyítva volt. De ha az volt is, tudom én, 's tudtam, hogy a' háború a' Brútus' seregénél is *háború* volt, mert nem lehet más mint háború. Nyugtassd-meg rettegésemet, 's méltóztassál velem tudatni, mit szenvedtél. A' te érdemeid 's a' te megelőző barátságod engem annyira hozzád kötöttek, hogy én azt a' mi tégedet ér, jó legyen az avagy rossz, nem vehetem hidegen és idegenen. 'S hát Takács Úr, 's a' Himfy Laurája (mert maga Palatinusunk körül ment volt a' veszedelemtől) mint vannak? nem volt e bántások? Add által nékiek baráti tiszteletemet; add által azt nevezetesen Rósának, 's mondd neki, hogy én nem csak az ő Himfyjét, hanem magát is szívesen tisztetem.

Minékünk itt nem vala bántásunk sem személyeinkben, sem javainkban: de éreztük a' háború' inségeit csakugyan. Szerencsétlen gondolat volt ezt kezdeni. Mit szenvedett a' Fejedelem 's egész háza; mit szenvedtek felült seregeink; mit még inkább a' föld' népe! 's ime melly rettenetes lett a' béke! 's mennyivel rettenetesebb lehetett volna a' háború vége, ha ezt a' békét meg nem kötötték volna!

Hogy én a' Zemplényi permanens Deputaciónak tagja valék, tudhat'd az újságokból, hová ezt könnyen elképzelhető okokból Pesti barátimnak egyike betétette. Társaim közül egy sem volt szorgalmasabb annak üléseiben nálamnál: de én ott igen rendes roljt játszottam; kimondtam gondolkozásomat nyilván, legalább nem szinleltem semmit: de azok közt az én egyenességem 's jámborságom nem tehetett sokat, kik meggyőződésük ellen is vitattak holmit, 's azzal hogy valami tisztán nem megyen, gondolni nem szoktak, csak hogy kivihelessék a' mit akartak. Legalább az az örömem volt, hogy első

kézből tudtam *a' mint lehetett tudni*, mi történt. A' Kultsár leveleiben két tudósítás áll, a' melyet *pennám* írt mások' képekben 's kívánságokra, nem *magam*. Minden functionim között legkedvesbb vala az, hogy Gróf Dezsőffy József kedves barátommal azon köemlék' dolgában hatalmaztattunk-meg, melyet a' Győrnél elesett *Őt* embe-reink' megtisztoltetések végett akar állítani Megyénk. Hol álljon? melly formára? 's melly nyelven irandó felvülirásokkal? erre kell felelnünk. Relatiókat én tettem-fel, 's a' Landons französische Kunst-annalen rezei közöttül projectáltam egy rajzolatot: de társam nincs ide haza, és így a' Relatiót még bé nem adánk. Lónyai nem akar hallani a' Magyar inscriptióról; Dezsőffy habozik, mert ő csinos deák, noha a' Magyar nyelvnek buzgó barátja. Én tántoríthatatlanul e' mel-jett perorálok. Legjobb az egész dologban az, hogy a' Nemzet' szelletének elaljasodásáról szólván, ki merém mondani, hogy az *a' pilló-gásra 's feljebb-feljebbre vágyásból* ered egyenesen. Ezen egy cikkely miatt kinyomtatattam a' Relatiót mihelytt bé lesz adva. De rendes, hogy azt sokan nem szeretik, ha az ember a' *Virtus'* becsét és nem az Ehre-ét emlegeti (németül mondom ezt a' szót); emlékeztvén Montesquieuból, hogy a' Virtus *horá*, az Ehre ismét *horá* való. — Bár csak ez az utolsó csapás, a' melly Fejedelmünket 's hazánkat érte 's hazánkat még ezután fogja! arra vinné a' gondolkozásra nem épen alkalmatlan főket, hogy *elmélkednének*, 's ismernék-meg, hogy nem a' *tanulás* hozza a' veszélyt, hanem a' *nem tanulás!* — Tér-jünk tudományos tárgyakra.

Kultsár, Prof. Fejér György, Horvát István 's Vitkovics Mihály egy epistolámat, melyet a' kis Wesselényihez Martiusban írtam, kinyomtatatták. Nincs három hete, hogy egy nyalábkával kedves-kedtek nekem belőle. Egynehányat én Neked és Takács Urnak küldök Szögyénynek által, mellé tévén számodra és Takács Urnak számára egy lopva nyomtatott interesszans, de bűnös munkáját Berzeviczy Gergelynek, de conditione et indole rusticorum in Hungaria. Ez nem kapható: ti pedig mind ketten Gyűjtői vagytok, a' mennyire tudom, a' Magyar dolgoknak: és így úgy hiszem, kedves ajándék gyanánt vészitek. B[erzeviczy] nekem kedves barátom volt Pesten laktunkban: de hazug dátumokkal töltvén-el írását, melyet hazugság nélkül is elég grellen adhatott volna elő, mind maga előtt felfedtem botlásait, mind a' Lipsiai Lit. Zeitungba megküldöttem. Légy figyelmes reá. — A' Bécsi Annalisok Júniusi füzetében Versegghy-

nek Aglájáját, a' Septemberiben a' Himfy Szerelmait én recenseáltam. Verseghy meg nem köszöni; nem mintha igazságtalanul bántam volna vele, hanem azért, mert nincs mit köszönnie; -- de Himfy és Takáts Urak, nem hiszem, hogy neheztelhessenek. Meg vagyok kérve újra, hogy a' te munkádat (Lit. ism.) recenseáljam valaha, 's tegnap fogtam hozzá. Könyved, a' Vig Recenziója 's leveled kezembenn vannak. Én munkádat megbecsülhetetlennek tartom most is, 's azt fogom róla mondani. Első lévén a' maga nemében, csuda e. hogy fogyatkozások nélkül nincs? -- Nagyon el van telve magával. a' ki nem hiheti hogy hibát ejthet, 's nagyon gyermekesen-híú, a' ki tömjénen kap. Nékem ugyan a' kímélve tett gánes kedvesebb a' fúlasztó tömjénnél; melly (t. i. a' szertelen magasztalás) az érzékeny embert csak piritja. Nem azért fogom Munkádat dicsérni, mert *barátomé*, hanem azért, mert jó. Ha barátom írt volna rosszat, s jót róla nem mondhatnék, nem *recenseálnám*.

Vitkovics nékem szóról szóra leírta a' Júl. füzetből Marmon-teleim recenzióját (én Apr. óta csak a' Septemberit kaptam-meg postán). — Az világos jeleit viseli, hogy nem *eggynek* munkája, hanem *többeké*. Útálom a' hamislelkűséget minden nemeiben, inkább mint a' hogy a' gáncstól rettegek: de annyit tiszta lélekkel mondhatok, hogy inkább óhajtottam hogy nem barátom legyen recenseensem, mint barátom. — Rochefoucaultom [!] Májusban készülvén el, Bécsben rekedt. Eggy holnapja hogy Geistinger maga szállíta-meg, hogy engedjem neki az egész Verлагot 300 ft kész pénzért és 200 ft ára könyvekért. Reá állottam; azt kérvén ki, hogy a' Nyomtatót, Rézmetszőt fizesse ki egészen, melly többre mégyen 300 nál, 's úgy adjon könyvet. Bár egyéb munkámra találnék így Nyomtatót, mert mind magam, mind feleségem osztózatlan lévén, 's rabságom engem adósságba meritvén, nagy erőltetés nélkül nem nyomtattathatok. Festeticset kértem: nem adott.

Magyar dolgok gyűjtője lévén én is, arra kérlek, hogy ha a' Nemzetünkhöz intézett proclamationának originális nyomtatványát bírod, részeltess engem is. Most már *Gyűjteményben* szabad ezt tartani. Ha lehet, küldj el nem rongyoltat, el nem piszkoltat.

Még azt jelentem, hogy Octob. 15dikén Sophronia Thalia leányt keresztele feleségem Plébánusa, mert a' mint tudod, én Calvin' tanítványa vagyok. Eugeniem két esztendős lesz 4-a xbr. Iphigeniem megholt. Fiam még sínes. Oct. 27d. rekesztettem bé 50dik esztendőmet. Ha fiam lesz is, azt többé fel nem nevelhe-

tem. — — Élj szerencsésen, kedves barátom 's szeressd tisztelő Kazinczydat.

Mint hala-meg Püspökötök? Mennyire igaz az a' bolond beszéd, hogy Püspök Somogyit megbotoztatta az ellenség? Nagy Pali mint van? — Igaz e hogy Batsányi a' francziának tolmácsa volt? Csudál-nám, mert ő a' Concepistaságért igen hív vala. —

[Eredetije Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

1588.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Nov. 13d. 1809.

Kedves barátom!

Tegnap későn este vettem két leveleidet. — Wesselényinek halála lelkemet egészen leverte. Te tudod, melly szent tisztelettel tiszteltem azt az embert. Embert! mondom; azon értelemben, a' mellyben azt Shakespear veszi; mert az minden gyengéji mellett ember, nagy ember volt. Saeculumunk volt kicsiny, nem ő parenthyrzusi értelemben az az mit Übertreibung nagy. Ollyanok-nak látszottak előttem mindég az ő rágalmazóji, nevetőji, mint a' fabulistánál a' számárkák, midőn gazdájok előtt azzal dicsekedtek, hogy lám ők nem török-ki az istálló ajtaját, mint az a' délczeg mén kitörte; és a' kiknek a' gazda ezt feleli: Bár ti is úgy tudhatnátok nékem kárt tenni! — Micsoda parádát tevének neki a' Vármegyebeli nemes katonák, azt megírtad. De nem írtad-meg halálának napját. Kérlek, haladék nélkül tedd ezt, hozzá adván, hogy micsoda nyavalyában 's hosszas 's nehéz betegségben holt e meg, 's mind azt, a' mit ezen nyavalyában tett. Tudta e hogy halni fog? Mint nézte a' halált? mi rendelést tett fija neveltetése eránt? Tökés ott van e, ott lesz e? Csókold Ő Nagyságának, annak a' nagy férj' nagy özvegyének kezeit, monddad, hogy szomorúságában senki nagyobb részt nem vehet mint én veszek, 's ajánlj kegyes emlékezetébe. A' nagy kis fiút tiszteltem. Ő ifjú, de már megért ember. Ne felejtse soha *kinek* a' fija, 's minden perczentéseiben életének, a' mellyben tanácslóra van szüksége, kérde-meg körülte lebegő lelkét az atyjá-nak, melly lépésnek ad javallást 's mellyet ellenz. — Hazám! Nem-zetem! téged siratlak, hogy kidőlt eggy nagy diszed, eggy nagy védel-

meződ. Az Erdély Diaetáján, reméllem sok szem fogja keresni, 's sok fül a' nagy Wesselényit.

Albumodba feleségem ezt fogja küldeni:

Von Begierden frey u. frey von Lohnsucht
Thut der Weise Guts und weiss es selbst nicht.
Unbefangen vom Erfolg der Thaten
Weiht er sie der Andacht reinem Feuer.
Gott ist seine Gabe, Gott das Opfer,
Gott des Altars Flamme, Gott der Opfrer,
Und nur Gott kann seines Opfers Lohn seyn.

Herders Schriften für Poesie und Kunst.
Tom. IX. S. 181. a' vers pedig Brámá-
noktól vett gondolat.

én pedig ezt: A' kinek füle van a' hallásra, hallja.

Si Pergama dextra

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent!!!

Virgil.

De vélekedésben 's a' gondolkozásnak minden nemeiben én (úgy hiszem legalább) együtt járok a' volt minister Gróf Sinzendorf Prosperrel, kinek Napoleon Bécsben vizitet ada annak hálájául, hogy a' Ministeriumban ő tántorithatatlanul ellene szegezte magát ennek a' Fejedelmünket és Monarchiánkat megrontani készülő háborúnak. A' ki April előtt ezt mondani merte volna, hűségtelen jobbagynak 's patriótának tartatott volna. Most látjuk, hogy az nem volt volna az.

Édes barátom! Meg van igen is a' nagy csapás rajtunk, 's ki lehetne olly romlott lelkű, hogy Fejedelmünket 's hazánkat, nemzetünket, Monarchiánkat ne szánná! Irtam talán neked, hogy én a' háború kilobbanásakor hetekig nem alhattam. Láttam előre mi lesz a' következése, 's meg nem foghattam, hogy az eszes ember miért nem hiszen inkább a' józan ész sugallásának, mint azoknak a' dīb-dáb firkálásoknak (Brochüren), mellyeket, a' mint tudod, én *soha* nem olvasok. Meg nem foghattam, hogy Cserey, melly nagy tüzzel katonáskodik. Ne vádolj engem azzal, édes barátom, hogy én a' Fejedelem parancsolatját tisztelettel nem vettem. Sőt én vagyok az, a' ki azt predikáltam mind sok, mind csak négy szem közt, hogy

a' jus belli et pacis *egyedül* a' Fejedelemé 's a' hazának ahhoz szöjlője nines, és semmi constitutio mellett nem lehet, mert a' háború' dolga *per rei naturam* olyan, a' mit *eggynek* és *nem soknak* kell és lehet vinni. Átkoztam veszedelmünk' okát 's most is átkozom — az Anglust. Imé újra megcsalt bennünket, Fejedelmünk sokat veszte, sokat a' magyar föld is a' Fejedelemmel együtt. Vedd hozzá ehhez Fejedelmünknek 's házának gondjait, bánatjait, futásait, és azt a' megaláztatást, hogy a' békében semmit nem veszén, hanem mindent csak ád. Ezen veszedelemben én csak annak az eggynek tudok örülni, hogy ime a' magyar hűség megdicsőített! nem eggy egész Corpus (Vármegye), de csak eggy Privátus sem találkozott, a' ki az ellenség ajánlását, biztatását elfogadta volna: 's úgy állunk a' mint voltunk; Fejedelmünk' Soverainitása, [!] hazánk-nak autonómiaja megmaradt sérelem nélkül. Adná Isten, hogy már most nyugalomban és önnként fognánk (a' Király és a' Nemzet) hibás dolgainknak igazításaihoz, hogy így erőt vegyünk nagyokká lenni 's a' történhető veszélyeknek ellent állhatásokra néki készülni. — Bizony a' mi nemzetünk gyönyörű tulajdonságú 's vitéz nemzet. De nagyon hátra vagyunk a' lelki culturában, 's az a' legfatálisabb dolog, hogy a' tanulást, látást, okoskodást veszedelmes újításra való hajlóságnak nézzük, 's azt tartjuk jó hazafinak, a' ki vakon marad. Elnéztem ifjainkat, kik seregeinkhez mentek. Hány van közöttök a' ki tudta mit csinál? Nem a' *haza védelme* 's a' *Fejedelem*' *felhívása* indította őket a' katonai szolgálatra, hanem a' pillogáson kapás, és az hogy Tisztecskéek lehettek. Eggy volt Zemplényben, a' ki az előbbi Insurrectioknál Tiszt volt; most elmellőztetett, 's kész vala az *Altisztséget is viselni* 's *elment*. Az ilyen az igazán-ember. Azokat, a' kik a' tituluson kapnak (qui stupet in titulis, Horátnak szavaként), gyomorból utálok. Ravaszok még akkor is, midőn hűséget pengetnek szájokon.

Messze visz tüzem. — Régen nem vetted leveleimet, mert nem emlékezel cikkelyeiről. Most 3dszor jelentem, mert levelem elveszhetett, hogy 15. Oct. eggy Sophronia Thalia leányom születete.

Hozzád kezdék készíteni eggy Epistolát. Aber es war zu sehr mit Sachen der Kunst voll, mint hogy olyanhoz ne kellett volna adresszálnom, a' ki maga is verseket csinál; és így azt Berzsenyihez adresszáltam 's néki el is küldöttem. Te továbbra maradsz. —

Elj szerencsésen igen érdemes barátom. 's szeress!

Leveleid két kötetben állanak könyveim között bekötve. Tegnap kaptam Baresaynak tulajdon kezével írt két francia (szép de hibás scansióju) versét és egy magyart. — Baresay tiszta gondolkozású ember volt, 's azt mutatja a' vers; de francia verset írni rosszul tudott.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1589.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Weinzierl:

Fröhlich:

und wider sprechendsten Lasten,
herabsetzten, noch mehr dazu auf.

verschiedenartige, aber sehr
schlimme Ursachen: Luxus und
Habsucht, zerrüttet hatten.

Wir fügen dieser ausgehobenen Stelle, in welcher das Uebergewicht der neuesten Uebersetzung von selbst in die Augen fallen wird, weiter keine Bemerkung bey, als die, dass uns der Ausdruck: «Nach dem — Ueberirdischen schwindelte stets der Wüstling», nicht glücklich vorkommt, und dass wir treuer sagen würden: «Sein kühner Geist trachtete stets nach Unermesslichem, Unglaublichem, Allzu-hohem.» Die Uebersetzung der Catilinarischen Reden ist mit Fleiss und Kunst gearbeitet. Der Anfang enthält eine Kakophonie: «Bis wann dann Catilina, wirst du u. s. w.» Nicht edel genug ist im Eingang der zweyten Rede: «Er ist entwichen, entkommen, entwischt, entronnen!» Noch ist der Fröhlichschen Uebersetzung ein kurzer Abriss des Catilinarischen und Jugurthinischen Kriegs, ein Verzeichniss der darin vorkommenden Personen und eine vom Uebersetzer gezeichnete Karte des alten Roms beygefügt.

Pest, November 17diken, 1809.

Jankovics Úr már nem a' Pesti házában lakik, hanem a' Várban valahol. A' Catalogust el fogom kérni, vagy emlékeztetni fogom reá, mihelytt feltalálom szállását. A' Kis' halotti beszédét kitől kérem? Méltóztatott e már e' felől rendelést tenni Drága Nagy Uram Bátyám? Az Annalisok felől igen jó lenne Kultsár Urnak szót tenni. Nekem nehezen fogja általengedni azokat. Tudom már mit tegyen ötöle könyvet kölesönözni. Nem felejtethem, hogy Winkelmann

Reversalis mellett adá-ki olvasás végett. Osztan a' minap Vitkovics és Horvát jelenlétökben azt monda, hogy önönmaga is mástól kölcsönözve olvassa az Annálisokat. Vitkovics már tegnap előtt megérkezék, 's ma újra Szentendrére mene ki.

A' Kovátsiano-Horvatio-Szemere társaság már egygy fűlést tartott. Horvátnak dolgai most igen öszvetoldúltak, 's nem folytathatjuk a grammatologiaszkodást. Mit használ? Nisi utile etc. Hijában feszegetem én azt, ha vallyon fázok e vagy fázom, kínlódom e vagy kínlódom? ha a' szegény grammaticaster mindenképen fázik és kínlódik. Szobám, a' mellyben a' tavaszi árja a' Dunának egy egész hétig volt, rettenetes-bűdös, nedves és hideg. A' jószívű Virág azt javasolta, hogy papirosokat gyűjtogassak, mellyek a' rosz bűzt absorbealják: és hogy fűtessenek.

Az, a' ki legörnyesztő terhet viszen vállain, az az útas nem látja a legkiesebb vidék szépségeit is, 's hogyan tekinthetne a' felette derülő égre 's a. l. Hijában az Os subl. etc. 'S hát még az ifjú ember, a' ki szenvedni nem tud! Ajánlom gráztiajába magamat Drága Nagy Uram Bátyámnak!

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1590.

Kazinezy — Sípos Pálnak.

Széphalom, Nov. 22 d. 1809.

Drága bizalmú, drága jó Uram!

Professor Úr, nagy tekintetű Barátom!

Kétszer írtam az itt vissza menő munkát 's olly gyönyörködések közt olvastam, 's írtam le még mindég, mintha a' Plató szép álmait olvastam volna, 's akaratom ellen is igen sokszor szakadt ki ajkanon, mely igen szép! — és sokszor valami ollyan rémletes, mintha igaz volna, a' mit olvastam. De előkapott a' bennem megörögzött istentelenség, melly, mint Sz. Tamás csak azt hiszi, mit tapogathat. 's úgy jártam mint a' Miskolezi cigány. Horatz gyakorta illy frivolus historiácskakkal rekesztette bé leveleit, — hadd kövessem:

Egy Miskolezi cigány utolsó betegségében furdaltatván, azt kezdé érzeni hogy a' feltámadást nem hitte, 's még mást is kételkedt róla, s' papot hívata. Eljőve egygyik Predikatorunk, 's a' meg-

térni akaró, de nem tudó cigányba kifáradott; más pap veszi leczke alá, 's meg a' harmadik, 's továbbá a' negyedik, végre maga a' Superintendens megyen. Már ennek nehéz volt ellentállani, megadta magát a' cigány, 's így szóllott: Nő ides pispék Úram, kend mondja, 's így bizon elhiszem, jobban tudhatja kend azt, de meglássa kend Isten, Jehova utse, semmi sem lesz belőlle.

Fogadom azt az Úrnak, Prof. Úrnak hogy ezt ezután is sokszor elolvastam, mi haszna leszen nem tudom, a' hit onnan felül-ről jön, annyi csak lesz, mint a' stoicusok munkái olvasásába, ők is sokat beszélnek mint az Elragadtattak, mesélnek mint Sz. János, de a' stoicusok írása nemesíti a' lelket, 's valóban utálatot, vagy szánakodást érdemel, a' ki némelly munkáikat meleg szízzel nem olvassa.

Szemere Pál barátom írja. hogy Pesten mulat most Friedrich Schlegel, kit munkái mián lehet ismernünk. Most a' magyar nyelvből vesz leczkéket, hihetőleg úgy fog felőlle írni, mint az Indiai nyelvről írt, — a' Mandelsohn leányát vette-el, 's Romában pápistává lett. — Aestheticus ember könnyebben lesz pápista mint a' ki nem aestheticus, mert a' catholicusok értelmetlen cultussa hatalmasan hat az érzékekre, holott a' protestánsoké csak értelemhez szól, és a' melly sokszor értelmes, az az értelem is. Én semmi ok által nem tudnék arra inditatni hogy pápista legyek, noha IV Henrich voltam volna, nem kértem volna tanácsot, vagy engedelmet reá a' kolos-consistoriumtól. Azonba mégis értem, miként történt az illy által térés; — meg lehet hogy a poeta Schlegel azzal a' cselekedettel csak eleven emlékeztetőjét akarta birni, hogy Romát láthatta.

Tudja-e' az Úr, Prof. Úr hogy Schlötzer az utolsó decenniumokban azt szokta volt írni az albumokba: manus hacc inimica tyrannis.

A' mennyiben a' pápista vallás nem értelem, hanem szív vallása; és a' mennyiben a' pápista vallás az értelem kárával akar a' szív vallása lenni, 's azt szereti kioltani.

Szükség hogy hitünk értelmes legyen, de az is szükség, hogy értelmünk vallásos legyen.

Ő nyilván a' pápista vallásra inimica manust fogott volna. Én vélle tartok. És mégis igaz, a' Religio inkább szív, mint fő dolga.

[Megjelent az 1846-ki lipcsei kiadásban.]

1591.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Besztercze 22ik Novemb. 809.

Nagy tiszteletű Kedves Barátom!

A Közép Szolnok várnegyeci szép gyalog Batailont és 1 Lovas Svadront ide szerencsésen be vezérlém, a Lovasság falun maradt, a gyalogság pedig itt heljbe egyik külső városba vagyon be quarterozva. Kolosvárt is paradéba vittem szép és jól kiöltözött gyalogságomat keresztül, itt is a városon paradéroztam azokkal, és köz meglegedést nyertem. Már most látom, hogy sokszor még a meg különböztetés is szomorúságot okozhat. Én ezen Népet szivemből szerettem, ők is engemet, mivel én ezen contingentiat olj jó móddal hoztam be, — a General Comando — jutalomul 3dik Majorból elsőnek tett, és interim aliter éppen ma ezen 1ső gyalog Regimentnek Comendója is nékem által adattatot, ez sok embert kecsegtető megkülömböztetés, én azomba kedves Barátom inhol nyílt szível irhatom Néked, hogy kedvesebb lett volna nékem 3dik Majornak lenni és a hozzám bizodalommal lévő Közép Szolnokiakat kormányozhatni. Én eszt éppen ma a Brigaderos Generalisunknak is jelentvén, aszt felelő: Sie werden sich doch nicht degradiren lassen, ihre verdienste haben von dem General Comando belohnung erhaischt, folglich muss ihnen ihre beförderung in höheren Range angenehm sein. — Aszt mondám, hogy angenehm, és pedig nem Angenehm. Mű itten annyin vagyunk, hogy minden egy más hátán foljong. Az egész gyalog Regiment és második Regimentből is egy Divisio, ezen kívül Artilleria, abrichtungra comandiroztak, Isten tudgya, hány féle Regimentekből itt a városon és kül városokon vagyon — a Cavaleriával a körül levő faluk vannak meg tönve. Én mint Regiments Comendans a városon, még pedig a Piaczon vagyok quartierbe, és csak gondold el, a Szászok, hogy annyival inkább meg becsüljenek, egy Billard házba szállítottak. Van egy szobám és e mellett egy nagy kongo palota — abba egy Szép Biliard és a Sala wand lüsterekkel ki ékesítve. — A ki hozzám be lép, aszt gondolhattya, hier muss recht ein liederlicher Major einquartiert seyn. -- Már Barátom vélünk mit akarnak, aszt nem tudom, elég az, hogy exerzirozunk nyakra före -- még pedig mind Német comandóra, -- ez nem csak hogy rosز sensatiot

csinál, de már két alkalmatossággal, ide érkezésem alatt szinte véres auftrittokra szolgáltat alkalmatosságot. Sok a német tiszt itt zu abrichtung, többire egy szót se tudnak se magyarul, se oláhul, én ezen abrichtungra ide az Armadatul küldetet Tiszteknek aszt rendeltem: hogy ma estve hat órakor nállam jelennyenek mind — ekkor fogok egy Anredet hozzájuk tartani, és meg mondani, hogy addig, még én lések a Regiment Comendánsa, minő magok viseletét várom tőlök. Hát a Ti Insurrectiotok mit csinál, és ha aszt is tarttyák a Békesség meg kötésin tul is, mit akarnak valjon aval tárgyzani? Irj nékem, édes Barátom, mentül előb ide. — Apaságodnak szivemből örvendek. Élj boldogul és szeresd hiv tisztelődet

Cserey mpr.

Mayor.

Kivül:

Besztercze. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak p. Kolosvár.Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1592.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

November másodikán hozzám bocsájtott Levelét ágyamban vettem, melyben a közvény vetett. Tegnapi költem fel. Ez az oka válaszsom haladásának.

Szomorú nekem az a gondolat, hogy ritka jó barátomtól elváljak. Még 3. 4. Ember ha el megy: oda lesznek Ifjúságom baráti. A vén Ember az illy kárt ki pótolni nem tudja. Hát ha még Gyermekei meg lett, és szeme előtt forgó, 's közelítő elenyészése is terhesíti sorsát? De így kell ennek lenni. Ha mindég rósa között járnánk: talán nem is gondolkoznánk egy jobb életről.

Köszöntse Kedves Uram Öcsém nevemben Kedves Ipáját. Sajnálom, hogy meg nem látogathatom. Adja vissza neki a jó Isten egységét, melyet annyi nyomorultak könnyebbitésére fordított. Vajha még egyszer ölelhetném.

T. Professor Pataj Uram nállam bucsúzó szándékát nem jelentette. Mások előtt tett beszédéből a Publicumnak jelentést nem tehettek. Tartok tőle, hogy be keríti magát ez az érdeemes Ember.

Kézy Moyses Uram Talentumait esmerem. Azt tartom, belülle üdövel egy igen jó Tanító lesz. De szükségesnek vélném, hogy ha csak 2. 3. Esztendeig is, külső országi nagyobb Institutumokat lásson. Ugy tartom, gyűjtött is ő e végre valamit. De bizony mi se tehetnénk jobb helyre, ha mi Superfluumocskánk marad, mint ha az ilyen Embereken segítenénk. Ha egy aránt akarnánk azt, meg se érzenénk. De hibáz a Communis Spiritus.

A Theologica Cathedrara Professort mindég votummal választanak. Azt a más 3 Superintendentiának is ratificálni kel. Bizony meg se tudnám álmodni ez úttal, hol állapotodnak meg a Votumok.

A Mlgs. Asszonyt alázatosan tisztелем.

Barátságos favoriban ajánlott vagyok

Drága Kedves Őcsém Uramnak

alázatos szolgája

Solezán, 22. Nov. 1809.

Vay József npr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 175. sz.]

1593.

Estei Viktor — Kazinczynak.

hozzám, Kazinczy Ferenczhez.¹

Mon cher Ami et Frère. J'ai reçu une lettre de M. de Grünwald, qui m'annonce qu'elle est très-malade, je vous en prie d'aller la voir et de m'écrire au plus tôt son état.

Je vous prie aussi d'avoir la peine de faire les commissions ci-jointes. Retournez bien tôt mon Cher Ami en bonne santé dans les bras de celui, qui ne cessera jamais d'être

le 23 Novemb. 1809.

Votre Ami
d'Este V.

Victor d'Este, Prof. en Physique dans l'Académie
de Cassovie.²

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 991. F. H. 31. sz.]

¹ Kazinczy F. írása.

² Kazinczy F. írása.

1594.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Novemb. 24-d. 1809.

Örvendek ithollétednek, betegeskedésedben pedig a' legforróbb részt veszek. Légyen gondod egészségedre, 's tarts-meg egy igaz nagyságú férjfiat a' hazának, nékem pedig egy oly barátot, kinek szeretetét én valóságos fényemnek nézem. Hidd-el nékem, megbecsülhetetlen ember, *az egész Judeában nem találtam hitet* (virtust), *melly a' Tiédhez hasonlítson*. Az elvont sor a' Jézus Christus szava, ha talán nem tudnád hogy övé; de lelkem felnelegülésében, még a' benne előforduló *hit* igéje mellett is, reád alkalmaztattam, ismer-vén religiositásodat, hogy az neked annál kedvesebb lészen a' miatt, hogy az ő szava.

Annak, hogy a' Mélt. Grófné ismét anya lesz, kimondhatatlanul örvendek. Három esztendeje hogy házas vagy, 's *három az, a' ki tanúbizonyságot teszen . . .* (Megszállott a' Sz. Írásbeli helyek citálásainak lelke!) Én öt esztendő alatt csak háromnak lettem atyja 's szűgyelném, hogy megelőztél a' *proletariusságban*, de nincs mit szűgyelnem, mert feleségem ezen öt esztendő oltá a' mai napig még csak hét holnapot töltött úgy, hogy gyermek ne volt volna vagy emlőjin vagy kebelében. A' szoptatás tehát az oka, nem az én munkát-lanságom, hogy gyermekeimnek számok kevesebb az esztendőkenél. — Azt kívánod, hogy Thaliem legyen *Múza* és *Szent*. Mentse-meg ötöt a' *Múza* és *Grátzia* az utóbbiktól! A' *Múzaságot* is csak addig óhajtom neki, hogy committere possit quidem vates, mind a' mellett soloecismum liceat fecisse marito! (*Juvenal*). Én a' Mélt. Grófnénak, kinek írását mikor leveledben meglátom, mindég esókkal szoktam illetni, azt óhajtom, hogy ismét fiat szűljön, és mindég fiat, ha annyit szűlhetne is, mint Niobe. Elhiszem hogy az emberiség nyerne vele, ha sok *Laurája* lenne. De, barátom, annyi a' hazában a' sok *Sztricsák* — *faecunda in gente Sztricsáki!* — hogy *Dezsőffy Józsefnek* nem kívánhat a' jó ember egyebet mint fiút. Ha azok, a' kik tőled veszik lételeket, mind hasonlitanának hozzád, térdén állva vinném hozzád *Sophiemat*, és minden barátimnak feleségét, hogy tedd tenyészővé. Sőt mivel *barátim* mind alkalmasint hasonlitanak hozzád, ezeket nem vinném, hanem a' *Sztricsákokét*, nevezé-

tesen B. Prónay Lászlónak egyik leányát, hogy teremts méltó unokát annak a nagy embernek.

Ha epistolám kinyomtattathatnék, kinyomtattatnám, hogy a Sztricsák név kapattassék-fel, és legyen zabola azoknak, kik a szégyent 's szemérmét egészen levetkezték et praecipites eunt, a Sallust kinyomásaként. De hiszen írent illi praecipites, csak bennünket ne pessum darent a rojt ect. miatt.

Nem akartam — mert nem kellett akarni — nem akartam, mondom, kimondani, mi volt az, a mit nem szerettem a deák felyülírásban. Már most, a sor meg nem nevezése mellett is tudtadra adhatván, kimondom: azon akadtam-fel, a min B. Vécsey Miklós bátyád. Nem tudtam megérteni, miként mond olyat Dezsőffy József. Tudtam hogy hozzád Sztricsákság bizony nem fér, és ugyan ezért nem értettelek. — Sürgettetvén a Relatió, kérlek, méltóztassál azt leiratni, kihagyván mindent, a mi neked nem tetszik, ámbár egy bizonyos czikkelyt nagyon szeretnék ott látni; tudod miért. A Consiliariusságra felemeltetett Horváth László minap épen azt mondta, 's az Apátúr 's Horváth Tamás felkapták szavát 's azt vetették mellé, hogy igazat mond. Tartván tőle, hogy Relatióinkban ezen valaki felakadhatna, szavokon kaptam őket, 's azt mondtam nekik, hogy ime így gondolkozik minden jó ember, a ki hazánk' vesztét látja, és mi ketten ezt a Relatióban szükségesnek e, vagy csak jónak láttuk elmondani. — Ezt azért cselekedtem, hogy ha (a mint mondám) valaki a Gyűlésben megszóllalna, rájok provocálhassak ezekre 's ekkori szavaikkal védhessem az állítást.

Mit írt vagy mondott *Fabre d'Eglantine*? Haza szabadulván, én nem olvastam sok ideig semmi Fr. gondolkozású könyvét 's írást, hogy ezekkel öszvefamiliarizáltatván, nyelvem néha el ne kapjon, 's a Fr. dolgok 's emberek felől igen keveset tudok. Ha Te ezt a csorbámat is kifoldozni akarnád, nagyon leköteleznél. Leköteleznél kivált azzal, ha annak a híres Eloge-okat mondó embernek, F. betűn kezdődik a neve, a ki a Császárjának viszi az izeneteket, munkáit akár újságlevelekben vannak, akár külön nyomtatva, csak francziául legyenek — és a Serra Commentariusit velem láttatni méltóztatnál.

Írtam e neked, hogy Napoleonnal 18 Professor volt Bécsben, a ki néki leczkéket ad? 's nevezetesen hogy ott volt Chaptál is, akár Chemiai tekintelekre nézve, akár azért, mert ő Minister volt. — Írtam e, hogy N[apoleon] Sinzendorfnak solennis visitet ada azért, hogy a háború ellen adá votumát maga egyedül? Ah barátom, mely

keserves ez a' béke, 's melly nagy áron van megvéve; és még is melly szerencse. A' mi jó Fejedelmünket nagy veszedelembe vitte némelly furiosus fej. Nem calculálnak, 's azt gondolják, hogy elég nagyon akarni; nem hiszik, hogy veszedelmes az idő szelletével nem menni elő; és ennek magunkat ellene szegezni. Én kis teremtes vagyok: de ha a' Fejedelemmel szállhatnék, elég bátor volnék kimondani, hogy csak azt nézem hív jobbágyának 's jó hazafinak, a' ki azt óhajtja hogy tanuljunk, lássunk, 's szabadon ne csak gondolkozunk, de szálljunk is.

Az a' *Bécsben állított* ordre de trois toisons d'or nem olyan e mint a' Pápa hármass koronája? — Oda a' Bécs és Győr ala, 's a' rabok' Spielbergi 's Gréczi Cyclopszbarlangja. Vallyon nem az a' sors éri e Komáromot, Aradot, Temesvárt, Eszéket és Péterváradot is? Mi meg vagyunk rontva. Ennyi veszélyben az az egy jó van, hogy többé lehetetlen háborút kezdenünk. Hogy pedig N[apoleon] kezdjen, azt nem hihetem. Hiszen ha az volt volna czélja hogy elrontson, most kezében valánk.

Írassd le, kérlek, a' Relatiót, 's subscribálva küldd Kassára. Rumi boltjában venni fogom. Nem tudom ha eljöhetsz e Gyűlésünkre, mellynek napja még kinevezve nincs. De tisztán írassd-le és csinosan. Kapsz arra embert Eperjestr. Csókolom imádást érdemlő Cancellistád kezeit, 's örvendek szerencsédnek, hogy őtet bírod 's tőle bíratatol. 'Εχω, και εχομαι az Aristipp megfordított szavai szerint. Élj szerencsésen 's tedd szereteted által továbbá is szerencsésé, kevélylyé

tisztelődet.

Arra kérlek, édes barátom, hogy ismét szép nevet válassz keresztségedre.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1595.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Nikla, 25. Nov. 1809.

Barátom! a' gonosz szakó megtsalt Téged,

Hogy vártt fiú helyett ismét leányt hozott.

Azért e, hogy nem lelt a' Minden méhében

Olly magvat, melly hozzád méltó lehetne

— Nem mindenkor lel ám Kazinczyt a' csakó! —

Vagy tán azért, hogy még ne légy vágyás nélkül,
 Mert a' ki semmit sem kíván, nem boldog az. —
 Akármint van, nyugodj 's örülj barátoddal!
 Mert nékem a' ezakó ismét fiút hozott,
 Ki olly hasonló hozzám mint magam:
 Zömök, szelíd barna 's gödörkés állú.
 Hogy nagy poéta lesz, már is jelenti,
 Mert mennél éhesb, annál szózatosh,
 S mihelytt megtelik, néma mint a hal.
 Miért nem adhatom Néked leánykádért!
 Hogy édes versedet megmenthetném vele,
 'S vágyásaid legfőbb pontját bétölthetném! —
 Haggyán! Remélj! 's versed tedd el jövődre!
 Ne bántsd! Illy szépet változtatni bűn.
 Ha kell, ha nem, kérlek, hadd úgy a' mint van,
 Tovább fog élni ez minden leányidnél...

Ezek tsak olly versek, édes Kazinczyny, mint azon amphibi-
 unnak kurrogása, kit a' holdfény gyepepre tsal. A' Te varásló szó-
 zatod is ki tsalt engem azon iszapból, melyben ezen zivataros idő
 temetett: de melly rekedt torkom! melly sárba mállattak szárnyaim.
 Látod, tsak úgy közelíthetlek, mint a' sártsa az etherbe ferdő sasl.
 Egykor a' Te szavad engem meg olvasztott a' hetedik égbe és Pope
 Alpeseire ragadtott: mast áldozatlan kezekkel járulok hozzád: tele
 fejem hadi lármákkal, mársokkal, qvártélyozókkal, ispotályokkal és
 patétsal, kaszálatlan réteimmel, vetetlen földeimmel, tsírás kazlaim-
 mal. Engedj meg tehát, ha levelem olly zavart lesz mint fejem.

Te nem temjént, hanem itéletett kívánsz. De tudod e azt,
 hogy az én itéletem nem lehet egyéb mint temjén! Okom nints a'
 hízelkedésre, sem néked a' gyanúra. Elég ditsőség az nékem, ha én
 Téged ismerni és tsudálni tudlak. A' Te mestercid tsak azok, kik
 a' természetnek leg első és legszerentsésebb tanítványai voltak, és
 a' mennyci poesist hozzánk lehozták. Ki hatott még olly mélyen a'
 régiség' lelkebe mint te? Ki tudja Horátsz ajakait a' nagy világ'
 nyelvével olly édes harmóniába vonni, mint te? A' kinek az izlés,
 és annak minden grátiáji olly tulajdonai mint néked, a' kinek lelke
 a' régiség' leg remekebb alakjaival úgy bujálkodott mint a' tiéd,
 nem lehet annak szüleménye nem szép; nem hagyják el annak szü-
 löttjeit a' kellem Istennéji, sem a' Párisi negli'sében, sem a' Római
 vittában. — A splendens pannustól igen felsz. Én úgy gondolkodom,

hogy a Poesisnak leg nagyobb része nem egyéb, mint splendens pannus; de azt kitiltani nem lehet, sőt a ki azt helyesen tudja szerköztetni, foltozni, naturalizálni, az a mester; te pedig ezt tudod. Ha a görög Dámán egy kis koketteria látszik is, nem árt, sőt annál interessanabb, tsak hogy az finom legyen, ne a mesterség munkájának, hanem a természet ki ömlésének és a szépség bájának lássék lenni, és melly ne tsábítson, hanem édesgessen, ne tsudalást, hanem szerelmet keressen. De félre ezekkel! én inkább Sz. János látásait magyaráznám, mint a poesis titkait. Ha a költői szépet és nem szépet meg fejteni lehetne, nem volna a Poéta olly ritkaság.

Kisről semmit sem tudok. Verseidet el küldöttem néki, de feleletjét nem kaptam. A demarcationális lineán túl közönséges panasz a tsaknem el viselhetetlen sartz. Egy rokonomnak jószágá, melly mintegy 200 holdból áll, a demar. lineán belül esvén, kellett róla fizetni a sok sartzon, katona tartáson kívül minden héten száz forintokat. Némelly tájakon nagy rablások voltak, de gyilkosság és a fejér népen erőszak az én hallásomra nem esett. Hetyéről (Vasból) azt írja az én 70 esztendő Atyám, hogy Colbert frantz. generális ment azon által negyven ezerrel, sokszor négyszáz is szállott be hozzá, kik udvarán és szűrűs kertjében tizenöt helyen is tüzeltek, ökröket vagdaltak, övele requisitiókat irattak, de mind e mellett olly fenytéket tartottak, hogy azon katonákat, kik az ő kertjét és méházát feltörték, a tisztek keményen meg verelték, és magok mind a kertet, mind a méházat újra bezárták. És így már most látjuk azt, a mit előbb nem láthattunk, vagy legalább én nem láthattam: az én Herculesemet nem perkelte meg a Nessus vére. De melly sokat szeretnék én mast te tőled kérdezni, tudakozni!! Én már sok örökös barátságot láttam támadni és elmúlni. Azt az egyet látom, hogy Napoleon meg tsinálta magának az útát mind a Száva, mind a Visztula mellett. A Berührungspunkt kész mind a Török mind az Orosz ellen; mit vélsz, hol üti ki magát előbb az electrica sziporka? Török ország lesz é vagy Lengyelország a Zankapfel? — Hát Berzevitzivel mire mehettél? Én akkor úgy szoltam Hozzád mint borzas bajszú magyar, de azolta sokat elnyirtem bajszomból; mit gondolsz, nem kell é egészen lenyírnom? Nem lehet szentebb kötelessége egy böltsnek, mint a nép boldogságának eszközlése! kérlek tehát, esmértesd meg vélem e részben is gondolkozásodat, hogy a józanság principiumainak mívelésében is követőd lehessenek.

Verseimet most sem tudtam meg kapni. Egyik biztosom elvesz-

tette utasító czédulát, másikkak nem találták házánál Szemerét, némellyek meg tsáltak és el sem mentek, úgy hogy én mindég bizonyosan vártam, és mind eddig meg tsalódtam; magamat hol házi bajaim, hol a' politikai zivatarok akadályoztak; mast egygy falka ártánt kukoritzálok, 's mihelyt ezt el adhatom, megyek. Adj tanácsot, kérlek, hogy kivel és [ni] módal nyomtattassam? Az olta néhány darabokkal szaporodtak verseim, mellyek közül Tehozzád és kegyes Aspásiádhoz is vagynak intézve. El küldöm azokat néked mihelyt időm lesz a' le tisztázásra, hogy azokat lásd és meggyaluld, minek előtte sajtó alá kerülnének. Sok darabjaimmal úgy vesződöm, mint vak Béla azon várával, mellyet a' Ság' tetején akart építeni; a' mit nappal tsinálok, éjjel le romlik. A' legelső ódám, melly Te hozzád szóll, ismét le rontottam, és mast így akarom fel építeni:

Mint a' világnak hajdani díszei,
Tsendes meződben rejtet el éltedet,
Hogy ott magadnak 's nemzetednek
Élj Eratód' arany édenében,

Kazinezy! 's mérész etheri szárnyakon
Felleng sas elméd Hella' ditső egén,
A' dithirambok láng körében
'S a' Kegyek élet adó virányin.

Plátói nyelved, 'st.

Sonettjeidre küldött válaszmát, úgy látom, nem vetted: azon kis versemet tehát, melly abban volt, ismét el küldöm.

A Sonetthez.

Cypris ró'sa lehellete
Nemzett Laura ölen téged, alak Sonett!
Zengvén lelkes ezüst szavad,
Megnyílt a' buta kor százados éjjele,
Hellász napja ditsón derült,
S Péánt ömledezett a' Capitolium.
Péan, újra születesz nekünk,
Ott hol Coos' koszorús húga, az ősz Tokaj,
A' Bodrogra könyöklík és
Eos lángjaival keble bujálkodik.

Hallom Dácia halmain,
Hallom zengeni már coli éneked!
Fürtöd Mádi arany gerezd
'S tündöklő amazon pártá ölclgeti.

Idvezllek, Helicon Kegye!
Jer, tsókold 's koszorúzd gyenge Kazinczydat!
Pólad szebb örömébe mártsd
Lelkét 's cyprusidat húrjaitól kizárd.
Múlass, zengj, enyelegj vele!
Vauklüse 's Laura leend — Széphalom 's Angyala.

Most egy epistolát¹ is készítek Hozzád, mely így kezdődik:

Az a' józanság, mely előmli művedet,
'S mellytől te félsz, nékem legszebb poesis.
Mit ér a' szép virág gyümölcs nélkül?
Mit a' böltsesség a' bőzárt ajakban?
'S ah, édes az nékem, midőn Kazinczy
Úgy szóll mint egy böltsnek szólni kell Honyához!
Mint hajdan Rómának vigyázó Censora,
Midőn az erkölts vész 's reánk veszélyt kiált;
Majd mint egy Socrates nyájas böltsességgel,
Majd Flaccus lelkével 's élesb kacajjával
A' köz romlásnak gátat vetni kívánsz, 'st.

Ezen darabomban nem annyira veled, mint cravatosainkal fogok beszélgetni. Vajha nyelvedet elköltsönözhetném 's érzéseim tolmátsává tehetném! 'S vajha én cravatosainkat úgy ismérhetném, mint te! Én nem tudok meg szabadulni azon neveltséges bolondságtól, mely engem szüntelen arra ösztönöz, hogy használjak és tanítsak, pedig látja az Isten, hogy bolondság! Ha a' római lelket sem Cato menydörgése, sem Tibur zengése fel nem tudták ébreszteni: mit nyikorgok én az én hordómban! Azért é. hogy az én képem mellé is kutyát fessenek a' magyarok, mint egy böltsel a' Görögök tselekedtek? Azért é, hogy kenet helyett választó vizet öntsenek fejemre, mint a' Petrarkáéra? De akár miért, elég az, hogy én tsak irok, és különösen Neked, édes Barátom, ezentúl igen sokat fogok írni, még pedig olly rendetlenül és átabotába mint egy lyricus, és

¹ El is küldte Kazinczynak 1809. decz. 31-kéről keltezve. L. Berzsenyi művei között.

olly szabadon mint egy beszélni tanuló gyermek, a' ki mindent ki petyeg a' mi a' szívéen van, de a' ki mind azon által soha el nem felejtí azt minden petyegése mellett is, hogy tanítójával és Vezető-jével beszél. Mikla, 25. Nov. 1809.

Ber'senyi Dán. mpr.

Íme, Niklán kezdtem a' levelet írni és Miklán végeztem el! Melly nagy lircusi ugrás! No de hagyján, hiszen mindegygy, Nikla vagy Mikla.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

1596.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovics Mihály

barátságos idvezletét.

Ne tulajdonítsd restségemül, annál inkább ne magyarázd balra, hogy három betses Leveledre ekkorig nem adtam választ. Minthogy Pomázon és ennek környékein szüretelven, Uriszékeztvén, egészen 9bernek 16-áig nem valék Pesten. Mihelyt visszajöttem, egy hirtelen betegség, melly itt mostan gyakor járvány, ágyba nyomott: 's most kezdek fellábadozni. Beteg kézzel irom ezen kevés sorokat, 's hogy valami módon ki pótollyam Levelém híjánosságát, egy szép productumot küldök Hozzád. Mi négyen Epistoládnak kiadóji ezt is ki szándékozzuk mennél előbb adni. Ez felől mi az észrevételed, 's legszorosabb Ítéleted, ird meg nekünk. Be jól tselekednél, ha Oeser Hazánkfijátul rajzoltatott Amorkát felküldenéd hozzám. Ezzel akar-nánk meg vignettezni a Kiadást. Ha nálad van, és ha lehet, barát-ságosan kérlek, küld fel.

Élly egész Familiáddal egészségben, 's a' mit Latona most elváltotzatott, azt jövendőben kívánságod szerint adgya meg. Legyen két Lyányodnak egy férjfi ötsétskéje. Isten hozzád.

Pesten, 9ber 25dikén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 133. sz.]

1597.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Notaten zur Recension des Pápay'schen Werkes: A' magyar literatúra esmérete. I. k. etc. —

Ungarn hatte noch kein Handbuch der ung. Gramin., Stylistik, und der Geschichte der ung. Sprache und Lit., welches auch denen geniessbar wäre, die sich nicht eigentlich zu Schriftstellern ausbilden wollen. Grammatiken gab es die Menge; wie einst die Sardi venales, alius alio nequior: ganz entblösst von philos. Aussicht, mit sich selber uneins, und strotzend von den abentheuerlichsten Hypothesen, die in den Kopf des Lehrers einer noch immer nicht ausgebildeten Sprache, der weder von dem Wesen der Sprachen überhaupt, noch von dem seiner eigenen Sprache zu klaren Begriffen gelangt ist, sondern nur im Finstern herumtappt, und über manchen Schimmer, der in seine Dämmerung schoss, ergötzt, sich ein unzusammenhängendes morsches System formt, kommen können; so dass ausser der einzigen Révaischen nicht eine zum Gebrauch ist. Diese aber ist blos bis zur Hälfte gedruckt, ist nicht für den Anfänger, und ist lateinisch. Es war also erfreulich zu sehn, dass das gegenwärtige Werk des Herrn v. Pápay*, Assessors der Veszprémer Gespannschaft und Fiskals der gräfl. Eszterházy'schen Domänen Pápa, Ugod und Devecser, angekündigt ward. Denn von einem Mann, welcher einst Professor der ung. Sprache und Literatur an dem Lyceum zu Erlau gewesen ist, und den die vaterländische Literatur aus einem frühern Werk (Észrevételek a' magyar nyelvnek a' polgári igazgatásra és törvénykezésre való alkalmaztatásáról; az oda tartozó kifejezések gyűjteményével. Bemerkungen über die Anwendung der ung. Sprache auf die öffentlichen politischen und juridischen Geschäfte; begleitet mit einem Wörterbuch der darin vorkommenden Termini. Veszprém, 1807. 225 S.) als einen achtungswürdigen Schriftsteller kennt, und einen Mann, dessen Styl eine oft undulistische** Weitschweifigkeit abgerechnet zwar nicht geziert, aber voll Kraft und männlich schön,

* Ich glaube erst hier musste sein Titel und nicht schon oben in der Uebersetzung des ungarischen Titel stehn. — Kazinczy F. jegyzete.

** Goethe ist es, glaube ich, der das dunkle Umherirren, Umherschweben Undulismus genannt hat. — Kazinczy F. jegyzete.

und so klar und fliessend ist, dass ihn auch der fastidiose Leser den alles eckelt, was gewürzt ist, leicht fassen und mit Vergnügen lesen kann, liess sich allerdings etwas vorzügliches um so mehr erwarten, weil ihm in dem grammatischen Theil des Buchs Révai in seiner Grammat. Elab., den Antiqq. Lit. Hung. und seinen academischen Prolusionen und Propositionen, dann die sehr gründlichen Streitschriften des Miklósf, Kardos und Boldogrėti unter den Augen ihres grossen Lehrers wider Versegghy verfertigt haben, in dem historischen aber Herr Stefan von Sándor in seinem Könyvesház. Raab, 1803 und die Indices Bibliothecae Széchényianae so vortrefflich vorgearbeitet hatten.

In der Vorrede S. V—XIII macht uns der Herr Verfasser mit dem Vorfällen bekannt, wie diese Schrift entstanden und gedruckt worden. Kürzer gearbeitet war sie Jahre lang schon zum Druck fertig, aber da Révai Nov. 1802. Professor der ung. Sprache u. Literatur an der Univ. zu Pest geworden war und er hoffen durfte, dass ez a' nagy nyelvtudósunk, kinél az illy munkára *alkalmatosabbat nem is gondolhattunk* ein solches Buch bald ausarbeiten und publiciren werde, sprach er über sein Werk das Urtheil des ewigen Zurückbleibens aus. Als aber der Tod uns von diesen unvergesslichen Heros unserer Sprache -- (das war R. gewiss; denn hat er gleich alle Ställe unserer Augiasse nicht ganz gereinigt, so hat er sie doch mit herculischer Kraft und Beharrlichkeit durchgewatet) — beraubt hatte, ehe er noch alle seine Werke herausgeben konnte, so nahm der Verfasser seine Hefte wieder hervor, sah sie nochmals durch, und kam um die Mittheilung des Nachlasses von Révai ein, der ihm aber nicht gewährt ward. Das Publicum verdankt die Wohlthat, Pápay's Werk erhalten und um einen so sehr geringen Preis erhalten zu haben (2 f) dem Patriotismus des würdigen Herrn von Takács.

Der Verfasser zeigt schon durch das Motto aus Quintilian an, was man in seiner Grammatik zu erwarten habe. Verleitet durch das Aussehn dieses grossen Sprachlehrers und das von Adelung, stellt er nämlich den Sprachgebrauch in die oberste Richterstelle in Sachen der Sprache; und Analogie, Etymologie und Euphonie werden diesem hohen Arbitr (S. 98) nicht coordinirt, nein! sie werden diesem Grade subordinirt. Hoc fonte derivata clades! — Révai, der wohl wusste, wie sehr Ungarns Sprachlehrer in dem Studium der Philologie zurück sind, und dem Greuel, dem unwissende, aufge-

dunsene, commode und obstinate Sprachlehrer und Sprachverbesserer anrichten, betrübt zusah, lässt dem Sprachgebrauch alle ihm gebührenden Rechte (Gramm. T. 1. p. 27—35 und Propositiones.), fand aber für gut, von diesen Rechten so wenig laut, wie nur möglich, zu sprechen, und sprach oft zu kräftig wider das Gespenst, das unter diesem Namen unter dem Heere der Grammatiker und Bücherschreiber spuckt. Er schliesst den Sprachgebrauch aus dem Senate nicht aus, ja er räumt ihm dort den obersten Sitz an, auch ist es bekannt wie sehr er seine Aussprüche, des *waltenden* und des *veralteten*, als Leiters, nicht als Dictators respectirt habe: aber er geht aus einem höheren Grundsatz aus. Mit einem Wort: Révai will die Sprache *philosophisch*, Pápay *empirisch* behandeln wissen. — Sachkundige Leser mögen hieraus entscheiden: wem der Kranz des Sieges zukommt. Recensent gesteht, sehr getäuscht gewesen zu seyn als er sah, dass Révais Lehren Hrn v. Pápay nicht eingeleuchtet haben, denn Pápay ist gewiss würdig, auf einem bessern Weg zu wandeln.

Der geliebteste aller Jünger Révais, der treffliche, nur noch zu feurige in dem Geist der ächten Philologie und seines grossen Lehrers tief eingedrungene junge Mann, den Ungarns Literatur bis jetzt bloss unter dem erdichteten Namen Boldogréti Vig László kennt, und welchen dieser in einem Schreiben an Sr. Exc. den Judex Curiae Herrn von Ürményi von 27. März 1807, also 5 Tage vor seinem Ende, zu seinem Nachfolger erbat, hat in Kultsárs Blättern 1808. 2te Hälfte No 38—40 den Herrn Verfasser vorge-rückt, seinem Werk gebreche es gänzlich (?) an einer systematischen Anordnung und Philologischen Ansichten; denn dass er zwischen den drey Definitionen, die er dem Worte *Literatur* in sensu stricto, latiore und latissimo gab, sich selbst ungetreu unaufhörlich herumirre. Da aus dem obigen leicht zu sehen ist, in wie weit dieser Tadel den Herrn Verfasser treffen könne, begnügt sich Rec. ein paar Beispiele anzuführen, die zeigen können, wie weit man den Angaben und Behauptungen des Herrn Verfasser trauen darf. Rec. verfehlt nicht, dass er einer von Révais warmen aber nicht blinden Verehrern sey, und sich gegen seine Lehren nicht wenig hinneige. Dies kann ihn aber den Verdacht der Partheilichkeit nicht zuziehn; denn da man Révais Grundsatz entweder für wahr oder falsch erkennen muss, so kann nur der unpartheiisch befunden werden, der darüber gar nicht urtheilt. Révais Grundsatz kann zu weit führen, wenn der

grosse Vermittler, dem Adelung so viel Achtung erwiesen haben will und welches Herr v. Pápay gar nicht gedenkt, der Geschmack, der *feine, gebildete*, nicht zwischen seine Strenge und dem Widerspruche des jetzt waltenden Sprachgebrauchs, mildernd tritt: aber wohin kann den der blinde Führer, den Herrn v. Pápay sich auf Quintilian und Adelung stützend, befolgt haben will, leiten und verleiten, wenn er nicht durch den Führer, dem R[évai] folgt, aus seinem vagen Herumtrippeln ermahnt wird auf dem rechten Weg zu bleiben und nicht jedem Geschrey zu folgen? Werden die Deutschen einen Lessing, Klopstock, Göthe, Wieland und Voss Sprachverderber schelten, weil sie dem Sprachgebrauch nicht nur gefolgt, sondern in vielen Dingen auch zuvorgegangen sind? Die propositionen *a, de, ex* spricht und schreibt jeder Ungar, der auf Cultur Ansprüche machen darf, ja sogar ein nicht unbedeutender Theil des Pöbels *tól, ról, ból* mit dem männlichen Vocal, und mit dem weiblichen *töl, röl, böl*, in Ungarn und in Siebenbürgen; das *tül, rül, bül* wird unter den Gebildeten und dem Achtsamen fast gar nicht, und unter den Ungebildeten wenig gehört, ungefähr wie *Szép* und *ides* um Debreczin, statt *szép* und *édes*. Wäre dieses, wie Rec. zu behaupten wagt, wahr, so müsste die Angabe des Herrn Verfassers freylich und seine Folgerung irrig ungegründet befunden werden. In zweifelhaften Fällen dieser Art entscheidet der Sprachgebrauch, der *waltende* mit dem *alten* und *constanten* (aber nicht *schon veralteten* oder *alternden*) verglichen, die Etymologie, Analogie und Euphonie. — Etymologie und Analogie sprechen für das *ról* und *röl* und wider das *rül* und *rül*; denn sagt und schreibt den selbst der, der *rül, tül* und *bül* sagt und schreibt, auch *tüle, rüla* und *felüle*? Euphonie will auch *O* und nicht *U*; denn wo beides geduldet werden kann, muss in der Schriftsprache das Schöneres gebraucht werden: *U* ist aber der am wenigsten schöne Vocal unter allen siebenen, die der Ungar hat, und doch will der Verfasser S. 78. und 94, ganz auf die Weise, wie Verseghy Révais richtige conjugation *tótos* (slavissans) spöttelt in den Verdacht bringen, dies sey eine Siebenbürgische Mundart.

S. 104 spricht er dem *rám* das Wort, und will das richtige und weit mehr gebräuchliche *reám* verdrängt haben, ohne zu merken, dass das *rám* durch die Nachlässigen, Unachtsamen aus *reám* ebenso entstand, wie das *mért* durch Zusammenschmelzung das *i* mit dem *e*, aus dem richtigen und gebräuchlichen *miért*, und das *lyány* aus

leány. Was der Verfasser verdrängt haben will, ist das Edlere; was er eingeführt haben will, ist bloss geduldet. Die Zunge des Gebildeteren glitscht über diesen hiatus ganz anders weg, als die des Schwerzüngigen, und es ist allerdings Pflicht des gelehrten Schreibers, diese Buchstaben in der Schrift so lange aufzuzeichnen, bis sie der Gebrauch ganz verdrängt haben wird. Er macht sich über die, welche in dem Wort *reám* das *e* hören lassen, welches Wort in einer feierlichen Rede wie ein Jambus gesagt wird, aber in der Conversationssprache auch wie *r'ám* ausgesprochen werden kann, lustig, wie Molière diejenigen persifflirt, die in der französischen Sprache jedem blos für das Aug dastehenden Zeichen seinen Laut schallen lassen. Rec. zweifelt sehr, ob Adellung diese Sorgfalt in der ungarischen, mit Buchstaben nicht überhäuftten Sprache auch lustig gefunden haben würde.

Es hat den Rec. S. 79 befremdet, zu hören, dass das Wort *Keresztyén* (wie es Aug, Ohr und lexicalischer Sinn zeigt, aus dem Christian gebildet; denn *tia* gab auch hier *tya* wie in *hostia ostya*) der Reformirte — also bloss aus antagonismus! — so spricht. Es gibt viele Reformirte, die *keresztény* sprechen und schreiben, weil sie nicht sprachgelehrt sind; und Cardinal Pázmán, der Jesuit Rajnis, und tausend andere Schriften katholischer Verfasser, durch katholiken herausgegeben und gedruckt, behalten das richtige *Keresztyén*, weil sie nicht dem vagen Sprachgebrauch unachtsamer oder ungelehrter Sprecher und Schreiber, sondern höheren Regeln folgen.

S. 139 wird es dem Jottisten vorgerückt, dass sie mit ihrem abgöttisch verehrten elenden (*hitvány*) «Jotta» (es ist das Suffixum pronominum in substantivis et verbis tertiae personae) die wahre Pronunciation der Ungarn verderben. In höflichster Erwiderung dürften wohl die Jottisten die Ypsilonisten ersuchen, sie möchten doch endlich aus einer blinden Anhänglichkeit für das *Y*, welches nicht nur nicht durch die Etymologie, sondern nicht einmal durch die so sehr vantirte Aussprache rechtfertigt werden kann, die mit ihrem suffixis pronominalibus *ja, je* zusammengeschmolzenen radices nicht unkenntlich machen, und dadurch sich selbst zur fehlerhaften declination nicht verleiten lassen. Es ist kaum zu begreifen, wie ein Mann, wie unser talentvoller und sehr fleissiger Verfasser, selbst noch nach dem, was Révay darüber mit einer fast minutiosen Umständlichkeit gesagt hat, über diesen Gegenstand so äusserst leicht raisonniren könne, wie dieses S. 139 geschieht. Dem ist das

Suffixum nominale und verbale *a* und *e* wie der Verfasser und sein Verseghy es haben wollen, und nicht *ja* und *je*, und wird das *j* in Fällen, wo das nomen mit einem Vocal endigt, bloss zur Ausfüllung des hiatus als Hülfsbuchstabe gebraucht: wie kommt es, dass der Verfasser (S. 139 Zeile 4 von unten), aus dem Wort Törvény, (lex), welches nie törvénnny gesagt und geschrieben worden ist oder wird, törvénnnye und nicht törvényye zusammensetzt? — Die Jottisten haben durch ihr richtiges *j* nichts verdorben, und können nichts verderben; aber die Ypsilonisten haben durch ihr *Y* vieles verdorben. Dieses *Y* hat die Schuld, dass aus dem auch durch den Herrn Verfasser S. 105 für richtig anerkannten Honn (Heimath) die Ungelehrten oder Unachtsamen honnny gemacht haben, weil sie durch das honnnya (seine Heimath; richtig honnja) verleitet wurden, nicht zu merken, dass das *Y* der Ypsilomanie wegen nur hier steht. — Diese Ypsilomanie hat auch die Schuld, dass der Verfasser S. 103 das atyjáik und anyájik, ersteres sogar seinem Sodalis Freunde (ponatur hic alia vox) Verseghy als fehler vorhält, das es doch gewiss nicht ist. In dem Werk: Magyar Régiségek és Ritkaságok. 1. Band. Pest, 1808. S. 69 ist es dargethan, aus atya sey atyája und durch eine Crasis atyja oder atyja worden, wie es schon Csécsi schreibt, und jeder consequente Jottist schreiben soll. Aus diesem atyja, eigentlich atyja das statt atyája steht, wird im plurali atyáim, (wie es selbst der Verfasser S. 345 richtig schreibt, und auch die Uebersetzer der Bibel so schreiben), atyáid, atyjáik. Wie wird aber atyáim aus dem radix attya? Kein Wunder, wenn dieses durch das *Y* unkenntlich gemachte attya den Verfasser zur irrigen declination irre geführt hat; denn dass atyjáik ebenso richtig ist, wie faggyum, faggyuja, faggynjik, und fattyúm, — fattyujik, per crasim nur fattya und faggya (faggy und fatty ist ja kein nominativ), und so erst faggyaik und fattyaik liegt keinem Zweifel unter.

Eine der allerschwersten Aufgaben der ungarischen Syntax ist die constructio tertiae personae plur. numeri nominis possidentis (wie fáknak oder abgekürzt fák', der Bäume) mit der dritten person plural. numeri nominis possessivi affixo suo pronominali iam aucti (wie ág der Zweig, ága sein Zweig, ágai seine Zweige, ágok, ihr Zweig, ágáik ihre Zweige). — Sorglose Sprecher und Schreiber haben das eine oft für das andere genommen und ungrammat. Köpfe behaupten, auch fehlerhafte construction sei schon gut, weil der Sprachgebrauch es sanctionirt hat. Man hat aber auch nie

aufgehört richtig zu sprechen und zu schreiben; sanctionirt ist also das irrige nicht. Wenn es wahr ist, dass Ausdruck und Gedanke Schritt für Schritt einander begleiten müssen, und wenn das eine mit dem andern nie in Widerspruch seyn darf: so muss entweder R[évai]'s Regel, oder eher das ungewöhnliche als das fehlerhafte sich und andern erlaubt, ohne Einwendung befolgt werden, oder man muss zu beweisen trachten, dass die collision, die ihm zurückstieß, nur scheinbar ist.

Herr v. Pápay löst das Problem S. 231 mit einer Sicherheit, (data opera obstines ab asperiori Dreistigkeit) wobei einem, der ruhig ist, bange werden muss. Er glaubt nichts in der Welt sey leichter und fällt mit vieler Heftigkeit über R[évai] her, welcher die Wuth haben soll, zu erst eine Regel aufzustellen, und dann alles in seine Leisten hinein zu zwängen. Rec., dem nicht um die Art, sondern um die Sache selbst zu thun ist, und der Menschlichkeit gerne übersieht, weil er weiss, wie leicht es in Streitigkeit ist, Ruhe zu verlieren, hält sich darüber nicht auf: er merkt dies nur an, den respectablen Verfasser, der so gerne sich über Révais und seiner Jünger Hitze wider Verseghy ärgerte, zu erinnern, dass dies auch ihm selbst, wie wohl weniger wie dem Bescheidenheit affactirenden V[erseghy] wiederfuhr. Sich so lang als möglich genau an die Regel zu halten, ist nicht unnütze Kleingeisterey, sondern die strengste Pflicht des Grammatikers. — Der Verfasser sagt: dass **K** am Ende der oben angeführten Fälle: der Bäume *ihr* *Zweig*, fáknak ágok, und der Bäume, *ihre* *Zweige* fáknak ágaitk sey nur dann erforderlich, wenn das nomen possidens fáknak kein K am Ende hat, welches in Fällen vorkommt, wo anstatt des nomen possidens sein pronomen relativum az ő steht. —

Wenn es damit abgethan wäre! wie aber, wenn anstatt dieses K—losen az ő das pronomen magok stünde? Sollte a' magok' ágAIKát, oder sollte es, wenn es der logische Sinn von Bäumen, in plurali so zu sagen erlaubte: a' magok' ágOKát (dem fak' in plur., *die Bäume*, können nicht mit *ihr* *Zweig*, sondern mit *ihre* *Zweige* construiert werden) schlecht und wider den Sprachgebrauch gesagt sein? Sollte a' fak' a' magok' ágA't und ágAlt besser als ágOKát und ágAIKát seyn? —

Révai hat seine Gramm. nur bis zu dem 2ten Band drucken lassen, die Syntax ist noch im Manuscript zurück; er kann also über diese Frage nicht gehört werden, und eine Recension hat die

Gränzen vor sich, dass sie nicht alles was im Buche gut ist anrühmen, alles was im Buche gefehlt, zurechtweisen, sondern nur das Gute und das Uible kritisch anzeigen, und sie opinion des Publ. darüber leiten soll; und so sagt Rec. über ein Thema, welches eine ganze dissertation fordert, nichts mehr.

Der 2te Theil des Buches von S. 335, der nicht die innere Geschichte der Verwandlung der ung. Sprache, sondern ihre äusseren Vorfälle anzeigt, ist ebenso vortreflich ausgefallen, wie der erstere fehlerhaft ist. (und wenig Verdienst hat, weil die gefährlichsten Irrthümer verbreitet und durch seine popularität und den leicht lesbaren Styl sehr viele Leser von dem Tross der Büchernmacher anziehn muss.) Boldogrėti Vig zeigt in den angezeigten Blättern des Kultsár an, was alles aus Pápays Werk zurückgeblieben ist, der würdige Verfasser hat sich aber dessen, dass sein Werk, das fast das erste in seiner Art ist, nicht vollständig und vollkommen ist, um so weniger zu schämen, weil ihm die gesammelten Quellen in Révais Nachlass, die er doch gesucht hat, abgeschlagen waren. Es wäre ungerecht, seine hohen Verdienste, auch nur so viel gesammelt und aufgestellt zu haben, nicht dankbar zu erkennen. Rec., der weiss wie wenig bekannt dieser Gegenstand ist, liefert hier davon einen gedrängten Auszug.

Dies werden Sie mein Freund, ohne meinem Zuthun sogut machen können, als ich es gemacht haben würde. Und Sie haben sich über mein elendes Deutsch dabey nicht zu ärgern. — Sophie war drey Tage bei ihrem kranken Vater, und so konnte sie mich nicht aus mancher Stockung bringen. Ich lache jetzt über mich selbst, wie mich der Ausdruck: *es überschreitet die Grenze einer Recension* zerquält hat. Das Wort überschreitet fiel mir nicht ein, immer kam mir nur Übertritt in die Erinnerung, und ich wusste doch, dass ein besseres Wort da ist.

Ad pag. 364. im Pápay dicendum: Oratio und Cantilena de 1484 Norimbergae impressa, von der Bartalis sagt *possidemus* etc. ist nichts weniger als wahr. Schon die dort angeführte Strophe zeigt jedem Kenner der ung. Poesie, dass sie ein weit späteres Alter haben. Irgend jemand hat sich den Scherz erlaubt, das Lied nach einer alten Orthographie, wie Csokonai die *Argumenta Cantuum*

in Dorottya abzuschreiben. *Noch hat Niemand diesen Nürnberger Abdruck gesehen*, ist nirgends im Lande da, und Bartalis war Hazai Tudós. 1807. Febr. XII. pag. 93, 94. aufgefordert zu sagen, *wen* er unter *possidemus* orationem et cantilenam meint, die Nation und ihre Literatur? die winzige Bibliothek der Pfarrey zu Legenye? oder sich selbst? und die Aufforderung ward nicht beantwortet. So propagirt sich ein Irrthum oder ein unzeitiger Scherz eines leichtsinnigen Kopfes. —

pap. 370. Zeile 9. von unten ist neben Sylvesters Grammatik in meinen Régiségek und Ritkaságok wieder abgedruckt.

Suo loco P. 405 etiam inserendum: das in ung. Sprache verfasst seyn sollende Rescript, das Leopold I. an jedes Comital im J. 1671 ddto 21. März erlassen haben soll, welches Hofrath Szirmay Antal in seiner notitia Com. Zemplén. histor. S. 229 anführt, ist *lateinisch*. Ungrisch erschien es nur, wie tausend andre königl. Verordnungen als Patent gedruckt in einer Uibersetzung. Das Original ist lateinisch.

Suo loco etiam addatur ad pag. 379 wo von Kalendern die Rede ist:

Der erste Kalender sey dieser, den Benczedy Székely István (Prediger zu Liská, dann Szikszó, zuletzt in Göncz) ohne Druckjahr und Druckort, aber wie die Buchstaben und das vorgedruckte Wappen Ungarns in Holzschnitt offenbar zeigt, zu Krakau hat drucken lassen. Ein exemplar befindet sich in der Bibliothek des Kammerherrn Herr v. Cserey in Kraszna. — Es ist ein allgemeiner, nicht für ein bestimmtes Jahr gedruckter. —

Ich setze zu Ihrem Behuf $3\frac{1}{2}$ Bogen der Hazai Tudósit. und $\frac{1}{2}$ Bogen des Magy. Curir, die ich nicht zu verlieren bitte.

Gestern erhielt ich Ihre 3 Hefte der Jenaischen Lit. Ztg. von 1804, Fejes's brochüre und wieder etwas für meine authografen Sammlung; Dank, sehr viel Dank, mein würdiger Freund, für ihre grenzenlose Güte. Diese freut mich sehr, aber sie ärgert mich auch: ich muss nun wieder Geld um Bücher ausgeben, und fast habe ich mich verschworen, binnen einem Jahr so wenig bringen [zu] lassen, als ich kann, denn noch im Xber werde ich gegen 300 f. für Bücher erlegen, und heuer ist mir das sehr hart. —

Es ist nicht möglich diese Jenaer Literatur Zeitung ohne Interesse zu lesen. Bis jetzt werden Sie doch schon Ihre Päckchen aus Kaschau erhalten haben. Ich erwarte mit vieler Ungeduld Ihren Brief, welcher mir sage, was Sie alles darin erhalten haben. — In dem Brief an Wesselényi fand ich wieder einen garstigen Fehler: Leda ist *Laeda* gedruckt.

Sie schreiben, nach dem was ich von Ihnen weiss, nicht selten an Doll. Werden Sie wieder an ihn schreiben, so bitte ich Sie sehr, ersuchen Sie ihn, dass er Ihnen folgende Übersetzungen von Sallust schicken möchte.

die von Abbt,
Meissner,
Schlüter,
Weinzirl.

Die Fröhlichsche, Höcksche besitze ich schon. Ich möchte das zukünftige Jahr mit meinem Sallust fertig werden. Es ist Pflicht für einen Übersetzer alle Übersetzungen, die da sind, zu consultiren. Oft lernt man auch aus der schlechtesten sehr viel. — Fragen Sie ihn auch, ob nicht ein vollständiges exemplar des Wiener Diariums für 1809. mit allen Anhängen zu haben wäre, und was ein solches exemplar kostet? So ein exemplar für die Nachkommen aufzuheben, wäre allerdings werth; weil man alle Data nicht einmal in den europ. Annalen finden wird.

Man schreibt mir aus Pesth, Friedrich Schlegel, der bekannte Freund der Madame de Stael-Hollstein, der Schwiegersohn von Mendelssohn, halte sich seit einigen Monaten da auf. Er mag den Vorsatz haben, etwas über Ungarns Sprache zu schreiben, so wie er über die Indianische geschrieben hat, denn er nimmt darin Vorlesungen von Horvát István, Secretär von Ürményi, dem Judex Curiae — unter dem Namen Boldogrėti Vig László bekannt — den ihm vermutlich Schedius empfohlen haben wird. H[orvát] ist mit Schlegel nicht ganz zufrieden. Kimondhatatlanul sokat tud, sagt Horvát von Schlegel, und doch ist er nicht weniger als *gelehrt*. Schlegel lacht über die Verdienste von Herder, Jenisch, und hat die sonderbarsten Hypothesen. Schedius betet Schlegeln an. — Schlegel ward in Rom sammt seiner Frau katholisch! — Die Gusto sind verschieden, und über sein Gusto, catholisch zu werden, ist nicht zu disputiren, besonders weil er das in Rom ward. Wer weiss, ob in Rom es nicht auch ich würde? Es ist angenehm sich sagen

zu können, ich gehöre zu *die*, die mir so gross vorkommen; angenehm, da ich von dort weg muss, mir durch diesen Schritt das Gefühl geben zu können: Ich war DA! —

Mein lieber Freund, wann werde ich Sie einmal sehn! wann werden wir einmal über Bludowszky-sche Gegenstände sprechen können! Pips Desöffy hat mir über meine Epistel dieser Tage geschrieben *ἐν ὁ δόλος οὐκ ἔστι!* kann man sagen. Das ausgenommen, dass der Mann nicht vergessen kann, jemals jung gewesen zu sein, und also dem Gott zu Lampsacus noch immer fort opfert, ist das ein Mann ohne Tadel, — ein Mann der ganz rein ist. Und wie viele gibt es denen man diess nachsagen kann.

Leben Sie recht wohl! Ihre Freundschaft macht ein hohes Glück meines Lebens. Adieu!

Den 27 Nov. 1809.

(Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.)

1598.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Nagy gyönyörködéssel olvasta Prof. Sipos Ur a levelet. — Még olly nevetését nem láttam. Sajnálja, hogy kétszeri leírásával is fárasztotta a Tekintetes Ur magát Manu Scriptumának. Maga örömet leirta volna, némely változásokkal, és igyekezett volna, hogy érthetőbb legyen. Nagyon szerette az utolsó lapra tétetett Utóírást. Ezt mondotta arra: Az Aestheticus ember melly szépen el tudja fordítani az igasságot, a szép előadás által — de még is látok annyit, dasz er zu den Eingeweihten der critischen Philosophie gehöret — — Tisztelván a Tekintetes Urat, küldi általam az ide tett Munkáit,¹ reménylván, hogy üress óráiba fogná olvasgatni a Tekintetes Ur.

A minap egy reménytelen dolog történt reám nézve. Mélt. Lónyay Ur, egy tanítványomtól, a ki nálla, mint Tutoránál volt a szüreti napokon, izent nekem, hogy küldenék egynéhány Exemplumokat a Primásnak írt versemből² s valami egyebet is ha volna.

¹ Nincs a levél mellett.

² A szónak épen az *-em* tagja van kiszakítva, de bizonyos, hogy így volt írva.

Teljesítettem kívánságát, és meg köszöntem levelemben figyelmére lett méltóztattatásomat. —

Prof. Kövy Urtól mint bizonyos hírt úgy hallottam, hogy Wes-selényi Báró meghalt. — A minap küldött Levél párját megolvastatása után jónak láttam mindjárt elégetni. — Az a levél nekem sok álmatlan éjtzakákat okoz. A levelet még nem adhattam meg sem a Grófnak, sem Prof. Szombathj Urnak. Szeretném Költseyt közelről ismerni. — Nagy alázatossággal tsókolom a Nagysága kezeit. — Magamat tapasztalt gratiájában ajánlván, maradtam S. Patak 27. Nov. 1809.

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolgája

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1599.

Kazinczy Szemere Pálnak.

Széphalom, Nov. 28. 1809.

Édes Uram Őcsém, igen kedves barátom,

A Sallust német fordításának recensióját igen szives köszönettel vettem. Magam is kiírtam azt a Hálai Lit. Zeitungból. Nem volt tehát újság előttem: de úgy veszem az Uram Őcsém barátságát, mintha újság volt volna. — A Bécsi Annalisaim elmaradott füzetei eránt kérdést tettem már, és így talán Kultsár Urnak barátsága nélkül is fogom olvashatni. — Hadd térjek más tárgyra.

Tegnap estve végzettem-el a *Pápay Magyar Literatura isméréte* recensióját, 's ma már a' pakét el is ment. Elmondom, mit írtam benne; de csak könyv nélkül, mert párját nem tartottam-meg:

Ungarn hatte noch kein Handbuch für Gramm. Stylistik u. der Geschichte seiner Sprache u. Literatur, welches auch für den genies-sbar hätte seyn können, der sich nicht eigentlich zum Schriftsteller ausbilden wollte. Grammatiken hat sie in Menge; wie die Sardi venales, aliud alio nequior; unter sich uncins etc. etc. etc. und strotzend von den abentheuerlichsten Hypothesen, welche in dem Kopf eines

Sprachlehrers kommen können, der über das Wesen der Sprache überhaupt, és különösen a' magáé felől zu klaren Begriff nie gelangen konnte, és azon kevés világosságból, mely az ő Dämmerungjába hincinschießt, ein morsches System baut. Úgy hogy az egy Révaién kívül, nincs EGGY is, a' mit használni lehetne: de ez nem Kezdőnek való, nincs elvégezve, és nem magyar. Es war also eine höchst erfreuliche Erscheinung, hogy a' Pápay Úré megjelent, kitől, mint a' ki Prof. volt ezekben, — a' ki az *Észrevétel* etc. által magának nevet szerzett — a' kinek stylusa, eine undulistische Weitschweifigkeit abgerechnet, nem geziert ugyan, aber männlich schön, fliessend, u. so klar, hogy a' legfastidiosusabb Olvasó is folytában olvashatja, um so mehr etwas sehr gutes erwarten liess, mer neki ebben Révai a' Grammatikában, Antiquitatesben, Prolusiókban 's Propositionokban, 's ennek 3 tanítványa a' sehr gelehrt Streitschriften wider Verseghy a' könyvnek grammatikai részére nézve, a' historiára pedig Sándor István és az Indices Bibliothecae Széchényianae so vortrefflich vorgearbeitet haben. — §. 2. Mint lett a' könyv? Kiírtam a' Praefatiót, 's Révai ott ellejezhetetlen *nagy emberünknek* nevezetvé, ezt így tettem-ki: Heros és parenthesis: — (das war Révai gewiss! Denn hat er auch die Ställe unserer Augiasse nicht alle reinigen können, so hat er sie doch mit herkulischer Kraft durchgewatet). Takácsnak compliment; hogy kiadta 's olcsón adja.

§. 3. Pápay már a' Quintilian mottójával mutatja, mit kell a' munkában várni. Ő a' szokást ülteti a' bírói székbe, verléitet durch das Ansehn des Quintilian u. Adelung, — u. Etymologie, Analogie u. Euphonie werden diesem nicht *coordinirt*; nein! sie werden ihm *gerade subordinirt*. Hoc fonte derivata clades! — Révai is becsüli a' consuetudót; hiszen azt a' társai közt elsőnek teszi, de látván, hogy az unwissende, aufgedunsene, obstinate Sprachlehrereinek micsoda esztelenségre vetemednek, és hogy nemzetünk a' Philológiában mely hátra vagy, jónak látta seine Achtung für diesen gefährlichen Richter nicht zu laut schallen zu lassen.

Boldogréti etc. Révainak legkedveltebb 's legérdemesebb tanítványa, úgymint a' kit ő halála előtt 5 nappal Ő Exc. a' Judex Curiaetól magának successorul kért ki, dieser gelehrte, nur noch zu feurige, in den Geist seines grossen Lehrers tief eingedrungene junge Mann azt teszi ki Pápay [!], hogy az ő munkájában nincs systema etc. etc. — és hogy a' Literaturának 3. definitiója mellett szünetlenül tévelyeg. Recensent begnügt sich einige Beyspiele anzuführen, woraus

es zu sehen in wie weit seinen Angaben u. Behauptungen zu trauen sey.

túl, búl. rúl Siebenbürgisch. Igy nevezte a' Révai helyes conjugatióját Verseghy *tótos*-nak. Mondja e' még a' *túlos* is túle, rúla, búle? Nem igaz, hogy Magyarországon minden búlt, túlt etc. mond. Sőt nagy része még a' Pöbelnek is tölt mond. Ezt kívánja még az Euphonia is, mert az *u* legrútább vocalis.

rám. Pápay macht sich lustig über die, die sprechen wie es geschrieben ist. Igy persifflálja Moliere a' francia pedantot. De a' Magyar beszéd és írás ist nicht so überhäuft mit Buchstaben, wie die französische Sprache, [Rec.] zweifelt sehr, ob Adelung sich *über* dies Bestreben lustig gefunden hätte. Még többet is mondtam itt.

A' babonáson imádott hitvány Jottára jól megfeleltem és hosszan. In höflicher Erwiederung bitten die Jottisten die Ipsilonisten durch ihre irrige Orthographie die radices nicht unkenntlich zu machen, u. dadurch die declinationen nicht irrig zu leiten, denn wenn das suffixum a, e ist, u. nicht ja je, woher eadem pagina Pápays törvéNNYe, da das nomen nie törvéNY war? — Ähnliche irrige Hypothesen machen, dass Ungelehrte das honn zu honny gemacht haben. Darum sagt Pápay sehr irrig, atyájik sey schlecht, weil er attya recht glaube, da es doch atyája recht ist, per erasin atyja.

Keresztyén sagt der Reformirte. Also par Antagonisme! Er sehe die Werke des Pázmán, Rajnis u. tausend andere Katholiken etc. ungelehrte Reformirte sagen häufig Keresztény.

Eine der schwersten Aufgaben des Syntax ist: fáknak ágok u. ágaik, oder auch fáknak ága u. ágai. (ez itt hosszasan van előadva.) Pápay glaubt auch das letztere sey gut, denn man spricht so. Révai findet nur das erstere gut. Ő inkább akart *szokatlanúl* szólni, mint *rosszúl*. Er ging aus einem philosophischen Princip aus: Gedanke u. Ausdruck gehen Schritt für Schritt miteinander. Ha ez igaz, úgy vagy olne Einwendung kell követni a' törvényt, vagy azt kell megnutatni, hogy a' Collisio nur scheinbar volt. (Elfelejtém mondani feljebb, hogy ez is volt pag. hujus epistolae 2dae lin. 13. Révai will die Sprache philosophisch, Pápay empirisch behandelt wissen. Kundige Leser wissen aus diesem, wem in dem Streit der Kranz des Sieges zukomme.)

Pápay löst die Frage mit einer *Sicherheit, wobey dem, welcher ruhig ist, bange werden muss*. Sokat magyarázván, azt kérdém, hogy így kell e szólni: a' fák' a magok ágát 's ágait

vagy így a' magok *ágokat* és *ágaikat*. Az itt kétszer elvont 9 szó épen így áll a' Recenzióban.

Ezen űhan említettem, hogy Pápay tűzbe jött, 's Révait mit Heftigkeit bántotta itt. Recensent, dem um die Sache, nicht um die Art zu thun ist, u. der weiss wie leicht man im Streit die Ruhe verliert, übersieht Menschlichkeit, u. merkt dies bloss an, damit er den Herrn Recensenten, der sich an der Hitze der Streitenden ärgerte, erinnere, hogy mely könnyű tűzbe jöni.

Ezen első szakaszt azzal végezem-el, hogy a' grammatische Theil fast ohne Verdienst. De a' historiai köszönetet érdemel ha hibás is, mert első a' maga nemében.

Ezt a' 2dik Darab recenzióját egy barátomra bízam, hogy excerpálja tetszése szerint. Néki felküldöttem a' Boldogréti Recenzióját is a' Hazai Tudósítások leveleiben: hogy ennek hasznát vegye a' 2dik Rész recenziójában.

Olvassa el ezt Uram Öcsém Horvát Úrnak, 's jelentse barátságos tiszteletemet. Hajlok arra, hogy közölt és kisebbet írjak ezután. De *a'nyit, latánt, Széchenyi grófot* Gróf Széchenyi helyett írni soha nem fogok, sem festettem képet festett helyett, ott igaza van Pápaynak: vert réz ...

Nem bírom tovább kezemet. Sok levelet írtam. Későn jöttem haza Kázmérhől, 's holnap viradtakor megyen Postára az emberem. —

A' Kis János Prónay felett mondott halotti beszédét Gróf Ráday fogja Uram Öcsémnek adni. Nem kapna e, *az én nevemben kérvén* Kultsár Úrtól egy Rosos Püspök halotti beszédét, melyet nagy Prépost Nagy József monda? Lesz az elég Kultsár Úrnál. Ölelem Uram Öcsémet. —

Nem lészen e alkalmatlanságára Uram Öcsémnek, ha arra kérem, hogy mondja meg Kiliánnak, hogy nálam lévő Contója bizonyosan ki lesz fizetve. Légyen gond nélkül. Nekem pedig midőn Uram Öcsém ismét írni fog, írja-meg ezt: a' kövér Kilián holt e meg vagy a' száraz?

A' *vert réz*, viselt kalap eránt még Appendix fog menni a' Pápay recenziójához.¹

Azt a' sort, mellyen Horvát felakadt 's érteni nem akarta: *szólljon bár a' hímes mező* etc. etc. én úgy értem mint Uram Öcsém.

¹ L. a következő, 1600. számú levelet.

Az olyt *Concettinek* írják az olasz poéták. De van az effelekre a görög és deák poétákban is elég példa: *Amaryllidae sylvae* — fontes *Daphnidae* etc. — Csokonai az említett dalt egészen Gesznerből vette. Másutt egy Festeticshez írt éneket az . . . *cas*-ból.¹ Uram Őcsém mondá tavaly, hogy a' *szemre-hányás* németből van fordítva. Kérem, járjon végére ennek, 's írja meg. Hát ezt honnan vette (Csokonai: *Paraszt dal* (egy róna bé, Lelkem Kató etc.) és a' *Farsang-farki dal* (: Szent Pállér)? Nagyon lekötelez Uram Őcsém ezekkel.

Én nagyon óhajtanám, hogy minden barátom higgye, hogy engem Refutációval, (de ne à la Debrecin) 's Recenzióval soha meg nem bánt. Én senkitől nem kívánhatom, hogy másként ne merjen látni, érezni, gondolkozni mint én. Horvát tehát bizvást, bizvást az *Ofen* eránt; még örvendeni fogok, ha botlásom új igazság kinyomozására ada alkalmatosságot.

Ja wahrlich, so warm, so weich! tegye mellé Uram Őcsém, so stark, so gross, u. so sanft, so mild, so bescheiden, so still. Kinek van tisztább szeme, tisztább lelke, tisztább szíve? Virág nekem kevélységem. Örvendek, hogy egy időben éltem vele.

Már vettem a' Marmontelem recenzióját Vitkovicsnak barátságából. Vettem Apr. óta három Bécsi Annalis füzetet is. Talán a' többi is megjő, és így ne küldje Uram Őcsém.

Pesti Magyar theatrum! -- Illyen minden igyekezetünk. Perinet és Zschocke! 'S ki *vétke* -- nem *hibája*, hanem *vétke* — az, hogy a' mi Publicumnunk is, mint a' Bécsi balfaszok, ezeken kapnak? Én Perinetet és azt a' másikat nem is ismerem, 's ha addig élek is, míg egy *valakinek* az emlékezete, és soha több könyv nem íratatik is, mint a' mi eddig írva van, soha én a' Perinetek, Schückanederék etc. munkáit meg nem olvasom, hanem elkezdem (Göthét az apró költeményein 's elvégzem az Achillesén (ismeri e ezt már?) 's újra kezdem ismét, vagy Schillernek, Emilianak, Minnának 's Nathannak állok.

Én² most a' Pápay Literaturáját fogom recenseálni. Elöttem a' Horvát Recenziója, előttem az is, a' mit nekem Pápay maga írt ezen recensióra és a' *ha* szóra etc. Mind a' kettővel tartok, és

¹ Olvashatatlan a levél szélén a kötés miatt.

² Innen kezdve egy régebbi levél töredéke, a mely azonban a gyűjteményben az előzmények után következik.

eggyikkel sem. Az az akribéja az embert *sokra* viszi, az az USUS (ha a Quintilián értelmében vesszük is) felette *kevésre*; pedig addig kell, a meddig *lehet*. Mi szab tehát határt a kettő között? A gustus. Úgy de erre minap felelt nekem V[itkovis] által H[orvát]. — Még nem tudom, mit fogok írni a Recenzióban, mert egy hete hogy egy betűt sem dolgozhatom benne. — Igen kedvesen veszem, ha Uram Öcsém nekem hasznát-vehető útmutatást küld. Régen nem forgattam ezt az ideát magam előtt, 's félek hogy valamire nem fogok emlékezni a mit elhallgatni kár lesz.

A mai újság (No. 38.) elhirdetése az Erdélyiek nagylelkűségeket. Bizony a *plundranemzett* nép igazságtalan, mikor bennünket vádol. Sokan elmondhatnák velem együtt: Si Pergama dextra Defendi possent, etiam haec defensa fuissent!

'S az a rettenetes, 's B. Prónay László Excnak talán az Uram Öcsém jelenlétében mondott szavaként: az a terribilissimus ember tehát (a mai Újságból ez is) *Bécsben* állítá-fel a három arany gypj Rendet. — Nem olyan akar e ez lenni, mint az volt, hogy a Pápák, látván hogy a királyoknak fejeiken egy korona ül, a magokét *hármassnak* csináltatták? — Csak hogy a miénk ismét Budán a Kultsár újságainak is nagy örömére. Mondjuk-el már Kánonok Molnár Jánossal (videatur Orpheus): Örvendj Ország, örvend Törvény, mellyet egy szép Özveggy Debreczenben 1803ban így parodizált: Örvendj etc. etc. örvendj Örvény! etc. — fut a törvény!

Éljen szerencsésen édes Uram Öcsém. A legszívesbb idevezetlet Horvát és Vitkovics barátinknak. Ha arról a sokat-evő és még többet hörpengető németről ismét tudni fog valamit, engedje velem is tudatni. Rendes hogy Herder Jénisch, Vater etc.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1600.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 29. Nov. 1809.

Verehrungwürdigster, gütigster Freund!

Gestern übergab ich die Recension des Pápayschen Werkes den zwey Baronessen Splényi und Szilvás, die meinen armen Schwie-

gervater besucht haben. In einer Woche soll das kleine Päckchen, sagten sie mir, bey Ihrem Herrn Vetter in Kaschau abgelegt werden. Schreiben Sie mir doch, sobald Sie die Recension mit dem Werke zusammen erhalten haben werden, was Sie über meinen Aufsatz urtheilen. Verfahren Sie damit ganz nach Ihrem Gutdünken; ich bitte Sie nur um das einzige, dass Sie die Peitsche über Pápay nicht schwingen. Ich habe ihn mit vieler Milde behandelt, und glaube ihn geschont zu haben. Lindern Sie selbst diese Kritik, wo etwas zu mildern ist. Ich möchte ihm nicht wehe thun. Er ist ein braver Mann, warm von Herzen und hell im Kopf. Er war jemals Kalviner; sein Bruder ward katholisch und machte auch ihn dazu. Manent vestigia! *Horat.* Aber er ist wie Joseph von Arimath; und sein Antagonismus mit Révai verleitete ihn zu einer Beschuldigung der Kalviner, wie Sie dies aus der Recension sehen werden.

Mein Weib kam Sonntag von Kázmér, und wir beschlossen Dienstag wieder hinzugehen, weil Sie den Splényischen Wort gegeben hat, bey Ihrem Besuch in Kazmér zu seyn. Ich eilte also Montag, um das Päckchen diesen zwey Freundinnen mit zu geben, weil sie wöchentlich nach Kaschau schicken. Erst als wir von Kázmér kamen, und ich dem Szemere aus dem Kopfe nicht vom Papier (welches ich gar nicht mehr hatte) schrieb, was ich über Pápay gesagt, fiel mir ein, dass ich einen griechischen Schnitzer gemacht habe. Ich habe Ypsilonomanie gesagt, und das zweymahl, da ich doch nur Ypsilomanie hätte sagen sollen. Zwar wusste ich es, dass Sie es von sich selbst berichtigen werden: aber in der Angst, Ihr Aug kann es übersehen. bitte ich Sie doch sehr darum.

Wenn Sie die Ergänzungsblätter der Hall. Lit. Zeitung lesen können, so schlagen Sie die Recension von Pápays Werk 1808. 22. Nov. No. 139 auf, und sehen Sie was dort darüber gesagt ist. Vielleicht hat sie Berzeviczy. Finden Sie etwas merkwürdiges, so theilen Sie es mit mir. Ungr. Gramm. und Poesie ist weniger nicht mein Fach als etwas anders; und so bin ich vielleicht im Stande, darüber etwas nicht schlechtes zu sagen. Die Recensoren der ungarischen Werke in der Hall. Lit. Zeitung sind keine competenten Richter.

Zur Rubrik der Kalender in der Literatur Geschichte ist beizusetzen:

Egyeduthi habe 1572, Wien, bey Steinhoffer, einen ungrischen Kalender herausgegeben. Dieser Kalender ist dem Erlauer

Bischof Anton Verantius dedicirt. Ein exemplar steht in der reichen antiquarischen Sammlung des Herrn Kammerer-Secretärs Nikolaus Jankovich von Jessenitz zu Ofen.

Hier noch etwas ein zu schieben, zwischen tül, räm, jotta und ypsilon, oder nach allen diesen:

Der Verfasser sagt S. 224 Circa lin. 20. dass der Genius der ungarischen Sprache sich der partizipien auf eine irreguläre Weise bediene, indem sie die Participia Passiva durch die Participia Activa ausdrückt. Z. B. festek ich mahle (activum), festtetetem ich werde gemahlt [!] (pass.) (denn festetem ist *ich lasse mahlen*). Das praeteritum participii activi ist festett, und das passivi (da festetett von festetek, ich lasse mahlen, kommt) festtetetett. Man sagt *ein gemahltes Bild* nicht *festtetetett* sondern *festett kép*.

pass.

activ.

Nach Révai sollte man auch dieses deutsch im passiven Sinn genommene Wort mit dem participii praeter. passivum festtetetett ausdrücken, wenigstens sagen seyne Jünger tisztetetett barátom (verehrter Freund) für das gewöhnliche tisztezt. Aber wie Pápay S. 224 sehr richtig sagt, der allgemeine Gebrauch hat das allgemeine so sanctionirt, dass man kein Gewissen machen kann, hier die Regel zu übertreten. Dies kann man umso mehr, weil diess zu keiner Ambiguität führen kann; indem dieses tempus in activer Form in dem seltensten Fall im activen Sinn genommen wird. *Festett orca* ist *eine geschmigte [!] Wange*, also passiv, und ein Arm, *der gehaut hat*, wird auch ungrisch nicht durch vágott kar, sondern wie deutsch durch Umschreibung, az a' kar, melly vágott, ausgedrückt. Vágott kar heisst immer ein Arm der gehauet worden ist. — Hier haben also die Révaiáner mit ihrer zu strengen Akribieia offenbar Unrecht, und Recensor pflichtet dem Verfasser bey. Auch die Deutschen sagen, ohne Angst nicht verstanden zu werden, Bediente, und meinen darunter nicht den Herrn, der bedient wird, sondern den domestique, der seinem maitre dient.

Da ich für Pápay's Wunden auch ein Pflästerchen geben muss und geben will, so bitte ich Sie, diesem § ein Plätzchen zu schenken, und überhaupt jeden Ausdruck zu mildern. Also auch nicht zu sagen, *der gramatische Theil ist fast ganz ohne Verdienst*, sondern ohne vielen Verdienst oder so etwas. Umsomehr muss der Schluss des

Werkes und der Auszug des historischen Theils für ihn schnellgehend ausfallen. Bitten Sie ihn doch auch beym Schluss den 2ten Band uns zu liefern, zu dem wir umso mehr Hoffnung haben, dass er gut ausfallen wird, weil er selbst gut und geläufig schreibt, und seine Gedanken logisch durch zu führen versteht, was Ungarns Schriftsteller nicht eben verstehen, und Cicero, Quintilian. Hugo Blair etc. studirt hat.

Ich erinnere mich Ihnen neulich Baresays Sterbetag ohne der letzten Arithm. Nummer des Jahrzabls angezeigt zu haben. Suppliren Sie ihn. Er starb 3. März 1806.

Je vous prie d'agréer

Wenn Sie an Doll schreiben, so bitte ich Sie um die Freundschaft, ihn um Schlüters Sallust (*deutsch und latein*), dann um den von Abbt, Meissner und Weinzierl zu ersuchen. Er soll sie aufreiben, wo er sie nur aufreiben kann, und Ihnen sobald als möglich schicken. Sie werden mich dadurch sehr verbinden, denn endlich möchte ich meinen Sallust fertig machen, und dazu muss man alle Übersetzungen haben, die zu haben sind. Oft gibt uns Licht der schlechteste Übersetzer und Vorarbeiter.

Sie schrieben vielleicht auch an einen Gelehrten in Sachsen, fragen Sie diesen, oder einen Antiquar, welches das Buch (in folio gedruckt) sey, in welchem folgende Kupferstiche sich befinden: Tabula in qua ostenditur, quomodo Ser. Rex Sveciae (dieser war Karl der Xte) Gelsissimum Transylvanie Principem (Georgium II. Rákóczy) prope pagum Moidlbositze solenniter exceperit die 1. Apr. 1657.

Erich Jönson Dahlberg l. Supr. Castror. metat. ad vivum delin. J. le Pautre sculpsit.

Es sind mehrere Kupfer in folio oblongo. Und was wäre der Preis? Auch diese Freundschaft nehme ich als Wohlthat.

Haben Sie die Päckchen von Kaschau schon?

Hier der schöne Vers von Kézy.¹ — Mein Schwiegervater erneuert die Bitte wegen dem Knaben. Schreiben Sie mir, ob Sie einen schon gefunden haben. Ich verharre mit der innigsten Hochachtung und Freundschaft. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

¹ Nincs a levél mellett.

1601.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom. nov. 30. 1809.

Kedves barátom!

A mai posta két levelet hozott öntől; az egyik 14. a másik pedig e hó 26-án kelt. E hó 21-éről szóló levele, mint tovább érteni fogja, kezemben van. Tehát ön is megkapta a bécsi évkönyvek juliusi s augusztusi füzetait. Kapunk-e mi még azokból ezután vagy folyamodjunk annak kiadásaért? Nitschnek kéziratait, melyeket tőlem Kézy átvett 3 füzetben, önnek megküldtem. Ön urabátyja azt írta nekem, hogy ő az iratokat megkapta, s így valószínű, hogy azok már önnek kezeiben vannak. Kivánom, hogy Lindenau báró Nitsch munkáját maga nyomassa ki, nem pedig az ásványtani évkönyvek társulata. De ez így nem lehet, s nekem ugyan mindegy, sőt szerettem, ha a munkát valaki pártolja, hogy még soká nyomtatlanul ne maradjon.

E mű egy vallásos tárgyat elemez, hogy mikép kell egy meghaltak végakarátát tisztelni. Én igen nagy részt veszek azon megtiszteltetésben, melylyel önt az ásványtani társulat Jenában részesíté. Átkarolom önt azon barátságáért, miszerint nekem szánná lulajdon oklevélét, ha Göthe neve volna reá sajátkezűleg jegyezve.

Hová lett az előttem igen ismeretes Dobsa, mióta már nem levéltárnok a társulatnál? Igazán megvallom, soha sem tudtam megfogni, hogyan juthatott ez oly tisztelethez. Még akkor sem magyarázhatám meg magamnak, midőn Szt-Györgytől és Sárváritól hallám Debreczenben, hogy e társulat oly pazarul bánt e czímmel: tag, stb. Valóban szerencsés gondolat volt öntől, miszerint ön a jelenleg élő magyarországi tudósokról könyvet akar írni. Kivánom, hogy művéhez jó kiadót találjon. Itt van, mit ön tőlem kíván. Születésem napja 27-ik október 1759, s születésem helye Ér-Semlyén, Debreczen és Károly, Kalló és N.-Várad közt. (De nem szükség mondanom, hogy ezt, mit itt olvasand, csupán önnek írom, nem pedig a közönségnek). Atyám József, Kazinczy Dániel és Szirmay Therézia fia s Kaz. Péternek unoka gyermeke, ki II. György és I. Rákóczy Ferencz fejedelemnek s ezek özvegyeinek, Batori Zsófia és Zrínyi Ilonának «primus aulae familiaris»-a vala, I. Leopold alatt 3-or börtönbe zárattott, csak a catholicizinushoz való áttérése által

s nagy pénzváltással menté meg életét, aztán tabla- és ítélőbírónak neveztetett ki, végre ő (Dániel) 20-dik évében már Zemplén és Bereg főjegyzője, fejedelmeinek pedig a bécsi udvarnál küldöttje lévén, úgy, hogy ott majd a császártól, majd meg a császárnétól solennis audientiál nyert. Mondom, atyám József nőül vevé Bossányi Ferencz, ki nevezetes és igen nemes szívű ember vala, egyetlen leányát; én vagyok legelső gyermekök, és ugyan e tisztelt ember nevére is kereszteltek. Atyám tulajdon házában születtem s addig Regmeczen valék, míg 1768-ban ifjabbik testvérem Dienes, most második viceispány Biharban, s Szirmay Andrással (atyámnak unoka-öccse, mert Szirmay Terézia Pazdicsból származó Sándornak testvéreje volt), Késmárcra, s 1769-ben ősszel Patakra jövek. — Atyám a legkedvesebb emberek egyike, észrevette hajlamomat, büszkesége kívánta, hogy én valaha költő legyek.

Ő vallásos vala, a mint egy protestánsnak az akkori idők súlya alatt lelkileg kellett lennie. Ő tehát Gellert iratainak 5-ik részét adá nekem fordítani, hogy a fordítvány a mű bevégeztével azonnal kinyomtathassék. A dolgozat fölötti ügyeletet ő maga akará vezetni. Alig volt e kísérlet: mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság? kész, atyám meghalt 1774-ben márczius 20-dikán. Anyám sürgetett, hogy nyomassam ki munkámat; mert tudta, hogy atyámnak mi célja vala. Ez ügyben beszélt Őry tanárral, ki most superintendens. Ez nevetett azon ötleten, miszerint egy 15 éves gyermek mint költő lépjen föl, s gúnyolt, a helyett hogy útba igazított volna. E gúny bántotta anyámat. Ő tehát azt mondá: maradjon e munka nyomtatlanul: de követeli haladéktalanul, legyen bármi, e júliusi próbatételre valamit nyomassak ki, s megparancsolá nekem, hogy erről senkinek se nyilatkozzam. Én akkor Pray évkönyveit olvasám!!! és e mellett átdolgoztam egy kis geografiát tulajdon használatomra. Patakon egy lélek sem volt, ki bizalmamat megnyerhette volna, arról pedig fogalmam sem volt, mikép kelljen egy könyvet összeállítani. Példányképül választám magamnak a »Hármas fűkör» szerkesztőjét, — s geografiám ki vala nyomtatva, a nélkül hogy egy idősb, tudományedzett barát tanácsát adta volna róla. A próbatét eljött, s a füzetke ki lőn osztva. Szilágyi superintendens jelen volt, megjegyzését nyilvánítá munkám fölött, melyre még most is pirulok. De a váratlan dicséret engemet s anyámat csak újolag serkentett. A következő próbatételre Szilágyi Márton tanácsára (a superintendens fia) fordítám Bessenyei »Amerikaner» czimű munkáját németből így:

«Az amerikai Podocz és Kazimir keresztény vallásra térése. Kassán, 1776.» Akkori időben azt gondolta az ember: hogy a ki valamely munkát kinyomtatott, minden esetre tudományos embernek kell lennie, s ez előítélet is már eleveníté a legszebb reményeket. András, jó nagy Bátyám, magával vitt azon utazásra, melyet mint zempléni küldött Szirmay Tamás, Antal zemplémi jeles viceispány unoka-öcsésével Mária Terézia és Albert hercezeghez megkezdett; itt láttam Bessenyeit még a testőrségnél; ennek fénye lángra gyulasztott engemet. 1781-ben midőn Eperjesen patvarista valék, kezdém Gessnernek Idylljeit fordítani. Még ez évben (1809) újlag dolgoztam e munkán; Gessner oly annyira kedvenczem lőn, s merem mondani: Idylljei remekül vannak fordítva. 1782-ben Pestre jöttem. Ráday kegyére méltatott. Színházban vagy mellette, vagy háta mögött ültem. Ő és mily nyájasan beszélt velem e nagy férfiú, midőn a függöny legördült, a hármassal együtt, melyet Göthe a «berlichingi Götzben» körülírt. 1784. évben Orczy Lőrincz díjas (!) aljegyzőnek nevezett ki Abaujban, azon napon, midőn mint főispán legutolsó ülését ülte. Néhány napra László fiát igtatta az ő helyére. Ez ülnöknek nevezett ki. 1785-ben valódi jegyző valék. Két főnököm Komáromy és Tisza, a német nyelvet nem ismerék, József pedig a német nyelvet hozta be. Én vezetém tehát a tollat egy alispán mellett. (Kelcz Antal) ki németül nem értett. A rendeleteket latinra fordítottam, hogy azokat értesse, a feleleteket ismét latinul fogalmaztam, hogy Kelcz áttekinthesse őket, s aztán lőnek az iratok németre átdolgozva. E háromszoros munka majd megrongálta egészségemet. Vay József tanácsos, akkor szabolesi alispán lévén, főjegyzőséggel kínált meg. Én repültem volna oda, de gróf Török Lajos a kassai kerület igazgatójául neveztetett ki, s ez a nemzeti iskola főügyelői állomással kínált meg. Most ha a legfényesebb állással kínáltak volna meg, visszautasítottam volna. Ugyan akkor bilineselt le a mostani gróf Gyulay Ferenczné szerelme (Kácsándy Zsófia kisasszony) és Radvanszky Terézia vonzalmá, ki Kassán fiatal éveimben órangyalom volt. Egészen elfeledém még fölhozni azt, hogy Kelcz mennyire megijedt kineveztetésem, mert ő távozásom miatt többé nem szolgálhat -- Szent-Iványinak ünnepélyesen megvallván, hogy ő (Kelcz) mindenért jót áll, a mit én fogalmaztam. Szent-Iványi kinevezett. De én a tudományokhoz vonultam, minthogy az akkori változások útlatos működésével e széles világért sem barátkoztam volna meg. 1786-ik év november 11-én (nősülésem napja, 28 év után) léptem

hivatalomba mint nemzeti-iskolai főügyelő Kassa, Szepes, Sáros, Zemplén, Ungvár, Bereg, Abauj, Torna, Gömör, Borsod, és Heves, aztán a Jászság és Kis-Künság kerületeiben. 1791. ápril 1-én a helytartóság elmozdított hivatalomtól azon okból, mivel nem vagyok rom. katolikus, s fizetésemet még is ex praebenda *Canonicorum Agriensi* veszem, — egy évi kegyelemdíjjal (1500) s azon ígérettel, hogy első alkalommal illetékkal alkalmaztatandom; ezt azonban már többé nem óhajtottam, habár anyám kedvéért egyszer Leopoldnál, másszor pedig 1792 a koronázás alkalmával gróf Teleky József kérelmére Ferencznél alkalmazásért folyamodtam. Büszkén említem, hogy midőn 1791-ben van Swieten, a tanügyministertől elbúcsuzám, köszönetemet kegyeiért papírról olvasám föl előtte s kérem, miszerint engedje meg, hogy kezeit megcsókolhassam; ezt megengedé ugyan, de aztán felém jött, s kétszer oly tüzesen csókolt meg, mint atya a fiát utolsó elválásakor. Én hátra léptem elpirulva, de a nagy férfiú ismét megcsókolt harmadszor és negyedszer még tüzebben mint előbb. Ez legbüszkébb pillanatja életemnek. Soha sem voltam boldogabb. Nem azért, mivel egy miniszter csókolt meg, hanem mivel Swieten tévé azt. Midőn 1791-ben májustól egész augusztusig Bécsben Leopold császárra vártam, ki Pisában Franciaország ellen szövetséget kötött, ekkor kezdtem Haynóczyt ismerni. Ez küldött nekem egy angol nyelvmentert. De én sárgakórba estem, s föl kellett vele hagnom. Ő azt tanácslá nekem, hogy a hol csak nemzetemnek dicséretére valamit tehetek, soha se jelenjek meg máskép, mint magyar öltönyben, hogy lássák az osztrákok, miszerint a kurta mentés magyar nem oly vad, mint ők hiszik. S így valóban becsületet szereztem Ártáriánál (erről alább többet): elmenék tehát augusztus 18-án a szabadkőművesek páholyába s igen szerencsésnek érzém magamat, hogy ez oly napon történt, melyen I. Ferencz császár halálának napját ünnepelték. A páholy a megholt nagy férfiú tisztelete s emléke iránt oly nagy lelkesedésbe tört ki, hogy háromszor egymásután megünnepelték ez emléket. 1788-ik évben Bornnál lettem bemutatva, és 1789-ben hivatott Sonnenfels magához, ki három óra hosszáig mulatott velem. Ezek örök emlékü napok! A tanügy tanácskozmánya Magyarországon akkor Swieten elnöklete alatt folyt: Pásztory írta a jelentéseket. Pásztory nem csókolt meg soha, de igen kegyes volt máskép irántam. Mi lehetett volna honomból, ha az, mit Swieten és Pásztory vetettek, kinyilhatott volna! 1789. november havában Széchenyi Ferenczhez mentem. Ő ebédre hitt meg, s mivel én csak

3 napig akartam nála maradni, kért, hogy ne vegyem rossz néven, hogy ő ezalatt honn nem lesz, mert a vidékre van meghíva. «Mondjon ön valamit nekem kisebb költeményeiből!!!» Kegyelmes Úr, kívülről nem tudok semmit. «De még is!» — Semmi sem jutott eszembe, mint fordítmányom Kásztner epigrammjából: «Fiam te is? szól Julius. Anyám, de Róma, mondá Brutus, s mélyebben döfe meg, szabadság szent vasa.»

Midőn Pásztorytól búcsút vevék, azt mondá: «ön e napokban valaki előtt egy epigrammot mondott el; súgja azt tollamba» s ő azt leírá. Széchenyi akkor Pásztor barátja volt. Később nem akart felőle semmit sem tudni; mert Pásztor Fiumébe száműzetett. 1794-ben a sajtószabadság rendelnényei lőnek kihirdetve.

A sajtószabadság ügyében én Kassán, Mád, Kalló, Diószegen (Bihar-megye) szónokoltam, ez utóbbi helyen Sauer prépost jelenlétében, ki hajdan Pásztor barátja volt s lépést tett, hogy püspök lehessen, de VI. Pius pápa ezt nem engedé, mert ő (Sauer) Batthyányi kardinál nagybátyjával Bécsben Józseffel tartott. 1793 vagy 1794-ben augusztusban tiltatott le egy nyomorult füzetke, melyet az exjesuita Szuhányi e czím alatt adott ki: *A szabadkőművesek Jakobinusok*, s mely az udvart sértette, mivel az tárgyaltatott benne, hogy Leopold szabad kőművesek által mérgeztetett volna meg. Szent-Imrey Pál, igen vallásos egyén, azt mondá: »quiquique dicatur latomi sunt Jacobini.» Én fölkeltem erre, arczomat Bodendorf jezsuita felé fordítám, s azt feleltem reá: «Civilitatem miscere, et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum.» Szomszédom meglökött s azt mondá: «Ezt jól fölródd, mert fölróják ök.» 1794-ben december 14-én, $\frac{3}{4}$ órányira Széphalomtól, anyám házában elfogtak. Dec. 19-én jöttem éjfél tájban Budára, hol a Ferencz-rendű szerzetesek zárdájában 1. sz. alatt levék bezáratva, s egy 6 lábnyi hosszú láncz-czal a földhöz bilineselve. Május 8-án hirdeté ki a királyi tábla fölöttem a halálos ítéletet. 8 napra reá (máj. 16.) a szeptemvirátus ugyan azt, — s csak június 1-én déli 12 órakor jöve a kegyelmezés, Június 11-én én s a többi államfoglgyok áttétettünk a Ferencz-rendűek zárdájából a többi államfoglgyokhoz a magyar testőrség kaszárnájába. September 27-én (1795) elkisérteltem 15 társammal Brünnebe. Október 7-én Spielbergben két emelettel lejjebb tételtem, mint a superficies arcis, egy föld alatti börtönbe. Innét december 21-én (1795) ugyan e fogházban egy földszinti szobába tettek át; mert e lyukban nagyon megdagadtam.

1796-ik év január 21-én jövének a brünni fegyházba, de még

mindég mint államfoglyok (azért czipeltek bennünket a várból ide, mert megengedtetett, hogy szabad léget élvezhessünk, az pedig jobban hatott itt reánk, mint ama vermek üregeiben). Június 22-én (1799) Kufsteinba kísérték (1799-iki július 6-án érkezém oda), hol 1800. június 30-ig voltam. 1800. június 29-én hallottam a kufsteini toronyból az ágyúzást Münchennél; a következő napon vittek közülünk 5 magyar foglyot, Fiorella francia generálist és Chipault francia ezredest ugyanazon hajón Linczbbe, innen érkezénk Budára s úgy Munkácsra, Fiorella Péterváradra lón rendelve, de egy sürgöny utólérte Pesttől a legelső állomáson, s szabad volt.

Ő Napoleonnak jó barátja vala, Turinba capitulált, s capitulációjában egy czikk vala, mely Magyarországra való áttétetését tiltá: «Én azt gondolám, Magyar ország Szibéria, s most küld votre infame gouvernement jusque à la frontière de la Turquie», mondá achillesi tüzzel jelenlétünkben tisztjeinknek. De hát ha még azt tudta volna, a mit tisztjeinknek rendeletében olvasánk, miszerint ő hadi fogoly ugyan, de alattomban mint államfogollyal bánjanak vele. Én 1800. augusztus 25-én jövekk Munkácsra. Ott szabadítottam meg 1801. június 28-án. Rabsági időm 2387. napig tartott (6 év 179 nap). 1799 nap és éjjel lánczon voltam. 1794-ben 5-ik deczembertől egész 1796. június 5—6 szakált viseltem. Könyveim s ruháim voltak, amennyire erszényem engedte; eledelem is e szerint; kivéve 1795. október 7-től egész deczemberig, mi ugyan nem királyi parancs folytán történt, hanem gróf Ugarte Alajos morvaországi kormányzónak kicsinyhittisége okozta. — Budán és Kufsteinban az ablakok kivételesen magasak és keskenyek voltak, Brünnben különösen 2 vasrúddal voltak ellátva.

Főfelügyelőm gúnyos szavainak eléggé ki valék téve, de még sem baromilag. (Mi azon tiszti számban álltunk, kik a porkolábnál szoktak ülni s úgy szóltak hozzánk «ön», nem pedig «ő» vagy «te»). Én lefeggyereztem őket mingelőző bizalommal, s olykor egész palaczk tokajit kaptam [!] tőlök; nem vettek el tőlem viszkötvényt. Nehány napra reá, midőn haza érkezém, jelentést kelle tennem, hol fogok állandóan lakni, hogy szemmel tarthassanak. — 1803-ban Bécsbe mentem ő felségéhez köszönetet mondani.

Tatában a postalovak tulajdon kocsimat feldöntötték: elestemben egy láda 12 palaczk tokajival és ménésivel telve balközemre esett, s majd ketté töré: az orrom is nehéz sebet kapott. Orromat még Tatában gyógyíttattam meg, karomat pedig Bécsben egy nyakamról lecsüngő szalagon hordoztam.

Bujanovics ügynök, kinek egy folyamodásért 500 frtot kellett fizetnem, midőn kiszabadítottak, tanácslá, hogy térjek vissza. Non est adhuc tempus adire suam Majestatem. Scribam ergo, quando erit. Kiszabadulásom után 1095 frtot kellett a causar. Reg. Director parancsára a kamarának titulo expensarum, in me erogatarum fizetnem. (Jóformán mindég tulajdon erszényemből éltem; előfogat, orvos, szolgálat, világítás a folyosóban, fűtés, ott mind általam lőn megtérítve.) És egy évre rá, ismét jött egy parancs: hogy a számla, mely az előbbi követelésen alapult, nem vala teljes, s így még 400 frtot kelljen reá fizetnem. A positiók sem az elsőben, sem a második számlában nem valának megjegyezve. Csak az összeg vala kitéve. Három veszélyes betegségen mentem át: Spielbergben földagadtam; — Brünnben vérbajban (Scorbut) szenvedtem, s Munkácsra utazásom által [!] száraz fekélyeket vittem magammal. Örömmel jegyzem meg, hogy tárczám egész fogságom alatt barátinak nyitva állt, kiknek pénzök nem lévén, azon 20 krból éltek, melyet nekik az udvar élelmőkre rendelt; két idegent pedig, kik csak 4 krajczárt kaptak naponkinti élelmezésükre, négy hónal tovább segitettem. Gyertya, kés, írószer s ujságunk nem volt. Utóbb már könyveket sem volt szabad venni. Nekem mégis majd 300 darabom volt.

Sorsunk bizonytalan lévén (ad indeterminatum tempus) szenvedtünk, máskülönben is igen szomorú napokra viradánk¹
[Vége hiányzik.]

[Az eredetileg németül írt levél magyar fordítása a *Pécsi Lapok* 1860. évf. 38. 40. sz.]

1602.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Beszterczén 1a Decembr. 1809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Még mi innen ki nem mozdítottunk, és a mint hirtelik, már nem sokára honnyunkba is bocsátanak bennünköt. Úgy haljuk, hogy az egész Erdéji Insurrectio itt ezen környékbe fog concentraltatni, és azután haza bocsáttatni. — Tegnap a Generalisunk nekem mind [!] mostani Régiments Comendansnak aszt parancsolá, hogy ma

¹ E levél záradéka Kazinczy kívánatára dr. Romy György által meg lőn semmisítve. — Közlő jegyzete.

délelőtt 10 órakor az egész Regimentet áltesam Quarreba az exercizozó piacon, eszt meg tevén, maga is ki jött, és a hitet uiraltették.

Nagyon nyughatatlanít engemet az, hogy tőled olj régtől fogva semmi tudósítást nem vhetek. Kérlek, írj Nékem mentül előb és örvendeztes azáltal. Vagyok állandólag tisztelő hived

Cserey mpr.

Kivül:

Mayor.

Beszterczérül. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz úrnak p. Kolozsvár, Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom*.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1603.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

barátságos idvezetel.

Betegségemből, mely ágyba nyomott volt, egészen fellábadván, első kötelességemnek tartottam a' Válaszadást, mellyel Neked olly régtől tartoztam, 's a' tőlem kért Tudósításokra rendel felelek.

Mit mondgyon Verseghy az Aglajáról ejtett Recenzióra, nem tudom; Nem is tudhatom, mivel az egész öszön által nem láttam. Egyébaránt is ő azt beszéli magáról, hogy ő már most semmi illyest nem olvas. Az Idevalók mint p. o. Kultsár, Fejér vele igen megelégedtek a nélkül, hogy tudnák, ki tollából folyt. Elhisszük, hogy benne az Edles mit unedlem, Schönes mit nicht Schöнем gepaart találtatik. —

Himfyt a Recensio, a mint Horvát a Zirczi Priortul (Dréta Antaltul) hallotta, földig leverte, és benne a' Nagy Embert kis emberé változtatta. Ennyire félelmesekek még Országunkban a fontos Recensiók is! — A nagyobb rész tsak ditsírtetni kíván, 's magát infallibilisnek tartván morog, sőt szitkozódik, ha hibáit megnevezi a Józanabb ítéletű. Én azt gondolom, hogy sok illy velős recensiót készíteni, bár a Magyar Íróknak bosszújokra is, a Literaturára nézve igen hasznos volna. Mert tsak az illyen Igyekezet által lehetne lassanként elhíttetni Nyakas Tudósainkal, hogy ők gyakorta vagy magokat kelletinél jobban szeretik, vagy a valóságnál nagyobbak tarttyák,

vagy egy szóval superficialis Emberek. Ugyan nem kell e bánulnunk, ha a 'Te valóban mind a Ditsíret, mind a Hiba' megnevezésében igen mértékletes Recenziódra egész Weszprém Vármegye megindul és boszongodik. A Prior' beszéde szerint kiváltképpen az nem tetszik benne, hogy Kisfaludi' Magyarságát *critizálni merted*. Ők a Recenzió Íróját még eddig gyanítani sem tudgyák. Mi már előbb (a Triast értem), mintsem Leveledet vettük volna, megösmértük a Recenzióban Tolladat, és Neved' elhallgatását, hogy több illyesekkel is megajándékozhasd Literaturánkat, szükségesnek tartottuk, és tarttjuk a jövődre is.

Mind igazak azok, a miket előhordottál; — Én csekély belátásom szerint tsak azon akadtam fel, hogy a Boldog szerelmet a Kesergőnél sokkal szerentsébb munkának nevezed. A Kesergő szerelem sok helyett a határokon is túl tsap ugyan, és nagyon übertrieben; de még is sok abban a szerelmes szava. A Boldog Szerelem már se olly bő és külömbféle képekkel bírni nem látszik, se a szerelem körül olly híven meg nem marad. Sok dalokban tsupa Filozofia foglaltatik a nélkül, hogy annak a szerelemre való alkalmaztatása feltaláltatnék. Úgy tartom, jó lett volna, ha a Grammaticai Észrevételeket is bővebben előszámláltad volna, paralelismust adván azokról, melyekben az Író maga magával sem egygez meg.

Kik legyenek Miklósi, és Kardos Adorján? én bizonyosan nem tudom. Azonban e tárgyról írtam már hozzád. Ezt Horvát legjobban tudgya; de bár vele igen nagy barátságban élek is, velem sem tudattya. Sokszor kérdezősködtem tőle e felől: Ő vagy hallgatott, vagy kért, hogy ez iránt néma hallgatását botsáfanám meg. A haldokló Révay több ízben kérte, hogy e Titkot, míg lehet, senki előtt fel ne fedezné. Úgy látszik, hogy Vig Lászlónak a Kardos Adorjánban is találtatnak számos gondolatai. Legalább a sceleton az ő tollától eredt. — Az, a mit 'Te Pesten hallottál, semmi úton módon valóság nem lehet. Kivülem és Horváton kívül Ferentzi János Barátunknak, ki a Magyar Geografiának szerzője, kellene azon harmadiknak lenni, kit velünk együtt a haldokló Nagy Magyar megátkozott volna. Ugy de én soha grammaticusi Pörpatvarban, noha Procator vagyok, nem keveredtem, sőt az Atyámat (így neveztem én Révayt élteben) mindenkor inkább tsendesíteni iparkodtam, mellyért sokszor számár nevet is nyertem tőle. Osztán a Possessivumok' pluralisában nem de még ekkoráig eretnekeskedem? Álortzás pedig soha sem voltam, nem is hozhatni ki semmi Írásimból, hogy én ollyast védelmeztem volna,

a mit magam meg nem tartottam. Ferentzit a Belegeskedő utolsó lehelleitig mindenkor forrón szerette, s Ez volt, ki a tsendesen Haldoklónak az utolsó vigasztalást adta, és szemeit befogta távul-létben. Horvátra, ki ekkor Válban lakott, Révai hogy tudott volna tsak neheztelni is? Őtet, midőn néhány napokkal előbb halálánál meglátogatta, még tsak ortzájának megtsókolásához sem engedte, hogy a Phtysis valamiképpen reá ragadván, benne legbuzgóbb Védelmező-jét el ne veszesse. Én bátran el merem mondani, hogy Révai sokkal előbb meghalt volna, ha Boldogréti Vig Lászlónak könyve éppen ekkor nem fárasztotta volna a sajtót. Tsak azt óhajtotta szünet nélkül, hogy ezen könyvnek egész kijövetelét megélhesse. Láttam is, mi nagy Satisfactióval és Páthosszal tette az Arcusoknak javítgató-sait. És éppen akkor szünet meg élni, midőn a könyv egészen elkészült. Nem sajnálotta ő soha azon időt, melyet ezen könyvek körül eltöltött; mivel az Orvosok utolsó szempillantásáig mindég felgyógyulással biztatták. És nem de halála előtt néhány napokkal azon Levélben, melyet az Ország Birájához küldött, magának még egynehány esztendőket ígért? Ezen könyvek mellett is tudott az ő forró Hazafiúsága folyvást dolgozni. Halála előtt három hónapig, melyek alatt soha szobájából ki nem mehetett, húzomosan ilyen Élet rendet tartott:

Felkelt 8 óraker, fölöstökömölt, magát bekenette, megfrutiroztatta és tüstént a munkához ült. Dolgozott az Ebéd' idejeig, Ebédét végezvén, egy órai nyugvás után magát ismét megkenette, frutiroztatta, s ezután megint Íróasztalához ült; Dolgozott estvéli 8 óráig, ekkor valami keveset votsorált. A votsora után ismét egy óráig nyugodott, s élvén orvosi szerezével, egész 12 óráig folyvást irdogált, s tsak ekkor tért az éjjeli nyúgodalomra. Szörnyűség látni, a mit ő ezen három hónap alatt a halállal való küszködése közt rész szerint Tisztára, rész szerint Tisztátalanra leírt. Az a gondolat, hogy ő a Hazának minél hamarébb az egész Magyar Grammaticát aldozatul be fogja nyújtani, azt a hasznót hajtotta Literaturánknak, hogy ő Grammaticáját tsak nem egészen ki dolgozta volt. Ezek így lévén, azt gondollya a Világ, hogy Révai Tanítványi Versegit a végső dühöségig gyűlölik. Én, ha engemet is ezen Tanítványok közé számlálnak, Versegit forrón tudom szeretni mind a mellett, hogy sokban vele egyget nem tartok. Versegi az én földim, Versegi az ő Német nyelven kiadott Grammaticájában egy hozzám írt Hexametrumi Munkával megtisztelt. Versegi Poesisából én tanultam. Mennyi nem ok, hogy őtet gyűlölhessem!

Ferentzi, még itt lakott, sokszor eljárt Hozzá, 's nálamnál talán nem kevesebbé szerette.

Horvát azokban, mellyek a grammaticát nem illetik, most is forrón tiszteli: Neki igen szép Lecturát tulajdonít, és igen sajnállya, hogy éppen a Grammaticában sokszor a legigazább Principiumokból helytelen következtetéseket tsinál. Midőn Versegi Brúnából visszajöven, minden hivatal és pensio nélkül nyomorgott, Horvát volt, ki testestül lelkestül azon iparkodott, hogy az Ürményi Házhoz udvari káplánnak bevétettesse.

Egyébaránt mi mind olyan természetűek vagyunk, hogy igen keveset és ritkán tudánk megharagudhatni. A ki közöttünk él, az igen tapasztalhattya, hogy mi se a Révaianismust, se a Versegianismust apostolkodva nem védelmezzük. Eggyikünk így, másikunk amúgy ír; és még is eggyikünk a másikat azért gyűlölni nem tudja. Mi tsak akkor grammaticázunk, midőn egymást barátságos gyűléseinkben megnevetetni akarjuk, p. o. a Rakvák-al, — az adódik-al, — a Magyarok Istenek-el, vagy ha kintelenítettünk s a Publicum előtt lehetetlen nem szólanunk. Vagy ha a gonoszszívűség és áltortzás igyekezet tsendes nyugodalmunkból felbizgat.

Horvát p. o. Pápaiba soha sem kötött volna, ha a Takáts által előre minden felé kikürtölt Elnyomatása Révainak ötet fel nem ingerlette volna: És ha a Zirtzi Prior által Takáts arra nem kéréte volna az Ország Bíróját, hogy Horvátot mint patvarkodó Ifiut Házából elküldgye. Ugy e az ilyen alattomoskodás nem nemes szívhez illhető? Az öreg Judex Curiae (hogy folytatban ezt is kitegyem) tsak ezt felelte az alatsony áskálódásra:

«Horvát hivatalának reám nézve mindenben eleget teszen. Régi hív szolgám. Ha Titeket néha írásaiban bolygat, az engemet egyenesen semmit sem illet. Miért nem vígyáztok, ha valamit irtok, hogy ne írhatna semmit ellenetek.» Mind ezekbül láthadd, a mi Grammaticusi Constitutióunkat. —

Szemere Epistoláját, ha az a Te Jóváhagyásodat is megérdemelheti, mi igen decorumosan szándékozunk kinyomtattatni: és azért Téged barátságosan megkérni bátorlodunk, hogy küldenél el egyet vagy kettőt Vignetteidbül. Azokbül tudnillik, mellyeket Regéidben látunk. Buzditani kell Palink' lelkét ekképen is, hogy neki, mivel különben igen félelmes a munkában, nagyobbra ösztönt nyújthassunk. Mi az Epistolán eleget változtattunk addig, míg a mostani formájába öntöttük. Tsak azt ohajtottuk volna, hogy azon Hézag,

mellyet a Ráday említettése, és az utolsó Vers előtt, látni láttatunk, még egy két jó gondolattal kipótolhatott [!] volna. De erre Palit már semmi-képpen reá nem vehettük. A Te Javaslásod, ha meg eggyezne a miénkel, ötet igen sokra bírhatná. Most a Leoninus Verseknek historiájában dolgozik, 's annyira elmerült, hogy három négy nap sem láthattuk személylyét. Tisztel, tsókol ő és Horvát. Reménlem adóságomat a Válaszadásban talán az unalomig is lefizettem. A pretendált Átok alól is felszabadítottam magamat és Barátaimat. Légyen Rajtad és a Tieiden Minden Áldás. Élly egészségben. Íram Pesten December 1sőén 1809. Ferentzhez. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1604.

Kis Imre — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Hólnap reggel, Pestre kelletvénn indúlnom, zavagy Irásaimat kezdém rendbe hozni, 's közöttök találtam egy esmeretlen Irású és Megszóllítású levelet, de a' melynek alól íróját midőn nézném, szemembe ötlött mindjárt a' Másik Levelen a' Ttes Ur Irása is. — Elég az hozzá, hogy ez a' Boriték nélkül való Levél Pósa Gábor Urnak szóllott — hogy jött az én Irásim közzé, nem tudom, azon mindazonáltal tsudálkozom, hogy ámbár Pósa Gábor Urnak el kellett azt olvasni, még is fölöle nekem soha sem szóllott semmit, holott benne róllam is méltóztatott a' Ttes Ur emlékezni, 's született Kis Asszonyáról engemet sem mulatott el tudósítani. — Én ezen dologra nézve tsak azt kívánom, hogy a' kis Leány feleljen meg a' Nevének. — Ma adtam tudtára a' Mlgs Generalisnénak ist ezt az Ujságot, a' ki előtt hogy kedves Dolgot tselekszem, előre tudtam, mert kevés-sel ez előtt is emlékezett a' Ttes ur Házáról, 's nevezetessen tudakozódott ezen várt Történetről.

Én Pestről a' Mlgs Generalishoz is elrándulok Sárosdra, ha tsak addig valami Változás nem történik a' Dolgok Fojamatjába. — Ő Mlgsa 16dik Nov. Mustrát tartott Ő Flsge előtt Fejérváron, 17kén egy szép Piksist kapott — a' Királyi Hertzegekhez Debretzenbe mutatott szivességéért etc. — Oda fel volt ekkor Erős Gábor Ur is — a' ki Metző Typografus is levénn, esmeretes a' Ttes Ur előtt, és a' ki most nállunk tartózkodik, 's nagy Tűzzel tudósította a' Mlgs

Generalisnét azon Dolgokról, a melyeket ott látott, a Piksist Brilliantjaival lerajzolta s a t. — Hogy Pap József ur, a kivel Erős Gábor Ur Metzői és Typographiai Mesterségét próbálgatta volt, Mlgs Grf. Dessöffy József Ő Nsga szolgálatjában Sz. Mihályon a múlt Novemberben, Számtartói Hivatalt kapott, ha nem tudná a Ttes Ur, itten megemlítem.

A ki érdemlett Tisztelettel vagyok

Debretzenben 2dik Decembr. 1809.

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja

Kiss Imre.

[Eredetije a sz. Benedek-reud pannonhalmi könyvtárában.]

1605.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalóm, den 5ten Xber 1809.

Mein lieber Freund,

Eben kommt ein Bote von Kázmér, dass noch heute der Wagen meines Schwiegervaters (dessen Gesundheit sich bessert) nach Kaschau geht. Ich eile also Ihnen Göthes verlangte Schriften zu schicken. Ich legte den Theil bey, wo seine göttliche Iphigenie, das höchste der Kunst steht. Diese Iphigenie ist das Object meiner idolatrie. Aber auch Stella, Egmont, Tasso, Faust und alles, alles, was der Heros schrieb, ist mir mehr, wie alles, was ich je las, wenigstens im Deutschen, theuer. Selbst wenn mich Schiller, Klopstock, etc. weg-reissen, ist mir noch Göthe der Einzige.

Bey diesen Büchern werden Sie mir eine Bitte erlauben, die man Pips Desöffy übel nahm, wie ich dies im Nowember mit einem freundschaftlichen Ärger hörte, weil ich, eben so gut wie mein Pips, dies zu begehen im Stande bin. Eine Dame foderte von Ihm Bücher zum lesen. Er schickte sie ihr, legte aber in [einer] einzigen Zeile die Bitte vor, das Buch nicht zu beschmutzen, *nicht auszuleihen, mit dem Nagel oder mit Einbiegung des Blattes die Stelle, wo das Lesen unterbrochen ward, nicht zu bezeichnen*. Dies *soll* impertinent von Pips gewesen seyn! Ich gestand der Dame, die mir dies erzählte, so etwas zu begehen bin ich im Stande, und zittre immer, wenn meine Sophie oder meine Schwieger-Mutter Bücher von mir lesen. Ist das Buch nicht eins von denen, die mir sehr lieb sind, so mache

ich mir aus dem Flecken, den man darin macht nicht viel: aber wenn man meinen Don Carlos auf Velin oder Göthen liest, und das Buch nicht zugemacht, sondern offen und umgekehrt auf den Tisch setzt, wenn man eben aufstehen muss, so ist das mir wie ein Stich ins Herz. Vay schickte mir Don Carlos mit einer Fette von der Kerze zurück, und ich hätte ihn wie einen Hering zerrissen, wenn er gegenwärtig gewesen wäre, als ich das Buch wieder erhielt. Ich bitte Sie um gar nichts anders, als dass Sie Göthen nicht einmal Ihrem Busenfreund ausleihen wollen. Für Sie stehen auch die andere Bände zu Diensten, so wie ich Ihnen jetzt auch die nicht verlangte Iphigenie schicke.

Noch schicke ich Ihnen eine brochüre, die Sie auch *nicht vom Schmutz* — sondern von *fremden Augen* bewahren müssen. Wer sie schrieb, weiss ich nicht. Sie werden mich sehr verbinden, wenn Sie mir sagen wollen oder können, wer sie geschrieben haben mag. — Alle data sind nicht *wahr* darin. —

Barcsay starb 1806. 3. März.

Ihr Blatt, der den Artikel von *mir* enthält, habe ich verlegt: Szirmay Adamesó (Sohn von Adam) übernachtete heute mit einem lebenswürdigen jungen Mann (Dókus László) bey mir; ich las ihm die Recension von Berzeviczy und Kisfaludy, mit denen beiden er unendlich zufrieden war, so wie auch Dokus (Beide Fiscalen des Zempliner Comitats) beyde fanden Berzeviczys Behauptung grund falsch, sagten aber bey dem Ende, die Wahrheit stehe in der Mitte, denn das Loos des armen Bauers *könnte* doch, und *sollte*, gemildert werden. Wahr, aber dies ist etwas ganz anderes als dieses: Kazinczys Reflexion und Recension ist nicht gerecht und wahr. — Szirmay sagte, B[erzeviczys] Schrift sey in der Jen. L. Z. mit Posauern Lob recensirt, und darüber habe sich Szirmay herzlich geärgert, weil auch er Berzeviczys Schrift unwahr fand.

Mit den Erläuterungen der Ihnen vorgelegten Fragen bin ich allerdings sehr zufrieden. Sie sind vollkommen gründlich. Ich danke Ihnen dafür unendlich. Das Blättchen, das Sie mir aus Ihrem in Arbeit stehenden Werk geschickt haben, will ich Ihnen mit erster Post zurück schicken. Jetzt merke ich dazu noch an, dass die

Herczeg de la Rochefoucauld Gnómáji. Három nyelven. Magyarra Kazinczy Ferencz Széphalom, 1809. mit einem gestochenen Frontispize und einer Schlusswig-

nette bereits verkauft wird. Geistinger kaufte von mir den Verlag um 500 f. 375 f. kostet der Druck; das übrige gibt er mir in Büchern.

Az Amerikai Podocz és Kazimir Keresztyén vallásra térése. Aus dem Deutschen des Herrn Georg v. Bessenyei übersetzt. Kassán, 1776. habe ich Ihnen zu diesem Blatte angemerkt. B[essenyei]'s Werk hat im Deutschen den Titel: Die Amerikaner.

Sie erhalten hier einen angefangenen langen Brief,¹ über welchen Ihr Aug Thränen weinen wird. Aber Sie werden aus Freundschaftsgefühl für mich mein Schicksal auch segnen. Beschuldigen Sie mich nicht der Unklugheit, andern so was erzählt zu haben. Mein Character ist Offenheit; diese Offenheit mag an Unüberlegung und Leichtsinn gränzen. Ich mache mir darüber keinen Vorwurf, gegen einen *Freund*, den ich so liebe, und der mich so liebt, mehr offen gewesen zu seyn, als tausend andere gegen die ihrigen sind. Verbrennen sie aber diese Blätter. Sie könnten mir Unglück zuziehen. Ich schicke Ihnen hier auch gegen Rücksendung ein Werk in Kupf. welches mir B. Riedele (Andreas Nicolaus) einst Erzieher unseres Kaisers, und 1800 und 1801. mein immediater Nachbar in Munkács, aus Brünn, wo er bey den Minoriten als Halbgefangener gehalten ward, geschickt hat. Der Name Notus (dies war *mein* Name in Munkács; er hiess dort *Julianus*) daran, ist seine Hand. Er ward 1794 gefangen und kam (ich glaube 1806.) nach Brünn. Sein Schicksal ward gelindert dadurch, dass er unter der Aufsicht der Minoriten lebte; aber ganz frey ward er nie. Man sagt, er sey todt. Sie können sich vorstellen, was ich, 10 Monate Nachbar von diesem merkwürdigen alten Manne alles gelernt habe. Hohenwart war Lehrer des Kaisers und des Grossherzogs von Würzburg in der Religion; dieser in den weltlichen Gegenstaenden, besonders der Mathematik.

Leben Sie wohl, theurer lieber Freund!

[Ercetítje a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

¹ Niucs a levél mellett; nem lehetetlen, hogy Kazinczy az 1601. számú levélre czéloz.

1606.

Kézy Mózes — Kazineczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Kezemhez vettem Phaedrux Pólya Ur által a melléje tett levelekkel egyben. — Kifogás nélkül igaz az, hogy Phaedruxnak utolsó pese mindég jambus. A Tekintetes Ur által említett sor is olyan: Quum se puraret fingi cura muliërum. Hexameter versbe be nem mehet mulier obliquus casusba, minthogy három rövid syllabák vagynak egymás után, melyre való nézve nem is lehet olly verset előhozni auctoritásra. De van a több Comicusok között Terentiusnál:

Accurrit, mediam muliërem complectitur —

Fidelem haud ferme muliëri invenias virum.

Phaedruxnak egy új kiadása tsak úgy nyerhetné meg Burmann és Schwabe után az ahoz értők helybe hagyását, ha az a Heyne módja szerént lenne. Úgy kiadni valamely Auctort, mint a Debreczenyiek kiadták, úgy vélem, nem nagy munka. Inkább semmit sem tsinállok idővel is, mint hogy tsak annyit tsináljak. Nagy alázatossággal engedelmet kérek, hogy az Annalisokat még most el nem küldhetem. Hármán olvassuk el. — Ketten már elolvasták, de reám nézve egy Darab még olvasatlan; pedig szeretném olvasatlan nem hagyni. Kevés napok alatt által fogom küldeni a Tekintetes Urhoz. Akkor meg fogom azt is írni, mely sorokon állapodtam meg kiváltképpen.

A vélem közlött levelet nagy köszönettel küldöm vissza. — Én nem tudom mind ezt, mind a tulajdon levelében kinyilatkoztatott kegyes indulatját, hogy hálálhassam meg idővel is a Tekintetes Urnak!!

A tudva levő Urra alkahnaztatott Phaedrux sorai közzül ez illetett meg engem legjobban:

Caput ad nostrum furor illius pertinet

Kászonyi Urral közlöttem a Titularera tartozó dolgot. —

Nagy alázatossággal tsokolom kezeit Nagyságának. Többire magamat tapasztalt favoriban ajánlván, mély tisztelettel maradtam S. Patakon, d. 6. Dec. 1809.

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos kész szolgálja

Kézy Mózes mk.

Félvén az alkalmatosság bizonytalanságától, kivettem levelem mellől a velem közlött levelet. — Nagyon félénk vagyok az illy forma dólgoiban — Kászonyi Úrtól minden félelem nélkül elküldhetem. Megvárom tehát azon alkalmatosságot.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 174. sz.]

1607.

Gr. Dessewffy József — Kazineczynak.

Eperiest, Dec. 7dikén 1809.

Szeretem [!] Barátom!

Íme előadásunk és a' síremlékirások, azon kezektől lemásolva, mellyek engemet a' bokros élet ösvényein keresztül annyi szeretettel vezetnek. Nehezen lehetett dicséreteid után reá venni feleségem' szemérmetességét, hogy a' Vármegyének bé mutatandó írást lemásolja; de győztek kéréseim, és kivált azon megjegyzésem, hogy tsak a' közönséges Asszonyok szokták magokat vonogatni a' szabad és ditséretes dolgokban. Szépen írni tudom nem szégyen, ha betsület, és midőn egy okos ember egy okos asszonynak azt mondgyja, hogy írása szép, nagyobb reá-tartás, sőt nagyobb finnyaság és hiúság ezen kinyilatkoztatást hízkeledésnek, mint megelegetedésnek vagy ösztönnök tartani. Kedves Laurám tehát, a' ki magát orgona-szif hűzónak nevezi a' tőled készített mu'sikának letapogatásában és kevélykedik részes lenni fáradságunkban, mindent a' legnagyobb figyelemmel leírt, őrizkedvén Tigellius kényeitől szintűgy, valamint minden eggyébb vágyástól, a' mellyet hibák és fogyatkozások szoktak rendszerint követni. Vigyáz [!], úgy mond Montesquieu, egy könnyen haladó és nemes mozdulatú asszonyra, és meglátod, hogy ha reá nézesz, azonnal még járni se fog tudni. Meg akarta hazutolni kis Laurám a' nagy férjfiút, és minden figyelem mellett, hogy még egy komát se hadgyon ki, azt tartom, hogy soha senki se másolta le írásodat annyi csendes-lelkűséggel és pontossággal eggyzersmind.

Magam ugyan éltem engedelmeddel, de úgy, hogy nem merészelvén semmit is hozzá tenni munkádhoz, tsupán tsak itt-amott valamit vagy kihagynék vagy változtatnék. Köteles vagyok okainat előadni:

Rómát és a' Rómaiakat azért mellőztem el mindenütt, mivel ezen nagy emberek majd mindenkor győztek, és mivel eddig még arra se tartom magunknak [!] érdemeseknek, hogy valamiben tsak

majmogni is merjük ama nagy nemzetet. Miltziadest és Themisztoklest szinte azért nem találtam tanácsosnak említeni, mivel amaz Marathonnál, ez pedig Szalaminénél kisebb számmal győztek vala, mi pedig nagyobb számmal lévén, a' kisebb számtól Gyórnél megveretettünk. Úgy hittem, hogy ei kellene kerülni az olyan hasonlításokat, melyek fonák magyarázatokra adhatnának alkalmaságot. Miltziades meg Themisztokles emlékénel győzni. Báró Barkóczyénál pedig tsupán tsak halni tanul a' jó Hazafi.

A' Tek. Rendekek Nagyságát emlited; úgy véltem, hogy megelégedhetnek, ha Méltóságokról szóllunk.

Az Eszthetika szót, valamint a' leg pittoreszkebb és leg impozantabb effektust ki hagytam. Nem érti ezeket még a' kevesebbség is Zemplény Vármegyében. Az Enthuziázmus, a' Magistratus, a' Cenotaphium értelmét az oskolai emlékezetek a' többségnél felelevenítik. Mai son ne peut pas se souvenir de ce qu'on ignore.

A' Siremlékeknél, vélekedésem szerint, nincs helye az Illúzió-nak, azaz a' játszattatásnak vagy tündérkedésnek. Les monuments funébres ne font pas naître des illusions, mais des rêveries. *Réveries*, véleményem szerint, aléltság, vagy elaléltság.

Ahol Landonnak frantzia évkönyveiről, és a' frantzia igazgatásról szólsz, a' szót: franczia, ki hagytam, és egy általlýában tsak az Európai híresebb igazgatásokat említettem. Tudom én jól, quod virtus et in hoste laudanda, hogy sokat tanulhatunk, sőt tanulni kellene azoktól, a' kik olly kegyetlenül letsépeitlenek minket, mert nem akartunk tanulni: de nem vetted e soha észre, Kedves Barátom, hogyan húzódnak némelly ábrázatok a' magyar Vármegye Gyűléseken, mikor ez a' szó: frantzia, ki perdül valaki szájából?! Ez mindenkor menkő tsapás. Azok kivált, a' kik vagy kútsokra vagy keresztekre már érdemesekké tették magokat, úgy rettegnek ezen szótól, valamint a' vitézeink magától a' dologtól. A' kereszt és kútsos szájában és fülében a' háború előtt minden frantzia a' daruk körmeik közzé való Pigmeus, a' fegyvernýugvás közben Toldy [!] Miklósnak nyúlik, de a' békesség után ismét mi óriásodunk, a' frantzia törpül, azonban, magyarok lévén, következendóképpen emlékezvén Kinizsy kőmelyképe történetire, a' gyűlölt nevet még halgatni se akarjuk.

Mert nem lehetetlen, Kedves Barátom, hogy a' deák Epitaphiomot válasszák a' Tek. Rendekek, a' helyett, hogy ne a' miénket, hanem a' jobbat válasszák, úgy tevém: hogy azt, a' melly jobban fog tetszeni.

Noha igaz némelykor, nem mérészlettem mindazonáltal a' Zemplényi Sokaságnak kerekdeden szemibe kimondani, hogy a' Sokaság többnyire a' leg rosszabbat itéli jónak. Eszembe jutott a' híres Dávid, a' ki soha sem elégszik meg semmiféle képirásával, ha azt a' sokaság nem javallja. Molièrenek szolgálójárul is emlékeztem. Ha nints szolgáló, bezzeg van ám elég szolgál a' Gyűlésen!

Látod, Barátom, hogy majd minden Kihagyások és Változtatások az én részemről nem annyira magát a' dolgot és annak előadását tárgyzák, mint a' helyet és az embereket, a' hol és a' kik előtt az írásunk fel fog olvastatni.

Fabre d'Eglantine egy igen tsinos előadó vala Frantziaországban 1792-bén, de mennyi dolgok a' magok helyén vannak mondva Párisban, a' melyeket nem lehet emlegetni S. A. Újhelyt!! Ezekhez a' mi Magyarjainkhoz le kell ereszkedni, mert ők ugyan nagyon restek, hogy hozzánk fellépjenek. Meg lehet hogy ez gőg a' mi részünkről, de ha az orrokra nem köttyük, kevélységünk következése kedvet találhatt. Kémélni kell minden publikumot akár milyen pallérozot-ságú legyék, ha olyanok a' környülállások, hogy tartozzon minket halgatni. Majd minden sokaság olyan mint a' pulya gyermek, jobb szereti, ha le bocsátkoznak hozzá, mint ha fel emelik, mert földszint kevesebb veszedelemmel bukik és bátrabban halad, szalad és ugrik. Lehet hajtani, vezetni a' publikumot, de kétséges repültetni.

A' mi a' rajzolatot illeti, által néztük feleségemmel Landont, de se néki, a' ki mint rajzol mint fest, se nekem eggyik se tetszet a' tzelra alkalmasnak. Nem mintha nem lennének igen előkellők közötttek, hanem mivel szükében vagyunk az oszlop 's kép faragóknak. Válassz tehát, Kedves Barátom, a' mint neked tetszik, mi nem merünk választani.

A' magyar emlékirásra nézve az a' véleményünk, hogy Kandó Gábor, mint Ezeredes Kapitánya a' Zemplényi felkelő Seregnek, nem az emlékkőre, hanem a' Vármegye historiájába tartozik. Dessaix emlékjére utolsó szavait metszették ki: dites au premier Consul, que mon seul regret est, de n'avoir pas assez vecu pour ma patrie et la posterité. Nem lehetne é B. Barkóczy szívet érdeklő leveléből valami hasonlót is az emlékre vésni? — Soha se tud a' jó egességben levő leg érzékenyebb ember is úgy érzeni, mint a' haldokló. Az idea nem eredeti, ha merő követés, de szinte azért kevesebben ütköznének meg benne. Egyébb eránt olyan természetes, hogy minden népnél kedvet találhatna, ha az a' nép nem tudná, hogy ez frantzia idea.

F., a frantzia universitások nagymesterének írásaiból nem esmerék egyebet, hanem a' mit néha az Újságok közlenek; úgy látszik, hogy felleng-elméjű ember, a' ki esztét olykor olykor a' tömjényezésre fordítja. A' mostani frantziák olly vastagon kendőzik a' dicséreteket az emberekre, mint a' vén asszonyok a' lakot az ortzájokra, azonnal ki látszik a' festék és a' máz, de nem a' festő-mester. Tsak a' rút ortzákat kell mázolni, a' mi magában nagy, azt nem kellene puffasztani. Az évek zivatarja mind el fogja fújni vagy törölni ezen mázokat, és a' mi nagy a' frantziák tetteikben, azt a' maga felséges meztelenségében a' jövődő időkre által fogja repíteni.

Szerra Commentariusát esmerem, de nints meg, nem szolgálhatok hát vele.

Egéségem még sints helyén egészen: Köszönöm (és sokkal inkább mint Laurán¹), hogy ama Spartánus módjára mint a' magad, mint mások feleségeikkel akarnál nekem kedveskedni, de akarnának e ezen Dámnak ilyen öregsző beteghez jönni és őt vídítani? én ugyan mindég még most is szívesen fogadnám őket, de hogy fogadnának ők engemet? — Ah, miért nem tsinált nekem 10 esztendőnek előtte senki is illyen gyönyörű projektomot! —?

Te görög, én Római Koloniát szaporitunk, mint én, mint feleségen ajánlyuk Sophronia Thaliának Marcus Aureliust. Laurán tisztelet feleségeddel együtt, én pedig a' tiédnek kezeit és Urának szemeit tsókolván az ifjabbik Plinius megjegyzése mellett, dum oculos osculor, animum ipsum mihi videor contingere, ölellek.

Igaz hív Barátod

Jóska. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1608.

Sipos Pál — Kazineczynak.

1809. 7. Xber.

Tekintetes Ur!

A' közelebbi alkalmatosság olj sietve ment el, hogy tsak hátba mutatta meg magát nékem, a' mikor késő volt, hogy magamat a' Levél írásra rendbe szedjem. Ez a' mostani is kevés idő közé szorít, de még is, a' mennyibe lehet, használok. —

¹ A levél Dessewffyné kézírása.

Az Aestheticát úgy nézem, mint a' melj az Empirismus és Idealismus közt áll, és participál mind a' kettőből; mivel az Érzékekre hat; még is Ideált tud állítani előnkbe: a' különbség csak ennyibe van, hogy az Empiricusnak Sensualis, az idealistának pedig intellectualis Idealja vagyon.

De ezt evolálni kevéssel nem lehet most. A' velem közlen méltóztatott Epistoláért nagy köszönettel tartozom. Egy argumentumul szolgál nékem, hogy az idő csak az alsóbb nemű Functiók organismussát gyengitheti, de a' feinabb Organisations-t nem illeti. Accudálom Kaestnernek 1. Bodinak 2 leveleit, a' mint Széphalmon megigértém. Reservába tartom, hogy a' mikor szerentsém lesz a' Kaestner levelét dechifrálni, insualjam.

Bátorkodtam vala némelj Theosophiai jegyzésemet a minap accudálni, nem mint ha azokat tartanám olj érdeemeseknek, hanem a' Tkts Urnak Crisisse betses én előttém, és azt szeretem meg nyerni.

Most az időből kifogyván, másszorra tartom a' mit írhatnék: magam addig is betses favorában ajánlván, alázatos tisztelettel vagyok

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja

S. Patak 7a Decemb. 1809.

Sipos Pál mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1609.

Kölesey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen. 8d. Decembr. 1809.

Tekintetes Úr!

Nem régiben mutatta nékem Dr. Szt. Györgyi Úr a' Tekintetes Urnak Gróf Rádayhoz írt szép sorait. Már azelőtt 22. Novembr. végeztem-el a' született Leánykára írt dall, melyet most a' Tekintetes Urnak bemutatni bátorkodok. *Je laissai couler ces vers d'une veine qui avait été long-temps stérile* — mint Regnard szól az ő Laponieban készült, nem derek verseiről. Mert már ötödik Hónap foly Augusztusnak kezdetétől fogva. Is az óta csak négyszer fogtam tollat, ezzel együtt, hogy verseket írjak. Imhol a' dal:

Igy zengi berke' bájos éjében
 A' Nimfa daljait,
 Ha megjeleni látja kellemében
 Májust 's virágait.

Örvendve fűzi szőke homlokára
 A' rózsalombokat
 És hallja mint zúg, a' Visszhang dalára
 Tördelve, hangokat.

Szelid csenddel zúg a' dal hurjaimról:
 Miként az esti szél,
 Kerengve lengvén rózsabokraimról,
 Heszper' szép fényinél.

A' Naiszok nedves barlangjaikban
 Andalgva hallanak,
 Midőn a' berkek öblös hangjaikban
 Utánam hangzanak. —

Leányka! még nem érzed szenderegve
 Anyád' lágy kebliben,
 Nem még dalom, melly zeng, puhán lebegve
 Feletted édesen,

Nem olvad ősze szíved szent hevére
 Mellyet reád lehell:
 Mint Pásztorának a' Hölgy énekére,
 Ha róla énekel.

Némán örülve hallja rejtekében
 Kellő nyögéseit,
 Merengve éli álma' tengerében
 Korának kényjeit,

Pirúlva mint Auróra nyíltt kecsekkel
 Száll majd onnét elő:
 Miként midőn a' tánczoló kegyekkel
 Cypris mosolygva jó,

Szent láng hevítve szívét olvadozva
 Szétomlik karjain,
 És eltéveszti létét gyúladozva
 Kedvellett csókjain. —

De bődög vagy Leányka! szenderegve
 Anyád' lágy kebliben,
 Hű Génusz szállong feléd lebegve
 Mosolygván csendesén,

Szép szőke fűrtjeit Mirtus köríti:
 Mint Érósz fűrtjeit,
 Ki kedvelt kínokkal csalfán vegyíti
 Létünk' kellemjeit.

Körülte rózsafénnyel elborítja
 A' kellő halmokat
 'S szavával édesen elandalítja
 Zengvén szent hangokat:

„Viríts majd, mint a' rózsza biborának
 „Virít szép színivel,
 „Melly kebliben idővel Cypriának
 „Mosolygva hervad-el.

„Zengő Zefir fog majd feléd kerengni
 „Sóhajtván tégedet,
 „De vond-be, látván őt feléje lengni,
 „Előtte kelyhedet!“

Óhajtom, hogy a' dal nyerje-meg a' Tekintetes Urnak tetszését! Abban talán meg fog a' Tekintetes Úr ütközni, hogy azon sorban: Pirulva mint Aurora etc. — *száll* majd onnét *elő*. A' particula elesett verbumától. Én az ilyenekkel most nagyon kémélve bánok, és minden mostan meg lévő verseimben ezenkívül csak két példáját találom az ilyen elhányásnak. Úgy látszik, hogy az utóbb tett particula erőt ad a' dictiónak, 's szembe tűnőbbé teszi a' verbum jelentését. Illyen példa az 'is, Gelei' Robinzónának a' Tekintetes Úr írtt crisisében, hol a' villám lecsapása így iratik: *Mint csap' szikrázva le*. Illyen B. Szabónak egy verse, melynek megváltoztatását a' Tekintetes Úr sem hagyta-helyben: *Sem járni szidalmas, Versel más neviben, kedvem nem tartja keresztül*. Azonban mondtam, hogy az ilyenekkel nagyon kémélve bánok.

Nekem a' minap Debreczenben azt lobbantották szememre, hogy az Articulust sok helytt igazságtalanul hagyom-el. Így p. o. azon

dalban, Szent énekesse etc. (melly akaratom ellen tele van sok *ē*-vel)
ezen sor:

Ha *csendes esti szelleteknek*
Fúvalma lengedez felém.

ismét eggy más dalban:

Folyj csendesen, miként *virító*
Partok közt a' patak.

ismét:

Hallom nyögéseit *lengő szeleknek*, stbb. ilyenek.

Azt a' Tekintetes Ur mindennél jobban tudja, mely unalmas az a' sok Articulust. De Debreczenben így írnak: «Még is van természettel valamint egyéb virtusoknak, úgy különösönn a' szolgák hűségének is a' jutalma.» Filos. Eth. p. 222. Kiváltképpen tele van ezen rút hibával Pr. Varga Urnak Exeg. Theológiája, kinek stýlusa külömben az itt valók közt leg-több könnyűséggel, 's némű-nemű kedvességgel bír. — De valyon nem el lehet e hagyni az unalmas articulust, valahányszor meg nem határozva szóllunk valamiről? Így tettek a' Görögök is. Iliad. 1. v. 4. s.

— *ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν*
Οἰωνοῖσι τε πᾶσι —

Miért mondanám magyarul is: *predájává tette a' kutyáknak* stbb? nem lessz e így jobb: *Kutyáknak vetette prédául?* Hasonló mondások ezek. Iliad. VI. v. 508.

εἰωθὼς λούεσθαι ἐν ῥέεϊος ποταμοῖο
χυδίων:

Iliad. VI. v. 453.

ἐν κονίῃσι πέσσιεν ὑπ' ἀνδράσι δυσμενέεσσιν.

Ide tartozik Pindarusnak gyönyörű helyje Olymp. VII. init.

φιλάν ὥς εἴ τις ἀ-
φνειὰς ἀπὸ χειρὸς ἐλὼν
ἀμπέλου ἔνδον καχλάζου-
σαν δρόσῳ, δωρήσεται etc.

Igy Anacreonnál. Od. XX. v. 10 sq.

ὄφρις μ' ἔτυψε μικρὸς
πτερωτός etc.

Ismét Od. IV. init.

ἐπὶ μυρσίναϊς τεφρίναις
ἐπὶ λωτίναις δὲ ποίαις
στορέας etc.

Ismét Od. IX. v. 21. sqq.

Τί γὰρ με δεῖ πέτασθαι
Ὅρη τε καὶ κατ' ἄρ' ὄρεας
καὶ δένδρεσιν καθίζεν etc.?

Kellene e ezt fordítanom: «miért kellene repkednem a' hegyeken, a' mezőkön, és ülnöm a' fákon?» Nem hagyhatom e el az Articulosokat így: «miért kellene hegyeken s mezőkön repkednem, s fákon ülnöm?» A' Francziáknál nincsen erre példa, úgy vélem, hogy a' németeknél sem igen lessz. Még is történetből jut eszembe Schillernek egy dala, hol ezen vers van:

Wie *Schatten* auf den Wogen schweben,
und schwinden wir etc.

Ezen versben hasonló eset fordul-elő.

Talán unalmassá is lettem, olyanokat beszélvén, melyeket a Tekintetes Ur nálamnál jobban tud. — A' mi engem illet, én a' mult Septemberben iskolai cursusomat végezém, némelly Debreczeni Uraknak nagy ellenére. kik örömöst azt akarták volna, hogy még egy esztendő itt töltsék-el. Left legyen Debreczen szebb érzésű emberekkel teljes, még is szenvedéseimnek helye volt ő, melyek eltávozásommal kisebbedni látszanak. Ide November végével érkeztem, s a' ránk következő hét úgy gondolom elvisz magával. Legközelebb Álmosdra szándékozom Péchy Imre urhoz, ki majd magával fog vinni Pestre — mikor? bizonyosan nem tudom. Ha a' Tekintetes Ur nekem válaszolni méltóztatni fog, Testvéreimnek lessz módjuk nekem azon választ Álmosdra elküldeni, ha már többé Debreczenben nem leszek-is. Gratiájába ajánlott forró tisztelettel maradok

A' Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja

Kölcsény Ferencz m. k.

[Eredetiye a Szemeretár II. kötetében.]

1610.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 8ten Dezember 1809.

Mein würdiger Freund!

Die verlangten Bände von Göthes Schriften sind für Sie bereits in Kaschau abgelegt. Ich legte den Band, welcher *Iphigenie* und die *natürliche Tochter*, sammt Tasso enthält, Ihnen bey. Auch die übrigen stehen Ihnen zu Diensten. Kennen Sie seinen *Hermann und Dorothea*? den Pendant zu Voss's Luise. Diese können Sie wohl kennen: aber seine Achilleis könnte Ihnen noch unbekannt seyn. Es ist der Anfang eines epischen Gedichtes, ganz homerisch. Die deutsche Literatur hat nichts, was ich mit Göthes Werken vergleichen könnte, und wahrhaftig die deutsche Literatur hat viele und grosse Meisterstücke. — Sind denn endlich einmahl die Päckchen, die schon Kézy hat Ihnen zuschicken wollen, in Ihren Händen? Da ich den Pack No. 1. seit Jul. ungeöffnet hielt, so weiss ich nicht einmal, was ich alles Ihnen geschickt habe. Mit vieler Ungeduld erwarte ich die Beruhigung, dass diese Päckchen und auch der mit Göthe schon angelangt bey Ihnen sind.

Dieser Tage arbeitete ich mich mit der Abschrift des Artikels: Grammat. Gespraech von Klopstock aus Ihren Jenaischen Lit. Zeitungs Heften müde ab. Aus der darin befindlichen Recension des Adelung'schen Wörterbuches habe ich viel gelernt. Ich wünschte, dass einer von den Heroen der Deutschen Literatur eine pragmatische Geschichte der Deutschen Sprache bis zu Ende des XVIII. Jahrhundert schreiben möchte. Alles was ich über diesen Gegenstand weiss, ist rhapsodisch. Meisters (Leonh.) Characteristik der Deutschen Prosaisten und Dichter, 11 Bände, besitze ich, und das lehrt mich viel. Aber das Buch ist nichts, als Biographien einiger Dichter und Prosaisten. Die vielen gut, mittelmässig und schlecht radirten Portraite erhöhen mir den Werth des Buches. Ich liess es in Brünn um 9 f. kaufen, und es ist mir lieb, dass ich es habe. Aber ich möchte etwas systematisches, und das von einer Hand, der ich sicher folgen könnte, ohne Besorgniss, dass mich mein Leiter irre führt.

Herzlichen Dank für die Freundschaft meine Fragen aus dem Gebiete der Deutschen Sprache gelöst zu haben. Das Klopstockische: der weinenden Augen Mütterlich angeblickt, kam

freylich auf gar keine andre Weise construirt werden: man sieht, dass hier das ward elidirt ist, und das vorhergehende hat hier nicht mehr Platz haben kann (als wollte Kl[opstock] sagen, der mich mit ebensoviel Innigkeit anzublicken pflegte, als eine Mutter ihren Säugling anblickt.) doch schien mir das selbst für Klopstock zu hart construirt. — Leidig, gemüthlich und das Götheische Erschliessen verstehe ich endlich klar. Das Erschliessen konnte ich am allerwenigsten entziffern.

Dass Barcsey Ihnen keine Unannehmlichkeit zuziehe! —

Sie mahlen mir Scenen Ihres häuslichen Glücks vor. Die vernimmt niemand mehr als ich. Haben Sie nicht bemerkt, was ich an Phigie und Génie schon bemerkt habe? so oft man ihnen, als sie noch nur wenige Monate alt waren, traurige Lieder vorsang, wurden sie weinerlich, und so wie Sophie aus den Tönen des Traurens in die der Freuden ohne Absatz überhüpfte, wurden beyde Säuglinge froh. Diess ist nicht unwichtig für den Psychologen. Ich würde es nicht geglaubt haben, wäre ich nicht sehr oft Zeuge davon gewesen.

Dass die Recension des Werkes *de conditione indoleque Rusticorum etc.* in den Wiener Annalen *nicht erscheinen* wird, darauf wollte ich vieles wetten, wiewohl ich auch hierin nicht Engländer bin, und mich *die* Wuth, nicht wie sie, plagt. Erstens ist das recensirte Buch verboten, zweitens über gewisse Dinge will man das *raisonniren* gar nicht veranlassen. Ich wäre aber untröstlich, wenn Sie in der Leipz. Lit. Z. nicht erschiene. Adam Szirmay sagt mir, B[erzevichy]s Werk sey in der Jenaer L. Z. in Posaunenton verkündigt. Die Intention war gut, die Ausführung gewiss schlecht. Ich wünschte sehr die Recension von Jena zu lesen, und wenn es nöthig ist, in Ihren Intell.-blättern etwas darüber zu sagen. Wenn Sie nur Professor in Sachsen schon wären!

Sie entschuldigen sich wegen Rogendorffs Necrolog. Bey mir haben Sie in keinem Fall, jetzt oder hinfort, Entschuldigungen nöthig. Ich kenne, ich schätze Ihre Freundschaft. Da aber dieser Artikel ein paar Verirrungen hat, so wäre es mir aus vieler Rücksicht lieb, wenn Sie D. Sártori bitten wollten, diese Fehler in einem der folgenden Hefte zu corrigiren. — Diese sind: 1.) Commandeur des *hetrurischen* St. Stefan Ordens. (Ich habe sein Kreutz und seinen Stern, den er an der linken Brust trug) — und 2.) Anverwandter sollte *Schwager* sein, und meine Schwieger-Mutter seine *leibliche Schwester*.

Mein Schwiegervater kommt allmählich zu sich. Seine Erfindungen gehen mit ihm nicht herunter. Er hat sie aufs Papier gesetzt, und meine Schwiegermutter ist darin mechanisch unterrichtet-et. Oft, wenn er abgereist war, hat dieses stille, bescheidene, von manchem Schalen verkannte Weib ihn bey der Arbeit vertreten.

Genie ist vaccinirt, und wir haben Beyspiele, dass die wüthendesten Blattern ihr nichts anhaben konnten. Thalie wird es in April gewiss.

Wohl haben wir viele Palafoxen unter uns. Menschen wie der ist, von dem Sie sprechen, mache ich die Frage, ob denn dem Protestanten weniger an der Autonomie des Vaterlandes gelegen sey, als dem Katholiken? ob Rédey und Lónyay mehr Cryptogallen sind als Amade und Drevenyák? Doch bey Leuten, deren Vernunft verdächtig ist, hilft keine Capacitation. Noch weniger bey denen, welche selbst bey diesen Worten nichts als die eine Kirche im Aug haben.

Die Franzosen sollen sich daran sehr gestossen haben, dass ihre Proclamation an die Ungarn nicht den mindesten Erfolg, — bey dem Adel und dem dritten Stand — gehabt habe. Sie sprachen darüber mit den Ungarn, die in Wien waren. Einmal ist das nicht *erlaubt*, nicht *moralisch*; 2tens wäre es auch zu nichts andern, als das Land *ganz unglücklich zu machen*. Ungarn kann stolz sein, dass wir Verkannte durch Oesterreicher, die uns so viel zu danken haben, so oft misshandelten, nichts gethan haben, was unsere Neider und Feinde vielleicht erwartet haben. Man sagt, Nagy Pál (1807 Deputirter vom Oedenburger Comitát) habe in der Congregation, welche ihn zum Offizieren bey der Insurrection gewählt hat, gesagt: er danke für die Ehre, allein er begnüge sich, seine Pflicht als Gemeiner zu thun: auch wäre es zu befürchten, dass man diese Wahl ebenso verbieten würde, wie man ihm nicht erlaubt hat, 1808 Diaetal-Deputirter zu seyn. Er war gefangen, und unter dem Bedingniss bis zum Ausgange des Kriegs nicht zu dienen, entlassen. Der Palatin employirte ihn bey seiner Kriegskanzlei mit dem Titel Major. — Ob es wahr sey, weiss ich nicht.

Da Sie eine deutsche Stylistik gearbeitet haben, und so gütig sind, mir Ihre Freundschaft, manche Fragen aus diesem Gebiete zu lösen, erläutern, anzufragen, so bin ich so frey, Sie zu bitten, zeichnen Sie mir in Göthe, Lessing, Wieland und Schiller einige Gallicismen, und in Klopstock und Voss Graecismen aus, mit Benen-

nung der Stellen, dass ich mich auf sie berufen kann. Lessing sagt in der Emilia: «*Vielleicht dass . . . vielleicht das,*» noch einmal. Diess scheint mir dem peut-être que nachgebildet. Lessing «*Morgen ein Mehres!*» woher das? ist das ächt deutsch? — Leben Sie recht sehr wohl. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1611.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Dec. 8. d. 1809.

Különös bizalmú drága jó Uram!

Professor Úr, nagy tekintetű Barátom!

Soha még a philosophia felől annyi fényt nem vettem, mint az itt menő Jénai tudományos levelek füzetjének 5k és 13k numerussa alatt álló Intelligenzblattjából, de sok van még ebben is, a' mit még nem értek; kiírtam azt szóról szóra, azért hogy az Úrtól Prof. Úrtól abban egy kis privatissimum collegiumot vegyek, egy kis felvilágosítást, a' mit a' munkával egybe hasonlítván, annyira juthassak, hogy legalább értsen, miről van a' szó a' tudósok között, mit én magamnak nem ígérek, hogy valaha ennek a' bölcsességnek popularissa legyenek. Nagyon örvendének, ha ennek közlését az Úr, Prof. Ur ezen szives tiszteletemnek, s barátságomnak jeléül is venni méltóztatik, mellyel állandóul maradok

Az Úrnak Prof. Úrnak

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

1612.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Beszterczen 9dik Decemb 1809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

November 13dikán költ igen kedves leveledet itten le irhatatlan örömemre tegnap előtt vettem, és hálakot adék az Egeknek, hogy rólad és tőled valahára valamit halhatok!

Wesselényi haláláról és temetéséről éppen tegnap vettem a gyászos-jelentő levelet, úgy tudom, hogy az Néked is küldetvén, csak azt említem, hogy eö octob. 25dikén eifél után mult ki; csendes és lelke erejéhez mérséklet volt halála. Hosszas betegségit sok kedvetlenségek nyughatatlanították és végre suljosodván nyavajájának terhe—phantasiája is mind a Haza dolgait tárgyazta, és phantasiájába is mondot sokat oljast, a mi sok embernek eszibe nem jut, a ki magát okosnak, és eszit heljen álónak gondolja. Érdemlet nyugodalomba enyészenek hamvai, emlékezete pedig a jóra és nagyra való törekedésnek becsüllői előtt légyen Szent.

Mi lesz belőlünk, meg nem magyarázhatom, mi oljan készülettel vagyunk, úgy exercezünk és dolgozunk mintha mingyárt viadalra kellene mennünk. Ezen város és környék annyira meg van általunk és velünk tömve, hogy minden egymás nyakán vagyon.

Albumomba, mind Grófnéd, kinek kezeit csókolom, mind általad irandó, — diszesíteni és előttem annak érdemét emelni fogja. — Sophronia Thaliát tartsák meg az Egek és neveljék atyai szivednek örömére. Én pedig állandólag vagyok tisztelő hived

Cserey mpr.

Mayor

Kérlek, írj Nékem ide gyakran, és örvendeztes leveleiddel.

Kivül: ¹

Beszterczéről. Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak p. Kolosvár.
Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 195. sz.]

1613.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom, Decemb. 9d. 1809.

Nagy érdemű, igen kedves Barátom!

Mintegy egy hete hogy Munkádnak recensióját elküldöttem. Becsületedre mondom, hogy párja nálam meg nem maradt. Ha megmaradt volna, most vennéd. De el fogom mondani, mi vagyon benne, s hazug vagyok, ha Néked egyebet írok, mint a' mit elküldöttem.

¹ A levél zárlatán törött zöld pecsét.

Azon szíves tisztelet és barátságon felyül, melyet erántad mind eddig bizonyítani igyekeztek leveleim, nagy okom volt minden jót mondani felőle, a' hol meggyőződésem a' tiédde nem ellenkezett, minthogy Boldogréti a' munkával felette sanyarúan bánt. Mindég sajnálottam azt és most is sajnálom: de rajta fel nem akadhatok, látván munkádnak mostani figyelmesebb forgatása alatt, hogy csak a' kölesönt adta vissza, de irgalmatlan tónusban. Ő megtestesült Révaista, a' mi én nem vagyok. Csudálhat'd e, hogy az illet a' Révai munkájának nem becsméllése csak, hanem indulatos megtámadásai, a' *Verseyhyvel való csatázás után!* szokatlan tűzbe hozták? kivált minekutána Te nem csak a' *munkát*, hanem magát, a' Praefatióban magasztalt *Révaít* is **nem csendesen bántogattad**. — Innhol a' Recensió, de csak *emlékezetemből*, nem *papírosról*. Hogy akarva semmit sem hallgatok el, felőlem feltehet'd.

Ungarn hatte noch kein Handbuch der Grammatik, Stylistik u. der Geschichte seiner Sprache u. Literatur, welches auch für diejenigen, die sich nicht zu Schriftstellern bilden wollen, gebraucht werden könnten. Grammatiken haben sie in Menge, wie die Sardi venales, alius alio nequior; mit sich selber uneins, u. stotzend von den abentheuerlichsten Hypothesen, die je in den Kopf eines Sprachlehrers, der seine Begriffe über Sprache nie bis zur Klarheit hinaufbringen konnte (ez szebben van kitéve, de az értelme az, a' mi az ezé), kommen können. Ausser der Einzigen des Révai ist keine brauchbar, u. diese ist nicht für den Anfänger, ist nicht ganz gedruckt, u. ist lateinisch. Es war also eine erfreuliche Erscheinung, da H. v. Pápay, Assessor etc. das ung. Publ. mit diesem Werke beschenkt hat, ein Mann, der diese Wissenschaften öffentlich gelehrt hat, der sich durch seine *Észrevételek* zu den schönsten Hoffnungen uns berechtigt etc. u. dessen Vortrag einige undulistische Weitschweifigkeit abgerechnet, so männlich-schön, fließend u. klar ist, dass ihn auch der fastidirteste Leser mit Vergnügen etc. lesen kann. Itt hézagot hágy emlékezetem, de a' hézagban semmi egyéb nincs, mint az, hogy te és Révai egészen más principiumokból mentetek-ki. Te a' Sprachgebrauchot teszed fő bírónak a' nyelv dolgába, melly hibás állításra Quintilián és Adelung tévesztettek: Révai egyebet. Mit einem Wort, Révai will die Sprache philosophisch, H. v. Pápay empirisch behandelt wissen.

Révais geliebtester Jünger, der in den Geist seines Lehrers tief eingedrungen ist, der nur noch zu feurige Boldogrėti Vig László stellt in seiner Recension dem Herrn Verfasser zwey Punkte vor: 1.) dass [es] dem Werke an einer system. Anordnung gänzlich fehle. 2.) dass er zwischen den 3 defin., die er dem Wort Literatur unterbreitet hat, ungewiss schwebe. Anstatt uns in diese Untersuchung einzulassen wollen wir . . .

1.) túl, bül, rül. soll besser als tól etc. seyn. Sagt man denn tüle, rüle, felüle? Die Beschuldigung, dass dies nicht ungrisch, sondern Siebenbürgisch ist, gleicht Verseghys Vorwurf über die Conjugation etc. dass diese Form *tótos* ist.

2.) reá soll schlecht seyn. Das rá in dem Munde der Unachtsamen aus reá entstanden, so wie lyány aus leány, u. ist so viel als *r'á*. In feyerlichen Reden u. metrischen Versen wird das Wort sehr wohl als ein Jambus prononcirt, wenn man das rám gleich wie lyány duldet. Der Herr Verfasser macht sich über die lustig, die jeden Buchstaben, der geschrieben ist, laut lassen, so wie Moliere diejenigen persiflirt etc. Aber die ungrische Sprache ist mit Buchstaben nicht so überladen, als die franz.: u. wir zweifeln, ob Adelung dieses Bestreben lustig gefunden hätte. Minden bizonnyal nem, barátom, mert írni úgy kell ugyan, a' hogy szölkünk: de szölkani is úgy a' hogy írunk, 's az írás a' rosszra indúlt szokás ellen örökös protestatio mind addig, míg a' szokás egészen el-nem avúl.

3.) Die Reformirten sagen keresztyén. Also aus Antagonismus (!) — Es sind sehr viele Reformirte, die tény sagen, nicht weil sie dieser oder jener Religion zugethan sind, sondern weil sie nicht Sprachgelehrte sind. Cardinal Pázmány, der Jesuit Rajnis, u. tausend Bücher der Katholiken, sagen tyén, weil Aug. Ohr u. lexicalischer Sinn zeigen, dass keresztyén aus Christian entstand. So ward aus *hostia ostya*.

4.) Előhozom a' hitvány jöttát. In höflicher Erwiderung bitten hinwieder die Jotisten die Ypsilonisten hiedurch die Wurzel etc. nicht unkenntlich zu machen. Der Herr Verfasser tadelt das honny, u. billigt, sehr gerecht, das honn. Und doch hat eben diese Ypsilonomanie sehr viele verleitet zu glauben, dass honny die Wurzel ist. Ohne diesem y hätte man es nie honny geschrieben. So auch der Herr Verfasser selbst in *törvénnye*. Denn wenn das suffixum nicht ja je ist, wie Révai es auch behauptete, wie wird aus *törvény* etc. *vénnye*?

5.) Constructio possidentium nominum in plurali cum 3-a persona pluralis possessorum nominum suffixis suis iam aucta. Der Herr Verfasser fällt über Révai her. Recensent, dem nicht um die *Art*, sondern um die Sache nur zu thun ist, merkt diess nur an, um den Herrn Verfasser, der sich über Révais Streit mit Versegly an ihm sich geärgert hat, zu erinnern, wie leicht es sey im Kampfe Ruhe zu verlieren. (Látni fogod, hogy ennél több s élesebb mondvá semmi sincs.) Itt belé ereszkedem a' Révai philosophicum principiumának magyarázatjára, 's azt mondom, hogy vagy nem igaz, hogy (Gedanke u. Ausdruck Schritt für Schritt egygyütt kéntelenek jární, vagy azt kell megmutatni, hogy a' Collisio csak scheinbar, külömben ohne Widerrede kell engedni a' törvénynek. (Szó van arról is, hogy némelly esetekben világosan és közönségesen sanctionált holmit a szokás.)

Der Herr Verfasser findet nichts leichter, als dieses schwere Problem (No. 5.) zu lösen. Nach ihm wäre dann a' fáknak ágaiakat und ágokat (wenn das logisch gesagt werden könnte) schlecht gesagt. So auch a' magok *ágokat*, *ágaikat*. Azt mondom, hogy ezt a' kérdést még nem fejtették-ki úgy, hogy rajta tökéletesen meg lehessen nyugodni. — ((Pedig ki lehet. *De ezt csak itt mondom, és nem ott.*))

Igy általtérek a' második részre, és azt épen olly kedvezőleg fogja recenseálva látni a' Publicum, mint a' hogy itt, az az az első részben, ellenkező érzéseimet egész szabadsággal, de mindég barátomnak nem csak megkémélésével, de tiszteletével is kimondani bátor voltam.

Barátom, én *Jotista* is, keresztyénes is vagyok, és még is ha más nem így ír, azon fel nem akadok. Még a' *szolgai* franczia nyelvben sem írnak egy formán. Az egyik françois-nak, a' másik françaisnak írja a' Nemzet' nevét etc. Virág *ypsilonista* 's *tényes*, 's az bennünket soha öszve nem veszt. Csak azt ne vitassa valaki a' mit *hamisnak* gondolok. — (az atyjáik felől azt mondom, hogy a' faggyújik 's fattyújik mutatja, hogy úgy is jó, 's atyjaik, anyjaik faggyaik 's fattyaik csak erásis által lettek ezekké.) Állításokban ellenkezni szabad. *Nem nemtelen*, a' ki *szelíden ellenkezik*. Él j szerencsésen.

(Lásd a coperta belső részét.)¹

[Eredetije Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

¹ Nincs meg.

1614.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, Dec. 12d. 1809.

Kedves barátom,

A' mitől féltél, vagy a' mit legalább megövendőtél, meglevé, Octób. 15dikén nekem lyányom lett, nem fiam. — Óhajtottam volna, hogy valaha már fiú legyen, a' mi tőlem születik: de legkisebb megindulás nélkül láttam, hogy óhajtásomat Lucina megcsalta. Annyival inkább sajnálom azonban már most ezt, mivel a' kis Thalia oly nagy és erős gyermek, hogy fiúnak is igen nagy volna, holott magam, a' mint emlékezel, kicsiny vagyok, feleségem is nem nagy — (ő épen az én lineámban van, midőn mellettem áll, 's nem húsos). Látod tehát, kedves barátom, hogy ajánlott könyvednek hasznát vehetém vala. De már én csak a' jó szerencsére bízom' magam'. Ráday Pali (a' gyermek kereszt-atyja) adott ugyan egygy' oly forma oktatást: de annak sem akarom hasznát venni. Makacs vagyok, vagy inkább hitetlen. — Igy fiaid kettő közül választhatnak idővel. Csak az fogja tenni a' bajt, hogy ez a' blanda matercula magától messzére bizonyosan nem ereszti-el a' gyermekeit.

Ráday nekem igen kedves barátom. Mind a' mellett, a' mit maga is vett észre, a' kereszt-atyaságra hívást nem annyira magának, mint nagy atyja 's ipa emlékezetének köszönheti, kiket én igen sok okokra nézve szentül tisztetek. Az öreg Gedeont ismerted: nem tudom ha igen e Prónay Lászlót. Valóban *nagy* ember! — Kereszt-anyja a' gyermeknek Hirgeist Nini, az az Báró Prónay Simonné, nékem a' legszentebb barátság 's szenvedőseink' emlékezete által nem barátném csak, de épen húgom, testvérem.

A' szerencsétlen 's szerencsés béke meglevé. Nem lúttam, hogy illy drága olesón jussunk hozzá, attól tartván én is másokkal együtt, hogy Napóleon a' mi Udvarunkat el akarja törteni, 's Hazánkat az egygyik testvérének e vagy fijának elfoglalni. Íme az ő vissza menekete azt mutatja, hogy nem volt igaz a' vádolás és a' tartalék haszontalan. Sarczolásai, mellyeket mingyárt kezdett, éreztethették volna velünk, hogy nem az a' czél, hogy bírjon. Itt az a' hír kezd repdesni, hogy Herczeg Ponyatovszki a' Sax király leányát, a' Lengyel koronával egygyütt kapja, hogy a' Russz elfoglalá az egész Podóliát, és hogy a' mi Galiciánk oly kicsinnyé olvadt, hogy kissebbet nem

is gondolhatunk. Én ezeket nem hiszem. Igaz azonban, hogy Kassán és Szomolnokon keresztül temérdek katonaságunk megyen, és hogy szegénységünknek marhája ebben az irgalmatlan útban hull 's kiáll. Hogy Napóleon a Szent Római Néhai Birodalom Fejedelmait nem híjába idézte Párisba, könnyű elhinni, új osztályt készit azt tartom, 's magát velek Római Császárra is neveztetí, 's így a maga ideáljának, Nagy Károlynak, egész fényébe belép. Régen ezt jövendőlttem. De ő nem csak az országokat 's thrónusokat, hanem az egész emberiséget akarja azon idea szerént, mellyel formált, regenerálni. Mi lesz a Pápából és mind abból a mi ezen nevezethez tartozik? Chimaera vallást csinálni: okos ember arra magát nem adja. Chimaerának tartom az úniót is. De nincs e valamenny pont, a hol ezen Chimaerához Chimaerai nevezettől való félelem nélkül közelíteni lehessen.

Egy leveledben Széphalomnak fekvése felől tudakozódtál. Görögnek mappájin nincs meg: de meg van a Lipszkién. Hadd kérdejek én is egyet: *Mikla*, a hol az én Berzsenyim lakik, az e, a melly Görögnek *Niklának* van metszve? Ird-meg, hol fekszik az.

És még egy kérdést: Midőn József alatt Gr. Széchényi letette a kir. Comissariusságot, ki lépett helyébe? Hanyadik esztendőben tette-le ez azt? 's 1790ig ki volt követője? Ne felejts-el erről tudósítani.

Azt a kedves és méltán kedves barátunkat, a ki a háború ideje alatt engemet és általam ezt a Várnegyét hírekkel tartotta, szívesen köszöntöm; feleségednek kezeit tisztelettel csókolom. Ajánlom magamat becses barátságodba.

hív tiszteled:

Kazinczy Ferencz mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

1615.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom. Dec. 12. 1809.

Igen kedves barátom!

Újhelyi szőlőmből, és így Októbernek vége felé, küldöttem hozzád két levelemet, mellynek utóbbikában egy hozzád intézett Epistolám állott. Erről azt remélhettem, hogy annak, a ki Wesseleányihez írt Epistolámat nem képzelt javallással fogadta, ez is javall-

lással 's barátsággal fogja fogadni; de reá mind eddig haszontalan vártam a' választ. Kérlek, mihelytt ezen leveletem veended, ülj asztalkád mellé, és tudósíts, az említett levelek kezében vannak e? tudósíts, mint vagy egész házad népével, kiket csókolok és tisztellek; ird-meg, verseid sajtó alatt vannak e már, 's azolta, hogy leveledet vettem, min és mit dolgoztál? Nekem e' napokban két kedves vendégem vala, Szirmay Ádám és Dókus Urak. El nem tudtak telni verseidnek hallgatásával. Az elsőbb a' *Melanchóliát* 's a *Kazinczy* 's *Kis* című dalt szerette meg leginkább; a' másik az *Ulmai csatát*, és a' Nagy Pálhoz intézett versét. Az izlés nem egyenlő az olvasókban, mint a' Horáitz hasonlatossága szerint a' vendégekben az asztalnál.

Ezen hozzád intézett Epistolámra nézve, hogy azt ne gondolja az irigység, hogy csak viszont-compliment, nagyon szeretném, ha a' Dedicátiói óda felett a' *név alá* azt az eszlendőt vetnéd, a' mellyben azt irtad. Valamint a' tömjénfüstöt — templomokban a' misénél, 's nyomtatott darabokban — utálom: úgy az Ollyanokét mint Te vagy, irigykedve fogadom-el. Hidd-el, akkor is, midőn halni fogok, kevélykedve fogom nézni, hogy engemet Virág és Dayka, 's Kis és Berzsenyi szerettek.

In den Annalen der Literatur und Kunst des oesterreich. Kaiserthums a' Juliusi füzetben (Ileft) az én Marimontelem' Recensiója jelent-meg, dicséretekkel 's igen helyes gáncsokkal, melyeknek, ha a' könyv újra fog nyomtattni (mellyet óhajtok) hasznokat veszem. Ellenben a' Septemberiben az általam dolgozott Himfy' recensiója jelent meg, mellynek azt a' szerencsét óhajtom, hogy meglássd, megolvassd. Kevély volnék, ha az megnyerné javallásodat, 's azt láthatnám, hogy az, a' ki maga nagy az effélékben, erről az általam olly igen sok helyeken szeretett munkáról azt ítéli a' mit én. Most a' Pápay Sámuel által dolgozott M. literatura ismertetét recenseálám. Az, úgy tartom, nem elébb mint fél esztendő múlva fog bényomtattni. Pápayt nagyon becsülöm, becsülöm a' munkát is, de a' munka grammaticális része nagyon nem jó. Megtévedt a' principumban. Ő a' legfőbb bírónak a' nyelv dolgában, Quintiliánt és Adelungot hibásan követvén, a' nyelv-szokást teszi. Hová visz és hová vihet az? — Mit einem Wort: Révai (kivel Pápay nem csak ellenkezik, hanem csatázik is, még pedig egész tüzzel) will die Sprache philosophisch, Hr. v. P. empirisch behandelt wissen. Ezt mondom ott felölök. Révai is első ülést ad a' grammatikai Sená-

tusban a' *szokásnak* -- (s úgy is kellett) -- de maga a' szokás még nem minden, 's még egy felsőbb van. Zwischen die Strenge der Regel und der Vagitaet des Sprachgebrauchs tritt Etymologie, Analogie, Euphonie, és, a' mit kevesen ismérnek, pedig Adelung is nagyon ajánlja, der — *Geschmack!*

Szóljak e valamit erről a' szerencsétlen, és még is igen szerencsés békesség felől? Nem hittem, hogy illy *drágaolcsón* juthassunk hozzá, minekutána minden azt kolompozta, hogy Napóleon a' mi Udvarunkat egészen debellálni, 's hazánkat az eggyik testvérének vagy fijának akarja megszerzeni. Ezt meghazudtolá az idő. Itt az a' hír támadt, hogy a' Szax Király leányát Herezeg Ponyatovszki veszi, 's véle eggyütt a' Lengyel Koronát, hogy a' Russz elfoglalá az egész Podóliát, és a' mi Lengyel birtokunk felette kicsinnyé olvadt. Nem hiszem ezeket. Képzeltetetlen sok fegyveres nép mégyen Galiciába Kassán 's Szomolnokon keresztül; a' szegénység' marhája ezen irtóztató úthban döglik. — Arra, hogy Napóleon a' Párisba idézett Német Királyok 's Fejedelmek által magát Római Császárrá téteti, annak elhitelére, mondom, felette hajlandó vagyok; az ő ideálja mindenben Nagy Károly, 's azon lesz, hogy mindazt bírja, a' mit ez birt, 's a' francia Nemzetet *terrarum orbisque dominus*-sá tégye, mint régen volt Róma. Mit tett csak eddig is, azt a' mostani kor és a' jövőendő bámúlással nézi.

En Octob. 15-dikén (ha leveleimből eddig nem tudod) egy leány atyja levék. Thaliem gyönyörű, nagy és egészséges gyermek. Mondj áldást reá, barátom. — Hát Te nem szaporodtál e? nem fogsz e? Szaporodjál, kérlek. Szükség, hogy a' te véredből és lelkedből sok vegyen részt. Kisnek írtam, de még nem felelt. Él szerencsésen, s ne szűnj meg szeretni. A' te barátságod nekem nagy kincs.

tisztelő barátod

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

1616.

Özv. Kazinczy Józsefné — Kazinczy Ferencznek.

Édes Fiam!

A könyvekről és az surrogatióról Tiszteletes Uram fog megírni mindent: én számodra hajtottam két darab sertést: egy mangolitza;

nincs is több köztök. Az magyar disznókból pedig a melyik legalábbvaló, vedd el hozzá. E mellett visznek egy szűrő kosárba holmit, úgymint 50 szál gyertyát, magadnak nyakba két keszkenőt, a két gyermeknek megint kettőt. E mellett a mit Cserey Farkas Úr küldött, 12 iteze vaját is visznek, egy zsák szemes kukoritzát, két véka tengeri kását. Én jobban egy leppel sem vagyok, tám soha sem is leszek. 12 orsót is küldök, egyéb nints, a mit küldjek. Csókollak mindnyájatokat. Sig. Ér-Semjén, 12 xbr. 1810.

Á[rvai] B[ossányi] S[usanna]

Náni itt van, ugyan szép comédia vala!

NB. Hétfőn viszi be az szekér Nagy Gábornak az levelét.

[Eddig idegen kéz írása, innentől kezdve Kazinczy Józsefnéé.]

Dienes beteg mindég, a hogy itt volt, eléb 'nába', most minden nap a hideg leli.

A dara 3 véka.

Kivül:

Kazintzy Ferentz kedves Fiamnak adassék.

Széphalmon.

[Eredetije Beeske Bálint birtokában.]

1617.

Kazinczy - Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 13. Dec. 1809.

Stellen Sie sich Kisfaludys Uebermuth vor, mein lieber Freund; er findet sich durch die Recension seiner Liebeslieder hoch beleidigt. Der gebildete Mann ist ausser dem noch unartig, denn er antwortet mir auf zwei Briefe nicht. Man schreibt mir aus Pesth, der Prior zu Zirz habe es dem Boldogréti Vig erzählt, hogy az a' Recensio Himfyt egészen leverte, és a' nagy embert kis emberré változtatta. Man hat mich aus der Recension errathen, schreibt man mir: aber man bittet mich, ja nicht den Muth verlieren und fortzufahren, weil ich nie mehr auf die Bildung der Nation mehr und glücklicher wirken kann. Currenti calcar additur. Ich bin das wirklich willens, und eben aus dem jetzt genannten Grunde. Würde das Institut es

: Olvashatatlan.

genehmigen, so würde ich mich mit meinem Namen, oder mit einem Chiffre unter den Recensionen nennen, damit man allen Verdacht von Partheilichkeit fahren liesse. So wenig ich geneigt war Kisfaludys Regék zu recensiren, so geneigt bin ich es jetzt. Ich werde den Ton nie verläugnen, aber wahrlich die Regék sind sehr unglücklich gerathen.

Einen schönen Zug von Boldogrėti. -- Als Versegly aus der Gefangenschaft nach Ofen kam, und hungerte, unterhielt ihn Boldogrėti grossmüthig. -- Als Boldogrėti Pápays Werk in Kultsárs Blätter recensirte, trachtete Takács den Judex Curiae dazu zu bewegen, dass er diesen groben Chicaneur von seinem Dienst wegjage: Ürnényi stand von Horváth nicht ab: Er ist ein sehr geschickter braver junger Mann, und ist mir treu attachirt: was gehn mich diese Zänkeren an. Was urtheilen Sie nun von Boldogrėti, und was von Takács? Takács war Erzieher bei dem Sohn des Georg Festetics; und Dichter und Prosaiker, so so. --

Hier geht die Rede, Ponyatovszky soll die Krone von Pohlen zur Mitgift der sächsischen Prinzessin erhalten. Ich weissage, ohne data zu haben, Napoleon ist den 2ten Xber zum Kaiser von Deutschland erwählt und gekrönt, um seyn Ideal, Karl den Grossen, auch hierin nachzuahmen.

Diess hebt den in Wien stipulirten Rang in der Diplomatie auf. Wie wird unser Hof diess und den in *Schönbrunn* gestifteten Orden de trois toisons d'or verschmerzen? Wir können wieder in einen Krieg verwickelt werden. Gott wache über uns! Meine 2te Weissagung, wozu ich aber keine Gaben des Gottes zu Delphi von Nöthen habe, ist, dass Cardinal Fesch Papst werden wird. Dass die Bildnisse von Pius VII. in Paris verboten sind, wird Ihnen aus Kultsárs Blättern schon bekannt sein.

Den 26. Xber.

Endlich kommt Ihr Schreiben vom 12. Xber, auf welches ich seitdem ich diesen Brief abbrach, von einem Posttag zum andern mit einer Sicherheit, die keinem Zweifel Platz übrig liess, wartete. Wie sehr bin ich beruhigt zu wissen, dass meine Päckchen endlich einmahl in Ihren Händen sind! --

Graf Joseph Desöffy gab meines Wissens nichts, als kleine Gelegenheits Gedichte heraus; er arbeitet jetzt an einer ungarischen Uebersetzung des Tacitus.

Ich habe gehofft, Ihnen diesen Monath noch die Recension der Regék des Kisfaludy schicken zu können, aber häusliche Geschäfte, Besuche etc. machten, dass ich das verschieben musste. Auch nahm mir jeden freyen Augenblick die kleine Abhandlung, — welche ich als Anhang zu der Epistel an Berzsenyi drucken zu lassen gesonnen bin und in welcher ich die Apologie meiner Jamben, und manches über den Hiatus und synizesis (zwei Dinge, die Ungarns Metrik nicht kennen will), dann den Erweis, dass nicht nur im Deutschen, sondern nicht einmal im Ungarischen ein accentuirter vocal, mit einem durch die position zum langen gemachten für einen gleichen genommen werden kann, und zuletzt die Anti-Vossische Apologie der Sonette vorbringen möchte, — ganz weg. Ich musste dazu vieles lesen. Und stellen Sie sich vor, eine zu Basel im Jahre 1512. gedruckte Grammatica P. Francisci nigri veneti sacerdotis oratoris facundissimi (sie ist mit gothischen Lettern gedruckt) gab mir so viel Licht, als ich dies in keinem neuern fand. Ich werde das Manuscript dem Professor Kézy zur Übersicht mittheilen. Er war Professor der Poesie, und ist mit den Büchern des Collegii sehr bekannt; kann also leicht alles was nöthig ist, aufschlagen. Heute las ich zu dieser Absicht Cicero de Oratore. — Ich bin von der Wahrheit meiner Satzungen überwiesen. Ob sie auch meine Landsleute überweisen werden, weiss ich nicht; aber dieses soll mich nicht abschrecken. Die wollen ja nicht einmal das zugeben, dass die Deutschen eine Poesie hätten. Sie glauben, bleibende sey *bloss darum* ein dactylus, weil Klopstock das Werk dazu gestempelt hat. Hier diesmal nur so viel:

Ἄνθρωπ', ἀπελθε, τὴν σκάφην ἀνατρέπεις.

Dies war das Wort der Jambe zu Hipponax, welches dieser zum Schema seiner Jamben gemacht hatte. Hier folgt es in zwei Übersetzungen, welche beyde aus Spondeischen Füßen bestehen.

1. Békét, békét hát; nézzd dézsám már döl. — und
2. Pajzán, el tölem, nézzd, a vedrem döl —

die Zeile No. 1 besteht aus accentuirten vocalen. Die untere No. 2. hat an den Stellen, wo der jambische Fuss eine kurze Sylbe fordert, lauter Sylben, die durch eine Position lang gemacht worden sind. Und die zweite lässt sich doch jambisch scandiren; die erstere ganz und gar nicht. Zwischen einem accentuirten vocal und einem, wel-

cher bloss durch die Position lang ward, ist also ein auffallender Unterschied.

Den herzlichsten Dank für die Bestellung der Übersetzungen von Sallust, und die Anfrage, wegen den [!] Kupferstich, so wie auch wegen der Nachricht von Dobsa und von dem Knaben, der nach Kázmér gehen soll. Ich werde den Artikel wegen den [!] letzten meinem Schwiegervater morgen mittheilen, und seine Antwort Ihnen überschieken.

Aus Nitschs Manuscript blieb die Zeichnung von dem Elephantenzahn hier. Doch diese kann und werde ich Ihnen nachschicken. Wenn Lindenau und Sie selbst dazu Anmerkungen, oder einen Anhang arbeiten wollen, so wird es mir sehr lieb seyn. Ihre geognostische Belehrung war mir sehr angenehm. Ich wünsche herzlich, mein theurer Freund, dass Sie auf jedem Wege, den Sie betreten, sich Glanz zuziehen. Me autem nihil aequi ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat: res homine dignissima; praesertim qui nullius sibi conscius culpa, posteritatis memoriam non reformidet. Plin. Epist. V. 8. — Diese Stelle ist mein heutiger Erwerb. Ich las den Vormittag den Plinius, den ich viele Jahre schon nicht las. Ich schlug ihn auf, weil mir folgende Stelle nur dunkel vorschwebte, und sie war mit Flammenschrift in mein Gedächtniss und Herz geschrieben: Oportet quae sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare. Dies wird mein Grundsatz bey der Erziehung meiner Töchter seyn.

Mein Bruder Miklós ist jetzt hier. Er wohnt in Pászthó, bey Gyöngyös. Auch er litt Unmenschlichkeiten, wie ich, und leidet jetzt, fast die nehmlichen Verkürzungen. Deckte sich Franz Moor nicht mit *unserer Mutter*, so würden wir schon Rath finden. So ist nichts zu machen.

Ich habe gewusst, dass Ihnen das, was Sie erhalten haben, Freude machen wird, und gefühlt, was Ihre unschätzbare Freundschaft verdient. Ich bedaure, dass ich abbrach, weil sich eine Gelegenheit darbot. — Glück zum neuen Jahr, mein theurer Freund! Ihnen und Ihrer Freundin und unserer Amélie. Ich empfehle mich Ihrem gütigen Andenken.

Scheverlay succedirte dem seligen Nitsch. — Joseph Vay der Septemvir und Ober-Curator machte dem Pataker Collegium ein Geschenk von 5000 f. mit der Verfügung, dass dieses Geld binnen 100 Jahren nicht angerührt werden darf, sondern dass die Interessen

jährlich zum Fond geschlagen werden sollen, so entsteht ein unermesslicher Fond.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1618.

Csehy József — Kazinczynak.

Szerencsés uj esztendő!

Kedves barátom, 29dik Octoberi leveled Troppauban December 12dikén jött kezemhez, a hova előre küldtettem a Regiment' dislocatióját regulázni. Békességi quártélyaink elnyúlnak az Austriai Silesiában. Johannisbergtől Teschenig menten a burkus határ széliben több mint 20 mérföldnyire. A táj igen népes, a lakosok nagyobb részin Németek, a kik egy különös dialectuson beszélnek, az industria minden czikkelyekben nagy. Troppau maga egy annyit ér mint Sopron. Regimentünk örül, hogy Lengyel Országba nem kellett vissza menni; mert még a jó Sarmatia igen faragatlan. Itt való mostani lakásom Wiese névű faluban vagyon, az Oppa vize mellett, Jaegerndorfon föllül egy mérföldnyire a hegyek között. Svadron Commandansom Jaegerndorfbán vagyon. Az ott való póstáról szedem leveleimet.

Közlött nyájas epistolaidat, és a szép sonetet megfoghatatlan gyönyörűséggel olvasgatom. Kétséges vagyok, mellyiknek tudjam adni az elsőséget; a Wesselényinek szöllő gazdag poetikus festésekkel, hol pedig csipős, midőn vagdal, a Rádayhoz való egy egészből alkotott szép műv vigan enyelgő és bölcs. Ha egyéb okon nem is, csak e szép *épître* végett szükséges lesz, hogy fiat szüljön Nagyságos hitvesed. — A sonettet 13dik Aprilisi leveleddel kaptam meg először Koniecpolban Lengyel Országban a Pilica mellett Julius 4dikén. Most egy szóban (*szabdalásba*) veszek észre változtatást, melly által mind a metrum, mind a kifejezés nyert. Ezt a szép versezetet a leg szerencsésebb olasz sonettek testvérjeknek fogadhatják. Óhajtvá várom, hogy többi költeményeidet is olvashassam. Ezentúl a háború' lecsendesedésével újra társalkodhatok hazai Muzsáinkal. Most elrejtve magánosságban élek, világot felejtve, s tőle viszont elfelejtetve.

A békesség meg készült olly kelletlen, mint kéntelen: A parasztok azt kérdezik szent együgyűségekben, hány esztendőre való volna ez a békesség. Spielberg beomlott, falaiban a setétség' madara

fog költeni, bús regéket fog róla mondani a jövőendő kor, és rettegni nevétől. — Ki adja tengeri réveinket vissza, reménységeinknek leg-szebb csillagát? A mit vérrel kerestek Őseink. Úgy hallatik, hogy az elfoglalt horvát és dalmata tartományokból Napoleon egy Ráczi Országot akar fundálni. Ha e népeket ez által el idegenítheti a Muszkákhoz való titkos hajlandóságtól, egy kis helyre pótolását látnók kárunknak. Mi jelesen előnkbe adja Ő, miben kell keresni az álladabnok' fundamentomát, t. i. a Nemzetiségben. — Azt is hirtelték német Agensek, hogy Magyar Országtól Pozson, Moson és Sopron Vármegyéket el akarnák szakasztani, és a csonkult Austriahoz foglalni. Már ehez én is *nie-pozwalemet* mondok. Nem várnám, hogy olly kevés energiával birna nemzetünk, hogy még így is hagynánk magunkat fogyasztani. Ha valaha, most e criticus üdőkben szükséges az *esprit de Corps*, különben oda leszünk. Most kellene egy Stentor, a ki minden Órában azt kürtölné honosaink füleibe: *Ébren legyetek!*

A Landwehr-Bataillonok haza bocsájtattak, de tisztjeik megmaradtak tractamentumjokban. Így lesz talán az Insurectióval is.

Édes barátom, élj boldogul, s legyen gondod reám. Virág áll e és mit dolgozik?

Wiese. Jaegerndorfnál

13. Dec. 1809.

Öllelek ezerszer

Csehy József mpr.

Nem tudván okosabb dolgokkal tölteni leveletem, egy trefát írok ide, mely több esztendőök előtt Regimentünkben történt, s azóta mindég emlékezetben maradt:

A mi Oberster Kesslerünk, a ki e Regimentnél való hosszas szolgálatjában soha magyarul meg nem tudott tanulni, kapitányból Májornak avancérozván, kérte az egyik fő hadnagyot a Svadronban, hogy egy kis magyar oratiót tenne fel neki, mellyel a Svadrontól el búcsúzhatna. Ez meg tett. A Svadron kirukkolt. K. Major a front elejbe áll lóháton, kalapjába teszi az oratiót, mert még akkor kalapot viseltek a tisztek, s illy formán kezdi olvasni: *Vitézek, Igen sajnálom, hogy ezt a derék, és sok jeles tolvajságokkal* (irva volt tulajdonságokkal) *ékes svadront.* — Itt a szél kikapta a papirost a kalapból, s elvitte. Da hat man den dreck, azt mondja K. . . . sagen Sie es ihnen weiter, Herr Oberlieutenant.

Ha nekem írsz, arra kérek, hogy leveledet par Vienne Troppau à Jaegerndorf utasítsd.

Engedelmeddel még egy jegyzet: Az egyyik építreben; *feltette fejét* úgy tetik, hogy Germanismus. *S'obstiner, se mettre en tête* megátalkodni, magát megkötni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1619.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Decemb. 13d. 1809.

Kedves barátom!

Nyughatatlanul vártam leveledet, 's már épen emlékeztetni akartalak, midőn Nov. 22dikén Beszterczéről írt leveled végre megérkezett, 's aggodásimat elverte. Félek, félek édes barátom, hogy Te hosszabb időre léssz katona mint gondoltad. Az ember el nem tudja látni, mik lesznek ezen készületből. Kassán és Szomolnokon keresztül tenérdek népünk megyen Galiciába; (az ő fuvarozásokban szegénységünknek döglik 's kiáll marhája. Lehetett e szerencsétlenebb dolog 's gondolat, mint ez a' nekünk semmit nem használt és véghetetlenül ártott háború? És köszönjük Ő Felségének, hogy a' békét megkötötte, mert még többet vesztheténk vala.) — Mit akarnak ezek a' népek ott? a' felzúdult Galiciánusokkal akarják e éreztetni a' felzúdulás büntetését? vagy külső hatalomtól felünk? Ez szükségtelennek látszik a' garatirozás [!] után: amaz még szükségtlenebb! Peragit tranquilla potestas, Quod violenta nequit, mandataque fortius urget Imperiosa quies! Eggy Galiciái Gubernialis Consiliárius és Kánonok Ő Felségéhez Tatára 's Komáromba járt ezen háború alatt, 's megkérdetvén, honnan jöhet a' Galiciánusok' felzendülése, azt felelte, hogy onnan, mert oda német Tisztviselők adattak 's a' Galiciánusok eránt bizatlanság is mutattatik a' zsarolások mellett. Nem becsülöd e ezt az embert, a' ki Fejedelméhez úgy volt hív, hogy kötelességének ismerte kimondani a' veszedelmes igazságot. Én nagyon becsülöm. Bár mi is olly igazak volnánk Fejedelmünk eránt. De a' ki konczot remél, vár és kér, mit gondol az a' yeszedelemmel, melly a' Hazát — és így a' Fejedelmet is, mert hiszen ez a' kettő elválaszthatatlan — rettegteti?

A' mi Insurrectiónk sem oszlott-el, 's népünk katonáknak fogdosztatik. Háborúhoz készülünk e ismét? Én nem tudom, pedig erről csak az nem elmélkedik, a' kinek nincs mivel elmélkedni, quia

caput ad nostrum furor bellantium pertinet. Azt sejdítem alkalmasint, hogy Napóleon most ad egy kis alkalmatosságot a' neheztelésre; mert én a' néhai Római Birodalom Fejedelmeinek Párisba lett idéztetéseket oda magyarázom, hogy Napóleon köztök új osztályt akar csinálni, 's birtokaiknak határaikat jól arrondirozza, egyszersmind a' Nagy Károly példája szerint, a' ki neki kedves ideálja, a' Francia korona mellett felveszi a' Német koronát is, 's így a' két rokon nemzetet ismét öszve atyjafiasítja. Rettenetes colossus ez a' mostani Francia colossus Portugalliától fogva Bosniáig és le Siciliáig a' Belttől! Pedig a' physicali erővel itt a' morális erő is eggyesült. Erő nélkül haszontalan sőt veszedelmes dolog valamit kezdeni. Nem tudom meddig viszi az Anglus. De soká nem viheti. Az segíthetne a' dolgon, ha Sándor Császár szorosan és igazán eggyesülne a' mi Udvarunkkal és a' Törökkel. De már most késő erről gondolkozni, mert Sándor Napóleonhoz áll. Valóban nagyon interessáns dolog azt látni, hogy a' dolgok mint feslenek-ki, és a' francia Uralkodás mint jut-el a' maga szörnyű céljaihoz. — Én azt várom, hogy ma holnap Cardin. Fescht látjuk a' Római székhben. (Nem is gondolodom arról, hogy Pius intoxicáltassék, megölettesék. Esztelen a' ki arról csak álmadozik is. Az eggyik (a' megöletés) haszontalan sőt ártalmas cselekedet volna, az elsőbb (az intoxicatio) olly ocsmány, hogy arról az, a' ki nem csak nagy lenni, de nagyságra érdemesnek is kíván ismertetni, soha nem gondolkozhatik; osztán az veszedelmes is, mert kezdje-el csak egy az Uralkodók között, sorba megyen rajtok a' veszély. Napóleon még sem mérget nem adattatott, sem Höllenmaschint nem csináltatott; az ollyan csak Londonban tud készülni.) 'S ha Fesch lesz Pápa, bezzeg hall 's lát a' világ változásokat!

Ha a' Bécsi Annálisokat olvashatod, a' Septemberi darabban meglátod Recensiómat a' Himfy szerelmei felől. Épen tegnap veszem azt a' hírt, hogy érette mind maga, mind a' Vármegyéje nagyon neheztelnek. Láttál e' rendesebb neheztelést! Így teszi a' nagy embert is kis emberré a' maga szertelen szeretete. Pesten igen nagy javallással vették recensiómat, és azt írja egy érdemes barátom, hogy ők mingyárt ki ismerték, hogy az az én tollamból folyt, 's buzdítanak, hogy recenseáljak többeket mert (úgy mondanak) literaturánkat semmi előbb nem viheti. Én ugyan ezt tartom, és ha az egész világ ellemem toldúl is, ezt fogom cselekedni, 's bár magyarra fordítva is mondhatnám.

Thaliem csókolja kezedet áldásodért. Kimondhatatlanul nagy és szép gyermek. Esztendő alatt csaknem utól éri nagyságban a' kis természetű Geniet. Éljen igen szerencsésen megváltoztathatatlan lelkű férjfiú! Siró szemmel 's lángoló lélekkel olvastam leveledet.

Itt az a' hír, hogy Herczeg Ponyatovszky a' Szax Király leányát veszi a' lengyel koronával. A' Német korona és a' hármas arany gyappjú Schönbrunnban lett alkotása nekünk nagyon fájhat. Aligha új hábotűba nem keveredünk. Bár csak hív társaink akadnának ezen esetre. De a' Bavariai Király arra magát bizonyosan nem adja.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1620.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

O. Andrásfalván Dec. 13dikan 1809.

Nagy Erdemű Tekintetes Ur,

Oka eddig való ismét nem irasomnak erre a feleletre várakozásom volt, melyet négy nap olta sokszor elolvastam Grófnénk előtt-is. Ebben sietek a' Tekintetes Urral olly gyönyörűen megegyező kedves Léleknek, a' Grófnénak parantsolatját tellyesíteni, és nagy leszen örömöm, ha valóságos gyönyörűséget fog benne találni embert-szerető szíve, elbeszélésem által.

Szebenből Szeptembernek 26dikan kiindulva, egy szép őszi Napnyugtakor a' harmadik Stacionál jöttem, midőn az uton egy szép növésű, 's kedves ábrázatu menyetskét nehezen menve, megpillantottam. Mellette menvén, könnyes szemmel tekintett reám. Megállítám a' posta kotsist, 's kérdezém az Asszonyt baja felől. Megütődtem előszer, hogy sem Magyar, sem Oláh — melyet kotsissommal tetettem — kérdésemre, nem tudhattam meg, baját, hogy könnyei okát nem enyhíthetem. Szász lévén, szerentsémre Németül szólhattam vele, 's megtudván, hogy Megygyes felé megyen, felvettem a' kotsira. Mint örültem ekkor, megtudván, ki van általam megkönyebbítve. Testvére a' Vadászok közé álván, Szebenbe mene, annak látására, 's egy nap terhes állapotjában gyalog három stációt teve. Az utolsóára érven, alig mehetett egy cigányné kunyhó-

jába, hol egy fiút szült. Ennél volt egy nap minden leves, étel nélkül, melyet nyomorúságos házi Gazdánéja neki nem adhatott. Gyermekeit harminadnap ölébe vette 's megindult vele. Híjába kért egy Oláhot, kit utjában elől talált, nem vette fel szekerére. Megigértém neki mindjárt, hogy utam az ő lakó faluján menvén keresztül, egészen Anyja házáig viszem. Az elkeseredett ábrázat vidámmá vála egyszerre, 's én lekaptam öröömömbé köpönyegemet nyakamról, ráadtam, 's gyermekére. Szegény! mind azt monda, hogy majd a' hives esti szél engemet fog helyette meghűteni. Vidáman áldott; míg anyai örömmel nézegette kereszteletlen gyermekét köpönyegem alatt, én mind a' legtisztább örömet éreztem. A' posta Mesterné beteg lévén Meggygyesen, egy fogadóba mentem, de a' rest Szász fogadósne nem készített kérésemre semmit is számára. Meg kellett egy darab kenyérral elégednem, melyet neki adhassak. Az vigasztalta, 's engem-is, hogy megindulván, egy óra alatt falujokban leszünk. Frantzia legényemet, kit tanítványom 's az én számomra fogadtam Temesvárt, addig mellette hagyván, ez a' volt Dobos megszánta, 's a' maga utolsó négy garasan akart neki bort hozni, melly szép akaratját tellyesíteni ismét én valék szerentsős. Felírtam neki nevemet, 's másnap keresztelendő gyermekének kereszt Apja lettem, 's örömmel hagytam el azt a' falut esti tizenegy órakor. Tudván, hogy a' Grófné az ilyen tselekedetekben gyönyörűs[ég]ét találja, 's ezeket gyakorolja, kinek beszélhettem volna-el nagyobb önmegeledeéssel? Az Andrásfalvinak is tetszett, de tetszik tudom a' Széphalminak-is. Tisztelt Tanítóm, kedves Kazinczy! a' Sopronyi Kis halhatatlan lantja, mikor az Igaz hát barátomat zengette, *Érdemes* felé repdestek hangjai.

Tsókolom kezét, 's megindulással köszönöm reám emlékezését. A' kis Zsenit, kinek ártatlan ajakáról három tsók van orczámon, köszöntöm.

Vajha megérdemelném valaha azt, a' mit a' Tekintetes Úr rólam mond. Gyönyörű Széphalmy hatvannégy óra! Melyet ott eltöltöttem! —

Meg fogom próbálni azt a' pályát, melyet a' Tekintetes Úr elejbém mutat. Felvállalom a' Literatur Zeitung kiadását. Azok közül, kik segítőim lesznek, a' legérdemesebbek bé fogják takarni azt, a' hol gyenge leszek. De, jaj, ha olyan leszek mint némelly ifjú író társaim. A' kiadás, úgy gondolom, nem kezdődhetik elébb 1811dik esztendőnél, mert elébb Munkákat kell egybegyűjtenem, 's könyvnyomtatót. Köszönettel veszem oktatását a' Tekintetes Urnak, 's

kérem tehát, küldje be Recenzióját, 's egyebeket. Prof. Nagynak még írni fogok, mint Prof. Fejérnek Pestre már írtam. Ő egy periodicus Írást akar hasonlóképpen kiadni, nem tudom hogy nem ütközzünk e ez igyekezetiünkben egybe. Szemere is készült. Arra kértem én, hogy álljon a' Muzsák Ahnanakja kiadásába hozzám, nem tudom, mit fog felelni. Arról le mondok, 's erre készülök. Tőlem a' Gyermekek számára készíteit Magyar fordítások recenziója fog belé menni, Dante la Divina Commediájából némelly helyek, 's élete, mellybe már belé kezdettém. Kist, Virágot hasonlóképpen kérni fogom. Erdélyben Prof. Tompa ígérkezett.

1810nek Szeptemberében fogok Lajossal Kolosvárra menni. Török Typhographus azt ígéré a' mult tavasszal, hogy új tiszta betűi lesznek, 's addig sürgetni fogom, 's vele a' nyomtatás eránt végezni. Hochmeister egész nyomtató Műhelyét, könyveit az Universzitásnak ajándékozván, oda is új betűket akarnak.

A' nyomtatás költségére, úgy gondolom, legjobb lenne, ha Előrefizetőket szednék. Külömben az lassan kél-el, 's az exemplárok rajtam maradnak. Póstán első esztendőben ha nem lehetne küldeni, a' Sokadalmaik alkalmatosságával küldeném-el Olvasóinknak.

A' formát legyen tehát in 4to, kék vagy piros boritékkal. Tsak attól tartok, hogy a' Német ujságok olvasásába a' Magyarok mohón belékapván, elegendő olvasóink nem lesznek, mivel hogy a' külföldi Intelligenz blattbeli hiradások ebben későbbben fognak megjelenhetni. Oh, sok, igen sok vagyon a' mi utunkban, 's én nem hiszem, hogy mi Magyarok boldogok legyünk. Új szégyen lenne, ha az ilyen tudományt terjeszteti igyekező Munka illendően nem maradhatna folyásában.

A' felvetetett Társakoni kívül senkitől nem fogok Munkát elfogadni, 's így elkerülhetem, hogy olyan idétlen Szerelmesi, Névnapi Raptások mint a' Segítőben, Mindenes Gyűjteményben vagynak, nem fogják lealatonítani a' Munka bétét, az érdemes Munkás társaktól jól által gondoltak, használók jövőn kezembe.

A' hiradást Kultsár, a' Magyar Kurír, 's a' Pozsonyi Ujság által akarom tétetni.

Adja a' Tekintetes Ur kérem, hozzá való tanácsát.

A' Gubernátor Gróf Bánfy György, Gróf Bethlen Gergely, Gróf Mikes János Consiliariusok beadták resignáziójokat. Ezek tartatnak az Erdélyi Matadorok között. Gubernátornak János Hertzeg váratik, 's még két Hertzeg, tám egyik Ország Commissáriusának.

Baro Wesselényi Miklós halálát terjesztő szomorú levélben — mely most jöve Grófnénkhöz-is — erős kitételek vannak, az ő érdemeinek meg nem esmerése felől. *Beteg ágyában vették-el Administrátorságát* *. Az ifjú Báró mellé azt óhajtanám, egy valóságos derék Nevelő menne. Tökés már egy más helyen van, Gróf Bethlen Imrénél.

A' Tsuklató most Nénjénél, Gróf Bethlen Ádámnénál, szül. Gróf Gyulai Katánál vagyon, 's a' télen Kolosváron fog vele lenni. Adnak az Egek! hogy a' petsétgyűjteményt a' Tekintetes Ur maga hozná bé számára. Holnap menvén oda ember, meg fogom neki írni megajándékoztatását.

Lajos azt kérdezgeté tegnap előtt este az asztalnál tőlem, hogy ha Szeptemberbe találna a' Tekintetes Úr jönni 's minket Kolosvárra mentünkben utba kapna, visszatérnénk e Andrásfalvára? Két testvére, Fanny és Constance pedig azt disputálák, hogy a' Tekintetes Ur hol hálna, 's katzagással fakadánk ki a' Grófnéval, mikor Constance arra az esetre, hogy ha Grófnéja is bejő, nem akará megengedni nekem, hogy az én szobámban Lajossal háljon. Egy nap nem mul-el, hogy Széphalmot ne emlegetnénk, 's négy szomszédot akaránk tegnap este eltserélni, tsak a' Tekintetes Ur körülünk lakhatna!

A' Grófné nem ír most, azt mondá, mivel én irok. Azonban köszönteti a' Széphalmi egész Familiát. A' *nem rossz végből* sokszor előfordula.

A' kért Oláh leány neveket most küldöm Flóra, Floare ilyenképpen mondatik-ki, kitsinyítve Flórika, Nasztásia Sztanka. Szafta. Ivána. Rebeka. Domnika. Szia. Nutza. Marutza. Nutzika. Illina (Ilona). Szolonyia. Gyárvászia. None. Joána. Anika. Alexandrina. Parasztyíva. Matzinika. Szandika. Katalina. Éva kitsinyítve Jévuka. Thodora. Iszina. E szépnék tartatik. Thódoszia. Nyaksa. Ruzsanda. Márinka. Éppen kettő hiján harmadfél tuttet.

Örvendeztessen a' Tekintetes Ur minél előbb betses levelével. Ajánlván magamat tisztelt barátságába, vagyok a Nagy Érdemű Tekintetes Urnak

igaz barátja
Döbrentei Gábor

*. «Ez a hír hamis.» — Kazinczy F. jegyzete.

Az én Magyar Országra tett utam igazán szép volt. Csak az Atyám látása hibázott. Mélt. Szerentsynénél sajnálom, hogy csak három óráig lehettem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1621.

Sipos Pál — Kazinczynak.

16. Xber. 1809.

Tekintetes Ur!

Ítélj meg, mire nem vészi az embert a' Barátság! Én messze vagyok attól a' tudós állapottól, hogy a' Filozófiába világot adhaszak: még is a' Barátságért próbát tettem, és irtam, a' mit írhattam. Óriási lépésektől nem lehet félni, sőt attól inkább, hogy, mint egy Pujának apró lépéseit, ezt is olj alkalmatlan leszsz követni. Arról se merek felelni, nem tsapponok e ki valahol a huntsutság [!] miatt, meljel a' Filozófiába pillantok. — Németül irtam: nem azért, hogy magamat mutassam, a' mint az meg is tetszik: de valahogy a' Filozófia jobban szöll német nyelven: és én is, a' mit tudok, németül tanultam volt. Egyik füzetet a' minap a' siettség miatt el tévesztettem, most surrogálom azt is, melj a' többihez tartozott volna.

Én részemről, valamint magát a' tárgyat, úgy azt az alkalmatos-ságot is nagyon betsüllem, meljet ezen filozofiai tárgyról való gondolkodásra nézve nyertem.

Igy függ a' külső környüállásoktól az ember, hogy sokszor tsalakszik valamint így, a' mit nem tselekedett volna másképpen.

Méltónak tartom a' Gall Recensensét újra is megemlítni, a' ki úgy látszik, hogy a' dolgot igaz filozofiai pontból tudja nézni.

Az Intelligentz Blattokból kijegyzett darabokat is meg olvastam; de a' Tekintetes Úr kívánságát indirecte kívántam teljesíteni, hogy ne Rapsodiát, hanem a' heljett valami Egészet küldhessek, melj amarra nézve is kults gyanánt szolgálhasson.

Ha meg nem felelhettem is pedig a' Tekintetes Ur bizodalma-nak; de nagy köszönettel tartozom érlette.

Többire magamat betses favoriban ajánlván, alázatos tisztelettel vagyok

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja

S. patak 16a. Xber. 1809.

Sipos P. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1622.

Kézy Mózes — Kazinczyna.

Nagy érdemű Tekintetes Ur!

Sajnálom, hogy az Annalisokat hamarabb vissza nem küldhettem. Inné czennel küldöm szíves és alázatos köszönet mellett. Kiváltképpen megolvastam a Verseghi és Kisfaludy Recensióját, és sokat épültem olvasása után. Melly igen kitettség minden Recensiójából a Tekintetes Urnak a részre nem hajlás, és hogy tsupán az igazság vezérli pennáját. Én még Kisfaludit nem esmertem annyira, mint már azon Recensio után esmerem. — Melly igen boldog Személy Szegedj Rósi!! Nagyon tettzett nekem az a kifejezés, hogy Baróti Veteranusa a Magyar Literaturának. — Ez is adott a gondolkodásra alkalmatosságot, hogy a Magyar jó fejek égnek a Patriotismus tüzétől. — Az Ohmützi Plebanus ugyan világos Papista, a mint meg tettzik munkájának Recensiójából. — A Gall Theoriája ugyan tsak fundamentomosan van recensealva.

Az Oeconomie der Naturt küldöm szíves köszönettel. Figyelmetesen elolvastam, és bátorodom kimondani mit értek felőle. Az Auctor crassissimus Materialista. Gondolkodása néhol nem olly igen excentrich; de nagyobb részéről, vagy egyáltalába ítélvén a könyvetske felől, igen különös és nevetséges Philosophiát foglal magába. Melly igen nevetséges a többek között, mikor azt magyarázza: miért nem lehet a meghóltak lelke communicatióba az élőkkel. — A kívánt Levélet is küldöm — a másod izbe oda küldetettnek párja elégett. Nem tudom, honnan leljek szót a Tekintetes Ur felőlem való gondoskodásának megköszönésére. — Igyekezek, hogy a várakozásnak megfelelhessek. — Az oda küldött két levélnek foglalatja

cogit me noctes vigilare serenas.

Bártsak az Academia ne tsinálna scrupulust, vagy tsak egy esztendőre határozatnék. Ezt sok okokra nézve ohajtanám. A Tekintetes Ur biztatása után én jó reménységben vagyok, ámbár a *Soltzai Levél nem minden részben hizelkedő.*

Culpa docentis

Scilicet arguitur. quod laeva in parte mamillae

Nil salit Arcadico juveni.

Juvenalis Sat. VII. 158. 159. 160.

Ezek az öreg Evander szavai Aeneashoz:

O mihi praeteritos referat si Jupiter annos!
Qualis eram cum primam aciem Praeneste sub ipsa
Stravi — — — — —
Et Regem hac Herilam dextra sub Tartara misi:
Nascenti cui tres animas Feronia mater
Horrendum dictu dederat, terna arma movenda
Ter Letho sternendus erat — — —

Virgil. Aeneid. Lib. VIII. IX. 560—566.

Ditsekedik az Öreg ifjúságának vitézségében, mint Nestor *Homerusnál*.

Felkerestem azon könyvet, mellynek Praefatiójában a tudva lévő Epigramma vagyon. Itten ezen Juridicus könyvnek Írója tsak egy Distichont említ, és azt is valami kis változattal: azonkívül ugy hozza elő, mint más versét. De én még is azt tartom hogy Lónyai nem írta azt az Epigrammat, semmi részben is, és itt az Író a másik Distichont önként mellőzte el. De külömben méltóztassa a Tekintetes Ur maga megítélni a dologot. E végből küldöm azon könyvet is, a mellynek praefatiójába azok a sorok találtnak.

Sok könyveket felhánytam a Csétsi maniájára, de haszontalan. Ugy tartom, Rozgonyi Prof. Ur által leghamarább tehetek szert olyan paginára. Ezzel tehát még most adós maradok. Küldöm mostan a porzót is. A Jenai Literatur Zeitung Darabját Prof. Sipos Urtól várom, az Idealismusra tartozó Német Aufsatzjával. Azt tartom, vette az olta a Tekintetes Ur Pólyára bizott leveletem, a Sipos Prof. Úréval együtt. A Méltóságos Ifj-Asszony kezeit alázatosan tsókolom; s magamat tapasztalt kegyes gratiájában ajánlván, maradtam S. Patakon 16. Dec. 1809.

A Nagy érdemű Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolgája

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1623.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz úrnak
alázatos tiszteletem!

Horvát barátunk a' Pápay Recenzióját nem-megelégedéssel fogadá. «Sajnálom, úgy monda, hogy Kazinczy szóllanom kényszerít: de bizony hallgatnom lehetetlen leszen.» Kérém, hogy közlené velem véleményeit: 's hallgatott. E' szerént ítélete felől semmit sem írhatok.

Én a' napokban a' «*Magyarok Istene*» szóllásmódról kezdék egygy kis grammatikai értekezéshez, szándékomat kijelentettem Horvátnak is. Ő Révainak kéziratával «*Grammaticae Hung. Pars Quinta Syntaxis Sectio II. de Constructione Pronominum. Cap. I. De Pronominum usu Possessivo,*» ajándékozott-meg. Kováts a' kinek hasonlóképen kinyilatkoztatám, hogy Révai ellen felkelni készülök, fenyegetett. Mihelytt készen leszek munkácskámmal, azonnal közleni fogom azt Érdemem felett való Drága Nagy Urain Bátyámmal. Instálom addig is észrevétét e tárgy felől. Révainak csak ezen sára szükkölködöm már felelet nélkül: «Mirum est, hos isto tamen casu sic velle: ut sola antecedentium terminatio pluralis in construendo sufficiat, eorum relativis in singulari numero relictis: quod aliis casibus analogis fieri posse multum reclamarent. Az emberek, ki itt vagyon (Homines, qui hic est) cur non regula subsistat? Emberek, habent k. pluralis numeri notam et hoc ita esse sufficit. Ut quid eadem nota afficiat et relativum ejus *ki*? Urgent vero illi et hic pluralem numerum, kik. Az emberek, kik itt vagynak (Homines, qui hic sunt).

Azt kérdém itt Horváltól, hogy miért és honnan ezen külömb-ség: hány, mennyi *volt*; sok, elég, több, ezer (temérdek) *volt*, és hányan, mennyien voltak? Sokan, elegen, többen, ezeren *voltak*. Miért, hogy az *an* és *en* miatt pluralisban veszik magokhoz az ígét? Csak te dolgozzál, felele ő, épen ez is ellened harczol. Azonban, dicsekedéssel írom, hogy Horvát azt vallá, hogy még illy közel nem járt senki ezen tárgynak belsejéhez, mint én. A *Szokást* csak annyiban emlitem, a' mennyiben ellenfeleink a' halottas beszédbeli szenteknek közökönt. Pedig itt is el lehetne mondani azt, a' mit Kazinczy a' Zrini versificatióra Voltaire után mondott: hogy egygy egész nemzet meg nem tévedhet vagy olly sokaig nem tévelyeghet. 'S Sylvester, Pereszlényi sat. nem lett volna elég szemes?

Én nem bánom ha a' korpa közé keveredem is. Nem tartom érdemem' esorbulásának megvallani, hogy hibázható vagyok. De hinni nem tudom, hogy valaha nyelvünk oda juthasson, a' hová Horváték akarják, hogy jusson. Azonban meg lehet, hogy a' bakszakállú Grammaticusok miatt így kellek beszélnünk: *Hallgass te ördögök ördögök. Hiszesz, a'nyit tsak tudod, hogy hányattak vetettek ruháid, nem érik a'nyit most, mint érték a' kor, midőn még újak valának. Az elviseltettek köntösök rakvák szennyekkel; én kedig a' szennyvel rakvák köntöst nem hordom. Úgy e, tiszteltettek barátim, a' ti magaitok köntöseik is szépebbek ezeknél?* Risum teneatis amici. —

Engemet az Insurrectióhoz régi barátom, Bozóky István, vive ki magával. *Barátságunk' (1802)* kezdetét az egyforma gondolkozás és érzés vetette meg. Most szinte úgy tisztelem és szeretem Bozókyt, mint akkor szerettem, midőn engem iskolába járó, ő már egy Fiscalis, *Te* barátságára méltatott. De gondolkozásaink' módja(aik?) már nem egy többé. Ő a' költemény' stylusát, sőt a' költemény' legelső érdemét onnan méri, ha az épen úgy foly, mint a' proza. Kovács József verseire gyűlad: 's nem érzi azt, a' mit Kisfaludy és Kis zengenek, mert nincs benne Reim, igaz Reim. «Mennyivel szebb lett volna *Vidához írt Epistolád*, ha azt úgy írtad volna, mint azon Verseket, mellyeket Tavaszí Virágok gyűjteményembe felvettem; vagy mint azon verseket, mellyeket Kováts Józsefhez éneklél.» Tavaszí virágok! Kováts Józsefhez! Eszembe juta a' mit Kazinczym a' Hazai 'Tudós. 1. Eszt. valahol mond: nincs — mint a' mit a' pirító magasztalás — Abán, Fejér Várm. láttam Kováts Józsefnek össze-szedve minden verseit. Gencsy Sámuel Úr, most még Kapitány a' Szabolchi Insurrectionál, leíratta számára. Ha kívánja látni Érdemem felett való Drága Nagy Uram bátyám, Tőle meg fogja kaphatni.

Én az Insurrectiótól Fő strázsa mester (Doct. Kovács szerint Órnagy) Patay István Ő Nagyságával utaztam be Pestre. Ismét egy ember, a' ki az én Kazinczymat szereti és tiszteli. Megígéré nekem, hogy legelső alkalmatossággal Széphalomra menend, 's Kazinczynak olyan újsággal fog kedveskedni, a' millyennel Virág szokott. Hungarus Nobilis ad Hungaros. Ez nehezen leszen újság Kazinczy előtt.

Berzsenyi' csomóját még akkor Vitkovics barátunknál tetém le, midőn a' tűz elől dicsőségesen Péczelre szaladtam; 's az azon

időtől fogva az ő gondviselése alatt vagyon. — Egyik Kilián sem volt kövér. Meghalni az öregebbik hala-meg. Pesten Deczember 16-d. 1809.

alázatos tisztelő

szolgája

Szemere Pál mk.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1624.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Pest Decemb. 25. 1809.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Szemere Pál alázatos tiszteletét!

Két Leveleimben emlékezém vala Horvát barátunkról 's sajnálám, hogy észrevételeit a' Pápay Recensiojára nem közölhetém Érde mem felett való Drága Nagy Uram Bátyámmal. De íme teljesitem már most. Ide kapcsolom hozzám írt levelét, a' HA szóról való értekezésével együtt, azon reménységgel lévén, hogy valamelly Pataki Legatus Deák által azokat Patakra 's onnan Széphalomra megküldeni mód és alkalmatosság leend. Ide ragasztom még a' *Döbrentei* levelét is Vitkovicshoz, és ennek válaszát 's *gáncsait* a' Döbrentei levelére és verseire. — Inhol tehát először Horvát levele szóról szóra, betűről betűre:

I.

Szemere Pálnak

Horvát István

barátságos tsókait!

Testvér hűgöm halálából eredett szomorúságom meg nem engedte, hogy kérésed szerint Tek. Tudós Kazintzy Ferentz Úrnak Recensiojára, melyet a' Magyar Litteratúra Esméretéről készített, kielégítőleg felelhettem volna: most, midőn bánatom kevésbé letsenededett, sulyos (nem ú?) hivatalbéli foglalatosságaim mellett sietek kívántodnak (i) egész egyenességgel megfelelni, hogy e'ből is tapasztalhassad, mi forrón, és igaz szívből szeretlek. Te írásomból tsak azt fogadd elhihetőnek, a' mit helesnek (ly?) találsz, a' miben talán megbotlottam, azt békével olvassad, mert igen könnyű a' még meg

nem **állapítottak** (*Nem írtam e eggyik levelemben, hogy Horvát hová akarja vinni nyelvünket? Utóbb még az adjectívumokat is pluralisálni fogja, így: nagyok hibák. Horvát Révainál is szokatlanabb. Vitkovics és maga Horvát is mondá, hogy Révai élteben gyakorta intette Horvátot, hogy ne menjen olly messze. Mi csak nem minden nap' nevetjük az illyekért. Nem használ.*) igazságokban a' józan ösvényről kitérni.

Inkább szerettem volna, hogy szíveim belsejéből szóljak, ha a' nagyérdemű Recensens Úr e' foglalatossághoz nem fogott volna. A'nak, ki Pápai könyvét megítélni akarja, fenekesen, a' mint a' munka megérdemli, szükséges Révai tanításának *egészét* érteni, és mivel Pápai úgy lépett **föl** (*Azért írja ő vel, a' mint egykor mondá, hogy a' fél fele gyökérrel össze ne zavarja. Ez talán helyes ok. Bozóky azt állítja, hogy nyelvünk most kedvesebbnek tartja az e-t az ő-nél; 's Bozóky szereti azt, hogy Verseghy ő-t javasol, mert úgymond, az ő-k ő-k valának régenten.*) a' publicum előtt, mint meghatározó Bíró a' RÉVAI és VERSEGI között folyt perben, szükséges főképen azt világosan előadni: **mennyiben** (*Horvát a'nyit ír, mert nyi subst. Én azt mondtam neki, hogy e' szerént így kell, a' több szörlásmódokban is írnia: a'nyit tudom, — od, ja, juk, játok, ják. Igen is, hogy úgy vagyon helyesen. Mert a' törvényt tudom, nem pedig a' törvényt tudok.*) igazságos, és okokon épült Pápai bírósága? — Megeszmérem — és örömmel esmérem én azt: hogy Tek. Tudós Kazinczy Úr legtanúltabb 's legfinomabb izlésű írónk a' Magyar nyelvtudósra nézve is: de még sem fogom a' derék hazafit, úgy vélem, megbántani, ha azt állitom: hogy ő a' Nagy Révai lelkébe, 's kiváltképen azokba, melyeket Révainál százszor messzebb vittem ugyan, de még napfényre nem bocsáthattam, *egészen* be nem hathatott. Innend történt kétségen kívül, hogy a' fontosabb tárgyak helett több apró kérdések hozatnak elő a' Recensióban, melyekről az enyémben hallgatnom köllött a' nagyobb föltételek miatt.

A'tól megválva tehát, hogy a' Recensió sok ollyasról nem emlékezik (*Horvát ezt mindég rövidnek írja így: emlékezik. Mert a' régiség is. Innen hibásnak tartja az Emlék, monumentum, szót. Egykor a' Stambuchot Emlékkönyv-nek akará tétetni*), a' miről főképen szólni köllött volna, én azt igen nagyra betsülöm, 's megvallom igazán, hogy illyen megítélést egyedül Kazintzy Úr tollából várhattunk a' Révai, Pápai, és Víg László ügyében. Mindenütt kifénylik a' Munka rövid rajzolatában, melly veled közöltetett, az okoknak

engedni kívánó hajlandóság; és ez a'nál nagyobb ditsőségűl szolgál a' Te tiszteletet és szeretetet érdemlő Urad Bátyádnak, *mennél* (a'nál és mennél!) utálatosabb az okoskodást kívánó dolgokban mindent tsupán *tekéntetre* (*Verseim előtt is TEKÉNT-t kívánt*), vagy a' megrögzött szokás bíróságára építeni. Különösen gyönyörű aequilibriummal bír a 3dik §. ha a' bővebb kidolgozásban az egyik serpenyőbe valami nehezítő nem tsúszott a' kedves Izlés bíróságából. Arany betűkre méltók e'ben a' Coordinirt és subordinirt meghatározások, 's melly igazán és bőltsen követi ezeket a' Hoc fonte derivata clades! fölkiáltás!! Fölséges darab az is, mellyben ezeket olvasom: «Pápai löst die Frage mit einer Sicherheit, wobey dem, welcher ruhig ist, bange werden muss,» valamint az is, melly az Ypsilonistáknak szól a' Jottistáknak nevőkben, noha én a' Jottistákra nézve is Eretnék vagyok a' hida, tekéntet-e, akarat-a, láng-a, tag-a, szag-a 's más illetén szavakban. Nem kevesebb fontosságú az a' darabotska is, mellyben Molière-ről vagyon emlékezet.

De találtam mind azon által olyan helekre is a' Recenzióban, mellyeket másképen öhajtottam volna olvasni. Egyenességem ezeket előttem semmiképen el nem hallgathatja. Az mondatik mindjárt a' Recenziónak külömben igen tudós kezdetén, hogy a' Magyar Grammatikák teljeseek Hypothesisekkel, 's tsak az egy Révaiét lehet használni valamennyi fölött. Én itten a' Hypothesisokról mélyen hallgattam volna. Kinek Grammatikájában lelhetni több hypothesisit, mint a' Révaiében? Mitsodák azok a' számtalan Haebraismus és Lapponismusok, ha nem hypothesisek? A' superlativus formálója leg 's a' t egy e a' likke stb. Lappo vagy Est szózattal? Révainak tsak systemája hibátlan 's nem a' systemájának kidolgoztatása. Én ugyan tudós — de még sem irtóztató — hypothesiseit mosterennek soha el nem hittem: tsak systemájáról szoktam ezen szentírásbélieket neki is, másoknak is mondani: «nec portae inferi praevallebunt adversus illud; és Et Spiritus veritatis nunquam recedet ab eo.» — Meghalotta ezt Eggenberger könyvárostól Versegi, 's e'kor, 's ezért kezdette az ostoba juhokat, és darázsokat bolygatni szerentsétlenségére. Ez azonban mellelleg légyen mondatva.

Szinte így hallgattam volna én ottan is, hol Pápai a' Magyar Nyelv Historiájának forrásaira utasíttatik. A' fáradhatatlan Sándor István Úrnak könyvesháza, a' Szétsényi Gróf Bibliothekájának Laistroma; a' Cornides könyv és kézirat gyűjteményének Cathalogusa 's a' t. forrás — igen is forrás — a'ra nézve, ki Litteraturat (Bücherkundét)

vagy Historia Litterariát akar készíteni; de tsekély forrás a'ra nézve, ki Magyar Nyelv Historiáját ír, mint ezt Pápai bizonyosan írni akart. E'nek nem csak az a' tárgya, ki, mit, és mi előmenetellel írt nemzeti nyelvünkön, hanem sokkal tágosabb határokat számlál, mellyekről Pápai gondolkodni sem tudott. Nem inkább köll e azt tudni a' Magyar Nemzetnek, hogy Bethlehem* időjében az a'kori Uralkodó reá állott: ut a Sentavia penes Vagum incipiendo per totum Regnum a duodecimo aetatis anno usque provectam senectutem omnes, qui Hungaricam linguam loquuntur, interficiantur, mint azt: hogy Valkai, Tinódi és Ormprust igen szép Cronicát írtak? Nem inkább hasznos e az Országgyűlésen tartózkodó Repraesentansnak azt tudnia, hogy Báthori** első Ferdinándot, bár magyarul nem értett is, a' haza szélein hosszas magyar beszéddel köszöntötte; hogy II. d. Ferdinánd a' Török Tsászárnak Magyar levelet írt: hogy a' Zsitva-Toroki patificatio nemzeti nyelven készült, mint azt: hogy Pesti Fabulákat, és új-Testamentomot adott ki a' XVII. században? Pápainak valóban, ki sem Logicával, sem Philosophiával, sem Historiái eszmérekkel nem dítsekedhetik, bár ezekben keresztkomája adorálja is járatosságát, ideája sem volt a' Magyar Nyelv Historiájának miségéről. És ha Tek. Tudós Kazintzy Ferentz Úr ezen néző pontból hívebben megvizsgálta volna az agyon ditsértetett (à la Szelid Móses) Magyar Litteratura eszméretét, nem állithatta volna: «De a' Historiái rész köszönetet érdemel, ha hibás is, mert első a' maga nemében.» Miből áll az a' Historiái rész? Ítéletemben bőven megmutattam, hogy a' mi keveset — valóban igen keveset — mond is Pápai, tőle az is hibáson mondatik. Miből áll Pápainak elsősége is a' maga nemében? Nem mondták é mind azt, a' mit ő mondott, már ő előtte Sándor, Teleki László Gróf, és Kis János Urak? Készebb volnék megengedni, hogy Pápai Mesteremet a' Grammatikában fölül haladta, mint azt, hogy ő nyelv historiáját készített nemzeti nyelvünkön. Ha, valahol, itten tagadhataflanul igazá vagyón a' noch zu feurige Junge Mannak. Tüzem az igazság keresetének tüze, 's örömmel veszem magamra Urad Bátyádtól édes Palim! e' nevet: mert a' közjó dolgában tüzeskedni, 's a' tűz által a' tudatlan sereg bátorságát megemészteni, vagy szorosabb korlátba szorítani nem kisdéd ditsőség gondolkozásom szerént.

* Bethlen Gábor idejében uralkodtak Mátyás 's II. és III. [?] Ferdinánd.

** Ha ez a' Bátori a' Palatinus volt, úgy a' neve *István*. — Kazinczy F. jegyzetei.

Még azt sem hagyhatom jóvá, hogy e Recenzióban az én Recenziomról emlékezetet olvasok. Nem azért, mintha állításaimnak Urok lenni nem tudnék, vagy félnek a' megítélésektől: hanem azért, hogy egész recenzióm meg nem rostáltatik. A' Litteratúrára nézve hasznos lehetett volna, ha egy ollyatán jeles Tudós, a' millyent én a' finom Kis Kitsinyed első teremítőjében *tisztelek* (Horvát azokat, a' mellyeken D. Kovács és Kultsár fennakadtak, mint p. o. észórni magát 's több illyenek, nem csak nem szerette, hanem még jóvalton — mint ő szeret szólni — jóvalta is. Ő csak azokat kívánta volna másképen, a' Révai rendszabásai szerint tudniillik, a' mellyeket az Annalisi Recensens is említ. Nyugod-jál tehát és nem nyugodj? Apácziák Klastrom-jok, és nem Klastromja? Szerettem volna megkérdeni az Annalisi Recensent, hogy miképen igazította volna meg az Egyv. lap 145. «a' kellemeknek bírta mindenikét.» A' kellemeknek bírta mindenikeket? vagy mindeniköket? Hamarább fogok írni vanhat-ot a' lehet helyet, noha ezt sem írandom soha, mint illyent: a' Gráziák' l. ifjabbikok a' Gráziák' legifjabbikok; egyikök a' szép lelkeknek 'sat.) részenként vizgálat alá vonta volna föltételeimet. Ez bizonyosan Krug Encyclopediájához utasította volna Pápaít a' Litteratura igazi értelmének megtanultaért, 's elhitette volna Jenischnek, és Eichornnak Cultur Geschichtejéből, sótt (sótt két tével? most midőn ezeket írom, egy Horvátnak való valami — nem merem Etymologiai játéknak nevezni — jutott eszembe. Ha t. i. nem egy e itt ez a' só azon só-vel, melly fennvagyon, a' bel, fel, el állatos nevek' végein a' belső, felső, első szavakban. Holnap közleni fogom Horváttal 's meg írom még ezt is) sótt Jenisch. és Eichorn nélkül is, Pápaival, hogy a' Cultura története nem egy a' stylistikának külömbféle ágazataival. Esmérvén közelebből természetemet, elhiszed Te, hogy ezeket velem nem a' boszszú, hanem a' tudományhoz, és valóságához viseltető kötelesség és szeretet mondatja: mások írásaimról sokféleképen gondolkodnak, de én másoknak akármiféle gyanígatásaikon föl nem indulok. (Mások? Az igaz, hogy én is egészen más embernek véltem Horvátot, míg még nem dicsekedhettem azzal, hogy barátja vagyok. Én ötlet egy komor, világra unt, magának való, intolerans Grammatikusnak gyanítám, 's álmélkodtam, midőn legelőször együtt voltunk. Nem tudtam elhitetni magammal, hogy Horvát ez, a' ki Vig Lászlót írta. De most több környül állásokat tudok ollyakat, mellyek felvilágosítják előttem a' Vig Lászlóságot. Vitkovics is írt már erről. Tudom azt is, hogy Pápai ellen Kultsár

tüzelté únos úntalan Horvátot. Azonban Horvát Kováts-hoz képest Angyal a tolerantiára nézve. Ő nem mond — én soha sem hallottam — valakit számárnak, tudatlannak azért, hogy a'nak, múltak időkét 's ilyenek, nem ír: csak azt támadja meg, a' ki az a'nak és mult idők 's több ilyen vele ellenkezőket grammaticae jóknak tanítja. De Kováts! . . . Pedig minő neveltség! Midőn Révaianernek deprædicalja magát, midőn Révainak complimentiroz, épen akkor botlik meg. A' Chemia I. Dar. 180. l. így a' nyelv is tökélet- (így szakasztja ő meg mindenütt a' szöveget) esed-n-e, az ellenségek szája is bedugód'n a. A' Révaianismus fordulván elő, egy történet juttatott eszembe, mellyet régen meg akartam írni, de mindenkor elfelejtettem. Ez az anekdota: A' két Grammatikus öszvetalálkozik. Verseghy üdvözlí Révait: «Ditsértessen a' J. Krisztus!» Ugyan miért el nem hagyja már egyszer azt a' ditsértessen-t? «Mert én az egész Grammatikámban így gondolkodok.» Én pedig az egész Grammatikámban mindenütt *gondolkodom. 'S elválnak.*) Anyiban csak ugyan igazok lehet, hogy Pápainak néhány sopánkölődő sorai, büszke meghittsége, és a' szelidségeket, és békéket prédikálóknak álortzaskodásaik is ingerlöttek nem kedvességgel fogadták — munkámnak készíttetésére. Egyébaránt mind azokat, a' miket Recenziómban előadtam, az előbbeni okok nélkül is elmondottam volna. A' Hibákat terjesztésnek én mindenkor kemény ellensége voltam. És nem elég győzelem e reám nézve, hogy a' Pápai és Veszprémi bátor Dictátorok nagy hangok mellett oly törpékké lettek, hogy tsáfultatásomért a' Nagy Váradí, Bakonyi, Szombatbéli — és talán a' Széphalomi — vidéket is riadoztatták panaszaikkal? Kedvem volna a' magasztaltott munkát újra megítélni, és egészen új tárgyokkal a' publicum előtt ismét megjelenni. Ha időm akadand, föltételem bizonyosan meg-sikeresedik. —

Egyéb észrevételeket most a' Recenzió tartalmára nem írhatok. Ha magát a' kész egészet olvasandom, a'kor talán bővebben fogok szólni. Elégedjél meg addig e' néhány gondolatokkal is, 's közöld híven mind ezeket Széphalomnak Nagy-lelkű Urával, kinek általad alázatos tiszteletemet izenem, egy alázatosabb kéz tsókúlásomat meg-írván Széphalom Báj Istennéjének is. Ezen ntöbbi kérésemet kíváltképen szívedre kötöm, mivel én az esméretlen Szép Nemnek is nagy tisztelője vagyok. A' Grammatikai tudomány előttem igen fanyar partéka: ezt csak az életnek legédesebb örömei és a' humanitas éreztetései változtathatják kellemetes foglalatossággá. — Élly boldogul

addig is, míg holnap ismét ölelhetlek, 's ha nem lesz en terhedre, ragaszd a' HA szó újabb védelmének mását, melyet az ide zártam eredeti írásomból lassanként leírhat, Leveled és küldeményid mellé. — Élj újra boldogul! Írtam December 23dikán Éjfélt után harmadfél órakor 1809ed. évben.¹ (Én pedig végzém ezt December 25d éjféli egy és két óra között. Holnap a' többiek.) Itt következik

II.

Értekezés a' *Ha* szóról B. Vig L. által.²

III.

Döbrentei és Vitkovics levele.

O. Andrásfalván Nov. 3dikán 1809.

A' Magyarok Ézopusának, Lafontainejének

Vitkovits barátomnak fisztelettel.

Ne szídj, érdemes barátom, ne szídj, ime itt van fogadásom. A' barátság tüzésénél fellobbanó szív mindent ígér, hamar ígér, de a' világ, a' mindennapi környűllás úgy hátráltatja annak áldozatját, mint a' métsét a' bétakaró fedő. Elpattantván ezt a' lassú meleg, gyönyörűen kezd tsillogni. Lerázok, szagpatok mindent én is, 's kell hogy megmutassam, hogy betsűlöm barátságodat.

Én mikor barátainhoz holmi akadályaim miatt elkésem írásommal, mindég attól félek, hogy ők is így fognak fizetni. Engedjed emlékeztetni előtled ezt, 's kérni, hogy ezzel meg ne büntess.

Gyönyörű leszen a' mi barátkozásunk, ha azt az útát, mellyen való egybeakadásunk szerzé barátságunkat, egymás oktatásával, igazításával tesszük. Im én már elkezdem, 's néhány darabotskákat tészek elődbe, azzal a' kéréssel, hogy rólok való gondolataidat mondjad meg. Alkalmatosságod tudom mindenkor vagyon, mutassad meg őket Prof. Fejér Úrnak is.

A' Napok

XVI esztendő's tanítványném, Gróf Gyulai Karolina kis aszszonyhoz, a' neve napján.

Hijába könyörögsz a' Napoknak
Hogy örök törvényét folyásoknak
Változtassák-meg éretted
'S maradjanak még melletted.

¹ Horvát I. a hosszú *ő ű* hangokat *o u* jegyekkel jelöli.

² Ez az értekezés külön papiroson lévén, nem maradt a levél mellett.

Nem, — miolta egy örök szó hangjára
 A' vak Khaoszból megindúltanak.
 Feneketlen örvények' szívására
 Viszszahozhatatlanul béhullanak.

Hoznak és ismét visznek magokkal,
 A' hozzád hasonló virágokkal,
 Mit örömödre adtanak.
 Mit tettek ? ah elhúnytának.

A' nyárfa, melly elébb büszkén vetette
 A' kis tsemetekre az árnyékot,
 Remegő leveleit elvesztette
 'S amazokkal megfosztva áll ott.

Tsak a' Tselekedetek állanak —
 Meg a' partnál; hol egybehúllanak
 'S elválna a' szép szíveké
 (Mert ők a' menyzeieké),

Halhatatlan ditsóság' elérésére
 Ama sugárokhoz felsietnek
 Míg a' rosszszaké, a' föld színére
 Tsúfos lármával visszavettetnek.

Intézd azért úgy szép lelkedet,
 Hogy tsak az ékesitse létedet
 'S vígadván olyan rózsákat
 Törj, a' legrontóbb órákat,

Mellyek vidám ártatlanságjokkal
 Bátran tekintve, kinevessenek
 'S hervadhatlan kedves illatjokkal
 Nevedre szép diszt vessenek.

Epigrammák.

A' rosz Magyar szók Kovátsaihoz.

Halja az Úr, B . . .ből magyar Író vála!
 Jéh! hiszen még egy új rosz szót se tsinála!

Doctor Krits consilium tartása Tsátsiriné betegsége miatt.

Collegáival Krits azon tanakodott,
Hogy Tsátsirinénak miképpen támadott
Oldalán egyszerre egy nagy lyuk. Oh ha ki,
Nagy tsuda, azt bizony egy titok fúrta-ki.

A' szerelem idétlen pityergőihez, kétségbe esésekkor.

Oh szegény!!! — — Jultsáért, nem sir senki veled???
Ne, tetszik? adok én, ha nintsen, köteled.

A' mindég halgató Philosophus vagy jobban mondva Fülesgófus

Mért nem zörög e' tők? Nintsen semmi benne.
Héj! . . . ha N. fejével éppen ekkép lenne.

A' Haladatosság.

Nézzd M . . . tanítóját miképp taszigálja,
Igen, igen a' Jót éppen most halálja.

Anakreoni Dal.

Gyerek koromba laptát,
Diót, vevék mulatni,
Most a' leány szemébe,
Midőn kacsintva nézek,
Akként esem, miként a'
Helyembe nyólt gyerek hűll
Laptájáért 's dióért.

Írj kérlek, Te is néhányat Munkáid, kivált Meséid közül.
Ha megengeded, Szemere is, mivel *Muzarionjába* akar tőled —
egyet vagy kettőt Múzsák Almanokomba teszek. Leveledet Szebenben
által Segesvárról vehetem. Enyimet most Szemeréhez igazítottam,
mert szállásodat nem tudom. Írd meg egész adreszszeddel együtt,
a' ki vagyok Neked

édes Vítkovitsom

barátod

Döbrentei Gábor.

A' lámpással ma sokat vesződtém, mellyet a' Széphalmy halhatatlan Ember ada.

Döbrentei Gábor Barátomhoz.

A' millyen kedvességgel láttalak legelőször, midőn itt léttedkor Szemerénk hozzád vezetett engemet, olyan kedvesen fogadtam nekem irtad első leveledet, és örültem, hogy megösmérhettelek, annál inkább, hogy Barátomnak nyertelek. Tartsa a' Magyarok Istene sokáig fenn barátságunkat, és az emberiségnek 's Hazánkfiainak áldása kövesse azt.

Minden sort, minden szót értettem Leveledben, és a' benne foglaltt Verseidet nagy figyelemmel elolvastam. Kérsz, írnam meg, mit ítélek rólok? Örömetst tellyesítem kértedet azzal a' bizodalommal, mellyel barát baráttyához viseltetik.

A' Névnap i ódád szép és tellyes gondolatokkal. A' mi benne nekem leginkább tetszős, az, hogy nem a' régi decantalt gratulatoria formán vagyon készítve, tudnillik: Gratulor, precor, vivat! hanem valóságos estheticai izléssel, és Poetához illő szabad módon. Én olly hiszemben vagyok, hogy a' melly poeta a' fejében fellobbant gondolatot mindég mások után tzaamogva írja, az (nints kétség benne) soha sem lesz fülemlilévé, hanem kanári marad fogytáig. A' néki tüzesült érzeletet ereszszüik, hadd folyon, a' maga természeti zuhanásaként; és ha lefolyt, akkor az ész tisztogassa, egyengesse folyamotytát, úgy azonban, hogy poshatt canalisa ne ásgállya: mivel ekként az olvasó unalommal és kelleetlenül hajókáz végig rajta.

Ez odádban tetszetlenek előttem ezek:

A' 3dik strophá nagyön homályos. Nem értem, mit akarsz jelenteni: a' *hozzád hasonló virágokkal* és *Mit tettek?* *Elhúnytanak.* Barátom! brevis esse laboras, obscurus fies.

Osztán a' *Napok* után, mint teremhetett elő a' Nyárfa, a' melly nem olly nevezetes fa, nem látom által. Egészen ketté metszi az Odád' folyását, 's úgy állong ottan, mint egy pusztá roskadék a' zöld mézőnek közepette.

A' *Napok* ideája után tán jobb lett volna az Égi Testek mellett maradni.

A' 4dikben ismét előkerül a' *húllanak*, de a' mi több, ebben és az 5dikben sok a' homály: *Elváln a' szép szíveké* utánna mingyárt az a' nélkül is gondolatot szaggtató Parenthesis (*Mert ők a' Mennyeieké*). Így az a' ma *súgárokhoz felsietnek*, nem tudni, hová mutat az *ama*.

Hát a' 6dikban *Tsak ez ékesítse* hová való?

A' 7dikben *kinevessenek* Mit? a' *legrontóbb órákat*? Ha így, akkor *kinevessék* kellettik tenni.

Ugyan ottan a' *Mellyek* nagyon messze vagyon elvetve a' Rózsáktúl. Úgy nem különben a' *Hervadhatatlan* nem illathoz illő epithetum. Az Interpunctiók nagy incuriat mutatnak. —

A' Reim-rül sokat írhatnék, de ebben mestered lehet Szemerenk: Én is tőle tanultam. Lássd erről Lessinget, Jenischet, Schlegelt, Denist és Bernhardit, 's a' t.

A' Magyar szó-Kovátsaihoz írt Epigrammád azzal a' gondolattal, hogy *semmi új szót se* (gramm. sem) *tsinála*, nem nyer fulánkot. E' helyett tán tehetnéd: sok új szót *tsinála*, a' *mellyek*, mihelyt megszülettek, legottan elavúltak. Egyébaránt is a' sok összerakult Egytagúak: *még | egy | új | rossz | szót | sem | tsinálsz*, igen retsegtetik a' kis verset.

A' Doctor Krits Consiliuma egész Bilbilis Poétáé. *Tsak az az Oh ha ki* sérti a' fület, és elakasztja a' szép gondolatjának folyását. Így tan segíthetni rajta:

— — — — — támadott

Oldalán egy nagy lyuk. Tsudállja valaki,

Mint esett? Azt bizony egy titok furta-ki.

A' Tsátsiriné nagyobb szatirában illő Elnevezés:

Itt én *Lotskínét* tenném.

A' *Kétségbeesőnek* én előbb bort igérnék, ha ez sem segítene a' jámboron, akkor offerálnám a' kötelelet.

A' *Philosophushoz* (mert a' fülesgófus magyarosítás scholasticismusa sapit) írt Epigrammád Természet ellen valót foglal magában. Minthogy a' *Tök*, akkor ha üres, zörög benne a' mag. Ha tele van, nem. De ezen felül is, hogy az N. *feje megüresednék*, semmi elmésséget nem árul. Mert így az N' feje telyes és jó. Ez tehát nem szűrés.

A' *Háladatosság* merő próza, puszta mondás. — Az *Anacreonticum* tsinos kitsiny. Ha egy kevés több festéket és egy két képetskét ragasztanál közéje, még anacreonticumbb lenne, és nem közeltene az Epigrammához.

Ezek azok, a' miket Verseidrül hízeltetés nélkül, 's igaz baráti szándékkal mondhatok. Egy morzsányit sem kéméltem munkádat.

Vedd jó szívvvel, és betszűd kinyíltszívűségemet. Mind ezeket hozzád írlomban eszemben forgattam Horátnak ama bölts verseit:

Fiet Aristarchus: nec dicet: cur ergo amicum
Offendam in nugis? hae nugae seria ducent
In mala, derisum semel, exceptumque sinistre.

En a' maganéiből mostan nem küldök, de nem sokára fogok. Fejér Professor Úrral közlöttem Leveledet, és a' mik benne vannak. Ő is fogadta, hogy küldeni fog ahnanacod számára darabotskákat. Írd meg, mi sphaerát fogsz tartani, mikor és hol szándékozol kiadni, kik lesznek Társaid?

Szemerénk tisztel, tsókol. Ő a' napokban egy új Szépet termett a' Magyar Heliconban. Mihelyt napfényre jön, olvasni fogod. Tovább egy hónapnál nyestük, véstük, faragtuk, pörzsöltük, égettük Verseit. — Ez legyen elég első levelemben, mellyre válaszádsodat örömmel elvárom. Édes Gábrisom! Itteni veled való összejöttömkor láttál, hallottál engemet. A' mi a' számon az a' szívemen. Ezt leveleimben, mellyeket veendsz tőlem, látni, tapasztalni fogod. Ez az a' mi által leginkább megérdemlem továbbra is barátságodat. En még élek, szeretni foglak. Ennél több vallás tételt nem kívánhatsz tőlem. — Élly az emberiségnek, Hazádnak és Barátaidnak. Élly magadnak is szerentsésen sok új esztendő. Isten hozzád. Pesten December 23dikán. 1809.

Vitkovits Mihály.

Isó.

A Falusi Tanitvány és Tanító.

Mitsoda könyv lehet az, mellyben az Állatok is beszélnek?

Kérdé Tanitójától egy Falusi Tanitvány.

Ezopus Meséjének hívják, felele a' Tanító.

De az állatok beszélnek! Hogyan lehet az?

Miolta az Emberek tulajdon szájokkal ki nem merik mondani az Igazságot; az Állatokéval mondattatták azt.

Ezt én nem értem, szólla a' Tanitvány.

Nem, Fiam? mert gyermek vagy.

Sík.

A Nyúl és Tekenősbéka.

A' Nyúl üldöztetvén a' sастűl, egy Tó szélén álló Bokor alá vonta magát, a' hol egy Tekenősbéka heverészet, ki is kezdé hátúlról rugdosni a' Nyulat. Ez megrezzenve suttoga a' Heverőhöz. Hogy Te rugdosok fel sem veszem; tsak amaz, ki felettünk szállong, ne fogjon hozzá.

12.

A Bibitz és Vadász.

A' Tó körül álló Vadász felett szájsattogva és búsan sivalkodva repdesett a' Bibitz. Mi lelt Bohó, szólla boszonkodva a' Vadász; hiszem a' Réztéket, nem Téged leslek. De a' Réztékre sütvén puskádat, a' sörétek fészke körül süvöltöznek, nyögé az anyóskodó madár.

29.

A Ló és Szarvas.

Az Erdő szélén őszszejővén a Ló a Szarvassal, így szólítja meg ezt: Ugyan miért vagy oly bolond! miért nem adod alá magadat az Embernek? Nem üldözne, Télen nyáron jól tartana, valamint engemet. Igazságod van, de mind ezek mellett meg is nyergelne. Ezt mondván a Szarvas, az Erdőnek vette úttját.

36.

A Szamár és Ezopus.

Már ha azt nem akarod velem tenni, hogy okosan szöllyak meséidben' a mint Lessing meséjében kértelek, tedd legalább azt, hogy a többi állatoknak tsúffja; így könyörgött Ezopus előtt a Szamár. Ezt is tsak akkor tehetném, ha okosan tudnál szólni, felele a Bölts.

Nesze, Palim! rostállgassd meg, légy Arisztarchus 's ne mond: Cur ego amicum offendam in nugis? Hae nugae seria ducent in mala, derisum semel, exceptumque sinistre. Így tselekedgy. Az én és az Anikó Lelke áldgyon meg! ély!

Barátod,

Vitkovits Mihály m. k.

[Eredetije a Szemerefár II. kötetében.]

1625.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

barátságos idvezletét.

A tegnapi sok éjjeli harangozás után ma beköszönt hozzánk a Papisták Karátsonya. Én, mint az Ő Schismaticusok nem lévén köteles misét hallgatni, vagy látni, meleg szobámba bezárkózva

ülök procători asztalkámnál, és Leveledre válaszolok. Ezt olly szentül viszem véghez, és olly szívesen, mint a legbúzóbb Romano-Catholicus az éjjeli három Mise kiállítását.

Azon két Német Grammaticusi könyvet, melyekről írtál, itten mostanság nem találhatni. Meg hagytam azonban Egenbergernek [!] elhozattatásokat.

Szemerénk versére tett észrevételidet véván, Horvát és én azon valánk, hogy nyomtatassék az Epistola: De Palink, ama Sceptico-Theoreticus, Leveled közlésekor fonák humorban, felakadt azon, hogy Te olly keveset disseráltál a Versérül, és azon forrójában lefűle, 's egy huzomos Autocrisist íra, a melyet el is küldö hozzád.

Ő elmerült ezen Versének jobbitgatásaiba el annyira, hogy nints napja, a' melyben valamely szótskán, avagy versen változást tenni nem akarna. Egész Estvéket zelosissime eldisputáltat velünk e Tárgyban. Horvát és én semmi változtatást nem láttunk szükségesnek, kivéven egy két Strofának újabb helyezettetéseket: a mi meg is esett. Már most a Te Válaszodtúl és Vignettednek elküldésétfül függ a kiadás. Válaszolly, kérlek, és küld el a rezet mennél előbb.

Horvát, ama telhetetlen bűvárja a Veneranda Antiquitásnak, arra intett engemet, hogy Téged, a ki Berettyóhoz közelebb lakol, kérnélek, szólítanád meg Besenyei György Urat, ha meg vagyon e még nála azon Tragédiája Sophoclesnek, a melyről a fenntisztelt Tudós Holmi nevezetű könyvének XV Részében, hol a régi Magyar-ságrul értekezik, illyen említést tesz:

«Hiszed e, ha mondom, hogy ezer ötszázban már Pesten Sofoclesnek Tragédiáját, mely Magyarra Bornemiszsza Péter Deák által fordítatot, játszották? Elhiheted, mert e munka nyomtatásban meg van nállam, melyből némely helyeket a régi Magyar írás módja szerint, mint e munka is nyomtatva van, ide feljedsz», s. a. t. Ha meg volna még, iratnád le, és mentenéd meg ezt a kintset is a vég elveszéstül Literaturánk számára. Régiségeidben, ha folytatandod, ez is helyt érdemel.

Én pedig különösen arra kérlek, ír nád meg nekem, ha meg vannak e már Nálad Pestli Gábor Meséi? Ha megnintsenek, úgy Ferentzi János, Almási Ignátz Ő Excellent. Urifjának oktatója, és az én Barátom által, a ki mostan Bétsben tartózkodik, le akarnám másoltatni.

Befejezem már ezt a Levelet, melyet e folyó esztendőnek utóllýán írok hozzád, azzal a baráti kívánással, hogy ezt a jövő Új

esztendő kedves Tieddel egyetemben egyezéséghben, s tartós békeséghben érd el, töltsd el. Hazánkat lássuk boldogabbnak, mint sem eddig vala. Hívesednek érdemes kezeit, és kis Kítsinyeidet tsókolom. Téged forrón öllelek. Isten hozzád. Pesten 1809.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 133. sz.]

1626.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Tudálatos az én sorsom! Valahányszor levelet veszek Tőled s válaszolni akarok: a' helyett hogy kezem írna, eltelem felőled való kedves képzelődésekkel, mellyekkel kimondhatatlan gyönyörűséggel múlatom magamat, s mire a' tollat vehetném, dolgaim mást parantsolnak s egy posta-napról másra halad feleletem. Most is erőszakosan tagadom-meg magamtól a' képzelődésbéli veledlétel gyönyörűségeit.

Ha Te utolsó leveledet Házasságod' innepén irtad, én ezt nevem' napján írom, a' midőn életem' elfolyt napjainak vizsgálása foglalatoskodtatja lelkemet. Harmintzkilentzedszer töltöm ma nevem' napját, édes Barátom, s mi az, a' mit eddig tettem? Tettem valamitskét, mert vannak, a' kik tisztelnek, s szeretnek, de melly kevés lehet az, minthogy szoros vizsgálásom után is alig tűnik szemembe. S ma holnap annyi erőm sem lessz a' haszontevésre mint eddig volt! Azonban tegyünk, a' mennyit tehetünk, s azon legyünk, hogy mennél többen áldhassanak bennünket. Ezzel a' feltétellel megyek által életem következő szakaszára.

Hogy olly szívesen részt vettél sorsomban, az ha nem reménytelen is előttem, még is nagyon neveli boldogságomat. A' háború nálunk is háború volt; de ha igazságtalanok nem akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy az ellenség nálunk igen kegyes ellenség volt. Exaetiokat tett, a' Vármegyének s Városnak sokat parantsolt, sokat kívánt tőlök, mert sokra volt szüksége; a' lakosoknak azon kívül is a' tartás sokba került. Némelly tiszték s közkatonák természet szerént telhetetlenek s durvák voltak. De nagy részént tsak

¹ A Szeméretár II. kötetében levő, eredeti fogalmazvány karácsony napján kelet, a mint a kezdő sorok is mutatják.

ugyan igen emberségesen bántak velünk. Nálam voltak Oberstertől fogva Hadnagyig mindenféle tisztek Quartélyban; de nekem legkisebb panaszom sem lehet egy ellen is: sőt nagy részént nem csak elfelejtették velem az általok okoztatott alkalmatlanságot, hanem meg is szerettették magokat. Megszerettelte magát különösen a szerentsétlen Oberster Thierry, a' ki a' Győri ütközetben * elesett, egy mind eszére, mind szívére nézve felette jeles ember, a' kit tőlünk elmmentekor négy esztendő Jánoskám is sírva bocsátott-el. A' falukon a' mint halljuk, imitt amott a' Frantziák is ragadoztak, de hogy öldöstek volna, azt nálunk a' nekik semmiben sem kedvező hír sem beszéllette. Ki ne borzadna az olly rút tselekedetek hallására, a' millyeneket leveledben említesz? ** Oh temesse-el azokat a' feledékenység! De ne temesse el: hadd igyekezzék azokat, mint legfertelmesebb motskokat, a' maradék szebb tettekkel kipótolni. Hát olly sok kintset gyűjtöttek e Insurgenseink, hogy annak elosztása által a' haború miatt megterheltt Vármegyék valamennyire enyhíthetnének? A' jó szándékért is jutalmazzon-meg lelkiesméreted.

Uj szülöttetekben megújult boldogságát életeteknek az Egek tegyék ne csak állandóvá, hanem szüntelen nevelkedővé is. Az én két fiai, 12 $\frac{1}{2}$ esztendő Lajosom (a' ki most syntaxista vagy poeta) és 4 esztendő Jánosom -- egészségesek, frisek, kivált az utolsó felette igen fris, s ők azok, a' kik leginkább szerettetik velem a' jelenvaló épen nem kedvező környüállások között az életet.

Berzsenyi még eddig sem Rádayhoz, sem hozzá írtt epistoládat nem közlött: nagyon óhajtanám pedig őket olvasni. S hogy verseidet a' tűzbe vetetted, azt én annyival inkább sajnálom, mivel azt kívánám, ha lehetne hogy minden rended, a' mit eddig tőled akar prosában, akar versben láttani, nyomtatásban jelenhetne meg. Élet -- a' legelevenebb élet -- s attikai izlés van minden szavadban. Fejér György a' múlt héten írta több újságok között azt is, hogy B. Weselényihez írtt epistoládat Kultsár, Horváth, Vitkovits és ő kitelhető tsinossággal kinyomtatatták. Ugyan az tudósít a' felől is, hogy Schedius, Kováts Mihály, Horváth István és ő egy időszakí írást is akarnak kiadni, s kér, hogy a' mi abba való darabjain vagynak, közöljem velek. Ő általa tudom azt is, hogy Szemere egy epistoláját

* «14. Junii 1809.» -- Kazinczy F. jegyzete.

** «A' Zempléni Insurrectio prédált, gyujtogatott, ölt Galiciában.»
Kazinczy F. jegyzete.

közlötte veled 's kéri ítéletedet. — Egyveleg írásid recensióját olvastam ugyan, de úgy, a' mint akkor mindent olvastam, az az tsekély figyelemességgel. A' mennyire emlékezhetem, semmi különös érdemmel nem vont magához; az is meglehet, hogy, a' mint mondom, akkor nem tudtam a' sok felé vonattatás miatt semmire illendőkép figyelmeztetni, igazságtalan vagyok éránta. Annál nagyobb kedvel 's gyönyörűséggel olvastam a' Hunfy Szerelmei recensióját, 's meg-esmertem lelkedet benne. — Én a' literatúrára nézve — legalább a' könyvirás által — mostanában keveset tettem. Ezerfelé von mostani hivatalom. Az Oskoláink alacsony sorsban vagynak, 's egyik leghasznosabb professorunk Rector Kralovánszky megholt. Nem kevés időmet foglalja-el az ezen tárgyról való gondolkozás. Sok volna tenni való, de kimondhatatlan sok az akadály. Teszek még is, a' mit tehetek.

A' Nemzeteket esmertető Gyűjteményből nyomtattathatnék három darabot is — a' kézírások készen vagynak; de a' két első darabért még tsak nem semmit sem kaptam Kiss Istvántól. Semmire sem tudok vele menni, nem tudom, mit tsináljak.

A' borok 'arra nálunk felette felment: a' tavalyi bornak Sopronyi akója (86 itze) 70—80 ft. Nekem is volt valami eladni való; de én ez előtt két hónappal adtam-el 48 forinton. Az én sorsom engem épen nem akar gazdagságban részesíteni. — A' betegségek nálunk is kezdenek terjedni. Én a' hozzám tartozókkal még mind eddig jó egészséggel ditsekedhetek. A' jó Isten éltsessen Téged is boldogul olly nagy mértékben boldogító kedveseiddel együtt. A' legszívesebb tisztelettel és szeretettel vagyok

Soprony Dec. 27dikén 1809.

Örökös barátod

Kis János.

U. i. Nálunk nagyon havaz. a' szél nagyon fú 's a' mellett sár is nagy van. Már ma közel tíz betegnél valék, 's most viszont hívnak.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1627.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Dél után kimenvén házamból némely Barátim látogatására, tsak vatsorára jöhettem vissza. A Tekintetes Ur betses Levelét asztalomon találtam, s megértettem egyszersmind, hogy a Méltóságos Asszony reggel jókor vissza fog menni. Az idő tehát igen rövid levén, s egyszersmind a Méltóságos Asszonynál is még ma tiszteletemet meg akarván tenni, elmarad ezuttal az, a mit megírni akartam, s más alkalmatosságra halad. A kívánt könyveket öszve szedtem a Bthekában — Cicero jobb nem találtatik — A Stolberg fordítását melléje tettem az Öreg Platonak. A Xenophon jó kiadás — A Schneideré is igen jó, de nem akartam elküldeni, vélvén, hogy ez elég lesz a tzelra. Magamat sok izben tapasztalt Uri favoriban, s szives jó indulatiban ez utánra is ajánlván, fartozott tisztelettel maradok S. Patak 27. Dec. 1809.

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s hiv szolgája

Kézy Moses mk.

A porzót nem pénzen vettem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1628.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 28. Xber 1809.

Kaum war mein letzter Brief an Sie abgegeben, so erhielt ich auch wieder den Ihrigen. Dank für die Mittheilung Ihrer Einladung, die ich hier beyschliesse. Die Wiener Annalen könnten so gewinnen, wäre nur die Censur nicht so rhadamantisch! Man wird uns viel Gutes an ausländischen Produkten entziehen, weil unserer Censur alles Gute Gift zu seyn scheint. — Wollten Sie die Einsendung der Rec[ension] von Pápay's Werk nicht so lang aufschieben, bis wir wenigstens das Januar Heft erhalten werden und sehen können, was wir von den neuen Annalen zu erwarten haben? Auch wünschte

ich die Recension ehe sie abgehen wird, zu sehn. Dass dieser Wunsch nicht durch Misstrauen zu Ihrer Arbeit erregt ist, habe ich nicht nöthig Ihnen zu sagen. Alle Werke von Göthe, meinem Idol, dann die Theatralischen Werke von Schiller, nach der letzten Cotta'schen Ausgabe, (mit stumpfabgenützten Lettern!!!) so wie die Werke von Herder (theol. philos. und belletrist. Inhalts) stehen Ihnen zu Diensten, und dies mit ungeheuchelter Freude. Ich zittre bey'm Ausleihen nicht wegen [!] den Einband der Bücher, sondern wegen den Büchern selbst. Der Einband kann neu gemacht werden. Wenn aber das Papier des Buches beschmutzt, mit Nägeln oder Blei bezeichnet oderter eingebogen werden, dann ist es um das Buch geschehen. Alles dies habe ich besorgen, und so gebe ich sie Ihnen mit Freude. — Sie nennen Göthes Iphi[genie] die göttliche. Das ist sie gewiss! Recht oder nicht, mir ist sie mehr als die [Iphigenia von Euri]pides, die ich doch griechisch durchzubuchstabirn mir die Mühe, die schwere, gab. Doch was ist von Göthe nicht göttlich! Egmont, Stella, Geschwister, Clavigo, Wilh. Meister, Hermann und Dorothea, Faust, Carneval in Rom, Werther etc. und alles, alles! Mir ist er der Proteus, der alles wird was er werden will, und er mag seyn was er will, so ist er doch überall Göthe! — Sie werden mein theurer Freund! sie lesen, und ich werde bey mancher Stelle mir sagen: hier hat auch er meine Freuden gefühlt, wenn ich das Buch neu lese. Ich schicke Ihnen nach und nach alle 12 Bände, so wie auch Schillers Theat. Nur mit dem ersten Theil von Göthe müssen Sie eilen, mit den übrigen nicht. Dieser enthält seine *Gedichte*, und ich bin nicht sicher, wann ich ihn haben muss, denn oft gibt er Anlass zu einer poetischen Kleinigkeit.

Es wäre mir sehr leid, wenn meine Recension über B[erzeviczy]s lateinisches Werk de cond. ind. rust. weggeworfen wäre. Berzeviczy hat die Nation gelästert, er hat unwahres (historisch) gesagt. Wäre Berzeviczys Werk nicht ein verbotenes Buch, so würde die Recension (glaube ich) keinen Widerstand gelitten haben, denn die Humanität des Recensors schimmert nur zu sehr durch, doch besorge ich, man wird sie in Wien schon auch darum verworfen haben, weil man nicht will, dass man über so etwas *denke*, noch weniger, dass man darüber *raisonnire*.

A kipontozott helyeken az eredeti ki van égve.

Δουλος περιπαῖς, ου μετεστί σοι λογον hat einst Hatvani zu einem elenden Werk das motto vorgesetzt.

Sagen Sie mir, mein Freund, halten Sie Excerpten? sind Sie im Stand etwas ohne notaten zu lernen? Ich nicht, meine Notaten vor 1794 sind weg, und um diese ist mir ewig leid. 1807 fing ich neuere an. Jedes Jahr gab mir einen Band in 4° von 700 S. Nun arbeite ich an einem Index oder Repertorium. und wenn das so fort geht, so wird vielleicht selbst der Index einen neuen Index haben. Mein Gedächtniss wird so überladen, dass ich nicht weiss, wo ich etwas aufgezeichnet habe. Vorher habe ich meine Notaten nicht ordentlich zusammengenäht, sondern auf Flugpapier gemacht, und sie in Mappen gehalten. Hätte ich einen Sohn, er müsste von seinem ersten Jahr solche machen. Man hört, liest, lernt, und neuere Studien verdrängen das Alte. Ich habe in meinen 3 Bände Mnemosynén vieles eingetragen, was ich von ungrischen Vorfällen von¹ Leuten gehört, oder auch selbst gesehen habe. Gestern schrieb ich ein, was mir der gewordene Graf Józef Török erzählt hat, der Palatin Ludwig Batthyányi: von Primas) sey der Sohn von Prinz Eugen von Savoyen gewesen, und habe ihn gesehen, dass der den Eugen sah, diesen mit ersten Blick für seinen kannte. Dann seyn Costüme. In einer Perücke mit vielen boucles Zopf, in einem Pelz, der bis zu die [1] Waden reichte. Für künftige Zeiten wird das von vieler Wichtigkeit werden. Darum bin ich der aufmerksamste Horcher um alte Leute.

Ihr letzter Brief hat schon das No. 58. Csereys letzter seit 1804 wird der 130te seyn. Auch aus diesen Briefen wird man manches lernen, was man in Büchern nicht finden wird.

Hat nicht jemand Ihrer Bekannten Wielands Werke nach der neuesten Ausgabe bey Göschen, wenn gleich nur auf Druckpapier? Ich hatte sie. Das Ausleihen brachte mich um einige Bände, und so verschenkte ich die meisten Bände. Leihen Sie mir, wenn Sie es können, den Band aus, wo der Nachlass von Diogenes steht, damit ich das Werk neu übersetzen kann. Wieland hat viel corrigirt, und meine Übersetzung ist schlecht. Da sie einmal gedruckt war, so soll sie auch gut übersetzt wenigstens in einer Handschrift bleiben. — Nochmal die herzlichsten Wünsche zum neuen Jahr,

¹ A kipontozott helyeken az eredeti ki van égve,

für Sie, für unsere Freundin, und für meine Amélie, die ich herzlich küsse. Leben Sie recht wohl.

Karl Edward Fischer würde in Kázmér den erforderlichen Unterricht nicht genießen können. Da er so brav ist, so bedauere ich, dass er so ungrisch nicht lernen kann.

Blicken Sie in den Umschlag, ehe Sie sie verwerfen.

28. Dec. 1809.

Sie lehrten mich, dass man Cultur nicht Kultur zu schreiben habe. Wie, wenn man fremde Wörter nun gar ungarisch prononcirt!! Ich ärgerte mich, und lesen Sie dieses Epigramme, wozu mir Catulls: Chommoda dicebat si quando dicere vellet den Gedanken gab.

A durva ajakú. den 27. Xber 1809.

KáriSCHt 's **Psikkét** mond, ha **PsyCHét** kell mondani 's **Chariszt**

Es **TémisztókkleSCHt** Győri Themisztó-clesért,

'S **VénuSCH-** 's **BakkuSCH**-nak, **kemiának** 's **Mekkanikának**,

A mi nekem Bacchus, Chémia, Mechanika.

Szent Adrasztea, mérj bosszút ez otromba beszédért!

Meg van az! -- a' svábnál Győri Giehri leve.

Nehmlich, so wie Győri als *Giehri* (Deutsch ausgesprochen) verdammt klingt: so muss auch Kárisch, Psikke, Venusch, etc. klingen.

Unsere Puristen schreiben wirklich Psikke, Bakkus.

Kivül:

A Monsieur Monsieur Charles Georges Rumi, Docteur en Philosophie
per Cassovie

franco

à Schmölnitz

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1629.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Horvát Istvánnak

Kazinczy Ferencz a' barátság' legszivesbb tisztelőtét.

Nagy tekintetű barátom! Kínos nékem azt látni, hogy kölesönös barátságunk' örömeit egy megfoghatatlan, eloszlathatatlan bizatlankodás zavargatja. Azt hittem, hogy az a' lépés, melyet Szeimerénk jelentett-bé Neked, többet fog használni mint¹ mind az, a' mit eddig tevék: 's íme látom, hogy a' legalkalmatlanabb, fonákabb útát választottam czéломhoz. Elég sejtennem, hogy az javallásodat meg nem nyerte, 's fogadom, hogy a' mit tenni készültem, megtéve nem lesz. Vissza kérem az írást, 's mind az a' min felakadhattál, ki lesz hagyva belőle. Remélhetem e így, hogy az említett bizatlanságnak megengedni nem fogod, hogy örömeink közzé esúszogasson? Nagyon kérlek erre, és hogy kérésem annál sikeresebb légyen, nagy Mesterünk' emlékezetére kérlek reá! szeressed tisztelő, becsülő, szerető, barátodat *tartalék nélkül*. Gondolkozásunk, állításaink különbözhetnek — Te elég nemességgel bírsz azt Vitkovicsnak 's Szeimerének vétkül nem venni: — de szíveink járjanak elválhatatlanul egy úton. Élj szerencsésen nagy érdemű Férjfiú, kedves barátom! Ajánlom magamat megbecsülhetetlen jóvoltodba. Bár ez a' nap lehetne utolsó, melyben a' gyanú hozzánk férhetett. — Széphalom, Dec. 31. 1809.

Köleseý Ferencz keresni fogja ismeretségedet. Úgy Berzsenyim is. Fogadd mind a' kettőt reám nézve is úgy, a' hogy mind ketten érdemlik. Köleseý vérszerént rokonom, bár távolról.

«Vettem Pesten Jan. 13dik. 1810.» *

[Eredelije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 1425.]

¹ A kéziratban *mind*, tollhibából.

* Horvát I. jegyzete.

1630.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Beszterczén 31dik Decemb. 1809.

Tisztelt Kedves Barátom!

E foljő holnap 13dikán Költ igen kedves és engemet mord gondolatoktul meg szabadító Leveledet leirhatatlan örömmel vettem tegnap. Hosszas halgatásodat, meg vallom, már nem tudtam mire magyarázni, és így nyughatatlan képzeletekkel tűnődtem, — kérlek tehát barátságunk szenteségire, írj nékem gyakrabban, — tudasd velem hogy létedet és Leveledzésedbe heljheztetett örömét éltemnek ad meg továbbra is.

Hogy nállatok olj háborúson néznek ki a dolgok, csudálni lehet; azomba ha szintén háborút nem kezdünk is (a mi mostanság valóba tanácsos nem is volna), Monarchiank fekvése és annak környüállásai meg kívánnják, hogy hatalmas hadi erőnk aljon talpon. — A Gallicziai Consil. és Canonok tökéletes emberséges eniber volt, és méltó azon szép szerencsére: hogy Nemzetének képviselője legyen a fejedelem előtt.

Azt, hogy a Ti Insurectiotok még el nem bocsáttatott, csak a fennebb említett vélekedésemre lehet magyarázni; mi is együtt vagyunk és ezen districtus Comissariussa éppen tegnap előtt vett rendelést: hogy uira három holnapi Naturálek provisiojárul gondoskodgyék — itt ezen Bucovinai szél heljeken most egy más nyakán nyüsünk — itt heljbe a Stabunk és egész Regimentünk vagyon, a melj is az 1ső Gyalog Regiment; a környékbe két Lovas Regimentek vannak be quartéljozva. Elég kölcséget okozunk, csupán a mi Regimentünk minden holnapra $\frac{m}{25}$ forintot kap, meg válik, felkelésünknek rezultatuma fog é annyit, mint a kölcség érnei.

Én itten a Bécsi Annalisokat nem kaphatom. Uiságot se egyebet a Budain kívül, meljet a Posta mester szokott hozzám küldeni. Sainállom, hogy Himfy recensióját nem láthatom. Én is aval vagyok: hogy a literatura elő mozdítására legfogamatossabb a nyomtatásba kijövő munkáknak olj elmébül, mint a Tied, olj izléssel, a minővel birsz, recenseáltatások, és meg vallom, hogy Tudományi diszünknek gyarapodására ohaitanám, hogy Te több munkákat is recenseálhatnál. Csudálatos dolog, ez a mi lármás sibongó életünk, midön

éppen tudományi elmélkedésemet akarom le írni, akkor jön ablakom alá harmincz dobosokbul és Bandankbul álló pergő pengő czapfen streichünk és lehetetlen írnom, oljan lármát csinálnak fejembe. — Geniet, Thaliet csókolom, Grófnédnak is kezeit és vagyok örökre hív tisztelőd

Cserey mpr.

Mayor.

Kivül: *

Beszterezérül. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak p. Kolosvár.
Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom*.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 195. sz.]

1631.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,

imádott barátném,

Nagyságodnak utolsó levele nem engedte tudnom, meddig fog mulatni Kolozsvártt; válaszomat tehát a' mi kedves Döbrenteinknek küldöm, hogy adja által ha Nagyságod ott mulat, vagy ha ismét Andrásfalván vagyon, küldje-ki. Valóban én is sajnálom azt — 's ki sajnálhatja inkább, mint én — hogy Nagysád Kemenczét eladta, 's elszakada Theréztől 's mitőlünk, 's Theréz és mi elszakadánk Nagyságodtól.

Akkor volna ám életünk édes, e' tájon! 'S Nagysád a' Világnak olly gyermeket ada mint a' kedves Lolotte. Édes Susie, hadd enyelegjek, noha én e' tárgyban azt nem szeretem: Ha Sophie megtalálna halni, úgy Lolotte az enyém. Az, hogy ő nekem unokám lehetne, az semmit sem teszen. Így házasodik Donát is, 's felesége 28 esztendővel a' 70 esztendőös ember mellett szépen él, mert általa imádatatik. — De nem magamat óhajtom én Lolottnak férjül: legyen ő másé. Csak érdemesé legyen, mert az Angyal. — Sophie és a' Napam 8 nap előtt elvitték Kázmérba a' Lolott ajándékát. Wécsey Miklós nem győzte csudálni a' két leányával. Póldi ez idén jöve Bécsből, 's ismeri e' munkát. Ez azt mondja, hogy Párizsban sem

* A levél zárlatán törött zöld pecsét,

csinálták volna jobban. Kétszeres okom van tehát az ajándékot szeretni. — Nagysád ezt a lányát nagyon szeresse, mert őtet én is szeretem.

Ajánlom magamat kegyességeibe

leghívebb tisztelője

Kazinczy Ferencz impr.

[K. és h. n.]

[Eredelje a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 177. sz.]

1632.

Jankovich Miklós — Kazinczynak.

Tekintetes Ur

Drága Jó Barátom és Akaróm!

Az utak mostohasága bizonyosan késleltette mind eddig azon Levelet, melytől szívem annyira várta eő Nyugadalmát: — Ez a késedelem, hogy Kételkedésnek 's bizonytalanságnak gyanút láttzatott nyújtani, meg édesítette utóbb az Valóságnak beteljesítésével, örömré változtatta Szenderedésemet, annyira, hogy ha a Kalmár Nevét, kihez az Ládák el-küldetnek, olvashattam volna, e Várnak meredek Partja, Duna zugó habja, és a mostani Nedves Údőkben Sárral fertőztetett Úttzak, vagy a halálos betegséggel dühösködő levegő sem tartóztathatott volna meg, hogy Pestre ne repüljek inkább — hogy sem mennek.

Midőn tehát e nékem szántt Kintseket a legédessebb reménységgel várom, azon bizodalomért, hogy kötelező Lévelemet elfogadni méltóztatott, tovább-is jelentem igaz köszönetemet: Hallaadósságomat jó Akarómhöz még a Maradékimra-is avval örökösíteni kívánván, hogy miként azok Laistromát illő ruházatban felékesítvén — Könyvtáromban helyhesztetem, úgy minden darabra az adakozó Jó Tévéimnek nevét, ha rajtok nem találám, halladó Kezem el-nem mulattya fel-rajzolni.

A Méltóságos Titulus, bár melly Okokra nézve is engem nem illethet; ha mástól fel-válolnám — de Kazinczytól nem máskép — mint meg-illetődéssel: Először mert az Baráttság tsak két személyt esmér, Harmadikát idegennek tartja; holott én ollyasnak íteltetni nem akarnék; Másodszor mert a valóságos Római *Grammatica* is

úgy kívánná, melly Nevetségre fakadna, Tullia, ha Levelezésünkben Magunkat Harmadik Személynek Nevezni, annál inkább *Titulusokkal* szállítani hallaná; Nékem szinte úgy láttzik, midőn jó Barátom. *Méltóságos* Titulussal illet, mint ha nem rólam, sem pedig hozzám, hanem valamely harmadik, tőlünk különböző Személyről beszéllene. Meg ne vesse tehát Barátom józan Okokon építettett Kérésemet, és midőn közelébb magához kapcsoltatni ohajtók — megkémélvén az önnön magától el-idegenített Emberiségnek Titulusától — Hajdani Római irás Módjával, 's nem másképp hozzám éljen. —

Meg fogom írni azonnal az küldendő Jószágoknak el-érkezését, de nem szüntetem ayval levelezésemet, hogy tselekedettel-is nyilván-ságossá tegyem azon gyönyörűségemet, mellyel érzek, magamat nevezhetvén

Örökös tisztelő Barátyának,

Jankovics Miklós mpr.

[K. és h. u.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1633.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom. 1810. Jan. 1jén.

Kazinczy Ferencz Berzsényi Dánielnek

a' barátság' legszívesbb idvezletét.

Érdemes barátom! Öt nappal vettem ez előtt Novemberben irt leveledet. Mára halasztottam a' választ, hogy ez által is éreztessem, magammal inkább mint Véled, hogy Barátimnak sorjában melly polezon ülsz. Fogadd-el új esztendei áldásimat. Az élet Istene tartsa meg Neked kedves barátnédat, gyermekeidet, 's árásson rájuk és rád minden örömet. Mercurius pedig pingue pecus domino faciat et cactera, praeter ingenium! Ezt különösen azért is ohajtom, mert leveled szerént azt lehet reménylenem, hogy a' pingue pecus verseidet nyomtattatni fogja. Kérlek, ne halasszd Pesti útadat; verseidnek esomóját Szemerém által fogja Neked adni; olvassd-meg 's küldd nékem vissza, hogy egységet hozhassak változtatásaid után beléjek 's így leküldöm Szemeréhez, és ha Te Pesten lévén végezel a' Nyomatatóval, még Júniusig (a' Medárdi vásárig) kész lesz a' nyomtatás, 's belé vert pénzed nem sokára visszatér.

Én csak arra kérlek, hogy ne tartsd áldozatnak némelly darab-jaidat kirekeszteni ezen gyűjteményedből. Inkább kevesebb legyen, de mind jó. A' megfélemtetős poétai művek irtóztatók. Ezen félyül azt cselekszik, hogy a' legszebb darabokra is homály ugrik vissza a' megfélemtetősökről, mellyek épen az által, hogy csak megfélemtetősök, már rosszak. *Mediocribus esse poetis non homines, non di etc. etc.*

Szemere ha épen akkor Pesten nem volna, keressd-fel Vitkovics Mihály Barátomat, a' budai nem-eggyesült Görög Püspökség Consistoriális Fiscálisát, 's ő a' eszmét kezdedbe adja. Látogassd-meg a' Judex Curiae Secretáriusát Horvát István Urat is. Ez a' három, nekem kedves barátom. Lásd Kölcsény Ferenczet is, ki e' terminuson már Pesten lesz. Ebben poétai tűz lángol, und er wird einer der gründlichsten Gelehrten. — Hogy *Virágnak* látása nélkül haza ne térj, arra nem lesz szükség *Berzsenyimet* kérnem.

Szemerét arra kértem, hogy néked békét ne hagyjon, míg magadat számomra le nem festeted a' legjobb Portraitszobával, a' kit Pesten 's Budán találsz. Én örvendeni fogok, hogy annak alakját is ismerhetem, kinek lelket szeretem, 's lemásoltatom magamnak a' képet, 's a' Tőled veendőt megküldöm Hitvesednek 's gyermekeidnek. Azért kérem ezt, mert az én szemem nem minden festést szenved-meg, 's félek, hogy a' mit tőled vennék, ilyen volna. Csak hasonlitsd hozzád a' kép! ez a' legfőbb kívánságom, mert a' mi mostani rossz festőink a' magok tudatlanságokat azzal mentik, hogy ők mint *Művészek*, in das Schönerere festenek. Ne felejtse mondani a' Festőnek, hogy az Ähnlichkeit das erste Erforderniss bei *diesem* Bilde: 2) hogy ein gutes Portrait muss vor allen andern Eigenschaften das haben, dass es schon in der Zeichnung ähnlich sei; die Ausführung bei *diesem* Gemähde sei ihm geschenkt. A' kép nem szükség, hogy nagy legyen.

Pestről pedig el ne menj, míg Klopstocknak Odáját in 8-vo auf Druckpapier, die Ausgabe von Götschen in Leipzig, meg nem veszed, 's az legyen Breviáriumod. Téged Appollo lyricus Poétának kent-fel. Tartsd magad Klopstockhoz, Göthének verseihez és Matthissonhoz, kit ismersz. Én néked Höltyimet küldöm ajándékba. Ha van is az magadnak, tartsd-meg emlékezetül az enyémet.

Psychédet magadból merítetted e vagy mástól kölcsönöztet? kérlek, tudassd ezt vélem. 'S ha másé, kitől vetted?

Nagyon kérlek, édes Barátom, hogy ne pártolj-el a' lyrica Múzsától, és mindenek felett a' Gelegenhitsgedichteket kerüld. Az

illy szabad 's fennszárnyalású Költő tartsa illetlennek az efféle magához. Én a' te ódáiddal 's dalaiddal, 's dalaiddal és ódáiddal eltelni nem tudok, 's csudállak, hogy az emberi szívnek legszentebb érzéseit, az életnek legboldogabb scénáit,¹ hogy tudtad oly szépen kikapni 's dalaid tárgyaivá tenni. Interdictumot vetnék reád, hogy egyebet semmit ne énekelj. Nekem már elég tömjént gyűjtöttál, 's ámbár engem a' tömjén fojt, örvendek e' tömjénnek, mert azt hirdeti, hogy engem Berzsényim, mint Virág, Dayka 's Kis szerettek. De ne többet, barátom! mert a' tömjénezett kis embert nevetségessé tesz a' bálványozás által. Nyugtalanul várom a' mit utolsó leveledben ígérsz. Ha már kész, igyekezni fogunk olyanokká tenni, hogy reám ne uszithassák az irigységet.

Én a' háború kezdetekor hirtelenkedve elégettem egy kis csomó verseimet, melyek azért nem voltak leírva a' tiszta közt, mert velek nem elégedhettem meg egészen. Most bánom, hogy elégték. Emlékezetem nem eléggé hiv eszembe juttatni őket. Ezek közt vala egy dalom, melyet 1786-ban a' Dargó bérczén, Zemplény és Abauj közt, írtam kocsiban, az özvegy Gróf Gyulaynétól, ki akkor imádott lánykám volt, térvén Kassa felé. Inhol az az Epigrammám, melyet ez éjjel (3. Jan.) belőle készítettem. Jól esett, hogy elégett a' dal. Ha meg volt volna, nem lett volna belőle Anthologiai görög ízlésű Epigramma.

AZ ERDŐ.

Sírg szabadon; itten nem kémleli senki keserved!

A remegő* kedvest lombjain elfedezik.

És ha enyhülsz** lánykád neve zengésére, sohajtózd;

S Echóm résztvéve viisszasohajtja nevét.

A' második sorban nem jó a' *remegő*, mert ott *üldözöttnek* kellene állani. — Nekem ez a' kis epigramma most minden örömöm, nem csak azért, mert azokra a' csaknem első szerelmem' boldog órájira emlékeztet, hanem azért is, mert a' gondolat és a' felöltöztetés görög ízlésű. — Eddig a' poesisről; most egyébre térjünk.

¹ Előbb e szó helyett «óráját» volt írva.

* Den verfolgeten Geliebten.

** Én elidálok mint a' görög, deák, franczia, olasz 's német.

Azt írod, hogy *nyírod bajuszodat*, 's azt kérde, ha *lennyírd e?* **Méltán nyírod!** Nem a' TE bajuszodat — mert a' TE bajuszod nem *bajusz*; hanem a' bajuszt. Bizony **méltán nyírod!** De valamint nem *bajusz* a' *Te* bajuszod: úgy a' te *Berzeviczysmusod* is nem *Berzeviczysmus*. Est inter Tanaim quiddam socerumque Tigelli. A' Nationalismus olly szent dolog, a' miről nem lehet szó. Szent az mint a' Virtus és Dicsőség' szeretete. De a' Nationalismus jól öszvefér azzal, a' mit Filangieri, és minden a' kinek esze van, az igazgatás fő törvényévé teszen, mely ez: ut quo fieri potest major massa felicitatis in quo fieri potest, plures portiones dividatur. Jót óhajt Berzeviczy, de rosszul, és a' mit historice mond felőlünk, azt hazudva mondja; azt pedig nem szabad. Hogy tanulnunk **kell** a' némettől, francziától, olasztól, 's még az ördögtől is, ha van tanulni valója, ki kérdehetné azt? De a' magyarnak oesterreicherré kell e **válni?** Csak nézzd, mit tettek ők, mit mi? A' Napam két Apácza testvére épen azon postán írják nekem Bécsnek tripúdiáját, hogy Ő Felsége Bécsbe visszaért, 's hogy az a' gaz nép, melly magát lövetni nem akarta, a' legnagyobb szemtelenséggel ezt kiabálta a' Császár körül: Kaiser Franz soll leben und regieren, Napoleon und die Franzosen sollen *crepieren!* Midőn a' Kultsár levelei azt hirdetik, hogy a' magát öszvelövetni engedett Pozsony azon 4000 ft. pengő pénzt, mellyet a' francziák ott hagytak, Ő Felségének ajándéku adta-bé, 's a' mi Párisba küldött követünk Strassburgban ágyúlövésekkel salutáltatott: mit mutat, barátom, ez a' különbség? Austriacussá legyen e a' Magyar a' Berzeviczy kívánsága szerént? Ezt jelentheti e az a' mit Te írsz? Oh értem én mit írsz Te, s' Te is értes engem. A' mi lelkeink rokonok. Nem járhatunk itt is külön.

Levelednek egyik kérdésére azt felelem, hogy én azt hiszem, hogy az a' szép föld, hol Demosthenes mennydörgette valaha a' maga Philippicáját, nem sokára nem fogja annak a' marha népnek jármát vonni, melly a' tanulást veszedelmesnek tartja, 's azt hiszi, hogy a' mit tudni kell, megellehetni az Alkoránban. A' Diván elállott Napóleontól, 's az ő ellenségeit, az Angolt, fogadta-bé. Napóleonnak tehát a' legigazságosabb oka vagyon őket megtámadni. Hogy ő ezt akarja, látom a' mi Udvarunk tavalyi Manifestumából. Mi ezt akkor nem akartuk, mert készebbek voltunk nem bírní a' mit nyerheténk vala, mint azt látni, hogy Napóleon *délről is* szomszéd, és ott is *nevekedik*. Elvesztvén a' Litorálét és Croatiának egy részét — az Isten lakoltassa-meg értte az Anglust, mellynek igazgatása mindég idegen

vérrel 's vesztéssel akarja magát fenntartani, de semmit nem nyér egyebet, hanem hogy Napóleon nagyobb lesz, és így ő annál közelebb ér végéhez — mi bizonyosan a' török birtokból fogjuk vesztésünket kipótoltatni; 's hihető, erre nézve nem eresztetik széljel az Erdélyi Insurrectio. Mi ezzel az inauspicatus háborúval derekasan megjáránk, 's annak rettenetes következéseit sok időig megérzi a' legutolsó jobbágya is Ferencz Császárnak. Hogy valaha ismét belé kapjunk Napóleonba, nem gondolom. Nagyon hasonlatlan a' két erő. De azt látom, hogy az idegenség az egyikben a' másik eránt elolthatatlan. Napóleon magnanimitást szeret mutatni. És mégis *Bécsben* alkotta a' hármass aranygyapjú rendét!!! miért nem *másutt*? miért nem *más név* alatt? Nyilván azért, hogy valamint a' Pápák triplex koronájok¹ nézettette magát a' simplex koronák között, úgy nézettesse magát ez a' *hármass aranygyapjú* is a' régi *eggyes* mellett; mert fájt neki, hogy Fels. Urunk Rendet nem cserélt, holott az Anglus és Svéd Királyokon kívül minden cserélt más. Hát a' Jézus Chr. nevének a' francia trónusról való prononciálása mint tetszik? az Ecclesia excommunicált első szülöttje szájában...

[Vége hiányzik.]²

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1634.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, 4. Jan. 1810.

Nagy Tekintetű barátom! Ramler megszokván azt, hogy a' más munkáin faragásájon, egyszer Pfeffelnek is újra dolgozta valamely apró versezetjét. Pfeffel neki ezt írta: Édes Prof. Úr! Nincs kedvetlenebb dolog, mint mikor az embernek más teszi fejébe a' kalapot; én meghiszem, hogy azt a' nehéz mesterséget Prof. Úr sokkal jobban érti mint én: de nekem a' Prof. Úr süvegfeltétele irtóztató módon alkalmatlan. Maradok, etc. etc. — A' te változtatásaid a' Relációban engemet azzal az új érzéssel tanítottak megismernedni,

¹ E szó után először e két szó következett: «módja szerént», később Kazinczy kitörülte.

² A levél egyik lapján fölül még a' következő sorok olvashatók: «Pesten olvassd-meg a' Bécsi Annálisokban a' Himfy Szerelmének Recensióját. Az a' Septemberi füzetben áll. Én dolgoztam azt.»

hogy az igazítás, ha jó, épen nem fáj. Compliment nélkül vedd tőlem a szót; tökéletesen meg vagyok elégedve velek, és hiszem és vallom, hogy Relációnk így sokkal jobb. Nem hittem volna, hogy a' megváltoztatott helyek nélkül ne veszítsen a' munka, és íme *nyert!* Ez egyenesen a' Te érdemed. Hidd-el, hogy ezt nem szokott tisztelem mondatja velem, hanem a' legszívesebb érzés. Bizvást változtathattál volna többet is. Már kész a' beadásra a' munka. Az elholtaknak 's megsebesedetteknek neveiket belé szúrtam a' Mélt. Grófné sorai közé, 's a' csecsebecséket kitöröltem, hogy Néked és magamnak ellenségeinkké ne tégyem azokat, a' kik most addig meddig szeretnek. Urit enim fulgore suo qui contemnit illorum fulgorem. — — Alig várom a' Gyűlést, és Cancellistáddal dicséretet nyeretek.

Landonaimnak csak a' bekötte álló részét kaptam vissza. A' kötetlen füzetek nálad maradtak. Azt többé bé nem várhatom a' Gyűlésig; és így a' könyv helyett a' Csokonainak készülő formát mutatom-bé, melyre a' kőfaragó felírta az alkut és az előre vett pénzt. Ez azért halad, mert ő megholt.

Deák felyűlírásod nyert a' változtatás által, ezt vallaná Vécsey Miklós is. Hidd-el, barátom, épen nem fog csiklandani, ha a' magyart választják. Tudom én az effélékben mit ér a' «Tek. Rendek» javallása 's nem-javallása. De szeretném, ha magyar és nem deák állana a' köven, ha azt az csinálta volna is, kinek Ungvári Orációját Kultsár minap polgári ékesenszólás remekjének nevezte. Kérlek, olvassd el újra azt a' *remeket*, 's neved *Kultsáron*. Megfeddém érte Kultsárt, de szükséges vigyázással.

A' Barkóczy haldoklásakori levelét *nem Barkóczy* írta.

Azolta hogy F. eránt tettem nálad kérdést, reá akadtam a' Jenai Tud. Levelekben, hogy ez Fòntana, még pedig Ex-Barnabit.

Te Luthert nem látszatol nagy embernek tartani, nyilván azért, hogy ő, hogy nagygyá tehesse a' maga Corpusát, magát is nagygyá tette, és hogy afféle moeskoeszkákat is ejtett magán, mint az volt, hogy későn copuláltatta magát, 's 14. napra keresztelőt tartott. Osztán hogy rossz emberekkel, csalárdokkal lévén dolga, néha nem egyenes úton is bánt. Végre hogy a' dolgot nem arra a' lábra vitte, a' mellyen a' Philosophia kívánná, hanem csak arra, a' mellyet a' romlott kor szorosan parancsolt. — Én mind ezek mellett őt igen nagy embernek tartom, és azt hiszem, hogy a' kendőzés festékeit róla semmi kor nem fogja haraggal letörteni. Numa

Pompilius is nagy előtttem, 's Hercules is az, mert megtisztogatta az Augiások istállóját 's a' Procrusteseket kiirtotta.

Ezer áldást születendő gyermekedre; légyen az második Desewffy József vagy Sztáray Laura! Két Asszonyt ismerek, a' ki Urának nem csak a' szerelem legboldogabb órájában van boldogítására, hanem a' lélek' conceptiójában is osztozik vele: a' Te Laurád és Vay Miklósné. Mért tartanak a' Plebánusok szép gazdasszonyokat, azt régóta tudom, de hogy Te és Vay feleségeiteknek más hasznokat is vészitek, mint a' mire őket a' természet hívta, azt csudálom, irigylem. Sophiem engemet az írásban nem segít; noha az atyjának egész konczokat öszveírt. A' helyett etc. etc. De ő erre sem kész. Nagy kín a' heves asszony: de bizony az illy hideg vérű is az! az még az 50 esztendődt meghaladott embernek is! —

Nyugtalan vagyok tudni, micsoda nevet kap a' kis Römer vagy Römerin!

Élj szerencsésen, boldog férj! és szeressd

tisztelő barátodat.

Gyönyörködtél, tudom, rajta, hogy az öszvelövdözött Pozsony 4000 f. pengő pénzt ada ajándékban: az öszve nem lövdözött Bécs pedig 100 ezereket kapott. A' feleségem két Bécsi Tántja még nagyobb tripudiummal írja mint Decsy, hogy Fels. Urunkat mint vitte terenyén [!] fel a' grádicsra a' Bécsi gaz nép, 's azt is írják, hogy Ő Felsége előtt ezt kiabálták:

Franz soll leben u. regieren,

Napoleon und die Franzosen sollen crepieren.

És ez a' levél azon postán jó, mellyben írják, hogy követünk Strassburgban ágyulövellésekkel idvezeltetett. Mit mutat ez a' két különbség?

Elhibítám a' levél fordítását.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

¹ Ezt a levél első lapjára alúl jegyzi meg Kazinczy, mert az első lap után a negyedik lapra ugrott át s úgy tért a második és harmadik lapra.

1635.

Sipos Pál — Kazinczynak.

5. Jan. 1810.

Tekintetes Ur!

Olj elevenen képzeltem a' Kästner levelének első kibontását és a' soroknak állását, hogy a'¹ közt magamra lévén, attól féltem, hogy valaki reám bényitván mit gondolna.

Comtesse Rédei Ádámné még kisasszony korában Bétsben hatalmas Dechifralója volt egy néhány sornak, de csak ugyan el akadt benne.

Accludálom az újabbi jegyzéseimet is az Idealismusról, de mind ezek csak alkalmatosságot adhatnak arra, a' mire kell, és végre csak ugyan magától kell kitalálni az Olvasónak azt, a' mit ki kell találni.

A' siető alkalmatosság nem enged többet most, tiszteletem ajánlásának meg ujtásával vagyok

a Tekintetes Urnak

Sáros Patak 5. Jan. 1810.

alázatos szolgája

Sipos Pál mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1636.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Nints igazabb állítás mint az, hogy a Görög izlésű Epigrammák szebbek, mint a szűrők vagy csak katzagatók. — A megmáradott Deák Epigrammaknak e pedig a caractere. Nem ilyen é nagyobb részben Martialis? Valósággal sok Epigrammái tsupa gorombaságot mutatnak. Mennyi benne az illetlen szűrások, és dőfések? Mennyi az obscoenitas? A Görög Epigrammaknak éppen más caracterek vagyon. Csak ebből is által lehet látni, hogy finomabb érzéssel bírtak a Görögök mint a Romaiak. Nem azt mondom, hogy Martialisban ne vólnának igen igen tökéletes Epigrammák. Vagynak

¹ Olvashatatlan szó.

bőven: de miért elegyítette azokat olly otsmányságokkal? Így tseleskesznek nagy részént az ujj Deák Epigrammaticusok is, kik mindnyájan egyedül Martialist követik. —

A feltett hely a Spondeus és jambus pesekről nints Ciceroba. Az Oratort és de Oratore könyveit felhánytam a Numerusról, de sehol nem találtam. Most, hogy írok, eszembe jutott, hogy talám Quintilianusba vagyon. A Bthecariust nem kaphatám hirtelen, s meg nem nézhettem. De nagy gondom fog reá lenni, hogy annak a helynek nyomába akadjak; s annakutánna fogom közleni a Tekintetes Urral. Azt bizonyosan tudom, hogy Hermannus de Metris nints meg a Bthekába. — A küldött szép Epigrammát igen nagyon köszönöm. Meg fogom Deákra való általtételében erőmet próbálni. — A Nagys. Fő Curator Urnak fogok írni, de úgy, hogy elébb közleni fogom a Tekintetes Urral levelemet. — Alig lehet kívánni, hogy szegény Legény Academiákra mennyen. Többre ment már quadruplumnál a jó pénznek az ára. Jobb lett volna ez előtt két esztendővel elmennem; mert most én nem bírok többel mint akkor. — A Professorok gyermekei nagyon halnak. Most rövid idő alatt hármat temettünk. Ma a Rozgonyi Urét, az előtt Kövy Urnak egy igen kedves négy esztendőös fiját: az előtt pedig a Látzai Urét. Magamat tapasztalt kegyes indulatiban ajánlván, a leg mélyebb tisztelettel maradtam S. Patak. 6. Jan. 1810.

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolgája

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1637.

Rozgonyi József — Kazinczynak.

Tekintetes Ur,

különös Drága Jó Uram!

A Tekintetes Ur maga tekintete elégséges volt arra, hogy én minden módokat el kövessek azon tudva levő Instructionak ki nyomtatására; sőt a Tek. Ur tekintetéből sokkal nehezebb dolgokat is véghez vinnék én. Ha e'hez még a' Vármegye 's annak Kormányozójának tekintete is hozzá járul: akkor már az Indító-Okok-

nak superfluitások vagyon, 's ezeknek midőn a Lehetőségről van a szó, nem lehet nem munkálkodniok. De lehetetlenséget ezek a hatalmas okok se producalhatnak. A Pataki Typographia igen nyomorultt állapotba van, nints typothetája; van egy deák a Collegiumba, Koczok nevű, a ki a sgrától, a volt Typothetától, Nadaskaitól, látásból valamit 's annyit tanult, hogy 20—22 sorból álló Patenst ki tud szedni; de Tabellát ki nyomtatni életeért se tud. Vévén a Tekint. Ur Levelét, ezzel együtt el mentem a Typographiába, 's próbát tettem, felszámoltam az arkusokat is, 's erejéhez mérvén a Deáknak: úgy találtam, hogy ő ezt két hétig alig szedi ki, minthogy a munkába még készsége nintsen, azomban a Censura következővén, Letzkéket is kell nekie járni; de ha egyéb aránt akadályai nem volnának is, nagy akadály ez, hogy Tabellát nyomtatni épen nem tud, mert az a typothetaságnak a leg nehezebb része. Ez a szegény Nyomtató mind a betsületért, mind a Hasznotskáért törekedne ezen Instructionnak ki nyomtatásán, de ez a munka az ő tehetségét felül haladja; ő szegény szedni nem tud; szedett ugyan már vagy két paginat, de a tsupa hiba levén, ezt is ujonnan kellene szedni, — egy szóval ezen typographianak nyomorultt állapotja nem engedi azt meg, hogy ez a Munka kivált egy hét alatt itt ki nyomtattassék. Elég volna talám két hét, ha tabella nem volna benne árta, hogy ez a gyakorlatlan Deák a betűket ki nyögje, de a nyomtatvány, úgy tartom, pro 15-ta már szükséges volna. Igen sajnálom, hogy ez a Typographiankba véghez nem mehetett, tudom ez betsületünkre nem szolgál; én próbatétel után tudom, hogy tisztességesen és oly kevés idő alatt ez itt véghez nem mehet. Méltóztasson engemet a Tek. Ur ő Nagysága a V. Ispán Ur előtt ki menteni. Én rajtam nem mult el, hanem a lehetetlenségen. Többire betses Uri hajlandóságiban ajánlott, különös tisztelettel maradtam

A Tekintetes Urnak

Patak, 1810. 7-a Jan.

alázatos szolgálja
Rozgony József mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában : M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1638.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Kazinczy Ferentznéhez,
Szül. Szendrei Gr. Török Sópia Antoniahöz.

Repdező kényeink ró'sát legelésznek . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

A' Tudományok.

Allegoria Plátó után, németből.

Midőn Saturnus a' földről eltűnt . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

A' Jámorság és Középszer.

Más az Atridák ragyogó dagályját . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

Kazinczy Ferenczhez.

Melly méltó koszorút, melly diadalmi bért . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

A' Mú'sához.

A' te ernyődnek kies alkonyában . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

Gr. Festetics Lászlóhoz.

Kevély örömmel kérkedik a' Magyar . . .

[Stb., mint Berzsenyi költeményei közt.]

Mind ezekben, nagy tekintetű Barátom, egyéb diszt nem igen lelsz, mint a' magad nevét. Hogy azzal tovább is kérkedjem, meg engeded és el nézed ezen költői hiúságomat, 's tudod azt, hogy ez nem tsupa kérdés, nem tsupa hiúság, hanem a' legszentebb érzés, mellynek kiöntése édes. A' Grófnéd tiszteletére írt versetském már régolta kész, de mind e'korig nem mertem el küldeni: éreztem, melly kevésbé tudtam abban érzésimet kinyomni. Vedd jó néven ezeket is, és igazíts rajtok a' mint lehet! Írd meg, a' Jambusok mint

illenek nyelvemhez? Én a' te Hellenédet igen megszerettem, és látom, hogy annak mosolygó szelidsége egészen elcsábít engem az én pestomos Óda kisasszonykámtól.

Ber'senyi Dán. mpr.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1639.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Andrásfalva Jan. 11. d. 1810.

Nagy Érdemű Tekintetes Úr,

A' tegnapi általam kihozott levél édes örömet ada kedves két tanítványomnak, Lottinak és Lajosnak, melyet annál inkább érezhetek, mivel Grófnénk betegségéből gyógyul, 's közöttünk fenn vagyon. A' múlt Karátsonykor meghűtötte magát, 's új esztendő nap oltá keserves kólikában feküdt. Eljédünk, hogy elfogja tőlünk ragadni. 'S még ehhez járula részemről egy betsületében határ nélkül érzékenykedő Doktorral való bajom, a' ki azért neheztelt, hogy a' házi Doktort nem kapván, egy másik beteg lévén maga is, ő hozzá legutólján mentem. Illyen némelly Doktor emberi szeretete! A' Grófné nekem ezt a' parancsolatot adá 's ezt kelle tellyesitenem.

A' nekik 's nekem is édes levélre az a' másodszori jegyzésem vagyon, hogy Lotti már 17 esztendőt eltöltött, 's nem sokára inkább Menyegzői vers kell neki, mint sem a 11 esztendős Lajos idejéhez illő. Azt a' leveletem, melyben erről irtam, e' szerint nem kapta a' Tekintetes Ur. Mind a' ketten együtt fognak felelni, addig Lotti szívesen tiszteli. Lajosom csókolja a' Tek. urat, 's arra kéri, hogy ezután mindegyiknek különösen írjon, mert így a' levelet nehezen tudják megosztani egymást között. Az este húztak rája, 's Lajosnak jutott. Én ennek, még egyszer mondom, nagyon örvendek, 's hiszem, hogy a' Tekintetes Ur sürűbben ír Lajosnak egy egy kis levelet az enyimbe téve, mint Szemere. A' gyermek nagyon várta ezt is, az övét is, minden postával, de a' mi kedves Palink rést és gondatlan.

Irna bár a' Tekintetes Ur Lottinak, és Lajosnak különösen, ez mind a' kettőnek nagyobb serkentése lenne, 's kivált Lajosnál kell

¹ E levél datum nélküli. Kazinczy ezt jegyzé reá: «Vettem Széphalom, 9. Jan. 1810.»

tenni, hogy a' Tudománynak 's Hazának tömjénezője legyen. Ő már egy kis költő.*

Lotti most a' Mythológiát 's olasz nyelvet tanulja tőlem. Olaszúl Sopronyban alkalmasint beszéltem, de most nagyon elfelejttem, azért csak a' könyvek értésére taníthatom. Emlékező tehetsége 's általlatása igen jó vagyon. Én azokat a' verseket a' Muzéumban ki fogom nyomtattatni. E' mostaniban franczia elegancia vagyon.

A' Muzéum kijövése egy esztendővel tovább haladt. Prof. Szilágyi valami akadályokról ír, de nem írta-ki egészen, mik azok. A' Püspöknek néhány darabok nem tetszenek, 's Prof. Szilágyi erre ezt írja, hogy némellyek nem akarnák az ilyen munkáknak megjelenését most. Előbb ígerte ő is a' Correctorságot, most le mond róla, mind a' mellett is hogy neki a' darabok nagyon tetszenek. Szükség tehát, hogy Kolozsvártt magam legyek, 's az akadályokat, ha lehet, elhárítsam. Plánomomat ki akarom vinni, 's reményilem, hogy ezért a' Tekintetes Ur Munkabeli segedelmét tőlem meg nem vonja. Secr. Kenderessyhez háromszor küldöttem, de semmit se kaptam. A' jövő héten küldök ismét. Orczy, Csokonay, Ráday életéhez most Gróf Török Lajosét, 's Viczayét-is kérem. Képeiket most várom. Hát a' Tekintetes Ur mellyképét mikor kapom? A' pénzt ismét Komjáthy Gábor Ur kifizetheti.

Nekem se Szemere, se Vitkovics nem ír. Prof. Fejér 10 példányt küldé filozófiai Munkáiból az eladásra, hatot eladtam, 's ma irok neki-is.

A' Tübingai kérdés megindult. Bár el se küldöttem volna én három árkusnyi Munkácskámát, hazafiui rapszodiámat. Elvitt a' tűz, mert ha lehetne, egy szempillantatban virágzóvá tenném Hazámat. 'S mint fáj! hogy a' Kolozsvári Magyar mágnásnek, míg a' Magyar Játékszinbe egyszer se mennek, egy német játszót guirlandokkal ékesítenek. Semmire se megyünk, tisztelt Kazinczým, semmire se megyünk. Sokszor elkedvetlenedem, 's unpoetisch környülállásim ijesztenek, hogy énekeimet senki se fogja hallani. — Mi lesz a' Zsibói Énekből? Készülnek-é a' többiek? A' készüllet hallatlan, példátlan 's halhatatlan, serkentő, 's ha bár kaján szemek fognak is bennünket

* «Ide az volt írva, hogy e' szerint mind a' kettőnek különösen kellene egy költemény. Lajos már irogat ldylliont, a' Muzsák szeretik, ez a' tárgyba jöhetne.»¹

¹ Ezt a pontot Döbrentei az eredetiből kihúzta s helyette a * alatti sorokat iktatta be.

nézni, meg ne állapodjunk. Doktor Gyarmathitól, kit Révai annyira korbácsol, egy kedves rezet kaptam ajándékba, Kovátsich melyképét. Ismertessen meg ezzel a' jeles emberünkkel a' Tekintetes Ur, kérem. Sajnálom, hogy annyira deákos, magyar lelke mellett, hogy rezére nevét is deákul metszette. Az a' szerencsétlenségünk, hogy olyan embereink deákul írnak, mint a' Dánusok valaha tettek.

Most irék Kiliánnak ezért a' könyvért: Soll und kann die ungarische Sprache allgem. angenommen werden?

Örvendek, hogy Szemere velem érez a' Széphalmi Grófné tiszteletében. Ő, második Én, sokban. Csókolom a' Grófné kezét a' legszebb tisztelettel. Ajánlván magamat, vagyok a' Tekintetes Ur

barátja

Döbrentei Gábor mk.

A' beteg Grófné tiszteli a' Széphalmiakat.

A' Püspök 50 rforintot ajándékozott a' Muzeumhoz, 25 helyett, mert ennyi esett volna egy Segítőre. Haragudott a' Püspök, hogy a' Munkákban kitörölések voltak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1640.

Kézy Mózes — Kazineczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Igen kedves foglalatosságom volt a Magyar Epigrammának Deákra való által tétele. Azzal nem hizelkedem magamnak, hogy az Originálnak szépségét elértem volna. Méltóztassa megítélni a Tekintetes Ur, mit ér próba tételem.

Sylva.

Nullae hic insidiae; licet indulgere dolori,

Abscondent lacrymas umbra nemusque tuas:

Et si forte iuvat resonari nomen amatum,

Plange: Chloe!! plangent tristia Iustra: Chloe!!

Elvégezvén ezt, kedvem jött a'ra, hogy a rósa alá írt soraimat is Deák Distichonokká változtassam. Láthatni, hogy Magyarúl tsak hirtelen esett munka; de a benne kitett gondolat talán nem minden kedvesség nélkül való. E leve abból Deákul:

Rosa picta
Amicae donata.

Si mihi Parrhasius concederet artis honorem,
Nostra tuas cuperet pingere cura genas.
In vultus Cypriae similes et in ora vocarem
Candida purpureo lilia mixta croco.
Talia cum nequeam, falsa sub imagine pictae
Tu cave ne imprudens decipiare rosae:
Te rosa, tuque rosas imitaris, tu rosa certe es,
Virginei decus et gloria prima chori.
Felix cui spectare datnr, felicior ille est,
Cui licet hanc cupido demetere ungue rosam.

A Tekintetes Ur méltóztatott egyszer mondani, hogy a tzel bizonyosabb elérésére használna, ha valahova hivattatásom lenne Papságra. Megeshetne ez most egy intés adás által. Ujhelynek egyik Papja mostan elbűtűzik, s a fizetés megnagyobbíttatásán igen gondolkodik az Ekklesia. Ha az ujj Pap tettzeni fog, ismét megneveltetik a jövedelem. Én nagyon szeretnék jó móddal Ujhelyi Pap lenni tsak azért is, hogy a Tekintetes Urhoz közel telepedjek le. A Hely és a Parochia igen szép. Talán a'ra is rá lehetne őket venni, hogy mig egy kevés ideig Académiákra kifutok, várakozának utánam. Kár volna ezt elmulatni, a mai plebs opiniojára való tekintetből is. Ha a másik dolog kívánságunk szerint nem ütne ki, ezzel is megelégednék. Elsőbb ugyan előttem a másik conditio; de ez bizonyosabb lenne. Azomban elő segitené ama másikat is. Ha a Publicum két esztendőt kíván az Académizálásra, semmi se lesz a dologból. Abban is alig adatik módom, hogy kívül esztendőt töltssek. Nem is lesz már talán két decenniumban is olly Neoprocedens, a ki annyi ideig kívül lehessen. Annál pedig nints bizonyosabb, hogy az illy dologban a mi Publicumunk senkit se fog segiteni. Melly igen nagy kárommal töltöttem én ezt a két esztendőt Patakon. Akkor nyóltz forinton lehetett egy aranyat kapni: most tizennyóltz az ára, s Kassán húsz forint. Minek illy környül állások között a hosszas künn létel? Jó volna, ha az embernek ithol is lenne valamije. Huszonnyóltz esztendő s korban mindennek állandó hivatalba kellene már lenni. Igaz hogy én inkább szeretném a Professorságot, de ha Pap lézsek is, reménylem, nem fog reám unni az Ekklesia. Nem lehet rosszul venni, ha illy idejű ember mint én, kívánná már vég statióját elérni. A Méltóságos Ifj-Asszonyt alázatosan tisztelem, és tsókolom kezeit.

Magamat gyakorta tapasztalt szíves gratiájába s favoriba ajánlván, tartozott mély tisztelet mellett maradtam S. Patak, 11. Jan. 1810.

A Drága Tckintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolgája

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1641.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom 12. Jan. 1810.

Édes barátom! Megfoghatatlan az énelöttem, hogy az Úr azolta hogy haza ért — hogy tőlünk elvált, egy levelénél [többet] hozzám ne irt volna. Ha az én leveleim is így találtak elveszni, úgy bezzeg szépen jártunk mindketten. Én kilépek a' hallgatásból, 's közlöm itt az Úrral három darab versemet, mellynek mindenike ezelőtt kevés napokkal termett. Az Erdőt 1786ban csináltam Gálszécs és Szinnye között a' Dargón. De az akkori *Lied* formája ennek a' darabnak oda van. Elégettem tavaly Aprilban egy kis csomó verseimet, mellyekkel nem tudtam volt soha úgy elkészülni, hogy valami híjok nem volt volna. Emlékezetem úgy sem adhatja elmémbe a' megégetett darabot a' hogy készületlenül volt; 's a' Grófné minapi levele elaludt érzéseimet felverte; 's addig forgattam, míg a' *dal* Epigrammai formába öltözött. Ez egyike azon kevés darabjainnak, mellyekkel leginkább elégszem-meg. Kézy is megszerette; és óhajtanám, hogy minden barátom szerethetné.

A' boldog alkony egy hasonló emlékezet míve. De az a' véghetetlenül zart és innig végső sor csak poetica fictio. — Nem tudom, inelly Isten sugallá azt nékem, midőn 8a Jan. csináltam. Minden bizonnyal ez az utolsó sor többet ér mint az egész darab.

A' könyörgésben sok philosophia van, és poezis is elég. Látja az Úr, hogy bennem nincs mauvaise honte, szépnek mondani a' mit szépnek gondolok. Ciceronak egy szép szava van a' modestiára. Ő ugyan nem a' legmodestusabb ember volt: de a szó még is igaz.

Ma ismét egy rövid Aesthetico-Critica Epigramma repüle-ki tollamból, midőn egy levelet írek. — Azt tartja a' *tanulatlan* ember, hogy ő is *ítélhet*, mert szeme néki is van. Nem jól raisonníroz. Mert nem minden lát, a' kinek nyílt szeme van. Imhol az Epigramma:

A' VAK.

Van szemed és így látsz. — Melly paralogismus ez! Óh ha
Látni akarsz, jámbor Hályogi: látni — *tanulj!*

Sophie barátsággal köszönti az Urat, 's várja a' megígért scéna leírását. Tisztelje az Úr mind az ő mind az én neveinkben a' Mélt. Grófnét; a' kis Csuklatót, a' kis Lajost, és a' többieket sorban csókolom. Eggy öreg barátjoknak ezt megfogja Comtesse Carolina is engedni. Ő csak verseiben veszedelmes, mint Anákreon. — Éljen szerencsésen az Úr, édes barátom. Aludni megyek; késő az idő; 's azért sietek így, mellyet betűim is mutatnak. —

A BOLDOG ALKONY.

«Csókot, lyányka!» *Nem én.* «Igen, óh igen! Eggyet!» ...

[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

A' Könyörgés.

Adj örömet! 's adj bajt hozzá nagy Jupiter!...

[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

Verwandt mit dem Schillerschen: Zwei sind der Wege etc. Man vergleiche das Ungarische mit dem Deutschen, um zu sehn, ob das Spätere von dem Früheren etwas entlehnt habe.

AZ ERDŐ

a' Dargón, 1786.

Sirj szabadon; itten nem kémleli senki keserved...

[Stb., mint az 1633. és 1645. számú levelekben.]

Az én Erdőmet így fordította Prof. Kézy Patakon:

Nullae hic insidiae...

[Stb., mint az előbbi levélben.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1642.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Jan. 13. 1810.

Kedves barátom,

Miklós öcsém Semlyénbe indulván, ezt a kis pakétot viszi, hogy kezédhez szolgáltatassa. Megtartván a magadnak szőlőt, a többit, kérlek, méltóztassál általadni Kis Imre Úrnak kiosztás végett. Csekélység, de 25 exemplárt kapván ajándékba azon négy Pesten lakó barátimtól, a kik azt kinyomtatatták, résztettek benne, legalább annak a nagy embernek emlékezete miatt, ki ennek a *nagy* kis fiúnak atyja volt.

En rég olta nem voltam kinn a házból, nem betegeskedés, hanem a rossz idő miatt. Így csak a Pozsonyi újság mellé tenni szokott Neuwiedi levelekből tudom, mi történik Párisban. Felhínytam a nagy Károly életét a' historiai Lexikonban és a' Spittler munkájában, s látom, hogy Adorján Pápa valóban Nagy Károlynak hatalmat engedett, wegen der Wahl der Pábste zu verordnen und sie zu bestätigen. Szántszándékkal írom e' sort a' Grohman' szavaival, mert nem tudom világosabban, miből áll ez az egész Verordnolhatás. De azt jövendőlköm, hogy Pius VII. nagyon megadja az excommunicatió' árát. Ezt alig ha nem látta előre a' mi udvarunk, valamint azt is, hogy N[apóleon] most a' Nagy Károly példajaként Német Orsz. Császáranak is fogja magát koronáztatni; s esuda e, ha próbát tett, hogy ha a' szerencse kedvezne, ettől a' két céljától N[apóleon] elhárítsa? Ismét szidom az Anglust, hogy midőn legjobban kellett volna dolgozni, semmit sem csinált. Semmit! mert mi az a' kis Hollandiai s Spanyol Comoedia? Spanyolországban azért tett többet mint Hollandiában, mert ott nem kellett a' szén közzül kikapni a' gesztenyét tulajdon ujjával. Csak az Isten újabb háborútól mentenemeg bennünket. Már volt N[apóleon] a' Rábánál, melly Károlynak a' határa volt. Hát ha Tilsitben úgy végeztek, hogy a' hátralévő része Európának a' Nicephorus successiójába essék!

Mi egészségesek vagyunk. Feleségem barátságosan tisztel, édes barátom. Thalie egy gyönyörű gyermek. De el van borítva ótvarral. Ma a' dajkáját eleresztettük, 1 $\frac{1}{2}$ esztendősen lévén teje, s ennek tulajdonítván a' szép, erős és egészséges gyermek' kinjait. A' mint Hochheimerben látom, Ti sem igen tudtok segíteni ezen igen nagy

bajon. A' Patikáriusunk a' Hochheimer által megnevezelt füvet violatricolornak mondja. Meglehet hogy az nem botaniai, hanem az officinális neve.

Köszönöm kérésem' teljesítését Kölcsey eránt. Úgy adta az adreszt, hogy néki nem írhatok. Testvéreihez igazít, 's nem tudom, kik azok 's hol laknak. Talán ismét ír magától. Én azt a' rokonomat nem láttam, de nagyon becsülöm. Kedves volt nékem olvasni leveledben, a' mit az ő lefestéseképen mondál. Csak jó és kedves módú emberekkel társalkodik! lefaragódik az az alföldiség róla is.

Kisről semmit sem tudok. Nyőgi talán szegény a' sarcz' sullyait. Rousseau-nak jut eszembe egy szava: A' szerencsétlen mikor könnyíteni akar magán, semmit nem nyér egyebet, hanem hogy láncza szorosabbra vonattatik össze. Minket ugyan megjátszott a' szerencse.

Élj szerencsésen, édes barátom! A' Tekint. Asszonyt alázatosan tisztelem, gyermekeidet 's magadat csókollak. Adieu, édes barátom.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1643.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Szemere Pál alázatos tiszteletét és
csorbúlhatatlan barátságát!

Édes Uram Bátyám! Válaszomat a' Horvát' leveléhez csatlott becses levelkéjére Édes Uram Bátyámnak még a' múlt postanapra készítettem, de elkéstem feltevésével, 's a' válasz itthon maradott. Most mind a' két izbéli levélre egy-úttal felelek.

Elakadtam Édes Uram Bátyámnak azon tiszteletet érdemlő egyenes kinyilatkoztatásán — vaj! ha Iróink é' részben is a' Kazinczy szép lelkével bírnának! — hogy elakadásaiiban a' homályos érzést követvén, utóbb érzette hibásságát a' Pronomen Possessivumokkal való élésnek. Hibásságát? Kérdem többször magamtól, midőn a' kedves sorokat olvasám. Ezt érzette már Csécsi is 's ő utána Révai, ez után Kováts, Vig, Kardos, Miklósi, 's ezek minden kivétel nélkül állították meg a' törvényt. 'S consequensek maradának é' önmagoknak? Épen nem. Az említett emberek szelvében írják ezeket: Mások után, mások szerint, mások miatt, vagy mint a' Latiatue feleym-ben áll, miá. Ki nem látja és érzi, hogy itt a' pronomen

possessivum lappang, szinte úgy ezekben: mások' útja, mások szére v. rende vagy mint ők akarnák: mások' útjok, mások szerök. 'S már csak ez is azt mutatja, hogy könnyebb volt hibásságát érezni némely esetekben, mint azt megállapítani, hogy hol tétessék az e sing. pluralis Ők-ké. Révai nem vette észre, hogy a' *Vö vimadsaguk mia*-nak à la *Szentei és Önöttei közökön* miájoknak kellett vala mondatnia. Midőn sem a' Régiség, sem a' regulát szabók nem határozták meg a' törvényt e' részben, világos, hogy nyelvünk ellen van a' rendszabás. Tovább megyek. Révai a' gém-ek-et nem *Ardea*-nek mondja, hanem *Ardea-multus*-nak. Vignál minden szótag verbo-substantivum. A' Gémek tehát csak collectionis ideát kinyomó, de singularis öszvekötés. Úgy de ezt: több Gém' v. sok Gém' ('s ő utánok gém sok) eledel-e jól mondom. s. a. t.

«Mi volt, mivé lett, mi mostan, és minek kell *lehetnie* a' nyelvnek? Ezek azok a' kérdések, melyeket a' Grammatikus megfejtteni köteles. Rövid, de ezer botlásoknak kitétetett Kérdések.» Így kezdem értekezetemet, 's megnézem, ha Révai mindenütt tévedés nélkül lépett e? E' sok dolgot kíván 's Értekezetem mikor készül el, nem mondhatom. Vitkovics barátunknak ajánlám, 's ő szüntelen tüzel a' kidolgozásra. Vitkovics volt az, 'a' kit Révai több ízben megszamarazott azért, hogy nem Ők-izált.

Az Annalisi Rec. a' Szívképző Regékben az Apáczák' Klastromjá-t hibásnak állítá. Tehát a' 145. lapon a' kellemeknek bírta mindenik-Őket? A' Rochefoucauld' 54. l. egyik-Ők a' legelső tökéletességnek? A 158. l. Hibáinknak egyikök? A' 173dik lapon: Kemény bíró a' vénség; halált mond az ifjúság örömeinek mindenik-ökre? A' Diogenesz 54. lapján: De mit nem követnék-el, ha azt lehetne reménylenem, hogy Századjaitoknak mindenik-Ökből legalább egyget megtéríthetek??

Mi nem-magyar ejtések ezek!

Horvát látta első rajzolatját Értekezetemnek 's javallá — nem javallá, hanem jóvallá. Olvasni adta Vater' Grammatológiáját, Univers. Grammatikáját, és Bernhardus Universal Grammatikáját. Most ezeket olvasgatom. Pirító meglepetés vala Horvátnak a' Széphalmi levél. Legelőször is hozzám szalada vele, 's azt mondá, hogy midőn kezében látta 's a' couverten az írást megismeré, kiejtette kezeiből. Most már felel, minden bizonynyal felel.

Én Újesztendei ajándékul egy hét ívnyi levéllel akarék Édes Uram Bátyámnak kedveskedni, de egy Togatusra sem akadék 's a'

esomó nálam maradott. Most tudhattam meg, hogy az Ausztriai német írók közül Schlegelen kívül még egyebek is valának itt. Itt volt a' Neuer Plutarch írója, itt Collin is. Utóbbikat szerettem volna látni, noha Tragoediájából csak Reguluszt ismértem, 's erről is tudom, mit ítél Becker -- die Dichtkunst aus dem Zeitpunkte des Historikers betrachtet -- Lasset den Narren laufen!. Azt mondja Becker Reguluszra. Ez a' Becker könyve igen szépen characterisálja Wielandot, Schillert, Göthét, és másokat, 's ez a' Becker vala az, ki ez előtt néhány évvel megkedveltette velem Göthét. Bajtalan élet kívántatik a' poetizáláshoz, ezt mondja Becker is, ezt Schiller a' Bürger költeményeinek recensiójában, melly az ő kleine pros. Schriften-jei között nálam meg van, ezt Göthe Wilhelmjében. De mikor a' Dichterling dideregve fogdossa a' Reimokat, mint én, az csak olyan éneklés, mint azé a' harisnyátlan lábbal a' havon dúdoló francz katonáé, a' kit Friedrich'schen -- Scenen aus der Erinnerung -- utazásában előtalált, 's, csudálkozván rajta, hogy a' hideg havon is danolgat, azt kérdé tőle, hogy talán Poetai Venából dalol 's a' francz ezt felelé: Je ne chante que pour m'échauffer.

Az én Vidához koholt verseim világosan mutatják ezt. Osztán én nem érzem magamban azt a' lebendige Füllét, mint Lessing mondja a' Dramaturgiájának végén magáról. A' Pfefferl' Recensense három osztályt tett a' Poeták között. Az első, kik magoktól mutathatnak szépet és nagyot, a' második osztálybeliek azok, kik Példák és Theoria után képzik magokat, az utolsó a' kik -- Dichterlingek. Én témerdek munkával tudok csak keveset is producálni, 's midőn ezt vallo, nem pirulok, mert a' ki ezt érzi magában, lehet reménye, hogy a' második osztályban valamikor helyet foglaland.

Horvátnak az issza vissza fátális Reimok. Légyen tehát a' mint ők akarják, minthogy ők is költenek érte. De az Uram Bátyám utóbbi levelét nem fogom nekik megmutatni. Írásaim között széjjel hányódott, 's sehol sem lelem. Talán meglelem akkor, ha Horvát Édes Uram Bátyámnak válaszolni fog.

Nagy Ferencz a' Bekaegérharcot küldé meg Kultsárnak. Hogyan van az, hogy a' mi Sorsosaink nem akarnak jól írni tanulni. Nagy a' többek között a' pectus-t még most is mejj-nek írja. Pedig soli cantare periti. Vallyon? Én ellenkezőt hiszek. -- Az én számból talán a' hála is olly vadúl hangzik, mint a' titulátúra. Ez meg lehet, 's lehet az is, hogy az én Kazinczym -- mint Werther mondja Homért övéjének -- szivem ömlését viszont-dicséret kifacsarása gya-

nánt veszi tőlem: még is meg nem állhatom, hogy ezen hiedelmemért is Édes Uram Bátyámnak halát és köszönetet ne tégyek. Édes Uram Bátyám példája után indultam izletemet a' Páristák Iskolájokban képzeni. — —

Baróti Szabó az Énéis' öt könyveit árultatja. Hatvan hat esztendő Poetától sok ez a' fordítás. Nálunk Szabó annyit cselekedett ez által, mint az öreg Wieland a' Cicero' leveleinek fordításával a' Németek közt.

A' Vignetet újra alázatosan köszönném, várván várom. A' versek, az egész folyamattjára nézve, megváltoztattak. Lefordítam németre s most a' németiséget Prof. Halitzki corrigálja. Merjem e' a' két nyelven kiadni? Az átkozott Dücsvágó elfoglalt. Méltóztassék Édes Uram Bátyám mentől hamarabb tudósítani e' felől. Válaszom a' jövő levélre ki fogja poltolni azokat, a' miket most elhagyék. Pest, Január 18d. 1810.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1644.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Kazinczy Ferencz.

Berzsenyi Dánielhez Miklára, Somogyban.

Széphalom, Octoberben, 1809.

Hogy jambusimra gáncs fog szállani,

Előre láttam

[Stb., mint Kazinczy költeményei között.]

A' mint Poetát, hazafit s embert véghetetlenül szeretett Berzsenyinek küldi ezt azzal a' kéréssel, hogy maradékai' számára tégye félre,

Kazinczy Fer. mpr.

Széphalom, Jan. 19d. 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 120. sz.]

1645.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, 19. Jan. 1810.

Kedves Barátom! Nem most magasztalod először leveleim stylusokat. Kinek magasztalása lesz nékem kedves, ha a' Kisét nem hallom örömmel? De midőn Te magasztalod azt, kéntelen vagyok kimondani, hogy elfut a' hőség; mert ezt a' magasztalást olly levélben veszem, melly el is pirít. Csudáлом azt a' szelid szépséget, melly rajta el van ömölve, azt a' kibeszélhetetlen esint, melly pipere nélkül, a' maga természeti szépségében, szebb mint mind az, a' mit a' legnagyobb gonddal készült prózánkban is olvasunk. Az én leveleimnek minden érdemek abban áll, hogy őket lángoló szívvel írom; 's ki nem érzi, hogy inkább szívből mint fejből jönnek gondolataim? Stylusom szökdellő, csapkodó, rendetlen: a' Tiédben rendben folytak a' gondolatok, 's az a' mesteri szövés, mellyel egymásba lánczolgatod periodusaidat, csak azt nem ragadja csudálkozásra, a' ki az ollyat épen nem tudja csudálni. Higyj nékem, a' Te leveleidet és a' mi páratlan Berzsényiékét, olly gyönyörűséggel olvasom mindég, mintha verset olvasnék.

Mind azért, mivel Berzsényihez írt Episztolámat tőle nem vetted, mind mivel benne sokat változtattam, és már most úgy van, hogy többé illetni nem igen fogom: ide zárom azt, azon kéréssel, hogy ezt néki megküldeni méltóztassál. Ne legyünk olly hiúk, barátom, hogy azt higyük, hogy a' mit mi írunk, a' maradék religiosus tisztelettel fogja nézni. Mi még hajnallunk, 's távol a' határ! De higyük azt gőg nélkül, hogy lesz olly idő, a' midőn azt a' papirosat, a' mellyre karunkon által ömlött fejünk gondolatja 's szívünk érzése, a' háládatos 's igazságos maradék tisztelettel fogja illetni. Ne hajtsd-bé tehát a' Berzsényi Episztolája leveleit, hanem úgy add által néki, a' hogy itt megyen, 's kérdd, hogy tégye félre leveles ládájába. Eggykor talán feljebb fogják becsülni Maradékai mint az Armális irháját. Én ugyan Néked 's azoknak írásaikat, kik megérdemlik hogy Veled eggy sorban álljanak, ha nem tudom melly kevés tekintetet érdemel is tartalmok, p. o. ha csak a' levélnek adresze is, nagy gonddal gyűjtöm össze.

Báróczy 24. Xbr. megszűnt élni. Ihm folgt ein Ruhm, der ewig bleibt. Ezt mondom Klopstockkal. A' legkényesebb Író, a' leg-nemesebb ember, a' legszentebb hazafi volt. Bár ezt mondhatná akár-melly kis mértékben, de igazsággal, rólam valaha egyik vagy másik barátom. Nem élt rövid időt. De néki századokat kell vala élni. Melly kárára vala literaturánknak, hogy az a' nagy ember az Alchymia által lopatta-el minden óráját a' hazai nyelv' csinosításától. 1808ban Octób. láttam mint írkált megszűnet nélkül, és annál nagyobb szorgalommal, mivel hosszú életet magának már nem ígérhetett.

Oda az én nagy Wesselényim is. Most várok igen bőv tudósítáásokat biographiájának készítésére. A' Hazai Tudósít. 2dik számú levelekben igen szépen és legszentebb igazság szerint festetik karaktere.

Tudtad e Te azt, nemes lelkű férjfiú, midőn leveledet írtad, hogy a' mit Vendégeid 's Oberstl. Thierry felől írtál, engemet nagy örömmre fog lánghatni? Mint örvendettem annak! — Ezen leveledet benn a' Sessióban vettem, midőn felköltjeinket haza ereszténk, 's azon tanácskozáink, hogy lovaikkal mit tegyünk. Eggy órával aztán kevésbe múlt, hogy kardra nem költék az útszán, 's makacsul azt kiáltozták, hogy lovaikat vissza nem adják. A' Tanácskozók addig tanácskozáink, hogy a' legénység elűnta a' várakozást, 's szállásaikra mentek hír nélkül. — Engem dolgaim haza hívtak, 's ma nem jelenheték-meg ott. De ablakomról látom, hogy viszik lovaikat. Eggy nemes lelkű azt tanácslotta, hogy ha a' lovaknak eggy részétől meg lehet fosztanunk magunkat, adjuk ne a' Császárnak, a' mit kér, hanem megkárosodott Vármegyéinknek. —

Hogy el nem készült verseimnek csomóját Aprilisben elégettem azon félelem miatt, hogy ha a' háború el talál temetni, valaki ki ne adhassa, most már nagyon sajnálom. De ki remélhetette, hogy ez a' háború illy szerencsétlenül szerencsésen végződik-el? — Nines keservesebb munka előttem mint olyan munkámat dolgozni újra, mellynek példánya nincs meg kezeimben, mert emlékezetem hűségte-len elő sugdosni a' késtet. 1786ban a' Dübrenteink tanítványa' any-jába voltam szerelmes. Ennek jószágából tértem vissza Kassára, 's

útam egy rengeteg erdőn ment keresztül, a' Dargón. Itt csináltam egy négy sorú öt vagy hat stanzból álló dalt. De a' dal nem volt egészen kedvem szerént. Susie, most Özvegy Gróf Gyulai Ferenczné, Decemberben olly meleg levelet íra hozzám, hogy ifjú esztendeim' elaludt tüze ismét lángot vetett. Emlékeztem az elégetett dalra; 's csak úgy sem tudván kidolgozni a' mint írva volt, végre az a' gondolat szálla-meg, hogy belőle egy görög izlésű Epigrammát csináljak. Reggelig kész vala az; — (Sophienál rajta vesztettem, mert észre vette hogy ágyamból, melly az ellenkező szögben áll az övétől, az olajlámpához csúszék 's úgy írtam valamit.) — 's a' kis Epigramma most egyike a' legjobbknak gondolt verseimnek.

AZ ERDŐ.

3tia Jan. 1810.

Síj szabadon: itten nem kémleli senki keserved'.

A' *remegő* kedvest lombjaim elfedezik.

És ha enyhülsz lyánkád' neve' zengésére — sohajtozzd!

'S Echóm résztvéve vissza sohajtja feléd.

A' *remegő* e' helyett áll: *üldözött*. Kár hogy az üldözöttet nem szenved meg a' metrum.

Nullae hic insidiae; licet indulgere dolori.

Abscondent lacrymas umbra nemusque tuas.

Et si forte juvat resonari nomen amantum,

Plange: Chloe! plangent tristia lustra: Chloe!

Ezt Prof. Kézy Móses Ur, Patakon, fordította. Az első distichum igen jó. Nem az a' másik, mert nincs resonor in passivo. Osztán az a' Chloe! Chloe! játék. Itt pedig az helyén kívül áll.

Említett csomómban égett-el egy Hozzád még Kufsteinban, Májusb. 1800. készített Episztolám is. Épen az vala benne, a' mi a' Váradi ferdőben írt levelemben; és annyiival interesszántabb a' késő időkre nézve, mivel abban életemet festettem. Az az új modestia ellen van, mellynek szoros törvénye az, hogy magunkról ne beszéljünk: de Horátz és Tacitus az Agricola életében mást mond. Ott tintám 's tollam 's késem nem volt; és így az egész Episztolát csak egy könyvem fejer papirosába karczoltam-fel valami vassal;

's a' könyv Munkácsig elveszett. Nem örömet mutatom verseimet
 míg nem készek, 's innen történt, hogy ezt is előtted titokban tartot-
 tam. Most elmondom a' mit ez ősszel őszve tudtam belőle szedni.
 De a' szüret és Ipam betegsége elakasztotta a' munkát, 's boldogabb
 időkre maradt elvégezése, mert az Oestrum nem mindég jó.

KISHEZ.

Kufstein, Májusban, 1800.

A' fény sem az? De oh mi az tehát,
 Ha még a' fény sem az? Ha még az is
 Csak olly hiú bér, mint a' mellyeket
 Magát elvesztve hajház a' pulya?

Nekem pedig csak ő az egy bálványom;
 'S mindég csak ő volt, és mindég csak ő lesz.
 Azt a' ki nem lel érdemet magában
 'S maga által nem ragyoghat, kapja-fel,
 Midőn a' dévaj lélek szállja-meg,
 Gyötrő porából a' bohó Szerencse.
 Hadd legyen Midász — Midász! Ő arannyal
 Bővölködik: jó ésszel én. Ez áron
 Megvenni mindég rettegém fülét.

Már akkor a' midőn szelid atyám
 Még gyenge gyermekét ölébe zárt,
 'S tornácza' füstös képeinél kevély
 Gyönyörködéssel álla-meg velem,
 Nem az dagasztá mellyemet, hogy Urk
 Vagy MUYTHA volt nememnek törzsöke,
 'S Abától vettem én is származásom;
 Nem az, hogy ők a' táj' elsőji közt
 'S megyéjek' fényesbb polczain ültenek
 'S hintójokat hat cifra ló voná,
 'S más holmi, mellynek Torzsai tudna örülni:
 Hanem hogy átkot nem vontak magokra,
 'S közöttök egy sem lett fondorkodással,
 Nem egy is álnokul kullogva nagy, etc.

Érzem én, barátom, mi fogná elrontani egészen a' darabot, 's őrizkedni fogok, hogy benne olyan ne légyen. Kész vagyok ezeket az utolsó 11. sorokat egészen kitörlni, mihelytt az Egész tónusához illeni nem fog. De meglehet hogy fog. És így, míg az Egész elkészül, hadd álljon itt próba gyanánt.

Az elme' virága a' Poezis és rokon mesterségek. Mit ér minden dolgozásom, ha magam után egy kis kötet poezist nem hagyok! Csak annyit hagyhatnék, mint a' mennyit a' Berzsenyi versei mostan tesznek már. Pedig ő nekem fiam lehetne. Ez a' vágyás töltötte el most lelkemet. Ez az esztendő nem rosszúl indul. Januarnak 8dikán 3. kis Epigrammám készült, 's az itt következő egyike ezeknek.

KÖNYÖRGÉS.

Adj örömet! 's adj bajt mellé, nagy Júpiter! Eggyet

A' kettő közzül bírni csak Isteneké. (Deorum est.)

Ez nyújtson főbb ízt gyakor ingerlésével Annak:

És mikor Ez verdes, Az szelidítse dühét.

Ah boldogtalan, a' kit az eggyike vévé sajátul!

Az boldog, kit mind ketteje védve szeret!

Óhajtanám, hogy az én Kisem ezt méltónak lelhetné javallására.

Ugyan azon éjjel (mert én sötétben szoktam írni verseimét) készült az itt következő is. — Ez sem rossz. 'S úgy hiszem, hogy az a' decentia, a' mellyel a' mostani gazoknak szokások ellen a' szerelem' titkai felől szollok, jóvá teszi az elejét.

A' BOLDOG ALKONY.

«Csókot, lyányka!» — *Nem én.* — «Igen, oh igen!

Eggyet!» — *Eressz; nem.*

«Láng vagyok, élteim alél, anyagi lyányka!» *Nem én.*

Reszkete: megragadám. «Ide szácsk...!» — *ah el!*

«E' szemet! És e' szemem!»

Másikat! E' rózsás ajkat! Ez arcot!» — *El! el!*

«Még egyszer szácskád! De ne tartsd hát zárva! Szemed még!
 'S homlokod! E' lobogó gesztenyeszög hajakat!
 És gyönyörű nyakad' és ambrás szép mellyedet! Újra
 Szádat! Hagyd szívnom, Lolly, lehelleteid!
 Hagyd . . .!» — *Jönnék! hamar el! fuss!* — 's futnom kelle.
 De most már
 Tőled, Lolly, csak a' hajnali fényre futok.

Tökéletesen elkészült verseimet én ölmozott lineákra írom, hogy ha hirtelen kidülök is, úgy nyomtattathassék, [!] mint magam fognam corrigálni. Képzeld! mind össze még csak öt árkus! Mikor lesz kétszer annyi! — Bár csak 12. Sonettet csinálhatnék! mert annak zenéje engem nagyon gyönyörködtet. Csehy az egyiket: *Nincs milliók között* etc. az Olaszok' legszebb szonettjeik közé tartja iktathatónak. — Egy árkus ezen felyülírás alatt NYILAK aetheticai regulákból fog állani.

Van szemed és így látsz! melly paralogismus ez! — Oh ha Látni akarsz, jámbor Hályogi: látni tanulj.

Hogy solecizálok, nevet Irnyaki. Kába, nevéss bár,
 Nem bukik a' ki helyén, 's tudva 's akarva bukik.
 (suo loco)

Solecismus.

Diphthongust röviden hangzatni tilalmas Edőknek.
 Hall, de szemével, Edők: lát, de fülével, Edők.

Én azt hiszem, hogy ezek a' nyilak, ha poétai érdekem nincs is, nem lesznek károsak.

Hinfy két levelemre nem felel. Jele hogy nehezen veszi Recenziómat. Hallom, hogy egészen le volt verve általa. Rendes, hogy az ember az olly szép recenziót is nehezen szenved. Én azt tartottam, hogy tiszteletemnek legigazabb jele gyanánt vétetik. — Lássá. Regéjiről épen ellenkezőképen akarék szólni, de abban hagyom. Gute Romanzen müssen glücklich erfunden, gut componirt u. lebendig u. in schönen Versen erzählt werden. Ezeknek egyikét sem érte-el benne.

Wessclényitől kevés napokkal halála előtt elvették az Administ-ratorságot. Miért? nem tudom. Azt tudom, hogy a' Diaetán a' Gubernator ellen perorált, 's azt akarta, hogy ne complimentirozzanak Maximilian Herczegnek, hanem a' törvény szerént procedatur ad electionem Generalis Regni.

Most jó cselédem a' hírrel, hogy Insurgenseink általadák a' lovakat, 's azok eladatnak, 's árok közöttök aequa ratione elosztatik.

Az én Thaliem egy gyönyörű nagy gyermek. De tele van olt-varral, mintha himlős volna. — Lajoskád Poéta lévén, mutat e poé-tai munkákra kedvet, 's tehetséget? Ne felejtsd ezt tudatni velem. Lásd belől a' Copertát.¹ Elj szerencsésen, édes barátom! Az Isten pótolja ki káraidat. —

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1646.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom d. 19. Januar 1810.

Gestern brachte man mir, als wir in der Session versammelt waren, das erste Blatt der Pressburger Zeitung. Es enthält die Acten der rührenden Scheidung Kaisers [!] Napoleon und seiner edlen Kaiserin. Nie habe ich davon etwas gehört. Sie stellen sich also leicht vor, wie mir war. Wir haben einen schrecklichen Zank gehabt. Aber ich war nicht mehr gegenwärtig. Ich dachte nach, ob seine Wahl nicht auf die Erzherzogin Luise fallen wird. Ich fragte den Abbt (Pfarrer von Ujhely, und einst Jesuit und Professor der Philosophie zu Erlan) um seine Meinung. Der stiess mich fasst um vor Unwillen, und wollte nicht begreifen, wie ich unserm Hof zumuthe, durch eine Sünde seine Monarchie sichern zu wollen. Durch was für Sünde? fragte ich nicht ohne Maliz. Sie verstehen, dass er die *Heirath bey'm Leben der Josephine* darunter verstand. — Was meinen Sie, lieber Freund, wen Napoleon auf den Thron von Frankreich erheben wird? Wird er Hortensien, so ist der katholische Ärger noch grösser, weil diese seine Stieftochter ist. Und doch scheint mir dieses nicht unmöglich. Da der König von Holland in Brüssel wohnen soll; wie wohl auch dieses nicht ohne Contradiction ist.

¹ Nincs meg.

Der Kaiser Alexander hat eine Schwester Anne Paulowna. Wird Napoleons Wahl nicht auf diese fallen. Ich erwarte mit brennender Ungeduld die Zeitungen, die mir dieses erklären sollen.

Wir haben Congregationen, wie ich noch keine gesehen habe. Wenn Sie die Personen, die dabey ihre Rollen spielen, kenneten, so würde ich Ihnen viele Vorfälle zum Lachen, Staunen und Ärgern erzählen. — Die Matadors im Magistrat wollten die Insurgenten nicht gerne beleidigen, denn sie wissen, was diese bey einer erfolgreichen Restauration zu thun im Stande sind. Wir haben zwey Obernotäre, die beyde gute Köpfe sind, aber einander aus Eifersucht nicht leiden, und beyde den Vicegespann verdrängen wollen. Dieser sieht die Machinationen, hat aber sehr viel nicht, was ein Vicegespann haben sollte, und so entstehen Dinge, worüber man lachen muss. — Die Befehle wegen der dissolution der Insurgenten sind dunkel, sich selbst widersprechend, und veranlassen Verdacht, dass sie data opera dunkel sind. Der Palatin schrieb an das Comitatus *novo exemplo* ungarisch, aber nichts anders, als das einzige Schreiben ungarisch; alles übrige ist lateinisch. Wir sind so weit, dass sogar dieses Misstrauen erweckt. Man urgirt die 1807. bewilligte Subsidien; man fordert das 1809 geliehene zurück, man bittet uns um Pferde der Insurrection gratis oder um einen billigen Preiss, weil bey der Armee sehr viele Pferde fielen, man dringt auf das gesetzliche exerciren; damit der National Geist erweckt werde, und trotz diesen (!) kam gestern eine estafette, dass Sr. Majestät uns ab exercitio vernali in Betracht dessen, dass wir wegen dem Krieg viele Ausgaben hatten, dispensirt. Der Vicegespann drang auf eine Dankadresse. Man fragte ihn, ob der Kaiser uns von dem dispensiren könne, was der Landtag *befahl*. Die Dankadresse blieb aus.

Zemplin hat 63 Grundherren, welche ins Feld cum equo ziehen mussten. In Bezug auf diese wird befohlen, dass diese 63 ihre Pferde zurück nehmen, um in Frühling als Cavalleristen zu exerciren. Es ward schon vorher beschlossen, dass alle Pferde verkauft werden sollen, und dass das Geld unter den Insurgenten aequa ratione als remuneration ausgetheilt werde. Die 63 wollten ihre Pferde zu dieser Masse nicht schlagen. Wir bestritten sie; aber umsonst; sie blieben unerschütterlich. Matolay, Fiscal von Csáky perorirte: dass nicht einmal die Gesetze das jus proprietatis betasten können. Ich stand auf, und die Aufmerksamkeit, die man mir, ehe ich noch sprechen konnte, lieh, und allen Lärm erstickte, hat mich beschämt. Nicht

ohne Absicht recapitulirte, ich was Matolay sprach, und flickte auch das andre sacrosanctum jus (persöhnliche Freiheit) — in meine Rede. Wir wollen ja nichts *mit Gewalt*. Sollen wir aber glauben, dass die Reichen so unbillig und so ungeneros seyn werden, dass sie die Ärmern eine unproportionirte Last tragen, dass sie den **armen Edelmann**, der sein Leben aufs Spiel gesetzt hat, *unbelohnt* und zu seinem *unbebauten Feld* zurück gehen lassen? Einige der Reichen fühlten die Schande (so Boronkay Gáspár der aus Lomnicz her) aber sie gaben nicht nach. Ich sah hier lauter Appius Claudiusse. Nach meiner stand Ádám Szirmay Fiscal auf, bezog sich mit Lob auf mich, und endigte: Da ich sehe, dass die Reichen nicht nachgeben, so bin ich bereit ihre Schuldigkeit zu erfüllen, und biete 6 Pferde dar, um den Abgang der 63 zu ersetzen. Ich beneidete den Edlen um die Schönheit der That und des tödtenden Stichts. — Nun stand ein sehr armer Fiscal auf, und machte eine gleiche Proposition mit 1. Pferde in den caustischsten Ausdrücken. Andreas Szirmay hatte gleich Anfangs sein Pferd den Witwen der bey Raab Gefallenen geschenkt. Der Fiscal vom Baron Sennyey schenkte sein Pferd auch hin. Boronkay Gáspár, den ich ohne Grenzen schätze, liebe, sagte dann: Kár eröltetni a dolgot; Kazinczy már jó útba kezdette hozni, blieb aber bey seinem Vorsatz. Der Vice-Gespann in der grössten Angst solvirte die Sitzung mit dem Geständniss: nem tudom conciliálni a' Státusok akaratjaikat. Szirmay András sagte ihm in der folgenden Session: Herr Consiliäre, das muss ein Präses wissen. — Endlich blieb es dabey, dass die Unwollenden ihre Pferde behalten mögen.

Den 3ten Tag war ich abwesend. Gestern (den 4ten Tag) ging ich hinein. Ich schrieb Ihnen in den ersten § was vorfiel. Gegen 11 Uhr rückten die Insurgenten vor das Comitathaus. Der General, Kandó Oberster, und Obernotaire Soós haranguirten sie vom Balcon. Als es befohlen ward, sie sollten absitzen, so entstand ein lautes Geschrey: Nein. Es ward wieder befohlen. Nein. Als es zur Bewegung kam, ritt der Oberster in vollem Galopp hin, der General Franz Splényi lief zu Fuss, als wenn Feuer ausgebrochen wäre. Man forderte sie, mit Namen genannt, zu antworten, ob sie das Pferd geben wollen. Als zweye sich hereit bewiesen, rennten ihnen die übrigen zu, und drohten sie nieder zu säbeln. Ich rieth dem Vice-Gespann einen Consess zu halten. Der ging auf und ab, wehklagte, drohte. Das Ding verzog sich, die Mannschaft war da zu stehen

überdrüssig, und mir nichts dir nichts, sie gingen auf ihr Quartier, und ich gleich nach [dem] Essen nach Haus. Die Mannschaft schrie dem Adam Szirmay einigemal Vivat! — So geht es Freund, wenn man den göttlichen Funken zu bearbeiten für gefährlich hält, und nicht will, dass man denke, fühle, sondern nur dass man folge.

Ich habe die Nov. und Dec. Hefte von Ihrer Jen. Lit. Zeitung und Iphigenie erhalten. Bald folgen sowohl die meisten Hefte zurück, als auch Göthes übrige Bände und Schiller.

Kézy machte mir die Freude, ein Epigramm von mir zu übersetzen.

Az erdő.

Sirj szabadon; itten nem kényleli senki keserved' . . .

Nulla hic insidiae; licet indulgere dolori . . .

[Sib., mint az 1645. számú levélben.]

Der erste Vers ist sehr gut übersetzt. Wider den zweiten habe ich Ausstellungen. Kézys Pentameter hat das *Spielende*, meiner das Innige. Dem Kézy schwebte Kleists *Lalage* vor.

Wie gefällt Ihnen dieses philosophirende?

A' könyörgés.

Adj örömet! 's adj bajt mellé nagy Jupiter! . . .

[Sib., mint az 1645. számú levélben.]

Ich will ästhetische Lectionen in Distichen bringen:

Van szemed, és így látsz — Melly paralogizmus ez? — Oh ha

Látni akarsz, jámbor Hályogi — *látni tanulj.*

Diphthongust röviden hangzatni, tilalmas Edöknek.

Hall, de *szemével*, Edök! lát, de *fülével*, Edök!

Wer ist Recensent Ihres Geogr. Wörterbuchs?

Das Decemb. Heft der Wiener Annalen brachte mir gestern die Post. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1647.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom 22. Jan. 1810.

Édes barátom! A' Poetának útját nem kell állani, mert türköl. — Azért, ámbár előttem az Úr hosszú levele, 's azt kellene először elővennem, hallgassa mit mondok; különben . . .

Még nem hajnalla ma, 's nem alhatám. Egy Epigrammát csináltam, kicsúsztam a' lámpához, 's papirosra írtam, hogy el ne felejtsem reggelig. Haszontalan! nem jöve álom szemeimre. — Wesselényire emlékeztem, 's az ő nagy karakterére. Igaz képe áll a' Kultsár leveleiben No. 2. és azt véghetetlenül helyesen dolgozta-ki, akárki írta. — Az az ember Cató volt és Brutus — mondám. Egyszerre kész vala az Epigramma, 's olly jó, hogy az Anthologiában bizvást elállhat. Szép, nem szép, dicsekedni: azt én nem kérdem. Igaz a' mit mondok.

A zsibói nagy Megholt.

(szül. 1751. 9. xber. 's megholt 25. Október. 1809.)

Kétled e, hogy lelkünk jár, vándorol? — Ott fene Cató

'S lágyszívű Brutus, itt Wesselényi valék.

Erdély, szüntessed sírásodat: él Fiam! él Nőm!

'S diszedet *eggy jobb kor'* újra megadja Zsibó.

az az *mikor jobb idők jönnek reánk*. A' ki tudja, mit szenvedett Wesselényi, érti ezt.

Megírtam ezt a' Bárónénak és Kultsárnak. Eltépem Kultsárt, ha ki nem adja leveleiben. Örvendek, hogy Wesselényi eránt ezt a' háládatos tisztelet jelét adhattam.

Ha az Úr Tökés Urat meglátja, vagy ír oda, ezer meg ezer köszöntést. Tudja ő okát, miért nem írtam utolsó levelére. A' Wesselényi halála mindent el-parancsol felejtetni, 's hogy Tökés Úr mindent el is felejt Wesselényinek, azt várom az ő szép lelkétől.

Szomolnoki Predik. Rumi Urat arra kértem volt, hogy midőn német Classicust olvas, irkálja-ki nekem a' neologismusokat, a' mikre akad. — Nem ezt cselekedte, hanem *többet*. Tegnap vevém levelét. Voss Homér fordításából ki-írt sok Graecismust. Klopstock Odájából

Graccismust. Wieland Musarion, Oberon-etc.ból, Göthéből (In Orig. Werken nicht in Uiberzetzungen) sok Gallicismust. — A' német nyelv is anyanyelv. Ha ők gazdagíthatták xenologismussal a' magok nyelveket: ne e mi is a' magunkét? De Debreczen ezt nem szenvedheti, mint a' csecsig felérő hosszú nadrágot, eggy arasz mentét, titusirozott fejet. Azt mondja, hogy ez *nem magyar*. Hát a' czálli az e? Hallja az Úr az Epigrammot reá. Istentelenül korbácsoló. Ez az a' mit ma éjjel csináltam.

A néo- és palaeo-logus.

Nem magyar a' nyelv már, nem az a' ruha. — Németes ízlés

Lepte-meg ezt és azt, 's korecsosodásra jutunk.

Igy kesereg Fürmender Uram, hogy az Úrfija térdig —

Érő mentéjét francia módra szelé.

'S négy öt kendőtől vastag nyaka, 's üstöke borzas,

'S ah! a' hunczfutli 's czaflí becsébe vezett!

'S *csendet* mond mikor ír, 's *kecset* és *kegyet*; a' mi reménység

Volt hajdan — hosszú mondani! — néki *remény*.

'S év néki az esztendő, 's szeretett lánykája *barátné*,

'S futja *Komám-Asszonyt* 's *csillagom-adta* Borist. —

Fürmender, te ne légy Úrficska. Te, nagy Fürmender,

Légy Fürmender!-te légy Elegánt, Elegánt!

Igen is, nevetséges volna Fürmender Uram, ha rövid mentés hosszú nadrágot vonna-fel, 's csennel beszélne. De nem nevetséges az Urfi ha azt cselekszi. — Debreczen el nem hallgat; denn die Leute sind Kleinstädtler.

Most már térek a' levélre. — Sophie tisztelettel vette a' véle közlött hírt a' szerencsétlen szász menyecske felől. Édes barátom, micsoda fonákság az az emberekben, hogy az illy emberi cselekedeteket könnyező szemekkel hallják, és noha olly kevésbe kerül megszerzeni azt az örömet, hogy azt mondhassák magokról: ime én is csináltam illyet! nem cselekszik? Mindenem nem segíthet még Eszterházy és Festetics is. De mennyin, és gyakorta melly kevésse segíthetnének! Én minorennis vagyok, az feleségem is, 's a' szerencsétlenség és eggy istentelen festvér megátalkodott gonoszsága megrontottak. Ezt sokan látják, még pedig eggy olly rokonom is, a' kinek *eggy* gyermeke van 's sok a' pénze. És még is nyögni hagynak. Mind azáltal mi

mind ketten örömet lelünk abban, ha kor 's vallás különbsége nélkül segíthetünk másón. Sophie kőműves leánya, és ez a' zug a' karakterében megmaradt, ha a' kőművességet kaczagja is. Őtet és engemet sok szerencsétlen áld ezen a' tájon. 1808ban 900 f. adtunk *másnak*, és egy valakinek ebből 200 f. — Illy gazdag alamisnát nem tudom hányadik gazdag teszen. De nem csak az *adás*; a' tevés is alamisna, és ez sokszor még többet ér. Minap Sophie Patakra kísérte a' vak bátyját. Szörnyű sár volt. Megállott azon ház előtt, hol a' Gróf Rogendorf inasa, ezen Urának halála után, lakik. Feleségét viselősen, gyermekeit betegén, éhen lelte, fűtetlen szobában. Istenség jelent-meg a' szegényeknek, 's szenvedéseknek vége van. Ma várom a' betegedni készült ide, hogy terhét itt tegye-le. Ezeket Sophie mind magától cselekszi, tudván, hogy nem csak javallani fogom, de örvendeni is rajta. 'S itt nem csak az adást kell becsülni, hanem azt is, hogy a' sárban magát szekeréből kiemeltette 's az inas által közel 50 lépésnyire bajláltatta. Sok megtette volna az *adást*, de nem *ezt*. Vissza jöven Patakról, a' nagy sárban és képzelhetetlenül rossz útban egy sápadt képű embert betegnek ismervén, felvett, 's nem gondolt kocsisom morgásával, a' ki nem nézte, hogy az beteg, hanem hogy a' lova nehezebbet von. Illyen scénát sokat ád nekem az ég.

Rossz időket értünk könyvnyomtatásra nézve. Bécsben 1. pengő-arany = 50 fl! Én 200 frttal tartozom a' Tübingai Cottának, Herderért. Áprilisban le akartam fizetni Kiliánnak. De az fel nem vette, félvén a' Cursus megváltoztatásától. Képzelteti az Úr, hogy most ezen summa mennyibe kerülne. Könyveket többé a' külföldről nem vehetni. Az ezüst eránt jött parancsolat az embert végképpen elesztigeszti: Magyar Országban azt parancsolni nem lehet diéta nélkül. De félő, hogy ez is fogja. A' Státust fenn tartani tiszt még áldozatok által is: de a' Státusnak proprietásra nincs jusa, mert hiszen a' personális libertás és a' proprietás miatt keltünk státusba. Jó tehát, ha az Úr a' maga igyekezeteit praenumeratio által teszi bátorságba; különben belé veszthet. De most Praenumeratort sem kap sokat, mert kiki reszket. Irtóztató dolgok *érhetnek* bennünket, ha az Uralkodás a' veszedelmet el nem fordítja. Nem jó, mikor az Uralkodás bizodalmát elveszti. De ezt hinni sok ember nem akarja. — Vallyon mit csinál most a' kávéváshoz, olly igen neki szokott Erdély? Kassán $\text{g} = 16 \text{ f.}$ De ne csavarogjunk, lássunk dolgunkhoz. Az

én tanácsom az volna, hogy az Úr készüljön úgy a' Periódikus írásnak, mint ha az bizonyosan meg fogna jelenni. Fordítani sokat kell, --- tudnillik más Lit. Zeitungban levő *Recensiot* 's mellé tenni, honnan vétetett; 's nem csak magyar könyveket, hanem külföldieket is. Tudja e az Úr, hogy a' Bécsi Annalis más formában 's plán szerént adatik ki ez idén? Ára postán 17. f. Én reá fizettem, de még nem kaptam. Sokat várok tőle. A' mi kritikai munkánk, ha sok vevője nem volna is kezdetében, kelni fog, csak interessét adjunk neki. Az nem lesz *bátor csapkodás* nélkül, de ezzel *igen*, és ezt azért 1.) mert a' csapkodásnak több spectátora akad mint a' tönkjenezésnek, 2.) mert a' csapkodást inkább érdemlik a' magyar gondatlan 's nem rettegő írók etc. etc. Hízkeladni nem kellene, sem nem gorombáskodni: de tönkjént és korbácsot igen bátran osztogatni --- azt igen igen kellene, 's kivált az Intelligenzblattban soknak kellene állani. Ha Musenalmanachot más nem kezd, én magam kezdek jövő esztendőre; a' versek mellé literatúrai tudósításokat is rakván. Szemere 's Fejér mit akarnak, nem tudom. Horvátnak egy bizonyos reá-tartása van, melly ötet mástól épen úgy tolja-él, mint mást ő tőle; mindennek akar a' kártyájába pillantani, de nem engedi azt viszont maga ellen. Egyébb eránt ő egy felette nemes lelkű ember és nagy tekintetet érdemel sok féle 's mély tudományai miatt. Sok ember irtózik stílusától, én nem irtózom, holmi aprólékokat kivéven. - -

Csókolja az Úr képeimben a' Mélt. Grófné kezeit, mondja meg, hogy még eddig nem hívhatom meg arra, a' mire parancsolt: de gondom lesz reá, hogy nem sokára meghívhassam, és az nem lesz rossz végből. Az az Erdélyi Pap, a' kinek asztali könyörgése alatt a' Grófné olly botránkoztató módra viselte magát, megtaníthatta volna a' Grófnét, de nem szeret ollyat tanulni, hogy hijába plantál Pál, hijába ültet Apolló, ha az Úr etc. etc. Az Úr Lajos engem arra vonsz a' kérdéseivel, hogy ötet még láthatom is, szeressem. Egy kérésem van az Istenhez; olly sokakat nem teljesítvén, beteljesíthetné ezt: az, hogy lyányaim valaha méltóknak tartathatnának vagy Lajos vagy a' Polyxén vagy a' Niny fiai által elvétetni. Hogy ezen kéréssel nem oda célzok, hogy cifra vagy gazdag vöm legyen, érti minden a' ki ismér. De szeretném ha a' Susi, Polixén és Nini vére és az én vérem eggyé válhatna. A' csuklatót és magát az Urat a' legszebb barátsággal ölelem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1648.

Kazinczy — Rumi Károly Györgynek.

Széchalom den 22. Jan. 1810.

Theuerster, geliebtester Freund!

Ihr theuerstes Schreiben vom 8. Jan. brachte mir die gestrige Post. Sowohl die Nachrichten, welche es enthielt, als auch und hauptsächlich die unschätzbaren stylistischen Notaten kamen mir unendlich erwünscht. Ich erkenne auch aus ihnen Ihre unerschöpfliche Güte gegen mich. Nun mein theuerster Freund, wenn die deutsche auch *Muttersprache*, die so wenig gemein mit der franz. hat, sich durch Gallicismen verschönert; wenn wir sehen, dass die römischen Dichter, besonders Horaz die Gracismen so häufig zur Verschönerung, Bereicherung der lateinischen auch *Muttersprache* gebraucht haben, was wollen denn die Herren Debresiner, die über alles, was *ihnen* fremd klingt, das *hoc non est hungaricum!* schreyen? Soll die ungarische Sprache wirklich abgeschlossen seyn? — Ich hatte einst darüber mit einem so guten Kopf, wie Buday Esaiás, gesprochen; aber der ist eben so verstockt, wie alle übrigen in Debresin. Nun liess ich sie gehen, und wandle meinen Gang, und stütze mich auf Klopstocks, Lessings, Göthes, Wielands Beyspiele, die für mich Auctorität genug haben. — Sie schreyen auch: die Sprache muss nicht nach dem Beyspiel einer andern Sprache cultivirt werden, sondern ihre Schönheiten müssen aus ihr selbst entwickelt werden. Diess gestehe ich Ihnen ein, sage aber mit einem der heiligen Schriftsteller: Quis est etc. et laudabimus eum. — Ich hatte heute eine schlaflose Nacht, und ich dachte über diese Jeremiasse, die den Untergang der Sprache prophezeien. Auf einmal fand ich mich in einem Verseschmieden, und es entstand das Epigramm:

A' NEO- ÉS PALAEO-LOGUS.

Nem magyar a' nyelv már, nem az a' ruha. Németes izlés...

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Ich kann nicht umhin, diese scurrilitaet Ihnen zu übersetzen, weil ich nicht weiss, ob Sie wissen, was Fürmender ist.

Sie wissen, dass der ungarische Aristocratismus die Leute, die im Magistrat einer kön. Freistadt dienen, nicht schätzt; und dass

diese Herren, die oft per fas et nefas so hoch in ihrer Stadt gestiegen sind, auch darum nicht zu oft zu schätzen sind, weil sie wirklich Schöpsen genannt werden können. Dieses zwiefache Gefühl gibt ihnen eine Schüchternheit, vor Menschen aus den adelichen Kasten zu erscheinen und *Kleinstädter* und *Kalvinisten* sind sie noch auch aus einer dritten Ursache scheu. -- So ist auch der Stadtrichter: wie denn der Fürmender Uram? (ich glaube, diess ist der tribunus, und das Wort kommt aus dem deutschen: Vormund). -- Ich wählte die lächerliche Personnage eines solchen Menschen zum Gegenstande meiner Geissel. Sie fahren junge Leute, die nach Pesth als Juraten gehn, und dorthier Kleider nach der neuesten Art und Schnitt nach Debreczin bringen, grob an, und sagen: ist denn dass ein Peltz für einen Ungar? diese langen Bauchhosen? diese titusirten Köpfe? etc. Warum nicht bey dem stattlichen ungrischen (?) Zopf und den Superflus (an die Sie sich erinnern *müssen*) [bleiben]? -- Und so wie sie Kleider, die für sie neu sind, kleinstädterisch kritisiren: so auch apocopirte, neu geschaffene Worte.

Die Sprache ist nicht mehr *ungarisch*, so wie die Kleider es nicht mehr sind. Ein germanisirender Geschmack verdrängte das ächt ungarische und wir nahen uns zu bastardisiren.

So jammert der Fürmender Uram, als er sieht, dass sein junger Herr, den bis zu die [!] Waden reichenden Pelz nach dem Schnitt der französischen Hussaren abgekürzt hat.

Und sein Hals von 4 -- 5 Cravaten dich unwunden ist, und sein üstök à la cochon hérissirt steht, und ach des lieben Hunczfutka (das ist wirklich der Name von den Superflus, die man ober und neben den Ohren gegen die Wange hervorkämmt und abstützt) und des lieben Zopfs! die sind ausser Achtung.

Und schreibt er, so sagt er nicht mehr esendesség, kedvesség und kegyesség, sondern esend, kecs und kegy; und was reménység vorhin war, muss jetzt -- es ist zu lang! -- remény seyn.

Das Wort esztendő ward év, und sein Mädchen nennt er barátné, (Debrezin glaubt né sey terminatio denotans uxorem) und er flieht vor dem bey uns (Debrezinern) gewöhnlichen Komám-asszony, und dem traulichen Csillagom-adta Boris. --

Lehre. Herr Fürmender! kein Teufel fordert von Ihnen, dass Sie ein Urtieska werden sollen. Sie grosser Fürmender (in

der 5ten region des Hexameter ist nicht dactylus, sondern spondeus) bleiben auch ferner Fürmender (in Kleidung und Sprache altväterisch) — und Sie Élégant seyn sie ohne Sorgen Élégant.

Das Epigramme ist *schneidend*. — Die Narren müssen gezeigelt werden, denn sie glauben weise zu seyn.

Es tagte noch nicht. Ich dachte an den Tod des Wesselényi, der in Kultsárs Blätter excellent gemahlt ist. Ich dachte an seine vehemente Art und an den Adel seiner Gesinnungen. Cato und Brutus zugleich! schrie ich. — Das Epigramm stand fertig, ehe ich mich umsah. — Freund, es ist göttlich. Ich schrieb es dem Kultsár und seiner Witwe.

A' ZSIBÓI NAGY MEGHOLT.

(szül. 1751. 9 xber, mh. 25. Október 1809.)

Kétléd e, hogy lelkünk jár, vándorol? —

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Zweifelst du an der Metempsychosis? dort war ich atrox animi Cato und der weichherzige Brutus, und hier war ich Wesselényi. Vaterland, hemme deine Thränenfluth: mein Sohn! meine Gattin! sie leben; und Zsibó gibt dir in einer bessern Epoche deine jetzt betrauerte Zierde wieder. — Das Epigramm ist der Anthologie werth. Mag diess zu sagen so unbescheiden klingen als es will.

Dieser Tage, wenn das Gefrier [!] bleibt, schicke ich nach Kaschau, und Ihre Bücher gehen mit.

Doktor Metzner sagt: Caroline Murat sey designirte Kaiserin von Frankreich. Diess schreibe ich Ihnen auf den Fall, wenn Sie dies bis mein Brief ankommt, nicht wissen sollten. Man las es in französischen Zeitungen bey Csáky.

Dir zürnen ist wohl latinism. Nicht wahr? Leben sie recht wohl!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1649.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

szíves Idvezletét.

Soká válaszolok azon Leveledre, melyben olly sok szépet, olly sok Jót írtál rólam és Nekem: de ez a soká onnan eredt, hogy Dajkánk Munkáinak kinyomtatását Egenberger, bátor Kultsár Úr, én is nagyon ajánltuk, fel nem akarta vállalni. Institorisnak, a ki minden áldott nap átkozottabb szerentsére jut, nem is mertem offerálni. Kis István, a kivel, mint a napokban a Nagy Debretzemből Megérkezett, közlém a dolgot, örömet és nagy készséggel elfogadá az ajánlott Munkát olly ígérete mellett, hogy mennél tinosabban, és a Te meghagyásod szerint fogja kinyomtatni. Néked pedig számos Példányokkal szolgálni. Mindazáltal szeretné tudni, ha mind szép papirosban kívánod e azokat? És a Munka hány árkuat teend? Ezekről tehát, kér, hogy általam mennél előbb tudósítsd, mivel Szent György napra késznek szeretné látni a Munkát.

Palink a rezet nyughatatlanul várja.

Horvátunk egészséges: többet róla nints írni valóm. Ő is már leveleződé lett: És így az egész Pesti Triásoddal correspondealhatsz. Majd meg ösmérhedd, ha a Szent Lélek az Attyátul magátul, vagy az Attyátul és Fiutul is származik.

Egy kisújniyi Literatori dolgot avagy inkább buzgóságot nem lehet nem közlenem Veled. Puky Ferentz Consiliarius 50 fl. tett fel jutalmul annak, a ki ezt a Deák szót *Spiritus* egész kiterjedésében Magyarul jól kiteszi. Horvát és én is a Te *Szellem*-edet canonisaltuk annak. Erről bővebben fog értekezni Kultsár Úr a *Hazaikban*. Élly szerentsésen a Tieiddel együtt, és Távüllétedben ezentul is gyullaszd szép nyomós Leveleiddel Lelkeinket, a kik készek égni mind azért, a mi Hazánkat szépíti és javíttya. Élly! Pesten Januar 26dikán, 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1650.

Kazinezy — Berzsenyi Dánielnek.

[A levél eleje hiányzik.]¹

— — — — ből. Hogy tehát ne gáncsoltathassanak, jó lesz utolsó *pes*-ünket mindég tiszta jámbussal kiütnünk.

A' Németek és Angolok hosszúnak tartották a' senárin's sorát, 's ellökték az egyik lábat. Az ő nyelvek nehéz nyelv a' sok spondeusformán hangzó positiós vocálisok miatt a' magyar fülben. De ők azon panaszkodnak, hogy nyelvek igen szűk nyelv spondeus dolgában, hanem temérdek sok trochaeusaik vannak. Illyen nálok még a' *schmettern* is.) Ők tehát tiszta jámbusokkal írják Quináriusaikat. Ez a' schémájok:

○ — | ○ — | ○ — | ○ — | ○ —
— — | — — | — — | — — | — —

Hogy trochaeusaiknak hasznokat vehessék az utolsó polczon, s könnyithessenek a' spondeusi lábak szűk voltán: némmely verseiket ad lubitum catalecticusnak veszik, azaz egy syllabával hosszabbnak.

Die Stät | te die | ein || gu | ter Mensch | betrat, *acatalecticus*.

Ist ein | geweiht, | nach || hun | dert Jah | ren klin | get, *catalecticus*.

(Ha talán nem volna könyved, mellyben felhányhassd, jelentenem kell, hogy az *acatalecticus* szó ezt teszi: *meg nem szűnő*, azaz egészen kimondója az egész lábnak, 's a' *catalecticus megszűnő*, azaz a' lábat csak félig kimondó.)

Én látván a' Terencz és Phaeder jámbusaikat, mellyek *csak* az utolsó lábat ütik mindég jámbussal, 's látván, hogy azok a' szapora ütések — ○ ○ | ○ ○ — | és ○ ○ ○, mellyekkel a' görög és a' Római mai Poéták éltek spondeus és jámbus helyett, a' versezetnek tónusát egészen megváltoztatják, — mert hiszen ez épen olyan a' jámbéjonok komoly tánczában, mint mikor a' rossz Menuetista eltéveszti a' tactust, 's egy csúszást két 's három czifrával is vált fel — látván, hogy a' jámbushoz *hasznlóbb* a spondeus, mint a — ○ ○ | ○ ○ — | és ○ ○ ○ |. Ezt a' hármas ütési lábat jámbusaimtól egészen eltiltom, még ha maga tolja is reám magát. De ellenben mind az impar mind a par régiókon élek spondeussal; 's schémám ez:

¹ Iratott 1810. jan. 10. és 22. közt.

	1	2	3	4	5
Acatalectic:	u	—	u	—	u
Catalectic:	u	—	u	—	u

'S azt kérde: rosszabbúl hangzik e a' fülben ez a' vers, ámbár a' spondeusok benne a' Horátz által tiltott páros polezon állanak?

1	2	3	4	5
Más	ál	tal	nem	ragyog
			hat,	kap
			ja	fel — ?

mint ez, mellynek csak a' Horátz által felszabadított helyein áll jámbus helyet spondeus:

Megven | ni min | dég ret | tegém | fület?

Az én fülem ugyan nem látja amazit rosszabbnak ennél.

Az egész dolog csak az, hogy egy sorunk se légyen, mellynek legalább két jambusa ne légyen három spondeus mellett. Mert annál szebb a' jámbéjon, minél több benne a' jambus, annál rútabb, minél több a' spondeus. — Ez a' sor tiszta jámbus, 's meg kell vallani, kedvesebb zengési:

1	2	3	4	5
Magasz	talás	nak	a szidal	makat — acatalectic
Magasz	talás	nak	És szidal	main kat — catalectic.

Egyéberánt én a jámbusokban azt akarom éreztetni Olvasóim-mal, hogy nem egészen igaz az, a' mit a' Magyar Prosodista tanít a' görög és Deák nyavalyás követéséből, hogy a' positiós vocális olly hosszú mint az accentusos vocális. Mert:

1	2	3	4	5
Békét	békét	hát!	Nézzd dézsám	már dől!

sokkal nehezebben hangzik mint ez:

u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th></th></th></th></th></th>	— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th></th></th></th></th>	u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th></th></th></th>	— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th></th></th>	u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th></th>	— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th></th>	u <th style="text-align: center;">— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th></th>	— <th style="text-align: center;">u <th style="text-align: center;">u </th></th>	u <th style="text-align: center;">u </th>	u
Pajzán	el	tő	lem.	Nézzd	feldől	vedrem.			

Oztán szeretném metricus Poetáinkat arra bírni, hogy a' hiátust elidáljuk. Görög, Deák, Olasz, Francia, Német elidál. Csak a' magyar nem. Olly tompa e ennek füle, hogy ezt ne érezze rút-nak? Rossz e ez?

Látn(i) óhajtj(a) az egész sokaságot. Az isten(i) Achilles.

A görög Homérnak e sorát:

Μυρι Αχαιοις αλγε εθηκε

így olvasta a' digamma segedelmével:

müri vacheis alge vetheke

nem pedig:

müri acheisz alge ethéke.

Óhajtanám, barátom, ha te is írnál egy két valamit ilyen nemű jámbéjonokban. Dayka nagyon igaznak lelte állításomat, 's követett. Rettenetes Éjtszakája így van írva.

Közlöm veled egynehány Epigrammámat. A' görög epigrammášták Xberben tűzbe hoztak, 's ez idén már elragadtak követésekre.

Kinek hívják gyermekedet, 's melly nap lett? Én szeretném tudni a' többinek is születések napjait. — Élj szerencsésen, édes barátom. Öllek mint barátomat, mint embert, mint szerencsés Poetánkat, 's köszönöm Sophiem halhatatlanná tételét. —

Könyörgés.

Adj örömet, 's adj bajt mellé, nagy Júpiter...

[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

Ez verwandt mit dem Schillerschen: Zwey sind der Wege worauf der Mensch stb. — Könyv nélkül azt nem tudom, és hogy a' Schilleré meg ne tévessen, azt ki sem kerestem mind addig, míg a' magyar készen volt. Felköltem, ezt eddig írván, kikerestem Schillerben, 's kiírom azt. Nézzük, miben hasonlít a' kettő, és az enyém plágiuma vagy fordítása e annak?

Die zwei Tugendwege.

Zwey sind der Wege, auf welchen der Mensch zur Tugend empor strebt,

Schliesst sich der eine dir zu, thut sich der andre dir auf.
Handelnd erringt der Glückliche sie, der Leidende duldend.

Wohl ihm, den sein Geschick liebend auf beiden geführt.

Nem plágium! nem fordítás! A' magyar közbülső distichonja a' maga inversiójával emlékeztetheti az olvasót a' Schiller második sorára. De a' gondolat benne nem egy. A' Wohl dem etc. pedig az utolsó Magyar sor által van kinyomva.

Soloecismus.

Hogy soloecizálok, nevet Ercselyi. Kába, ne vess bár!

Nem bukik a ki helyén (suo loco) 's tudva 's akarva bukik.

A' nehéz nyelvű.

Kárischt mond 's Pszikhét, ha Psychét kell mondani 's Cháriszt,

És Témisz-tók-lescht Győri Themi-szto-kleszért,

'S Ekhó- 's Bakkusck-nak, 's Kemianak 's Melkanikának

A' mi nekünk Echo, Chémia, Mechanika.

Szent Andraszteá, mérj bosszút ez otromba beszédért?

Megvan az! — a' Svábnál Győri — Giehri leve.

Ez otromba szántsándékkal így, noha e' durva is állhatott volna.

Mert a' Kalvin embereit tanítani kell pronunciálni.

A boldog alkony.

Csókot, lyányka! — Nem én. —

[Sib., mint az 1645. számú levélben.]

Lebendig dargestellt, és ez magában is érdem. De bizony semmi sincs előttem kedvesebb benne, mint az a' véghetetlenül delicát másfél utolsó sor, hol befátyolozott világossággal mondja, hogy csak hajnalkor mégyen el karjai között.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 118. sz.]

1651.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Jan. 22d. 1810.

Kedves barátom! Ámbár új darabjaimat másokkal látatni nem szeretem — legalább azokat a' mellyek ízlésennek tökéletesen megelégitve meg nem felelnek: Véled, kit nem csak mint barátomat, hanem mint egyyikét az életben lévő legelső Poétáinknak is igen forrón szeretek 's tisztetek, örömmel közlöm az itt következő kis szép Epigrammát. Meleg szívvel írtam azt, és úgy sült-el, hogy rajta nem lelek semmi változtatni valót. Gyönyörű kis darab, méltó, hogy a' Görög Anthológiában álljon. — A' Wesselényi hamvait tiszteli, 's épen ezért annál kedvesebb, mert annak a' colossális nagyságú, 's e' miatt a' pulyák által nevetett embernek nincs szívesebb tisztelője nálamnál.

A' Zsibói nagy Megholt.

(Szül. 1751. 9. Xbr. m. h. 25. 8br. 1809.)

Kétled e, hogy lelkünk jár, vándorol? —

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Néked nem szükség mondanom, hogy az utolsó sor' értelme ez: a' Metempsychosis által néked, Erdély, újra megadja Zsibó azt a' diszedet, mellynek kiköltét most keserged.

En ezt az Epigrammát ma reggel hajnal előtt készítettem: mert én a' mit írok, kivált ha vers, vagy setétben, vagy kocsiban szoktam írni. Valóban a' Poezisi munka isteni sugallás: mikor kész, alig hiszi az ember, hogy azt maga írta; és ha szép a' munka, imádja azt mint Istenség effluyumát. — Mit adnék érte, ha ezt annak a' nagy Embernek, a' ki immár csak *árnyék*, felolvashatnám! Bár csak Báróczinak is így sülné valami. Felette szent érzés a' Megholtak tisztelete.

Míg ezt írni (dichten) eszembe jutott volna, egy más epigrammával készültem-el. Az minden érdem nélkül van. De lesz haszna azoknál, a' kiknek van fülök a' hallásra. — Bosszant Debreczen, kik azt tartják, hogy a' Magyar nyelv eine abgeschlossene Sprache, mint a' görög és római, és hogy ebből sem elvenni nem szabad semmit, sem hozzá adni, sem változtatni, mint az ő Bibliájokból. — Ez az állítás, mondám, épen olly nevetséges, mint mikor Debreczeni Bíró Uram azért haragszik, hogy miért járunk egy arasnyi mentében 's csecsig érő nadrágban. Igen is nevetséges volna, ha Bíró Uram öltözne úgy: de az is az volna, ha a' Jurátus öltözne a' Bíró Uram lábikráit verő mentéjébe. A poetai stílus tehát éljen új szavakkal: Bíró Uram pedig Debreczenivel. — Egy jó Isten a' Bíró Uram titulusa helyett a' Fürmender (Vormünder, Tribunus) nevét juttatá eszembe, 's ez már hangjára nézve is véghetetlenül nevetséges szó. Halld az Epigrammát:

A NEO- ÉS PALAEOLOGUS.

Nem magyar a nyelv már, nem az a ruha...

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Ezek az itt felvett Debreczeni szók caustisch wirken új szavaink' ajánlására, 's az utolsó vers *gyilkol*.

Mit mondasz a' Párisi dolgokra? — Én az első napokban nem tudtam egyebet és egyébről gondolkozni. Azt mondják, a' Nápolyi Király Joachim Carolina leánya lesz Napóleonné. Megsíkatott az elválás actusa. Éljen szerencsésen, kedves barátom! Verseid kezében vannak e már? Írj minél előbb. Gyönyörűség nekem olvasni a mit te írsz, akár vers az, akár levél.

Kishez ma küldém-el hozzád írt Episztolámat végső correctúrával. Az Octoberi exemplárt égedsd-el; ezt pedig tedd félre (mert Kis neked küldi) késő Unokáid számára.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1652.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak.

Nagy Méltóságú Bároné,
különös kegyességű Nagyságos Asszonyom!

Addig akarám halasztani keserűségem' bemutatását a' Nagyságod' nagy férjének kidöltén, míg ez eránt nem egyedül Mélt. Cserey Farkas Úrnak leveléből 's a' köz újságokból, hanem az általam erre megkért Vice Ispán Laskay Úrtól is fogok tudósítani: de tovább haladván ezen óhajtott levélnek megérkezése mint reménylhetém, kilépek hosszas hallgatásomból, 's fájdalommat bátorkodom a' Nagyságodéval 's kedves fíjáéval egyesíteni. Minden csapásai közt a' Sorsnak ez az az *eggyetlen*, nagy Méltóságú Asszonyság! melly nem lelhet semmi enyhületet; és az, a' ki ezt a' fájdalmat enyhíteni akarja, nem enyhít, hanem ingerel. Ne profanáljuk annak a' páratlan nagyságú Embernek árnyékát a' szokásban lévő haszontalan szóknak mondogatások által, nagy Méltóságú Asszonyom; sőt érezzük 's sirassuk veszteségünket. Nagyságodnak férjét, a' Méltóságos Báronak atyját még az Isteni hatalom sem adja többé vissza; tisztelőji pedig 's az egész Haza, 's nevezetesen Erdély, híjába keresi azt a' nagy Embert, a' ki egyedül azért látszott némellyeknél a' mértéknél nagyobbnak; mert azok a' Cátói nagyságról csak álmódolni sem tudnak, és minthogy a' Sors itt egy igazán Nagyot, egy egész nemzet törpék közzé tévesztett-el.

De ha Nagyságodnak és tiszteletre 's csudálásra már is érdemes fíjának könnyeit letörlni nem igyekszem is: bátorkodom Nagysá-

godat és ezt a' kedves gyermekét arra kéri, hogy emlékezzenek-meg, ki vét elolthatatlan fényt Nagyságodra és kedves fijára. Tiszteljük ennek a' nagy Embernek hamvait azzal a' tisztelettel, a' melly Ő hozzá illő. Nagyságod mind magáért, mind Óérette a' legtiszteltebb Özveggy, a' Mélt. Báró a' legtiszteltebb árva.

Az Isten Nagyságodnak ezen csapás mellett azt az örömet adja, hogy egyetlen gyermekében atyját fogja naponként előkelni látni. Pótolja-ki Ebben az igazságtalan szerencse, a mit Atyjától megtagadott.

Feleségem ajánlja magát Nagyságodnak kegyességeibe, a' két lyányom pedig, a két esztendős Eugenie és a három hónapos Thalie, csókolják kezeit.

Ide rekesztem egy Epigrammát a' Mélt. Báró számára, kit szívesen tisztetek. A' mint ezt ma hajnal felé készítettem, 's a' mint elkészültem vele, mint lángoltam azon kívánságtól, hogy bár csak magával látathatnám a' Megholttal, 's éreztethetném vele tisztelettemnek 's háládatosságomnak nagy voltát! Felvirradván, elküldém azt a' Pesti Újságírónak, hogy leveleiben adjon helyt neki. — A' külföldi 's Bécsi Tudományos Újságokban meg fogom írni Necrologját.

Méltóztassék Nagyságod' elhalhatatlan tiszteletemnek új jelenségét elfogadni, s tartson-meg kegyes emlékezetében.

Nagy Méltóságú Bároné

Nagyságodnak

Széphalom, 22. Jan. 1810.

alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz mpr.

A' ZSIBÓI NAGY MEGHOLT.

, szül. 1751. Dec. 9-d.; megholt 1809. Oct. 25.

Kétled e, hogy lelkünk jár, vándorol? ...

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

A Görög Epigrammák az emberi elne legszebb műveinek leg-szebb nemei közé tartoznak. Minél egyszerűbb (simplex, einfach) az Epigramma 's a' belé nyomott gondolat: annál szebb a' mű. De hazánkban kevés ismeri az Anthológiát, 's mi csak a' festésekkel

rakásra halmozott poétai műveket tartjuk szépnek; a' visitó hangú ódát, a' jajgató elegiákat stbb. A' kinek szíve van, tudja, hogy ezek mellett mit ér a' fájdalom' esendes sóhajtása; mit ér az a' poétai miv, a' melly a' fájdalom' szenvedését a' nagyság' érzése által enyhíti. — Meglehet, hogy ez a' kis Epigramma olyanoknak is eljut kezeikbe, a' kiknek magyarázat kell; azért azt ide rekesztjük.

Cató a' gonoszt és rútát *engesztelhetetlen haraggal* gyűlölte, 's ezért ötöt Horázt *fene lelkűnek* (atrox animi) nevezi. A' pulyák ezt a' characteret *hibának* tartják. Hogyan is nézhetné a' *törpe* különben a' *nagyot*? A' francia adagium azt tartja, hogy a' *sánták* országában az *egyenlő lábú* a' *sánta*.

Brútusnál nem ismért szeretetre-méltóbb embert Róma, sőt nem ismért az egész Régiség is. Az ő character a' legfőbb erő 's a' legszebb lágy szívűség volt. Plutarchus és Cicero egy nagyról sem szól szívesebb tisztelettel. — 'S inhol az Epigramma németül és úgy kibővítve, a' hogy azt a' próza szenved, de a' poézis' tömörsége eltiltja.

Kannst du an der Wahrheit der philosophischen Lehre, dass die Seelen in immer neue Körper wandeln, zweifeln? Nun so siehe mich: — Dort (in Rom) war ich der unerschütterliche, dem Laster schreckliche Cato und der sanftmüthige Brutus, und hier war ich Wesselényi. Vaterland trocken die Thränen, die du um mich weinst und schöpfe Muth: mein Sohn! meine Gattin! sie leben; und kommt eine glücklichere Zeit, so gibt dir Zsibó deinen Stolz, den du jetzt betrauerst, wieder.¹

A boritékon: *

Nagy Méltóságú Özvegy Bárá Wesselényi Miklósné született Nagy-Ajtai Cserey Ielén Asszonynak, Ő Nagyságának.

Debreczen, Somlyó,

Zsibó.

[Fredetje a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

¹ NB. A német szöveg gothicus betűvel van írva. —

² A boriték zárlatán ép fekete pecsét s fölötte e jegyzés: *1810. 4. febr. Kaszintzki. —

1653.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Jan. 25. 1810.

Érdemes barátom! Relatiómk bé van adva, hogy Július oltá haladván bényújtása, némellyek által ne vádoltassunk késedelmes-séggel. De el nem olvastatott. Rész szerént örülök neki, mert botrán-koztatóbb Gyűlést még soha nem láttam. A' Vármegye Rendei közzül azok, a' kiknek külső fények vagyon, igen nagy részben elmaradtak. Camerariusok egyedül Csáky Imre és Jekelfalusi Urak voltak jelen. Első nap nagy villongás volt az Insurgensek lovaik felől. A' Palatinus azt rendelte, hogy azoknak lovaik, kik 3000 ft. jövedelműek, és így lovas katonát adtak, adattassanak nekik vissza, hogy tavasszal ismét lovon tehessék a' gyakorlást. A' Vármegye azt kívánta, hogy ilyenek csak 63-an lévén, ezek is csapják ezen lovaikat a' többiekhez, 's így minden lovak eladattassanak, 's a' begyűlendő pénz osztattas-sék-ki jutalom gyanánt a' hazatértek között. A' két Notarius ezt vitatta. Azzal vádoltattak, hogy voksokat keresnek a' Restauratióra. A' Vice Ispán félt decidálni a' veszekedésig ment meghasonlást, 's azt vallván, hogy ő decidálni nem tud, elbontotta az ülést. — 16. Jan. azaz más nap ismét előfordult a' kérdés. Szirmay András a' maga lovát az 5 Elestek özvegyeiknek ajándékozván, megmondá a' Vice Ispánnak, hogy Praesesnek tudni kell decidálni. Fiscalis Szirmay Ádám felkölt, 's declarálta, hogy mivel a' gazdagok ezt az áldozatot tenni nem akarják, ő ezen 63 ló kipótlásául ad a' vité-zeknek 6. lovat. Inczédi Fiscalis felette caustice egy lovat ada. A' Sennyey Fiscálisa is oda adta a' magáét. Így leve vége a' kér-désnek. 3dik nap én nem jelentem meg köztők. 4dikén érkezett 's publ. a' Palat. stafétája a' tavaszi gyakorlástól leendő dispensatio eránt. A' Vice Ispán meg akarta köszöntetni. Nem tevék, mert a' törvény czélja egyebet kíván. A' Palatinus magyar levele is kétséges érzéseket támaszta a' hála érzései helyett, mert a' sok érthetetlen és egymással ellenkező rendelés azt gyanitatta, hogy a' rendelés a' karva érthetetlen. — A' haranguirozott nép nem akarta vissza-adni a' lovakat. Jelen valék, de épen akkor érkezvén a' Napóleon elválásáról a' hír, ez úgy elfogott, hogy nem tudtam egyébről gon-dolkozni, csak Louisa Ercz Herczegasszonyról. Mondtam az Apátúr-

nak, és nem gonosz csintalanság nélkül, hogy Napóleon bizonyosan ezt veszi: de ez csaknem levágott, hogy miként hiszem, hogy a' mi Udvarunk vétek által akarja magát bátorságba tenni. Számon lebegett, de nem akarok senkit bosszantani, hogy hát az Olasz Országi reformokat miért ratihabeáltuk a' Bécsi békében? Azonban nem lesz újság Előtted, hogy ő nem Louisát, hanem a' Murat leányát, Carolinát, vette.

Landonaim füzetj ei Nálad maradván, az általam legszebbnek vélt rajzolatot a' Csokonainak készülő Monumentumának rajzolatjáról (mellyet a' Kőfaragó kezemben hagyott, midőn az alkut megkötém és neki előre pénzt adtam) levettem és a' Relatio mellé ragasztottam. A' Vice Ispán megengedte némellyeknek, hogy olvassák a' Gyűlés alatt, 's az olvasó szemek javallani látszottak. De róla soha még semmit sem hallottam. — Térjünk tudományos tárgyakra:

Meg nem kaphatván Pesten a' Bibliopoliumokban a' Cházár András Anti-Fejesét, Máriási Istvánt kértem, hogy szerezné-meg. Tegnap vettem tőle két exemplárt. Az egyikkel szolgálni fogok Neked. — Nem sokat mondott neki, noha elég élesen. Rendes hogy a' bérekesztésben azt óhajtja, hogy az *ilyen* munka *ne nyomtatathassék!*

Értsed poétai új dolgozásainat. — Áprilban elégettem azon kis csomóját verseimnek, mellyekkel meg nem tudtam elégedni, hogy ha a' háború el talál ölni, valaki a' készületlen dolgokat ki ne adhassa. Ezek közt volt 4 vagy 5 négy sorú stanzából álló énekem. 1786-ban Kácsándy Susitól Gálszécsből Kassára menvén, a' Dargón a' szép erdő poétai elragadtatásra szenderített. Ezt a' dalt is elégettem, 's most eszembe nem jut az elégetett dal. A görög Anthologia' Epigramájának ízlések szerént kezdtem újra csinálni, 's az énekből egy ily Epigramma lett, mellyel felette meg vagyok elégedve. Megszerette Prof. Kézy is, 's deákra fordította. Az első distichumna a' deáknak jó, a' másik nem jó. Ímhol van:

AZ ERDŐ. 3-a Jan. 1810.

Síj szabadon, itten nem kémleli senki keserved'.

[Stb., mint az 1640. és 1645. számú levelekben.]

Kézy az utolsó sorban az Echo' játékát festette, talán szeme előtt forogván a' Kleist Lalagéja. De itt nem ezt a' játékot kellett volna festeni; hanem azt, hogy ezen a' visszaadáson mint örülhet a' szerelmes. Oztán *resonaré* in passivo.

Wesselényi meghala. Haldokolva (25. Oct. 1809) szüntelen a' Hazát emlegette fájdalmasan. Vehemens ember volt mint Cátó, de lágyszívű mint Brutus. Ezt mondtam 22-a Jan. a' nélkül, hogy Epigrámmát akartam volna csinálni. De ez a' gondolat, nézzd, mit szüile. — Tudom mit lehet mondani az immodestia felől. De Tacitus Agricolában azt mondja, hogy a' Régiek az effélét nem kevésységnek, hanem csak egyenességnek mondták (fiducia morum). Az Epigr. valóban igen jó, 's örvendek hogy Wesselényi általában megtiszteltetik, 's hogy azokban, a' kik ezt olvassák, az a' gondolat támadhat, hogy Wesselényi csak a' gonosz és rút tettek eránt volt vehemens, a' jók eránt nem volt lágyabb szív soha. Megküldtem ezt Kultsárnak.

Kétled-e, hogy lelkünk jár, vándorol? —

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Az utolsó sorban *az egy jobb korban* nem áll ok nélkül. Tőle halála előtt kevés napokkal elvették az Administrátorságot. Talán azért, mert midőn a' Gubernátor azt a' motiót tette a' Diaetán, hogy az Ország Generálisá ne választassék-meg mint a' törvény kívánja, hanem *becsületből* kínáljuk-meg ezzel Maximilián Herczeget, Wesselényi ezt kérte publice, hogy mi lesz osztán belőle, ha a' Herczeg *becsületből* elfogadja a' *becsületből* tett ajánlást? —

Belé ereszkedvén új versezésem elmondásában, értsd ez idei munkámat, a' meddig a' papiros engedi közléseket.

A boldog alkony. 8-a Jan. 1810.

«Csókot, lyányka!» —

[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

Könyörgés. 8-a Jan. 1810.

Adj örömet! s adj bajt mellé, nagy Jupiter! . . .

[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

*Soloeccismus.**Edökhöz.**A vak.**A nehéz nyelvű.*

Kárischt mond s **Psziikkét** ha Pszychét kell mondani s Cháriszt...
[Stb., mint az 1645. és 1651. számú levelekben.]

Debreczen haragszik az új szabású ruhákra 's a' Neologizmusokra. — Hogy ne akadjon fel azon a' Kleinstaedtler? Szörnyű bolondság azt kívánni, hogy a' Debreczeni Bíró olyan hosszú nadrágban 's kurta mentében járjon mint Gróf Desöffy József, de azt is bolondság kívánni, hogy Gr. D. J. járjon olyanban mint Bíró Uram. Így a nyelv is. — Ímhol a' Causticus Epigramma:

A neo- és palaco-logus.

Nem magyar a nyelv már, nem az a ruha...

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Eddig atya vagy, úgy monda Mélt. Jekelfalusi Úr. Áldást a' gyermekekre. Csókold kezeit a' Mélt. Grófnénak, 's kívánd, hogy minél előbb olly állapotban lehessen, hogy fogan hasson. Mi mind ketten tisztelettel ölelünk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1654.

Horvát István — Kazinczynak.

Tekéntetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Horvát István alázatos tiszteletét!

Örvendezve tértem szállásomra Januarius 13dikán Rochefoucauldnek Magyar Maximáival, megszerezvén a'nak leg első ide érkezett nyomtatványát, midőn váratlanul kezembe az Inastól egy idegen levél adatott. Az írás vonásaiból megessmértem nem sokára tolladat, 's elhökkenvén szégyen, és elpirulás között bontottam föl kegyes leveledet. Megelőzésed az írásban szemrehányásokkal eltöltött, és

nem tsekély zavarodásba hozott. Éreztem leereszkedésed nagyságát, 's kitsinységgel öszvevetvén nagy érdemeidet, lév' elragadtatással tsókúltan soraidat, melyekben, hozzám viseltető hajlandóságodat kinyilatkoztatván, költsönös levelezésre meghívtál. Szerentsésnek tartom magamat, hogy azt, a' mit olly régen ohajtottam, nekem megengedted. A'ra pedig, hogy barátságoddal is megkínáltál, felelni sem tudok. Engedd inkább, hogy háladatos tisztelőd maradjak ezután is, valamint e'kédig voltam. Ha a' Barátság tsak az egyenlők köz' illik, úgy én, ki Veled a' ditsőség pályáján futni soha képes nem leszek, Erántad tsak tisztelettel 's hálával, nem pedig barátsággal viseltethetem. Lelkem lángot kapott nagy lelkedtől; nevedet a' ditsőség szárnyain tudtam hordoztatni már a'kor, midőn tsak tanuló ifjú valék: mint merhetném azt Tőled elfogadni, a' mire Hazámnak tsak legérdemesebb fiai tarthatnak számot? a' mit egyedül az fogadhat el méltán, ki nemzetének háladatosságát, mint Te, hasznos fáradozásaiért jutalommal meg-nyerte? Botsáss meg, ha itten a' kötelesség engedelmeskednem n. hágy, bár különben büszkévé tudna tehetni Kegyelmed, melly kész volt velem a' barátságnak szent örömeit osztani. Szeretni foglak minden tartalék nélkül: iparkodni fogok Tőled viszontag kedveltetni: tanúlok tudós levelezéseidből; Mesteremmé választlak a' hazafiúság és finomabb ízlés ügyében: méltóvá igyekezem tenni magamat idővel barátságodra is: de én mind e' mellett tovább is tisztelőd lenni ohajtok, hogy által ne lépjem az illendőségnek azon határát, melyet az érdemek iktattak a' korosbak és ifjak közé a' Nagyságnak és kitsinységnek megkülömböztetéséül. Szívességedet azonban ösztönül fogom tekinteni és kétszeres szorgalommal erre törekeszem: hogy egészen megfelelővén várakozásodnak. érdemes legyek Tőled szereltetni, és azok közé számláltatni, kikbe életed egyik gyönyörűségeit helheztetni szokod. E' szándékomban bizonyosan erősíteni fog nagy mesteremnek, Révainak emlékezete is, mert ő Tégedet végső pihenéseig nem tsak szeretten szeretett, hanem azon kevés számú nagy Hazafiak között is betsülve betsült, kik a' nemzet kinniveltetésében Bajnoki lélekkel, 's e'nek megfelelő sikerrel foglalatoskodtak. Vedd jó néven föltételeimet 's szünjél meg többé kérni akármiért. Nálam akaratod parantsolat gyanánt szolgál: örülök, ha azt teljesithetni alkalmatosságom akadhat.

Nem tsupán gyanúból történt, hogy e'kédig levelemben régi hajlandóságomat Erántad ki nem nyilatkoztattam: sokáig a' bátortatlanság és szemtelenség félelme tollhoz nyúltni nem hagyott. Elmondok

mindent úgy a' mint megesett, 's bízom nemességemben, hogy egyenességemet sem hizelkedésül, sem szemrehányásúl tekénteni nem fogod. Már a'kor midőn tanulás kedvéért szülőimtől Pestre küldtettem, Gessnernek Magyar Idylliumi és Bács megyei levelei — ezek és Révai költeményes Gyűjteményei valának magyar Bibliothekamnak a'kor legnagyobb ékességei — a' legforróbb tiszteletet gerjesztették bennem személyed eránt, 's mivel értésemre esett szomorú történeted, még inkább imádtalak mint előbb, elmémben forogván Rólad Révainak íme' versei: Ditsőség a' dolga egygy olly férfiúnak, kit ínség mutatott jó Hazafiúnak. — Boldogabb napaidnak felviradtokkal Virágnak és Révainak magasztalásai 's leveleid, mellyeket e' két nagy Hazafihoz szoktál küldözgetni, a'nyira táplálták előbbi érzeményeim, hogy kevesebbé kívánnám Hazám Országlóját mint személyedet ösmérni. Láttalak szerentsémre Pesten 1803ban, és miként láttalak!! Szemeim érezték társaságodban azon nagy lelket, humanitást, finomságot és buzgó nemzetiséget, mellyet előbb egyedül munkáidban szemlélttem 's mint olvadt szívem, midőn a' vacsora alatt — mellyre Vitkovits Mihály barátommal meghívtál — az eszelős Kubinyi Úr kigúnyoltatásán szánakodó érzékeny könnyekre fakadtál, az emberiségnek tapodtatása miatt! Elgondolhatod, mi tartós nyomot okozott légyen e látat keblemben 's úgy tetszik, hogy illetődésemet már a'kor sejdítetted, minthogy társaim közül engemet választottál, mivel az éjtszakát töltened. Elevenen eszembe jutnak nekem mindezek: de Te, ki olly számos imádóidnak arcokon olvastad a' tisztelet és háladatosság jeleit, látogatásom történeteiről többé nehezen emlékezhetel. — Haza meneteled után, bár itten kegyes nyájassággal fogadtál, nem birhattam a'nyi bátorsággal, hogy levelemmel alkalmatlankodni merészlettem volna. Ez a' gondolat: Ő országunknak egyik leghiresebb tudósa, én csak tanuló ifiú vagyok, mindenkor elakasztotta tökéleéseimet. Napfényt látott utóbb Válban laktom alatt egyezésem nélkül Bol[dogréti] vigasztaló nevet viselő könyvemben némelly barátságos leveled. Te a' váratlan történetről megbántatván, letetted a' nemzet előtt vigyázatlan tettem ellen *Utól írásodban* panaszaidat, kétszer *irtóztatónak* nevezvén könyvem Tízímlapját is. Fájt nekem ezen ízetlenség, a' mellynek oka nem valék, 's örömet védelmeztem volna levelem által ártatlanságomat: ha a'tól nem kellett volna tartanom, hogy hitelt nem adván szavaimnak, védelmemet könnyen szemtelenségnek magyarázhatnád. Irtóztam egyik botlás gyanújából a' másikba eshetni és azért a hallgatást sokkal

tanácsosbna tartottam mind addig, míg Szemere és Vitkovits barátaim leveleiből fölvidámítottak. Ekkor már eltökéllettem magamban, hogy némelly könyvemet ajánlással nyilván fogok először tiszteletet küldeni, de ezt Te — lassúságom mellett megesni nem hagyta. Kegyességeddel nagy gyönyörűségetől megakadályoztattál ugyan, azonban nagyobb még is örömöm, hogy régi ohajtásomat sokkal előbb föl szabadítottad. Köszönöm jótéteményeidet, 's legyen szabad nekem is Vele szívem belsőjéből mondanom: bár ez a' nap lehetne utolsó, melyben a' gyanú hozzánk férhetett!

Mint fogadtam volt Pápay Ur Recensióját, azt Szemeréhez íratott levelemből, melyet a' Togatus elmaradása miatt el nem küldhetett, bővebben megolvashatod. Én Recensióban semmi bántásra nem találtam 's kár is volna azt a' Bétsi Annalisokban ki nyomtattatnod. Észre vételeimet hibátlanoknak nem tartván, szeretném, ha azokról kedvezés nélkül velem közlenéd vélekedéseidet: Mert ha valaki, én bizony igen elhiszem azt, a' mit tudatlan tudósaink is gyakorta örömmel vallanak: több szem többet lát. Én így láttam: Te másként láthatsz, 's hát ha látásod közelebb juthatott az igazsághoz? Elég ha egymásnak véleményeinkről tartalék nélkül szólhatunk. — De sokat kell még idővel Pápaynak Magyar Litteraturájáról 's az egész kedvetlen pörről, mely Révai és Verseghy közt folyt, tudodra adnom, hogy mindennek okait tudhassad.

A' napokban vettem Bétsből Ferentzi János barátomnak tudós dolgokkal terhes levelét. Most belőle csak a' legfontosabb tárgyat közölhetem levelemnek hosszúsága miatt. Kereste szálásán [1] Batsányit, 's helette Feleségét találta. A' tudós férj hogy a' Politia boszuját elkerülhetné, Marette Barátával Parisha útazott, elhitetvén kedvesével, hogy ő elutazván, néhány [1] nap mulva visszatérni fogna. Mindennek a Proclamatio fordittatása, és Hungarus ad Hungaros nevű könyv íratása volt oka. Sajnálkodom szerentsétlenségén 's a' környülállásokból alig tudom vádolni vigyázatlanságát. A' jobb szerentsé boldogítsa éveit.

Fábchich — a' te hiv 's jószívű barátod — Győrött emberi életének végére jutott. E' történt a' mint ma hallottam a nagy Bárócziával és az Erdélyi Gyöngyösivel. Mi boldogtalanok! Bajjal tudhatjuk meg Tudósainknak még kihaltokat is. A' ditsőség fénnye lebegjen Sírhalmaik fölött!

Engedd meg, hogy általad Széphalom Grófnéjának esméretlen létemre is alázatos kéztökülésomat izenhessem. Neked a' Gráziák

vezéreljek minden lépéseidet, 's adja a' kegyes Ég: hogy sokaig ditsekhessem kegyes jóvoltodban, mellyre magamat méltóvá tennem fő gondom leszen. Élj szerentsésen, és szeretetedből hagyj részt kitsinységemnek is. Pesten Január 26. 1810. Kölcsény és Berzsenyi Urakat nyughatatlanul várom.

Másolá Szemere Pál.

[Szemere Páltól készült másolata a Múzeum könyvtárában: 1425. Q. L.]

1655.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 28. Jan. 1810.

Ihre zwey Briefe vom 14. und 16. Dezember habe ich vorgestern erhalten, da der vom 8. Jan. schon ein paar Tagen früher in Händen war. — Boldogrétis Wunderlichkeit lässt mich wegen Pápay's Recension nicht genug ruhig seyn. Doch *α γεγραφα, γεγραφα*.

Die Recension von K[isfaludy]'s Regék erhalten Sie wie ich hoffe in diesem Brief.

Was ich Ihnen über den Punkt [schrieb], dass meine Recensionen mit meinem Namen oder Chiffre bezeichnet werden sollten, war ganz und gar nicht gesagt, dass dieses geschehen sollte, ich wusste ja dass dies nicht angeht. — Ich komme in Versuchung zu glauben, dass die vortheilhafteste Erinnerung an Wallaszky über meinen Schwiegervater aus Ihrer Feder floss, mein gütigster Freund. Ich eilte diess dem armen Kranken mitzutheilen. Sie haben ihm mit diesen Zeilen eine gute Nacht gemacht. Es hat ihn für manche Misshandlungen der medicinischen Recensenten entschädigt.

Ich hatte eine fromme (pia) Freude, ihm dadurch seine jetzigen Leiden lindern zu können. Ich glaube, er stirbt im Kurzen. Dr. Meczner gibt auch wenig Hoffnung; und dann muss sein Patient übel sich befinden, wenn er so etwas sagt.

Auch über Báróczy ist eine Aufschrift schon da. Maurerey, — und seine Affenschwester, die so viele gute Köpfe schwindlich gemacht hat, die unselige Theosophie u. Alchymie haben ihn von seinem schönen betretenen Pfade, dem der ungarischen Literatur abgezogen. Bald darauf als er zur Garde kam, ward er von den Pfeilen nicht *Amors*, sondern seiner *wilden Mutter* verletzt, und

musste seine Zuflucht zu einem Arzt nehmen. Während der Cur erwachte in ihm Liebhaberey zur Quacksalberey. So erzählte er selbst dieses mir im Jahre 1786. Er ging weiter, und verfiel in Theosophie und Alchymie, ich glaube durch den ungl[ücklichen] Obersten Székely dahin verleitet. Dies hat er mir nie gesagt, und es ist bloss meine Vermuthung. Es ist unbegreiflich, wie der helle Kopf an solchen Narrheiten hangen konnte. 1786 sagte er mir: Bolondság az édes barátom, a' mit az oskolák tanítanak. *Non datur actio in distans.* [!] (Ob Sie nicht zusammen fahren? Ich hätte Mühe, es zu verbergen.) Nun erzählte er mir: Ein Oberster in Italien habe ihn, durch Sympathie, er in Italien, B[áróczy] in Wien, curirt. Ich sollte ihm einen Tropfen meines Bluts zurücklassen; und bin ich in Kaschau krank, ihm nur schreiben, dass ich krank bin. (Riedele wollte mich ebenso in M. curiren. Er bat mich, mich nieder zu legen, er würde mich aus *seinem Kerker* magnetisiren. Doch Wunder wollen ein glaubendes Subject; leider bin ich das nicht. Riedele wunderte sich, dass ich nicht allsogleich genesete.) — 1808 ging der 73 Jahr alte Oberster B[áróczy] von seiner Wohnung (hinter der ungarischen Garde) zu Fuss zum Antiquar Binz, um einige theosophische Bücher zu kaufen, und sagte mir, er arbeite (schreibend, nicht laborirend) Tag und Nacht, um das was er erwarb, nicht in die andere Welt zu nehmen. Schade um die verlorne Zeit eines B[áróczy]! Der grosse Mann war der humaneste (im Herderischen Sinn) Mann, den ich je gekannt habe, und so sehr bewandert in der klassischen Literatur, dass als er 1803. mich nach Schönbrunn fuhr, sein Gespräch durch tausend citaten aus Tacitus und Seneca, Virgil, Horaz und Juvenal geschmückt wurde. Und welch ein Patriot! Welch ein mit dem Geist der Zeit fortschreitender Alte! welch Verehrer von — — Ich glaube inuner, der Mann war reduplicirt, der Theosoph B[áróczy] war eine ganz andre Person. — Hier die Aufschrift:

B[áróczy].

szül. 1736. (den zweyten Tag von Ostern; er glaubte, dieser Tag sey das Jahr der 11. April gewesen; welches leicht anzunehmen ist.) megholt 24. Xber. 1809.

Birtokomon egy *gyenge** leány és egy magas** asszony
Versengtek; — mellyem lángola mindenikért.

* Nicht *schwaches*, sondern *junges*, zartes.

** *Hohes* in sensu metaphoriae.

Annak zöld amarant és Szejnei rózsá virított *
 Messzére-illatozó szép haja' fűrtjei közt;
 Ennek arany fonadék nyult-el tunicája' redőjén,**
 'S ákácchal-koszorús mitra fedezte fejét.
 A' kis *Selyp Csapodár* eltűnt hamar: a' deli szép nő
 Sirom' széléig birta szerelmeimet.
 A csapodárt kiki tudja, ki volt. A' szentül-kedvelt***
 Titkos hívei közt hirdeti sirva nevem'.

Selyp Csapodár. Selyp (blesus), weil seine Muse falsch (neologisirend) sprach.

Nachschrift. d. 29. Jan.

Da mein Wagen morgen früh geht, so gebe ich diesen Brief mit, wiewohl er auf die Post bestimmt war.

Sie erhalten hier:

8 Bände Göthes Schriften,

5 » Schillers Theater,

5 Hefte der Jenaer L. Z. von 1804,

1 Heft — von 1807.

2 Hefte der Wiener Annalen.

Nitschs Tafel zu seinem Manuscript sammt dem Brief, welchen er sterbend dictirte.

Einen Brief von Kaestner an Sipos. — Sipos konnte ihn nie dechiffriren. Er schenkte den Brief mir, bat aber eine Abschrift. Ich kenne Ihre Freundschaft für mich, so wie Ihre Humanität, und wage Ihnen damit ungelegen zu seyn. — Der Brief ist in meinem Band von *Schiller*.

Behalten Sie die Bücher so lange Sie wollen. Ich kann diese Bände alle entbehren. Nur den 1. Band von Göthe (seine Gedichte) habe ich zurückbehalten. Die sollen ein andersmal nachfolgen. — Leben Sie wohl theuerster Freund!

* Weil er ungar.-französisch neologisirte.

** Redő Falte, redős szoknya ein Rock mit vielen Falten.

*** Die heilig-verehrte.

Schöne Literatur.

Ofen, in der Druckerei der ung. Univ. — Regék a magyar Előidőből (Sagen aus der ungarischen Vorzeit.) 1807. XVIII und 264 S. in 12° mit 3 Kpf. von Blaschke nach Kininger.

Herr Alexander v. Kisfaludy k. k. Major und Adjutant Sr. k. k. Hoheit des Erzherzogs Palatinus während der letzten Insurrection, tritt hier aus dem Gebiete der lyrischen Poesie, in welchem er durch die in unseren Annalen vortheilhaft angezeigten Himfy's Liebeslieder als einen Dichter ersten Ranges sich beurkundet hat, in das der epischen. Der bey weitem grösste Theil des ungarischen Publicums empfing diese Romanzen mit einem Beyfall, der denjenigen, mit welchem er seine Liebeslieder empfangen hatte, zu verdunkeln, schien. Rec. kann sich dies nicht anders, als aus dem verderbten Geschmack an Ritter und Feengeschichten, womit Deutschlands-Messen auch über Ungarn ihre Sündfluth ergossen haben, erklären, wozu noch der Umstand kommt, dass auf den Ungar das Andenken seiner Vorfahren, welche ihm hier in ihrem Costüme und ihren verschwundenen Sitten vorbegeführt werden, mächtig wirkt. Im Gegentheil muss Rec. gestehn, dass er nicht ohne vieles Befremden sah, dass der durch seine Liebeslieder der Ewigkeit geweihte Dichter sich in diesen Romanzen so ungleich erscheint, dass man Mühe hat in diesen ihn zu erkennen. Gute Romanzen müssen glücklich erfunden, glücklich componirt, und in einem lebendigen, dem Character des Gegenstandes anpassenden Ton und in schönen Versen gesungen seyn, oder sie haben auf den Titel von guten Romanzen keinen Anspruch. Da die Gränzen des Instituts keine weitläufige Auseinandersetzung erlauben, so will Rec. hier bloss das Technische der Kunst berühren.

Die 3 Stücke Csobáncz S. 1. Tátika S. 25. Somló S. 123—264. sind sammt ihren genialischen Zuschriften an die Gattin des Dichters, an den würdigen Domprobst von Stein am Anger Herrn Josef v. Nagy, und an Herrn Demeter von Görög Erzieher etc. und Herrn Josef Takáts von Péteri Comitatsassessor und Fiscal des Veszprémer Capitels, — also das ganze Werk, von der ersten Zeile an bis zur letzten, in 8 zeiligen nur viermalgereimten Stanzen geschrieben. Das Ohr wird müde in allen drei Stücken das nehmliche Schema zu hören, da jedes sein eigenes Schema hätte haben können und sollen selbst das, was in der 1ten Romanze Róza oder in d. 3ten

Lóra u. ihr Vater *singen*, hätte füglich in einem andern Schema gedichtet werden können.

Alles ist schrecklich gedehnt. Die letzte Romanze besteht aus 280 Stanzen ohne der aus 16 Stanzen bestehenden Zuschrift. Bürger würde zu dieser Romanze das fünftel genug gehabt haben. Viel leerer Schwall, unter welchem der Leser vor Langeweile fast erstirbt. Rec. gesteht durch nichts mehr als eine einzige Stanze (S. 190. St. 2.) angelockt worden zu sein. Und welchen Reitz können Verse haben, wie die folgenden: S. 83. St. 1.; S. 94. St. 1.; S. 100. St. 2.; und Verse wie S. 1 Z. 5—8; oder S. 134 St. 2. Zeile 3. *arczájaban ollyan a'* statt *az*? ja, die meisten in dem ganzen Werk.

Rec. wünschte, dass der Verfasser diesem Werk, da es einmal gedruckt ist, seinen Fleiss nicht versagen, und seinen Dichtungen mehr Gedracngtheit geben, und dann zu der lyrischen Muse, die ihn etc., zurückkehren und uns neue Lieder singen möchte.

Diese Recension ist so flüchtig gearbeitet, als man sich es nur vorstellen kann. Sie bittet um Ihre freye Umarbeitung. Im Grunde glaube ich Recht zu haben. Das Buch wird in Ihren Haenden seyn; halten Sie Recension und das Werk zusammen.

Szemere Pál schreibt mir auch Hornmayer und Collin der Tragiker wären in Pesth gewesen, aber er habe diess nur dann, als sie weg waren, erfahren. Er schreibt mir, dass ich im Kurzen von Boldogréti eine Antwort erhalten werde. Übermorgen schicke ich nach Kaschau. Dann erhalten Sie so viel, als die Gelegenheit mitnehmen kann. Leben Sie wohl theuerster Freund. An dem Artikel über Rhédey in Kultsárs heutiger Zeitung werden Sie sich wohl sehr gefreut haben. Dass die Menschen sich nicht schaemen so *eitel* zu sein!

Der liebenswürdige Mann, den ich in meiner Preisschrift von seiten seines französisch gebildeten Geschmacks gerühmt habe — der, welcher dem Kultsár schrieb, *hogy neki soha sincs raptusa!* — schrieb mir; ich erhielt sein Schreiben gestern. Hier ein Auszug daraus.

Stadion musste seine Büchse der Pandora (portefeuille) ablegen. Sie übernimmt vielleicht Fürst Dietrichstein.

Metternich und Champagni arbeiten schon an den Friedenspunkten. Es soll ein Congress gehalten werden. Man schlug Raab vor. Es ward abgeschlagen, weil Raab eine *Festung* ist!

Erzherzog Ferdinand, Bellegarde und Fürst Liechtenstein werden die Armee commandiren.

Die Erzherzoge Joseph und Johann sind gegen einander sehr aufgebracht.

Sr. Maj. der Kaiser und die Kaiserin occupiren in Komorn nichts mehr, als drei Zimmer, und diese sind voller Fliegen.

Komárom körül ezt mondják a' parasztok: Az a' francia igen szép, igen vig nép az! az a' Bajor tolvaj; de egy sincs oly gonosz mint a' magyar nemes-katona.

A' hol az Urak 's tisztjeik el nem szaladtak, kevés kárt tett a' francia.

In dem leer gelassenen Eszterház haben sie sogar die alabasternen und porcellanen Figuren, die auf den Marmortischen gestanden sind, weggenommen. — Graf Viczays unschätzbare numismatische Collection ist weg. Fures eruditi.

Rozsos Püspökkel igen gavalérosan bántak: megholt bújába. Somogyi Püspök legjobban tudja, megfenekelték e vagy sem. (Ob er Prügel von ihnen erhalten habe.)

Napoleon nannte den Erzbischof von Wien einen alten Heuchler. Ich glaube die Transsubstantiation wie Sie. Aber der Nachfolger des Petrus, der arm war, kann ruhig aufhören Souverain zu werden. Ich habe die aufwiegelnde Briefe, die Sie an den Bischof in Krakau geschrieben haben, in Haenden, und kenne sie, Erzbischof. etc.

Das Pressburger Comitат sandte zu Eugen eine Deputation, und bat ihn die unerträgliche Last zu mindern. Er warf ihr die Insurrection, die sie gebeten haben, vor. — *Die Deputation*: Sie war blos defensiv. — *Eugen*: In dem ersten Reichstag, den Ungarn wieder haben wird, erlaube ich Ihnen zu entscheiden, ob sie defensiv oder offensiv war. — Sie erhielten von Sr. Maj. die Erlaubniss, eine Deputation zu Napoleon zu senden, da sie bei Eugen nichts gewannen.

Wir sollen nichts mehr als 10000 Centner Pulver haben. Gr. Joseph Eszterházy soll Flinten bei der ungarischen Noblesse requiriren.

Man spricht: 1.) Der Erbprinz von Baiern soll unsere schöne Luise heirathen. 2.) Ferdinand von Wirtzburg soll statt Wirtzburg,

das an Baiern fällt, Tirol und Voralberg und Salzburg erhalten.
3.) Eben dieser Erzherzog Ferdinand soll nach dem Absterben unseres Kaisers ihm succediren. — Wer kann so absurde Sachen glaublich finden?

Vay Josephs unvergleichlicher Sohn, Joseph, der so lange abwesend ist, starb in Paris. Vay ist ein alter Freund von meinem Schwiegervater. Er klagt ihm mit resignation, aber sehr rührend. Es fiel ein junger Mann wie Ungarn nicht einen hat, feurig, unbiegsam, aber reif, gut ausgerüstet, und brav wie kein anderer.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1656.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jan. 28. 1810.

Kedves barátom!

Valóban midőn most leveledet vehettem, úgy nézem a' dolgot, mintha innep volna a' háznál. Az a' Te katonáskodásod sok örömetől fosztá meg életemet. Leveleidet ritkábban vehetem. 'S mivel töltheted el egyébbel mint katonáskodásod' történeteivel, melly engemet csak annyiban interesszál, hogy *Te* írod és *magad* felől. És bár csak azt remélhetnénk, hogy végre haza jöhetsz! De vigyázz rá, barátom; nem sokára új háború ér bennünket. — A' tegnap jött újságban (Kultsár' levele No 5) ez vagyon: Páris dd^o 12. Xbr. Gróf Montalivet Belső Minister ezt mondá a' Törvényhozó test előtt: — «Az Oktob. 14dikén kötött Béke Európát csendességbe helyeztette. ***Bár tovább tartson mint a' Pozsonyi!***» — Tehát látják már Párisban is, mire készülünk. Bécsi levelek írják, hogy a' Város kőfalainak felépítésekről van szó közöttök. Mi, kik a' Cabinet' titkait nem tudjuk, az okok felől nem ítélhetünk. Azok csak későn jutnak a' mi tudomásunkig. Talán írtam már, hogy én azt hiszem, hogy a' háború dolgait *Eggynek* kell ex natura rei vinni, 's nem *sokaknak*. Bízunk tehát ezt vaktában az Uralkodóra. Ha háborúnk lesz, oka lesz hogy legyen. Én azonban azt vélem, gyanítom, 's hiszem, hogy bennünket az indít új háború kezdésére, mert *Napoleon* német, és nem csak német, hanem egyszersmind *Római* Császárrá is koronáztatja magát; 's ehhez még azt teszem, hogy az nem *másutt*, hanem *Rómában*

fog megcsni. Látom az Újságokból hogy oda készül. Ott koronáztatván-meg Nagy-Károly, ő is ott fogja azt akarni, mert ő versent fut Nagy-Károlytal, 's már jóval felyül haladta. Mi lesz a' háború vége, előre nem tudhatni. Permitte Divis! Hogy rossz lesz, ha nem lesz jó; azt kiki látja. De valóban Napoleon olly naggyá lett, hogy a' ki előtte megbukni nem akar, kénytelen vele szembe kelní. Sokat veszünk: de még messze vagyunk attól, hogy erőtlenekek tartattassunk. Csak a' morális erő gyengébb volna ott mint a' millyen. De bajos, hogy ott szabadon repdes az elme' szárnya: itt pedig azt az nem teheti, mert veszedelmesnek tartatik, holott kétségbe vehetetlen igazság, hogy ott nem virágozhatnak a' tudományok, a' hol gondolkozni nem merünk. Albert v. Haller azt mondta II. Józsefnek, midőn az Párisi útja alatt az öreg Bölcsét meglátogatta, hogy elég lesz neki, ha majd thronusára léphet, a' tudománynak csak *szabadságot* engedni, 's az *haladni* fog.

Olvastad e hogy Napoleon az Austriai háborúkat Poenus háborúknak (bella Punica) nevezi? Ez szörnyű vágás; mert Kárhágó annak tartatott, a' kinek ígéretét, fogadását, kötéseit szentnek senki nem tarthatta. Ha Poenusok vagyunk, hol Hannibál? Ha fel nem forgatta is Rómát, legalább dolgot adott neki. — Dr. Mecznér mondja, hogy Csáky Imrénél már olvasta francia levelekben, hogy Napoleon a' Testvérének a' Nápolyi Királynénak (Műrá-nénak) Carolina leányát veszi. Úgy oda szép reményem, hogy a' mi Luisánkat veszi, melly sok tekintetben jó volt volna a' mi Udvarunknak.

A' Kultsár levelei No. 5 pag. 38. hosszan előadják, hogy Gróf Rhédey Lajos Úr Felséges Asszonyunk anyjának tiszteletére melly ebédet etc. ada Xber 17d. — Ez még oddig nem egyebet mint szíves tiszteletet érdemel. Ha Te 's én voltunk volna Administratorok, mi is azt cselekvénk vala. De hogy tetszik néked ez a' kifejezés: a' tisztelt Gróf Úrban kiki láthatta orcáján alázatos és határt nem esmerő tiszteletét.

Ki kételkedik azon? 's lehet e másképen egy olly Asszony eránt? De rendes mikor a' Tudósító ezt írja.

Laskay Vice Ispán Urat megkértem, hogy írná meg a' Wesselényi életét nekem, hogy ebből egy Lit. Zeitungba iktatandó Nekrológot dolgozhassak. Soká késik. Kérlek, édes barátom, ird meg nekem Te is, (hogy akár felel Laskay akár nem, tudhassam,) ki volt az a' Haller keresztnévéről 's hol lakott, a' kit Wesselényi megtámada? Melly esztendőben történt az? Mennyi időre condemnálta Wesse-

lényit és melyik Vármegye vagy Judicium? 's mikor fogattatott-el? mikor szabadult ki? mikor lett Administrátor? mely Regimentben szolgált és mi volt ott? Az atyja titulusa mi volt? Az anyja mit nyomtattata? Mikor vette el Nénédet? hány gyermek volt a' most élővel? Én ebből osztán csak azt veszem-fel a' Nekrologba, a' mi ide való. A' többi magamnak való hír lesz. Mikor és miért vették el hivatalját? Mit mondott haldokolva, a' mit említesz egy leveledben? — Őtet sok, a' ki nem látta, *vad embernek* nézte, 's holmi históriák után el nem hihette, hogy *tiszteletre méltó* ember lehetett volna. Ezen bolond hit megezáfolása miatt irtam utolsó levelemben veled is közlött Epigrammámat. Ha az talán kezedbe nem ment volna, vedd itt újra.

A' Zsibói nagy Megholtra.

(szül. 1751. 9 xber; megholt 25 Oct. 1809).

Kétled e, hogy lelkünk él 's vándorol? —

[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

A' gonoszt és rútát engesztelhetetlen haraggal gyűlölő Cátót Horátz atrox animi-nak nevezi; Brútusnak lágy lelke felől pedig el van telve Plutarchus és Ciceró. — Az utolsó sor ezt teszi: Kommt eine *bessere Zeit*, so gibt dir, mein Vaterland, deinen jetzigen Verlust Zsibó wieder.

Imho! az olta irt Epigrammám Báróczira. — NB. ő ifjonta a' magyar Literaturának volt Hérósa. Az Alchymia és titkos szövetség elvonta minden idejét. 1808ban Oktob. mindég irt, hogy theosophiai tudományai halálával el ne vesszenek. Erre czéloz az Epigramma.

Bárócz y.

(szül. 1736. husvét' másod napján. † 1809. Dec. 24d.)

Birtokomon egy gyenge leány és egy magas asszony...

[Stb., mint az 1655. számú levélben.]

Elj szerencsésen, kedves barátom. Feleségem köszöni emlékezetedet 's viszont tisztel.

Igaz e, hogy Gubernátortok, Bethlen Gergely és Mikes János le tették hivatalaikat, 's helyébe János Ercz Herczeg lép, és Erdély még két Ercz Herczeget kap?

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1657.

Jankovich Miklós — Kazineczynak.

Buda 29a Január 1810.

Tekintetes Úr

Drága jó Barátom!

A' késedelem majd csak nem keserves unalomra változtattya Reményemet, mert mind eddig haszontalanok minden igyekezeteim az el-küldött Könyvek, vagy Manu Scriptumok kikerítésében. A Kassai Partékákat leginkább Liedemann, vagy Macher szokták által venni, mellyeket többnyire Fried nevű Kassai kereskedő küld: De szinte ezek az elküldött vagy küldendő dolgokról, Ládákról semmit nem tudnak. Ugyan azért bátorodom ismét kérni, hogy azoknak elküldetése miatt újabb rendeléseket tenni, engemet pedig, kinél magamat jelentsem levél által, tudósítani méltóztasson.

A Tsászárné, Korona Hertzeg, és az Louise Szombaton Bétsben indultak, a kisebb Ferentz Fő Hertzeg és a kisebb Familia holnap után, az az Szerdán fog elmenni és ezekkel az Udvarhoz tartozó minden tseléd. — Többi Hertzegek már mind el mentek Bétsbe, jól lehet ez előtt minnyájoknak 100 f. Apanage rendeltetett, mostanni újabb hír szerint még is kinek kinek valamely kötelesség a köz kormány mellett adódni fog. Palatinus sokáig már mulat Bétsben [!] — Tegnap kellett volna nekie Fejérváron keresztül megjönni, de mind eddig el maradott, ne talántán az ottan levő különös történet tartóztattya továbbá.

Melly föld indulás d. 14. Január estéli 6 órakor az egész környéket Bétstől fogva idáig meg rengette, az Fejér Vármegyében, a' Csóka-Vári hegy környékén több napokig egymás után következő indulásokkal tartott: az Moóri nagyobb épületeket — Csák Berényi, Isztiméri Templomokat mind haszonvehetetlenné tette. Csóka-hegy most is még némelykor olly zúgással mozog, hogy az Lakosok

Mór és Csóka helységeket jobbára el hagyván, valamelly reménytelen történettől, Hegy Omlástól, tűz vagy víz fakadástól tartannak. Egy nagy része ama szélessen kiterjedett Moóri erdőnek, hogy süpednék, némellyek beszélnek, — de az Épületeknek számos omlásokon kívül még egyebet a' hiteles tudósítások nem jelentenek.

Szent Györgyinek magyar ruhában öltöztetett Salustiussa is már a' jövő héten nyomtatásban jön — de ki mondhatatlan a' költség, melly csak egy munkátskát is közre bocsájthat, tsak az számosabb előfizetők a' bizonyos kártól menthetik meg.

Elvárván mind előbbeni, mind erre Barátságos feleletét, állandó buzgósággal maradok

Drága jó Barátomnak

Igaz tisztelője.

Jankovich Miklós.

Kivül: *

Buda.

Tekéntetes Kazinczy Ferencz Urnak.

p. Pest, Miskolcz, Tokay, S. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1658.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Tábla-Bíró Ur!

Nekem különösen tisztelt drága Uram!

A' Tek. Urnak hozzám küldött levelét, melly nékem, mivel a' Magyar Literaturát illette, akármelly ajándékoknál is kedvesebb volt, örömmel vettem. Sajnálom, hogy illy késő esik reá válaszolnom, de elébb, rész szerént némelly bajaim, rész szerént az alkalmatosságnak nem lette miatt, felelnem nem lehetett. Én ugyan azért hasonló tromfot érdemlenék: kappak valamelly büntetést, nem bánom és kiálom. Tsak arra kérem a' Tek. Urat, hogy, akármivel megbüntethet, tsak válaszának olly sokáig halasztott, mint én tselekedtem, küldésével ne büntessen meg. — A' többire térek.

A' *The-mi-sto-kles* mellett most is maradok, és a' χ helyébe, a' szó ejtésre nézve ch-t, vagy χ -it tenni nem engedek: azt parancsolván a' görög Orthographia: de hát ki tátott szájjal, a' mejjemből

* A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

dörmölve és pausálva mondjam é ki a' *kappát*? nem: de a' vékony *k* hangját melyly erősebb a' *χ*-nél, tsakugyan megadom néki. «De hogy merek én, így szólhat valaki, eggy Olasz Tudós ellen véteni? hiszen ő közelébből ismeri Olasz Országban, mint én Hungariában, a' görög szó kiejtését — Ő közikbe vitték bé a' kivándorlott Görögök az igaz pronuntiatiót elősször, úgy jött osztán mi közinkbe.» Az igaz: de kérdés, úgy pronunciáltak é a' Görögök, kik annak a' Nyelvnek arany idejében éltek? Kérdés: hogy e' két szóban *Ἡχω...*, és *Παροχλος*, hogy különböztették meg a' *χ*-it, és *k*-át; ha mind a' kettőt így ejtették ki *Echo*, Patro-khlus? mert a' *k*-át tsak a' Latinok, nem lévén Kappájok, változtatták C-évé. De valljon [hogy] ejtették ki ezt a' szót Se-chlum (saeculum), úgy a' mint kiírtam, és nem így e: se-ku-lum, (akár sae-clum). Nagy külömbség volt, kétség kívül a' *k* és *χ* között. — Honnan eredt tehát *az*, hogy a' tudva lévő Olasz Tudós a' Temistoklest, így olvasta Themisto-chles? én megmondom, 's talán nem is hibázom benne. A' közöttünk vándorló Görögök, azok is, kik Török és Maczedonia Országból ma költözködnek ki (a' mit dátumból tudok), a' *h* betűt szeretik tenni a' gutturalishoz, vagy lélegzelve ejtik ki. P. O. a' *γ*-át úgy mondják ki: ghamma, khappa; a' *Θ*-t *th-h-ita*, úgy hogy a kiejtésben a' Nyelveket fogaik közzé teszik, 's a' nyelvek' tsatornáján, a' *h* hangján kívül, még valami süvöltő forma hangot eresztenek — így mondják ki a' *δ*-t is, illy formán *dhelta*. Mi már a' következés? az, hogy az Olasz Tudós a' Neohellenesektől hallotta a' *k* kiejtését *h*-val így: *khappa*; de valljon igazán pronunciálnak é a' mi mai Görögjeink? úgy é, mint Homér idejében? állítani nem merném. E' mellett, mindég kérdésben marad az, ha characterrel különböznek a' *k* és *χ*, miért ne különböznének kiejtések is? én hiszem, hogy az arany időben különböztek; 's idővel 's talán a' Latinusok uralkodása alatt zavartattak meg, azok alatt kezdettek némelly betűk két féle módonn ejtetni. Felveszem p. o. a' *β*-t: a mai Görögök így ejtik ki *Vita* vagy *Whita*: ezt a' Latinusok alatt B-nek, V-nek is mondták. Innen a' régi Inscriptiókban illyeket találunk: *Bene bixit*, (a' bene vixit helyett) *se bibo fecit*, (se vivo helyett). De a' *b* helyett soha *v*-ét nem írtak, p. o. nem olvasunk illyet *vene verenti*, a' bene merenti helyett. Ha már igaz, a' mint az is, hogy a' Latinok közzül sokan Athenében tanútlák az igaz szó kiejtést, bévítették azt Latiumba, ott közönségessé lett; a' *β* pronuciatioja erős volt, még a' *ν* hangját is keménnyé tette: miért gyengitik hát meg a' mai görögök? nem lehet tehát nekik adni a'

Bíróságot: a' mi Olaszunk pedig az ő szájokból hallotta a' kappa hangját. Ha az idő és hely megengedné, többet is tudnék én itt előhozni. De hát ha azt is meg mutalnám régi Monumentalis Inscriptióból, hogy a' C-nek Kappa hangja volt, mit szólna reá a' mi Olaszunk? tsak egyet említek. Rómában, a' mint *Aringhius* kiadta, illy Monumentum van.

ΑΡΤΟΥΡΙΑΕ ΙΝ ΙΑΚΕ ΙΔΥΣ ΙΥΝΙΑΣ. Ha a' kemény Kappat nem prononciálták valaha, miért van a' C helyett k? hiszen könnyebb lett volna így írni Pace mint ΙΑΚΕ — még a' köznép is tudta, hogy van k, van C: pedig a' Sculptor, a' mint látszik, görögül tudó ember volt. — Tudom ugyan, hogy a' Sculptorok' tudatlanságát okozzák itt némelyek: de itt semmit se próbál az; sőt ellenkezőt mutat, az az, azt, hogy még a' tudatlanok között is isméretes volt a' k kemény hangja. — De elég most ennyi, talán az unalomig is volt.

Cicerót a' kívántt locusért felhánytam; de benne azon kívül, a' mi az Oratiójában van, semmit se találtam, még tsak ez a' szó se fordul elő benne *Jámbus*, hanem tsak a' nevezett helyenn: pedig kezemben olly Cicero volt, melynek Universalis Indexe van: benne volt a' Jambus is, de minden szám tsak az Órátorra utazott.

A' L. Úr meséjét nem olvastam, tsak hírért hallottam, 's éppen úgy magyarázta minden, hogy a' Verselők' nemeire tzelezik. Én, még minek előtte a' Tek. Úr Levelét vettem, a' közvélekedést említettem előtte; de nékem azt felelte, hogy a' mesét már régen, még L. küldötte fel, 's így talán nem tzelezott. Én azt, a' mit nékem valaki barátságosan ír, a' szent *Echemithia* alatt szoktam tartani; senkivel semmit nem közlöttem, nem is fogok: a' meghívás szentségét tisztelvén. Magamat tiszteltt szivességibe ajánlván, vagyok S. Patakon 29dik napj. Jan. 1810.

A' Tek. Adsector Úrnak

alázatos kész szolgálja

Nagy Ferencz.

Sok dolgokat akartam most elvégezni, sok ellen felelni; de az idő megakadályoztatott. — Küldök a' Tek. Úrnak, idő töltés végett két darabokat. 1) *Barna Mihály Ur' verseit*: de NB. ezeket Poóts András írta; igen megpiszkolta Barnát, mert az ő neve van a' Munka eleibe téve; de Poóts, hogy megtudják, hogy nem a' Barnaé, két verset szúrt a' végébe; mellyek már az Orodiasban, a' Poóts neve alatt, kiadva vagynak. 2) A' Ferencz napja' megtiszteltetését — ez

eggyet vissza várom. — Küldök egy *Recensiót is* -- de engedelem kérés mellett: ezt próbálván, tudnék é vagy sem recenseálni. Ebben nem barát, hanem Criticus voltam. — Ha vakmerő voltam, engedelmet kérek: a' mit irtam, irtam, a' Tek. Úr' biztatása 's ösztönzése mellett tselekedtem. Az Antikritikát örömezt elfogadom ezen szóban: titeket, úgy hizelkedem magamnak, hogy legtöbb igazságom van. Ezt a' szót, nyugalom, critizálni elfelejtettem, 's igaz marad az, hogy sem a' Recensor, sem az Auctor egyszerre mindent nem vészen észre.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1659.

Kézy Mózes — Kazineczynak.

Nagy Érdemű Drága Tekintetes Ur!

Mind a Tek. Boronkay Urral tartott beszélgetést, mind a Wesselényi halálára írott Epigrammát magában foglaló levelét nagy örömmel, és háladatos indulattal vettem a Tekintetes Urnak. Békét hagyok ez uttal a doxológiának. — Esméri a Tekintetes Ur szívemet! -- gondolhatja, mit érezek! Inkább akarok háladatos lenni mint láttatni. Tekintetes Boronkay Urral kétszer voltam itt létében. Igen commendálja ezen hivatalban való megmaradásomat. Lajos Fijának Tanítója voltam két esztendeig, a ki igen derék gyermek volt. Ha meg maradnék ebben a hivatalban, két gyermeke csnc kezem alá, s kijelentette, hogy ezen okon ohajtáná maradásomat. Nem tettem a felől ígéretet, sőt kijelentettem, hogy egy átaljában megválok.

Professor Sipos Urat nagyon megréftam. Hozzá vittem a Tekintetes Ur origináljából fordított Deák Epigrammámat s mondtam, hogy azt én irtam a Wesselényi halálára. Nagyon tettezt, s ezt mondotta: ez ugyan felséges Epigramma Wesselényire. Akkor kivettem a haeresisből és megmutattam az originált, melyet nagy örömmel leírt magának. — — Midőn én valamit Deákul írok, nagy gondom van reá, hogy a Romai colort a mennyire töllem kitelhetik, belé öntsem. Talán rigidusabb is vagyok ebben mint kellene. A proprium neveket is elkerülöm, ha tsak Deák hangra nem lehet venni. Ugy itéltem, hogy ezen Magyar hangzású szót, Zsibó, bár akarmi jól jöjjön is ki a Magyarba, Deák Epigramma nem jól hangoztatja. Ha ez a szó volna: *Buda*, *Agria* 's több e féle, jól illene a Deák

Epigrammába is. *Wesselényi* hosszú név Deák versbe, s ha jó móddal el lehet kerülni, el is kell. Láthatni a felül írásból, kiről szól az Epigramma, s a talán kimentheti azon névnek elmellőzését. Cato, Brutus mellé nem tért epithetum. Talán e se lessz hiba. Gyakran magának a puszta névnek kimondása nagyobb impressiót téssen, vagy legalább nem kisebbet, mint ha az epithetummal magyaráztatik. Próbáltam úgy is az által tételt, hogy az epithetumok bejöjjenek, de mindent egyjűvé vévén, ezt tartottam leg jobbnak.

Quis neget in varias animam migrare figuras,

Ipsé Cato Romae Brutus eramque prius.

Dacia parce queri: vivit cum conjuge natus

Splendorem famae qui tibi reddat erit.

Ila az original előtt nézetik ezen fordításom, nem kételkedem betsi felől. A Metempsychosist nem lehet vagy inkább nem tudtam ki tenni igen rövid hemistichiumban, hogy világos érteleme lehetett volna, s ez az oka, hogy sok originalis tökéletességeket fel kellett áldoznom, két Distichonhoz tartván magamat. — A Bárótzira irt verseit a Tekintetes Urnak nagy alázatossággal köszönöm. Szép Collectionom fog már nekem telni az ilyenekből. Ma fogom közleni Prof. Sipos Urral. — Az astronomicus calculus igen könnyű volna, de csak a jövő, nem az elmúlt számlálásra nézve, azért specialis Tábla nélkül nem lehet boldogulni a kívánt napnak meghatározásában. Mellyre való nézve kéntelenittetem mostan e're időt instálni. Hallottam a V. Curator Urtól is a Tekintetes Urnak ide lejendő jövetelét, ez az oka, hogy levelemmel elkéstem. A Mélt. Fő Curator urnak szőlő levelem már megvan impure, de most tisztán le nem írhatom, mint hogy nem akarom soká tartóztatni a követet. A Mélt. Ifj-Asszonyinak alázatosan tsókolom kezeit a Rózsa nevében is. Alig ha le nem szakasztják rövid időn, mert sok és nagy darások dongnak körülötte. Fáy András Urnak ide zárt levele¹ nem régen utasított hozzám. Gyakorta tapasztalt gratiájába magamat bizodalmasan bészárván, tartozott mélyly tisztelettel maradtam

S. Patakon 31. Jan. 1810.

A Nagy érdemű Drága Tekintetes Urnak

alázatos tiszteelője s kész szolgája

Kézy Mózes mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

¹ Nincs a gyűjteményben.

1660.

Sipos Pál — Kazinczynak.

1810.

Tekintetes Ur!

Ítéletem szerint is nincs semmi ok, miért ne lehetne a' Kästner levelét közre botsátani, sőt inkább arra lehet több okot találni.

A' mult napokban egy Szeremlei nevezetű Deák kortsoljázva ment, a' jég széléig érkezvén, a' Bodrogba, és egy uttal a' más világra. Felette halotti Predicatio tartatott, a' Predicatiót megelőző könyörgés figyelmetességet tsinált, legalább előttem — mivel úgy volt intézve, mint ha tsak rendszerint való Halott lett volna, a' mint hogy valósággal nintsen is történet, tsak reánk nézve látszik lenni.

A' Textus még feljebb emelte a hurt; úgy volt kiválasztva, mintha a' nagyhirű Borossnyai (Maros Vásárhelyi Pap életében) tette volna a választást.

Math. 14. 28. Péter látván Jésust a' tengeren jární, monda: Uram! ha te vagy, parancsolj, hogy mehessek a' vizeken te hozzád.

Egy ilyen Textus nem a' legmagasabb Idealismusra mutat é, melj előtt minden külső tekintet elenyészik? Ugy látszik, hogy a' Dogmaticus Uraknak is Ahndungjok vagyon a' dolog valóságáról, tsak hogy szóra hozni nem merik a' dolgot, vagy nem biznak ahoz, hogy azt popularizálni lehessen, a' mint vagyon is ebbe némű némű részről igazságok.

Quidquid id est -- én alkalmatosságot vettem a' próbára, mi szerint lehetne ezt az ideát evolvalni.

Ehez képest az említett Textusnak oda kellett volna ki ütni, hogy a' történet szem elől egészen el-tüntessék, és olj színben jelenyenek meg a' földi dolgok, mintha tsak mutató jegyei volnának annak, a' mi Menyben el végeztetett az emberről.

Oljan világosságba kellett volna tenni itt a' dolgot, mint mikor az árnyék órát nézzük, melj szerint ki ki tudja, hogy nem az árnyék az, a' mi a' napot hordozza; hanem a' nap után ötet jární gondoljuk. Ha e' szerint az Isteni Akaratról méltóképpen akarunk gondolkodni, tehát úgy nézzük azt, mint egyedül való teljes okát mindannak, melj tsak meg nyilatkozik a' külső dolgokban, de nem segittetik azok által.

Leghibásabb szóllás formáji ezek: hogy az Isten eszközök által munkálódik -- hogy az isteni Végezés ki nem rekeszti a' természeti

okokat, és azoktól való függését az okoztatott dolognak. Ezek pedig abból a hibás vélekedésből származnak, hogy a Teremtés munkája consumaltatott, a honnan az isteni gondviselés ma már eszközök által viszi véghez a maga munkáját s. a. t.

A Teremtés, valamint az Örökkévalóság, szüntelen a maga kezdetén van, és minden szempillantat jelen való teremtetését kívánja a dolgoknak.

Az eszközök, valamint az eszközöltetett dolgok, szintugy állanak elő azon egy akarathoz szavára, és csak reánk nézve látszanak eszközöknek.

Nem vesszük e észre, hogy egészen más Sphaerába esik a szabad ok, és egybe köttetésbe nincs a természeti okokkal? De mi talám azon egy szempontból akarjuk nézni mind a természeti okokat, mind pedig az Isten akarattát? hiszen így Fátumot tsinalunk az Isten végzéséből.

Vagyon oljan szempontja a dolgoknak, meljől a természeti okokat, mint reális okokat, ugy nézzük; és e szerint az Isten akarattát ideális oknál egyébnek nem találjuk.

Ellenben ha megváltoztattuk a szempontot, és a gondolatot egy felsőbb Sphaerába tésszük által, a hol az Isteni Akaratot egyedül való reális oknak megismerjük: ugy a természeti okokat általjában idealisálni kell: azaz: külső jeleknek (Erscheinungoknak) kell declarálni, meljekben az isteni Akaratnak nem Eszközeit, hanem tsak mutató jegyeit szemléljük. E szerint, nem a Születés hozza az embert a világra, hanem tsak jelt ad arról; valamint a halálnak külső környüállási tsak azt adják tudunkra, hogy ki költözött egy ember a világból. Tehát ismét e szerint szölván, nem azért hal meg valaki, hogy a Bodrogbá ful: mert a melj okok egybe fűzik a Tüneményeket, azok innen maradnak, és nem szolgálnak által ama Nem-tüneményi világra.

Végzetlen szakasz választja el a két világot egymástól, meljet semmi véges gondolat ki nem tölthet: és tsak így állhat meg az Isteni Végezés Fátum nélkül (ha ugyantsak a Fátumon azt a tudományt értjük, melj szerint az isteni Végezés a természet rendjébe által foljna), a mint egyebet nem is értünk.

Miképpen kell tehát ezt a dolgot képzelni? Azt mondom, egyképpen se. Maradjunk annál, a mit egy felől a tapasztalás mutat, más felől az okosság feltészen. A Tapasztalás egy felől azt mutatja, hogy mindének a természet uttyán fejtődnek ki; más felől az okos-

ság feltéshzi: hogy egy szabad fő Akaratnak kell lenni, mely nélkül semmi sem történik meg. Ne sántikáljunk kétképpen, mint ha az Isteni gondviselésnek nyomait néha látnók, néha pedig nem látnók: az ő utai átaljában megfoghatatlanok mindenkor. Ha megfoghatóvá akarjuk tenni, véghetetlen meszsze esünk ő tőlle. Végyük észre tehát, hogy közelebb van ő mi hozzánk — hogy benne élünk és benne mozgunk. Ne kössük össze közlés által azt, a' mi közlés nélkül Egy — és nem lehet egynél több!

Magába nincs egyéb az Istennél; de mi ötlet e' szerint nem láttunk, noha más szerint mindenütt ötlet láttunk, mert minden ötlet jelenti ki előttünk; de szintén az, a' mi kijelenti, el is fedi szemünktől, hogy ötlet nem láthattunk. Ez okon kell bizonyos világosodás a' végre, hogy ne a' felhőt imádjuk, hanem azt, a' ki rejtezik a' felhőbe — hogy a' természet előtt, mint Isten előtt, soha térdet ne hajtsunk. Azon egy Isteni természetnek vagyunk részesi mi, mint Lélek és szintűgy el vagyunk rejtve magunk előtt e' részről, de szintűgy meg nyilatkozunk magunknak ezekben a' külső látható dolgokban.

Ugy kell hát itt is gondolkodni, hogy Léleknél egyéb nincs valósággal, e' pedig láthatatlan.

Ezek a' látható dolgok nintsenek magokba gondoltatván, és csak azért láttatnak lenni, mivel-hogy lélek van, mely maga láttya magát ezekben, vagy legalább ha tulajdonképpen magát nem láttya is ezekben, mind azon által annyi ez, mintha magát látná, mivel az ő véges természetéhez hozzá magával, hogy ő magát csak e' szerint láthassa.

Minden látható dolgok csak jelt adnak arról, hogy vagyon valami, a' mi láthatatlan, — hogy Lélek vagyon — sőt egyenesebben, hogy vagyunk Mi, kiket ezek a' jeladások közelebről illetnek.

A' mi speculativa Filozofiánk megáll itt: de Mi nem állunk meg, és azt kérjük: mi szükség mind ezekre? Avagy elég ok e tudni valamit, csak azért, hogy tudva légyen mi tőlünk? Valami tzelniak kell tehát ebben lenni, a' mint vagyon is: tudni illik hogy ezekben az Isten akarattját tudjuk meg: még pedig a' végre tudjuk meg, hogy tselekedettel teljesítsük.

Itt realizálja a' Vallás azt az Idealismust, melyet csak speculative tettünk fel; mely szerint ezt a' világot mint árnyékot úgy nézzük, és a' valóságot egyedül abba helyeztettyük, hogy az Isten akarattjának teljesítésébe kívánunk gyönyörködni. Mindent semminek tartunk ehhez képest, és hűjávalóságnak állitunk.

Nem állhatom, hogy itt jegyzést ne tégyek arról, a' mit ki ki maga is könnyen vehet észre, hogy ha practice vesszük a' dolgot, mindjárt készek vagyunk az Idealismusról leghathatósabban disszertálni. Hányszor nem haljuk a' legszebb kifejezéseket a' legközségesebb gondolkodásu embertől: a' nélkül hogy azokba valaki meg ütköznék? Honnan vagyunk hát, hogy mihelyt Theoriára hozzuk, már nem értjük ugy a' dolgot és ugyanabban az Idealismusban minden képtelenséget feltalálunk?

Nékem ugy látszik, hogy az egész idealismussa annyiból áll a' Vulgusnak, a' mennyibe a' világi élet mulandóságát elgondolja: de a' jelenvalót csak ugyan valóságnak esmérí, és ritu idealizálni nem tudja.

Az Idealismusnak kettős tekintete vagyon, mint az álló tiszta viznek, melynek majd fenekét láttyuk, majd az eget láttyuk a' heljett és akkor feneketlennek gondoljuk.

Tudnillik a' melyek történnék körülöttünk, azoknak szabad okát az Isteni Végzésbe helyeztettyük: és e' szerint egy feneketlen mélység vagyon előttünk, melyet nem lehet véges elmével mérsékelni; de ha más szempontból nézzük ugyan azt, annak okát közel fel találjuk a' természet rendjébe, és ekkor mintha fenéig látnók a' dolgot, mérsékelni is tudjuk. Ezen a' nyomon sokszor előre is lehet calculálni, de ezt Profétziának nem nevezzük. Az Ahndungok közelebb járnak a Profétziához, és mind azok a' jelek, melyeknek semmi látható egybe foglaltatások nints a' jelentett dologgal. Magok pedig a' Profetziák egészen el szakasztva gondoltatnak a' dolgok természeti függésének által látásától. Én nem az Ahndungok vagy Profétziák ügyét akarom most vitatni; hanem az emberi gondolkodás lépéseit nyomozom fel, miképen lépik által az ember a' természeti okokról oljan okra, melyet természet felett kell gondolni.

Ha tehát a' profétziai jövendölésekről meg engedjük, hogy azok semmi függésbe nintsenek a' positivus calculussal; (mivel így a Profeták Charlatanok volnának) miért ne engedhetnök meg éppen ugy, hogy a' természeti dolgok általjába nintsenek calculálható függésbe az Isteni végzéstől. Következésképpen hogy semmi Theológiának helje nintsen mi köztünk? e' pedig az idealismusnak legfontosabb Resultatumai közül egy volna.

Egy szóval, ha transcendentalis pontból nézzük a' dolgot, ugy az Isteni akaraton kívül egyéb okát semminek nem találjuk: vala-mint az empiricus pontból nézve nem akadunk sehol egyéb természet-i okoknál.

Accudalva vagynak még a' következő titulusok alatt irt versek.¹

1. Dobray György Urhoz! ezek kijöttek nyomtatásban Erdélyben.
2. Az uj épület Fundamentuma le tételére Oda.
3. Paxer Hymen. E' tsak Epigramma akart lenni; de egy Elegia lett belőlle. Ha heljbe hagyható, ugy bátorkodom a' Kultsár Ur ujságaiban való iktatását, de tsak név nélkül, ajánltatni a' Tekintetes Ur által. Reméllem, közelitnek már a' kedvezőbb idők, és szerentsém leszsz a' Tekintetes Urat itt Patakon legközelebbről tisztelni, meljre való invitatiomat most is meg ujtván

a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Sipos Pál mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1661.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Egy bennem megrögzött Principiumtól váltam meg, mert a' mit ezelőtt nem hittem, tsak nem meggyőződve hiszem most — hogy a' magyar nyelv az *Elisiot* nem tsak meg szenved, hanem a' vers ékességire meg is kívánna, és a' hol helje van, energiát ad a' versnek. A' Tekintetes Ur Elegiájától vagyok e meg igézve — vagy mi? de magam is tsudálkozom rajta, mitsoda nagy változást tett én bennem. Ha hibának néztem is eddig, elég az, hogy bájoló hiba, mely a' versnek prosa felett való Colort ad. — Szintén illj szerentsések a' Tkts Ur Diphtongussai is, meljek, valamint az Deák 's Görög nyelvben, szintugy a' Magyarban is a' verset kimondhatatlanul magasztalják. — Ha verset irok ezután, mindeniket fogom követni — miljen szerentsével? más kérdés — elég az, hogy nem fogok azután egyiktől is irtódnai.

Azt vettem észre, hogy sok itélet van ellene; de azt is vettem észre, hogy éppen a' nem tetszik némeljnek, a' mi nékem leginkább. — Nehéz pedig az embernek magát az izlés dolgába meg tagadni.

Az Odát még 5 versel szaporítottam: vagy két heljt változást

¹ Egy sincs a gyűjteményben.

is tettem benne, reméllem, annak okát a' Tkts. Úr is abból a' szempontból fogja nézni, a' meljéből én néztem.

A' Kézy Professor Úr igen szép verseire is tettem egy két Reflexiot ott *non ira potentum*. Valjon nem szurós é a' kitétel?

Mindenek felett való kívánságom pedig a' Tkts. Úr egészségének tökéletes helyreállása, a' ki tisztelettel vagyok

a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Sipos Pál mpr.

[K. és h. n.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1662.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Beszterczén 1a Febr. 1810.

Igen becses Barátom!

Utolsó kedves Leveledbe ki fejezett igen bölcös gondolatidra én is reá tértem már régen. Igen is, én is aszt mondom, hiba volt a bizonytalan kimenetelű dolgot bizonyosnak képzeln, ebbe én is hibáztam, és velem edgyütt felettébb sokan hibáztak, de a fő hibás nem a volt é, a honnan eredetét vette éretlen enthusiasmusunk? — Hogy teczik Neked Napoleonnak feleségétül való vállalása? És valjon ki lészen az, a kit eő a franczia Thronusra emel? Nem vélt és nem képzelt változások történnek, és azok újabb, meg újabb képbe és formába tűnnek előnkbe.

A Magyar országi Insurrectiót már elbocsátván, mit akarnak vélünk, és ilj csoportos concentratioba miért tartanak, nem tudgyuk képzeln is — ide egy szomszédságos helységbe meg érkezett már 2 Compania a Splényi gyalog Regimenttyébül, meljek heljettünk fognak ide a városra jönni, és bennünket fel váltani, mi azomba még mind heljt vagyunk és ugy meg dömtük [!] ezen várost és köl várossait, hogy egy háznál 10 katonánk is van be quarteljozva, az artelleria Depo még mind itt heljbe, a sok Munitio kezünknel, mik lehetnek a ki látások, titok, és éppen itt a Bukovinai granitzon, és akkor, midőn a Hazabéli regularis Reginentek már mind beérkeztek.

Itt semmi oljas Uiságunk nincsen, a farsáng vigan folj és képzelhcted, hogy sok iffiú tiszttyeink vigan töltik idejeket és bolondoznak.

Feleségem Maros Wásárhelyt vagyon és semmi képpen nem kaphatok szabadságot látogatására mehetni, oljan reson nélkül való Brigaderosunk vagyon, Gróf Bánffy, hogy semmi képpen nem ereszt. Dolgunk, a bizonyos, elég vagyon. A Német Comando szók hejjet nálunk is Magyarul folj most minden, és a Hivatalos correspondentiák is Magyarul mennek. — Élj boldogul, kedves Barátom, ohaittja hiv tisztelőd

Cserey mpr.

Kivül:

Mayor.

Beszterczéről. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak.
p. Kolozsvár. Debreczen. S. A. Ujhelyj. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1663.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

O. Andrásfalván, Febr. 7kén 1810.

Nagy érdemű Tekintetes Úr,

Be gyönyörű nekem annyira emlékezetében élnem, hogy leveleimet várja, be ditsó, hogy a' legszeretetre méltóbb Asszonytól, a' Széphalmi Grófnétól mindég barátságos köszöntést kapok! Kedvem lett volna össze átkozni a' Pósta veszett hibáit, melyly annyira késleltette az ő kedvéért leírt útamat. De az a' reménység megtsendesítette felharagvásomat, hogy oddig levelem talán feltörettetett a' szép erdő mellett nyugvó Széphalmon. Tsókolom kezét a' Grófnénak. Sokat beszéltem jósága felől Szemerém' kanapóján, 's ez alig telhetett el Kazinczynk boldogsága felől.

Hogy ne írnék én Széphalomra? Ez negyedik levelem, mióta megérkeztem, 's ma este vettem a' Tekintetes Urét, és tüstént írásnak ülék, ha szemeim a' gyertyánál egy kitsinyt szenvednek-is. Legalább addig, míg lehet. Az Argand' lámpással, melylyt a' jó szívű Grófné önnön kezeivel bétsinála — Istenem! mily emlékezet! — sokszor világított már, de [a] Bétsi Beer Doktor azt nem javasolja. Fedelére íram: Kazinczynak önnön kezeiből. Széphalmon Auguszt. 26. 1809. Legjobb, ha nem írok este. Pedig miatta sokat vesztek. Másrésről azonban nyerek, mert Lajosommal, testvéreivel játszom, tréfálok, gyermekeskedem, 's felmelegítem magamat az én gyermeki

időm' játékira! Ma délután egy kertet tsináltunk szobánkban, mert a' sár miatt ki nem meheténk, gyalúltunk, minekutánna Berquin Livre de Familléjéből fordítottunk volt. Véghetetlen erőtlen lévén, a' Grófnéval egy asztalos műhelyt vettem neki, ott dolgozunk, hegyen völgyön gyalogolunk, birkózunk. A' múlt vasárnap lovagolni valék vele, 's reménylem, az illy gymnastikai gyakorlások által, eddig volt elkényszerítetését kihajtom, 's életre valóvá teszem.

De hova megyek e' gyermeki dolgok' leírásával? Azonban, hadd foglaljon itt ez is helyet. Engemet a' Tekintetes Ur ajánlott ide, 's betsülettel kell itt élnem, 's illyeseket is közölni. Itt jut eszembe a' Muzsika-is, és szóllanom kell. A' Tekintetes Ur a' mi kedves Grófnénkat hamar elhiteti, mint a' kit ő nagyon tisztel, hogy én igazán nem akarom a' Muzsikát. Azt én nem pedantismusi lélekkel hátráltatám, de hátráltatva nintsen-is, hanem tsak rendbe hozva, mert én magam-is Violint kezdék tanulni, hogy ő vele valaha játszhas-sam. Talán! Én úgy ketsegetem magamat, hogy ha a' Tekintetes Úr, a' gyermek' kapkodó, mély, tüzes, elragadó érzéseit esmerné, az én részemre állott volna. Ezek őt igen könnyen elránthatják, pszichológiai okokból, az ő jövőendőbeli destinatiójától. Nekem kötelességem őt az ő egész életére elkészíteni. Ő tanulni fogja, 's pedig ha maga elfelejtené, én fogom rá emlékeztetni, egyébb tanulása mellett a' Muzsikát a' Collegiumba menésünkör-is, 's nem fog klimperozó lenni. Nagy korában meg fogom neki mondani, barátom, már most eszed van, oszszad-fel idődet, a' mint környüállásaid engedik. Áldoz-zál a' Szépnek, Jónak, Nemesnek! Hogy maradott volna ő hátra most-is, midőn darabjait kitsiny újjaival testvérei között legnagyobb effecttel játszsza! Tudom azt, hogy sok Oeconomiára ügyelő 's más foglalatosságba merülő Nagyok, ezek mellett virtuosok-is, ő is lehet. Most harmoniában legyen tanulása az egyebekkel. Mikor én vele Széphalomra megyek, örülni fogok, ha ott a' gyönyörű Genie' klavir-ját kapja, 's annak szépen játszik valamit, 's e' mellett az érdemet, egyébben-is megnyeri a' serdülő Genie Atyja' ősz szavától.

Az erdő, egy kis gyöngy, érzékeny gondolat. Annak monda-nám, ha Kézy nem fordította volna is, ha Kazinczyé nem volna-is. — Tsak az ényhülsz' hosszúsága akadott meg érzésemben. A' Tekintetes Ur a' szó közepén így veszi. Nekem olvastomban érzésem, Révaihoz igazít. De vissza megyek Lajoshoz, ki most Anyjánál van, 's holnap napvilággal folytatom a' levelet. Addig félre, édes levél.

Jó reggel a' levélhez ismét. Febr. 8dikán. Az erdőt, midőn

mély tsendessége bátorit a' szabadabb elkeseredésre, ismét elolvasám. A' könyörgést egybe hasonlítám Schillerével. A' gondolat egyforma, de azok kivitele különböző, és én mindeniket eredetinek tarthatom. Sokszor fel talál a' későbbi Író magától olyant, a' mit már egy más zengett, 's tsak mindenik Original Anstrichel zengje, mindegyike új. Valamint az életphilosophiájára a meg Jegyző ember, többekéből hozza ki magának a' maximát, melyet ezelőtt már Arisztoteles, mások predikálhattak, más gondolatokra-is, az emberek érzései némellyekben sympathizálván, önként akad. Objective ez azért mindég új, tsak relative nem. A' Wohl ihm, den sein Glück, láttatik leginkább meg-egyezni, azonban, az *boldog kit mind*, új utat vág a' *védve szert* által.

A' *Jönek, hamar el! fuss*, véghetetlenül elevenen festi a' félve tsokoló lyánt, hogy öreg Anyja, vagy valaki más, rá ne nyissa az ajtót. De tetszik, 's jól festi a' *nem én, Ereszsz, nem*, elsőbb büszkés mondásait-is a' leánynak, mig azonban lassanként, lopva, mint ha ő nem is akarta volna, a' tsókot id' adja. Ugye szép tapasztalásból eredett jegyzések ezek? Én nem éltem soha motskosan, de érzetem az apró ártatlanságokat. Jó hogy érezhettem. Akkor megtanultam Németül is és tsinosabb erköltsökre szoktattattam. Most ismét újra olvasám. Gyönyörű festése annak a' Scénának. De nem tudom, előszer olvastomban is, mindjárt . . .¹ viszszahuzódám a' *hajnali fényre futástól*. Ki mutatja, hogy már veled hálók, 's ez aligha nem vesztet vele. A' mind igaz. Azonban valamint a' megnyerés után a' férj nem érezheti többé azt az édes törődést, melyel mint ifjú leánnyal viaskodott, ugy erre is, ha a' diadalom kimutatása nem jönne, talán inkább megmaradna karakterében. Lehet hogy hibázok, mert én a' Tekintetes Urnak tsak tanítványja vagyok. A' Tek. Ur katzagni fog ezen, 's theologiai Spiritusnak véli bennem.

Ha az Erdő Ének formában volna, ügyes (Er. geschickt) klaviermesterünkkel mindjárt componáltattam volna, 's megleptem volna vele a' Széphalmai Grófnét. Én kettőt adtam neki a' componálásra. Próbálni akarnék, tsak időm volna egy eredeti Operát, melyet kedve volna muzsikára tenni.

Nekem Rákóczy születése' helye körül egy gondolatotska jött-eszembe. Széphalomról eljövén, leirtam. Ide teszem. Ugy is akkori utam tzélját illeti.

¹ Olvashatatlan szó.

A' kitsi szélhez.

Borsi mellett Zemplén Várm. Aug. 24. 1809.

Melly vidékről jössz kitsi szél, hajam közt
Lengni? mit sutogsz körültem? — Álnok,
Széphalom táján lakol, ezt nekem tsak

Titkolod úgy e?

Menj, siess vissza, gyönyörű virágok
Várnak ott, játszál velek, és sugalld-meg
Énekeseknek, — de siess, — barátja

Mégyn ölelni.

Mit mond a' Tekintetes Ur e' meséimhez? Vitkovits négyet küld e' magáé közzül.

A' bagoly és a' többi madarak.

Andrásf. Jan. 18d. 1810.

A' bagoly egyszer fényes nappal kijött odujából. Jertek, jertek, mondának a' verebek, a' varjakhoz, kányákhoz, tengelitékhez, menjünk rá, most jól megtéphetjük. Miért bánt ő-is minket? Feléje repültökben még többeket gyűjtöttek, 's a' baglyot némellyike körmölte, némellyike tsipdeste. A' verebek, noha vezérek, sokat nem tehetvén neki, legalább tsevegtek.

Emberek, mikor látjátok ellenségeteket, olyan állapotban lenni, hol nem tehet elleneteket [?], a' közöttetek legnyúltságosabb-is nem így teszen é?

A' fülemüle 's némelly más madarak.

Jan. 29. 1810.

A' fülemüle énekét hallván némelly madarak, körülötte egybe gyűltek, s hallgatták. A' lúd a' kertben keresgélvén, egybe elegyedett velek. Megvallották a' többiek, hogy a' fülemüle hangja szép. A' lúd körülöttek döztögvén, nem hallotta ítéletjeiket, 's hogy ő is láttassék a' kritizáláshoz tudni, azt gondolván, amazok ótsárolják, úgy e tsűf hangja van, gágogá?

Ne akarj ott láttatni, hogy ítélni tudsz, a' mihez nem értesz. — Ez olyan forma mint a' Tekintetes Ur Epigrammája. Én is irok egyet kettőt az enyémeiből ide:

A' megunt vendég.

Únod Aszalházyt Tabyné? hogy szüntelenül jár.

Adj költsön neki pénzt, 's meszszire már kikerül.

Buzdítás a' szegénységben hagyatott okos emberhez.

Írj tsak Öcsém, bár mig élsz el nem tartanak;
Holtod után nagy lésszsz, 's követ állítanak.

A' Párisból okosan vissza jött.

Nagy ember ez, hallod! már Párist megjárta,
Eszét onnan hozott skatulyába zárta.

Azoknak a' kik az Epigrammát Purgomának nevezik.

Mint látom, az Ur is ír Epigrammákat?
Mit? Én Epigrammát? Igen Purgomákat. —

Az önnön hiba megismerése.

Istenért! magamat mint elfelejtettem!
Hisz e' paraszt, 's vele szépen beszéltem.

Három négy nap alatt M. Vásárhelyre megyek. Talán ott találom Csereyt. Nem mulatom el, udvarlására menni Gróf Haller Zsigmondnének. Hazafi Dáma! vagy hogy mondjam. Nem tudom, azt mondá a' minap Gróf Gyulaynének, az a' Kazinczy engem úgy intereszszált, mig fogva volt is. Hogyan van most? Én majd beszéllek neki Széphalomról. A' Grófné tiszteli leányival a' Széphalmi Grófnét, 's Urát Lajos tsókolja. Lotti most Kolosvártt fársángol. Engedje meg a' Tekintetes Ur, hogy küldött verseit Lit. Ujságunkba tehessem, a' mikor kijő, 's kérem küldjön belé előre Recensiókat, 's a' több megígérteteket. Ajánlván magamat, vagyok tisztelettel barátja

Döbrentei Gábor mk.

Göthe Irásait mindeddig nem kaptuk. Bártsak hamar jönnének. Raphaelem felől másképpen kezdek gondolkodni. Elvárom, ha a' Tekintetes Ur azt is hibáztatja e, a' mit én gyanítok benne?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

1664.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Besztercze 8dik febr. 1810.

Nagy érdemű Barátom!

Valahára a mi szabadulásunknak is itt a napja, a mult eiczaka érkezett ide Estafetta, mely szerint ezen holnap 20dikán kezdődik Insurrectionk el oszlani, és a magok honnyokba vissza bocsáttatnak — e végre Commissariusoknak vannak rendelve Gr. Kollowrath Erdéji Comanderozó és a mi Insurrectionknak is fő vezére és véle az Ipom. A Stabul még semmi rendelés nem érkezvén, mi is várjuk, hogy vélünk mi történik, hihető képpen be kell Kolosvárra menni, és ott a Gubernium előtt holmikrül számot adnunk. Örvend a Népünk, hogy honnya csendességibe mehet — ohaitom én is esztet szívemből, mert minden fontos ok nélkül katonásdit játszodni meg untam volt, annyival inkább, mivel egy ügyetlen, goromba Brigaderosunk vala, Gr. Bánffy, a ki generalis azért, mert az Apja nagy Ur, de egyéb cránt freiter se lehetne. A nemzeti érdemnek, és az Nemessi Sorsnak nem csak nem becsüllője, hanem ellensége is, ennek cő ezen Regimentnél, nagyon keserítő jeleit mutatta, és olj nagy füstel vagyon Mánasságára, hogy embernek se tarttya a ki nem Gróf, vagy nem Báró. Egy szóval nem az az ember eő, a kire a fejedeleim, és Haza bizodalommal bizhatná formálását olj szabad emberekül álló hadi Testnek, meljnek bőribe ál Thronussát és Hazáját védelmezni. Én részomrül minden időbe az igazat részre hailás nélkül szeretvén, ugy a hogy vagyon, ki mondani, most se magam részérül szóllok, hanem az egész Regimentet vészem fel, mert irántam egész feinsággal viseltetik, de fái nekem látni asztot, melj sokakat gyötör, és kinoz csupán azért: mert gyerek ember lévén, örvend hatalmának, és éreztetni (de ostobául éreztetni) törekedik, hogy a vak sors hatalmot adott kezébe. Gondold meg csak jól egy cselekedetét és ítélj a többire, eő most a leg hidegebb, mostoha időbe is szünet nélkül parancsolja exerciroztatni a Népet; a Regiment orvosunk, a ki egy igen qualificatus, értelmes ember, jelentést tett, hogy mivel a Generalis egész paradába és így köpenyeg nélkül parancsolja exerciroztatni a Regimentet, ezen időbe annak következése lészen, hogy a vérhas ugy is itt nagyon uralkodván, nagy részit elveszttyük a Népnek. A Regiment Comandó esztet bejelentette nékie, de sokkal

hidegebb érzései vannak az emberiség érdeméhez, hogy sem a javallásra hálott volna, sőt goromba ki fejezésekkel meg ültotta rendelésit, melynek következtése csak az, hogy három Ispotályunk, — melybe mindenikbe 6—7 nagy szobák vannak — teli betegekkel. Nem tud eő szépen, csak baromi módon érezni: nem kiméli a Király és Haza javára önként a veszedelemre ki álott Nemest, azomba tart két kurvát, a ki mellől senki ki nem váihattya őket, szünet nélkül őrzí és lesi ezen alacson tereintéseket. Ezen leírásbul előggé láthatod, mely kinos kormány alatt nyögünk, mely alól való szabadulhatásunk öröm Innep reánk nézve, azért hogy Gr. Bánffy Generalistul az Ég kegyelme meg ment.

Vagyok örökre hív tisztelőd

Cserey mpr.

Beszterczen 8dik febr. 1810.¹

Mayor.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1665.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Szóphalom, den 11. Febr. 1810.

Mein theuerster Freund!

Eine volle Woche ist vorüber, dass ich Ihre Leipz. Lit. Hefte erhielt, und ich säumte Ihnen meinen wärmesten Dank abzustatten. Aber eben damals erhielt ich die Nachricht, dass Buchhändler Kis in Pesth Dayka's Gedichte, die ich herausgeben will — und bloss ich kann, weil alle Papiere, die er hinterliess, in meinem Besitz sind — drucken zu lassen sich entschlossen habe.

Nun setzte ich alles bey Seite, um die Varianten zu arbeiten, damit das Manuscript mein Bruder Miklós (der vom Biharer Comitát eben heute kam, und in wenigen Tagen nach Pászthó und Pesth zurückfahrt), mitnehmen kann, und dieses raubte meine ganze Zeit, so dass ich wegen den Aufschub meines so sehr warmen Dankes bey mir selbst wenigstens entschuldigt bin, — bey Ihnen gewiss noch eher seyn werde. Nehmen Sie ihn jetzt in vollem Maasse.

Die Recensionen sind sehr gut gearbeitete Sachen, und über das tamquam aliud agendo habe ich mit einer petulanten Fröhlich-

¹ A levél utolsó lapjára Kazinczy apró jegyzéseket tett, valószínűleg, mert más papíros nem volt keze ügyében.

keit gelacht. Der Recensent hat manchem Leser die Augen geöffnet, dass er hinfort bey'm Lesen dessen, was aus meiner Feder floss, attent werde, und sich mit einem düsteren holländischen Gelehrten, dessen Namen mir entfiel, sage: Scriptura tot habet sensus, quot recipit. So lehrte man es uns in der *Pataker* Theologie. Ich danke dem Rec. für das, was er über meinen sehr würdigen Onkel gesagt hat. Man könnte von ihm eine Sammlung von bon-mots zusammen tragen; sie sind noch im Munde der Gegend.

Scheverlay schrieb mir einen sehr wichtigen Brief über Patak. Dogmatik soll dort so frey als in Jena gelehrt werden. Und doch declarirte Patay schon in einer Conferenz, dass er nur bis Ende dieses Schuljahres dienen wolle. Vielleicht tritt in seine Stelle Kézy. Wie erst dann! — Scheverlays Brief zeigt einen Kopf, in welchem die Gedanken wie Blitze entspringen. Ich brenne vor Verlang ihn zu kennen, denn noch kenne ich ihn nicht. Er ist jung, und sein Feuer nicht gebändigt, das sehe ich ihm an.

Der Prediger zu Ér-Semlyén, wo meine Mutter wohnt, schreibt mir durch sie. Ich erhielt den Brief diesen Augenblick. Er enthält zu wichtige Reformen von Debreczin, als dass ich sie Ihnen nicht mittheilen sollte. Napoleon schaffte das didactum in deutschen Schulen ab. Debreczin führt sie ein. Ich bin *für* die Zahlung, wenn sie den Professoren und nicht der Casse zufällt. Swiete bildete daraus Stipendien. Ich war nie für seine Meinung in diesem einzigen Punkt, und habe diess ihm selbst gesagt.

Der Lernende zahlt von nun an von jeder Stunde — (wie ist das zu verstehen?) wie vieljähriger Student er ist. Ist er ein 6 jähriger, so zahlt er 6 f. Ha három órá hallgat, háromszor hatot fizet. Ihre dreieckigen Hüte kommen ab; sie sollen hinfort runde Mode Hüte tragen. — (Péchy wollte die Uniform abschaffen; jeder trage sich wie er will. Glauben Sie, können Sie glauben, dass Buday dawider war? *Die Studenten würden dann aussehen wie die Prof.* — Was schadet diess in Jena? in Göttingen? fragte ich. Mäs a' Jénai, a' Göttingi Deák. — «Csinalják hát a' Debreczenit mássá az Urak!» sagte ich. Sein Stolz — und Földváris — verjagte den armen Lengyel von der Professur, — weil dieser mit den Studenten sich als Freund betrug, mit ihnen öffentlich spazieren ging, und sie Abends zu sich lud, mit ihnen über die neuere Philosophie sich unterhielt. Da ward Kant verschrien, und Franz Buday schrieb die execrable pasquill'sche Schrift wider Kant und Lengyel.

Ihr unschätzbares Geschenk gebe ich Ihnen zurück, weil ich es *besitze*. Leben Sie wohl mein theuerster Freund. Ich umarme Sie mit allen Gefühlen der Freundschaft und der innigsten Hochachtung.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1666.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Édes Kedves Barátom!

Több leveleidre felelettel tartozom, de hogy tehessek eleget óhajításomnak, midőn olyan vagyok két hónaptól fogva, mint ha nem lennék az, a' ki ez előtt valék. A' vak arany ér szörnyen nyomorgat. A' vena poetikát el űzte, egy szóval engemet szenvedő butává tett, még egy grádussal felyebb, és kábultságba esem; és gondold meg, Barátom, a' viszszas környülállások' súlyát: szinte most bajlódom így, midőn mindenfelől annyi munka torlódik körültem, és midőn a' mostani télnek és Városi lakásnak nyugalmit gazdaságom végső organizáziójára akartam fordítani; itaque litteris et meis rebus et necessitudinibus deesse debeo, és ezt mind azért kell tűrnöm, mert meg gyűlt a' sűrű vér az intestinum rectum végén, és nem akar tellyességgel fel pattanni az el dugott fájdalmas eretske!!!

Epigrammaid furtsák; — örvendek hogy a' kalap, melyet fejedbe nyomtam, terepély árnyékával el nem homályosított. Nem mondtam, hogy nints a' Németeknek prossodiájok, hanem azt, hogy ex natura rei hibás, és hogy ha ezt e' prosodiát nem változtatták, 100 esztendő múlva talán magok a' Németek sem fogják többé olvasni a' görög mértéken írt hat lábasaikat; de mind ezekről más-szor; most a' baj közt egy jó hírt is. 25-dik Januáriusban Marcellus fiam született; fekete üstekű, korom színű, vaskos és dísztelen fiú, de a' ki minden nap szépül. Az annyanak diktálhatom már ezen levelet.¹ Kérd Apolló Istent, Kedves Barátom, ha szeretsz, hogy segítsen in patribus inferioribus, hiszen maga mondja a' Metamorphosisekben:

¹ A' levél Dessewffyné kézírása.

Jupiter est genitor per me quod eritque fuitque,
 Estque pater; per me, concordant carmina nervis,
 Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
 Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.

Eperjest 13dik Februáriusban
 születésem napjakor, midőn éle- Hív, igaz, nyomorúlt Barátod
 temnek 38dik esztendejét érném Jóska, mpr.
 1810dikben.

Kivül:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzy.

à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1667.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Besztercze 19. febr. 1810.

Kedves Barátom!

Egy más után két becses leveleidet vettem, mind kettőbe le volt írva azon remeke a Magyar poezisnek, meljel Wesselényi hamvait olj érdemesen tiszteled. Barátom! Nem azért, hogy Néked szépet mondgyak, mert aszt tudod, hogy nem hízkelkedem, de én ennél magyarba szebbet nem láttam, az igaz bölcseséggel, szép izléssel, és a kötöt beszéd remekével van kifejezve.

A Bárótzira írt Epigrama is egészen illik azon érdemmel élt Hazánkfiára. A mennyit most tudok, felelek a Wesselényi iránt tett kérdéseidre. A Wesselényi által megtámadtatott Hallernek kereszt neve János volt, és lakott Sibóhoz mintegy három órányira Gorbó nevezetű jóságába, ezzel való története, úgy tudom, 1783ba volt ősszel, mert Kufsteinba 1784be vitetett, hol is őt esztendeig volt. Az eő meg ítéltetése nem ment a Törvény uttyán, hanem inkább szegény Jósefnek Machtspruchja következtette asztot — pro forma — csak ugyan a királji táblán foljt valami ellene, nem is volt meg határozott idő rabságára ki szabva, ez függöt csupán Jóseftől. Administrator lett 1807be, de bizonyosan még se tudom, szolgált eő

¹ A' levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

az akkori Barko mostani Stipsics Huszár Regimentbe, hol is Svadronos kapitány volt, az atya iffiab korába katonáskodott, itthon pedig minden hivatal nélkül és titulus nélkül privatisált, meg házassodott 1778 eszt. és Miklóssal 12 gyereke volt.

Kérdéseidre most ennél többet felelni nem tudok.

Mii 25 praesentis várjuk ide a királyi Commissariust, ki is az Ipam, Insurrectionknak el oszlatására, én innen Bataillonommal nem megyek, hanem M. Wásárhelyre a feleségemhez utazok, és onnan haza, ohaitom is honnyom örömeit meg láthatni. Királjunk születése napját itt fényessen meg ünneplők, az előtt való nap, vasárnap estvéjén az egész város illuminálva volt, nekem a piaczon szép szállásom vagyon, meljen az utca felé három nagy ablak vagyon, ezek közül a közbölcsön festve volt transparent: egy nagy pálma fa árnyékába ül egy vitéz Romai kostümbe, ki fegyvereit a pálma fa ágra agatta, előtte egy triposba heljheztetett urnabul áldozat lángok ütődtek ki: a két mellette levő ablakon transparentre e volt írva:

1. Királj, Haza Békesség,
Legfőbb kincs e' 3,
A ki ennek áldozik,
Annak a neve 3.
2. A Hazafi immár
Fegyverit le teszi,
Polgári munkáját
Ismét elé vészi;
Nyugszik a szent béke
Pálma fája alatt,
A 3 kincsiért
Könyörög az alatt.

NB. Itt a hármas számok a Bataillonomat, melj a 3dik ezen Regimentbe, tészik, és én ezen világítást a Bataillonom nevébe tettem.

Hogy mii ide Erz Herczegeket kapnánk, még arrúl semmit se tudunk. Gubernatorunk igaz, hogy resignalni akart, de eő felsége nem csak hogy nem acceptálta, hanem igen Kegyes kifejezésekkel irt Hand billettyibe meg maradásra biztatta. Bethlen Gergeljrül és Mikes Jánosrül semmit se tudok. Aprilisbe continuallatik félbe szakadott Diaetank, hihető képpen nállatok is Diaeta nem sokára lészen: mert az Insurrectio fel álitásának csak meg kell lenni és most látható

dolog, hogy a Hazának melj nagy ereje van heljheztetve fegyverei Nemességibe. — Élj boldogul, kívánnya tisztelő híved, barátod

Cserey mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1668.

Kazinczy -- Nagy Gábornak.

Nagy Gábor Urnak Kazinczy Ferencz baráti szives tiszteletét.

Örvendek Epistolám szerencséjének, hogy az Ur javallását megnyerte. Higgye az Úr, meg sem álmodtam, hogy úgy fog mindenfelé fogadtatni. Az én főczélom abban az volt, hogy *az* mondassék, a' mi a' 2dik §-ban áll. Minthogy az igen kevés poétai Schmuckot vehete-fel, kéntelen valék Schmuckot *másutt* adni az Epistolának. Nekem a' Caesar szavain kezdődő utolsó §. benne a' legkedvesebb: *Alea jacta est* — szintén az utolsó sorig, hol igen is hogy a' Homér-ból vett és a' gyermekkatonára jól illő kép igen helyén van. De hát az a' villámpallos az Urnál sem tűnt e szembe? Én azt vártam, hogy az mindennek szemébe fog tűnni, és még eddig eggynek sem tűnt. Így esalatkozik meg az, a' ki valamit ír, tulajdon munkája eránt. Petrarcha azt hitte, hogy Sonettjei el lesznek felejtvé: Afri-cája pedig soha sem. Most csak a' Sonettet ismeri a' Világ: hogy Africát írt, alig tudja valaki. —

Wesselényi Miklóst sok bolond ember Orosz Siga forma vad-nak nézi. Nem csuda. A' pulya embernek ideája sínes a' nagyról, 's mindég csak a' Conventionális nagyságot nézi. Cátó nagy volt, noha Scipiót allatrálta. Olyan character is kell, 's szeretném itt elmondani, a' mit Révai felől mondtam, a' Krakai Abéce Praefatió-jában. Neheztelésbe jövé a' Wesselényi meg nem értőji ellen. ezt írtam, 's talán ki fog jöni a' Hazai Tudósításokban:

Kétled e hogy lelkünk jár, vándorol? —

[Sth., mint az 1647. számú levélben.]

Én épen ma végzém a' Dayka verseinek utolsó revisióját 's Biographiáját, melly *végre, végre* nyomtattatik! (Engem az az átok lepe-meg, hogy minden későn készül el kezem közt, mint a' Csokonay Emléke, mellynek faragása azért múlt eddig, mert a' Steinmetz kiholt a' munkából, *tavaly* pedig ki gondolkodhatott volna róla!)

Ezen Biographiában szó van a' Neologismusról, 's ellenségei jutván eszembe, Debreczent látám magam előtt. Im ez az epigramma lett belőle, mellynek az *Ur előtt* nem kell magyarázat:

Nem magyar a' nyelv már, nem az a' ruha. . . .
[Stb., mint az 1647. számú levélben.]

Hogy solœcizálok, nevet Irnyaki. Kába, ne vess bár!
Nem bukik a' ki helyén (suo loco) tudva 's akarva bukik.

Ad vocem Sol**O**Ecizálok.

Diphthongust röviden hangzatni tilalmas Edőknek.
Hall, de *szemével*, Edők: lát, de *fülével*, Edők!

Ezen technicára tartozó Epigrammák' soványságát üsse helyre,
két más, mellyet forró szívvel irtam:

KÖNYÖRGÉS.

Adj örömet! 's adj bajt mellé nagy Júpiter . . .
[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

Tavaly egy csomó készületlen versemet elégetém, félvén, hogy ha ide ől a' hazát rettentő szerencsétlenség, valaki neki áll, és kiadja, 's így nevemet mocsok éri. Ezck közt volt egy Lied, mellyet 1786. irtam Gálszécs és Kassa közt a' szép erdős hegy tetején. Soha sem tudtam egészen kigyalúlni. Most bánom az elégetést, mert addig sem tudom a' verset, a' meddig kész volt. Az a' gondolat ért, hogy Epigrammát kellene csinálni belőle. Ez lett:

AZ ERDŐ.

Sirj szabadon; itten nem kémleli senki keserved!
[Stb., mint az 1645. számú levélben.]

Én két élő gyermek atyja vagyok, 's mindenikét gyönyörködve nézi szemem. Eugénie igen kedves ábrázatú gyermek: Thalie egy erős testű lányt ígér. Hát az Ur szaporítja e az Ábrahám maradékát, vagy csak az Istenre bizza, hogy teremtsen néki fiakat, ha kell.

bár kövekből? — Ajánlom magamat becses barátságába. Széphalom.
19. Febr. 1810.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960. sz.]

1669.

Sárközy István — Kazineczynak.

N. Bajom 19. Febr. 1810.

Kedves Barátom!

Hogy 12. Xber írott Kedves Leveledre olly későn veszed válaszat, meg bocsáss, Édes Lelkem — mert az Insurrectionk és a Szabad Lovas Divisióknak reductiója, s ez utolsónak számadása is oly sok dolgot csinált, hogy Szokolai, s most ide haza levő Fiam, két Cancellistám két holnaptól fogva majd mindég azon dolgoztunk, és még se vagyunk a' sok velle complicált munkák miatt készen. — Hanem már csak ugyan nem sokára által esem rajta. — S ha Isten éltet, a' jövő Ősszel minden Hivatalon is. Mert már látom, hogy Széchenyi Maulmacher, sőt még több. Én már mind Leáért, mind Rebekaért ki szolgáltam az én esztendeimet, de ő csak úgy banik vellem, mint a' katona szokott szolgájával.

Csak hogy meg indulás nélkül vetted ujjobban született Leánykadat — azon én is örülök, s kívánom, Isten éltesse teljes Contentumotokra. De mit is nem lehetne el-engedni oly szeretetre méltó Kedves Feleségnek, mint a' Tied? — Kivált mikor jobban a' magad hibája, a' mit bánnod lehetne — Kéz csókolásom mellett, mond meg ha mered. — Még lessz az idő, hogy meg bánod a' makatságot. Rháday Pál Ur aligha azt a' Könyvet nem esméri, a' mit én commentáltam, és valóba sok tapasztalás után mondhatom, hogy igaz; de a' Könyvet ha csak ott valahol fel nem találod, már én velle nem szolgálhatok.

Az Öreg boldog emlékezetű Gedeont kérdezed ha esmértem e? O jeh! De miképp esmértem! Bár most is esmérhetném! Áldottak legyenek hamvai! Prónai Lászlóval pedig csak Templomba voltam egyszer. Hanem ugy Simonnet, a' Te sok szenvedések által fel-szentelt Barátod Leányát is, ugy esmérem mint illik és kell, valamint a' többit is.

Mikla igen is egy Niklával. — mind a' két féle képpen írják, töllem 1 $\frac{1}{2}$ statoria esik Északra Martzalitól, a' honnet leveleidet

veszem nap keletre közel. Sok kérdezősködés után tudhattam csak meg, mitsoda Berzsenyit értesz. Mert minden ember abban a hiszembe volt, hogy ott nem lakik több Berzsenyi egynél. De most hallom, hogy egy nem régi emigrans emberséges és Philosophus ember lakik ott nagy csendességbe. — Kit, mivel ki nem szokott járni, senki sem esmér úgy mint én szeretném. Benedek [?] a' Xszt neve. És én mihelyest reá érek, azonnal fel keresem magam, érdemessé tévén őtet erre a' Te jó emlékezeted. — Bár csak többet innál ő rólla, hadd esmerném őtet úgy, mint szeretném.

Széchenyi a' Királyi Commissariusságot ab erectione viselte circiter 2 $\frac{1}{2}$ esztendeig, és akkor resignáltván, lett helljébe, az én és minden véllem egygyütt gondolkodó Barátim 's Atyám fiai előtt Kedves Emlékezetű B. Splényi József mostani Korona őrzőnk. — De még akkor ezen igasság szerető Atyámfia az épség állapottyába volt. — Kellemetes Társaságokat és Üléseket tettünk nálla, Pécssett laktába. Ez viselte mind végig a' Commissariusságot, és 1790be el-is búcsúzott szépen. Én is tartom afféle Levelét Képével egygyütt magam szobájába. — Több szerentsére lett volna szegény, jó szívéért méltó! Különösen szerencsétlen volt Házasságába.

Ezen mostani Háború végével egygyütt járó bokros gondjaim és foglalatosságaim terhét csak az egy könyebitette 's enyhítette, hogy sok érdemes Katona Tisztekkel 's azok közt Atyafiakkal és esmérten esmerősökkel akadtam öszve. 'S szerentsém volt egynehányszor Házomba is őket bé fogadni. A' többi közt a' József Hussárokat sem egy hamar felejttem el, mert sok derék ember van köztök, és a' Savoyai Regiment Oberstere. Ezt Szebenyből a' 3 Sec. batallión-tól esmertem.

Nállom volt hajdani Pajtásom is, Gener. Mecséri, — és több effélék örültek véllem egygyütt.

Szomorú volt e' tájjék nem csak az Ellenségtől való félelem miatt, hanem a' sok Katonaság és Transportok által meg terhelte-tett szegénységnek nyomorusága szemlélésére nézve. Kiken segitteni nem lehetett. És szomorú az iszonyú drágaság miatt. Mindenek felett pedig a' sok betegség és nagy mortalitas miatt, mely még most sem szűnik.

Örömet valami vidámabbat vagy okosabbat írnék, de meg val-lom, a' sok munka miatt még gondolkozni is alkalmatlan vagyok — és már érzem, hogy a' Lélek is tud fáradni — 's készülget a' pihenéshez.

Itt mi az leg utolsó ujjság, meg érthedd az Ord. Ispányom és igen Kedves Atyámfia 's Barátomnak ide mellékelt Leveléből.¹ — Rövid nap többet. — igaz szívű Barátod

S. J.

Szécsényi jut eszembe, mint feljebb irám. Olvastad e? Meisner Skittzeibe úgy tetszik 5-dik darabba «Die Art. Feldmarschalswürde zu erlangen». — Ugy tett előmbe egy olyant, ki még akkor az Oskola porát nyelte, mikor már én szolgáltam és meritumokat tettem. — De bigotteria, bigotteria — — —! Olvasd el, ha nem olvastad Meisnert. A' másik Postán küldöm a' halhatatlan Csokonainak egy mocskos munkáját, maga írásába. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1670.

Kazinezy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom, 24. Febr. 1810.

Kedves Barátom! Daykának verseit ma vitték el Pestre nyomtatni. Kis István úgy igéri, hogy Áprilisban megjelen a' munka: de én azt nem hiszem. Nem előbb mint a' Pesti Medárdusi vásárra fog vele elkészülhetni a' nyomtató. Ohajtanám, hogy melletted lehetnék, mikor azt látni fogod. Hozzád írt Episztolám, egygy hosszú értekezéssel, mellette lesz. A' czimlap után ez a' Dedicatio áll rajta:

VIRÁG, KIS, BERZSENYI
BARÁTIMNAK.

— — animis, quales neque candidiores
Terra tulit, nec quis me sit devinctior alter.

Ezt nyomban Daykának élete követi, egygy igen hosszú Praefatióban. Úgy az I. Könyvben Ódák és Dalok. — A' 2dikban Egyveleg költemények. A' 3dikban az alkalmatossági versezetek. — A' 4dikben Clélia. Az 5dikben Deák versek. Így Variánsok és változtatások 's az Index. Ezután Episztolám hozzád. Ezután a' Jegyzések és az Értekezés, mely 47. lap. Ebben sok új dolog van, valamint a'

¹ Hiányzik.

Praefatióban is. Nevezetesen a' Neologizmus ellenségeinek, kiket Dayka úgy szeretett mint Te 's én. — Te régen hallgatsz. Írj, kérek. Engedd tudnom, a' Te Psychéd nem valamelly német dalból van e véve, 's egészen tiéd e? Felclj egyéb kérdésimre is.

Én úgy hiszem, hogy a' Dayka Verseinek kiadások után Kis István hajlandó lesz a' Te Verseidet is kiadni. Szeretném ha épen azon formatumban, azon betűkkel nyomtattnának Verseid, hogy két kedves barátom és Poétám egy formában állhasson könyveim között. Daykát, életének olvasása után, mint embert is fogod szeretni. Hát ha még mind elmondhattam volna, a' miért szerethetné! Él szerencsésen 's adj nekem ismét örömet. Azt fogadtad, hogy ezután gyakrabban fogom venni leveleidet. Öllelek tisztelettel elegy barátsággal.

Jelentsd tiszteletemet életed' boldogítójának, 's gyermekeidet tanítsd, hogy engemet már is szeressenek. Az én Thaliem el van lepve fekéllyel — ótvaras. De igen igen szép gyermek ott, a' hol a' fekély el nem lepte kis képét.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1671.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, 25. Febr. 1810.

Erst heute, mein lieber Freund bin ich im Stande, Ihre vor mir liegenden Briefe ordentlich zu beantworten. — Ich nehme sie nach der Reihe vor, und gehe von Punkt zu Punkt. —

Sie nehmen jede Äusserung eines Wunsches, jede auch nur teisere Regung für ein Verlangen auf. Ich weiss diese wahre Humanität, diesen schönen Zug Ihres Herzens und Ihrer Freundschaft gegen mich gehörig zu schätzen. Lassen Sie mich aber in der Lauterkeit meines Herzens sagen, dass ich nie auf den Gedanken verfiel, dass meine Rezensionen mit meinem Namen bezeichnet werden möchten. Ich wollte damit nur sagen, dass ich unerschrocken sähe, wenn solche mit meinem Namen oder Clifffre bekannt gemacht würden. Für die Winke, die Sie mir über diesen Artikel geben, danke ich Ihnen aufrichtig. Ich vergass, dass so etwas, wenn es im Ausland gedruckt wird, dem Einsender Unannehmlichkeiten zuziehen kann. — Diessmal schicke ich Ihnen die Rezension über die Ge-

dichte von Andreas Fáy, eines jungen Mannes, der vor zwey Jahren Procurator ward, ohne die Absicht zu haben, je Prozesse zu führen. Er sah mich nie, und ich habe ihn kaum dem Namen nach gekannt, als er mir das einzige exemplar, das ich bis jetzt sah, zuschickte. Als ich das Buch öffnete, war mein Namen das erste Wort, das ich darin sah. Ich zitterte schon Weihrauch schlürfen zu müssen, und ward fast unwillig, dass man mich so ein Vorhaben ignoriren liess: aber die dedication ist nicht erstickender Weihrauch, sondern ein grüner Zweig, den der Grieche einem Unbekannten zum Zeichen des freundlichen Annäherns reichte, und ich war und bin stolz auf das Glück von einem liebenswürdigen Jüngling geliebt zu seyn.

Wallaszkys Schrift veranlasste eine sehr schätzbare Recension. Ich ward darüber *entzückt*. Ich bekenne dankbar, daraus *viel* gelernt zu haben. Ich merke der Rezension ab, dass mein Freund uns eine liter. Geschichte liefern wird, und diese Hoffnung macht, dass mich die Recension so sehr entzückt hat. Sie haben schon manches geliefert, mein würdiger Freund, was Ihnen einen bleibenden Ruhm und unsere ewige Dankbarkeit zusichern muss: aber diese Arbeit wird Ihren Ruhm noch mehr begründen, uns Sie noch schätzbarer machen. Sie kennen grosse Muster in diesem Fache, Sie haben eine grosse Leichtigkeit und Anmuth im Vortrage, Sie arbeiten leicht, das zeigen Ihre Briefe, in denen Sie nie verändern; Sie scheinen zu dieser Absicht vieles in Ihren Collectaneen gesammelt zu haben, und haben viele Correspondenten, die Ihnen bey dieser Arbeit mit-helfen können. So unangenehm es ist, ein Werk im Manuscript andere lesen zu lassen, so wünschte ich doch, dass Sie dieses thun wollten. Man weiss so vieles nicht, es ist sogar sehr vieles, was Einer unmöglich wissen kann, und manchmal gibt uns sogar ein Olitor opportuna. Ich glaube gewiss, dass Sie uns ein ebenso schätzbares classisches Werk in diesem Fache geben würden, als Schwartner uns in der Statistik gegeben hat.

Herrn Professor Sipos habe ich die Copie seines Briefes überschickt, und ihn zur Herausgabe durch Sie gebeten. Da ich den Brief durch einen dort durchgereisten Bekannten ihm zugeschickt habe, so erhielt ich noch keine Antwort. Sie fühlen selbst, welchen *Dank* Sie durch diese schwere Arbeit von uns verdienen.

Ihrer Bemerkung trete ich bey, dass man zum Magnetisiren, und andern dergleichen Curen einen festen Glauben an die thauma-

turgische Kraft des Operateurs haben müsse. So glaube auch ich, und eben darum wirkte bey mir Riedeles Cur *nichts*; und so hatte er nicht unrecht, böse über die nicht erfolgte Wirkung zu seyn, weil ich, die Ursach davon war. —

Diess erinnert mich auf die, dieser Tage erhaltene Nachricht, dass, er durch currentales überall gesucht werde: er hat sich aus seinem mildern Kerker (wo, das ist mir nicht bekannt) geflüchtet. Gott sey ihm gnädig, dem 63 jährigen Greis, wenn er aufgefunden worden ist. — Auch wird es Ihnen nicht unlieb seyn zu vernehmen, Batsányi habe sein Weib unter dem Vorwand, dass er sich auf einige Tage entfernen will, verlassen, und sey mit Maret nach Paris. Diess sagte sein Weib an Ferenczi, Hofmeister des jungen Alnásy, als er Batsányi suchte. Batsányi soll Napoleons Proklamation übersetzt und eine Schrift: Hungarus ad Hungaros während dass der Feind Wien besass, geschrieben haben. Nun war ihm freylich nichts übrig, als zu emigriren. Maret suchte ihn, so wie er nach Wien kam, auf. Sie waren in Kufstein Nachbarn.

Den herzlichsten Dank für Schlüters und Meissners Sallust. Ersterer 2 f. 30 = 12. f. 30. letzterer 3 f. 30 = 17 f. 30 zusammen 30 f! Welch ein Preis! Wo sind wir hingesunken! Doch ich bedarf dieser Werke, und ich zahle ihre Preise gern, und das in Münze. Ich danke Ihnen herzlichst. — Die Wiener Ztg. lasse ich stehn.

Ich empfehle Ihnen Báróczys Andenken. Kézy hat den chronographischen Calcul gemacht. Báróczy ward im Jahre 1736, den zweyten Tag der Ostern geboren. Er selbst glaubte, diess sey der 11te April gewesen. Er irrte sich darin, dass er das II. für XI. las, denn der 1te Ostertag war den 1ten April, und sein Geburtstag also der 2te, nicht XIte.

Nekrolog.

Alex. v. Báróczy, geboren zu Ispánlaka, in dem Albenscr Comitatz in Siebenbürgen. Nach rühmlichst geendeten Schulen in dem reform. Collegium zu Enyed, kam er 1761 zu der eben errichteten Ungrischen Leibgarde, wo er bis 1806 von Stufe zu Stufe stieg. Er genoss in dem Hause seiner wohlhabenden Eltern eine Erziehung, bey welcher er die französische Sprache nicht bloss zum Lesen, sondern auch zum Sprechen brachte. Sein erstes Werk war *Kassandra*, ein altväterischer Roman, nach Calprenede. Neu

aufgelegt. 2. Marmontels auserlesene moralische Erzählungen. Nicht neu aufgelegt. — 3. Einige moralische Briefe aus Dusch, auf Antrieb seines Freundes und Cameraden, des 1806 gestorbenen Obersten Barcsay übersetzt. Neuaufgelegt. — 4. A' védelmezettett magyar nyelv. Wien, 1790. Nicht neu aufgelegt. (Die 2. *besten* nicht neu aufgelegt, — die zwey *unwürdigen* neu aufgelegt.) Sein Styl war reizend, aber hier und da nicht gramm. correct. Niemand schrieb und sprach bezaubernder, als Báróczy. Sein Wuchs mittelmässig, nicht fett, die Physionomie nicht einnehmend, sein colorit gelblich. Seine Gesundheit, die er durch den unmässigten Genuss von Zucker zu erhalten glaubte, so gut, dass er 1808. in seinem 72. Jahr aus seiner Wohnung hinter dem Palais der ungar. Garde bis St. Stefan, ohne zu ermüden zu Fuss gehen konnte. Schon in seinen jüngsten Jahren war Theosophie und Alchymie, in welche er *vielleicht* durch den unglücklichen Obersten von Székely initirt wurde, seine Liebhaberey, und diese entzog ihn ganz der ungarischen Literatur, die das Object seiner innigsten Theilnahme war. Seine letzten Tage widmete er seit Jahren her dieser Liebhaberey. Französisch schrieb er ein einziges Werk, dessen Ausgabe aber die Censur, der er es unterbreitet hatte, nicht erlaubt hat, weil es helle Blicke in die Freymaurerey hatte ponatur suo loco. Sein mündlicher Vortrag war so angenehm, dass seine Cameraden, das élit der ungarischen Jugend, ihm in jüngern Jahren sagten: Verstecke dich in ein Nebenkabinet, und sage so Schönheiten einer unbekannten Schönen, und du wirst sie bezaubern: aber der Zauber wird ihr verfliegen, so wie sie dich sieht. —

Ein Mann von der reinsten Moralitaet und Humanität, und allgemein verehrt, geschätzt, geliebt. Seine intimsten Freunde waren der als Gouverneur von Fiume verstorbene Alexander v. Pászthory, der Oberster Barcsay, und der General Baron Nicolaus Vay. Suo loco inserendum: Er, Barcsay und Bessenyei György gaben der ungar. Literatur durch den Ton der grossen Welt, der in ihre Schriften übergieng, ein neues Leben, und Ihr Beyspiel wirkte bey den Jünglingen, die zur Garde kamen, als *B. Naláczy József, Ladislaus v. Biró, Sigmund v. Kerekes, Michael v. Czirjék* Anfangs sehr viel; jeder lernte die französische Sprache und übersetzte etwas ins Ungarische. Czirjék gab so Colardeaus Abeillard und Heloise und andere Heroïden in Versen unter dem Titel: *Érzékeny levelek*. — Báróczy starb in Wien 24 xber 1809.

Czetter stach sein Bildniss in 8 Format um das Jahr 1802. Es ist nicht ganz gelungen.

Von Fáys Dedication, bitte ich Sie in der Recension seiner Gedichte keine Erwähnung zu machen. — Haben Sie schon die Wiener Annalen für die 2 Monate erhalten? Ich sah noch nichts davon.

Schöne Literatur. — Pesth, beim Math. Trattner. Bokréta(,) mellyel Hazájának kedveskedik F(áj) F(áy) András — Blumenstrauss, dargereicht dem Vaterland von Andreas Fáy von Fáj, 148. S. 8. m. e. Kupfer u. Frontispiz. Fáy wohnhaft in Gomba, Pesther Comit. Neveu der Gräfin Gyulay Ferenczné.

Diese Erstlinge der Poesien des liebenswürdigen Jünglings dürfen vor dem gewöhnlichen Leser, wegen dem Mangel an Correctheit und einem gänzlichen savoir faire, ganz anders als von dem, der bey der Kunst ist, aufgenommen werden. Diesen frühen Lenzblumen fehlt zwar der Farbenschmelz, mit welchem Flora ihre späteren Kinder ziert, einige tragen auch die Schuld des Climas, unter welchem sie geboren sind, die allermeisten sind von einem unfreundlichen Nordhauche, ehe sie zur vollen Blüthe gelangen konnten, angeweht und zusammengeschrumpft worden. Doch fehlt den meisten weder der süsse Duft, noch der Schmuck der Farben, und dieser Strauss erregt die Hoffnung, dass die spätern Blumen, die dieser Boden tragen soll, etc. etc. Schade, dass ihn keine geübtere Hand bey der Ausgabe geleitet hat, denn ihm verlich Mutter Natur eine rege Phantasie, zarte und warme Gefühle, seine Sprache wird sich mit mehr Übung läutern, und er bewegt sich leicht, welches bey der Schwerfälligkeit der Dichter und Schriftsteller Ungarns kein geringes Verdienst ist. —

Das kleine Stück S. 6 Chloe ist wohl gelungen. *Auf die Wangen meiner Chloe reih't die Scham, da ich sie um Küsse bitte, Rosen. Fliegen ihre Seufzer um mich, so bedecken Lilien ihr Antlitz.* Das aus 19 Stanzas bestehende Lied, S. 19. Panasz hat auch viele Schönheiten. Schade, dass es nicht gedrungenener ist. — S. 11. Vigasztalás (Aufmunterung) und S. 14. an die Rosalie eine meiner Freunde: Eggy barátom Rózsijára und S. 15. das mit vieler Lebhaftigkeit und schalkhafter Laune gesungene Juratus dal (Lied eines Juraten) sind werth von Csokonay gesungen worden zu seyn,

so wie S. 49. A' kettős tavasz (der doppelte Frühling). A' szeretők die Liebenden S. 63. A' fülemilék S. 67. zu den glücklichern Versuchen im Ungarischen gehören. S. 71. beginnen Epigramme in gereimten Versen, und Fabeln in Prosa und berechtigen den Lesern zu frohen Erwartungen für die Zukunft. So ist besonders die Elster und der Todsvogel, A' szarka és kuvik S. 94. *«Immer warf a' szarka dem kuvik vor, er bringe den Menschen nichts als schreckende Botschaften, während dass sie ihm die Ankunft eines freundlichen Gastes meldet. (Csörög a' szarka, vendég jó.) Sprichwort dem Leidenden, dem Waisen [!] ist meine Botschaft nicht schreckend, antwortete Kuvik. Sie traten vor das Tribun der Menschen, und legten ihm den Zwist zur Entscheidung vor. Zsugori. (Chremes, abgefointer Wucherer etc.) sagte: Einer so schlecht wie der andere, du sagst an, der Mensch müsse sein Geld zurücklassen, und du, der Mann müsse sein Geld verlieren. — S. 79. A részeg. — Szedtétte! nézzd csak lábam mint tántorog. Pista, mi dolog ez? tán a' szoba forog? Bolond, ne engem fogj! ime az asztalrul, A' palack, a' pohár most mindjárt földre hull. Sapperment! wie mir die Füße wackeln! He, Claus, was hat das zu bedeuten? dreht sich etwa das Haus mit mir? Thor, nicht mich musst du halten, sieh da, die Flaschen, die Gläser fallen gleich vom Tische (verwand mit Kleists Lied).*

S. 99. stehen 4 übersetzte Stücke aus Wielands Sympathie und S. 125. die Harfeninsel von Lafontaine. — Die d. Lit. hat weit vorzüglichere Producte, welche würdiger gewesen wären etc.

S. 30–32 stehen 8 Lieder von einem anderen Jüngling: Karl v. Cserépy, siegwartisirenden, süsslichen Tones. Animandi sunt ne desinant. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1672.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, Febr. 25-dik. 1810.

Nagy érdemű Barátom!

Az én kínos Pesti expeditióm meg van babonázva. Mindég készülök oda, mint' a' Francziák Angliába, 's azonban mindig tsak itthon maradok. A' Te sok barátságos zaklatásaidra meg indúltam

Januar 20-dik. Sed mala avi: Laknál egy hitvány hídról le dültem, és sántán, bennán tértem vissza. Jobb kezem olly ütést kapott, hogy csak mast foghatok előszer tollat az írásra, és a' Te nagy betsű leveleidnek, szíves oktatásaidnak meg köszönésére. — Már mast tehát előbb nem mehetek, csak cum Zephyris et hirundine prima.

Leveleid világosítanak meg, hogy Epistolád hozzám szóll. Köszönöm!! — Ne kívánj tőlem egyebet! — A' ki minden szivességet olly nagy kamattal szokott viszonzni mint Te, az előtt a' hálálkodás kedves nem lehet. Engedd meg, hogy a' helyett — el vetvén az előbbi dalotskát — Grófnédnak e' következővel udvaroljak:

A' ki a' Műsát veszi úti társúl,
Mint *Te szép Vándor*, kies annak útja;
A' hideg pólus 's szomorú Sziroccó
Díszl nyer előtte.

Tánczoló Hórák, nevető Napéák,
Tegzes Istenkék koszorús Kegyekkel,
Szózatoss lombok mosolyogva intik
Ott is örömré.

A' Magánosság' rideg alkonyában
Paphius fényes tsalatásit érzi;
Égi népekkel repes andalogva
Khrónos' ölébe.

Sillered 's Góthéd' Geniussa lengjen
Véled és Fáklyás keze fedje pályád;
Mágiás képek' 's arany Álmadások'
Fátyola leljen.

'S melly Zephyr Ámor Jegyesét emelte,
Az vigyen *Téged* fel-üelve gyengén
Viszsa Hívedhez bíbor illatok közt
Étheri szárnyán.

Ebben personálék nintsenek. Amazt meg tudtam volna igazítani, de valami papizmust vettem észre benne, 's következés képpen a' meg jobbításra méltatlannak ítéltém.

Kény nálam annyi is mint Kedy, Lust.

*Amazon*t eredeti értelmében vettem, mely szerint nem egyéb mint az aszszony, vagy még inkább az én értelmem szerint — Magyar aszszony. Így nevezem a magyar pártát amazon-pártának.

Tiszta jámborság helyett tettem: Régi jámborság, *Prisca fides*.

Fellegeit szalaszd, e helyett írtam: Fellegeit higítsd.

Ravatal. Némely tájakon a' Nemesek a' Sír és Kripta fölé ember magasságú fekete ormos deszka boltokat szoktak tsinálni, mellyek néha kettősök, hármosak, sőt négyesek is, ezeket nevezik ravataloknak. Valahány halottat az illy ravatal alá tesznek, annyi fekete lobogókat függesztenek homlok falára, és mindenféle sirverseket róvnak reá, 's úgy vélem, innét jött a' neve rovat-all. Gyermekek koromban még minden Nemes faluk temetőiben lehetett illy deszka Mausoleumokat látni, de már most igen kimentek a' szokásból.

Sziporka nálunk annyi mint *szikra*. *Pagonyt* nem értem.

Psychémet senkitől sem költsönöztem tudomra. Örülök, hogy tetszésedet meg nyerte. A' mi szívből jön, nem lehet az rút.

A' *Festetits László*hoz írott óda — azon kis complimenten kívül, melly nélkül nagyokhoz menni nem szabad — nem egyéb mint titkos intés és buzdítás, vagy leg alább más nem akart lenni. Én hernyókról, Gimplikről, Pipiskékről, mint Nagy Ferencz, ódázni nem tudok; sem Arkangyalokról és Belzebubokról epopocázni, mint Milton: Emberekhez szeretnék szólni mint Horátz; ezeket pedig vagy újjá kell teremtenünk, vagy meg kell elégednünk a' közepszerűséggel.

A' jambusok mértékében engem a' Te elisioid és szabadságaid zavartak meg. Azt véltem, hogy szabad jambussal és még szabadabb skázonnal egyveleg és egyaránt élsz; szabadságaidat reguláidnak néztem, mellyet okosságnak látván, követtelek. De egyébaránt is láttam azt, hogy a' jambus olly szabad vers, hogy azzal minden Poeta szabad kénnye szerint bánt, 's mindenik különös rámára vonta. —

Igazításaid igen helyesek! Én valóban a' negligentiát nem tsak affectáltam, hanem követtem is. — De mint hogy ezen darab egyébaránt sem lett volna helyet Ódáim között, elég időm lesz annak ki egyengetésére. — Írd meg, kérlek, bővebben is észre vételidet, semmit el ne titkolj! Én Te tőled örömmel tanulok.

Epigrammáid felette szépek! Valóban a' Genienek az a' megismertető jele, hogy mindenben egy aránt nagy, mindenben mester, mindenben eredeti és teremtő. Epigrammáidban nagy elmét, Epistoláidban pedig a' nagy elme mellett nagy embert is mutatsz.

Ez órában veszem Sopronból Epistoládat. Által nézven változ-

tatásaidat, látván, hogy a' mitől oly igen félted, meg történt: a' nagy Kazinczyt a' kis Schulmann meg játszodta! meggyőzte! — Verdammter Schulmann!! — Melly kár, ha a' Wesselényihez szóló Epistolában is ilyen változtatások estek! — Barátom! ezen renekeidben én Téged úgy néztelek, mint a' pulyák' korlátjait tapodó saját ösvényen fellengő, szabad, büszke Pindárt. 'S valóban ez a' kevély felemelkedés, ez a' nemes önérzés tette lelkedet alkalmassá ezen szépségeknak elől hozására, mellyekhez hasonlókat én még nem ismerek; mellyekhez Kisnek Epistolája nem egyéb mint búcsúztató. 'S gondolod é, hogy az illy nagy órának szüleményét változtatni, szépíteni lehetne?

Ezek: *zengé bajnokát* és *a' lók' lakói* javítások, és némelly új nevezeteket az újság ingere kedvesít; de a' többiek mind szentségtörő rombolások, minden leg kisebb kivétel nélkül. És még ezen követhetetlen hét sor: «*Venusiumnak kedvese*» etc. mellyeknek olvasására én nem kevélyebb lettem, hanem tsak nem minden önérzésemet el vesztettem — még ezek sem maradhattak épen! Kazinczy! Te engem a' Te ditsóségednek részesévé koronáztál, — Te engem szeretsz! én a' Te lelkednek leg első, leg tisztább 's leg szentebb önleményét az én maradékaimnak el teszem, és a' Hazának bé mutatom, ezen kortsos Copiát pedig meg kérlelhetetlenül el égetem.

Berzsenyi Dán. mpr.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 44. sz.]

1673.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, Febr. 26dik. 1810.

Nagy tekintetű Barátom!

A' Te Epistoládnak szépsége oly hatalmas benyomásokkal hatott belém, hogy én minden leg kisebb változtatásaidat szentségtörésnek néztem, és minden leg kisebb betűjeért kész valék vért ontani. Gyanítván azonban tsalatásomat, változtatásaidat még egyszer, még százszor megvizsgáltam. Az előítélet fátyola ritkúlni kezd szememen, 's inné sok változtatásaid — mellyek előbb szenvedhetetlenek valának — mast egészen más színben jelentek meg előttem, és azokkal meg békültem. De vagynak még mast is némellyek,

mellyekkel tellyességgel nem tudok szerelembe esni. Engedd meg, hogy ezeket bírói színed eleibe terjeszszem:

Ha jók, betsülik a' törvényeket.

Betsülik a' példákat is, ha szépek.

Ezek az én ítéletem szerint el veszítették minden előbbi kellemeiket, energiájokat és kétértelműekké lettek; mert a' *ha jók* és *ha szépek* hamarébb értetődnek a' jámbusokra, mint a' törvényekre és példákra.

Hermionénk szent tisztelettel hang'zza.

Ezen szenvedhetetlen *hang'zza* helyett tedd, kérlek: *áldja*. Így a' metrum törvényét is bizonyosabban be töltöd, és a' fület sem sérted meg.

De a' kinek mellyében tűz lobog. Ha a' Nemzet nagyobb és pallérozottabb részének nyelvén szólni nem félsz, tedd: *szent tűz ég*; ez a' mellék szó itt igen szükséges.

Venúzium' hattýja' st. Vigasztalhatatlan leszek, ha ezen 7 soroknak előbbi gratziájokat vissza nem adod. Írj máskor akármelly szoros mérték szerint, tsak itt hadd meg az én örömet, gyönyörűségemet!!

Terpszichore. Ez értelmére nézve akármelly szép, de hangjára nézve rút, 's következés képpen illy véghetetlen kellemű sorokhoz nem illik.

Nem eggyik kedvelt húga a' Delphi' urának. Ez a' *nem eggyik* szenvedhetetlen rest prosa.

Küpris. Ez szép és új.

Nem tánczoló. Még ez sem tetszik úgy mint az előbbi *tánczolta*. Miért, meg nem mondhatom. Talán azért, hogy előtte ez vagyon: *öltözött* vagy hogy ez a' fenség és erő, melly ezen rendekben vagyon, erősebb végződést kíván.

Engeszteld meg. Minek a' *meg*, holott előbb eggy szóval ki tudtad mondani, így: *engeszteljed*. Ez sokkal kényesebb, és a' metrumra nézve rövidebb hangzású. A' *Nyert* pedig sokkal energiásabb mint a' *Gyöz*. —

Rimánkodom előtted, hogy ezeknek kellemeit a' metrumnak fel ne áldozd; mert én azokhoz úgy ragaszkodom, mint eggy vak Capucinus a' maga feszületjéhez.

Ez nem tudós critica: hanem tsupán az én ízlésemnek mestersegtelen tapogatása. Ott az én tollam ellen — ama nagy Mondár

szavaként — buzogány emelné fel magát: itt bátran szóllok, mert az étek ízéről a' nem szakács is tud ítélni. — Barátom! én téged a' szeretetnek bizodalmaival — melly az én betsülésemnek teteje — meg tiszteltelek, az irritabile vulgustól meg különböztettelek: 's reménylem, hogy ez által kegyes hajlandóságodra magamat méltóbbá, a' mi ideális barátságunkat pedig gyümölcsözőbbé tettem.

Ber'senyi Dán. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

1674.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kazinczy Ferencz az ő széplelkű barátjának

Cserey Farkasnak

szíves tiszteletét.

Becsesebb az elvétett 's végre feltalált út.

Ki az igazsághoz tévelygés után jut,

Forróbban öleli.

Ezt mondja Kis, a' hozzám írt Epistolában, édes barátom, 's ezt mondom én Rólad 1. Februáriusi leveledre. Örvendek annak látásán, hogy a' Kis verse Tereád is elmondatható. Elragadott volt Téged a' Haza szent szeretete, azt remélted, hogy szolgálatod használhat, 's már most látod, hogy azok a' forró elmék, a' kik véled együtt lángoltak, ártottak a' Hazának, ártottak az Uralkodónak. Jobbágnak, édes barátom, a' parancsolatot, az Uralkodó rendelkezését híven kell teljesíteni, 's ubi imperator gladium e vagina eduxit, nem szabad sem őtet magát, sem másokat elijeszteni, elrettenteni. De íme megtörtént a' történet, és azt többé nem a' Sors' titkos és felhővel eltakart könyvében olvassuk, hanem úgy látjuk mint meglettet. Vét e a' Fejedelem ellen, a' ki azt óhajtja, hogy bár el ne vesztetett volna Német-Alföld, Toskana, Lombardia, a' Beatrix Nagy-asszony' öröke, az Austriai Német birtok a' Rhénus körül, az Innviertel, Tiról, Carinthiának, Croatiának és Galiciának egy nagy része 's a' Magyar Litorále; bár el ne vesztett volna a' Római Birodalombeli korona; bár a' Monarchia' fővárosa ne látott volna két ízben ellen-séget; bár Magyar Ország ne látta volna a' had' inségeit, 's Fejedel-

münk 's Udvara ne volt volna kéntelen tulajdon tartományainak 's Európának rémfülésére magát majd ide majd amoda vonni: — a' ki mondom, ezt óhajtja, vét e az a' Fejedelem és Haza ellen? Mind ezek meg nem történtek volna, ha tanulni 's szállani szabad volna. De mi ime mind ezt, mind azt tilalmasnak, veszedelmesnek tartjuk, 's hűségtelennek azt, a' ki nem buzgott. 'S kik buzgottak olly felette nagyon? A' kik — kenezot vártak és holmit forgattak szemek előtt, melyet az ember nem örömet nevez, hogy félre ne értettesék. A' szerencsétlenség meg van, az ellenség sokkal erősebb mint volt, mi sokkal gyengébbek, 's a' papiros pénz elsűlyeszt. Vádolják a' magok' lelkeikben magokat a' kik okai, 's jelenjenek-meg pirulás nélkül Fejedelmek előtt, ha lehet.

Egy tegnap vett levélből értem, hogy a' Magyar Literaturának egy Bécsben lakó barátja felkeresé Batsányit, 's csak feleségét találá. Az Uram engemet elhagya, mondá ez; Párisba ment Marét-val, 's midőn elvált, azt mondta nekem, hogy bizonyos dolog miatt csak harmad napra utazik-el. - Ez a' boldogtalan ember rendes utakat tett, meg nem férhetvén soha bőrében. Nem-nemes és szegény sorsú atyának Gyermeke lévén, Camerális Tisztségre vágyott. A' Szatmár Vármegyei Fő Ispán, Administrátora akkor a' Kassai Camarának, Cancellistának nevezte-ki. Ott a' Cancellista az Administrátort duellumra hívta-ki, azért, hogy ez neki valamit igazított a' Conceptusában; pedig a' B. Wécsey Miklós tolla olyan, a' mit sokszor lehetett 's kellett csudálni. Itten nyaka tört a' bohó fiúnak. Gróf Forgács Miklós Secretáriusának vette. Szolgálatjában volt mikor elfogatott. Haza szabadulván Kufsteinből, Gróf Sauraunak protectiója által könyörületességből diurnista leve a' Bancó-Amtban. Itt eléggé nemes vala a' titkos Polizeyba keveredni, 's ezt szolgálta beym Departement der Erbrechung der Briefe. Továbbá a' Directoriunnál szolgált, hol egy lármás történet után Concipistává lett. Ekkor elvevé a' német Molnár Borbárát Fräulein Gabriela von Baumberget, egy vén lyányt. Ennek verseit kiadatta, 's minthogy a' *Batsányi* név elibe nem tehetett *von* titulust, elhagyatta a' Baumberg elől is, hová az quadrált. Bejövén Bécsbe 1809 az ellenség, Marét tudakozódott, nincs e ott Batsányi, kinek ő szomszédja volt Kufsteinban. Ott lévén Batsányi, Marét magához hozattatta, 's ő fordította magyarra a' Proclamatiót és egy munkát e vagy csak lázassztást írt e' czím alatt: Hungarus ad Hungaros, melynek eddig hírét sem hallottam — Látván, hogy e' miatt baja lesz, legalább hogy örökre be vágta

maga előtt az utat: elmenvén Bécsből a' Francia, ő is elment. — Ez a' B[atsányi] története. Mondd-el, szeretnél e illy utakon boldogulni? Én csak azt a' szerencsését irigylem, hogy sokat tanulhatott Bécsben, 's sokat lát, tapasztal, tanul Párisban.

Eddig vevéd 22. Jan. írt levelemet Sógorodra írt Epigrammammal, 's bizonyosan feleltél reá. Nyúgtalanul várom válaszodat. Kultsár *ki nem adta* leveleiben az Epigrammát, jele hogy nem *akarja*. Sajnálom, de *meg nem tudom magyarázni*. Laskay Urat kértem, hogy írna nekem Wesselényi felől tudósításokat, hogy egy Lit. Zeitungba tehessem. Nem felel. Halmágyi László Úr úgy szólla Ér-Semlyénben Wesselényi felől és a' Nénéd felől, hogy nem gyaníthatok egyebet, mint hogy W[esselényi]nek ő is ellensége volt. «Nekem tulajdonítja az Özvegy nagy részben férje megbuktatását», ezt mondá ott. Én, a' ki Halmágyit jól ismerem, 's emlékezem magamnak is mit monda, tudom mit kell gondolhatnom. Téged, kinek nemeslelkűségét abban is tapasztaltam, hogy Sógorod eránt való neheztelésed megszűnt, arra kérek, hogy írj nekem hiteles tudósításokat felőle: 1. Atyja melly hivatalban volt? 2. Maga melly seregnél 's melly characterben szolgált? 3. Mikor lépett-ki? 4. Melly helytt lakott az a' Gróf Haller, János e, Péter e, Pál e, a' kit megtámadott, 's mikor volt az? 5. Ki ítélte és meddig szenvedésre? 6. József hanyadikban fogatta-el 's hol? 7. Mikor szabadult-ki? 8. Melly Diaetán melly Vármegye követségét viselte? 9. Mit tett nevezetes szépet? 10. Generálisnak melly Diaetán candidáltatott? 11. Mikor lett Administrátor? 12. Mikor vették-el azt tőle? 13. Halála környülállásait. — Ezeket én nem akarom mind *elbeszélni* a' Nekrologban: de *tudni* óhajtom.

Élj szerencsésen, 's hozzon Isten Christinád' karjai közzé, kinek kezeit híven csókolom.

Sz. 26. Febr. 1810.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1675.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Drága Tekintetes Ur!

A napokban kinyitván Martialist, olly sorokra találtam, mellyek kedveznek azon gondolatimnak, mellyeket a hosszú névnek, mint *Wesselényi*, Epigrammába való tételéről közleni merészeltam a Tekin-

tetes Urral. Epigr. Libr. IV. Epigram. XXXI. menti magát Martialis, hogy a Hippodamus nevét eddig elő nem hozta Epigrammájiban. Ezt mondja neki:

— — nomen habeo a verso fonte sororum
Impositum Mater quod tibi dura dedit,
Quod nec Melpomene, nec Polyhymnia possit,
Nec pia cum Phoebo dicere Calliope:
Ergo, aliquod gratum Musis tibi nomen adoptes:
Non semper belle dicitur *Hippodamus*.

Látni való, hogy nem azért nem akarta Martialis ezt a nevet Epigrammájába tenni, a miért Ovidius Tuticanust, hanem azért, mivel hosszú lévén, abba nem illőnek tartotta. Nem lehet pedig onnan ellenvetést formálni, hogy Melpomene, Polyhymnia, Calliope hosszú nevek ugyan ezen Epigrammába fordulnak elő. Az olyan proprium név egészen különböző dolog!

Nem tudom, méltóztatott é a Tekintetes Ur ezen munkát olvasni: Rob. Woods: Versuch über das Originalgenie des Homers — aus dem Englischen. Ez a tudós utazást tett napkeleten, Homerus lévén a kezében, hogy azon helyeket, melyeket ő leír, és a hol Vitézi hartzoltak, szemmel lássa, s ezen nagy Poetát jobban értse, s azomban a régi Geographiát s. a. t. világosítsa. Én ma végeztem ezen könyvnek olvasását — Megbetsülhetetlen munka — sokat, igen sokat tanultam belőle. Wood azt vittatja a többek között, hogy Homerus se írni, se olvasni nem tudott, mint hogy az ő idejében a betűkkel való élés még nem vőlt fel találva. Meg felel fundamentumosan mind azon ellenvetésekre, a melyeket ezen állítás ellen lehet tenni, és magából Homerusból igyekezik annak utánna értelmét megállapítani. Nem említ Homerus, így ír Wood, semmi irott törvényeket, semmi irott contractust, vagy Inscriptiot, még irott levélről se szől, vagy betűkkel való akarni élésről. — A mint itt olvasám, eszemben futott a Belerophon levele, melyről a hatodik Rhapsodiában van emlékezet, és így gondolkozték: Wood nem eléggé vigyázott Homerus körül. Azomban egy néhány sorok után látom, hogy ezt a helyet felhossa Wood, és az objectionra megfelel. Így van a sor Iliad. VI. 168. 169.

— — — — — πορην δ' ὁ γε σηματα λυγρα
Γραψας ἐν πινακι πτυκτω θυμοφθορα πολλα.

Megmutatja Wood, hogy itt *σηματα λυγρα* hieroglyphicus, vagy symbolicus, nem pedig betűkkel való írást jelent. — Sok más efféle interessans dologokról ír Wood, még pedig igen nyomosan.

Prof. Sipos Úr megegyezett, nagy köszönet mellett a Kästner levelének ki nyomtattatásában, és a legforróbb indulattal tiszteli a Tekintetes Urat. Által adta a Levél Copiáját, melyet küldök is.

A Mélt. Fő Curator Úr Pesten van: ez az oka, hogy a resignatiót mind eddig el nem küldöttem. De Husvétkor sem lesz késő. — Azomban nem tudom soha, mit csináljak ezen veszedelmes időben. — Melly igen jó volna a bizonyos hivatal, még pedig nem Papság. Sokat gondolkozom állapotom felől, s e're menek ki gyakorta: h. nehezen lesz belőlem Exorcista. Alázatos tiszteletem mellett tsókolom a Méltóságos Ifj-Asszony kezeit. Magamat Uri gratiájába, és szíves indulatiba ismét bizodalmasan bezárván, tartozott mély tisztelet mellett maradtam S. Patak 26. Febr. 1810.

A Nagy Érdemű Drága Tek. Urnak

alázatos tisztelője 's kész szolg.

Kézy Móses ink.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1676.

Vitkovics Mihály - Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

barátságos Idvezletét.

Azon sok köszöneten felül, mellyekkel a Magyar Haza méltán tartozik Te Neked számtalan Literátori Szent Verejtékeidért, újra egy Naggyal fog tartozni, hogy Kedves Dajkának szép munkáit Te általad nyeri meg. Mi, kik a szépet érezzük és szerettvük, mohón várjuk ezen elhunyt híres Poetánknak Újra születését. Dajkárúl mint hajdan Kassán tanuló Logicensrúl, ezeket hallám Petrásovits András Fiscálistúl, jó Barátomtúl, a ki a Megboldogúltal akkoron szorosán barátkozott, hogy ő még 1784ben Kassán írt már Magyar lábos Verseket. A többi közöl a fennemlitett Úr ezen Epigrammáját közlöttem velem saját írásából a Megditsöültnek:

Az mikor az Német Borjúk hajlikkal hasityák
 Fényes Egek' boltját, 's az scytha gyenge fülét:
 Ez rettegve tsudálkozik, és azt véli, hogy immár
 Szent-egy-házi fedél földre borúlva hajól.
 O Magyar ok nélkül tetemid rettegnek! az Isten'
 Szent neve mondatván földre le plundra borúl.

Több kézírásban heverő ifju deák verseit olvasám ezen Úrnál, a ki is azt bizonyítá előttem, hogy Dajka Pesti clericus korában mondotta nékie, hogy Ovidnak a szerelemről írt könyveit egészen le fogja fordítani. Sok Alagyát el is olvasott Petrásovits Úr előtt. Egykor azt veté ezen Baráttya szemére: Gábris! haggy fel a Magyar nyelvel, hiszen nem jól tudod azt. Erre a Dajka: Andris! ha valaki Magyar országon nállam jobban tudgya azt, engem az Ördög vigyen el! — Ezeket tsak azért közlöm veled, mivel Dajkát illeti.

Kis Úr Leveledet buzgó tisztelettel fogadta, és serénykedik e Munkának kiadattásában kitenni magáért. A Hazai Tudósításokban beiktatandó Jelentést nem tsak akarja, sőt kér is reá Tégedet. Nállam már számos Subscribensek vannak. Kis az iránt is instál, hogy a Szívképző Regéidből 50 példányt adatnál neki. Minthogy már az adottakból egynehány maratt. E jövő Vásárkor pedig 25. Erdélybe akarna küldeni, mivel kéri. Institorissal, ha mi nevezetesb' számadásod forogna fenn, intlek, mennél előbb vess vele végsőt, ne talán örökre adósod maradjon. A Maximákat Egenberger 4 f. 40 kr. árúllyá. Nagy a kelete! — Költseivel lennem volt szerencsém. Nagy reménységű ifjú: a Triásod gyakrabban fog vele társalkodni. Horvát és Szemere tsókolnak.

A Párisi Nagy Ujság tsak ugyan be akar tellyesedni: egy szívvel lélekkel rebesgetik, és Bétsből sürűn irkállyák, hogy a Nagy Vitéz elveendi a Bétsi Hertzeget. Berthier Mártiusnak 2dikán 400 frantzia gárdával és hat Generálissal váratik Bétsbe. 4dikén leszen az Esküttetés; Károly Hertzeg leszen a Representáns. A Mennyasszonynak gombostőpénzül 6 milliom frankot adott a Nagy Vőlegény. 7ikén elindúl az új Császárné. Az Öröm atya Lintzig fogja kísérni Leányát. 24 Dames de Palais Straszburgig, itten kezébe veszi Europa Oroszlánya a Mennyasszonyt, és minden kísérőket visszazigazitván, magánosan viszi Párisba. NB. A Magyar Gárdát hogy újra

felállíthassák, a Regementektől válogatott Tisztek hivattatnak fel Bétsbe. Ezek tsak ugyan Párisig mennek a Násznéppel. Látni fogják a Párisiak a Magyar Pompát —! minek utánna látták az Insurgen-seket! — Azt is hirtelik, hogy Dalmatiát, Croatiát, sőt a Venetusi statust is a Lunevilli békesség szerint visszanyerjük, azonban egész Gallicziát és Lodomériát elvesztyük, mint hogy Lengyelek' királyának Hieronimust akarja tenni a Mindentehető. Bouharnais leszen Fran-koniai király. Ferentz Hertzeg, királynénk' Testvérje, Tyrolist nyeri el Majland' indemnisatiojául. Hannovera és Vestphalia Frantzia Ország-hoz kapcsolatik, és ezen túl az Özvegy Frantzia Császárnék' Inter-tentioául szolgál. Az a hír is foly, hogy a Bavarus Király pensionál-tatni fog. — A Pápa is subscribálta a Napoleon első Matrimoniuma' nullitását, minthogy a Királyunk ezt lelki esmérte szerint megki-vánta. A Pápa vissza fog Rómába menni, de jószágot nem kap, és így a Patrimonium S. Petri Patrimoniummá lenni megszűnik. Furtsát hallottam a Bétsi Poctákrul, vagyis Pictorokrul. Egy kép jött ki. A mi Királyunkat, Napoleont és az Orosz Czárt adgya elő. A mi Királyunk egy nagy paket Bankót tart bal honnya alatt, jobb kezével egy zsatskót tele arannyal nyújt Napoleonnak, a mellyre az vagyon írva: Contributio. Napoleon azt sugja fülébe a Királyunknak: Hadd el, Atyus, majd ez, a ki utánnunk van, megfizeti bőven. — Elég Újságot írtam, bár ennyit írhatnék a mi Literaturánkrul! Élly boldogul a Tieiddel együtt. Pesten Martiusnak 2ikán 1810.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 226. sz.]

1677.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Pest Martius' 9dikén 1810.

Tekintetes Úr!

Februariusnak elejétől fogva vagyok itt, és ha még azolta a' Tekintetes Urhoz nem írtam, bátor vagyok azért, bocsánatot remélni.

Ilizelkedem azzal magamnak, hogy, bár régolta nem valék sze-rencsés a' Tekintetes Úrtól egynehány sorocskát nyerni, nem kell mindazáltal rettegnem, hogy a' Tekintetes Úr engem többé nem

¹ E levél eredeti fogalmazványában (a Szemeretár II. köt.) febr. 27-kéről van kellezve.

szeret. Ezt hagyják hinnem azon levelek, melyeket a' Tekintetes Ur az idevalóknak írni méltóztatott. Bátoríttva ezen levelek által már régen fogtam volna írni a' Tekintetes Urhoz, ha a' láрма, melly Debreczeni csendemet felváltotta, 's mellyhez én olly szokatlan vagyok, szabadon hagyott volna, eggynehány sorocskákat gondolni, mellyek Széphalomnak Urához méltók lennének.

Decemberben írt levelem után nem sokára Álnosdra mentem által, hol kilencz esztendőök ölta most másodszor valék, ott létemben támadt a' dal, mellyet itt közleni bátorzkodok.

A' VÉG-NYÚGALOM. Jan. 24d. 1810.

Óhajtom óh, a' sírhalomban

Aludni csendes éjemet,

Szendergve édes nyugalomban —

Leélvén kínos éltemet!

Aludva sírom' éjében,

Lágy nyugalom leng hamvamon:

Mint leng Zefir könnyű reptében

Virító rózsabokrokon.

Majd Hölgyem szép tekintetével

Búsongva áll sírom felett:

Mint Heszper bájoló képével,

Ha feljön a' hegyek megett.

Hall majd eggy fülmilét csattogni

A' béborító lombokon

És édesen fog andalogni

A' lágyan ömlő hangokon,

'S szelid álomra szenderedve

A' képzeteknek karjain,

Még eggyyszer ah, sohajt epedve

Költője' kellő daljain!

Gonosz dolog az, hogy nyelvünkben annyi e-nek kellett teremni. Im' csak ezen kis dalban kevés Reim van, melly csupán csak ezen vocalisból nem állana-ki. Tegnap éppen erről beszéltem Szemerével, kinek nem sokkal ide jöttem után esmeretségebe jutottam, 's azt

mondá, hogy többé Reimos verseket írni nem akar. Nem tagadhatom, hogy van valami a Reim-ban, a' mi az én fülemet gyönyörködteti, 's nem bánom, ha valaki ezen érzésemért barbarusnak nevez is: a' régiak, kiket oly gyakran vesznek-fel az izlés' mustrájául, ha nem írtak is így verseket, ha Juvenalis kicsúfolta is azon Ciceronak hamissan tulajdonított rossz verset: O fortunatam etc. de mi tette ő előttök az Oratori Numerusokat? Nem egygyforma végű szavakkal perorált é Tullius? nem így írta é Isocrates a' maga szép hangű sorait? Isocrates -- ki legelőször tanította a' görög prosaistát kedvességgel írni. A' Tekintetes Úr érezni fogja, hogy nem tévedtem-vissza azok közzé, kik sokkal az én születésem előtt oly különös izléssel vetekedtek ezen dologról a' Magyar Musában. Én előttem a' Reim csak nem minden kedvességét elveszti, ha a' mennyei hangzatú Jambustól meg-vál, a' mértéktelen sor végén rosszabb mint maga a' mértéktelen sor. Kár, hogy Szemere is a' Vidához írt gyönyörű epistolát metrum nélkül írta. Ezen darabnak épen tegnap olvastam a' német fordítását, melyet Haliczky készített.

Szemere görögül tanul, én örülök, hogy neki ebben segédjére lehetek, a' Tekintetes Úr ezen tudósításnak bizonyosan örülni fog. Nekem felette kedves az ő vele, 's barátjaival való társalkodás, ha Debreczent sajnállanom kell, mert ott kellett hagyni csendességemet, 's a' — bibliothecát, legalább kiszöktem Egyiptusnak földéből, hol *ὑπερ ὁρῶδοσο*-oknak kell szolgálni. Debreczent senki sem ismeri jobban mint a' Tekintetes Úr, én nekem nem lessz már módóm az ő maga viseletét szemmel tartani, annyiaval inkább kötelesnek érzem magamat a' legutolsó Anecdótát, melyett ott tanultam, elbeszélni. Augustusban, melly most legközelebb mult, Doctor Szentgyörgyi Úr asztalánál elmondá Kállai a' Sonetto' Musaja' azon sorát, melyet nálam tanult:

Menüetje' keccsel teljes lépteit.

Mint lobbantak-fel az igazságnak fiai, hallván a' két szót: *Kecs-Lépet!* Később megengedtem Kállainak az egész sonettot le-írni azon gyönyörű dallal együtt, *Mennyim legelső rózsájától* stbb. A' Sonettben nem tetszett a' megírtakon kívül: *enyelgő vissza visszafordulttával*, mert úgymond Sz. Úr a' menuét inkább grandesque *Honnom*, mert így kelle-vala *Honnyom*, különben is a' *Hon* csak valami zugot tessz. *Kobz* (ezen szavat, mint értettem, a' Tekintetes Úr később megváltoztatta), mert a' csak holmi hasztalan Musika, épen, úgymond

Sz.-Úr, mintha Dudát emlegetnének. *Lejtés*, Lejtő kellett volna. E' mind semmi. A' dal félre értetett, a' Czimet senki se nézte 's a' mi a' dalban mondatik, mind az Íróra értették, 's a' dal kárhoztatva volt. A' Minnyihez írt dalt lehetetlen volt a' Debreczeni fülnek is szépnek nem találni. Még is volt benne valami, a' mi nem tetszett, 's ez volt — ez a név *Minnyi*. Auditum admissi etc. Debreczenről jut eszembe, hogy az Új énekes könyvet mostanában Péchy Inre Úrnál forgattam, 2 hete hogy a' Consiliumnak beadatott. A' Caden-tiák valóban jobbak mint a' régiben voltak!

Szemere ezeket akarta, hogy a' Tekintetes Úrnak meg irjam. Rochefoucauld előtt csak egy Kép van, és negyedfél forinton árulják. A' Pápainak szőlő csomót Eggenbergerhez elvitte Szemere. És még, hogy az ő reze megérkezett. Ajánlom magamat a' Tekintetes Úr gratiájába, 's forró tisztelettel maradok

A' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja

Kölsej Ferencz mk.

Szállásom van Mgos Protonotarius Szilassy József Úrnál, ezen házat jól esmeri a' levélhordó.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1678.

Id. B. Wesselényi Miklósné — Kazinczynak.

Méltóságos Ur!

Meg indulással olvastam a Mlgs Ur érzékeny vigasztalásait; igen kevesen vagynak néhai férjem Baráttjai közzül (ha barátoknak lehet őket nevezni), kik mint a' Mlgs Ur vigasztalni kívánnak szívünket, köszönyük meg, ha nem újjíttják a rajtunk esett keserveket. A Mlgs Ur a maga barátságát nem csak az élet rövid idejére kötötte; hanem a kit itt betsült, szeretet, a' Siron tull is kíséri; annyival nemesebb keserveinkbe részvétele, enyhítőbb vigasztalása. — Követem vigasztaló tanácsát a Mlgs Úrnak, tisztelni fogom azon Nagy férfiú emlékezetét, oly tisztelettel, mely ő hozzá illő; úgy kívánnom nevelni gyermekemet, hogy valaha Attya érdemeit vissza sugározta, 's ezen nemes törekedésbe keresem bánatom enyhülését.

Azon igaz izlésű Epigrammát, mely tökéletesen egygyez szívem érzéseivel, mint újabb Zálogat a' néhai férjem iránt viselt barátt-

ságnak, érzékeny háládatossággal vettem. — A Poéták helyes kevélységek szerint a leg fényesebb Temetőnél hűségesebb őrzője leszen az az ő Emlékezetének.

Levelének elején a mint írja a Migs Ur, V. Ispány Laskai Urtól vár néhai férjem haláláról tudósítást; Sajnálom, hogy meg fog tsalatkozni benne. — Ezen ember, kit a szegény néhai férjem mások felett betsült, közel botosított szívéhez, mint egy ki hozván a világra, jobb felőrül meg esmertetett és betsültetett, — nem csak, hogy egy ellene néhány alaton emberektől forralt, gyalázatos factioba belé elegyedvén, vagy leg alább látván és baráti szemekkel el nézván, midőn ötet hazafiúi aggódásai között egy rettenetes Nyavalya nyomná, halálát siettetie: de sőt a Haldokló számtalan esdeklései is annyira nem inditták, hogy a közel való Zilah Városából, hol férjem Betegsége alatt mulatott, ki vegyék; jól lehet meg iratott tulajdon a Doctrok által, hogy nyavalyáját terhes aggódásai teszik halálossá; ezeket pedig mind azon ember vihette véghez, a ki néhai férjemtől lett végső el válásakor maga [!] kéz bé adással hazafiúi munkálódása hűség Segítő társának ajánlotta vala.

A Migs Gróffnét szívesen tisztetem, a kis Eugenyt és Thaliát szeretettel ölelem, a Migs Ur, eddig is Házuinkhoz viseltetett nagy indulattýába ajálván magamat, tisztelettel vagyok

A Migs Urnak

Sibó 10dik Mar. 1810.

alázatos szolgálója
Cserey Helena mpria
özvegy Wesselényiné.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 29. sz.]

1679.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy érdemű Drága Tekintetes Ur!

A Berzétére szőlő levelet által adtam a Tek. Marjassi Ur nagyobbik fijának, Sigmondnak, ki is nekem tanítványom. Prof. Sipos Ur nagy alázatossággal tiszteli a Tekintetes Urat. Ohajtana, hogy nyomatásba láthatná a Kästner levelét, ha lehetne azon darabot, vagy tsak árkust bestellirozni.

Nem azt igyekeztem ki tenni közelebbi levelemben, a mit a Tekintetes Ur érteni méltóztatott. Én a nem-Exorcistaságon tsak

Professorságot értettem — Én Tóth-Pápay nem lehetek már; kedvem sincs arra. Bajos volna új pályát kezdeni. Prof. Patay Urnál Ekklesiai követek jelentek meg a minap, kik ötöt Noszvalyra invitálták Papnak. — Derék Papság az; gondolom, jó válasszal mentek el a követek. Esztendei Academizálás semmi sem előttem: a tsak jövősből menésből áll — többre pedig lehetetlen terjeszkednem. Szeretném tehát ha attól egészen dispensáltatnék. A Tekintetes Ur előtt bizonyosan nem újság már Napoleonnak a mi Hertzeg Kis-Asszonyunkal való házassága. Nem jó volna é Tertináskodni? — Prof. Sipos Ur elkésett a levelével. Alázatosan tsókolom kezeit Ő Nagyságának. Köszöntöm Genickát [!] is a kis Thalieval. Többire magamat gyakorta tapasztalt szíves gratiájában bészárván, a leg mélyebb tisztelettel maradtam S. Patak 10. Mart. 1810.

A Nagy érdemű Drága Tek. Urnak

alázatos tisztelője 's kész szolg.

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1680.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Horvát Istvánnak

Kazinczy Ferencz baráti szíves tiszteletét, idézletét.

Széphalom, Mart. 12d. 1810.

Széplelkű Férjfiú, igen nagy becsű barátom. Köszönd leveled piritásainak, hogy reá, noha már egy holnap oita áll legbecsesbb birtokaimnak sorokban, illy későn mégyn a válasz, sőt hogy nem is olvastatott-meg többször egyszernél. Sandalogva repdesnek végig szemeim még azon czikkelyein is, hol képemnek szint nem kell változtatnia. Elég nékem azt értenem, hogy szeretsz — mind azt, a' mi leveledben pirit, meleg szíved' kiadásainak veszem. Örvendek szerencsémnek, 's a' legforróbb szeretettel szoritlak én is mellyemre, szokatlan nagyságú ifjú Férjfi! 's óhajtom, hogy az a' barátság, mellyet nékem nyújtasz, a' sirig kísérjen-el, 's rajta túl is enyém maradjon. Nem kevés azoknak számok, kikkel engem kedvező Vége-

zéseim öszveszöttek. Erdemesebbel, kedvesebbel nem szöttek össze még soha.

Különös megtévedés az, a' mellyel mi egymást félre értettük. Engedd, hogy azok után, mellyeket nékem írni méltóztattál, azzal hízelkedhessem magamnak, hogy a' Te megtévedésed nem ment volna ennyire, ha engemet kevésbbé szerettél volna. Bár mi kedves nékem ez a' gondolat, illő, hogy eloszlassam megtévedésedet. Leveled az enyémét tökéletesen eloszlatá.

Előre láttam én, ki Révait gyengeségeiben is ismertem, hogy ő maga fog felelni makacs, goromba 's azon felül derekasán-tudatlan ellenkezőjének, mihelytt ennek Kinyilatkoztatását 's a' Révai barátjainak feleleteket olvastam. Meglett a' mit megjövendöltem: a' Miklósfí, Kardos, Boldogréti munkája nem egyéb mint Révainak munkája; — még úgy is Révainak munkája, ha a' kidolgozás nem Révaié, hanem czeké. Révai a' két elsőbbet önmaga küldé meg nékem, mihelytt a' sajtó alól kiszabadultak. Elöttentem, midőn vevém, mert láttam, melly öröme, melly diadalma lesz ezen Szabónak és Batsányinak, kik nem felelhetnek az egykori gyalázatot. (Batsányi nekem még hét eszt. előtt azt mondotta, hogy öelötte Rájnissal mentve van, de nem Révai. *Ez tüzelte álnokul a' csak gyenge Rájnissal.*) — Már ekkor feltettem, hogy védelmére kelek Révainak. és, minthogy három barátja diadalmasan megküzdött állításaiért, én az ő characterét hozom fénybe. Addig halasztottam ezt, míg a' harmadik munkát is megkapandom. Itt kinyomtatva leltem leveletem. Megdöbbenem e' látásra; de nem csak megdöbbenem, hanem el is kevélyedtem, még pedig *egyszerre* a' megdöbbenéssel. Ezt vevém a' megszöllumlás' alkalmául, 's úgy tettem, mintha neheztelnék azért, hogy a' levél hírem nélkül adatott-ki. Ha valóban nehezteltem volna is, neheztelésem Révait fogta volna illetni, nem Boldogrétit. A' mastix szót görög értelemben vettem. Egyéb eránt azt hittem és vallom, hogy a' Római törvény igazságos törvény, 's hogy veszett ebre dorong kell. Egyedül azt sajnálom, hogy Révai szükségtelenül magasztaltattott 's Verseghy szükségtelenül bántattatott. Minden tiszteletem 's hűségem mellett Révai eránt, ezt is, amazt is Révainak tulajdonítom.

En más részről egyedül abban tévedtem-meg, hogy azt a' *nem szállást*, mellyel Szemerénk által közölt Recenziómat fogadtad volt, zártágnak, engedd hogy úgy nevezzem, Batsányiságnak, vettem. Most látom, hogy az *csüggedő szeretet* vala, 's az a' szép válasz, mellyet ezen Recensio eránt Szemerénknek adál, teljesen érezteti

velem gyanúm' hiúságát. Tartalékom egészen eloszlott, 's olly szere-
tettel, mellyhez nem férhet semmi bizatlanság, szorítlak mellyemre.
Erre kérlek Téged is, Tőled is ezt várom, ezt kívánom. Ha vannak
is esetek, mellyekben szabad holnit nem látatnunk, elárúlja a' barát-
ságot, a' ki szentelt barátja előtt hűmez, szímlal, tettet.

Az a' Semtavia — melly felette szép az! Mit nem adnék
értte, hogy ezt tudhatom. Subit ira cadentem Ulcisei patriam! ezt
kiáltom Virgillel. — E' helyébe én Néked első alkalommal egy-
igen becses darabot küldök, mellyet Te nem ismérhetsz. Én ezt
Udv. Cons. Szirmay Antal bátyámtól kapám, ki azt tulajdon kezé-
vel írta-ki a' Budai Kamara' Archivumából, hová néki akkor, midőn
Józsefnek uralkodása alatt Budán, Birája vala a' Kir. Táblának.
Niczky nyitott útát. Látni fogod, melly híve vala Pázmán annak a'
hazának, mellynek nyelve nagyobb fényt vele öreá, mint a' Loyola
rásája 's a' Római bíbor.

Kedves barátom! Őszveszövetkezésünknek első órájában hall-
gassd-ki egy kérésemet; — a' legszívesbb bizodalommal tészem azt
hozzád: Nyerd-meg Ferenczy Urat, hogy akár a' Bécsi Bibliothe-
cából, akár Sándor Istvánnál írja-le nékem a' Pesti Aesopusát betű-
ről betűre, hogy Régiségeimbe felvehessem. Vitkovicsunk egy leve-
lében jelent valami illyest. Nékem minden igyekezeteim hasztalanok
voltak azt megkapni. — Oda készítem az Adriai Syrenat is, 's erre
még 10d. Decemb. 1803. megnyertem a' Váradí Librorum Revisor'
engedelmet; de úgy, hogy a' Zrinias VI. Könyvében a' 29—32 stró-
pháját 's az Orpheus' siralmában e' három szót: *fehér síma hasad*
kihagyjam. Szeretném Régiségeimet legalább VI. Kötetig vinni. —
Felveszem ide Tinódit is, kit bírok.

Fábchichnak halála eránt ma írok a' Győri Kalv. Pápnak, hogy
holmiről tudósítson. Néki becses levelei vannak kezeim között 's az
Euripidesből lefordított két Iphigenia, mellyet ő szegény a' leányom-
nak ajánlott, minthogy az is Iphigenia nevet kapott a' keresztség-
ben, ez Epigrammával:

Aeschylus és Sophocles valamennyi Bakénekeikben

Mind szomorúk; szomorú harmadik, Euripides.

Harmincznégyből ezen bokor el ki csap édes örömré.

Bölcs remekedből eszünk nyílik Aristoteles.

Vedd, Csecsemős, ötször negyedik munkámat; ajánlá

Néked öreg Calchás és Piladessel Oreszt.

Hogyha picziny nyelved kötelét ABCre megoldja.

Fogd kezeidbe fejér AEI tábla gyanánt.

Félre, komor versek! nemzett örömére Kazinczy,

Szült Török édes anyád. Élted örömbé' legyen.

Ezt a' megbecsülhetetlen embert sokan nevetik. A' ki illy Epigrammát írt, arról el lehet mondani: *quum fluere tutulentus, erat quod tollere velles.* -- És melly szent hazafiúságú Pap! Két Zemplény Vármegyei Prókátor beszéli, hogy Bécsbe menvén 1807. Fábchichot egy Újhelyi születésű Plebánus' asztalánál lelék. Szó eredvén a' Diaetáról 's magyar nyelvről, 's hogy ennek virágzását a' Püspökök ellenzik, Fábchich e' szókra fakadt: B—m én az ő violaszín sapkájokat, ha az hűségtelemné teszi őket a' nemzet eránt. Ő vala az, a' ki azt kívánta, hogy a' Mise is magyar nyelven mondattassék.

Hogy Batsányi Bécsset 's feleségét elhagyta 's Párizsba ment Minister Maret-val, leveledből értettem legegőbb, de már most Prof. Mártonnak tegnap vett leveléből is értem. Irigylem szerencsáját, hogy Párizst láthatja 's tanulhat. Azt látni, és Rómát, én is óhajtottam mindég. 's talán még most is kész volnék útjára. De eltílatni hazám' földjétől, nékem közel annyi volna, mint örökös rabságban élni. -- Minden Iróink közzül egyedül Batsányi az, a' kívül én megfélni nem tudtam. Irtózom útjaitól, mellyeken magának kenyeret és titulust szerzett Bécsben. Báróczytól tudom, hogy Somsich, ki neki 1796. költő-pénzt 's élelmet adott, kéntelen vala őtet *marha-embernek* kiáltozni. Hogy 1803. a' titkos Polizeyba volt felavatva, 's levelek' tördelései körül szolgálta a' Státust, azt talán Te is tudod. — Én 1801. néki német nyelven írtam egy levelet tudományos tudósításokért. 1803ban maga beszéllé nékem, hogy a' levelet bémutatta Gróf Sauraunak, ártatlansága', tisztasága' jeléül; 's Bécsben, mingyárt első látogatásomkor kért, hogy hozzá többé el ne menjek, mert ő szem alatt van. 1804. felbontva 's ismét lepecsételve küldé vissza, postán, 's új boríték nélkül, egy leveletem. — Ki kívánna illy csúszói csúszás által Udvari Concipistaságra jutni! — Hát az mit mutat, hogy az annyira kedvelt anyai nyelv eránt megholtnak mutatta magát! ha talán csak azért hallgatott is, hogy ragyogó sugárban jelenjen-meg egyszerre horizonunkon! Mit az, hogy elég szemtelenséggel birt, a' Somsich Lázár Ad arma, Cives, nobile for-

tium Sangven virorum! ódáját úgy adni-ki, mint a' maga mívét. — Vannak néki is érdemei. 's én azokat nem tagadom, sőt a' hol illik, igen is örömet vallom.

Daykámnak versei eddig Pesten vannak 's kezeidben is megfordultak, — valamint az a' két újságba való czikkely, melyet Kultsár Úrhoz Báróczy 's La Rochefoucauldnom felől e' napokban küldöttem. — (Szeretnék mindent, valamit kieresztek, előbb Veled közleni; mert ámbár bátorságom némelly helyeken nem ér addig, a' meddig a' Tiéd ér: örömet követlek ott, a' hol követhetlek. Nem gyanítod Te, mely tekintetben van énelőttem mind az, a' mi a' te tolladból, 's a' Vitkovicséből és Szemerééből foly; kiknek mindenike saját Gráztízával bir. Hozzám irt leveled ugyan remeklevél). — Várom, mit mond Czinke Úr, 's mit mondhat, ha mond valamit. — Balla Úrnak kérdésére én is fogok felelni: — már kész nálam a' kérdett szó. — Dicső lépés vala az a' Pukyé, ki nekem szoros barátom. Adnak az Egek, hogy ennek a' két hazafinak sok követőjük volnának! Melly kevésbe telik igaz fényt vonni a' Jónak, Eszesnek magára! 'S némellyek azt hiszik, hogy azt csak azon az ezer fnton lehet megvásárlani, melyet *azért* adának, hogy nevek a' törvénykönyvbe menjen-bé!

Válaszom azért is halada ennyire, mert néhány napot Kázmérban töltöttem halálra betegedett Ipan körül, kit nekünk az élet Istene ismét megtarta. Nem képzeled Te, kedves barátom, nem képzelheted, mely boldogságot nyújtott nekem Hymen annyi szenvedéseim jutalmául. Ismerek sok magasztalt házasságokat, de a' melyekre Juvenálisnak egyik verse derekasan reá illik, vagy az, a' mit a' Párizsi lakos La Rochefoucauldnak mond még a' legjobbokról is. Látni kell azokat, kikhez engem Amor csatolt és a' Barátság; látni, mint Döbrentei látta azok szerint, a' miket nekem utolsó levelében ír. Azonban az én boldogságom sokaknak nem volna boldogság. Sophie a' legszebb növésű leány vala, bizarr de épen nem kedvetlen képpel. Bizarr lelke is; de tisztább lelket Éva anyánk oltá nem tereintett az Isten. Őtet első pillantással ismeri minden a' ki látja. A' legjobb nő, a' legjobb anya, a' legjobb gyermek és testvér, a' legjobb ház-asszonya. Nem tudós, de épen nem műveletlen lelkű; merő jóság, 's merő szesz, tettetés és mesterség nélkül. Eggy bizonyos neme a' bolondságnak néki is bolondság. Néki és nekem az egész világ Kázmér és Széphalom, 's ő Seneca nélkül is tudja, hogy nem példa hanem ész szerint kell élni. Ezeket, édes barátom, azért

prom, hogy ismérd azt, a' kit idvezletedre méltóztattál. Érzékenyül fogadta azt, 's ajánlja magát barátságos emlékezetedbe. -- Eugénie és Thalie tudós asszonyok nem lesznek, ha én nevelendem; mert czekeket gyűlölöm: de a' Szépet és Jót érzeni, 's a' hazát és nemzetet szeretni fogják, 's alkalmasok lesznek valaha férjeiket buzdítani, hogy azok a' Virgil szavaira fakadozzanak. -- Élj szerencsésen, becsült, szeretett, sőt csudált barátom! 's ne engedd, hogy barátságunkat bár melly történetek is megcsökkenthessék. --

Szemerénk vette e már a' rezet? Berzsenyi, Kölcsey voltak e már nálad? Daykát mikor kezdik nyomtatni? Légyen gondod néked is, hogy rendelésem szerint nyomtattassék. — Szemerénknek add által az ide zárt czédulát,¹ hogy igazítsa-meg a' Dayka' életében ejtett botlást. Utolsó postával vevém Egerből Gróf Sztáraynének, az anyagi szépségű Eszterházy Eleonorának (Cancell. Eszterházy Ferencz leányának) levelét azon hírrel, hogy Dayka, kilépván a' Seminariumból, elvitte keresztelési-bizonyyságlevelét. És így ott is hasztalan' igyekeztem születése' napját kitanúlni. — Kultsár Urat, kérlek, idvezeld, 's köszönd-meg, hogy a' Wesselényire írt Epigrammát felvette. Örvendek, hogy eránta való tiszteletemnek itt is jelét adhatám. A' Megholtaknak nyújtott tisztelet religiói actus.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 1425.]

1681.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Hogy a Pataki Collegium az Obristlieutenant Szenes Ur Typographiáját kezéhez vette volna, tuttomra nincs. De éppen most indulván újra ezen szerencsétlen Atyánkfia Pére Egerben, nem is foghatom meg, kivel tractalhattak volna iránta, ha nem ha ő maga, hasznát úgy se vehetvén, előttem esméretlen okokra nézve Felesége által bocsájtotta volna a Collegium kezében. Azt tudom, hogy által vételétől csak jó móddal eshetett légyen az meg, a Publicum idegen nem volt. Ha valami van a dologban: haza mentemmel első Consistoriumunkba a Kedves Uram Öcsém kívánságára, a' mennyiben rajtam ál, tekintettel leszek. Most ennél többet Febr. 26dikan hozzám

¹ A gyűjteményben nincs meg.

bocsájtott, 's ma vett Levelére Kedves Uram Öcsémnek nem válaszolhatok.

Szivemből örvendek az én jó barátom meg gyógyulásán. Ha jó Barátink ki hálnak: üres nekünk a világ. Mert a vén Ember sokszori csalattatásai után gyanús, új barátságot nehezen köt. Tisztellye nevemmel Kedves Uram Öcsém. Tisztelem Kedves Grófnőját is. Barátságos favoriban ajánlott vagyok

Drága Kedves Uram Öcsémnek

Pesten 12. Marc. 1810.

alázatos szolgája

Vay József.

Kivül:

de Pest. Monsieur Monsieur François de Kazintzy P. Assesseur des plusieurs Comitats. par Tokaj S. A. Ujhely. à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 175. sz.]

1682.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Mart. 16d. 1810.

Igen kedves barátom!

Egyszerre hozza a' Posta két kedves leveledet, 's egyszerre vele a' Generális Perceptor Sárközy István Úrét is, melynek egy cikkelye felőled szól. — Azt írja, hogy nem ismér; hogy azt hitte, hogy Miklán egy Berzsenyinél több nem lakik; de hosszas tudakozásai után érti, hogy ott egy emberséges és philosophus ember is lakik, kit, mivel nagy csendességben él 's kijárni nem szokott, nem ismér senki. Másfél státióra vagytok, úgymond, egymáshoz, 's ő Téged meglátogat mihelytt reá ér. — Én nem szűkölködöm sem a' Sárközy, sem a' más tanúbizonysága nélkül arra [!], hogy Te milyen vagy és mi a' Te becsed: de minekutána érdemeid és jóvoltod engem tisztelő barátoddá tévének, örvendek, hogy felőled ezeket hallom. Becsültetni a' Jóktól, sőt még a' gonoszoktól is, olly szerencse, melyet nem nézhet hidegen senki, bár maga magának tökéletesen elég. — Én Sárközy Urat sok esztendő óta ismerem, 's becsülöm, tisztelem. Szokolait 1803-ban láttam. Ismerem Vice Ispántokat is,

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

Mind a három méltó, hogy az én Berzsenyimet szeresse, 's tőlök szeretessék. Térek két leveledre.

Édes barátom! Kimondani *nem-javallásunkat* azok eránt a' kiket szeretünk, többbe kerül mint a' gáncsot hideg vérrel szenved-hetni. Örülök, hogy Te nékem ezt a szép bizonyosságát is adtad barátságodnak; de valamint az ollyat magam is tudom tenni, úgy Tetőled nem jó véletlenül. A' barátságnak nincs szebb actusa mint ez, én pedig Berzsenyitől *mindent* várok. — Sajnálod, kárhoztatod hozzád írt Episztolám változtatásait. Némelly sorokban igazságod van — ilyen a': «Venúziumnak kedves új hattyúja» etc. és így megtartom az első dolgozást — de némelly helyedben igazságod nincs; és így ezekben követem érzésemet. A' vers nem próza. Minthogy vers, tehát a' vers, legelső Bedingung, hogy az legyen, a' mi ötlet azzá teszi. Mernél e olly hexametert írni, mellynek hatodik lába nem spondaeus vagy trochaeus, hanem jambus vagy dactylus volna? Bizonyosan nem. Tartsuk meg tehát a' szchemát, mellyet profiteálunk. Némelly sorom ez ellen világosan vétett: tehát a' Schulmann nem helytelenül szól. A' ki nem tudja a' Schulmann kívánságait kielégíteni, írjon prózában. Gesszner jambéjonokban kezdte írni Idylljeit, Ramler kinutatta a' hibákat, 's Gesszner széljebontotta a' jambéjonokat 's átváltoztatta prózává.

catalect.	Nicht den kühnen blut be spritzten Helden,
trochaic.	Nicht das öde Schlachtfeld singt die frohe Muse;
catalect.	Sanft und schüchtern flieht sie das Ge wühl,
catalect.	Die leichte Flöt' in ihrer Hand.

Nem egyik húga, nicht eine der (neun) Schwestern. Non una ex novem sororibus.

Pallászsza a felhőn *nem lejtegette*. Ez annyi mint *tánczolgattu* Jobb e így?

Engeszteljed tehát, *nem engeszteld-meg*. — és

Nyert, nem *győz* — és

De a' kinek mellýében *láng* lobog.

A' *Hermionénk szent tisztelettel* hangzza. Ezt újra dolgozom

Ellenben *Becsülik a' törvényt, ha jó a' törvény; Becsülik a példát, ha szép a' példa*. Már ezt nem tudom, reá vehetem e magamat, hogy ismét felvegyem. Mert nem csak sok spondaeus van a két sorbar, hanem a' két essentialis láb (mint a' dactylus a' hexa-

Hogy nincs | tulaj | don kecsék | hiján,* | midőn | a' szép
 Ifjak | 's leá | nyok' tán | cza | köz | zé rep | kénynyel
 Koszorúz | va lép | a' kopasz | Aná | creon | 's rekkent
 Szózat | tal ő | is dal | ja Kó | must és | Évánt,
 S nevelé a' ** | köz örő | met. En | gem is | kedvelj, | forrón
 Szeretett | hazám | nak hív | fija! Nem | ád azon- | egy bajt
 Suá | da *** | min | dennek. | Szeret | tem a' | nyelvet,
 Buzog | tam én | is ért | te. Neve | met tisz | told 's áldd.

Ezek a' scázonok, ez a' magyarság, ezek az ideák, ez a' görög együgyűség voltanak a' Fábehich karaktere verseiben. Tegnap viradta felé felébredvén kaptam a' gondolatot, und der Spass ward bald fertig. Ez egyszersmind azt is érezteti, hogy a' tribrachysokkal, dactylusokkal 's anapaestusokkal fűzött jambejon úgy hangzik, mint a' bomlott óra verése. Pedig hozzád írt Episztolámban ezt akartam éreztetni.

Feleségemhez írt 's most közlött Ódád gyönyörű darab, igen igen gyönyörű. Annak vallanám, ha nem ötet tisztelte volna is meg. Azt tudni, hogy Psychéd *tulajdonod*, kevélyé teszen; féltem, hogy valamely német Poetából vetted az ideát. Kevélykedni fog vele literatúránk. Felfordulásodat szívesen sajnálom. Úgy jártam én Tatán 1803. Májushan. De nekem bal könyököm contúsiót, orrom bétörést szenvedett, bal . . .¹ észrevehetőképen vastagabb, bal karomat ki nem nyújthatom, orrom bedugult.

Hitted volna-e, hogy Napóleon Bécsből visz mátkát? Nem én. De csak hogy innen vitt. — Micsoda következéseit várod e' házasságnak? — Itt nagyon elnémultak a' kik a' Corsicánust szidalmazni szerették.

Márton József leveléből tudom, hogy minister Marét, ki Batsá-nyinak Kufsteinban 1796. szomszédja volt, vele fordította a' Proclamátiót, és hogy ez egy Hungarus ad Hungarost-t is írt. 'S ezért nem mervén a' béke után Bécsben maradni, ellódult láb alól, 's itt hagyta feleségét. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

* Es fehlt den Versen nicht an *eigenem* Reiz.

** Elisio.

*** Sváda. — Kazinczy F. jegyzetei.

¹ Itt egy szó olvashatatlan a' papir elvágása miatt.

1683.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Márt. 16d. 1810.

Döbrentei Gábornak * Kazinczy Ferencz

baráti szíves idvezletét.

Nagyérdemű barátom! engedje az Úr mondanom, hogy a' kék papiros az Úr szeménck nem könnyebbségére fog lenni, hanem kárára; sokkal *meredtebb* nézést kíván; pedig épen azt kell kerülni annak, a' ki szemei gyengesége ellen panaszkodhatik. Egykor nekem is az vala bajom, elgyengítvén Patakon szemeimet az által, hogy néha négy gyertyát is meggyújtottam, és úgy rajzolgattam architektúrai darabot és kívált Perspectivaiakat. A' kék papiros, mellyen ezen gyengeséget tapasztalám, valóban csak nem megvakított, 's vissza tértem a' fejérre, 's egy ideig *gyertyándl* nem olvasván, 's annyival inkább nem soha *fekve*, ez az orgánom annyira megtért, hogy eggyel sem birok erősebbel. Az Argant' lámpája felette szerencsés találmány, akárki mit mondjon: fénye nem *lobog*, 's az Író nem kénytelen a' tűzbe belé nézni, mint az kénytelen, a' ki *koppantóhoz* nyúl. Még azt tanácslanám az Urnak, hogy a' lámpa ernyőjét fel ne tegye, és szemét ne tartsa árnyékban. Nagyon árt az a' szemnek, midőn a' setét után hirtelen fény éri. Mint mindenben, úgy itt is, a' kényeztetés sokat árt.

Én az Urtól, édes barátom, még féltetni fogom utoljára Sophiet, mert arra valaminth ifjú esztendeimben, úgy most is igen hajlandó vagyok. Nagy hálával tartozom az égnek, hogy ettől a' Daemontól házasságom óta még soha nem retteghettem 's soha nem rettettem. Az engem a' legszerencsétlenebb emberré tehetne. 'S megtörténhetik, hogy épen az ettől való félelem tett oly hív és jó férjje.

Én tiszta vagyok minden értelemben. A' ki nem az, maga az oka szerencsétlenségének, 's édes jutalma házassági virtusomnak, hogy valakik engem szeretnek, Sophiemat is mind igen szeretik, és

* Daykára Subscribenseket széd [!] Kultsár által Kis István. Az Ur nevét, 's a' Comtesse Carolináét 's a' mi Lajosunkét, a' Kis Sámuelét 's Tőkés Urét bátor valék felírni neki. — Kazinczy F. utólagos jegyzete.

többnyire ő is mind őket. Az Úr különösen ezeknek számokból való, és annak ugyan kimondhatatlanul örvendek. Nagyon köszönöm az Úrnak, hogy velem a' mi kis Lajosunkat ismérteti. Bölcsen cselekszi az Úr, hogy ötet gymnastikai foglalatosságokkal erősíti. Mint az emlékezetet erősíti a' gyakorlás, úgy erősíti a' testet is. Ne csüggedjen-el sem maga a' mi kis barátunk, sem a' Grófné. Hány példa van az Angolnál 's a' régi görögök közt, hogy a' ferdés és munka erőssé tette a' gyenge testet! Kivált a' fej feresztését vélném igen hasznosnak, melyet naponként kellene cselekedni, minthogy a' testet egészen megferesztetni sokszor lehetetlen. Az Európai Annálisokból tudom, hogy Napoleon az Auszterliczi nagy napon is ferdett, és ferdő kádjából dictálta az akkor nap' elestek' özvegyeikhez 's fijaikhoz azt a' nevezetes kegyelmes végezést. Lakó szobájában nincs egyéb új meuble, hanem egy tripos, mellyben fejét úgy mossa, hogy víz alá dughatja az egész főt. — A' Muzsika felől való czikkelyt is tökéletesen javallom a' levélben. Az azt mutatja, hogy az Úr igaz és értelmes barátja kedves tanítványának.

Az Úr nem vette észre az *Erdőben*, hogy én a' hiatust mindég elidálom magyarban is. Ezt kifogás nélkül fogom mindég követni, kivéven az *is* particulát, 's néhol a' *de*, *ha* etc. és a' hol az értelem azt kívánja, hogy a' szónak (német értelemben) tónust adjunk. Ezt: és ha enyhülsz lyánykád' neve' zengésére, sóhajtozzd, én úgy scándalom: és h' eny | h'ülsz lyány | kád' etc. Az és h' eny | tehát spondeus.

A' *hajnali fényre futok*-on való felakadását nem nézem az Úrban theologiai spiritusnak — mentsem attól engem Isten! — hanem csak annak, hogy az Úr rettegne Menschlichkeiteneket látatni. Olvasta e az Úr Göthének Elegiáját? Göthe ugyan a' mint tudva van felőle, nem rettegett gyümölcsöket szedni a' jónak és gonosznak tudásának fájáról: mind azáltal nagy kedvem van hinni, hogy ő, Rómában mulatván, nem űzött szerelmet és még is az Amor triumphusát énekli. Und der Barbare beherrscht römischen Busen und Leib. Így végzi egy Elegiáját. Versben énekleni, versben vallani larcinjainkat nem rút. Az én Ifjam olly modeste vallja azt a' *hajnali fényre futok*-kal, hogy ötet ezért talán még Théréz — az erkölcsnek legszebb leánya — is szeretni fogná.

A' csintalanul lopdosott *csókokat* az én ifjam szabadon vallja, 's dicsekedve: de azt, a' mit a' *nemesebb agyagból gyúrt* soha sem űz lepel nélkül, arról nem vonja félre a' fátyolt, azt csak kitalál-

tatja. Én alig ha titkosbb boldog órákat is nem festek még. A' festés iskolájában nem mind botrántoztató az, a' mi az a' természetben.

Göthe eránt megszólítottam Halmágyi Lászlót, hogy írjon a' Grófnénak kitől kell által venni. Sajnálom hibám nélkül való elkészítet. Comtesse Caroline jobbat nem olvashat, 's nagyon sajnálnám, ha Göthét minden német írók felett nem szeretné.

Az Úr Borsi Sapphicusáról nem mondhatok elég szépet. Gyönyörű kis darab, 's hízelkedő Compliment a' nélkül hogy a' tömjén fulasztana. Az illy darabok kedvesek nékem egyedül. A' magasztalás csak pirit, és attól futok. Már egynéhány ilyen tömjént löktem-el. — A' kis Epigrammákra én is azt jegyzem meg a' mit Vitkovics. Nincs eléggé köszörült hegyek, nem elég éles benne a' point. A' két fabula igen jó. Vitkovicsnak vannak igen igen jók. Ez a' mező ugarban van nálunk. Örvideni fogok, ha műveltetik.

Ha levelemből nem ismeri az Úr Wesselényire írt Epigrammát, úgy azt a' Kultsár leveleiből fogja. Ezért én már sok felől igen csapodár complimenteket kaptam. Nem ezeknek örvendek, noha ezek is kedvesek, hanem annak, hogy W[esselényi]t megtisztelhettem, és félre nem értett, érteni nem akart atroxságát vindikálhattam rágalmazói ellen. Kivált Cserey telte jónak Epigrammát. Sokaknak kedves a' Báróczyra írt is. De a' *Gallyával* a' Kultsár leveleiben nem egyéb mint folt. Nem vala szabad megneveznem azt a' fát, a' melly Báróczinak koszorút ada. Az Úr Grófnéja tudja, *mi* az a' fa. — Tegnap éjjel Fábchichra csináltam egyet. Olvassa csak az Úr Pindarusát, 's látni fogja, hogy az ő versei olyak, a' mellyek sokaknak nem tetszhetnek. Én sem szeretnék olyakat írni. Az ő nevetőit is meg akartam némitani. A' Fábchich manierjában írtam reá egy verset Scazonban.

u — — — — — — — — — — — — — —	u — — — — — — — — — — — — — —	u — — — — — — — — — — — — — —	u — — — — — — — — — — — — — —	u — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — —	Ez a' Schéma.
---	---	---	---	---	---	---------------

Fabchich | vala ne | vem . . .

[Stb., mint az 1682. számú levélben.]

Ezek a' scasonok, ez a' magyarság, ezek az ideák, ez a' görög eggyűgyűség egészen festik a' szegény Fábchich characterét, mint Íróét.

Ez az első és utolsó Scázon, melyet valaha irtam és fogok. Olyan a' schéma mint a' bomlott óra' verése. Kiadott verseimmel az Úr azt teheti a' *mit tetszik*. Kicsoda Gróf Haller Zsigmondné, ki érantam úgy annyira kegyes? Fesse az Úr, kérem. Csókolom az Urat 's tanítványát egész barátsággal, 's a' szép Grófné kezeit. Ajánlom magamat becses barátságába.

Batsányit Kufsteini szomszédja, Minister Maret, arra vette, hogy a' Napoleon Proclamatióját fordítsa, 's Hungarus ad Hungaros íráskát írt. Meg lévén kötve a' béke, futott Párisba, 's Bécsnek hagyta vén feleségét. — Melly következéseit várja az Úr a' Párisi menyegzőnek? 's hitte e' ezt?

Tökés Urat szíves barátsággal tisztellem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1684.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy Erdemű Drága Tekintetes Ur!

Más nap hozzá fogtam a vers íráshoz, hogy a Tekintetes Ur biztató Levelét vettem. Imé kész a munka, és közlöm ezennel a Tekintetes Urral. Méltóztassa a Tekintetes Ur azt tselekedni vele, a mit legjobbnak tart, vagy a mit tettzik: mert tudom, azt tettzik vele tselekedni, a mi az én állapotomhoz képest legjobb. Prof. Sipos Ur szeret anonymus lenni, nekem pedig az ellenkező hasznosabb. Nem tudom, ennyi verset kiadnának é az Ujságban fizetés nélkül. De az alkalmatosság az egész országot interessálja, tehát gondolom, megfogják azt tselekedni. Mint tettzik, vagy nem tettzik a Tekintetes Urnak ezen munkátska, ne terheltelessék nekem kinyilatkoztatni, akkor osztán a világ ítéletére keveset fogok halgatni. Még itt senki se tudja Prof. Sipos Uron kívül. Az után vettük észre, h. a Prof. Sipos Ur Elegiájában a Padus priorja longa, pedig igazán brevis. — Lehetett volna helyébe Tibrist tenri; de már késő. — Ugy tettzik, hogy irtam már a Tekintetes Urnak, hogy a küldetett porzó nekem semmiben nem került. Ajándékozta azt a Bthecarius. Többire magamat

tapasztalt szíves gratiájában bezárván, allandó tisztelettel maradtam
S. Patak. 21. Mart. 1810.

A Nagy Érdemű Drága Tek. Urnak

alázatos tisztelője 's kész szolg.

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4-r. 174. sz.]

1685.

Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Méltóságos Ur,

különös tiszteletű Barátom!

Nem kezdem mentséggel Levelemet, hogy a' Mlgs Urnak még
a' Nyáron vett Levelére mind eddig nem válaszoltam, mert környül
állásom meg gondolása elég mentségem. Azt se szándékom le írni,
hogy kit és mit vesztettem-el: mert bár a' gyermeki szeretet' színé-
vel festeném is le, tsak halavány vonásokat tehetnék valóságához
képest, a' Mlgs Ur érző szívére bízom én azt.

Azon Epigramma, melyet a' Mlgs Ur Enniusi Lélekkel írt, 's
melyből Atyámnak tökéletes esmérte- látzik ki, nagy vigasztalást
nyújtott én nekem, azt tapasztaltatván véllem, hogy az Atyám' való
érdemeit, melyeket oly sokan az irigység által meg vakíttatva látni
nem akartak, egy fel emelkedett Lélek meg ismerte, azon háládatos-
ság, melyet az én bennem szült, soha is szívemből ki halni nem
fog, 's a' Sir se leszsz végső határa. —

Két kérés foglalatya Levelemnek, az első ez: Szegény Atyám-
nak temetési pompáján, mely esett Kolosvárt Januar 7ik Napján,
egy Orátio 's egy Praedicatio tartatott: itten az a' szokás, hogy az
efféle munkák ki nyomtattassanak. Ez a' két munka szép volt ugyan,
kivált az Orátio elinés mondásokkal bővölködött; de nem követte
tántorodás nélkül azon szűk ösvényét a' halotti orátioknak, mely a'
hízelkedés és motskolódás közt vezet: az elsőt kerülve, a' második-
ban esett, a' hól gyógyítani kellett volna, újjabb újjabb sebeket ejtett;
mert az Atyám felett, azon színlés nélkül való, tántorithatatlan
hazafi, azon erköltsiség' valóságos fel szentelt papja felett, nem kap-
ván materiát az orátiora, hibáit (mellyeket, ha szándékunk, akár
kiben is kapni könnyen lehet), kezte keresgélni 's azokat tranchirozta:
nem felelvén meg tehát ezen munkák a' tzélnak, hogy a' meg holt-

nak tiszteletére 's a' gyászolóknak vigasztalásokra légyenek, bajos ki nyomtattatni, de hogy egyszersmind az Orátor 's Predicator meg sértése el-kerülődjék, kedves Anyámnak némely versekkel 's Atyámnak képével való ki nyomtattása a' tzelja, hogy azok által a' két munka hibái, a' mennyiben lehet, takartassanak el. Ebben parantsolt kedves Anyám, hogy a' Mlgos Uról bátorkodjak tanácsot kérdeni, mi lenne gondolatytya ez iránt. --

A' második kérésem az Atyámnak való emlékeztető, mert 'Sibón lévén a' régi Kápolna mellett kriptája, felében kedves Anyám egy; hat oszlopon álló Tempel közepében egy emlékeztetőt akar tétetni, melynek, valamint a' Tempelnek, úgy az emlékeztetőnek 's az arra menő inscriptionnak is műyenségéről a' Mlgos Ur jó izlését kérjük segedelműl. Ezen két kérés vala foglalatytya Levelemnek; de még egyet, minek előtte bé végezném azt, a' Mlgs Urnak Anyámnak írott Leveléből úgy látom, hogy az Atyám' élete 's halála felől V. Ispány Laskai Sámuelről tudakozódott; ezen emberről igen sokat írhatnék; de érdemes kívánok néhai Atyámhoz lenni, 's a' Boszú állás kívánóságának még tsak színét is el távoztatom, ama Véghetetlen Bíró el fogja igazítani, tsak anynyit írok tehát ezen emberről, hogy a' Mlgs Ur nem jó helyt tudakozódott; hogy pedig a' Mlgs Ur tiszta kűtfőből merithessen, mely igen ritka Erdélyben, szegény Atyámnak többnyire mind ellenségei lévén, méltóztasson ezen dologban Ifj. Pataki Mósestől tudakozódni, a' ki 4 Esztendőtől fogva mellettem van, Atyámat tökéletesen ismerte, 's minden részre hajlás nélkül tudósítani fogja a' Mlgs Urat.

Méltóztasson engemet a' Mlgs Ur Barátságában (melyre ugyan érdemetlen vagyok, de magamat érdemesíteni egész igyekezetem) meg tartani.

Mlgs Ur, különös tiszteletű Barátom

Méltóságodnak

'Sibó 1810. 21ik Mart.

alázatos szolgája, Barátja

Ifj. Wesselényi Miklós mpr.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1686.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 22. März 1810.

Theuerster Freund,

Seit einer Zeit befinde ich mich nicht wohl, und es ist das erstemal, dass ich heute, nach dem ich bettlägerig war, ausging. Ich glaube meine Unpässlichkeit rührt von meinen hämorrhoiden [her], denen ich seit meinem 21ten Jahr ausgesetzt gewesen bin. Der fatale Frühling, dieses unbeständige Wetter hat auch auf meinen ziemlich geschwächten Nerven viel Einfluss.

Ihren Brief vom 9. März brachte mir die letzte Post, zugleich mit dem Januar Hefte der Wiener Annalen. Dieses Heft fiel ziemlich mager aus. — Von Ihnen wird es wohl nichts anders als Almarich etc. Recension und den Necrolog von Porkoláb aufgenommen haben.

Auf Schnellers Werk, so wie auf Göthes, hat es mich attent gemacht; ich wünsche beyde zu erhalten. Das von Schneller hat eine schöne Idee aufgefasst. Schade, dass so ein Werk in unseren Ländern gedruckt ward!

Ich wünsche der schmeichelnden Erwartungen des Herrn Dr. Sartori werth gefunden zu werden. Für diessmal weiss ich nichts, was einer Anzeige in den Annalen werth wäre. Dass aber Dayka's Gedichte dort gewürdigt werden möchten, das ist einer meiner ersten Wünsche. Meine la Rochefoucauld sah ich noch nicht. Herr Geistinger hat mit mir so gehandelt, wie ich es nicht erwartet habe. La Rochefoucauld ward bey dem ehrlosen Haykul nach zwey Jahren Verziehen erst dann fertig, als der Feind bey Regensburg schon siegte. Die exemplare konnten nicht übernommen werden. In Aug. oder Jul. schrieb mir Geistinger, er höre la Rochefoucauld sey bey Haykul ganz fertig. Er biethet mir 500 f. für die Auflage. (500 Druckp. und 25 velin) und zwar 300 f. in Geld, und 200 f. in Büchern. Ich war froh mich davon débarassirt zu sehn, und ging ein, doch bat ich ihn, dass er die Druckkosten ganz tilgen und von Gerstner die zwey Vignette übernehmen und ihn zahlen möchte. Da diess mehr als 300 f. beträgt, so würde der Überschuss von der Summe, welche er mir in Büchern zu geben sich anbot, abgezogen. Er schrieb mir nichts mehr, und ich erfuhr von andern, dass la Roche-

foucauld p. 4 f. 40 xr verkauft werde (diess ist enorm, aber es geht mich nichts an), und nur eine Vignette habe.

Aus der Recension in Kultsárs Blättern sehe ich auch, dass er meinen Titel: *Gnómáji*, in *Maximá(j)i és morális Reflexió(j)i* umändert hat.

Ich kenne Geistingern nicht, aber dieses Verfahren spricht nicht zum Vortheil seiner Einsichten. Er hat durch seinen Titel vielleicht machen wollen, dass man die ungrischen Übersetzungen für die des bekannten französischen Werks erkenne. Was würde aber Schulz gesagt haben, wenn sein Verleger, ohne seinem Wissen, seinen Titel: *Saetze aus der höheren Welt und Menschenkenntniss* so übersetzt hätte: *La Rochefoucaulds Maximen und moralische Reflexionen*? Schöner Titel eines ungrischen Werks, der aus drey fremden Wörtern zusammengewebt ist! Über diess ist ja *maximái* und *Reflexiói* ebenso fehlerhaft und unrichtig als *maximáa* und *Reflexióa*. Ich muss gestehn, dass ich auf den Verdacht gerathen bin, diess habe ich dem Herrn Prof. Márton zu verdanken, der ein sehr achtungswürdiger Mann seyn mag, aber zum Professor der ungarischen Sprache ebenso geeignet ist, wie Saul zum Könige. *Dedit nobis regem in ira sua*, soll es in der vulgata stehn. Ich habe wider Geistingers That protestirt in den Blättern des Kultsárs, und wünsche, dass Kultsár den Aufsatz einrücke, ehe das Werk in den critischen Blättern recensirt wird. — Spassig ist auch die Bemerkung des Kultsárs, die französischen und deutschen Texte seyen denen zu lieb aufgenommen, welche französisch lernen wollen. Der gute Mann mit seinem Scharfsinn! Diese zwey Texte liess ich abdrucken, damit unsere jüngeren Schriftsteller die Vergleichenungen zwischen den 3 Sprachen Schritt für Schritt machen und einsehen können, wie wenig ausgebildet unsere für *vollkommen fertig ausgeschriene Sprache* sey, und also Muth fassen, der praecision und élégance die Umschreibungen aufzuopfern; denn noch neulich lehrte uns Professor Czinke, ein Mensch, der noch weniger wie Márton dies zu seyn verdient, hogy szó elég van a magyar nyelvben etc. etc. und diess eben damals, da Consiliaire Franz Puky und Anton von Balla 50 f. prämium auf die Worte spiritus und universalis, universitas etc. setzen.

Auch schickte ich an Kultsár Báróczys Nekrolog. Dass er mein Epigramm an Wesselényi (der Name wird diplomatisch mit zwey ss geschrieben, aber so ward er nie ausgesprochen) so wie das Epi-

gramm an Báróczy aufnahm. — Bald schicke ich eins auch über Fábchich, den ich 1808 ein paar Stunden sah, und lange vorher schon mit ihm in Briefwechsel stand. Einen ehrlicheren Mann, einen für das Aufblühen der Sprache mehr eifernden Patrioten, einen toleranteren Priester sah ich nie, und doch war sein Styl wie seine Religion und Philosophie so ein bizarres Gewebe von schönem und nicht schönem, dass Fábchich auch nur wegen seiner Originalität einer der merkwürdigsten Erscheinungen genannt zu werden verdient. Mein Epigramm auf ihn ist ganz in Fábchichs Manier, das Schema ist Seazon, vollgedrängt mit tribrachen, dactylen und anapästien, welches einen widerlichen numerus gibt; ich zwang die Gedanken in die poetische Füsse hinein, wie er, affectirte den Dorisch transdanubianer dialect, viel Rauhes und griechische Simplizität. Ich schrieb an Már Péter, Prediger in Raab, und bat ihn um notizen aus Fábchichs Leben. Habe ich diese, so will ich sie dem Kultsár schicken, und Ihnen mittheilen.

Napoleons Heurath hat auch in Ujhely viele Gemüther umgestimmt. Ein paar Assessoren ärgerten sich vor 2 Monaten über mich, dass ich Unfall bey diesem Krieg prophezeiht habe, und detorquirten meine Worte so, dass ich befürchten konnte, ich würde zur Verantwortung gezogen werden können. Aber als ich vor 10 Tagen in die Session kam, neigte sich einer dieser zweyen zu mir hin, und sagte exultirend: Bezzeg most van már jó! — Bischof Szabó stand bey einem Mahl auf, und trank diesen toast: Európának Hérósa, a' nagy Napoleon etc. etc. Wir speisten bey Consil. Horváth László. Szirmay (Hofrath) sprach über diese Heurath; ich sprach absichtlich, um mich vor Denuntiationen sicher zu stellen. Es ist unter uns, die wir hier sitzen, allgemein bekannt, wie sehr ich bey dem Ausbruch des Krieges zitterte und das Unglück in voraus sah. Ich sah in Napoleon den Mann, der noch Jeden, mit dem er stritt, zermalmt hat; es schien mir also gewagt zu hoffen, dass *diesen* wir schlagen sollten. Man wollte mich nicht verstehen, durch ein paar Kurzsichtige war ich in den Verdacht gezogen, als habe ich Wünsche, die ich bemänteln muss. Nun frage ich die jó Hazafiakat, die mich für rossz hazafi ansahen, ob sie sich erfreuten, als sie den Feind bis Raab vordringen, unseren Monarchen und die ganze Familie fliehen, und einen Theil der Monarchie abgerissen sahen. Leute, die nicht lesen und lernen, Leute, die Zeitungen und Landkarten nicht halten, wollten uns weiss machen, Russland stehe uns bey, und sey wider

Frankreich, England habe eine starke Expedition in Archangel niedergelassen, und dadurch Russland gezwungen seine Armee aus Gallizien zurück zuziehen, und Russland schloss doch mit Oesterreich, nicht mit Frankreich Frieden. Hofrath Szirmay und Boronkay nahmen das Wort, ehe ich zu Ende war, mir aus dem Munde und sogar Consil. Horváth sagte: bár úgy volt volna, mindnyájan azt óhajtjuk, a' mint Uram Öcsém óhajtotta tavaly. Dann wandelte mich die Lust an zu fragen, ob mein Neveu den Napoleon noch das Hurenkind nennt, und ob unser Obergespann noch sagen würde: tausendmal bin ich bereit zu sterben, wenn ich nur dem Napoleon zwey Stunden lang vorhalten kann, er sey ein Hundsfoth. und Hofrath Szirmay schrie: Ja, wahrlich, auch ich war gegenwärtig als er das sagte. — Solche Dinge thue ich nicht *ohne Absichten*.

Hofrath Szirmay arbeitete im vorigen Jahr zwey Werke, die er in der Széchény'schen Bibliothek ablegen will. Historia Jacobinorum Hungaricorum 1794. — 2.) Acta Conventiculi Onodiensis 1707. Man muss lachen, wenn man sie, besonders das erste liest, und fragen, ob er das, was er schrieb, auch glaubt? Zu dem erstern mache ich mit seiner Erlaubniss, ja auf sein Verlangen einige Glossen, die er keck auch dem Graf Saurau'sch. Departement vorweisen mag.

Déczy und sein dritter Mitgehilfe Pánczél haben sich entzweit. Pánczél klagte den Déczy an, er sey französisch gesinnt, und habe eine Proclamation des Erzherzogs Karl untreu übersetzt. Um den Déczy zu stürzen, machte er eine gemeinschaftliche Sache mit Márton, der (so wie Görög) nicht verschmerzen kann, dass Déczy durch Somogyis Protection dem Hirmondó ein Ende gemacht. Márton und Déczy klagten auch bey mir. Die ung. Canzlei declarirt den Déczy schuldlos: unterdessen glaube ich doch, dass Márton, der Favorit Görögs und des Hofes, ihm den Nacken bricht. An Márton habe ich schon geantwortet: nun will ich es an Déczy thun. — Auch Déczy schreibt mir, dass Batsányi mit Maret nach Paris ging. Ich wünschte seine Proklamation und das Hungarus ad Hungaros zu sehen. Wir alle, die wir diesen Menschen kennen, begreifen nicht, wie der Mensch in Wien auch nur erträglich hat befunden werden können, und wie eine Gabrielle Baumberg einen so steifen, eitlen, in sich verliebten Menschen, hat lieb gewinnen können. Man lese Ányos's Vorrede und Anmerkungen, man lese diese zu die [!] Gedichte seines Weibes; man sehe seinen Gang, Stellung, Gebärden. Kreiß Professor in Pesth

hörte den in dem Hause des Abafi 1794 aufgeführten über Kant's Philosophie so arrogant sprechen, dass er beleidigt, dass ein Idiot in *seiner* Gegenwart süffisant von Philosophie spricht, ihn so abor-diren musste: *Junger Mann!* etc.

Mit erster Gelegenheit erhalten Sie das Geld für Sallust und Sipos's Brief von Kaestner. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1687.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, 22d. Mart. 1810.

Különös bizalmú drága jó Professor Úr!

Nagy tekintetű Barátom!

Halálra betegedvén az öreg Herder (Weimari Superint.) 's olly kínokat szenvedvén, mellyek néki egész philosophiáját felforgatták, arra kérte fiát az orvost, hogy mondjon néki valami olly nagy gondolatot, hogy az elfoglalván lelkét, teste organumait tompítsa-el a' fájdalom' érzésére. Mikor ezt először olvastam Herder életében, meg-hökkentem, 's az Úrnak Prof. Úrnak, 's a' Kézy barátunkénak levelét vévén, tökéletesen érzem most. De betegségen egészen eltűnt egy néhány szempillantásra. Most koránt sem érzem magamat azon rosenfarbig kedvben, mint akkor valék midőn utolsó csintalan levelem írtam. Az a' divina particula felette nyavalyás dolog lehet, hogy a' testet egy két rosszúl concurráló atomussa így meg tudja változtatni. De nem pajkoskodom, mert Prof. Úr talán az én fellövellésimet seriumoknak vészi.

Levelemben a' Belzebub az égre provocált, 's Prof. Úr azt kérdi, ha renunciált é az idealismus az égnek? nem dévajkodom tehát, serio felelek: a' meggyőződésnek legfényesebb világa győzött, meggyőzött engemet a' felől hogy nem az az ész az igazi ész, a' mit a' vulgus néz észnek, hanem valami fenntebb valóságú ész. Hogy az Úr, prof. Úr ne csak higje, hanem érezze is hogy igaz a' mit magától mondok, ide teszek egy néhány czikkelyt.

1. Animadvertetbam circa ea, quorum veritates non facile investigantur, nulli rei minus esse credendum, quam multitudini sufragiorum etc. Cartesius.

2. Depuis que Voltaire a mis la philosophie à la portée de tout le monde 's a' tv.: Anonimus.

Miolta Voltaire a' philosophiát ollyanná' tette, hogy azt a' közember is megértse — 's így a' melly a' közember eszével is megfér — azolta az eszes ember nem kap rajta.

3. A' magyar nyelv prof. a' Pesti universitátnál Czínke Ferencz, azt írta a' Kultsár újságába, hogy a' mostani magyarok írásaiába lát mesterséget, (die Bildungskunst) de nem természetet; eddig talán sajtó alatt a' felelettem ehez a' nyavalyás professorhoz a' ki nem tudja, hogy a' mesterségnek nem az a' természete van a' mi a' kívülvilágnak. Az aestheticus hosszan magyarázza, hogy portraitet nem úgy kell festeni, mint a' hogy azt a' tükör adja vissza, — 's azért hogy a' Rafael, Guido fején olly színeket lát a' tudatlan, a' mik nincsenek a' festett ember eleven fején, nem következik hogy a' festés hibás, sőt úgy volna hibás, ha nem úgy volna festve. —

Illyen ez a' kis leczke is.

4. Werke des Geistes und der Kunst sind für den Pöbel nicht da. Goethe.

— in der wahren Schönheit findet sich etwas, das gemeine Seelen nicht bewundern können. És ez a' harmadik eggy kis változtatással.

A' vulgus eszére én azt jegyzem meg, hogy midőn Helvetzius a' maga munkáit írta — minthogy az ő munkái mind schlechte Vernunfta vannak építve — meg sem álmodta, hogy azokat a' világ, és maradék merő igazságnak ne hidje, és ne vegye. 'S íme az akkori világ ugyan alkalmasint annak vette, de a' mostani szörnyen kaczagja a' szegény Helvetziust, — 's én is kaczagom.

Neutralisáltatván az idő az aequinoctium által, nincs mentség a' templomba járásra, télben hideg, nyárban meleg, ősszel, és tavasszal pedig sár. Markalf nem lelt egyenes fát az erdőben, mellyre magát kedve lett volna felakasztani.

Nekem annyi kint, szenvedést adott a' providentia, hogy nem szükség magamat olly predicalók által, mint a' millyen — azok szerint miket hallok — I. Uram, megkínóztatnom. Jókat mint Cleymann én is örömöst hallgatok; — ne térítsen e' pontban Prof Úr. mert bizon semmi se lesz belőle.

Prof. Kézy Úrnak levelére külön nem felelhetek, mert nem tartóztathatom soká a' levél meghozását, és még előbb gondolkoznom kell, mint hozzam leginkább publicitásba, hogy a' darabot igen igen szépnak lelem, az az én gondom. Nem titkos utakon teszem azt, hanem világosan; mert titkosan küldve el sem juthat oda, s bajba is hoznám magamat. Annyit előre mondhatok, hogy praesentáltatni fogom a' franczia követnek.

[Megjelent az 1846-ki kiadásban Lápcsében.]

1688.

Sipos Pál — Kazinczynak.

22. Márt. 1810.

Tekintetes Ur!

Tiszteltem legujabb levelét annyival nagyobb köszönettel, mivel reggel 4 órakor volt irva, és így némű némű áldozattal volt egybe kötve, a' mint azt is «quod non simul és sem» azon hajnali időhöz referalom, melj alatt a' levél készült el.

Jókor esik egy pontra jegyzést tennem, mert éppen aequinoctium körül járunk, melj a' téli és nyári időt neutralizálja — kétség kívül a' templomba való járásnak, vagy inkább nem járásnak sints mentsége ilyenkor.

De nagyobb az, hogy a' Belzebub az észre provocal: hát az Idealista renuntziált e az észnek? Látom én, hogy a' házas embert nehéz az empirismusból ki vetni, mint a' Pesti Hetzbe lévő néhai orosz lányt a' Vatzkából. Der Boden muss ihnen benommen werden, dann werden sie sich schon von sich selbst zu erhalten wissen. Az embert csak az ellenkező dolgok kergethetik bé magába, hogy mea virtute me involvo, mondhassa.

A' Napoleon házassága mozgásba hozta a' pennákat. Kézy Professor Urtól értém, hogy Professor Nagy Ferencz Ur is tsinálja, Blumauerként szállván, a' vers írás kereszttyén lévő feszületet magából, de nem tudhatni még többet annál, hogy deák versek készülnek — küldi Professor Kézy Ur is a' szép Epithalamiumát, meljbe Virgil lélegzik valósággal. — Én sokkal többet és jobbat tartok a' poesisről, mint sem magamat poetának merném tartani; de még is szégyelleném jobb deák mint magyar vers író lenni Magyar létemre, azért is kedvem érkezett, hogy egy lieblings materiámat adumbra!

jam magyar versekbe, melyeket accludáltam, hogy a' melj impressiot tsinált a' halottas vers, excusáljam ez által.

Azonban a' Materia közt és az én időm közt olj szembe tűnő Contrast van, hogy palam publice szégyelleném auctora lenni ezen versnek. —

Alig hiszem már mikor lessz szerentsém személjesen tisztelni. Betses Favoraiba ajánljva vagyok

a' Tekintetes Urnak

S. Patak 22. Márc. 1810.

alázatos szolgálja

Sipos Pál mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1689.

Kazinczy — Balogh Sándornak,

Fő Tisztelendő Balogh Sándor Apát Úrnak

Kazinczy Ferencz

a' legszívesebb tisztelet' idévezletét.

Nagy fényű Férjű! Fábchich, Neked is barátod, 's az énné-kem is, elaludt örökre. A' nemzetnek javára élven, illő, hogy emlékezete tisztelettel adattassék-által a' jövődő kornak, és hogy azok, kik rövid látásból gúnyolták, nevették írásait, mivel azok nem voltak simák, oktatást végyenek, 's az érdemet becsülni megtanulják. Örömet vállalnám én magamra e' tisztet, ha Fábchich barátságába nem fogadott volna is: mennyivel inkább kell ezt most cselekednem, minekutána jóvoltával dicsekedhetem. Kérlek nagy tisztelettel 's bizodalommal, méltóztassál nekem e' végre élete' folytáról olly tudósításokat küldeni, a' mellyeket használhassak az említett végre. Széphalom Zemplénynek Gyűlés-tartó Városához, *Sátor-Alja-Ujhely*hez egy órányira fekszik, 's leveledet postájáról fogom venni. Azt óhajtom nevezetesen tudni, hogy Aeschylusa, Sophoclesc 's Euripidese, kiket fordított, hol találtnak: mert azoknak kiadásokról illik gondoskodnunk. Ámbár a' Fábchich írásaiban sok igazítani való vagyon: én azt itélem, hogy azokat, Originalitások miatt, minden változtatás nélkül kellene kiadni, 's egészen olly formában, mint Pindarus; hogy munkáji egygyütt állhassanak Könyves-Gyűjteményeinkben. —

Bátorkodom véled közleni azon Epigrammát, mellyet kevés napokkal ezelőtt az ő képéhez írtam. A' scázon nekem nem kedves

szchémám, 's jambejonaimat nem szeretem eltarkázni a' tribrachysi, anapaestusi 's dactylusi lábakkal: de a' Fábchich verseihez épen ez illet.

Fábchich vala nevem. A' kegyes Múzsák zörgő...

[Stb., mint az 1682. számú levélben.]

E' sorok alkalmasint festik Fábchichnak mind érdemét, mind magyarságát, mind verseinek darabosságát. —

Élj szerencsésen, nagy Férjfiú! 's teljesítsd kérésemet. Széphalom, Mart. 22d. 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 214. sz.]

1690.

Kis János — Kazinczynak.

Soprony, Martz. 24dikén, 1810.

Kedves Barátom!

Ideje már egyszer megszóllamlanom, a' kit a' három vagy négy utóbbi hónapokban a' felette sok betegek nem tsak minden barátimtól, hanem a' keresztyén vigasztalásokon 's halotti elmélkedéseken kívül tsak nem minden foglalatosságoktól is elvontak. Utolsó leveledre pedig annyival is inkább kellett volna sietnem felelni, mint-hogy azzal visszafizethetetlen gyönyörűséget szerezvén, kötelességemmé tetted legalább annyit a' mennyit lehet háládatos szívvel fizetni az adósságból, 's készségemmel pótolni valamennyire azt a' fogyatkozást, melyet tehetségeim látnak.

Legelsőben is hadd pereljek Veled. De ugyan miért kellett ditsőséged eránt olly igen érzékenynek 's elméd' szüleményei eránt olly igen érzéketlennek lenned, hogy ezeket elégethessed. Én, Barátom, általában nem vagyok egy értelemben azokkal, a' kik attól félvén, hogy talám félben lévő, vagy egészen ki nem tsínosított munkáik valahogy napfényt láthatnának, azokat elemésztik. A' ki munkáinkat kiadja, hihető, barátunk fog lenni 's talám jó ízléssel is fog bírni. De ha máskép lenne is a' dolog; feltéven, hogy írásaink között olyan nints, a' mi maradékainknak polgári tekintetben árt-hatna, mit fogunk veszteni? Azt, hogy jó darabjainkal a' közép-

szerűek 's alább valók is öszve fognak elegyedni. De kit okoznak ezért az igazságos bírák? nem a' kiadót e? Nem tudja e a' maradék szint úgy mint mi, hogy sok próbák után lehet valami tökéletesebbet készíteni, hogy megérésünk után is gyakran híjában hívjuk a' Műsát, 's egész szakaszok elkészítése alatt is híjában várjuk megjelenését? 'S hátha az idegen kiadó az ő tágabb lelkiesméretével jobban előmozdítja ditsőségünket, mint a' mi szőrszálhasogató vigyázásunkat! Talám egyik 's másik darab, melyhez mi igen mostohák vagyunk, egy két hibátskaja mellett sok szépséggel, talám aesthetikai közepszerűsége mellett nagy morális érdemmel bír: talám a' kevesebbé kényes bírák köz hasznú tartalmaért életre valónak tartják. Ha a' Horatziusok minden közepszerűséget kárhoztatnak: vagynak Cicerók, a' kik Homerus mellett az alsóbb rendű talentomnak is tisztességes helyet adnak Helikonon. Hát a' jó versek mellett egy két híjános darab nem férhet e meg? Lesznek végre, a' kik munkáinkból az aranyat kiszedegetik 's talám öszve is gyűjtik. Általában nem hagyhatom hát egészen helyben a' nagy elnök említett szokását, jöllehet a' kisebbeknél, a' kik nem követik, felette idvezséges volna. 'S hogy ne perelnék hát Te Veled, Barátom, a' kinek a' szerentsétlen háború miatt szerentsétlenül elesett gyermekeid felől látatlanul is tudom, hogy végetlen életre méltók lettek volna! De mit használ perelnem? A' megholtakat feltámasztani lehetetlen. Hanem annál inkább kényszerítlek Hazádnak és a' Musáknak szeretetére, igyekezzél a' rajtad 's a' literatúrán tett irgalmatlanságot mennél jobban kipótolni. Igen szeretem leveledben látni, hogy a' poetai munkákkal szorgalmasabban foglalatoskodol, mint én 's velem együtt talám más tisztelőd is véltük. Ez az egy engesztelt meg valamennyire Veled. Hogy idősebb korodban látsz jobban a' verseléshez, az a' Magyar literatúrára nézve ugyan megszerezhetetlen kár, de másfelől ditsőségedre az ifjabbaktól elérhetetlen nyereség. Mely mindent bétöltő tökéletesség, mely érettség látszik minden vonásaidban! Tsak az egek életedet nyújtsák, ditsőségedet a' Magyar Helikonon bizonyosan tartósabb fundamentomon kezdetted építeni azon verses gyűjteménnyel, melynek kezdetéről emlékezel, mint akár melyik tudós Barátod; 's ki ne kívánná velem együtt több okokon kívül tsak ezen elkezdett munkád elvégzéséért is életednek sok esztendőkre terjedését?

A' velem közlött darabok közül nem tudom melyiket betsülöm többre. A' Ber'senyihez intézett legjobban tetszett, mert leghosz-

szabb volt, de a' legrövidebbek viszont legtökéletesebbek: csupa concentrált ész és érzés a' legszebb egységben. Irj mennél többet illet, akár sonettokat, akár episztolákat, akár epigrammákat, kivált Nyilakat!

Ber'senyinek elküldöttem episztoládat, egészen úgy a' mint kívántad. Azolta még nem vettem feleletét; nem tudom, kapta e?

Az én tudományos foglalatosságom egy időtől fogva nagy részént abban áll, hogy Horatzius episztoláit fordítgatom. Az első könyv minden órán lelessz: 's talám Wieland jegyzéseivel egy tobusban kiadom. Pestről kitől kaphatnád meg kézírásomat legelőbb? Szeretném a' készenlévőket Veled közleni 's jegyzéseidet venni. — A' Pesten kiadandó Journálba is akarok egynehányat küldeni készenlévő egyvelges munkáimból, mellyek nagy részént fordítások. Az Utazások III-dik darabja Cook' utazása fog lenni. Már eddig kinyomtattam volna, ha Kiss István igazán bánna velem: de többel adós a' két első darabért 500 forintnál, mellyeket *ígérete szerint* már esztendővel ez előtt kellett volna megfizetnie.

Báróczyval 's Wesselényivel együtt Ráth is — ez a' sok jóval számtalan tsudálatosságot párosított tudós férfi-is elhagyta ezen holdalatti világot. Helyébe meghívtak a' Győriek e' múlt hetekben; de csak azért sem fogadhattam-ei hívásokat, minthogy itt gyermekeim nevelésében jobb módom van. — Oskoláink mostanában több rendbéli változást szenvedtek, adja Isten hogy javokra. Kralovánszky helyébe, a' ki derék tudós és megvesztegethetlen jó erkölcsű ember volt, Raits tétetett. Mindnyájan, valakik a' dologhoz szözlöttünk, méltatlannak tartottuk ezt arra, de nem volt más mód. Kralovánszkyt minden alacsony úttal móddal üldözte, bosszantotta — 's talám a' koporsóba korán jutását is okozta. Ha más tétetett volna clibe, még dühösebben bánt volna most már azzal. Le nem lehet tenni, mert gazságai, ha azt moraliter megérdemlenék is, civilis tekintetben nem olyanok; 's különben is a' fél Convent Attyafija. Ezek ha nem szenvedhetik is, még is bántani sem akarják. Raits helyét T. Gamauf Jó'sef volt tanuló társom foglalta-el: egy feddhetetlen erkölcsű, szeretetreméltó és jó izlésű férfiú. Annak Successorává a' Gramaticában Hetyési Lászlót tettük, a' ki eddig deákunk volt, 's magát szép tehetségekkel, jóviselettel és szorgalmatossággal ajánlja. Az alatt a' 4dikből vagy Syntaxisból, a' hová az én Lajosom is jár, elhívták a' Professort Predikátornak. Tegnap választottuk helyébe T. Romy Károly urat Szomolnokról, a' kiről azt írta egy jó Barátom, hogy alkal-

masint eljőne, 's igen szívenre kötötte hívattatása eszközését. Már most várjuk, mit fog felelni. A' felsőbb [Classisokban is fog egy két studiomot tanítani: 's ha eljő, a' tanítóknak a' Classisokban való alternálása mind annyi iparkodásom után bé fog hoztatni. — Nem gondolnád, Barátom, melly nehéz az Oskola körül jobbitást tenni, ha csak egy konkolyhintő van is, kivált, a' hol, mint nálunk, az előljárók mind gyermektelenek.

Hímfy' írója, midőn egyszer kétszer láttam, nem gerjesztett bennem sem tiszteletet, sem szeretetet maga eránt. Most, miolta emberséggel tellyes recensiodon úgy megütközik, nem tsudalom. Az olyanok állítatnák fel magokat valahová egy olyan templomba, a' hova tsupán a' legalsóbb köznép jár, a' melly nem kérdi, ki 's mi az, a' mit mondanak.

Lakos nem régiben nálam volt, most Bétsben van, mint kapitány a' Generalstabnál. Keresztet érdemlett volna, instált érette 's a' Kapitulumban 15 ötet nem ismerő bírák közzül tizen reá adták voksokat, 's úgy ment a' protocollumba: mint *vollkommen geeignet*. 'S inne akkor teszi Ő Felsege azt az újítást a' régi statutomokban, hogy 11 voksal kell bírni, a' ki keresztet akar nyerni.

Az én Lajosom a' versek' olvasásához elég kedvet mutat, 's úgy gondolom, a' verselésre is lessz tehetsége: de még most mást kell néki tanulni. Elj boldogul kedveseiddel.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1691.

Kazinezy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak.

Méltóságos Báró,

nagy és igaz fényű barátom!

Agyba szegezve egygy hét olla, betegen vevém tegnap késő este Ő Nagyságának a' Mélt. Báró nagy Asszony-Anyjának 's magának a' Mélt. Úrnak engemet egyszerre egésségessé tehető, elkevelítő leveleiket. Nem örülnek úgy a' magok pántlikájiknak 's rojtjaiknak azok, a' kik azt remények felett kapták meg, mint én örvendek e két levélnek 's azon parancsolatnak, melly hozzám belőlök szóll. Ha a' tehetség elég erővel bírna mind azt teljesíteni, a' mit az akarat teljesíteni óhajt, megbizonyítanám, ha érdemes vagyok e ezen kegyes-

ségekre. Így vegye a' nagy Özvegy, vegye a' Mélt. Báró készségemet a' legszentebb hűség gyanánt. E' részben nem vagyok méltatlan azon megtiszteltetésre, melyet nekem a' Mélt. Úr nagy Szülője és Maga nyújtani méltóztatnak.

A' beteg szabadabban lélegzik, ha epéjén könnyít. Hadd kezdjem azon tehát én is válaszomat, hogy epémet Laskai V. Ispán 's a' Kolosvári két Pap ellen kifakasszam. Ezek olly történetek, Mélt. Báró, a' mikén értelmem megtompúl. Nem válaszolni annak, a' ki bennünket bizodalommal szállít-meg, épen úgy parasztság mind azok előtt a' kik nevelést kaptak, mint valakinek, a' ki köszön, vissza nem köszönni. Hogy Laskai Úr nekem nem felelt, annak más oka nem lehetett, hanem hogy érzette, hogy az, a' ki Wesselényi eránt háladatlan, annak, a' ki Wesselényi eránt nem az, nem felelhet könnyen. Ha ez az oka nem felelésének, úgy nem *bárdolatlansággal* vádoló, hanem *lelki szegénységgel*. Felelni kellett volna minden esetben, 's azt mondani, hogy kérésem nem teljesíthetők, mert holmi történt, melyeket kéntelen elhallgatni. Én Laskai Urat soha nem láttam, de azok szerint a' miket felőle tudok, nevezetesen azt, hogy ő a' Mélt. Báró nagy Atyja-urától kedveltetett, nem hihetem *lelki-szegénynek* és olly *parasznak*, hogy azt se tudja, hogy tudakozásra felelni *kell*. A' nem felelést tehát annak veszem, a' minék a' Hahnágyi Ur mentegetődéseit az Érsemlényi Urak előtt, az én ott nem létemben, azok eránt, a' mik Zsibóval történtek. — A' Kicsinyek gyakorta keserves panaszokra fakadoznak a' Nagyok ellen, 's Erdély sokkal különbözőképen érez a' Nagyok felől, hol Nagyoknak csak a' Mágán tartatik, holott nálunk számtalan a' példa — (Vay József, 's az Űrményiek, Véghek, Szentiványiak, Semseyek, Almásyak) — hogy ezeknek a' Mágánasság nem kell. Én talán négy esztendő előtt megírtam már Mélt. Cserey Farkas Urnak ezen panasz eránt gondolatomat: a' kicsinyek *kevéltségéből* panaszolkodnak a' Nagyok *kevéltsége* ellen: először csúsznak, másznak körülöttök, 's szerencséseeknek tartják magokat ha őket azok, a' kiket magok is Nagyoknak néznek, magok körül *megszenvednek* [!]. De alig értek-e ide, már akkor annyira terjesztik mértékletlen kívánságaikat, hogy minden közt, minden házgot bántás gyanánt vesznek, 's ha kívánságaik nem teljesítenek, kész a' vád, az árulkodás, a' bosszú. Így bán a' character nélkül való ember. Nem jobb volt volna e mindkét részről a' *fényt* nem *valóságnak*, hanem *csak fénynek* venni, de ollyan *csak-fénynek*, hogy ha vele érdeim nincs, akkor a' fény csak

fény: de ha vele érdem van, akkor a' fény *kétszeres* fény. Ha Laskai Úr 's czimborásai ezt így hitték volna, úgy hiszem, panaszokra nem kellene most fakadniok, sem a' más félnek, mellynek magam is tagja vagyok, Laskai Úr ellen.

A' Kolozsvári két Papoló cselekedete azok szerint, a' miket a' Mélt. Báró írni méltóztatik, impertinentia, sőt brutalitás. Illy véletlen történetekben a' leghumánusabb ember sem állhatja-meg, hogy ne ítéljen, sőt ne kárhoztasson. Ámbár nem tudom, mi történhetett Erdélyben és a' Diaetán 's Insurrectióban, azt gyanítom, hogy Wesselényi maga eránt két részre osztotta az ítélőket 's ez a' két Fül-nyúzó nem merte megbántani az egyik felet, 's tetszeni akart mind a' két félnek. A' bosszúló Istenasszony, Adrasztea, azokat, a' kik *így* keresik a' kedvellést, azzal szokta megjutalmazni, a' mit érdemlenek: azzal, hogy sem az egyik félnek, sem a' másiknak nem tesznek eleget. — Így lévén a' dolgok, az a' két feltétel, mellyet vélem a' Mélt. Báró tisztelt Asszony-anyja 's maga a' Mélt. Úr közleni méltóztatnak, olly cselekedet, mellyel ő Nagysága a' nagy Özvegy 's a' Mélt. Báró mind Wesselényi eránt, mind tulajdon magok eránt tartoznak: 's a' gondolat olly szép, olly dicső, olly felséges, hogy nem esuda, ha betegségemre esudatevői erővel hatott. Bár érezhetőképen mondhatnám Ő Nagyságának 's a' Mélt. Úrnak, hogy a' legnagyobb megtiszteltetésnek tartom azon szerencsém, hogy ezeknek végrehajtásokban nékem is engednek részt. Irigyeném azt legszívesebben szeretett barátomnak is! —

Kettő a' szándék: 1., a' Versek kinyomtattatása. 2., a' Tempel' állítása. — Az utóbbik *hatalmasabban hat*: a' másik, tudniillik az elsőbb, *tovább fenn marad*. — Ha Széchy Mária Wesselényi Ferencznek Murányban illyet állított volna is, mi volna *most* abból az Emlékből? Meg lehet, hogy azt sem tudánk, hol állott valaha. Ellenben a' nyomtatott munkák — hanem ha egy két árkusból állanak — soha el nem vesznek, 's addig maradnak-fel, míg a' Nemzet fenn marad. Javallom tehát mind a' kettőt; ha a' *javallás* kevély kifejezésével szabad élnem; 's csak az a' kérés, hogy a' mi nyomtatatik 's állítatik, méltó legyen mind Nagyságtokhoz, mind annak a' nagy Embernek nevéhez. 'S erre, a' parancsolathoz képest, inhol felelek:

1.) Rossz vers nem csak *megtiszteltetést* nem csinál, hanem inkább *homályt* vet arra, a' kit ragyogtatni akarunk. Ezeket kellene tehát csinálni:

1.) Csak olyakkal íratni verseket, a' kiket a' Haza tiszteltebb íróinak számokba fogadott. Ezek

Virág Benedek, Budán, Ex-Prof. és Misemondó Pap.

Kis János, Sopronyi Luth. Predik.

Berzsenyi Dániel, Somogyi Földes Úr.

Horvát István, Vitkovics Mihály, Szemere Pál, Kölcsény Ferencz Pesten, Döbrentei Gábor Andrásfalván, Wesselényinek imádó tisztelőji.

Deák verseket írna Pataki Prof. Sipos és Kézy. — Én ezeknek barátjok vagyok, 's kérni fogom hogy írjanak. Erdélyben Buczay Emil Pápista Pap az, a' kit e' munkára alkalmatosnak tartok: de nem tudom, ha él e. Én Bécsben voltam vele, 's azolta levelét nem vettem. Zombori és Elekes Urak sokszor irtóztatókat írnak. Azonban ezekhez azokat is kellene venni, a' melyek már készen vannak: de úgy, hogy minden darab, az elsőn kezdvén az utolsóig, fel ne vétessek, hanem ha a' Verseket írók sorban nézik és javallják.

2.) A' nyomtatvány elébb utóbb elvész, ha a' munka legalább egy újni vastagságú nem lesz, és oly pompával nem nyomtattatik, hogy legalább az menthesse-meg az elhunytától. Nagyságtok tőle a' pénzt sajnálni nem fogják, és így csak nagy gonddal készült munkákból állván, azt lehet neki ígérni, hogy fenn marad. Ezt fogná cselekedni a' Wesselényi képe is. Vignetteknek *belé a' munkába* a' ezimert, a' Zsibói Kastély' *képét* vagy *képeit*, 's a' Tempelt lehetne tenni, 's ha úgy tetszenék, a' homloklapra egy sarcophagust, melyre Ő Nagysága fájdalomosan 's fátýollal elnyúlna, a' Mélt. Báró pedig görög az az ideális öltözetben, esendes bánatban állana mellette, a' ezim lehetne ez:

HALOTTI }
VÉG vagy } TISZTELET.

B. WESSELÉNYI MIKLÓSNAK
NYUJTVA
ÖZVEGYE ÉS FIJA
ÁLTAL.

3.) Én prózában írnék egy nagy gonddal készült Elógiumot, a' szerént a' hogy Agricolának írt Tacitus, és hogy a' munka Nemzetünk első poétájának verseik mellé illjen, Tacitusnak 's Plutarchnak lelkeiket stúdiumommá teszem, mihelytt felgyógyúlok, hogy, ha Pataki Úr megküldi a' tudósításokat, Wesselényinek egész életét előadhas-

sam. Ha érdemes lesz Wesselényire, és olyan, hogy megérdemelheti Nagyságtoknak 's Mélt. Cserey Farkas Úrnak javallását, ha megszégyenítheti azt a' Kolozsvári két Harangkongattatót, nyomtattassék a' Versek mellé: ha nem, el fog nyomtattni.

4.) Erdélyben is van egy portrait metsző, a' ki Gróf Bethlen Gergelyt metszette. Nem bírom a' képet, noha rég oltá vágyok reá, és így nem tudom, érdemes e az a' kéz Wesselényit metszeni. De az Austriai dicső Monarchiának olly Metszője van John Friedrichben, a' ki a' Francia Ővegy Császárné egyik Hof Dámájának képe metszésével is megtiszteltetett, noha Párizsban nincs szűke a' metszőknek. Ez az Asszonyi kép (magánál Johnnál láttam Bécsben 1808.) kezekkel 's térdig van dolgozva egész árkusban, 's pontírozva, 's ha jól jut eszembe, 2000 frank volt az alku. Jobbat senki nem készítené mint John. De arra, hogy ő vegye munkába, az szükség, hogy a' Wagner képét fesse újra Kreutzinger, mert John Handwerker Mahler után kevély dolgozni. Kreutzinger pedig úgy fest, hogy sok munkáján ki nem lehet ismerni, ha nem Lampi festette e. Lampi öreg, és sok száz ezerekkel bírván, nem örömet dolgozik. — A' Bécsi Commissiókra jobb Agenst nem tudnék, mint Cancellarius Gr. Teleki Sám. Exc.-nek Bibliothecarius a' Ocsovszky Úr, ki ért is ezekhez, barátja is Johnnak, és nem nyerekedik azokon, a' kik reá holnit bíznak, pedig azt mind cselekszi a' többi. —

E cikkelyhez még azt teszem, hogy egy nevezetes Festővel látván 1808 Bécsben Kreutzinger által festett képemet, ez felkiált: Uram, ha meghal Kreutzinger, egy szóval sem felelek értte, hogy ezt a' festést a' Császári Bildergalleriebe nem veszik meg tőled; úgy dolgozott rajta.

II. A' Tempel azért állítatik, hogy a' Wesselényi nevét, mely most hűségtelen, sőt áruló barátjai által marczongoltatik, fényben tartsa, 's Ő Nagyságának 's a' Mélt. Báronak hitvesi 's gyermeki hűségek felől bizonyosságot tégyen. — Azt a' kérdést méltóztatnak előmbe tenni, hogy mely idea szerént készüljön. Felelek reá, a' mint tőlem kitelik, 's ítéletek alá bocsátom vélekedésemet szíves tisztelettel 's makacsság nélkül.

Soha sem készítettem én még semmit, a' mi nekem annyi tavallást szerzett volna, mint Epigrammám négy sora. Complimeneket kapok miatta minden oldalról. Jele, hogy a' gondolat igaznak

találtatik. A' Mélt. Báró levele azt mutatja, hogy itt nem volt szükségtelen a' Vindex írás, melyet magyarul talán ki sem tudunk mondani, mert bosszúlni ulcisci, nem vindicare. Valaki Wesselényit ismerte, helyesnek leli, hogy a' szelid és rettenetes idea öszve kapcsoltatott. Maradjunk-meg tehát a' szelid és rettenetes idea mellett. — Az én gondolatom ez volna:

Nyolcz dőriai rendű oszlop (— miért *dőriai*, alább —) egy sphaerai metszésű fedelet tart. A' Metópokat azzal lehetne kipótlani, a' mit az Architectus a' célra nézve látandónak. Azon két oszlop felett, a' hol az Istenné statuájához lép-fel a' Néző, e' két szó állana:

VIRTVTI — VINDICI.

A' Tempelnek közepében állana egy *szelid* leány — nem olly izmos tagokkal mint Pallás, vagy az úgy nevezett DEA ROMA, — hanem olly gyenge növésű mint egy Gratzia, domborodni még csak kezdő mellyel, 's asszonyi leplében öltözve, pallást nélkül, bal könyökét egy vékony négyszeg támaszon nyugtatja, 's ezen kezében tartja Wesselényinek sárga rézből öntött profil képét. A' Wesselényi képe rómaiszon volna, az az meztelen nyakkal, haja előre fésülve 's rövidre metszve. A' bajuszt elhagyni nem lehet, mert azt hordott. De minthogy a' Statuákon bajusz *szakál nélkül* sklávot jelent, a' bajuszt nem kellene nagyon éreztetni, 's pofa szőrt hagyni gyengén 's csak nem az áll' széléig. A' fej megett egy ág állana, 's körül az oválon e' szók:

De imhol az egész bronz ovál:¹

A personificirte VIRTUS (nem Tugend, mint a' SPES, nem Hoffnung, PAX, Friede, FIDES etc. Treue) statuája szemét Wesselényire forditná gyönyörködő csendes mosolygással, jobbjával pedig olly mozdulást lenne, hogy a' koszorút, melyet tart, a' képre akarja tenni.

Eddig a' szelid Virtus. — Most a' rettenetes!

A' szelid 's gyenge leány fején *sisak* volna, domborodni kezdő mellyén *pánczél* (nicht die Cuirasse), hogy a' melly és karcsú ternet jobban kitessék, 's *dárda és más fegyver nélkül*. Egyik lábának hegye ki tetszene a' szoknya alól, 's taposná a' veszés convulsiójival küszködő kígyókat, mellyek közzül már csak egy kígyó élne.

¹ Kazinczy tollrajzban ide vázolja Wesselényi arczképét, a következő körirattal: «Hadadi Báró Wesselényi Miklós».

A' legfeljebb $2\frac{1}{2}$ lábnyi piedestálon e' szók állanának:

NÉKED

SZELID - ÉS - RETTENETES - ISTENNÉ

KI - A' JÓKNAK - SÉRÉLMEIKET - HATALOMMAL - BOSSZÚLOD

A'

KORA - FELETT - NAGY - FÉRJFIÚ'

BÚS - ÖZVEGYE - S - FIJA.

MDCCCX.

A' dárda 's más fegyver ott nem léte azt mutatná, hogy a' szelíd Istenné nem *bánt*, hanem csak *véd*.

A' piedestál három oldalaira nem kellene tenni írást, de a' két oldalvást állókra lehetne egyikre egy galambot, a másikra egy menykővet, így: ¹

A' Jóniai rendű oszlop inkább csak öröm' helyére való: a' dóriai komoly tárgyúakra, 's a' hol *erő* forog szóban. Ha tetszik, hogy pusztának ne látassék, canneliroztatni kellene. Az Athenai Parthenon Templom oszlopai plinthe nélkül voltak és cannelirozva. Plinthe nélkül a' szem nem szereti látni az oszlopot. Lehet azzal is, az nélkül is. A' Választó gustusától függ: csak jó Mester tegye a' rajzolatot, csak jó Mester faragja az oszlopot, csak jó Mester állítsa a' Templomot.

Launer megeselekszi, ha Ő Nagysága 's a' Mélt. Báró parancsolni fognak velem, hogy neki írjak, hogy mind a' Virtus Statuáját, mind a' Tempel' rajzolatját rajzoltatja valakivel. A' Statuat és a' bronz ovált Bécsben kellene készíttetni; különben a' nagy készület Pfuscher munkát szűl.

Elűnta mind kezem mind főm, de nem szívem is, az írást: kéntelen vagyok véget vetni. Csókolom kezeit a' Nagy Özvegynek a' leghívebb, legszentebb tisztelettel, 's ajánlom kegyes emlékezetébe magamat 's köszöntését tisztelettel elfogadó feleségemet. Tartson-meg a Mélt. Báró engemet továbbá is nagybecsű jóvoltába.

A' Mélt. Bárónak

Széphalom 25. Martius
1810.

alázatos hív szolgája:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

¹ Kazinczy tollrajzban ide vázolja az alakot.

1692.

Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Méltóságos Ur!

különös tiszteletű Barátom!

Éppen ma esztendeje volt az a' szép napom, midőn Hazánk Nádor Ispánynya előtt e' V. Megye fel költ Lovassaival Károlyba voltunk. Mely nagy változások alá van vettette az emberi Sors! mely ki velheti Sarkából tsak egy esztendő, tsak egy óra is. Még ma 12. holnapja Élő-fám hűs árnyékába nyugottam, 's merészen tekintettem jövő páiyám lát határára, a' kikelet első kezdete örömei közt a' Nap meleg intésire bátor kevélységgel fejlődtek a' tsirák, nem félvén a' jelen való zúzmarák 's a' jövő hév nap' tsapásaitól, Élő fám gyökere, a' zöld leveleinél: de nem sokára setét fellegek tornyozódtak lát-határom szelleire, reményt mosolygó csillagaim el-halaványodva tűntenek el, a' veszéllyel teherben eset gyászos fellegek fejünk felében tsoportoztanak (mert a' Természet igen magos kő-szirtra plántálta Élő fámát), a' néma setétség meg nyílt 's borzasztó kebléből a' Villám Élő-fámát a' földre teríté, már nem fogadják el meg-edzet ágai, már nem tartóztattyák el töllem az irigység ráni mért jég eső-jét; már nem oltalmaznak az indulatok szél-veszei előtt tömött levelei, majd a' dért nem esmért tsirákat a' Zivatar ki rontya 's a' mi még keresztül éli a veszélyeket, az égető Nyár ki száraztya. — De talám az illendőség határit túl lépték habzó elmém' zabolátlan kóborlásai, meg engedjen a' Mlgs Ur, de valamint örömeink bütsét neveli a' társ, úgy szomorú érzéseinket is tűrhetőbbé [1] teszi, ha egy jó szív részt veszen benne; Én érzőbb Barátra a' Mlgs Urnál nem találtam, kivel ez nap' érzésimet közölhessem; szomorúk azok, melyeket nem a' változás szokatlansága, hanem gyászos volta szült. Szomorú az én Sorsom is, de azért nem tsüggedek-el, nem engedem magamat az Orkánoktól le tiportatni, *Schillerként* a' szerentsétlenségek tompujjanak meg álhatatosságomon. Egész igyekezetemet arra fogom fordítani, hogy (ha nem a' magos kő szirton is), de hasonló legyek élő fámhoz, segítsen a' Mlgs Ur engem ezen fel tételemben, legyen Barátom, 's hogy ha valahogy vagy az indulatoknak, vagy a' fény hiába valóságának engédnek, akkor mint Don Carlosnak *Marquis Posa*, szólítsa nevén az én Geniusomat, juttassa eszemben Atyámat, és esküszöm, hogy érteni fogom. — Még egyszer kérem

a' Mlgs Urat, légyen Barátom, legyen út mutatóm, melyek után maradok

A' Méltóságos Urnak, különös tisztelettű Barátomnak
Sibó, 26ik Martii, 1810. alázatos szolgája

Ifj. Wesselényi Miklós mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1693.

Sipos Pál — Kazinczynak.

S. Patak 26 Márc. 1810.

Tekintetes Ur!

Nagyon tapsolok annak a' Remarquenak, hogy a' magyar vers kivált a' Metrumba nem tsak megengedi a' *szóknak nem prósai elrakását*, hanem még ékesedik az által. Igaz, hogy a' nyelvnek valami tulajdon kényessége van, és nagyon kell reá vigyázni, hogy az meg ne sértődjék.

Erdélybe Sombory az, a' ki nagy szabadságot vett magának e részben, úgy hogy néhol én is meg ütköztem benne; de ő annyira hozzá szokott már, hogy tsak a' szokatlanságot veti okul, ha mások meg ütköznek. Bizonyságnak okaért 2 darab versét accludalom.¹

Sombori Hátszeg vidékén lakik a' Sztrigy vize mellett Szent-Györgyön — a' Sztrigy vizének foljását igen poetice leírta. — Igen régi jó barátom, — néhai Bartsai Ábrahámot együtt tiszteltük, és szép napokat töltöttünk együtt Sóljmoson ő nála. Patakra lett érkezésem után csak hamar levelet irván a' néhai Obersterhez, azon levélben Somborinak is egy köszöntő ódát accludáltam, meljet a' többivel ide rekesztve közlök.²

Az Anti halottas verset megjobbitva tserélem fel az elsővel. — *Kacsint*, ez a' szó Erdélyben esméretlen, itt tanultam, de tsak hallásból — azért a' Metrumot se tudtam eddig. Még abban hallucinlok, valjon ezen particulákban *sem, se, ben, be, ban, ba*, szükség e a' grammaticai meghatározást szorossan követni a' vers írónak? Ugy látszik, hogy az usus nem igen figyelmez reá a' közönséges beszédben, és meg nem csattan a' fül reá, ha p. o. földbe terem, házba

¹ Nincsenek a levél mellett.

² Hiányzik.

lakik, ezt mondjuk, — a' grammatikus fület értem rajta — de jobb lett volna a' heljett a' Grammatikus finnyás orrát neveznem, melyen minden aprólékosság fenn szokott akadni. Ő ezt *abususnak* nevezi, és nem gondolja meg, hogy csak a' moralitasba nem tsinál törvényt az abusus; de a' grammatikus világba praescribálhat, és usussá válik oljankor — *az élő nyelveket értvén alatta*, mert a' holt nyelvek grammatikája concludálva vagyon, és ott az abusus abususnak marad mindenkor.

A Götheből való excerptumhoz a' Fichtéjét adom hozzá. Nicht etwas ist schön, sondern der Geist, der dieses etwas schön findet, und durch jedes Schönfinden wird der Geist selbst verschönert. Ez az expressio az idealismusba mélyebben vág. Az egészséges, jó kedvnek heljreallítását tiszta szívből óhajtom, szokott tisztelettel vagyok a' Tekintetes Urnak S. Patak, 26a Mart. 1810. alázatos szolgája

Sipos Pál mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1694.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 28. März. 1810.

Theurester Freund!

Seit 14 Tagen liege ich im Bette. Ein böser Rothlauf, dessen Anfall ich jetzt das erstemal erfahre, und die ewige Qual meines Lebens seit meinem 21ten Jahr, die goldene Ader hält mich im Bette. So schreibe ich auch Ihnen. Daher mein kurzer Brief.

In 8 Tagen haben wir Markt zu Ujhely. Eisenhändler von Metzensaifen sollen einen Pack an Sie bey dem Prediger von Stosz ablegen. Er soll enthalten:

Das Geld für Sallust.

Kaestners Brief an Sipos (er und ich bitten Sie 10 exemplare von dem Bogen, an welchem dieser erscheinen wird, zu bestellen).

Sipos schönes Epigramm auf Napoleons Vermählung.
dtto von Kézy ein latein. Gedicht in Hexam.

Ihre Lit. Ztg. Hefte.

Ihren Brief nach Kázmér habe ich überschickt.

Herzlichen Dank für die Belehrung wegen Lengyel. Auch ich halte Sárvári für einen sehr humanen Mann, so wie B. und F. für stolz und verschlossen.

Wesselényis Nekrolog bin ich noch nicht im Stande Ihnen zu schicken.

Vor ein paar Tagen antwortete ich seiner grossen Witwe, die mich mit dem Befehl beehrte, eine Idee zu entwerfen, wie der griechische 8säulige Tempel, mit welchem der Hügel, dicht an das viereckige, mit fünf rothen Pavillons gezierte Schloss, wo Wesselényi und seine Ahnen ruhen, geziert werden soll, zu entwerfen. Auch sie selbst und ihr Sohn sind mit meinem Epigramm über Wesselényis Character (Cato, Brutus, Wesselényi) sehr zufrieden, so wie ich sagen muss, nichts von allem dem was ich schrieb, habe mir so viele complimente zugezogen, als dieses Epigramm. Ich erhielt Abends den Brief, und den andern Tag ging die Antwort ab. Stolz über diesen Auftrag, theile ich Ihnen meine Idee mit.

Auf die Cornische: VIRTVTI. VINDICI.

Unter der Kuppel: die Säule der Göttin: VIRTVS VINDEX, die den Character von Wesselényi haben soll: *Mild und schrecklich*. Also nicht so männlich stark wie eine Pallas oder Dea Roma, sondern zart wie eine Grazie; aber in der tunica und dem weiblichen langen Rock, der die Füße bis auf [die] Zehen bedeckt. — *Schrecklich*, also mit einem Helm, und mit einem Panzerhemd, damit der schwilende zarte Busen sichtbar werde, und der *eine* sichtbare Fuss zertritt Schlangen. In der Linken Wesselényis Bildniss en profil von bronze. In der Rechten der Kranz, mit welchem die Göttin das Bild zu krönen im Begriff steht.

Auf das piedestal in rothem Marmor:

Neked
Szelid és rettenetes Istenné,
ki
a' Jónak sérelmeiket
hatalommal bosszúlod
a
kora felett nagy férjfiúnak
bús özvegye 's fíja.
MDCCCX.

* Über sein Zeitalter grossen Mannes.

Die Witwe ist nehmlich sehr betrübt zu sehen, dass viele seiner Freunde und Anhänger so sind wie Petrus und Joseph v. Arimathia, ja ihn offen verläugnen. Die Zeichnung zu der Statue soll Zauner in Wien zeichnen, ja die Statue hauen lassen. —

Ich weiss noch nicht ob die Baronin meine Idee goutiren wird, aber ich hoffe, sie wird es. — Leben Sie wohl!

Aus Irrthum ergriff ich ein beschriebenes Blatt.¹ Vergebung!!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1695.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Mart. 28. 1810.

Érdemes barátom,

Betegen fekszem két hét óta, de még is úgy, hogy nem kell rettegnem a' haláltól. Előbb egy folyosó, azután mingyárt az aranyér gyötrött-el. Ezen levelemet is hanyatt fekve írom, és ez az oka, hogy az a' ki hozzád mindég igen hosszú leveleket szokott eresztetni, most röviden ír.

Utolsó postával vettem parancsolatját az özvegy B. Wesselénynének, hogy férjének halálára a' mi versek készültek, minél pompásabban 's férjének képével felekesítve bocsássam-ki. A' verseket nem láttam, de Wesselényit rossz vagy közepszerű vers nem magasztalhatja, 's a' rossz vers és szép nyomtatás csak nevetséget fogna szülni. Azt javasoltam tehát, hogy készítsünk jó Iróinkkal verseket, és csak azokat adjuk ki. Rajtad kívül Virágot, Berzsenyit, Horvátot, Vitkovicsot, Szemerét, Fáy, Kölcseyt neveztem meg a' Bárányának, 's deák versekre Pataki Prof. Sipos és Kézy Urakat. Kedves barátom! T'e a' ki mindenben olly kész vagy teljesíteni tisztelő barátod' kéréseit, nem fogod megtagadni ezt is. Egy dicső férjfit fogsz megtisztelni, ki tömjénedet azzal is érdemli, hogy a' M. Theatrumot ő mentette-meg az elsüllyedéstől, reá 1805ig *hét ezer* főt költvén, 's két vagy három drámát maga is készített (Atilát és a' Palatinus Wesselényit) 's Regulust fordította. Ez a' Demosthenesi menyörgésű Diactai Orátor nem keresvén semmit, mindég úgy

¹ A levél második lapján egy sor ide nem tartozó írás van. Erre teszi Kazinczy e célzást.

szóllott, mint lelkiismérete hagyta. Tisztább moralitású embert nem képzelhetsz, sem szentebb hazafiúságút. E két tulajdonság néki sok tisztelőt, de sok ellenséget is szerze. A' Bárónénak nagyon fáj, hogy holmi tekintetek miatt most sok barátja ellenségévé lett, 's érdemei marczonglattatnak. Ő jó feleség, 's tiszteli emlékezetét. Nagy írt fogsz neki nyújtani munkáddal, mert az Wesselényit által viszi magával a' halhatatlanságra.

Ezen felül ez a' nagyon művelt lelkű szép asszony (Referend. Csereynek leánya 's Pápistából Calvinistává lett Asszony) egy görög ízlésű Tempelt állit Zsibón, közel a' pompás kastélyhoz, azon domb tetején, hol a' kriptá áll. Rám bizta az ideát. Epigrammám általa is applaudáltatván — (ily sok complimentet, mint ez, semmi munkám nem hozott még) — azt kívánta, hogy én adjak gondolatot, mi legyen a' Tempel' közepén. Imhol ideám:

a' Cornichre ez lesz metszve VIRTUTI VINDICI.

Benn a' Tempelben a' Virtus statuája — szelidnek és rettenetesnek characterizálva. — Egy Gratzia növésű leány, de sisakkal 's páncélban baljával a' Wesselényi rézből öntött képét tartja, jobb-jával koszorúzni indul a' képet. Lába kigyókat tapos. A' piedesztálon e' szók:

Neked
szelid és rettenetes Istenné,
ki
a' jóknak sérelmeiket
hatalommal bosszúlod
a'
kora felett nagy férjfiú'
bús özvegyc 's fija
MDCCCX.

Élj igen szerencsésen!*

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

* A levélpapír 2-ik lapján többféle jegyzete van Kazinczynak s azért írja a jegyzetek alá a következőket: «Megfordítván a levelet, későn vettem észre, hogy a' papiros nem tiszta. Bocsássd-meg megbotlásomat.»

1696.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvárt 31dik Mart. 1810.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Minthogy Regimentünköt egy darab ideig comendiroztam, a kezemenél volt pénzekről számot kellett adnom, ezen Számadás és az utnak járhatatlan rosszasága, mindezekhez egy terhes catharus, mely néhány napokig házamba is zárt, itt tartóztatott eddig, hanem holnap után Isten segítségével szándékozom honnyomba menni, a hol olj rég nem valék.

Uiságok, és minden városi hírek uralkodó felséges Házunknak úi, fényes szövetségivel teljeseek. Ezen szövetség valóba igen sok szép és ohaitot dolgokat is reméltethet velünk és hogy ha Cabinetünknek művessei valahára meg tanulnák valóságot munkálódni, és valóságra törekedni: ugy Monarchiánk bizonyosan fényes sorsot remélhet.

Nékünk Diaetánk 1a Julii kezdődik; sok Erdéljiek meg keresztelkedtek és Excell. titulusokat kaptak, ezek közt Ipam fő Provinciális Comissarius és Excellenz lett, mivel egyszersmint Gubernialis Consiliarius is ui hivataljánál fogva, tehát ezen túl itt fog többnyire lakni. Én most az ide való académiának Pro Directorával egy Koros nevű igen cultus derek Piaristával azon dolgozunk lassan, hogy aesthetices Professori széket álitesunk az ide való académiába. Nékem kaczagást méltónak látszik, hogy itt oeconomia academica praelectionibus tanultatik azon kívül, hogy a practica részre szolgáló Segedelmek meg volnának, a' theoria az oeconomiába keveset használhat, és a célra éppen nem is segít. Meg válik, mire mehetünk. Élő boldogul, ezután gyakrabban vészed leveleit hív tisztelődnék

Cserey mpr.

Mayor.

Kivül: 1

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen. S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

¹ A levél zárlatán töredezett piros pecsét.

1697.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

1810. Mart.

Kölcseyhez Kazinczy.

Édes Uram Öcsém!

Haladék nélkül felelelek Uram Öcsémnek igen kedves levelére, mely előttem annál kedvesebb, mivel rég olta meg valék fosztva azon gyönyörűségetől, hogy párjait vehessem. Postakönyvem mutatja, hogy én Uram Öcsémnek Febr. 23dikán írtam Pestre, mihelytt megtudtam az Anyámtól, hogy bátyánk Péchy Imre Ur Pestre készült 's Uram Öcsémet oda vinni szándékozott. Előbb nem írhattam, senkitől sem tudhatván meg, hol légyen Uram Öcsémnek az a' testvére, a' kihez leveletem utasílatni kívánta. Hogy a' Pesti Triásonnak írtam Uram Öcsém eránt, azt ezektől tudja, a' mint leveléből értem. Használja Uram Öcsém ezeknek barátságokat, 's egyik a' másiktól kapjon lángot, egyik a' másikánál gyujtson gyertyát. Én Horváltól, Vitkovicstól, Szemerétől, Fáytól, Kölcseytől, kiket egy igen szerencsés történet hívott együvé, igen sokat várok. Göttinga jut eszembe, midőn Boie, Voss, a' két Stolberg, Bürger, Miller és Hölty ott gyűltek össze, ott lettek egymásnak barátjaikká. Adja Isten, hogy ez a' Pesti ötség (nem többé háromság) is ugyan olyat szüljön a' Magyar literaturának.

Nem sokára Berzsényit is fogjátok látni, kedves barátim, 's olvassátok verseit, 's lángra gyúladtok utána. Mit tartok ő felőle, tudják Pesti régibb barátaim 's mutatja a' Dayka' versei előtt álló Ajánlás. Az ő versei mellett felejttem, hogy Zrínyi nemben vannak írva, pedig én a' Ráday neműekbe annyira belé szerettem, hogy a' nem scandált Reimos Verseket alig olvashatom. Uram Öcsém, kit kedvező Geniusa a' szebb ösvényre vezet, érzi mit teszen ilyeket írni. A' Szemere dala Vidához igen igen szép darab. Mennyivel volna szebb, ha scandálta volna! Az Uram Öcsém velem most közlött dala felette szép dal. Melly szép az az epedés! Melly szép az a' Helldunkel! A' mit én itt a' Helldunkel alatt értek, azt Debreczen még csak nem is gyanítja, mert mit lát, ért és gyanít Debreczen! A' mit Uram Öcsém nekem a' Szentgyörgyi ebédje felől ír, az engemet teljességgel nem hozott tűzbe, sőt epe nélkül és kevélykedve nevettem. Mit tehetek én arról, hogy Kendnek nincs annyi esze mint nekem? azt kérdé egykor Niczky József egy bolond böcs

vagy bölc s bolond embertől. Ne higgyük-el magunkat, édes Uram Öcsém, abban hogy a' Niczky szava szerént nekünk több eszünk van mint nekik. Lesz olly idő, 's azt még én is elérhetem, nem csak ti, kik élteteknek virágában vagytok, hogy el fog avúlni a' mi virágunk. De haladni, legalább indúlni kell egyszer. Debreczen maradjon hátra a' maga esalhatatlanságával. Szegény Szentgyörgyi, hogy ő az én Sonettom sorában csak az *enyelgőt* kapta meg 's nem értette a' *vissza 's vissza'* festését. A' *majestætisch* menuett — tehát nem *enyelgő*? Így van az, mikor a' Debreczeni ember a' szálaiba is a' maga nagysága üvegét viszi, és még a' szerelmes Ifjú 's szerelmes Leány' tánczában is nagyságot keres. Hogy ők a' *Sonett' Múzsája'* szavát az *én* szavamnak vették, az igen igen originell!

A' *koboz* szenvedhetetlen illy darabban. Azért vetettem ki magam is. A' Dayka' versei megett Uram Öcsém ebben a' Sonettben több változásokat is fog lelmi. Illyen e' sor: Két négyet öszve fűzve hármásával ezek helyet: fűzven és két hármával.

A' Reim valóban disz, akár élt vele a' Görög és Római, akár nem. — La Rochefoucauld eránt egy kis Protestatiót küldöttem Kultsárnak. Bár helyt engedne neki. Geistinger velem gazúl bánt. Két kép helyett egyet ada, 's megváltoztatta hirem nélkül a' címet. Hogy drágán adja, ahhoz nincs közöm, mert övé a' proprietás.

Szemerénket 's barátjait csókolom. Kérje Uram Öcsém Szemerét, hogy mihelytt le lesz nyomtatva Vidához irt verse, azonnal küldjön nekem egy nyomtatványt Postán. Irja meg ezen felyül, mikor fognak és hol Daykának nyomtatásához, és küldjön az első ívből egy nyomtatványt mutatóban.

Ismeri e Uram Öcsém a' Fábehich Pindarusát és poetai munkájának manierját? Az Originalis ember volt. Sokan meg nem foghatják, mit tudtam én abban becsülni, 's a' Semlyéni Pap nevetve jeste-ki orczám elváltozását, midőn azon verseiről volt szó, melyeket Fábehich a' lyányom halálakor irt 's a' Hazai Tudósításokba iktattatott. Tagadhatatlan hogy azok irtóztató versek. 15. Martiusban nem alhatván reggel felé, 's ötöt forgatván szemem előtt, megszállott a' gonoszság, hogy reá is írok egy Epigrammát, de nem distichonban, hanem olly zengésű versekben, 's ha tudnék ollyat, az ő manierjában, 's az ő magyarságával. Én sem a' seazont nem szeretem, sem az 000, 100, 000 nem szedem fel jambéonimba, 's gyertyát gyújték, 's ezt irtam:

Fábchich | vala ne | vem . . .

[Stb., mint az 1682. számú levélben.]

En ezeket megküldöm Kultsárnak. Addig ne vessen rajta Uram Öcsém 's barátjai. De ezt csak akkor küldöm-meg Kultsárnak, mikor Fábchichnak halála felől Győrből tudósításokat veszek.

Bár csak Uram Öcsémek Pesten egy időszaki munkát kezdenének, melybe holni értekezésekkel együtt Recensiok, versek, etc. is mennének, és a' melly valami olly volna mint a' Literatur Zeitung! Recensiók nélkül nem fogunk haladni, 's gyaláztatja van korunknak, hogy Nemzetünk azt még a' XIXd. században sem olvas. Azzal, hogy némelly Író értte megneheztel, gondolni nem kellene. Ha a' Critica bátor, de szerény (modest) volna, senki sem akadna-fel rajta. — Uram Öcsémek szép frigyben élnek, és sok távol fekvő barátjaik vannak mindenfelé. Mit nem lehetne kezdeni, csak kezdene valaha valaki.

Ajánlom magamat becses barátságába. Éljen szerencsésen, kedves Uram Öcsém. — Bérekesztésül még azt kérem, hogy hagyja el a' titulaturát levelében. Mi barátok is, rokonok is vagyunk, 's én nem csak nem szégyenlem, sőt kevélykedem benne, hogy Uram Öcsém rokonom.

A' Debreczenben útált *kecs* szóra jut eszembe, hogy Uram Öcsém Szemerénél talán láthatja azt az Epigrammát, melyet a' Fürmender ellen írtam. Kérem mutattassa meg magának, 's nézze meg a' Dayka életét is, ha azt Vitkovics és Szemere már elvitették Szögyéni Urtól, kinél azt Miklós Öcsém letette. Ezek az emberek nem tanulnak, nem hasonlítják össze nyelvünket a' külföldivel, 's nem látják szükségesnek a' szó csinálást, mint a' szegény Czinke. Addig kell őket vagdalnunk, míg fog rajtok e' fegyver. En már eleget mondtam, de még sem elég. Felelni fogok a' Balla kérdésére, 's ott ismét megcastigálom őket, de már ott vagdalás nélkül. — Mit mondanak Pesten a' Párizsi házasságra? Ki hitte volna ezt? De csak hogy meg van. Többé Napoleon ellen nem lesz hadunk, 's ez nagy szerencse, mert nem jó ollyannal háborúskodni, a' ki *minden* ellenségeit össze törte még eddig. Az ollyannal együtt jó háborúskodni, melyet *jövendők*. —

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1698.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

A' NAGYSÁG' ÉS SZÉPSEG' DIADALMA.

Széphalom, Martiusban 1810.

Elfolya kétezer év, és még több, 's végre megúnta
 A' nagy Mennykövező hitvese 's húga dühét.
 Homloka-szültje nem így. Fájt még, hogy az idai bíró
 Vénusz előtt ötet megfutamodni hagyá.
 Párizs bántott meg, Párizs bosszúlja meg estem';
 Így szól és harczra hívja ki Napoleont.
 Jó ez! 's mint mikoron Márs lép szekerebe, 's hatalmas
 Karral az ellenség nyúlt seregeire rohan:
 Dönt, tapos, öl, pusztít, valamerre ragadja negéde,
 'S láng, füst, jaj 's riadás töltik el a' nagy eget.
 Cypria megdöbben. «Nem küszde így a' nagy Achillesz,
 Nem Dioméd, úgymond; így nem az álnok Ulyssz.
 Több ez mint Sándor, 's Caesar, 's a' Károlyok, és Az,
 Kit nekem hívemmé tett vala Gabrielám. (Henr. IV. Gall. Rex.)
 Új fortélyt kíván az idő: Rettegje Minerva
 'S e' délczeg Hős a' Spréai szép Amazont!»
 Ah, a' Spréai szép Amazon már kezdi csatáját!
 'S ah szalad a' remegő, Spreai szép Amazon!
 'S a' diadalmas előtt Berlinnek tornyai rengnek,
 Mint a' vén Gotthard reng vala lábai alatt!
 «Paeon! ió Paeon, nagy férfi!» kiálta Cythere;
 Jer, 's lógy már ezután kedvesem énnekem is.
 Pallász néked erőt és bölcsességet adott: én
 Példátlan fényed drága jutalmat adom.
 Íme Thérézámnak szép sarjadzatja, Luíze,
 Páphószom legfőbb disze, kebledbe repül.
 Én nevelém őtet, 's tavaszomnak mennyei diszeit
 E' gyönyörű orcákra 's e' kecses ajkra rakám.
 Ujjaim illeték szemeit: 's bájolva lövellnek;
 Önt ékes mellye Hyblai szaglatokat.
 Nincs seregemben dísz, mellyel nem birna Luíze,
 Nincs dísz, mellyet nem birna Luíze velem.

Vedd őt, 's vége az örök harcznak. Tritónia győzött

Általatok: győzött Cypris is általatok!* —

Bal tüzeket lobbant a' nagy Zeüs*; tapsol az ég 's föld,

De anygala távoztán Ausztria bűnnek ered.

Ezt a' hosszú Epigrammát, édes barátom, 14 nap oltá betegen fekvén írtam. Nem szeretem a' Gelegenheitsgedichteket. De ez a' nagy történet, 's Pataki Prof. Sáros és Kézy Uraknak deák verseik ezen menyegzőre, engem is elszédítettek. Általküldém tegnapelőtt Patakra nyomtatni, 's ma Kézy a' maga és a' Sáros nevében olly magasztalást írnak felőle, hogy elhihetném magamat, ha magam nem csak igen jónak nem tartanám, sőt azt állitanám, hogy épen nem érdemes az Erdőmhöz, Könyörgésemhez, Wesselényimhez 's Báróczyimhoz hasonlítani. Valóban olly távol vagyok a' felfuvalkodástól, hogy inkább kételkedtem, ha fog e azoknak tetszhetni, a' kik az effélékről ítélnének, 's csak egy bizonyos ok miatt küldtem sajtó alá. Írd-meg, mit ítélsz róla. — Vetted e leveleimet a' Wesselényiné kérése eránt?¹ Kis nekem maig sem felelt. Mint van? nincs e rosszszul? Ah illam meae si partem animae rapit maturior vis etc. etc.

Élj szerencsésen és szeress!

5-a. April 1810.

Kivül: °

Tekintetes Berzsényi Dániel Úrnak. Pest, Marczali, *Mikla*, Somogy Vármegyében.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1699.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Apr. 5d. 1810.

Kedves barátom!

Két Pataki Prof., az a' Sáros, a' ki Collegiumunk' örök diszére Szászvárost oda hagyván, ide jött, és Prof. Kézy Mózes, egy 28 esztendőös Ifjú, gyönyörű verseket írtak deák nyelven a' Napoleon és

* Jupiter intonuit laevum.

¹ Hogy Berzsényi megkapta e levelet, mutatja alább, apr. 18-dikán költ válasza; de a Kazinczy levelei közt hiányzik.

² A levél zárlatán ketté tört fekete pecsél.

Luiza menyegzőjére. Mind a' kettő közlöttem velem a' mit irt; én pedig a' Siposét Kultsárnak, a' Kézyét egy barátomnak küldém Pestre, hogy nyomtassák. Az utolsóét, kinek arra van szüksége, hogy a' Világ ismerje, bé fogom nyújtatni mind a' mi Udvarunknak, mind a' Francia Követnek. — Ez a' két vers engem is poétai tűzbe hozott, noha a' Gelegenheits Gedichteket nem szenvedhetem: 's 14 nap oltá betegen fekvén, elég időm volt valamit készíteni. Egy hosszú Epigrammát készítettem, 's által küldém nyomtatni Patakra, még pedig a' két barátomhoz, hogy ők lássák mindenneknél előbb. Ez estve vevém Kézynek levelét olly applausussal, a' melly engem elpirít. Sipos azt itéli felőle, hogy az többet ér mint mind az, a' mit ő Magyarban ismér, Kézy valami ilyen formát, más kifejezésekkel. Ezek után az, a' ki engemet nem ismér, azt hinné, hogy én elhittem magamat, 's kevély vagyok munkámra. Nem csak nem vagyok, sőt azt itélem, hogy Wesselényire irt Epigrammám 's a' lyányom halálára, 's az a' mit Erdőnek 's egy másik, a' mit Könyörgésnek neveztem, ezerszerre jobbak ennél; sőt még többet mondok, rettegek tőle, hogy ez, a' mit mingyárt olvasni fogsz, nem jó. Csak egy bizonyos ok indított arra, hogy kinyomtatassam: különben titokban maradna, mert minden szép mesterségbeli műnek a' rajta-dolgozás a' legszebb jutalma. — De imhol az Epigramma. Meg engedsz, hogy magyarázatokat veték mellé; olyannak mutathatod, a' kinek reájok szüksége lehet.

A NAGYSÁG' és SZÉPSÉG' DIADALMA.

Elfolya kétezer év (esztendő), és még több...

[Síb., mint az 1698. számú levélben.]

Kívül: 1

Méltóságos Nagy-Ajtai Cserey Farkas Cs. kir. Kamarás Úrnak.
Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredelije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1 A levél zárlatán fekete pecsét.

1700.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Drága Tekintetes Ur!

Eléggé soha meg nem hálálhatom azt, a mit a Tekintetes Ur én érettem tselekszik. De tsak keveset ezen tárgyról — jól tudja a Tekintetes Ur különben is, mitsoda érzés elevenit éngemet. — Nagy alázatossággal köszönöm a bennem vetett bizodalmat, a Wesselényi halálára készítendő versekre nézve. Már munkába vettem, és a főbb ductusai készen is vagynak. Ugy gondolom, nem lesz késő Husvét utánra kézhez szolgáltatni; de ha késő, egy hét alatt elkészitem. A Palatinus Wesselényi Lelkét talán nem lehetne botrányoztatás nélkül behozni. — Ardet adhuc Ombos. — De a mennyire eddig tett rajzolatimról ítéltetek, nem fogja ezen darabotskától is helybe hagyását megtagadni a Tekintetes Ur. Ugyan szép Odát irt Prof. Sipos Ur ezen alkalmatosságra, melyet már közlött is a Tekintetes Urral. — Mind a kettőnket egészen elbájolt a *Nagyság' és Szépség' Diadalma*. Nem tudtunk meglegedni olvasásával. Prof. Sipos Ur nyilván kijelentette, még pedig valami különös elragadtatással, hogy olly szép Magyar darabot nem esmér. Én magam résziről, inkább akarnék azon versek Auctorának lenni, mint a Szőlőskei dominiumot birni — ita me Deus unus et trinus adjuvet. — Ne vegye a Tekintetes Ur rossz néven, hogy illy kis ember mer munkájáról szólni.

Prof. Patay beadta már a resignatiót. Husvét csonka Hetibe lessz a Superintendentialis Gyűlés Ónodon. Ott fel fog azon dolog vétettetni. Most volna tehát szükség¹ lási tenni a dologban. Jelen fog lenni azon Gyűlésen maga is az, a kitől minden függ. Most Pesten vagyon. Nem szükség nekem tanácsot mondani. Jobban tudja a Tekintetes Ur mint én, mit lessz legjobb tselekedni. A Patay Ur példája nagyon mutatja hogy: opinione regitur mundus. Bár tsak az Académia elmaradhatna, a mellynek ha tsak esztendeig tart, kevés hasznát látok (!) nagy költség mellett. Többet tanúlok én ithon esztendeig magánosságban. — Elfelejtettem jelteni, hogy egyszerbe által adtam a Typographusnak a Tekintetes Ur munkáját, és mindent megmondottam neki, a mi mondani való volt. Mihelyt

¹ A kipontozott helyen az eredeti ki van szakítva. —

készen lesz vele, ki fogja vinni. — Csókolom kezeit nagy alázatossággal Ő Nagyságának, és magamat a Tekintetes Urnak gyakorta tapasztalt szives gratiájában bészárván, tartozott tisztelettel maradok S. Patak, 5. Apr. 1810.

A Nagy Érdemű Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolg.

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1701.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovics Mihály

baráti forró idévezletét.

Ha Barátságodban olly erősen nem bíznám, hogy hosszabb hallgatásomért meg tudsz engedni, rettegnek méltó szemrehányásidtól, mivel három Leveledre mindekkorig nem feleltem. De sok lévén a Tárgy, melyekről hozzád írni vájoltam, és egyszerre le akarván mind azokat papirosra tenni, a prócatori öszszetódult foglalatosságim időmből, sőt (nem mondok nem igazat) kedvemből kiszorítván engemet, maiglan hallasztottam válaszomat. Azonban most is mindent, a mim van, és kellene hozzád írnom, meg nem írhatom az imént előhozott okaimnál fogva. Futólag és rövideden jegyezgetem itt fel ezeket:

Dajkádát vettem, s a Triásod figyelemmel, 's öröm eltöltéssel olvasta őt, 's tégedet. Az utóbbi Nyaláb Madarasinál állja a Censurát. A Subscribenseknek nállam többre ment ötvennél a számok. Azt, a mit Te szoros Rendnek nevezsz, A. B. C. szerint való Rendnek érthessem e? kétséges vagyok. Kis István az Általad kiszabott kis formátumú kiadattatáson felakadt, azt vetvén okúl, hogy így igen vastagra nő a Munka. De Auctoritásoddal meghagytam neki, hogy legkissebben se tegyen változást. Még is ez egyre reá akar bírni, hogy tudnillik a Budai Landerernénél nyomtattassuk a munkát a *Pichler Carolina Hasonlatosságai* nevű könyvnek kiadattatása szerint. Az ide zárt példány után.¹ — Az okok ezek: Minthogy

¹ A mondott könyvből két levél hozzá van ragasztva e levélhez.

az Universitásnál az eddigleni Falka Garmondtai kopottak, és az újlag öntendők két hónap múlva készülnek el, következőleg a Munka az Augustusi Vásárkor jöhetne ki. Ellenben Landerernénél e jövő Vásárkor elkészülhet. Ehhez járúl az is, hogy a finom papirosra nézve bővelkedőbb Landererné, mint sem az Universitas. Mind ezekről való akaratodat ird meg. —

Berzsenyink itten volt! Tsókoltam ötöt, 's éjtszakáztam vele. Olly nagy ellenzetet, mint a millyen vagyon az ő külső viselete, tartása, bánásmódgya, és poesisa közt, lehetetlen tsak képzelni is. Lepingáltatuk [!] ötöt számodra. Elég szerentse és öröm én nékem ötöt láthatnom és tsókolhatnom.

Ma végződik Terminusunk, a jövő héten szabad leszek a pör patvarkodástúl, 's derültebb kedvel irandok hozzád. Sietek a Városházára. Ezt írtomban is a sok sürgető Cliensek a nyakamon. Engedgy meg nékiek, mert nem tudgyák mit tsinálnak. Engedgy meg nékem is, mivel procátoroskodnom kell. Élly boldogúl! Isten velünk. Pesten Aprilis 6ikán 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1702.

Kazinezy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Apr. 7d. 1810.

Érdemes barátom!

En még mindég fekszem. Ha néha fel felkelek is, gyengeségem ismét ágyba kerget. De az Úr kedves levele, és a' Kis Jánosé, életet töltt ereimbe. Ez nem kevésbé csuda, mint hogy a' Dávid hárfája Saultól elverte az ördögöt. — Kralovánszky helyébe Rajcs lépett; a' Rajcséba Gamauf József. Így a' Grammaticába Hettyési László, a' Syntaxisra pedig Rumy Károly Philos. Dr. és Szomolnoki Pred. hivattatott-meg. Ráth Mátyás meghala. — Ezeket a' Kis leveléből, és azt, hogy Lakos kapitány a' Therezia keresztet kereste. 10. voksa volt reá, tizenöt között. De a' Császár épen most szabta meg, hogy csak az nyerje-el, a' kinek a' 15 voks közt 11 voksa lészen. Így a' keresztet meg nem nyeré. Szívesen sajnálom, mert szeretem, becsülöm.

Nagyon köszönöm az Úrnak a' hírket Wesselényi felől, nevezetesen hogy mit mondott a' haldokló óráján és a' rugó számár felől, 's a' kis Wesselényi mit a' Vármegye tagjainak, midőn velek

a' megholtat látatá. Az Úr engem nagyon le fog kötelezni, ha tudatni fogja velem, mi az még is, a' mit Erdély ennek a' colossális nagyságú férjűnek balúl veszen. Az olyat é, a' mit Nopesának vesznek a' rosszak rosszul? Én eleget tudakolom, 's nem felelek. Irtam Vice Ispán Laskainak, azt hívén, hogy Wesselényinek most is barátja, 's későn tudom meg, hogy ő egyike volt azoknak, a' kik ezt megölték. — Az én Epigrammám szúrjon szemet, sőt szívet is: annál jobb. Jó jel, mikor a' seb fáj. Én ugyan ha valaha valaminek örültem, annak örülök, hogy ezt irtam, 's annak a' nagy férjűnek a' hírét vindicáltam, a' nagy özvegynek, nagy fiúnak sebére írt tettem.

A' mit az Úr nekem Gróf Hallerné felől ír, az engemet kimondhatatlanul flattiroz. Haládatos leszek ezen kegyességért. Ki ez a' Hallerné? a' Gróf Haller Gábor hitvese e? 's kinek hívják mind két nevről 's hol lakik? Millyen idős? millyen culturájú? Kérem az Urat, beszélje-el nekem mind ezeket.

Az Úr igyekezetét Journálunk eránt nem hátrálni, hanem teljes tehetségem szerint elősegíteni fogom, még pedig minden tekintetben. Azt fognám tenni, ha az Úr ellenségem volna is: mennyivel inkább, minekutána szívesen tisztelt szeretett barátom. Csak kezdje az Úr, 's bizonyosan menni fog.

Harmad napja vevém levelét Kézy Prof.nak Patakról. Elmondom, mi történt hamis Bescheidenheit nélkül. A' Sípós és Kézy Prof. Urak deák verseik Napoleon menyegzőjére engem egészen poetai oestrumba ragadtak. Gelegenheitsgedicht nem fáchom: de minden ellenkezésem mellett belé valék ragadtatva. Elkészültvén darabom, Sípósnak küldém, hogy adja a' Pataki Typographusnak nyomtatni. Sípós azt ítélte felőle, nem nekem írt levélben, hanem Kézyyel szölván, hogy ehhez fogható magyar vers még nincs. Kézy azt, hogy inkább szerette volna ezt írni, mint a' Kazinczy Péter pénzét birni. Én azt tartom felőle, hogy ez nem méltó a' Wesselényire írt Epigrammammal 's az Erdővel öszve hasonlíttatni. Annál bátrabban mondam-el, mit ítéltek ők, mivel magam nem vagyok egy értelemben velek. Addig míg nyomtatva látja az Úr, imhol van írásban:

A' nagyság és szépség diadalma.

Elfolya két ezer év, és még több...

[Sib., mint az 1698. számú levélben.]

Bal tüzeket lobbant a' nagy Zeűsz. Virgilben felakadtam ezen véghetetlenűl szép expression: Jupiter intonuit laevum. Hogyan kellene ezt magyarul kitenni? kérdém. Sok ideje hogy kész volt a' phrasis. Vártam az időt, hogy elmondhassam, 's íme itt van, 's örűlök neki, hogy most elmondhatom.

El ne felejtse az Űr, hogy én úgy elidűlok mint a' deák. És így

D' Angyala távoztán -- gyűnyűr' orcákra etc.

Kis Horácznak Epistolájit fordítja versekben. Az első könyv kész. A' Wieland jegyzéseit is lefordítja hozzá 's úgy adja-ki. Nem lehet olly embert lelni, a' ki ennek nálammál inkább őrvendjen.

A' szép Alvó kezeit csókolom, 's az Urat magát a' mi igen kedves Lajoskánkkal, kit erántam való szeretetűért különűsen szere-tek. Sophienak felolvastam az Űr levelét. Köszűni az Űr baráti idvez-letét 's örűl új új jeleit látván, hogy az Űr barátunk. —

Az én szép Thaliem olly szép alak, a' millyet talán az országban sem lelni. Mi lesz belűle idűvel, nem tudom: de most ollyan épen mint Iphigenie volt, kit benne vissza ada nekem az ég. Genie, vagy a' mint maga nevezte-el magát selypen, *Denka* nincs olly szép, de a' legelműsebb, legrendesebb tereműtűs. —

Adieu, édes barátom.

[Eredetije a m. tud. Akadűmia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1703.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Szűphalom, den 7. April 1810.

Theurester Freund!

Ich gratulire Ihnen herzlichst zu dem Professorat in Oedenburg, zu welcher Stelle Sie, laut dem [!] Schreiben meines unsterblichen Kis, den 23. März erwählt worden sind. Gehen Sie, mein lieber Freund, gehen Sie hin. In der Nűhe eines Kis, in einer Stadt, wo es einige gute Kűpfe gibt, nahe zu Wien, zu Pressburg, und Raab zu seyn, ist etwas ganz anders, als in Schműlnitz das Evangelium zu predigen. Was dort Ihr Gehalt seyn wird, weiss ich nicht; und doch ist das ein Punkt, auf welchen man nicht ganz vergessen kann und soll. Doch Sie haben ja auch in Schműlnitz nicht viel. So wehe es mir thun wird, einen so geliebten Freund, wie Sie sind, zu ver-

lieren, so wünsche ich doch, dass Sie sich entschlossen, hinzugehen. Für Ihre literarischen Verbindungen wird diese translation gewiss sehr vorthailhaft werden, und da Sie nahe an Wien seyn werden, so kann dies auch dazu beytragen, dass Sie das machen, was die Welt Glück machen nennt. --- Ich bin ungeduldig zu wissen, was Sie thun werden.

Ich liege noch immer, stehe ich auch auf, um nach zu sehen, was mein Gärtner arbeitet, so muss ich mich bald wieder ins Bett legen. Mein Rothlauf und meine goldene Ader, von ihnen bin ich nun frey; dafür quält mich ein Catharr und die Strauchen.

Ich hatte mich in meinem letzten Schreiben an Sie verrechnet; der Markt in Ujhely ist erst diese Woche. Darum werden Sie Ihr Päckchen später als ich es angezeigt hatte, erhalten.

Die schönen Gedichte des Sipos und Kézy riessen mich weg, dass auch ich etwas auf die Vermählung unserer schönen Erzherzogin schreibe. Ich zeige mich gerne wie ich bin, und gegen einen Freund wie Sie mir sind, wüsste ich wahrlich nicht, warum ich mich in den Mantel einer erdichteten Bescheidenheit hüllen sollte. Aber wahr ist es, dass ich auf mein Gedicht keinen besonderen Werth gelegt habe oder lege. Wenn ich es in die Szentessche Buchdruckerey in Patak geschickt habe, so geschah es aus einer anderen Rücksicht, nicht weil ich mir eingebildet habe, dass es mir Beyfall, Bewunderung zuziehn wird. Unterdessen gaben dem Gedicht Sipos und Kézy so viel Beyfall, als ich ihn gewiss nie erwartet, und am aller wenigsten von solchen Köpfen erwartet habe. Der erstere deklarirt es für das erste Gedicht im ungrischen: der andere sagt, lieber das gedichtet zu haben als das Vermögen von meinem sehr reichen Onkel, Kazinczy Péter zu haben. --- Ich halte dafür, dass mein Epigramm auf Wesselényi, oder mein Erdő mehr werth ist als hundert solche. — Urtheilen Sie selbst:

A' NAGYSÁG' és SZÉPSÉG' DIADALMA.

Napoleonnak 's Luizának menyegzőjöknel.

Elfolya két ezer év, és még több...

[Stb., mint az 1698. számú levélben.]

Das Epigramm ist 10 Zeilen länger als das längste im Martial. Doch Mensuram superant carmen et Napoleon.

Hier die Übersetzung; denn gewiss werden Sie diese von Nöthen haben:

Zwei tausend Jahre und noch mehr waren vorbey, und die et soror et coniux des grossen Donnerers war ihres Hasses müde. Die aus seinem Schädel Geborene nicht also! es schmerzte sie noch, dass der Richter auf Ida sie vor Venus zurücktreten hiess. Paris hat mich beleidigt: mein Rächer werde Paris! So sprach sie, und rief Napoleon auf das Schlachtfeld hervor: Dieser kommt; und, so wie da Marsch seinen Wagen besteigt, und sich mit mächtigem Arm auf die ins lange gezogenen feindlichen Geschwader hinstürzt; so wirft dieser *alles* um, so zertritt er, so tödtet er, so verwüstet er alles wohin immer ihn seine *puiss* hinreisst; Und Flamme, Rauch, Wehklagen und Schrecken erfüllen weit umher den Himmel. Cypria ward gewaltig erzittert. «So kaempfte der tapfre Achill und Diomed und der schlaue Ulyss nicht! sagt sie. Dieser ist mehr wie Alexander, Caesar, die Karle, und derjenige, den meine Gabrielle mir zum Getreuen gemacht (Heinrich). Die Zeit fordert hier neue Strategeme: Minerva und ee fier Héros sollen vor der schönen Amazone der Spree erzittern.» Ah, und die schöne Amazone der Spree beginnt die Schlacht; und ach es flieht bebend die schöne Amazone der Spree! Und dem Siegenden erbeben die Thürme von Berlin, so wie der grosse Gotthard Bernhard unter seinen Tritten erbebe. — «Päan! io Päan, du grosser Krieger! rief Cythere; Kommt, und werde von nun auch mein Liebling. Pallas gab dir Kraft und Weisheit: ich gebe dir die hohen Preise deiner Thaten, die ohne Beyspiel glänzen. Siehe, [meine] Therese [schönes Sprössling]¹ rejeton, Luise, die erste Zierde meines Paphos [Reich] flieht in deine Arme. Sie habe *Ich* erzogen, und die himmlischen Reize meines Frühlings habe ich auf die rosigen Wangen und auf die reizenden Lippen gelegt. Es ist kein Reiz an meinem Gefolge, welchen Luise nicht besässe; keiner an mir, den nicht auch sie habe. Nimm sie, und Ende sey der ewigen Feindseligkeit. Tritonia hat durch euch gesiegt: nun siege hat auch Cypris durch euch! — Jupiter intonuit lävum, und Himmel und Erde klatschen. Aber Oesterreich senkt sich bey dem Entfernen seines Schutzengels zur Traurigkeit.

¹ A zárjel közti szavak Romy jegyzetei.

Was sagen *Sie* zu diesem? Hat Sipos oder Kézy recht, oder ich? — warum ich dieses Gedicht *dichtete*, spricht das Gedicht selbst, und *Sie* verstehen *mich*.

Kis ist mit dem 1. Buch der in ungrischen Versen übersetzten Horaz(sche) Epistel, welche er mit Wielands Anmerkungen drucken lassen will, fertig. Ich bin entzückt über diese Nachricht. Keine angenehmere konnte mir nicht kommen. Leben Sie recht wohl, und schreiben Sie mir bald, ob Sie nach Oedenburg gehen werden oder nicht! —

Rath ist todt. Ein sehr merkwürdiger Brief von Ihm an Fábry in dem Streit der Zeloten Luth. Prediger wider die neuerer ist in meinen Händen, welcher verdiente in den Intellblatt gedruckt zu erscheinen. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1704.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Apr. 7d. 1810.

Kedves barátom!

Beteg vagyok még is, és fekszem. De ha Saultól kergethetted-e! a' hárfazengés az ötöd gyötrő lelket, hogy ne kergetné-e! a' Te leveled az én bajomat! az a' leveled, melyből azt értem, hogy Horáznak Epistoláját *Te* fordítod, és hogy azokat a' Wieland jegyzéseivel készülsz kiadni! Csudálva olvasgatom mindég a' *Non quia Maecenast*, mellyet velem közleni méltóztattál, 's ebből ítélem, millyen lesz az Egész, 's örvendek mind Nemzetemnek, mind Néked. Ha Te ezen kívül semmit egyebet nem írtál volna is - - és ó mik azok, a' miket írtál! már halhatatlanná volna téve neved. Hidd azt, hogy az egész országban nem lesz csak egy is, a' ki munkádat szívesbb tisztelettel fogadhassa, mint én fogom. Adjon az Isten Néked életet, erőt, kedvet e' munka tökéletes elvégzésére is.

A' második cikkelye levelednek, melly megörvendeztetett, az volt, hogy Rumit meghívtátok. Én ezt az igen becses embert kimondhatatlanul szeretem, noha vele soha nem voltam. Nagy benne a' tűz; pedig az az, a' mit leginkább kell becsülni a' Tudóban. Mit használ, hogy sokan olvasunk «s nem írunk?» Az az Egészre semmi haszon. Ellenben az olly fejek, mint Rumí, felfornek bennünket álmunkból, 's tanulni kényszerítenek. Mihelytt leveledet vevém, azon-

nal írtam neki 's kértem, hogy a' hívást elfogadja. A' mi kedves Lajoskánk hasznát fogja venni ott-létének, 's elhiszed, hogy nem üres szó, hogy ezen előre örvendek.

Hogy Lakos czélját nem érte, szívesen sajnálom. Én a' czifra után vágóót kaczagom. De ha valaki azon a' pályán vagyon, mellyen czifrát kaphat, 's azt keresi, már azt nem nevetem. Aut virtus nomen inane est, aut decus et pretium recte petit experiens vir. Csak azoknak mellyeiken nem áll jól a' kereszt, a' kik azt érdem nélkül hordják.

Sajnálva hallám a' Ráth halálának hírét is. Nála lévén Máj. 1803. nagyon sokat vesztett előttem. A' legbohóbb gondolatokkal tölt-el feje. De melly tiszteletessé teszi ötet énelőttem az, hogy ő kezde Magyar Újságot írni, 's egy Fábrihoz írt levele, melly Auto-graphiai Gyűjteményemben áll, és a' mellyben az Anti Calvinista Luth. Papokkal harczol. A' Lexicon eránt tett Jelentését fel fogom venni Régiségeim 2dik kötetében. Hogy őbenne sok sajátság volt, alkalmasint gyanítom. De kiben nincs az, ha érdemmel bír, 's nem közönséges ember! Áldott legyen emlékezete a' jó hazafinak, és világosság fiának.

Nem régiben egy csomó papiros akadt kezembe, mellyben némelly tavaly elégetett verseimnek párja megvan. Ha bánom is, édes barátom, hogy a' háború rettenése velem a' nagyobb, a' 3szor nagyobb csomót elégettette, más részről nem tudok rajta sokat aggani. Valami egészen nem jó, valami Verses Gyűjteményeinkben az egész tónusát megzavarja, azt tűzre kárhoztatom. — Valóban nincs forróbb kívánságom mint az, hogy még halálom előtt magam adhassak-ki egy alkalmas csomó verseket; mert a' poezis a' lángja az emberész munkájának, valamint az életnek az a' legszebb virága. Semmit sem óhajtanék annyira mint öt hat iv énekeket (Lied). De a' Ráday nemében az a' leggyötrőbb munka magyarban. Egy idő oltá a' distichonok' írása foglalt-el 's Wesselényim, Báróczy, Iphigeniem, Erdőm, a' Könyörgésem olly darabok, a' mellyekbe szerelmes vagyok. Hexametert sokkal könnyebb írni, mint Distichont, mind azért, mivel a' gondolat nem szorúl két sorba, mind azért, mert az szabadabb mozgású mint a' pentameter hátulsó része. De a' sánta lábú Múza el el kap. — Talán írtam utolsó levelemben, hogy Sípós és a' 28 eszt. Kézy Pataki Professzorok a' Párizsi menyegzőre igen szép deák verseket írtak. Mind a' kettőnek kimondhatatlanul szép a' munkája. Sípós öregebb sokkal, 's azt mutatja a' férfi szépség is versén: a' másik, ki tavaly az egész Homért görögül olvasta végig, 's belőle a' simileket 's szebb helyeit könyv nélkül megtanulta, Vir-

gilt pedig könyv nélkül tudja, ezt a' versét Homérusi szépségekkel 's a' Virgil virágival hintette-el. A' Pax Jupiter előtt panaszkodik, 's Vénus jó, 's házasságot köt. — Ez a' két vers engemet poétai oestrumra ragadott, 's ámbár azt hittem, hogy tollamból soha sem fog folyni Gelegenheitsgedicht, csakugyan győzött a' felmelegülés, és még valami, a' mit érteni fogsz, ha ki nem mondom is, 's által küldém Patakra Síposnak, hogy adják a' Typographiába. Már volt Correcturán nálam az arkus, 's még egyszer elhozzák, 's úgy osztán nyomtattatom. — Sípos azt mondta felőle Kézynnek, hogy ez az első poétai darab az egész Magyar Poezisben; Kézy pedig azt írja, hogy inkább szerette volna azt írni, mint Kazinczy Péter gazdaságát bírni — melly, dicsekedés nélkül legyen mondva, olly nagy, hogy ritkái olyan. Engem ez a' két ítélet meg nem szédít; tudom én, mit ér munkám, 's a' Wesselényire írt Epigrammácska többet ér mint tíz ilyen. Hát még a' Te Epistolád hozzám, 's sok egyéb darabod, 's Berzsenyinek Psychéje, 's egyéb darabjai? Virágnak, Daykának, Himfynek némelly munkájik?

Imhol az:

A' nagyság' és szépség' diadalma.

Napoleonnak 's Luizának

Menyegzőjüknél.

Elfolya két ezer év

[Sib., mint az 1698. számú levélben.]

Valóban, akárki mit mond, én ezt a' darabomat soha sem fogom nagyon kedvelni, noha csak homályosan érzem okát. Élj szerencsésen.

Egy felől Márton panaszkodik előttem Decsy ellen, más felől Decsy Márton és Pánczél ellen. Pánczél Decsyt elárulta, hogy a' Károly Hercege Proclamatióját büségtelenül fordította, 's Napoleont mindég szertelenül magasztalta. De ártatlannak kiáltá a' Magyar Cancellaria. Azonban Rajner Hercege még is Mártont tevé Magyar Ujság Íróvá. Még nem ért rá Urunk, hogy meghatározza a' pert.

A' Kassai Püspök, ebédnél felkölt székéről, 's állva ivott, így: Európának halhatatlan Bajnokja, a' nagy Napoleon, etc. Most széltében magasztalja minden: tavaly nem volt semmi szitok elég. Illyek az emberek.

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

1705.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, 8-va Apr. 1810.*

Nagy tekéntetű Barátom!

Eddig, úgy hiszem, Szemere tudtadra adta, hogy én Posten lévén, a' csomót kezemhez vettem, és a' kiadás eránt Kis István Könyv árossal meg egygeztem olly formán, hogy verseimet olly betűkkel és olly papiroson adja ki mint Himfi szerelmei vagynak, és a' Vignettet a' legjobb réz metszővel vágassa ki. Ha Dayka verseivel egy formatumban akarod látni, írj Kis Istvánnak, ő mindent meg fog cselekedni.

Melly képmet vissza ne küld, mert az nekem azon kívül is vagyon: hanem, ha már szivességed határt nem ismér, és semmiben adósom lenni nem akarsz, tehát küld meg nekem Grófnéd képét, hogy azt a' tied mellé függeszthessem, és mély tisztelettel megcsókolhassam. Látod melly vakmerő vagyok! —

Jegyzéseidet és változtatásaidat Szemerével és Kölcséyyel együtt meg vizgáltuk, és sok szép észrevételeket találtunk benne. Használni fogom azokat, valamint csak izlésem és poesisom természete meg engedheti. A' hézagokat is igyekeztem minél jobban ki pótolni, és változtatásaimat tudtadra adni.

Erántad való tiszteletem mindenkor határtalan volt, mindenkor szerettelek forrón, de féltve. Ezen méreg cseppet az én örömömnek poharából a' te utolsó leveled ki vette, mert azt hitette el velem, hogy én téged úgy szerethetlek, mint Férfiút és igaz börtset. Te nem vagy kevély, nem vagy hiú! — De engedd meg, hogy ezen nagy becsű leveledre akkor felelhessek, mikor ezen mostani meg győzhetetlen ros launámat elverhetem, 's hozzád méltóbban szőllhatok. Akkor meg küldöm neked az én biographiámat is, hogy engem mindenképpen ismérj.

Utazásomnak alkalmatlan ideje és a' Dunavíz úgy megbádjasztottak engem, hogy a' te derék Pesti barátaid társalkodásának gyönyörűségét nem érezhettem eléggé; oly lankadt lettem, hogy még Virágot sem kívántam látni. — Ezen jó emberek téged imádnak.

* «Vettem a' Posták' vétke miatt Aug. 26-dikán». — Kazinczy F. jegyzete.

Fordítsd buzgásokat literatúránk' javára! Én veletek versent nem futhatok; de az én tiszteletem és jó kívánsom kísérni fog titeket.

Kegyes szeretetben zárt maradok

szíves becsülőd

Berzsenyi Dán. mpr.

Az én Laczi fiam is ótvaras volt, de a' mindennapi meleg fürdő csakhamar meggyógyította. — A' *lejtegette* ezen soraidba nem illik, hadd maradjon meg a' *tánczoló*. — Szeretném tudni, mi a' *Kömvészek fája*.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1706.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Apr. 10. 1810.

Különös bizalmú drága jó Úram!

Prof. Úr, szíves tiszteletű Barátom!

Az Úr Prof. Úr alig vette kérésem a' B. Wesselényiné által kívánt vers iránt, 's már is itt az óda, még pedig egy igen szép óda; én a' mit dolgozom, felette igen nehéz munkával dolgozom, 's hittem Martialisnak.

Versus scribere qui potest disertos,

Non scribat, Laberi, virum putabo.

's Prof. Úr azt cselekszi, hogy e' jutalom, a' mit eddig hittem mind magamnak, mind Martialisnak. Csak egyet nem foghatok-fel, azt, hogy illy kevés fáradságba kerülén Prof. Úrnak a' versírás, miért nem ír mindég? Szeretném a' Prof. Urat mindég dolgozni látni, hogy legalább előbb vagy utóbb egy egész kötet deák verset, 's magyart is egy kötetet nyomtathatna. Semmi az, hogy a' Prof. Úr magát poetának nem tartja, annak fogjuk mi tartani; nem engedve valamit a' mások ítéletének, az nem modestia, hanem épen ellenkező.

A' Somborihoz írt Óda éppen úgy tiszteli meg Somborit, mint ötlet tulajdon versei. Felette sivatag ember az, 's úgy hallom, az még a' módjában is; nem ismerek embert, ki ötlet jó poetának tartaná, hanem éppen azt a' nagy embert, ki az érdemek megszabásában a' legszerencsétlenebb, kiket valaha láttam, Cons. Vay József

Urát; — ez az ember engem igen gyakran megbotránkoztatott már abban, hogy jónak nézte azokat, a' kiket én igen rosszaknak nem hittem, hanem tudtam; — hogy mint eshessék az meg, különben nem hittem, hanem úgy, hogy a' tiszteletre legméltóbb ember jelenlétében a' rosszak is a' jók színébe öltöznek. És úgy, hogy az igen tudós ember a' rossz könyvben is magát olvassa. Nekem Sombori nem poetám, noha mint embert nagyon becsülöm (azt kivéven, hogy házánál valamit tart, a' mit tartani annak, ki magát becsüli, nem illik). A' hozzá írt Óda egy igen kedves virágocska, a' második strofát már tudom, pedig én nem hamar kapok meg valamit, az a' sebesség igen szép, Horatz lebegett Prof. Úr előtt ott, a' hol Pindarust festi.

Az «Ártatlanságot» öszve hasonlítottam előbbi exemplarjával, hogy minden változtatás okára reá akad hassak, ötöt így is, lett így ötöt is; Magyar Országban ezt minden Ditrocheusnak fogja olvasni. Ezen felyül abban különböz szokásunk az Erdélyitől, hogy mi el nem szakasztjuk in verbis compositis a' verbumból a' particulát, melly Erdélyben nem vétek; — öltözik úgy fel, nálunk úgy öltözik-fel; nagy por támadt ezért Révai és Szabó Dávid között, 's egész Magyar Ország Révai részén van, sokat nyerne poesisunk ha a' szókat bátrabban rakhatnók rendre, Klopstock azt merte, 's ki felelhet érte, hogy nállunk is nem fog a' dolog, — a' görög és deák versificatio azért könnyebb mint a' miénk.

Én a' szokás által nem engedtetem magamat arra ragadtatni, hogy a' se és sem, ba és ban közt különbséget ne tegyek. Hadnagy Fazekas, ki maga is ír verseket, és Debreczeni fi, és lakos, és így infallibilis, mint a' Pápa Romában, ezt nekem tagadta, 's azt kérdezte, jól van é mondva: a' házban van? 's rosszul é a' házba van? De a' grammaticai villongás veszedelmes dolog, a' legjobb írók példája sanctionál, nem a' szokás. A' Wesselényire írt Oda felséges. Prof. Kézy Urat tisztetem. —

Ajánlom magam becses barátságába

örök tisztelője
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

1707.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

11. Apr. 1810.

Mein theuerster Freund!

Hier alle Hefte, die ich von Ihnen habe. Es bleiben nur dreye noch in meinen Händen, nämlich die Hefte May, Jun. Oct. 1804. Wäre ich nicht so lange krank gewesen, so würde ich jetzt auch diese zurückgeschickt haben. Unendlichen Dank für Ihre Mittheilung; ich habe aus ihnen viel gelernt, vieles ausgeschrieben. —

Die 6 f. für Schlüßters und Meissners Sallust lege ich bey, sammt dem Brief Kästners an Sipos. Vergessen Sie nicht, die schon gebetene Anzahl der Abdrücke aufzutragen. Ihr exemplar des Magazins behalte ich nach Ihrem gütigen Verlangen, und danke Ihnen nicht bloss um das Geschenk, sondern auch um die Herausgabe dieses schätzbaren Werkes. Gott erhalte Sie lange, und gebe Ihnen Kraft und Muth das Gute auch weiterhin zu befördern. Ich umarme Sie mit Freundschaft und der innigsten Hochachtung.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1708.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

szives Idvezletét!

Dajka Verseinek kiadattatása felől az elmúlt héten Póstán írtam Te hozzád. Nem kétlem, már eddig olvastad Leveletem. Abban jelentém Ber'senyinek itt voltát: de mind azt, a mit róla mostan tudok, egészen leírni egy külön Levelet kíván. Minthogy pedig ezen mostani alkalom siet, hogy üstöke kezemből ki ne sikamlyék, Ber'senyiről máskor értekezem. Azt még is fel kell ide jegyezmem, hogy számodra a legforróbb készséggel lefestette magát, Kemerling nevű Pesti Ifjú Festő által. De képet úgy eltalálva látni, mint ez vagyon, ritkaság. Ugyan ez a' Festő Kedveltednek kimettszettésére egy Várban lakozó Ehrenreich Meltszót ajánla, kinek kimettszett Tihanyját itten küldöm mutatóul. Tihanyi tsak ugyan nints eltalálva a Mett-

szetben. Ez a Mester a Te Johni Portraitodat majmolta, a mint is Nekem és Szemerének kivallotta. De majmolása, úgy látom, igen nagy Majmolás. Ha voxolsz Rá, úgy mettszettetni fogjuk általa. — Száz forintot kér munkájáért. —

Errül tudósíts Bennünket, valamint Dajkának nyomtatásáról is. Mert mi a Szépben, sőt mindenben köz meggyőződéssel azt imádkozzuk Te Néked: Légyen a Te akaratod!

Itt küldök Holmi Apróságokat, vagy tán jobban mondhatni, apróságos holmit. — Ezek között a Czinkeség legtöbb. Czinke is bővségesen elkapta a Mastixokat. De nem érdemlette e meg mind Isten, mind ember előtt? Ez a Deák Grammatikát tanító mennyit árt Literaturánknak Professorságával, az szörnyűség. Hét Hallgatója volt, és a 'Mastixok' olvastával mind a Hét oda hagyta. Examene sem lehetett. Annyibul haszon, hogy Ifiainkat el nem mételyesíti; de bezzeg kár, szörnyű kár, hogy az ide minden felől tanulni jövő Német, Tót, Rátz, Oláh Ifiák nyelvünkben tanulatlanok maradnak. A Magyar születésűek pedig, főkép a bársony ágyakból valók elkedvetlenednek Nyelvünket tanulni. — Adgyon verejtékes számot Istenünknek az, a ki Bétsben Illy Nem-Éneklő Madarakat ajánl azon felül is Politicalai szabdalásba vett Literaturánknak! — Sír a betsületesen érzőnek szive és nyögtön nyög, illyeseket nyilván tapasztalni kintelenítettvén. Forr Epém ezeket irtomban, és felhagyok méltó panaszimmal. —

Szemerének Vidához írt Verse holnap utánra készen lesz. Első Póstával megkapod. A Kiadása pompás azzal is, hogy Holitzky Professor Úr, a ki Tégedet barátságosan tiszteltet általam, Németre fordította. Ma ezen Versek miatt a Várban Szemerével ballagván, összeakadtunk Versegivel. Megösmértettem vele Palinkat. A nyáron többször eljárunk hozzá. Költseit is elfogom oda vezetni. Ez az Ifiú gyakor Látogatóm, minthogy szomszédom is. Őtet ajánlton ajánlod a Triásodba. De ő sörényen vonakodik attúl, és azt declarálta palam, Manifeste, Solenniter, hogy semmi kedve a Triásba bejutni. Ő lássa, mit nyer vonakodásával. Ebben, a mint látszik, sokat összeolvasott Ifiúban igen nagy mértékben meg vagyon a Világtúl való különözés, és ama Universalismus. — A mi fitogtatatlan practikai philosophiánkat, a mi jó kedvünket, és, desipere in Loco-nkat futtya, kárhoztattya az ő nótelen Theoriája. Mind ezek mellett a Triás ötet forrón öleli, tiszteli tudományát, és, ama legtanultabb Orvosra, az Időre bizza az ő purgamáját. —

Itten szükséges egy folyamodását Triásodnak Te Hozzád, Prese-séhez leírni:

Engedgy meg, 's ne magyarázd balra, Nagy Férjfiu! ha a Triás két esztendő olta többre nem nevedkedhetik. A Triás ebben hibásnak nem érzi magát, annál inkább vétkesnek nem. Hagyd ezt a pitzinyó Társaságot kényneként nőni. Közöttünk sok a Titok, sok a szabadság, sok az olyan tzel, melly első látásra hiúnak és paradoxumnak látszik főképpen a Nagy Scholasticusok előtt. Ezen Folyamodást barátságos belső Meghitséggel utasította a Triás a Te Kabinettodba. Az a Triás, a ki Tégedet imádni, szeretni tud, és Méltán!

Ráth Mátyás Győrött meghalálozott. Institoris Regéidbül tsak hús példányt adhatott által Kisnek. Még egy kérést:

Irj nekünk, és ne tekints a Mi rötségünkre. Légy Senecai Beneficiumú, a ki azt állította: Beneficium non est dare et accipere, sed dare et perdere.

A Te Leveled, Barátságunk' Szentségére vallom, Nagy Beneficium nekem, nagy oskolám! Élly szerentsésen Tieiddel egygyütt.

Pesten Aprilisnak 12ikén 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1709.

Pataky Mózes — Kazinczynak.

Méltóságos Ur

Nagy tiszteletet érdemlett Férjfiú!

Méltóságod nagy bötsű¹ levelét e' holnap 9én alázatosan tiszteltem; bennem vetett bizodalma't igyekszem meg érdemleni. Válaszom három Napot késett, első tekintetre azt gondolván, hogy Mlsgod kérésének egy két Nap alatt eleget tehetek: de a' Mlsgod bennem vetett bizodalma, characterem, és maga a' dolog Szentsége leg tisztább igazságot kívánnak; bizonyos kút Főkből szándékozván tehát meríteni, másokat is meg kellett e' végre keresnem. — A' Kútfők im ezek:

A' Familiai Kriptán talált Epitaphiumok és más Inscriptiok.

¹ Pataky az ő ű hangokat ö ű-vel jelzi.

Az Öreg Báró Dániel István B. Wesselényi Nagy Attya élete' tulajdon le írása, melly Manuscriptumba az itteni Bibliothecában találatik, ebben emlékezet vagyon a' mi Nagy Halottunkról is. —

Gyermekségéről ezen ritka Férjfiúnak az Atyám leszsz tudósítónk. Ezen kút Fő azért is bizonyos, mivel az Atyám a' Néhai Báronak tanuló-társa és ifjú-kori baráttya volt, a' Nagy Dániel Polixéna Házát igen közelről esmérte, és Nagy szive által külső Országi Uttyában is gazdagon segítettett.

További életére az Özveggy Bároné eő Nagysága, a' meg holt' gyakor izben hallott tulajdon szavai, és a' 'Sibai Öreg Ref. Pap, T. Rétyi [!] Jósef Uram, ki 32 esztendőig ditsekedett ezen szép érzésű Lélek minden Napi barátságával. —

Tettes Közép Szolnok Vármegye' Tagjai közzül Perceptor Csomos Mihály Ur, a' ki Dietai történeteit is tudja.

A' Haller Perben maga a' Per, 's némelyek az akkor vele volt emberek közzül.

Végre Nálla töltött Négy esztendeim tapasztalása, melybe esik Administratorsága. —

Szerentsésnek tartom magamat, ha ezen kútfők bőv forrásából Mlsgodat kívánsága szerént ki elégíthetem — és nagy tzélját a' mennyibe gyenge tehetségeim és ifjuságom engedik, akár mi kis részbe elő segíthetem. — Örömmel nézem örökösödni emlékezetét a'ma Nagy Hazafinak Mlsgod' halhatatlan író tolla alatt. — Azonban reményt is nyújt e' történet, hogy meg nyerhetem figyelmét, és közelebbi esmérétét Mlsgodba azon fel emelkedett lelkű Férjfiúnak, kit miolta gondolkozni kezdettem, idvezlek. —

Az én ifju Barátom, a' Nevendék Báró Mlsgodat alázatosan tiszteli, magamat Mlsgod grátiájában mely tisztelettel ajánlván, vagyok

a' Méltóságod

'Sibón, 12a Apr.-810.

alázatos szolgája

Ifj. Pataky Moses mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1710.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 13dik April. 1810.

Becsés és Kedves Barátom!

Ezen mostoha időbe, mai járhatatlan utba nagy bajjal haza verkedém, itt sok dolgokat találék rendetlenségbe és ezek közt kertembe, Treib és üveg házamba le írhatatlan károkat. Alacson cabalák, kofa pletykák a jó Kertészemet innen ki rágták, és képzeld, nagy szorgalommal, sok kölcségekkel szerzett becsés exoticus plántáim az egész télen egy ide való nyomorult egykor kertész legőnyeskedő ostoba ember keze alatt voltak, meljnek reám, és a publicumra nézve is az a szomorú és szánásra méltó következése lön: hogy leg becsesebb, legritkább exoticus plántáim mind el vesztek. Elégtelen vagyok Kedves Barátom le írni effeleit való méltó bánatomat és búmat, meljet nevel az: hogy kertészt nem kaphatok, irtam Bécsbe, és más felé, de sehult se lehet kapni, és így szánásra méltó állapot az enyim, de azért eddig való industriam gyarapításába meg nem csüggedek.

Februarius 26dikán költ becsés Leveledet itt szerencséltettem venni. Én a mit tettem, azt hogy cselekedtem és el követtem, most se bánom, és soha se fogom bánni. Én meg győződésből miveltem mindeneket, és alacson indulat, ártani kívánó fel tétel, kis lelkű nagyra vágyódás nem volt semmi dolgaimnak rugója — hogy a Magyarnek önnön existenliája fen maradhatására ügyelni kell, és e tekintetbe fontos, nyomós eszközökrül gondoskodni — azt senki se tagadhattyá, és hogy a kornak lelke szerint a fegyver erre a leg nyomóssabb eszköz, ez is tagadhatatlan. Nem mondom én, hogy a mód, és az elé vett eszközök az igaz czél arányához lettek volna mind mérsékelve és hogy a Cabinet rosszul, felettébb rosszul calculalt — az igaz, de azért én hibáztam é, hogy fejedelmemért, Hazámért és Nemzetemért egyenes indulatú tüzrel buzzogtam és a veszedelem közepette tüzem meg nem hült. Én azt tartom, és a meliöl el se állok: hogy ha a Magyar tehetetlenségbe marad, enyészét önnön [maga] fogja eszközteni, melj fájdalmas Sorsnak el háritására szükség nyomós eszközökrül gondoskodni. Én oldalomról fegyveremet, meljel meg esküdtem, le nem oldottam, és miheljt a Haza

kivánnya, azonnal egész készséggel ki rántom hüveljéből, azomba kard az oldalomon, penna a kezembe, most így akarom és fogom napjaimot használni. Miheljt dolgaimot rendbe szedhetem, azon planumot vészem teljesezésbe, meljet az aesthetices Professori cathedrának Kolosvárt való fel állítása iránt a minap Kolosvárrul irtam volt Néked, eszt el végezvén, írok Magyarul egy forsthandbuchot, meljre a Nemzetnek igen igen nagy szüksége vagyon — és így az életet Hazám javára használni törekedvén, semmi tekintetbe el nem mulasztok leg kisebbbet is, a mi tehetségembe vagyon, Nemzetem hasznára fordíthatni.

Bacsányi egyy alacson ember, és eő talentumait emberisége disztét alacsonító cselekedetekre fordittya. Az iljen semmi gaz embe-
reknek mindég szomorú végek szokott lenni.

En a Wesselényi iránt tett Kérdéseidre Beszterczérül feleltem volt, most még aszt tészem hozzá: hogy eő az 1795dik esztendei Diaetan volt Deputatussa Közép Szolnok VárMegyének és ugyan azon Diaetan ország Generalisságára candidaltatott volt. Halálát hosszas, és kinos nyavalja okozta, meljhez gemüths Krankheit is nagy részbe és mértékbe járult és ez suljosította szenvedéseit, egyszersmint pedig olj állapotba heljhezette: hogy a kinek szive raita meg nem érzékenyed, annak szive nem is volt.

Éppen mai postával írok uira Gr. Heisternek Brünbe és tudakozodom a mi szegény Julianusunk iránt. Néked örökre vagyok tisztelő híved barátod

Cserey mpr.

Feleségem tisztel, Grófnéd kezeit csókolom. Rég nem írtál semmit Genied felől.

[Éredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1711.

Csehy József — Kazinczynak.

Olgya Pozsony Vmegyében 16. Apr. 1810.

Kedves barátom!

Régen szorongat, s most is csak futólag veszek üdöt reá, hogy hollétemről tudósítsalak. Hat hetes Urlaubot vévén, 1ső Apr. eljöttem Silesiai Statiómból, és 7 napi utazás után meg érkeztem Anyám

házánál, a honnan csak hamar felrándultam Bécsbe, a hol egy hetet töltöttem. Visszajövet Pozsonban mulattam két nap, a hol épen Székújítás vala. Már most egész Magistratusok magyar, nem úgy, mint az előbbi Jezsuita maradék.

Meg vettem egyebek közt Schwaigernál Rochefoucauldodat, úgy mindent, a mit Kistől, Virágtól, Kisfaludytól, etc. hamarjában megkaphattam. Maximáidat mohón olvastam, és nagy kedvem-telésivel. Erős munka volt ez. Szerencsésen eljutottál a célhoz, jól mondja Kis, hogy nyelvünk sokat nyert általa. Virág *Századjaiba* még nem kaptam bele. Ezekkel, s többekkel majd Silesiai magánosságomban fogom kedvemre gyönyörködtetni magamat. Örvedetesen lepett meg barátomnak, és pajtásomnak *Jakkónak* egy fordítása, az az *új hadi tudomány' lelke*. Szinte meg pirúltam, hogy így előmbe kapott.

Itten való mulatásom még csak a Husvéti ünnepekig fog tartani, Kedden 24d Apr. vissza indulok Regimentemhez Nagy Szombatnak, Hradischnak, Preraunak, etc. vévén útamat, heted napjára pedig reménylem, megint *Cronsdorfban* leszek Jaegerndorf tájékán.

Körülöttünk igen új háborút rebesgetnek, Muszkával és Törökkel egyszersmind. E hírek jó reménységgel töltenek be, ha fiam Uraimék velünk tartanak.

Az Insurrecciónak gyakoroltatását Vármegyénk repraesentatiójára meghagyta a Palatinus mint Fő-Vezér, a Vármegye a váratlan resolution fenn akadt 's hallogatással akarja el mellőzni a dolgot. Kevés meghatározottságot mutat, a mit kértek, attól vonakodni.

Bécsről semmit sem írok, mert semmi különös nem ötlött szemembe, nem akadt lábaim közzé. Anya Városunknak világhíró lakossai meg tartották irántunk régi jó dispositioikat, Magyar Országot szüntelen regulázni akaró jó szándékaikat.

Az ellenségtől tett demolitiók omladékait széjjel szedegetik, minden arra mutat, hogy a fortificatiók megint lábra fognak tételni, a mit jóvá hagyok, nem úgy a külső, mint a belső bátorság' okáért.

Kedves barátom, örvendeztess meg soraiddal Silesiai magánosságomban, 's tarts úgy hívednek, mint a leghívebb tiedet

Cseh J. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1712.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Olvasd-el, kérlek, figyelemmel az ide zártt verseket¹, ird külön papírosra jegyzéseidet, 's mihelyt készek lesznek, küld-meg postán, hogy még jókor hasznokat vehessem. A' versek numerálva vagynak, hogy annál könnyebben tehessed reájok a' jegyzéseket. — Az első kötet Wieland' magyarázatjával talán még a nyáron közre mehet.

Isten Hozzád!

Sopr. Apr. 17dikén 1810.

örökké híved

Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1713.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Kedves barátom! Az a' te leveled de d^o 28 Martii Aprilis 15dikén, franco, ért hozzám. Egy német hozta valamelly büróból, úgy monda, nem pedig a' Sobak brieftrager. Én a' jó embernek tizenöt kongót ajándékoztam. Legyen lelke remediumára. Melly hiába írtad volt fel szállásom numerusát! Melly hiába kértelek, hogy világosan írnád ki az utasítást p. o. Ratzstadt, vagy rácz város! Ki se tevéd: közel a' hidhoz. Nem elég, a' mint már elgondolhatod. — Midőn kérdém attól a' némettől, hogyan ment légyen e' levél a' várba, azt felelé, hogy ottan Virág-zik egynémelly. Ilíhető. De csak ugyan barátságosan kérlek, hogy ezután ne eressz franco levelet, de buteliákat se úgy, mint, ha jól emlékezem, három esztendő előtt. Neked, mivel jó fejed, jó szíved vagyon, elég leszen ezen instructio; bővebbel nem is akarlak terhelni, mert olvasom soraidból betegen fektedet, noha talán már megjavúltál, a' mit ugyan kívánok, valamint magamnak is azt, hogy szabadon járhaszak, mert megsebesedvén mind a' két lábam feje, hét vagy nyolcz nap oltá nem mehetek-ki. Si mens non laeva fuisset, meg előzhettem volna a' gonosz

¹ Hiányzanak a levél mellől.

esetet. Ilyen bajban vagyok, mikor Te írod: «ez a' boldog menyegző a' mostani korra nyugodalmat, bővséget hoz», akarod mondani, sok pénzt, mert egy új közönséges csizma 20 rh. forint, egy fejelés 8, egy borjú megint 50 forint, egy pár csirke hat, hét f. s. a' t., egy itsze rosz bor, bécsi mensurában 40 s. a' t. xr. — «A' mi Megtartónknak I.-nak!» -- akarod mondani, a' 14. Octoberi történetet, mellynél fogva Bukovina, Erdély, Magyarország, legalább a' Tiszaig, és Bánát nem foglaltatott el, nem dúlatott ki, nem raboltatott el. Nem tudom, kitől hallam: Napoleon jól látta, hogy a' dúlásra kész vendégek nem csak egy két esztendeig szándékoznának itten maradni, múlatni, ... a' Magyar birodalomnak örökös feldaraboltatása, 's elenyészése következett volna. de a' Párisi politica talám soha meg nem engedheti, hogy a' kalmukok a' Dniszteren, annyival kevésbé pedig a' Karpatusokon innen fészket verhessenek magoknak. -- Rettentő planuma az (Északinak) füstbe ment: Őt a' Grocanicusok Messiás gyanánt várták. Nem minden ember ért a' komédiához. Azon rágódik a' setét fejű, a' mi eleibe vettetik. Hagyd magokra, vagy ha lehetne, oktatni kellene azon nemeseket, kik a' fényes menyegzőkre 's paszitákra tudnak felpillantani. Junó helyett árnyékot ölelgetnek. A' jó Istenen kívül legyen megtartónk az ész 's tudomány, mert vitézségünk által vesztegettyük magunkat. Ilyen bajos állapotban akarod-e, hogy a' Zsibói nagy megholtra zengjek valamit? Értettem volt tőled, hogy ő egykor mint fogoly, külső országba jól megczibakolta a' poroszlót. Ezen tette sokszor eszembe jut, 's örültet. Maga védelmére pedig — az impertinentia miatt — nem hozott elő, úgy vélem, argumentumokat Husztiból, Kítonitsból, a' mi még inkább örültet. Igazán: non erat his locus. Neked édes barátom kedvedet szegni nem akarom a' méltó dologban, a' millyen ez: de mostan ígéretet sem tehetek. Már igen el szoktam a' versificatiótól. A' Diespi-terre egy különös gondolat rántott, nem az a' dolog, 's tárgy, a' melly vagyon a' H. Tudósításokban: én akkor mást érzettem. a' jövődre néztem. Olvasd most Te is.

A' bűnnel el telt földet az Istenek,

Mídon meg unván a' nagy Egek felé

Menének, Én, mond a' Reménység.*

Itt lakozóm veletek halandók!

* Hazai Tudósít. 1809. Nro. 49. Decemb. pag. 374.

E' szóra vígan dörge Diespiter.
 A' gyáva bánat,* 's Félelem eltűnék.
 A' bátor Istenség vitézlő
 Hősei közt lobogót emelt fel.

Mint hajdan egy szív, 's lélek erősei,
 Vité Hunniának** tábora, vité; 's neki.
 Majd cserfa, majd szőlő tövében,
 A' Haza Dallosi zengedeztek.

Itt ezen utolsó strofa concordat cum originali; de a' Tudósító úgy, a' mint levelében olvastad, meg változtatta. A' második strofában most tettem azt a' változást, a' mellyet látsz. Ha az utolsó strofában megváltoztatnám ezt: Vité Hunniának tábora, imígyen: Ha Hunniának tábora vi; neki, majd s. a' t. világosb lenne. Mit ítélsz? Meg változtassam vagy ne? Mert egyéb Ódáimhoz akarom tenni. A' Jegyzeteket eddig már láttad Szemere által. Próbát akarék tenni, ha lehetne e irni úgy grammatikát, hogy unalom nélkül által olvashassa azt az ember. Horatius epistoláját Bentlei magyarázata után fordítottam, mert azt találtam leg helyesebbnek. Azok a' S. Pataki deák poéták ismeretlenek előttem. Ellenben Nagy Ferencz a' Béka egérharczról megküldötte Hexameterait, a' mellyeknek örültem. De írta: «Szomorú dolog az a' mi (néemelly) Magyaraink között, hogy a' vereszetet, akármelly nagy becsű legyen is a' belsője, nem szeretik, niuhelyt mértékes.» A' miből látám, hogy ottan nagy és mély gyökeret vert a' lép, ép, kép, szép, tűz, fűz, szűz, bűz. Meg maradhat ez is, és megmarad; de hát Virgilius Eneise nem szép-e magyar hexameterekben? Soha nem adhatott jobb dolgot Pyber Szabónak, ez sem annak nagyobb hálát. Vajha minek előtte e' levelem hozzád jutand, kísértálgass Nagyságos Sophieddal a' tavaszi pásitra! Budán 1810 Ápril 18dikán. V. mk.

Hor. LII. S. V.

UL. Kérlek, Teresiás! még azt is mond ki, mi úton
 És módon vehetem magamat fel az olly bal esethől,
 A melly mindenemet tőlem megfogta. Nevetsz-e?
 Tír. Hát, álnok lelkű! nem elég Itakába hajózni,

* A' gyáva Bú, a' rest 's buta Félelem
 Eltűntek, a bátor szabadság . . .

** Most Hunniának tábora vité. — Kazinczy F. jegyzetei.

'S a' haza Isteneit, mint hajdan, látni megéntlen?

UL. Óh, ki hazugságot nem szóltál senkinek eddig!

Látod (tudnillik valamint megmondtad előre),

Melly üresen 's nyomorún térek haza: a' buja nőszők

Ott is mit hagytak, gabonát, bort, barmot elélvén!

Most a' Nóm 's érdem, pénz nélkül, semmire kellő.

Tir. Nem szaporítok szót: Minthogy félsz élni szegényül,

Ezt tedd, hogy gazdag légy: Hürost, avagy akár mást,

Ingyen ajándékban ha mikor kapsz, küld oda menten,

Hol sok kincsei közt öreg Úr ragyog: a' mi gyümölcsös

Kertedben szép 's jó termett, kóstollja előbb meg,

Mint ház isteneid, kiknél Őt többre bűcsüllýed:

És, noha csalfa, paraszt, vérgyilkos, szolga, te még is dírd le!

Őt nagy alázatosan meg urald, 's ha akarja, ne vond el

Tőle magad, sőt járás közt engedgy neki jobb kézt.

UL. Én hogy ama szennyes Dámának az oldala mellett

Járjak védőleg? Nem szoktam Trója vidékén

Illyest tenni, hanem szoktam mindenha csak a' jobb

Lelkekkel mérkezni 's dicsón vetekedni. Tir. Szegény lészsz.

UL. Kész vagyok, és magamat rá hajtom; néha napokban

Többet szenvedtem. Te jövődő dolgokat értő,

Mondsza hamar, honnan gyűjthessek birtokot és pénzt?

Tir. A' mit már mondtam, mondom másodszer is aztat:

Járj a' vének után, 's hogy testámentomat írván,

Részessé tegyenek téged, vidd véghez eszeddel.

A' mikor Ez, vagy Amaz meg sejtven horgodat, elfut,

'S megcsalától, végy újra reményt, és dolgotat fízzed.

Nagy, vagy kis pör ered kettő közt; lásd meg előre,

Mellyik birtokosabb 's gyermektelen, erre figyelmezz,

'S légy védője; ki jobbat mert törvényre idézni.

A' tisztos hazafit, kinek élő gyermeki vannak,

És ügye szent, vagy Nője tenyésző, vedd meg. Amannak

Kedves Publiusom, vagy kedves Quintusom, így szólly:

(Mert az elő nevet óhajtyák a' gyenge fülecskék),

„Érdemidért egyedül kívántam lenni barátod.

„A' kétes törvényt értem: pört védni tanúltam,

„Hidd el előbb e' két szemet ki szakasztja akárki,

„Hogysem szégyent vally, 's egy fereg rágt a diódban

„Kárt láss. Rajta leszek, hogy semmidet el ne veszessed,

„Es hogy az ő csúfjok ne lehess.“ Haza menni parancsold,

'S élni saját kényére. Te légy Prókátora néki.

Ally 's tűrj a' piacson, bár a' piros ebke hasittsa

A' csecsemő bálványokat, avvagy potroha terhelt
 Fúrius ősz havakat pökdüssön az északi bérzre.
 Látnod-e (szomszédát könyökével meg döfi majdan
 Egy némelly, és erre fakad): Mint szenved! igyekszik!
 Mint buzog, és egyedül hasznára barátinak izzad!
 Több halak úsznak elő, és bárkád megtelik. Ismég:
 Látván, hogy valamelly nagy birtokos özvegy apának
 Egy rosz egészségsű fia van, járj kedvire; 's tiszteld
 Őtet, azonban igen vigyázz, nehogy észre vehessen.
 Csak lassan csúszsz, mászsz, 's nem fog meg csalni reményed;
 Második, a' kire szállhasson jószága, te lésszesz,
 Sőt első, ha talán fia búcsút venne világtól.
 E' koczán csak nem mindenkor nyertes az ember.
 Még: ha ki testámentomot írt, és tőled akarja
 Olvastatni, fejed rázván tartsd vissza kezeddél,
 Úgy hogy fél szemmel még is lásd, 's tudd meg az első
 Táblának másod sora mit mutat, és kiket illet,
 Téged-e, vagy sok más Örökös, pillantsd ki futólan.
 Gyakran az öt számból lett ál Nótárius elkap
 Jó falatot, 's a' megesalatott hollóra nevetget,
 Mint a' lesthányó fősvény Naszikára Koránus.

UL. Düh szállott-e reád, vagy csúfot akarsz-e belőlem
 Úzni meséiddel? Tir. Láertes gyermeke! mind az
 A' mit mondandok, vagy meg történik üdövel,
 Vagy nem, mert ugyan is nékem nagy Apollo jövőndöt
 Szólnom adott. UL. Szólly hát, ha szabad, magyarabban előttem.

Tir. A' mikor Énéás felséges vére fog adni
 Egy fiatal, Parthust — rettentőt, a' ki hatalmas,
 'S nagy leszen a' földön 's a' tengeren, öszvekel akkor
 A' félénk 's fősvény Naszikának lyánya Koránnal.
 E' Vő testámentomot ír, a' mellyet Ipának
 Küldeni fog, kérvén, hogy el-olvasgassa magának.
 Nem fog ugyan tüstént Naszikának kedve reája
 Jöni, de majdan azont át olvasgattya, 's találанд
 Benne magára; 's egész maradékira nézve Síralmat.
 Ezt se felejtse: ha talám ravasz aszszony, vagy rabi nemből
 Fel szabadult, valamelly eszelős vén Úrnak urává
 Lett, add és kapesold magadat számokba, dicsérjed —
 Távol létedben, hogy vissza dicsérjenek ők is.
 Hasznos ez is, de nagyobb hasznú főt vinni: goromba
 Verseket ír a' dőre? dicsérd. Ha parázna? ne kérje,
 Vigyázz, Penelopét magad add neki. UL. Véled-e, rá áll

Olly nemes erkölcsű, 's olly tiszta, hőcsületes aszszony?
A' kit ama Nőszők lábáról el nem ütöttek.

Tir. Mert nagy ajándékot nem akartanak adni, kik inkább
A' jó konyhának, hogy sem Hitesednek örültek,
Igy Szűz Penelopéd. Kóstollyon az aszszonyod egyszer
Egy véntől, 's te veled nyereségét oszsa meg osztán,
A' hájtól az ebet nem ijesztheted el soha többé.
Amit előhozok, élemedett voltomban esett meg:
Egy gonosz agg aszszony Thébában meghala; végső
Testámentoma volt, hogy olajjal teste kenetnék,
'S a nevezett örökös földözetlen vállain ötet
Vinné, tudnillik hogy mint holt tőle lehetne
Ment, mert életében nem volt soha nyugta miatta,
Bölcsen járj hozzá, de ne kedvezz néki fölötte.
A' komor embernek ne beszélly sokat, és keveset se.
Légy Gyávát játszó Dávu: mellette megállván,
Görbén tartsd le süttöt fejedet, mint a' ki nagyon fél,
Tégy gyakor udvarlást: a' szél ha nagyobbodik, intsd meg.
Födgye be drága fejét: mind a' két válladat a' nép
Ellen vesd, ha szorúl, 's szabadítsd ki ha csácsog,
Hajtsd füledet hozzá; nem elégli dicséretit? addig
Füjd a' tömlőt, még tele nem hízelkeded, és míg
Ő felemelt két kézzel az égre kiáltja: „Elég már!“
Majd mikor a' hosszas szolgálatot elveszi 's gondot
Rólad, 's mint bizonyost ábredten hallod emez szót:
Birjon jószágom negyedik részével Uliszszes,
Lármázd: „Hát oda van kedves Dámásom örökre?
„Kit 's hol lelhetek én olly hív, olly lelki barátot?
És, ha lehet, két három könyt hullatva sirasd meg,
Képmutatással kell örömet titkolni. Temesd el,
Mint hozzád illik, nem fősvény módra: dicsérje
A' szomszéd különös jó voltodat. És ha talántán
Egy vénebb örököst, kivel osztályos vagy, el érvén,
Poklul fojtogat a' köh, izend meg, hogy neki házat,
Vagy földet kész légy kicsin áron eladni. De máron
Engem Plutóné ragad. Élly, őrizzen egészség!

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1714.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, Apr. 18-dik 1810.

Nagy tekintetű Barátom!

A' mi a' Tempelt és Felirásokat illeti, ideád felette gyönyörű. De ennyi poeták verseinek össze nyomtatása semmiképpen sem akar az én csudálatos Fejembe férni. Nem látszunk e bérlelt siratóknak? Nem ártunk é magunknak és a' tárgynak? Nem lenne é illendőbb, ha Te mint Wesselényinek barátja az ő biographiáját baráti ecsettel, hazafiúi szemekkel és philosophusi lélekkel ki adnád? A' bölcse a' leg kisebbben is fel tudja fedezni a' szépnek és nagynak vonásait. — A' biographia homlokára igen illene ezen versed: Kétled e, hogy lelkünk' stb., utána pedig egy vagy két poetának darabjait toldalékol lehetne adni, 's nem a' leg szebbeket, hanem a' leg helyesebbeket. De kövesd tetszésedet. Én mint barátod leg kisebb érzésemot előtted eltitkolni nem merem.

Ha terhodre nem lenne, igen szeretném, ha azon darabjaimnak hibáit, melyeket gyűjteményemből ki hagytál, előmbe terjesztenéd, hogy azokat meg igazítanám, vagy, ha az lehetséges nem lenne, crissidedből tanulnék. Én azokon kívül is ki vettem egy néhány dalokat: de azok között, melyeket Te kihagytál, vagynak némely darabok, melyeket ki velni sajnálok. Meg lehet, hogy ha botlásaimat meg mutatod, más képpen gondolkozom, mert tudod azt, hogy nékem theoriám nincs.

Élj szerencsésen!!

szíves tisztelő

Berzsenyi Dán. mpr.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

E levél után következik a *Wesselényi hamvaihoz* szóról szóra úgy, mint Berzsenyi költeményei közt, kivéve az utolsó sort:

Diszeidet maradékaidban,

a melyet később, június 23-diki levelében így változtatott meg:

Diszeidet deli magzatidban.

1715.

Kazinczy — Balogh Sándornak.

Fő-Tisztelendő Apát és Kanonok

Balogh Sándor Úrnak

tiszteletét

Kazinczy Ferencz.

Nagy tiszteletű Férjfi! Bátorkodom Veled közleni ezen Költeményemet, azért is hogy ez által nékem alkalom adattatik, megújítani minapi kérésemet a' Fábchich' életét, hátra-maradt írásait 's képét illető tudósítás eránt. Méltóztassál ezt tőlem meg ne tagadni: sőt teljesítsd olly bőven, a' hogy' azt maga a' ezél 's Fábchichunknak emlékezete Tőled, ki őtet szeretted 's jóvoltaidra méltóztattad, érdemli. Nyugtalanul várom azt az időt, melyben egy jó ember 's jó Hazafi' sírjára a' halotti koszorút felfüggeszthessem; annyival inkább, mivel őeránta nem csak az igazságtalan, a' kit a' Múzsák nem kedvellenek, hanem sokan azok közzül is, a' kik azt hiszik, hogy ők is ítélnének. — Egyszersmind közlöm újabbán Százonjaimat, minthogy ötödik lábaikat szorosbban a' példákhoz alkalmaztattam. A' szere felett sok rövid lábakat akarva tartottam-meg itt, mert azok, valamint a' túl-a-Dunai dialectus is, Fábchichot festik:

Fábchich vala nevöm ...

[Stb., mint az 1698. számú levélben.]

Bátorkodom azt a' kérést is tenni Elődbe, tisztelt Férjfi, hogy szíves tiszteletemet Fő Tisztel. Pájtner Úrnak bėjelenteni méltóztassál. Éltessen mind kettőtöket az ég szerencsésen és hosszú időkig a' Haza' javára, 's dicsőségére. Ajánlom magamat tisztelet jóvoltodba 's kedvezéseidbe. — Széphalom, April. 19d. 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 214. sz.]

1716.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 19. April 1810.

Theurester Freund!

Den Tag, da ich mein Paket mit Ihren Literaturzeitingen in Ujhely einem Eisenhändler von Metzensaifen, Namens Mathaeus Franz, übergeben liess, erhielt ich auch zwey Stunden später als meine Leute vom Markt in Ujhely zurückkamen, Ihre neueren Pakete, und in diesen den Sallust, von welchem Sie mir in Ihrem eben jetzt erhaltenen Schreiben vom 6ten April sagen, dass er noch nicht angekommen sey. — Ich wünsche bald zu hören, dass Sie meinen Pack erhalten haben. Unter anderem enthielt dieser auch den Preis der zwey Salluste, in *Münze*. Franz sagte meinen Leuten, er kenne Sie recht wohl, und versprach das Paket in wenigen Tagen zu übergeben.

Wegen dem exemplar des Manuscripts von Nitsch wandelt mich eine Besorgniss an, wobey ich zittre. Doch Sie wissen, wie man so etwas über unsere Grenzen zu schicken hat, und ich will meine unwillkürlichen Besorgnisse zu Ruhe bringen.

Ich freue mich so wohl über die Anstellung bey dem Revisoriat des würdigen Dr. Sártori, als über seinen Auftrag, dass Sie Schwartners Statistik recensiren. Diess ist ein klares Zeugniß, dass Dr. S. Sie schätzt, und Ihnen gut will. Ich freue mich über diese Recension im Voraus.

Ich wünsche, dass Sie nach Oedenburg abgehen, und *so* aus Ihrem weiblichen Erziehungsinstitut nichts werde.

Ihr Denkmal, das Sie Schlößern setzen wollen, wird ein herrliches Denkmal werden. Ich wundere mich über unsere Buchhändler, und wünsche, dass Ihr schönes Vorhaben durch viele Pränumeranten unterstützt werde. Wenn wir nur nicht so gar sehr lau wären!

Herzlichen Dank für Ihre Notaten zu meiner Sammlung Gallicismen. Ich nehme Ihre ganze Freundschaft in Anschlag, mir solche auch ferner zu sammeln. Ich lerne aus Ihnen viel.

Mit Unruh erwarte ich die Nachricht, ob Sie, ob Ihre Frau Gemahlin den Ruf nach Oedenburg abzugehn, annehmen wollen, können. Ich wünschte sehr, dass Sie es thun könnten, wollten, weil ich mir daraus für Sie viel Vortheilhaftes verspreche.

Nun haben Sie Sipos's *Pax et Hymen* in Kultsárs Blättern gelesen. Es hat zwei Druckfehler: *Causaeque* minaeque, ich weiss nicht, welch ein unpoetischer Corrector diesen Fehler in das Gedicht hineingetragen habe: — anstatt Pädus ist Tiberis zu lesen. Soeben schreibt mir Eggenberger, Kézys Gedicht würde 100 fl. der Druckerey zu Ofen kosten. Wir wollen es also in Patak drucken lassen.

Mit der heutigen Post erhielt ich das Schreiben vom Herrn Ref. Prediger zu Raab *Péter Már* über Fábchich. Der Probst Balogh Sándor versprach ihm eine Abschrift von der Biographie, welche er selbst, Balogh, ausarbeitete und in den Zeitungen verkünden lassen will. Balogh war bis den 7ten April noch nicht fertig damit, Már schrieb mir also nur vorläufig. Der Inhalt seines Briefes ist dieser:

Fábchich (Joseph) ward zu Ginz (Kőszeg) von armen Eltern geboren. Balogh wird seinen Geburtstag wissen, und es ist also die biographie, welche dieser verspricht, zu erwarten. Már glaubt, er sey 63 Jahr alt, (seiner Aussage nach,) gewesen. Er studirte unter den Jesuiten zu Ginz und Raab, kiket csüfolt és vakítóknak nevezett. Er ward Priester, wollte aber Pfarrer und Glaubenslehrer nicht werden. Anstatt dessen ward er Prof. der Grammatik in dem Gymnasium zu Raab, und nach 25 Jahren lehrte er das Jus Canon. Moral. und Pastoral. Theologie in dem Raaber Seminarium. 1809 ward sein Haus durch die Franzosen zusammengeschossen, und so verlor er seine Meublen und den meisten Theil seiner Bücher. Im December kam er von Sövényháza, wo der Pfarrer, sein Freund, ihn gütig beherbergte, nach Raab; seine Gesundheit litt von seiner, seit einem Jahr ihn abschwächenden Abweichung so viel, dass er, trotz aller Bemühungen seines Arztes Turner, (eines Lutheraners, den das Kapitel von ihm umsonst zu entfernen sich bestrebte) den 23ten Dezember 1809 starb. Ivanics, Antiquar in Pressburg, kaufte seine Manuscripte sehr wohlfeil, aber mit der Verpflichtung, sie drucken zu lassen. A' dolgok lelkét, kívált a' vallásban, nem érzette. Világosan, kedvességgel, jó ízléssel írni semmit nem tudott. (Worte von Már) Egészen másnak tetszett, mikor valamiről szóllott, másnak mikor írt. Diess explicirt Herr Már daher, weil er in seinen *alten* Tagen zu Licht gelangte. Látott ő már sokat: de világosan nem merte kimondani. Es kostete ihn vielen Kampf, anders zu sprechen als seine Überzeugung, die *fromm* und *heilig*, oft auch *heftig* war, ihn

zu sprechen hiess. In seinem Umgang sah er auf Religions Unterschied gar nicht. 1790 liessen Rajnis und Fábchich sich, als ächte patriotische Priester, bajuszen wachsen, und ihre Obern konnten die zwey Freunde mit harter Mühe dazu bringen, dass sie die Schnautzbärte ablegen. Sein Wuchs war schlank, nicht allzuhoch, sein Gesicht von einer angenehmen Physionomie, seine Haare schütter, halb grau, und kurz gestutzt. Wäre das Caelibat aufgehoben, er wäre einer der ersten gewesen, die geheurathet hätten. Fábchich schlug vor, dass Missale Romanum ins ungrische zu übersetzen, und die Messe nicht lateinisch zu lesen. Er übersetzte den Aeschilus, Sophocles, Euripides ganz. Sein Pindar, Anacreon kamen in Raab 1804 heraus. Wenn man diese Classiker in seiner Übersetzung liest, so kann man wohl auf sie so schliessen, wie wenn man auf die herrlichste Musikalische Composition, die auf der Harmonica von dem geschicktesten Tonkünstler gespielt wird, aus dem Spiel einer Maultrompete schliessen wollte. Und doch ist dieser Mann für den, der die Sprache *studirt*, nichts weniger als *unwichtig*. Hier mein Scazon auf sein Bildniss, in dem fatalen transdanubianer dialect, und in einem Scazon, welcher zu viele kurze Sylben *mit Vorsatz* hat, um das Unpassende seines Styls zu schildern:

Fábchich vala nevőm . . .

[Stb., mint az 1698. számú levélben.]

Fábchich war musikalisch und sehr gerne gesehen in angenehmen Gesellschaften, frohen Gelagen. Er verdient ungeheuchelte Achtung und ein ehrenhaftes Andenken.

Die Schrift des Hofraths Szirmay Antal macht mir saure Mühe. Ich schrieb an ihn dieser Tage einen 3 Bogen langen lateinischen Brief, in welchem ich ihm seine Irrthümer aufdeckte. Der Mann ist ohne Critik. Über diess erlaubt er sich viele Lügen, *weil diese ihm helfen können*. Ich war vorsichtig, und sagte ihm nichts, was mir unangenehme Auftritte zuziehen könnte. Er sagt unter anderem: observavi hominem Martinovicsium nullius fuisse eruditionis und wenige Zeilen darnach fuit ingenii summi. Er erzählt, M[artinovics] habe 7. Sprachen perfecte gesprochen, ohne seiner Kenntniss in der orientalischen und seines Griechischen zu erwähnen. Ferner M. habe ihm erzählt, er heisse nicht Martinovics, sondern *de Martini*, ut ita opus celebre Consilarii de Martini sibi adpropriare possit. Ich

machte ihn aufmerksam, dass der Leser verleitet werden könnte zu glauben, M. habe ihn für einen Menschen angesehen, cui imponere licet. Leben Sie wohl!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1717.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, April, 19d. 1810.

Vettem minapi leveledet, kedves barátom. Te abba Vice Ispánoknak, Csapodi Gábor Úrnak levelkőjét is zártad; 's ez engemet egygy kérésre tüzel. Légy rajta, kedves barátom, kérlek mindenre, a' mi Előtted is szent, hogy méltóztassál az én Autographiai Gyűjteményem' számára Spisich Jánosnak és Somsicsnak a' Poetának vagy valamelly tulajdon kezeikkel irt Conceptusokat, vagy ha az nem lehet, Subscriptiójokat szerzeni. Nem ritkúlhattak-meg még ez ideig úgy annyira az ő írásaik, hogy azt kapni ne lehessen, csak járj utána. Nagy díszét neked fogja köszönni Gyűjteményem. — Itt vedd versemet azon menyegzőre, melly Hazánkkal nem engedi többé rettegni azt az esetet, hogy ellenség lepje-meg ismét, 's a' magyar föld magyar vértől ázzék, még pedig haszon nélkül. Láttad e már az én kedves Berzsényi Dánielemet? Pesten volt, 's ott nagyon megszerették úgy is mint Poetát, úgy is mint Philosophust, úgy is mint embert. De, azt írják, hogy ő épen nem az személyében a' mi versében. Rousseau is más volt írásában, és még is nagy itt is, ott is. Öllelek.

Kívül:

Tekintetes Sárközy István Úrnak. etc. etc. Pest, Székes Fejérvár, Kaposvár. *Nagy Bajom.*¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 251. sz.]

¹ E levélhez van mellékelve a «Nagyság és szépség diadalma» című költemény nyomtatásban, 2 folio lap. — A levél zárlatán fekete pecsét.

1718.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Apr. 20d. 1810.

Nagy és igaz fényű barátom!

Közlöm itt azon versemet,¹ melyet a' Luiza Herczegasszony menyegzőjére írtam. Nem lehet annak ezen házasságon nem örülni, a' ki rettegett attól, hogy a' mi 4 esztendő alatt kétszer történt-meg rajtunk, harmadikszor is megtörténhetik, 's most azt reményli, hogy Monarchiánk' sebei bégyógyítatnak. Azonban megvallom, hogy ellensége lévén minden Alkalmi Verseknek, én ezt soha írni nem fogtam volna, de Prof. Sípós Úrnak *Pax et Hymenje*, melyet én küldök meg Kultsárnak (de az előtteálló sorokat Kultsár írta, nem én), és a' Kézy Mózes Prof. Úré: *De nuptiis Napol. Magni et M. Lud. Austriacae*, (ez még nincs kinyomtatva), olly elragadtatásba hoztak, hogy lehetetlen volt valamit nékem is nem írnom. Én mind a' Sípósét, mind a' Kézyét nagyon csudálom. Az utóbbik tele rakta Virgiliusi virágokkal versét, 's phantáziája el vala melegítve Homerrel és Virgillel; a' Sípósé masculább szépség, 's nincs rajta annyi rózsza. Én nyugtalanul várom az időt, hogy hallhassam e' két deák remek munkáról ítéletedet.

Te beteg valál, 's születésed napján írt leveledben panaszkodol az aranyér kízásai ellen. Ez azonban téged nem tiltá el attól, hogy Kassán tánczolj. Én hat hét olta sínlek benne, 's a' folyósóban és egy kegyetlen náthában, 's nem csak nem tánczoltam, de járni is alig tudtam. Még most is szertelenül gyenge vagyok.

Óhajtom, hogy Marcellusod teljesítse bé azt, a' mit a' Virgiliusi reményleni hagyott. Az Isten engedje, hogy még nagyobb legyen az atyjánál, de jobb ne legyen. Az Isten adja, hogy ne legyen kéntelen küszdeni azokkal, a' kik ellenségei a' jónak.

Tudod e mit csinált Márton Decsinek? — Nékem elébb Márton írt, non interrogatus se excusat; azután kevéssel Decsy, ez is önn mozdultából. - Pánczél, harmadosa Decsynek, reá nem bírhatván Decsyt, hogy az újság jövedelmeinek hason felét adja neki, elárulta Decsit tavaly a' Bécsi Polizeynál, hogy Decsy a' Generalissimus parancsolatját ddto 6-a April. hamisan és csonkán fordította,

¹ Nincs a levél mellett.

's Napoleont mindig magasztalta leveleiben. Rajner vagy János Herczeg, a' Polizey akkori Ministere, a' vádat a' M. Cancellariához küldé. Ott Decsy tisztának, fordítása tökéletesnek, hívnék és nem csonkának találtatott, 's Decsy megbizonyította, hogy leveleiben semmi magasztalás nem esett Napoleonról azon felül, a' mit a' Bécsi Német és deák újság is nem hirdetett, ezek pedig szorosán a' Polizey vigyázása alatt irattak. Mind e' mellett Decsy eltíltatott az újság írástól, és a' Polizey Minister ezt *Mártonra bízta*. Még nincs vége a' dolognak, mert a' Felség reá nem ért végig tekinteni a' pert.

Márton nekem azt panaszolja, hogy midőn 1809. a' Bécsi Municipalitástól az ellenség Magyar fordítót kívánt a' Proclamatio fordítására, 's ez Décsyt nevezte-ki, Decsy betegnek tette magát, és *Márton projectálta* (mi vala természetesebb, mint a' Magyar Nyelv Professzorát?). Márton excusálta magát: ő nem csak jobbágy, hanem szoros híve és protectusa az Udvarnak. Maret Batsányiról tudakozódott, ki neki 1795. Kufsteinban szomszédja volt, s B. kész vala a' munkára, sőt írt is valamit e' czím alatt: Hungarus ad Hungaros, 's békövetkezőn a' béke, feleségét hír nélkül elhagyta, 's Párizsba ment. Ez az a' mit Márton és Decsy Uraknak leveleiből tudok.

Csókolom a' Mélt. Grófné kezét, 's magamat ajánlom nagybecsű jóvoltodba.

Örök tisztelőd

Kazinczy Fer. mpr.

Hogy tetszik Neked az újságból vett hír, hogy Gróf Bethlen László a' had által megkárosodott Németeket segíti? A Magyarokról elfelejtkezett. Szent Pál azt parancsolja, hogy mindennel éreztesük a' felebaráti szeretetet, de leginkább *hitünk sorsosaival*. — Hogy tetszik a' London és Westminster Repraesentációja a' Ministerek 's Generálisok eránt?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1719.

Kazinczy — Vay Miklósnénak.

Méltóságos Báróné 's Generálisné Asszony,
sok kegyességű Nagyságos Asszonyom!

Az a' fényes menyegző, melly bennünket megszabadít annak rettegésétől, hogy a' mi négy eszt. alatt kétszer történt-meg rajtunk,

ismét megtörténhessék, sőt azt hagyja reménylenünk, hogy Monarchiánknak minden sebei bégyógyítatnak, engemet is poétai oestrumba ragadott. Ki lévén egyszer nyomtatva, bátorkodom azt Nagyságodnak is bémutatni, nem mintha reá különös becsét tennék, hanem azért, mivel ha közre akart lépni, illő hogy Attól ismértessék, a' kinék javallása méltán kedves, nem javallása méltán fáj. — Én valamit gondosan irok, mindég más nyelvre szoktam fordítani, hogy lássam, ha nyelvem, mellyen írtam, meg nem esalt e; 's ez a' fáradtság ritkán hágy jutalom nélkül. Engedje-meg Nagyságod, hogy a' német fordítást ide tehessem. A mi poétai nyelvünk annyira kezd különbözni a' prózáitól, hogy valamit a' poezisnek fenntebb nemében írunk, olly érthetetlen annak, a' ki a' Mesterség körül nem forog, mint a' Klopstock ifjúságában volt az a' német poezis a' német olvasóknak.

Engemet a' Mélt. Generális eránt való tiszteletem annyira ragadott, midőn minap a' Báróczy Emlékezetét írtam, hogy bátor voltam emliteni nevét. Tudtam, hogy a' Mélt. Generális megtiszteltetésnek veszi azt hogy neve olt említetik, a' hol Báróczy, Pászthory, Orczy József és Somsich hozatott-elő; 's azt tartom, nem bocsánatkérésre van szükségem, hanem annak kérésére, hogy ezt is méltóztassék tiszteletom jeléül elfogadni.

Feleségem tiszteli Nagyságodat alázatosan, 's két szép lyánykaim csókolják kezeit. Rendes, igen rendes gyermek mind a' kettő: de a' fél esztendő's Thalie olly szép, hogy ollyat ritkán lehet látni. — Ajánlom magamat nagybecsű kegyességeibe 's maradok hiv tisztelettel

A Mélt. Báróné 's Generálisné Asszonynak

Széphalom, April. 20d. 1810.

alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz mpr.

Der Triumph der Grösse und der Schönheit.

Zur Vermählung Napoléons u. Luizens.

Zweytausend Jahre sind bereits, u. noch drüber, entflohn, u. die Gattin und Schwester des Grossen Donnerers (Juno) ward ihres Hasses gegen Venus müde.

Nicht so Minerva. die aus Jupiters Schädel Entsprungene.

Noch that es weh, dass der Richter auf Ida sie zwang, vor Venus zurückzutreten.

Paris hat mich gekränkt: es räche mich *Paris* (die Stadt). So sprach sie u. winkte Napoleon auf das Schlachtfeld hin.

Dieser erscheint -- u. so wie Mars. da er seinen Wagen besteigt, mit mächtigem Arm sich über die langverzogenen feindlichen Geschwader hinstürzt:

So wirft, so zertritt, so tödtet, so verwüstet dieser alles, wo ihn sein unbändiger Mutli (das Homerische *Ménisz*, griechisch) hineinreißt; und Flamme, Rauch, Weh u. Schrecken füllt den Himmel weit umher.

Venus erbebt. -- «So hat der göttliche Achilles nicht gekämpft, nicht so Diomed (welcher bey Homer, *ihr selbst* eine Wunde bey Troja stach) oder der schlaue Ulyss.

Dieser ist grösser als die Alexanders, die Caesars, die Karls (der *Grosse* u. die vielen *kleinen*) oder jener, den Gabriela mir erwarb. (Henry IV.)

Die Zeiten fordern neue Stratagemen. Minerva u. der stolze Kämpfer mögen vor der schönen Amazone an der Spree erzittern.» --

Ach! die schöne Amazone der Spree fängt den Kampf (Jena) an! Ach! die schöne Amazone der Spree flieht erschrocken!

Und Berlins Thürme erzittern dem Sieger, wie der alte Gott hard unter seinen Tritten erzitterte.

Paeon! io Paeon, grosser Mann! rief ihm Cythere zu. Komme, u. werde nun auch mein Geliebter.

Pallas gab dir Macht u. Weisheit: ich gebe dir den schönsten Lohn deines beyspiellosten *Glanzes*. (tropus: effect für den efficienten.)

Siehe, die schönen Sprösslinge *meiner* Theresia (weil Th. *schön* war), Luise, die schönste Zierde meines Paphos, fliegt deinen Armen zu.

Sie habe *ich selbst* erzogen, u. habe die himmlischen Zierden meines Frühlings auf diese schöne Wangen, auf diese Lippen voll Reiz sorgfältig aufgetragen. (rakám, nicht *tevém*.)

Ihre Augen sind von meinen Fingern berührt, u. siehe, sie blitzen bezaubernd: ihr schöner Busen athmet Gerüche des Hybla.

In meinem Gefolge ist kein Reiz, den sie nicht hat: ich selber habe keinen Reiz, der nicht auch der ihrige wäre.

Nimm sie, u. der lange Zwist habe ein Ende. Minerva hat durch euch gesiegt, u. durch euch siege auch ich.»

Jupiter blitzte links (Zeichen von glücklicher Vorbedeutung

nach der Religion der Römer.) es frohlockt Himmel u. Erde. Ach aber Oestreich neigt sich zum Trauer [!], da sie ihren Schutz Engel — (das Wort kann auch bloss *Zierde* deuten) sich entfernen sieht.

[Eredeti je a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 211. sz.]

1720.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Tisztelendő Úr!

Bátorkodom kérni az Urat, hogy ezen Kis István Pesti Könyvárosnak szőlő paketomat a' vásárban általadni, és tőle azt, a' mit nekem Pestről hozott, által venni, és még Debreczenben az anyámnak által adni méltóztassék, hogy a' Pestről érkezett portékát most vehessem, 's utána sokáig várakoznom ne kellessék.

Az ide zárt és alól kinek kinek nevével megjegyzett exemplárokat kérem méltóztassék által adni. — Poétai főnek nincs szükségé magyarázatra. Csak azt kell jelentenem, hogy Gabriela d'Estrées IV. Henrichet tette Vénusnak hívévé, és hogy az utolsó hexameterben a' Virgilius

Jupiter intonuit laevum-ja

van imitálva. Tisztelje az Ur az én Semlyéni barátimat 's véreimet. Péchy Sándor Bátyám Uramat 's a' húgomat ölelem; örvendek hogy fíjokban örömek vagyon; az afféle szomorúságok érik minden atyát, de az elműlik; a' seprőt minden bór kiveti 's úgy tisztul meg. Elég ha meg nem romol. Bátyám Kövér Urat is tisztellem. Felelni fogok cselekedettel mihelytt lehet, most lehetetlen. Az Urnak érdemes Ura Atyját szívesen tisztellem. Széphalom, 20. Apr. 1810.¹

[Eredeti je a debreczeni főiskola könyvtárában.]

¹ Fazekas ugyan e levélnek tisztán maradt lapjára a következő jegyzetel írta:

Az Év azt tartom, az harmad 4-ed évvel egy lessz. De a' Juno meg sértetésétől fogva dühe meg szűnéseig, az az a' Thetis Lakodalmától fogva ha leg fellyebb kezdem is a' dolgot, az Encas második Házasságaig, nem fojt el 2000 Eszt. A' Juno dühe meg Szűnését gondolom Virgilnál Lib. 12- 822. és 825-ig.

1721.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Április 12dikén hozzám bocsájtott Levelét nagy Pénteken vettem. Nem láthattam mind eddig sem a Kedves Uram Öcsém, sem a Kézy, és Professor Sípos Ur verseit. Szeretném a Cons. Tarody Lármájához és Hymenéhez hasonlítani. De előre látom, a gradust ezek között nehéz lenne meghatározni. Bár csak ilyen Poeta ne piszkolná meg azt a szép mesterséget.

A Villers munkájával össze kötöttet [!] munkát én soha se olvastam. Lehet, néha Bonaparte is belülre okoskodik. Ennek a Kérdés fel tétele nem kis díszére szolgál. De vallyon nem fog e hátra lépni? Meg tette azt Bölts Salamon is. Kedvezett bizonyos Coniuncturak után az Egyptomi Isteneknek.

Irok ma Rector Professor Rozgonyi Urnak, hogy a Szirmay Antal Ur Jacobinorum et Conventiculi Onodiensis Historiat kétszer irassa le. Kérem Kedves Uram Öcsémet vigyázzon fel, hogy igaz legyen a Copia. Ha reá akadnék, van nálam az Onodi Conventiculumnak coevum Diariuma. Szeretném annak üdejében össze hasonlítani.

Jó Barátom G. Török Lajos Ur betegeskedését szivemből fájlalom. Fájlalom a rajta történt méltatlanságokon meg illetődését is. Bizony ha a Teste ereje meg volna: nevetné haszontalan bosszankodásokat. Mert soha ő a vele élők háladatosságára, s igazság szeretetére sokat nem calculált.

Ki kért barátságos favoriban ajánlott vagyok Drága Kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgálja

Solczán 22. Apr. 1810.

Vay József.

Kivül:

Monsieur François de Kazinczy P. Assesseur des plusieurs Comitats.
à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 175. sz.]

¹ A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

1722.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Fejéregyházán April 24dikén 1810.

Az Istenért, vigyázzon a' Tekintetes Ur betegágyában. Vitzai oda mehet e, vagy van e ott más ügyes Orvos? Én nyughatatlan-kodva kérdezősködtem itten egytől, hogy az ollyan nyaválának mi a' természete. Reményilem azonban, hogy levelem odaérkezéséig már el-is lesz felejtve az előlállott nyavalya, 's az erre való felelet örö-möt ad.

Huszdikón kaptam a' kezdetekor elijesztő levelet. Másnapon ide jöttünk Fejéregyházára a' Husvéti Innepekre. Holnap után térünk ismét vissza. Holnap magam menvén bé Segesvárra, hamar irok, a' mint az ide magammal hozott pappiroson kitelik.

Éppen most végeztem-el a' Wesselényire irandó — ha úgy neveztetett, — Oszsiáni ének kezdete töredékjét. Ide irom, elvár-ván felőle az ítéletet:

«Omolvá tsattogsz széles folyója Zsibónak. Semmivel nem gon-dolva folysz kimért utadon, 's bátran hallatják habjaid, néma létedre-is zugássokat. Jót teszel a' földnek Gyermekeivel a' nélkül, hogy jósá-godat mutogatnád. Tsendességben adod nekik az áldásokat lassanként.

Hova viszed az én szomorkodva bolygó lelkemet omolvá tsat-togó folyó? A' mi elsodródott Ideinknek képei rémlenek ismét előt-tem. Úgy látszanak ezek a' hajdani setét korban, mint a' tsillagok az éjtszakai felhők komor csoportja körül. Szépek, 's remegve buzo-gok ditséretes neveiket énekben emliteni. Menjen tehát az ének' hangja a' Nappal lármáját letsendesített Éjben. — De miért itt? Senki sem veszi észre itt őket.

Emelődj, emelődj ének, a' hir fijainak tettei, a' kiket hirdetsz, sokszor nem vétetnek észre. Tsak akkor bámultatnak ezek, mikor mohosul sirjaik felett, sereg esztendők elsolyongtában [!] fák nőttek már fel, 's mikor az utánnok felbukó Maradékok látják, hogy ollya-nokra volna szükségek.

De, mitsoda szomorú szó jó ama hegyről, nem vár felől, a' folyó völgyébe felém? A' tied é ez Hölgye Wesselényinek, a' kinek tekintete szelid mint a' lemenő Nap sugárai? Elszórva függnek most hajfűrtjeid ortzádon, mellyet a' hold felé fordítottál. Remegnek aja-kaid, Könnyek vannak szemeidben. —

Itt egyszerre megszökött elmerülésem, 's nem tudék¹

Emlékezzék a' Báró Ur, monda egyik Diaetán Wesselényinek, Gróf Kemény Sámuel mint Diaetai Presidens, midőn igazán — a' mit így szoktak mondani szabadon, beszéllett, hol volt már egyszer. Értem, mit akar a' Gróf mondani, felele Wesselényi, szenvedni ugyan megtanítottak ott, de félni még nem! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1723.

Szombathy János — Kazineczynak.

Tekintetes Úr

Különös tisztelettel való Nagy és Jó Uram!

Kölcsey Ferencz Urnak betses Levelét a' mint nagy örömmel olvastam, úgy nagy köszönettel küldöm vissza. Nem gondoltam volna, hogy egy sokfelé el vonattatott Ifjú még a' Magyar régiségeknek is annyira utánna járjon. Azt mondom azért szives indulattal felőle: Éljen! És ugyan ezen indulatból tészek Levelére némelly Jegyzéseket.

A' *Batizi András* kis katekezését én 1789ben, April. Havában láttam Debreczenben a' kollegiom' Bibliothekájában, 's arra is emlékezem, hogy Néhai Tiszt. Sinai Miklós Profess. Úr adta kezembe, a' kinek keze írása is volt belől a' Könyvetske tábláján. De már azt nem tudhatom, ha vallyon magáé volt é, vagy a' Kollégiomé? Én mindég a' Kollégiomének tartottam, és nagy kár, ha már most Könyves-házában nem találhatik.

A' mi illeti az én állatásomat, hogy a' Krakкаи Abécztét Refor-mátornak kellett írni: mert azt sürgeti, hogy a' Szent Írást minden embernek szükség olvasni, arra azt jegyzi meg *Kölcsey* Úr, hogy *«hátha még magában a' XVI. Száz-ban voltak olyanok a' Catholicusok közül, kik épen azt tselckedtek, a' mit az Orthographia Írója? Lásd Péchy Lukach Keresztyén Szűzek koszor. 25 lev. 1ső lap. és 179 fol. első 's 2d. lap. stbb.»*

Egyrésről igen sajnálom, hogy ezen helyeket mind szóról szóra ki nem írta a' mi kedves Kölcseink; mert már azokat mind-

¹ A levél folytatása hiányzik, a mi még következik, az az első lap szélére van írva. —

járt haszonra lehetne fordítanom: de másrésről talám nem bánom, azért, mert egyenes okot szolgáltatott arra, hogy Pécsi Lukácsnal jobban megismerkedjem, azzal a' tanult és munkás emberrel, a' kiről Zwittinger és Bód Péter még tsak nem is emlékeznek 's Horányi is tsak két munkáját említi röviden. Én felőle ezeket tudtam ki tapogatni:

Pécsi Lukács Nemes familiából származott derék ember, lakott Nagy Szombathban, a' hol néki szép háza és kertje volt. *Weszprémi István* egyenesen Nagy-Szombathi finak írja. Virágzott a' XVII-dik Száznak a' véginn. Szép tudománnyal birt, és Deák Verseket is meglehetőseket írt. Patronusa és tanulásának előmozdítója volt *Telegdi Miklós*, először Esztergomi Prépost, azután 1579. 86. esztendőben Pécsi Püspök, és az Esztergomi Érsekségnek Vicarius, azon idő részében, mellyben 23 esztendeig (t. i. 1573-tól fogva 1596-ig) azon Érseki Szék üres volt; a' ki hasonlóképen Nagy-Szombathban lakott, oda lévén általtétetve az Esztergomi Káptalan, mivel hogy akkor Esztergomot a' Török birta. — Hivatalát a' mi illeti, volt *Pécsi Lukács* az Esztergomi Ekklesiának Fiscális, a' mint ő maga fel-jegyzi. A' maga Vallása aránt különös buzgósággal viseltetett, és a' különböző felekezetek felől nem kedvező, hanem inkább kemény pennával szokott írni. Úgy látszik, a' XVI-dik Századnak vége táján holt-meg. Munkái, a' mellyeket én tudhatok, ezek: — — —

1. *«Epitome Rerum Hungaricarum, auctore Petro Ransano, apud Mathiam Regem, olim Regis Neapolitani, sciennium Legato impressum Tirnaviae: eliminatione et relectione Lucae Peechi Panonij. 1579. 8°»*. Ez a' Ransanus Historiájának második kiadása, a' melly bővebb a' *Sambucus* kiadásánál. Nevezetesen, meg-vagyon benne azon Oratio is, mellyet tartott *Ransanus* Mátyás Királyhoz, és Beatrix Királynéhoz, a' melly Oratiót kár hogy ki nem nyomtatott *Schwandtner*, a' Magyarok viselt dolgai Iróinak ki-adásában.* Vagyon ajánlva Telegdi Miklós Püspöknek a' Pécsi Patronusának, a' kit ő különös Deák versekkel is meg-tisztel. — Meg-vagyon nálunk.

2. *Keresztyen Szűzeknek tisztességes koszorója, avagy Lelki füves kert*. Nagy Szombat. 1591. 8° Felette ritka könyv. Hoszszan leírja, 's igen megdíséri Weszprémi Biog. Med. Cent. alt. G. pr. p. 176. Úgy reménylem, hogy a' Debreczeni Kollegium Bibliothékájába

* *Scriptores Rerum Hungar. Tom. I. Num. IV.*

adódott-bé a' Weszprémi kezében meg-fordult Darab és épen ezt olvasta-meg Kőlcsey Úr is. Ez nálunk nintsen.

3., A' Sz. Ágoston Elmélkedései. Béts. 1591. 8°. Lásd Horányi Memor. Hung.

4., A' Testi hét irgalmasságokról. Nagy-Szombat. 1593. 8°. Le írja gondosan Sándor István Úr, Sokféle Holm. VIII. Dar. 62. Lev.

5., Az Keresztyéni Hadakozásnac Tüköre, Pécsi Lukács által. 8°. Ezt tsak az Iffjú Rákóczi Sigmund, 1ső Rákóczi György kisebbik Fia' Bibliothekájának (mellyet ő 1652-dik esztendőben, mellyben meg-hált, a' Pataki Kollégiomnak testált) nálunk most is meglévő Laistromából tudom.

6., *Agendarius Liber continens ritus et caeremonias, quibus in administrandis Sacramentis, benedictionibus, et aliis — Ecclesiasticis functionibus, Parochi — in Dioecesi Strigoniensi utuntur — — Eliminatione et relectione Lucae Pecchi Fiscalis Eccles: Strigoniensis, secundario impressus.* Tirnau. 1596. 4°. Készítette volt ezt még 1583ban Telegdi Miklós Püspök; újra ki-adta Pécsi Lukács. — A' Tektes Úr előtt nagyon ismeretes munka.

7., Monoszlói András, Posoni Praepost, Telegdi Püspök bizonyos Irásának oltalmára adott ki egy könyvet ilyen nevezet alatt: *«Apologia a' közönséges kerestyén Hit ágazatinac oltalma Dávid János (Reformatus Pap) felelete ellen, ki ellenzette Telegdi Miklos Pecchi Pispoc irását.* Nyomt. Nagy-Szombatba. 1588. 4°. — Ügy tartom, hogy ez a' könyv a' Pécsi Lukács fel-vigyázása alatt nyomtattatott-ki. Az bizonyos, hogy ő ezen munkát kilencz Deák Distichonokkal ditsérte-meg, mellyek az Előljáró Beszéd után ki vagynak nyomtatva. Így kezdődnek azok: — —

«Surgit opus, dextro quod cernis numine lector,

»Surgit ab eximio pagina docta viro. etc.

A' végi így vagyon: — —

«Hostes si fidei pergis cognoscere avitae

«Falsa, qui sectas, sub pietate struunt:

«Mente lege haec placida, nihil hic nisi vera docentur

«Davidis cernes, tristia fata, rogos.

Lucas Pecchi.

8., Ugyan Monoszlói András nevezetes könyvet irt Magyar nyelven: *«De invocatione et Veneratione Sanctorum.* Az Szentec

hozzánk való segítségekről 's a' t. Nyomt. Nagy-Szombatba. 1589. 4°. Ezen munka eleiben Pécsi Lukács egy Epigrammát botsátott. Az ő Epigrammája ellen pedig más Epigrammát írt Ujfalvi Imre, Debreczeni Professor ilyen titulus alatt: *Antithesis qua-respondetur ad Epigramma Luca Pechi scripto de Invocatione et Veneratione Sanctorum Andrea Monozslói praefixum*. Ki jött ez Gyarmati Miklós azon könyvének elein, mellyet írt Monozslói Andrásnak közelébb leírt munkája ellen. Nyomt. Debrecz. 1598. 4°.

9., Ugyancsak Monozslói András ugyan azon esztendőben adott ki egy könyvet, *De cultu Imaginum. Az idvösségre intő Kepeknek tiszteletiről*. Nyomt. Nagy-Szombat. 1589. 4°. Ennek eleiben már Pécsi Lukács nem valami rövid Epigrammát, hanem egy hosszúsas, de fontos Előljáró Beszédet készített, a' mellyből meg-tet-szik, hogy ő a' Sz. Írásban (mellyre mind untalan citál) és az Ekklesiái Atyák írásiban nagyon jártas ember volt. Beszédének ajánlását így kezdi: «Az Jesus Christusnac drágáldtos szent verevel meg váltot hív Catholicus Közönséges Keresztyéneknek, Pechi Lukach, lelki és idvösséges testi iokat kévan.» Ezen beszédében igen szépen le írja a' Lelki Tanulóknak kötelességeket. Hanem az különös benne, hogy az Aszszonyoktól tilalmazza az Írások olvasását, a' többek között így szólván: «Szent Pül Apostol nağ chendes halgatast paranchol az aszón alatoknac, mellyel fenyegetni akarja, hogy az aszony embereket nem illette az irasnac olvasása.»

Meg-vallom, hogy kételkedem benne, hogy ezen mi Pécsi Lukácsunk, a' Sz. Írás' olvasására nézve, az Orthographia Írójával egygy értelemben lehetett volna. Tudom, hogy ő maga azt szorgalmasan olvasta; tudom hogy abból sok helyeket ki írt; el hiszem, hogy annak parantsolatinak megtartására mindeneket serkengetett: de hogy épen annak olvasását mindeneknek, a' köznépnek-is tanátsolta és szükségesnek hirdette volna, a' mit tselekszik Batizi a' Magyar Orthographiában (mellyet ugyan tsak azon célból készített, hogy a' köz nép is meg-tanulván Magyarul olvasni, olvashassa maga született nyelvén a' Sz. Írást), azt épen még nem foghatom. Ugyan is:

1ször. az előttem lévő *Agendarius* mellyet ő ki adott, a' Gyónást halgató Egyházi Személynek szájában ilyen kérdést ad: «Leg «előszer azt kérdem tüled ha tevelygettel e' valamikor a' hit dolgában. Tartottal é, avagy tartasz e valami oly velekedést, — mely «a' közönseges Romai egyhaznac hitivel ellenkedic, avagy attúl «külömböz? (Lev. 81). — Már pedig ha ő az Orthographia Írójával

eggy értelemben volt a Sz. Írás olvasása felől; úgy nyilvánságosan, a' Tridentomi Ekklesiái Sinattal, és a' IVdik Pius Pápa rendelkezésével 's következők szerint a' Közönséges Római Egyháznak hitivel ellenkező vagy legalább attól különböző vélekedést tartott. IVdik Pius Pápa azt rendelte, hogy a' külső vagy-is világi emberek, tsak a' Püspököknek engedelmével, 's a' helybeli Lelki Atyának tanácsából olvassák a' *magok nyelvekenn* a' Bibliát. Lásd ezen dologra *J. Franc. Buddei Miscell. Sacr. Part. III. Dissert. VIII. pag. 281. Seqq. Jena. 1727. 3 Tom. 4°.*

2szor. Ugyan azon Agendarius, épen az említett helyern Lev. 82 illetén kérdést teszen a' Gyónó személy eleibe: *«Vetekettel e' paraszt lévén a' hit felől?»* Ezen a' nevezeten, *paraszt*, azt érti, hogy *világi, Secularis, Laicus*. Meg-tetszik az önnön magából is: mert alább Lev. 103., 104 így szöli a' Gyónásról: *«Nec satis est «examinare poenitentem de peccatis, nisi etiam de singulorum - «circumstantiis examinatur. — — — — —*

*«Primo de loco sic: Hol mivelte az, titoc helyen é avagy a' hol egyebek is láthattac? — A Szentegyházba é, vagy **paraszt** helyen?*

«Secundo de tempore: Innep napon e, avagy köznapon?

«Tertio, de persona confitentis: Egyházi ember vagy é, vag' »szerzetes, vagy paraszt?

«Quarto, de conditione poenitentis: Házas ember vagy é vagy »Özvegy? Nemess e, vagy Nemtelen? vag'on é valami tisztet? míves »vagy é, vagy szántó, vagy szolgáló ember? s. a t.

De még világosabb Monoszlói Andrásnak a' Pécsi Lukács által meg-ditsértotelt, 's fellyebb (n° 7) le írt *Apologia* nevezetű Könyvéből; mert ő az Anyaszentegyházról tanítván, ekképen ír Lev. 251. *«Valaki ebből (az Anyaszentegyházból) ki essic, és tüle el szakad, »az az erclnec és Antichristus Synattya, holot sem Pap sem Pispöc »nínchen, hanem az mint Tertulianus mondgya, Incerta sunt officia Ecclesiae apud haereticos, hodie qui laicus, cras sacerdos, »hodie qui miles, cras Episcopus: Ha ki ma (ugymond) **paraszt**, »holnap pap, a' ki ma vitez, holnap Pispöc. — Ezen szerint adja ezt elől másod ízben is Lev. 334. — Ugyan ezt tselekszi Veres Balús, Bihar Vármegyei Fő Notarius, a' Verbóczi István Tripartitumának Magyar fordításában (Debrecz. 1565. Fol.), a' ki Part. 1. Tit. 2. ezt a' szót *secularis*, épen így fordítja: mellyért ki is kél ellene *Sándor István* Ur. (Sok féle. VIII. Dar. Lev. 295.)*

így írván: «*Veres Balás rútúl hibázott, midőn Verbőtzinek Tripartitumat fordítván, a' Világi Fő embereket, Jobbagiones Regni, Paraszti Uraknak nevezte.* Nem tudálom, hogy ki-kél ellene Sándor István Úr; én is meg-vallom, hogy semmi fundamentomát nem tudhatom, miért fordittatik a' *Secularis*, vagy *Laicus* ekképen: azomban látom azt tsudálkozva, hogy a XVI-dik és XVII-dik Százban más Írók is sokann a' Világi Személyeket közönségesenn így nevezték, és ezen nevezettel szokták az Egyházi Személyektől megkülömböztetni. Lehet erre példát látni a' *Benczedi Székely István* Chronicájáb. Lev. 98 : 148 : 178 : az *Alvinczi Péter* Itinerarium Catholicum-jában. Lev. 48 : 86 : 97. stbb.

De ez a' Jegyzés tsak az Agendarius szavainak világosabb értésére szolgál. Hanem a' mi már a' kérdésben levő dolgot illeti, én kinteleníttetem ebből ekképen okoskodni: Pécsi Lukács az ő általa ki adatott Agendariusban meg nem engedi a' Világi embernek a' hitbeli dolgok felől való vetélkedést 's disputálást; sőt úgy nézi azt, mint az első Parantsolat ellen való tselekedetet. Hogy lehet hát fel-tenni felőle (ha tsak maga magával nem ellenkezik) hogy az Orthographia Írójával együtt, a' Sz. Írásnak olvasását, mindeneknek, a' köz népnek is javasolja, sőt szükségesnek tartsa? hiszen a' Sz. Írás olvasásának illetén közönségesen való javaslása által épen ajtót nyitna mindeneknek a' hit felől való vetélkedésre, 's minden hitbeli dolgoknak megrostálására.

Azomban látni való, hogy mind az, a' mit én ezen dologról írtam s írhattam, tsak gyanítás és okoskodás; Kölesey Úrnál vagyon pedig a' bizonyos szemmel látás. Kérem azért alázatosan a' Tektes Urat, méltóztasson egy Levélben ki-kérni azon sokszor tisztelt jó Úrtól, hogy írja le szóról-szóra 's betűről-betűre Pécsi Lukácsnak ezen tárgyra tartozó értelmét, 's küldje el hozzánk. Ha úgy találna lenni a' dolog, hogy Batizi és Pétsi a' Sz. Írás olvasása felől épen egyet értenek, úgy én ebben egy új erősséget fognék mindjárt találni annak az előttem igen kedves igasságnak meg mutatására, hogy *lehet is, szükséges is a' különböző keresztyén felekezeteknek apródonkint egymáshoz közelebb-közelebb lépni.*

Állandó egész tisztelettel maradok —

a' Tekintetes Úrnak

S. Patak 24. April. 1810.

alázatos szolgálja

Szombathi János mk.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1724.

Kazinczy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak.

Méltóságos Báró

szívesen tisztelt ifjú, de nagy barátom!

Az a' nap, a' mellyen a' Méltóságos Báró utolsó levelével engem megtisztelni méltóztatott, nekem is olly nevezetes napom, hogy lehetetlen volt elfelejtkezni, melly nagy történet történt légyen rajta tavaly. Tudtam én, hogy emlékezni fog a' Méltóságos Báró ezen a' napon, melly *barátot* veszített-el abban a' nagy Férjfiban, kinek minden öröme, minden reménye a' Méltós. Báró volt; tudtam, hogy azt az egész fényt, mellyet a' Mélt. Báró tavaly vont vala magára, egészen *ennek a' barátjának* köszöni, és nem magának tulajdonítja: de olly szent érzés a' háladatosság, hogy azt a' Méltós. Úr leveléből, noha mi lehet természetesebb, és így mi kevésbbé *virtus*, mint gyermeknek keseregni atyja' kidöltét? — lehetetlen volt a' legszívesebb tisztelet nélkül látnom, olvasnom. Ne engedje soha az ég, hogy a' Mélt. Báró szívében ez a' nem csak *fiúi szeretet és tisztelet*, hanem *baráti háladatosság* is kihaljon. Emlékezzék a' Mélt. Báró, hogy cz a' jó atya annyira szerette a' Mélt. Urat, hogy maga akart külső országra kinenni a' Mélt. Báróval, hogy ott ifjuságát vezérelje; emlékezzék, mint nem kedvezett semminek, 's nevezetesen mennyibe került néki az, hogy Tökés Urat előre küldje oda, hogy ennek vezérlésével annál sikeresebb légyen útja a' Mélt. Bárónak. Valóban cz az atya tökéletesen érdemes erre a' fiúi tiszteletre 's háladatosságra, 's én azt hinném, ha a' Mélt. Bárónak már is érett lelkét nem ismerném, hogy itt nem fogja a' később generatio elborzadva mondani azt, a' mit a' nagy Egmont' fijának látásakor mondott, ki annyira kicsiny volt a' nagy atya mellett, hogy még szégyelte hogy a' *feje-vettnek* fija, — nyilván azért, mert a' ragyogásra vágyás miatt hasonlatlanná lett atyjához.

Engedje-meg a' Mélt. Báró, hogy szabad légyen nekem a' *nagy Wesselényi* és a' még most, *ifjusága* miatt, *kis Wesselényi* eránt való szent tiszteletem által olly messze ragadtatnom, a' minél messzebb ragadtatnom nem lehet; engedje-meg, hogy némelly intést adhassak; nem mintha rettegnék, hanem azért, mert azoknak a' kik *szeretnek*, természetes hibájok a' *félés*. Ne vegye rettegésemet *rettegésnek*, intésemet *intésnek*, hanem csak *határtalan* hűségnek.

A' Méltóságos Báró körül két egymással ellenkező örvény fog ólálkodni, hogy elszédítse, 's elnyelje. Ha közbe nem áll a' Mélt. Báró, nevetsége 's átká lesz minden jóknak. Az egyik örvény az *alacsony ragyogáson kapás*, és az azzal együtt járó *szolgai lelkűség* — én ettől a' Wesselényi fiját féltetni nem tudom. A' másik örvény az excentricitás, az exaltált ideákban való élés, a' simulni nem tudó feszesesség — ah! a' nagy Wesselényi fiját ettől az örvénytől igen is félttem. — A' Mélt. Báronak egy felemelkedett lelkű, művelt lelkű anyja van, a' ki a' Római Cornéliakkal, Porciakkal, Arriakkal bátran öszve mérkezzhetik. És óh melly szelíd ez a' nagy Asszony! Tanulja a' Mélt. Báró ettől a' nagy Asszonytól, hogy az exaltált imaginatiót, azt a' feszesiséget, a' melly engedni sohol nem akar, melly mindég collisióba hozza magát mással, tiszteltetik, de nem szerettetik, a' melly maga előtt mindenütt bezárhatja az utat, a' melly még a' jónak is árt, mert kedvetlenségbe hozván mások előtt személyét, sokan öszvetévesztik az ő személyével magát a' jót, 's gyakorta készebbek a' rossz felre térni, mint ezzel segélleni azt a' felekezetet, mellynek különben védőji lettek volna, — tanulja mondom, a' Mélt. Báró ettől a' nagy Asszonytól, mint kell ezt a' feszesiséget *szelídíteni*, 's mint kelljen magát nem tiszteltetni csak, de szerettetni is!

Egyéb eránt azt óhajtom, hogy a' Mélt. Báró, egyetlen maradéka a' legnagyobb férjfiak és legnagyobb Asszonyok egyikének, mihelytt a' legénység esztendejét eléri, egy művelt lelkű 's igen szelíd leányt találjon, és azt úgy tekintse mindég, mint életének Véd anyját. Az Asszonyi iskola teszi a' férjfit szeliddé, bölcsé; egy szeretetre méltó Asszony teszi őtet önn magáévá.

Mig azt éri-el a' Mélt. Báró, óhajtanám, hogy azt a' leczkél tégye magáévá, a' mit a' Horácz atyja adott a' fiának; azt, hogy *minden esetben az életnek*, mellyekben másokat lát, *titkon* és a' nélkül hogy a' gondolatot *szóba öltöztesse*, azt kérje magától, hogy a' kérdésben forgó tettről *mit kelljen itélni*. Példának okáért: Nem kellene e a' Mélt. Báronak maga előtt, minden jók előtt, sőt még azok előtt is, kik *szépet és jót* azért cselekesznek, hogy érte *még többet* kapjanak, pirúlni, ha akkor, midőn Pozsony öszvelövdöztetett és lakosai véghetetlen inségbe merültek, midőn Magyar Országnak sok Vármegyéi a' had' terhe alatt csak nem kipusztultak, nem ezeknek adna 3000 mérő életet, hanem azoknak, a' kik a' Monarchiahoz tartoznak ugyan, de nem nyomorultabbak mint ezek? —

Nem kellene e pirúltnia, ha lelki ismeretének javallása *nélkül*, sőt ellene, úgy fogna szólni, hogy kiki értse, hogy *csak* ragyogni akar, és ezt a' nyomorúságos ragyogást annyinak nézi, a' mi miatt rútat is követhet? — Mert nem egyedül az rútt, mikor valaki koles, csillag 's kereszt, 's titulus miatt szóll lelki ismérte ellen; hanem az is, mikor valaki a' popularis aurán kapkod, és magát a' buta sokaság' béres szolgájává teszi, 's azoktól akar csudáltatni. — Az Angol ifjúság úgy neveltetik, hogy soha ne hazudjon, és a' hazugságot ne csak theologiai véteknek, hanem rútt-nak is tartsa. Ugyan ezt javasolta Plinius a' maga leveleiben, minden cselekedetek elkövetésére nézve. Bár ezt venné örökös sínormértékeül a' Mélt. Báró is!

A' Mélt. Báró Don Carlost hozza-elő. — Oh mint örvendtem én midőn ezt láttam, hallottam! De a' Terentzius olvasásáról azt mondta Grotius, hogy ötet másként olvassa a' férjfi, másként a' gyermek. Ezt mondhatni mindenről, kivált pedig Don Carlosról. Sokan azt a' munkát a' szép versek, szép némettség, szép kifejezések miatt olvasák; sokan mint a' Románt, a' szép scénák' csiklandásai miatt. De hanyadik az, a' ki a Posa beszédjeinek fontosságába bérhatna, a' ki meggondolná, hogy az csak a' theatrumra való, és nem a' közönséges életre, hogy Schiller azt azért festette úgy, hogy theatrális effectust csináljon, nem hogy a' köz életben is úgy lehetne bánni; sőt hogy az a' feszesség még a' theatrumon is nem használ, hanem árt. Szeretném ha a' Mélt. Báró Göthének munkáját vagy megvétetné, vagy Mélt. Cserey Farkas Úrtól kölcsön kérné, 's Egmondot belőle elolvasná — egyszer olvasván, örökké fogja Egmondot, mint én az egész Göthét — 's elmélkedni akarna, hogy mit nyer ez, a' ki nem hajlik mint Egmond, 's mit az, a' ki úgy bánik mint *Oranien*. — Oranient Alba nem tehetette a' maga ideájának áldozatjává. Egmondot azzá tette, 's az Egmond *egyenessége* nem használt, az Oranien *hajlósága* használt a' szabadságnak.

Én minden levelet a' mit hozzám becses ember ír, el szoktam tenni, és ez nagy kincs lesz a' Maradékra nézve. Nem veszett-el az én kezemben egy sor irás is, melly hozzám Zsibórol jött. De ha mind el hagytam volna is őket veszni, ezt a' Zsibórol elhozott 's most is gondosan őrzött viasz ló mellé teuném. Mutassa ez, melly lélek vert a' 14dik esztendejét élő Wesselényiben, mint az, hogy a' 9 esztendő gyermek melly mivész volt önmagától, 's gyönyörködjék benne még maradékom is, 's a' melly lángot én most öntök a' Mélt. Úr lelkébe, ugyan azt öntse unokám' lelkébe a' Mélt. Báró levele,

mellyre most felelek; 's lássa, hogy az, a' kinek nagy tetteit ő csudálni fogja, milyen volt már gyenge esztendeiben is. Kevély vagyok a' Mélt. Báró barátságában, 's úgy hiszem, hogy hitem meg nem csal.

Prof. Sipos és Kézy Urak gyönyörű Deák verseket küldének nekem a' tudva levő czélra. Azokat első postával küldöm-meg a' Mélt. Úrnak. Olly fáradt vagyok derekamban és karomban, csak gyógyuló egésséggel bírván, hogy tovább nem írhatok.

Csak azt az egyet engedje mondanom a' Mélt. Báró, hogy a' nagy Megholt' képének újra metszetését azért projektáltam, mert illetlen, hogy a' kezemben való (melly különben parancsolatjára volna) itt is nyomtattassék. Az annyi mintha ócska és más által hordott ruhában paradirozna valaki.

Csókolja a' Mélt. Báró nevemben és a' legszivesebb tisztelettel Ő Nagyságának kezét 's ajánljon engemet és feleségemet 's gyermekeimet megbecsülhetetlen kegyességeibe, felőlem pedig méltóztassék elhinni, hogy nincs ember, a' ki mind Zsibót, mind a' Mélt. Urat szívesebben szerethesse, tisztelhesse 's becsülhesse.

A Mélt. Bárónak

Széphalom 26. Apr. 1810.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Kérem a' Mélt. Bárót, Pataky Mózes Urat idvezelje nevemben, és újítsa-meg kérésemet.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görögöni levéltárában.]

1725.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Vitkovits Mihály

barátságos Idvezletét.

Szeretett Aszszonyámnak a múlt hétfőn történt halála igen elkedvetlenített. Még most is szemzenek könnyeim, forró könnyeim a hozzám minduntalan mutatott Anyai Gondviselésének, és nagy szeretetének háláló elgondolására. Jó, Okos, Anya volt ő. Nyugod-
gynak békével szent Hamvai! —

Ezen búsító történet miatt nem tellyesíthettem az utolsó Leve-
lemben tett ígéretemet, hogy Berzsenyit leirom. Azonban Szemerénk

Leveled' közlésére tűzbe jött, 's Kedvelttednek Leírásában felváltott engemet. A mi itten írva vagyon Berzsényirül,¹ szórul szóra igaz. Igazb tükröt nem küldhattünk Berzsényit látni kívánságodnak, és őt tudni szomjazásodnak frissitőbb Forrást. Ha még tökéletesen eltalált képe szemed eleibe kerül, egészen látni 's tudni fogod őt. — Dajkád Versei az Universitás' betűivel fognak nyomtattatni, 's minden Meghagyásod szerint marad meg. Számodra két hét előtt egy Tsomót küldöttem Sáros Patakra. Ird meg, vetted e? A kívánt papirost első alkalommal elküldöm. Minnyáján tisztelünk. —

Légy egészséges Tieiddel együtt, és ély soká.

Pesten Aprilisnek 28ikán 1810.

Klopstockod már megérkezett. Kézy Úr Verseit hozzám hozta Egenberger. Akarja e még a Szerző nyomtatni? Ird meg.

Leveledet 12 nap után kaptam kezembe!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1726.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Pest, April. 27d. 1810.²

BERZSENYIRŐL

KAZINCZINAK

Szemere Pál.

«Bizodalmas nagy jó Uram! Azon kis Csomót, melyet az én nevem alatt Kazinczy Ur, Uraságodhoz küldött, kérem méltóztasson ezen embernek által adni. Sajnálom egyéb eránt, hogy a' Duna miatt az Úrnak személyesen tiszteletére nem mehetek 's követem ezen Kellner Cancellariában készült levélért. —

«A' legszívesebb tisztelettel vagyok 's maradok Uraságodnak
«Buda 27. Marti. — 810. alázatos szolgálja Ber'senyi Dániel mk.»

Pest, April 27d. 1810.

Martius 27dike vala azon nevezetes nap, mely Berzsényinek Budára érkezétét tudtomra adá. A' kívánt Csomó Vitkovics barátunk-

¹ L. a következő levelet.

² A kelet Kazinczy F. keze írása.

nál volt letéve. Oda igazítottam a' levelet hozott németet. Ez Vitkovicsal jöve vissza. Nem mehetvén keresztül Budára, levelet írék Berzsényinek; 's kedveskedtem nékie az Uj Holmi' II. Csomójával és az I. Csomó' Recenziójával 's megígérém, hogy holnap dél előtt, ha a' híd kész leend, tiszteletére fogok lenni.

Felvirradott az óhajtott holnapi (28. Mart.)¹ nap, 's íme most juta eszembe, hogy fogadásomat nem fogom megtarthatni, mert Kultsárhoz ígérkeztem ebédre. Azonban nyugtalanságaim között lassan lassan eltölt a' reggel, el végtére az ebéd ideje is. Minden haldék nélkül futottam Kultsártól Vitkovicshoz. Ez Kölceyvel együtt várakozék reám; 's elindulánk a' híd felé. Az még sem vala készen: de már eresztettek azon fő Uraságok, kik a' Palatinus' társaságába által siettek. Mi közéjük loptuk magunkat 's szerencsésen által indulánk. Temérdek nép várakozott a' Budai részen. Ha nincsen e ezek között a' rég várt Berzsényi? Kérdém több ízben magamtól és barátimtól, 's szemeim mindenfelé keresték a' német' festése után kis kövér magyart. Ha nem Ő e az ott? Vagy ez imitt? Avagy amaz ottan, ha nem Berzsényi e az? Barátim mosolyogtak gyermekes nyugtalanságomon, 's elértünk a' Lúd vendégfogadóhoz, hol Berzsényi szállva volt. Kérdeztük Berzsényit, 's a' Kellner a' Nro 8ba igazított bennünket. Az bé volt zárva. Vitkovics papirost kért 's reá olommal ezt írta: Tekintetes Berzsényi Dániel Ur tiszteletére Vitkovics, Szemere és Kölcey. Barátim Pestnek vették útjukat: én szülőjím' látogatásokra indultam.

Másfél órát mulatván itt, által mentem én is 's Kölceyvel találkozám: 's kedvünk jött ismét megkeresni Berzsényit. Híjában. Csak kocsisát találtuk. Ezzel beszédnek eredtem 's tudakozám, mint van öltözve Ura? «Szürkés színű köpönyegben, bárányprémes kalpagban, osztán meg'....» Veres nadrágban nem de? «Nem, Uram. Az úton kék nadrágot láttam ő Kigyelmén. De hiszen van ám ő Kigyelmének több nadrágja.» Nem ő tehát még is, a' kit én Berzsényinek gondoltam tegnap. Meddig mulat itt? — «Biz Uram már azt nem tőm». — Holnap még nem megyen el? «Nám mondom, Uram, hogy nem tőm.» Tiszteljük. Holnap dél előtt tiszteletére fogunk lenni.

Más nap' (29. Martz.)² 10 órákor már harmad ízben látoga-

¹ A zárjel közti toldalék Kazinczy F. jegyzete.

² A zárjel közötti két szó Kazinczy F. jegyzete.

tám meg Köleseyvel. Az Udvaron állott Kocsisa. Itthon van e az Úr? vala legelső szavam, 's elszomorodtam, midőn ez Nincsen-nel felele. Kérdezte Kend, meddig múltat? — «Ej, no a' kőbe! Azt biz é feledtem. De csak ide fordúlt nem messze. Várják egy darabég az Urak.» — Mi vártuk, vártuk 's Berzsényi nem jött. Ekkor ismét kérdezősködni kezdettem kocsisától, 's félvén attól, hogy Berzsényivel szemben nem lehetek, örvendettem csak annak is, a' mit róla ettől hallhattam. — — «Miklán lakunk mi Uram, laknak még ott több uraságok is. A' köznép pápistaságból áll. Az evangélikus Urak a' szomszéd helységbe járnak templomba. Igen ám, az Uram ő Kigyelme házas. Van derek két fija 's egy lánkája. Hogy azt kérdi az Ur, ha vig e? Elég vig; pedig sem maga, sem felesége soha bort vagy pálinkát nem iszik. Az olvasásban legtöbb mulatságot talál. Az éjtszaka is sokáig fönnolvasott.» — Ezen beszélgetések alatt sem érkezett a' mi jövőendő barátunk 's mi haza felé tértünk. — A' hidon ballagánk 's Berzsényiről beszélgeténk épen, midőn a' tegnap előtt estve Berzsényinek általam vélt alacsony termetű Magyar velünk szemközbe jő. Imhol van Berzsényink, mondék én 's Kölesey nevelt. Valóban kedvem volna megszóllítani minden esetre, hogy ki legyen. Ez alatt a' Budára siető messzire haladt tőlünk. Én nem maradhaték valamely titkos ihletéstől, viasszaszaladtam 's megszóllítám az idegent. Követem Uraságodat, az Úr nem Tekintetes Berzsényi Úr? «Az vagyok. S az Úr?» Én Szemere Pál. Mind a' ketten elmondottuk az első találkozás szerencsés örvendésének czerimoniáját, 's az alatt intettem Köleseynek, 's ő közénk jött. Millyen vala elfogódása Berzsényinek, kitetszik ezen legelső szavaiból hozzám: «Úgy kerestettem az Urat, mint a' tüt: hét forintomba került, míg megtalálhattam.» Ekkor Kölesey felé fordult: «Kazinczy az Úrról igen szépen emlékezett; olvastam Sonettjét. No jőjenek-vissza az Urak. — Nevetnem kell, hogy Szemere Úr rám esmért; de nem csudálkozom; a' Somogyi falunlakót könnyű kiesmérni. Nem de? — Én most a' Könyvárosoktól jövök. Az a' csomó, melyet ez az utánunk jövő német hoz, Schiller, Matthisson, Plutarch, Montesquien 's egyebekből áll. — Igaz! köszönöm Szemere Úrnak a' küldött Holmit és Recenziót. A' Holmin szűnyókálni kezdtem az estve, 's abba hagytam olvasását; de a' Recenzión végig mentem. Nem tudják az Urak, kinek tollából folyt az? Vallyon nem a' Kazinczyéból e?» Nem tudjuk Tekintetes Uram. — «Hagyják az Urak azt a' Tekintetes titulust. Én szegény nemes-ember vagyok 's nem vágyok arra —

Szemere Ur már talán Fiscalis? Nem? Tehát csak a' literaturának él? Ezen beszédek alatt szállására értünk. «Tessék az Uráknak, egy kis Somogyi perecz vagy Szalámi.» Köszöntük 's reggeliztünk. — «Kis Istvánnal is voltam ma. Verseim nyomtatását ő rá bízom. De a' munkát újra kell leírnom, mert Kazinczy sok olyan változást is tett benne, melyet nem fogadhatok el. Imhol van: lássák az Urak! — Miért legyen a' nyögdéssel-ből nyögde11? Somogyban élnek a' szökdéssel, lökdéssel, bukdácsol szavakkal 's miért nem volna a' nyögdéssel jó?» De nem olly szép, mint a' nyögde11. — «Miért?» — Kazinczy Dajkájában édeskésnek mondja a' nyögdésselést 's a' t. — «Hát ezt: Callirhoe parTJAIN, miért parTIDON?» — Hogy ne reimozzon a' VirányAIN-nal, melly szenvedhetetlen. «Van rá példa a' Római Poétákban is.» — De ha szép e? — «Miért hü szívemnek és nem hív szíveink' verését?» A' hÍV szÍV hangok miatt. — «Az Örömhöz írt dal Kazinczynak nem tetszett, pedig ez nekem kedves darabom. Mondják meg az Urak, mit látott ebben Kazinczy? Az Urak, a' mint látom, jobban ismérik ötet nálam(nál). Miért ellensége Kazinczy a' Duna mellyéki szavaknak? Én némellyeket meg hagyok belőlök munkámban, mint p. o. ezt: pirholagos.» — 'S mit teszen ez? — «piros hólagos-t jelent.» — Ez diszteleníteni fogná az igen igen szép gyűjteményt. — — Kölcseynek még több változtatásokat mutata Berzsenyi: 's én, míg ők tanakodtak azokon, egynehány darabokat olvasgaték magamban, 's csudálkoztam Berzsenyin és Versein. Melly érzés, melly nyelv, melly izlettél választott tárgyak! Az Egész, melly culturát lehellő műv az! Melly pálya az, melyet Berzsenyi fut! Utána! Utána! Hallám a' Szép' Geniusának szavát, 's a' vetélkedés' lángja megcsapott. Híjában. Soha sem fogom én őt követhetni. Belső manierja melly különbféle, 's melly szerencsével dolgozva mindenik. Sentimentalismusa ninesen talán olly forró, mint a' Daykáé, legalább a' Titkos Bü-nak párját Berzsenyiben nem találtam; de nem is olly homályos, mint Kölcseyké. Ódái pedig! Bizony Virág első Lyricusunk; de ha bír e azzal a' nyelvvel, a' mellyel Berzsenyi? Kár, hogy Berzsenyi a' Ráday-verselésre nem adta magát. Ohajtánám, hogy Ramlerjének *hallásával* bírjon, 's olly kész legyen elfogadni a' halát érdemlő szép tanácsot, mint az, a' kit a' Triász kis Kazinczianernek* nevez. —

* Kis Kazinczianer alatt Szemerét értik Pesten. — 1813-ban Kulesár István így sóhajtozgatott: «*Már én csak ugyan egy szerencsétlen ember vagyok;* —

Az ebéd' ideje jelen volt. El akaránk oszlani: Berzsényi nem eresztett. «Legyünk együtt! így szólla, 's a' (Budai) hét Electoroknál (nem Pesti)¹ együtt ebédelénk. Az egész ebéd felett Kazinczy felől kérdezősködött; 's kevélykedtem, hogy azokat, a' mellyeket Kazinczyról tudni szerencsém vagyon, Berzsényivel közölhettem. — Nincs írónk, a' kinek az a' Magyar nyelve volna, a' melly van Kazinczynak.... «'S magyar szíve!» hozzátevé Berzsényi. Ekkor a' komoly, kecs, ömlendezés felől lett szó. Berzsényi ezekről tűzzel emlékezett. Jelen tettem a' Szerényt is 's Berzsényinek tetszett az új szó. Kölesey a' Debreczeniekről mondott egy anecdotot, melly az vala, hogy a' Debreczeniek, Kazinczynak egy játékját akarván eljátszatni, megülködtek az új szavakban, 's sok tanakodásaik után végtére arra határozták magokat, hogy az új szókat kitörülve játszassák el. Majd Kis János leve a' beszéd tárgya. Kist Berzsényi igen nagy szorgalmú férjfiúnak festette. Literatori beszélgetéseinket egy Violint-játszó német szakasztotta félbe, a' ki az ebéd mellé egynehány nótákat húzott. Épen arra emlékeztettem Berzsényit, hogy Virágot jó lenne meglátogatni, minthogy nem meszsze lakik, midőn Berzsényi a' német musikussal meg nem elégedve azt kérdé tőlünk: Itt van e most Bihari? Ugyan hol lehetne megkapnunk? Azt estve megkaphatjuk, ha tetszik. Most ebéd után Virágot látogassuk meg. — «'S hol szokott Bihari muzsikálni?» — — —

Dél után a' Portrait-mahlerhez vezettük Pesten. Megalkudott; — vagy inkább egyszerre megigérte azt, a' mit ez kért. — 'S leüle neki. A' festőnek értésére adtam, hogy a' Múzsák és Grátziák kedveltje az, a' kit másol. A' festő munkájához fogott 's más fél óra alatt elkészítette az első rajzot. — Berzsényi magyar mentében van festve. Csak a' legfelső gomb van begombolva: lógganak a' többiek. Berzsényinek csak az nem tetszett, hogy felemelt fővel van rajzolva. Ez, úgymond, Kommendánsnak való, nem egy Rekruta-Irónak, mint én vagyok.

Innen holmit vásárlottunk vele, 's Budára tértünk 's ismét a' gyönyörű verseket olvassgattuk. Iljában kínálgata bennünket Somogyi perecczel és Salámival. Kinek jutna eszébe az ozsonna akkor,

Révai hagyott maga után követőt Horvátban, Szabó Dávid Batsányiban lett Védelmézőt, Kazinczy Szemerét hagyja maga után; ime én, csak én maradok holtom után követő nélkül.» Szemere Pál szájából Széphalmon Aug. 2d. 1813. Kultsár így Helmezy előtt sopánkodott. — Kazinczy F. későbbi jegyzete.

¹ A zárjel közti toldalékok Kazinczy F. jegyzetei.

midőn egy BúcsúT A' KEMENES ALJÁTÓL 's t. i. olvashat? Mindaz által sok únszolásai után szót fogadtunk. Ozsonnáztunk 's olvasgattuk munkáit ozsonnázás közben is. — Kevés idő múlva egy negyedik kopogtata be hozzánk. Aufführoltam Berzsényinek a' még nékie idegent; 's Vitkovics és Berzsényi örvendettek egymás látásán. Berzsényi bort parancsolt. A' pohár én és Vitkovics között forgott. Vitkovics dalolt, 's dalolt Berzsényi is. A' theatrum' ideje elérkezett. 's oszlanunk kellett. Vitkovics igen hosszan előmondván azt az örömet és szerencsét, melyet Berzsényivel való megismerkedése nekie szült, bucsúzni kezdé Berzsényitől, 's nyakába borúlván. megcsókolá azt. Berzsényi mosolygott 's ezt felelé igen igen különös képpel és hanggal: «Megengedjen az Ur, pipa van a' számban, nem csókolhatom meg!» 'S Vitkovics pirúlt; 's mi olyanok lettünk, mint a' kőt leforráznak. —

A' Magyar theatrum felé mentünkben Színjatszóink felől tudakozódott. Benke, Láng, Murányiné vonattak recensió alá, és Vidá' hazafiúságát magasztaltuk. «Be kár, így szólla a' theatrumban, be kár ez a' németekből álló muzsika. Miért nem fogadják meg inkább Biharit?» — A' játéknak vége lett. Berzsényi, Vitkovics 's én mind az előadással, mind magával a' játékkal meg voltunk némelly részben elégedve: nem Kölcey semmi tekintetben. Ő ezer meg ezer hibákat lelt mind a' darabban, mind az eljátszásban: a' szó, mint-hogy a' Dráma Kotzebueé volt, Kotzebucra fordult 's Kotzebue érdemeire. Én előttem kiállhatatlanok a' Kotzebue darabjai, mondá Kölcey. Miért? kérdezém én és Vitkovics és Berzsényi. Kölcey az unitas loci, temporis által hágasával, az érzékeny scenak viggal, nevetségessel való egybe keverésével állott elő, — — sokféle mentek a' b... csek.¹ — Kotzebue után a' német és francz. Dramaturgia jöve fel. Nincs Voltaireja, Racineje, Corneilleje a' németnek. De van e Götheje és Schillerje a' francziának? Ekkor Kölcey a' német Dramaticusokat nem ismerve, én pedig nem olvasva azokat, a' mellyeket a' francziák irtanak, 's mind a' ketten fél oldalról ítélve a' dolgot, erősen disputálánk. Híjában emlité Kölcey a' francz. Elegantziát, 's én híjában hordtam azokat elő a' francz. Drámák ellen, mellyeket Lessing, Schiller, Jenisch, Falk elég hangosan mondogattanak: egyikőnk sem engede a' másiknak 's végtére Berzsényi szóllamlik meg. «Én nem ismérek olyan ÍróT, a' ki szívéhez úgy tudna szóllani, mint Kotze-

¹ Az eredetiben is így.

bue. Schiller' munkáját olvasom, 's bizony az ész benne szép gyönyörűséget lel, de hidegen marad szívem magas repülete mellett.» — Ezt ismét nem merném állítani, felelek Berzsényinek 's mind a' hárman hazafelé kísértük Budára Berzsényit. Ott ismét poharak között kezdtünk declamálni. Legelőször Kölcsey tevé próbát. Kölcseynek declamációjával nem volt megelégedve Berzsényi. Az Úr úgy olvas, mintha nem ézené azt, a' mit olvas, monda nekie Berzsényi. Azután én és Vitkovics próbáltuk. Velem, de leginkább Vitkovics declamálásával contentálódott. Próbálá maga is Dalát a' Melancholiához, 's Kölcsey nevetett orra alatt, midőn Berzsényi Harmóniát. Melancholiát ejtett kimondásában. Vitkovics még vagy két poharat ürít-ki velem Kazinczy, Berzsényi és a' Sonettek egészségeért. Éjfél után 2 óra felé volt az idő 's elválni akaránk. Berzsényi igen marasztott bennünket. Barátimnak dolgok volt 's nem maradhatván, magunkra hagyának kettőnket. Ezeknek elmentek után Berzsényi Vitkovics és Kölcsey felől kezdett szólni. Vitkovicsban poétai tűz, poétai vér vagyon. Múdjá és külsője eléggé mutatja azt. Nem tudom, miket ír, de én úgy tartom és gyanítom, hogy a' Vig és Satyrai darabokra nem fogna lenni alkalmatlan. Ennyit róla Berzsényi: én Vitkovics' meséjéről tettem emlékezetet. — «Kölcsey sok olvasást tud láttatni, vagy inkább sokfélélt. Szép, hogy ő egy fiatal ifjú-ember, a' görög és francz. literaturát is studirozta. A' Kazinczy' változtatásaira tett jegyzéseiből azt húztam ki, hogy ízlése jól indult ízlés. 's fülei szép hangzathoz vannak szoktatva. Kár, hogy nem társaságba való; hogy olly maga-elzárt ember. Munkái közül én csak Sonettjét, mellyel Kazinczyt megtisztelé, láthattam: hát az Úr?» — Én olvastam dalait. Az ő írás- vagy dallásmúdjá, ítéletem szerint sokban megegyez a' Hölty' és Salis' characterével, csak hogy még sok helyeken igen is édeskés. Van dala, mellyben az ÉDES irtóztató-sokszor jön elő; alig van pedig egy is ollyan, melly a' szendergés, zengzet, nyúgalom, kín, sirhalom' szavaktól üres volna; 's nekem úgy tetszik, hogy a' milyen kecses egy egy dala külön, úgy szinte úntató az Egész. Sentimentalismusa homályos 's lágy tűzű. — «De hát az Úr miket dolgozik?» — Én egykül egykül eltéptem minden verseimet. Az nem kár. Most őket nem csak poétai daraboknak, de még verseknek sem ismerem. Azonban a' minap Vidához irtam volt egy Occasionálét, 's ha tetszik meghallgatni, ezennel elmondom. Elmondatott a' Vers 's Berzsényi ezt felelé reá: Igen ezifra! Elpirúltam ítéletén, mert érzettem, hogy gáncsa nin-

esen fundamentum nélkül, 's kérdezém, mit akar értetni az «igen ezifrán?» Ő a' magyarázat helyett így szólla: «Az Úrnak nagy munkájába került ezeket így öszveszedni. Az én Ódáimban hellyel hellyel fordulnak elő képek 's a' t. Ezután magam kezdettem recenseálni darabomat. --- «De miért nem adnak ki az Urak egy folyó írást? Hiszen azt elkezdeni és folytatni sehol sem lehetne jobban, mint Budán és Pesten. A' mennyire tölem kitellenék, segíteni fog-nám igyekezetöket az Uraknak. Higgye el az Úr, Critikai periodicus munkák nélkül nem mehet elő literaturánk.» — Mi örömmel kezdenénk, de költség nincsen hozzá; 's Verlegert hol kapunk most neki? — Három óra felé volt az idő, midőn egymásnak Jó Éjtszaka't kívántunk 's elaludtunk.

Más nap (30. Mart.)¹ Kölcey ágyban lele bennünket. Magamra hánytam ruhámat 's Berzsényi bennünket reggelire a' (Budai)² hét Választó Fejedelmekhez vitt. Ott Kölcey magával elhozott verseit mutatá Berzsényinek. — «Az Úrnak szép phantasiái vannak», ez vala rájuk a' felelet. Innen Pestre mentünk a' Képiróhoz. Két óráig üle nékie Berzsényi, 's a' fő szerencsésen eltaláltatott.

Ma ismét Berzsényinek vendégei valának Kölcey, Szemere, Pesten a' Paradicsom nevű Vendégfogadóban. Mondám Berzsényinek, hogy: már most kétszeresen is Paradicsomban vagyunk 's édesdeden mosolygott. Az ebéd [alatt] ismét a' magyar játékról volt [a' szó] 's a' tegnapi disputatiót folytattuk Kölceyvel, 's Kölcey úgy elragadtatott, hogy utoljára a' Nyitzki szavait csapta szemem közé. Azonban Kölcey nem sokáig múlathatott velünk; neki Juratusi dolgai voltak; 's mennie kelle. Úgy határoztuk meg Berzsényi akaratja szerint, hogy a' német theatrumba jöjünk öszve mind Kölceyvel, mind Vitkovicsal. Délután én Berzsényivel holmit vásárolgattam, 's utamban esvén Vitkovics szállása, felszaladtam Vitkovicshoz megmondani, mihez tarthassa ő is magát. Vitkovics nem ígérkezett a' theatrumba, de igen, hogy a' Paradicsomba estve felé theatrum után eljövend Berzsényivel elvégeztük a' vásárlani valót. Gyerünk, mondám neki, látogassuk meg azokat, kik — mint Kazinczynek szóll — Rokonink Apollóban: keressük meg Horváthot [!], Kultsárt, Fehért és Virágot. «Ő még nekem sok dolgaim vannak. Pihenjünk meg egy keveset valahol.» — Gyerünk fel Vitkovicsához, épen útunkban esik. «Ebben

¹ A zárjel közti magyarázat Kazinczy F. jegyzete.

² A zárjel közti szó Kazinczy F. jegyzete.

a' Kávéházban jó lesz megpihennünk». — Oda mentünk. Ő Újságot olvasgatott, én egynehány partiet játszottam, 's elvégezvén játékomat, igen kértem, hogy tegyen olly szerencséssé, 's alázza-meg magát — Jacobi' és Gleim' szava után — az én kis Sanssoucimba. Sok vonogatódzások után engedett kérésemnek 's elvezetém szállásomra. — «Az Úrnak csendes szállása vagyon. Már itten lehet dolgoztatni. Ezek szép könyvek. Ez a' Sulzer Nachtragja Kazinczy ajándéka? Ebben a' kis írásban is: «A' ki tudja, ebben tölem mit vesz», minő originalis character van! Elnyomja magát az Úr ezzel a' sok Aestheticussal. Nekem ez a' Schaller Aestheticája tetszik. Ne hagyja elfelednem Uraságod, a' theatrumba menvén meg fogom számomra venni.» Mentünk a' theatrumba 's Berzsényi megvette Schallert.

A' német Ritter-Schauspiel után a' Paradicsomba tértünk be. Ott leltük Vitkovics és Kölcsey barátainkat. Vitkovics első belépéskor ezt súgá nekem: Itt van Horvát is, de titkon akar lenni, el ne árulj. Ekkor Berzsényi, Vitkovics, Horvát, Kölcsey 's én asztalt foglaltunk 's leültünk. Alig mondá ki Vitkovics Berzsényi előtt ezt a' szót: Itt van Bihari, azonnal felkele Berzsényi 's Vitkovics ötet a' másik szobában hegedűlő Biharihoz vala kénytelen tüstént vezetni. Berzsényi Biharival sokáig hegedűltetett 's annyira el volt ragadtatva Bihari által, hogy a' más szobában utána várakozókról egészen elfelejtkezett. Vitkovics 's én, a' kik eddig Berzsényi kedvéért hallgattuk Biharit, meguntatkozánk 's visszamentünk társainkhoz 's Berzsényit egyedül hagytuk Musikásával. Horvát engemet pirongatni kezdett, hogy miért nem vittem el Berzsényit Virághoz 's más Literátorokhoz; és, hogy miért nem adtam nékie tudtára azt, hogy Berzsényi már elérkezett? — Végre bejött Berzsényi 's hegedűltette Biharit. Nekünk vacsorát akart parancsolni: mi már utána voltunk. Ugy láttam, hogy ezért elszomorodott. — «De legalább isznak egy két pohár bort az Urak? Bort ide! Te pedig Bihari húzd. Énnekem a' muzsika, csak magyar nóta legyen, igen tetszik.» — Nem igen nekem, mondék; 's Vitkovics Kazinczy és Kubinyi közt történt anecdotot beszéllett, 's a' beszéd ismét literatúrai lett. Mondá Vitkovics, hogy Kazinczytól épen tegnap kapa levelet, mellyben írja, hogy Berzsényi már útban van. Ah, ha most közöttünk volna! Ezt sóhajta-fel eggyyszerre mindenikőnk. — Mond el az Atét Pali, így szólla hozzám Horvát 's én elmondám. Mond el már most a' te gonosz Sonettedet is! Horvát és Vitkovics evődni kezdenek velem 's a' tréfa tárgya én levék. A' borok megérkeztek. Horváth [!] Kazinczy

Eugenia és Thalie egészségökért ivott 's utána a' társaság; 's Bihari tust rántott. Ez nagyon tetszett Horvát és Vitkovicsnak 's Biharit megajándékozásk. — Kölcey talán most is Sonetti reimről gondolkodik? Mért nem szóll már egyszer, monda Horvát. No éljenek a' Sonettek! Bihari a' Sonetteknek tust húzott. Berzsényi, úgy vettem észre, már szemmel tartotta Horvátot. de még nem szólla hozzá. — Bizony csak derék az a' czikkely Kazinczynak levelében, mellyben Sophiejét festi-le. Valóban igen derék!

Berzsényi: Az Úr is levelez Kazinczyval?

Horvát: Hébe-hóba.

Berzsényi: 'S ki légyen?

Horváth [!]: Horvát vagyok.

Szemere: A' tigris a' maga bőrét . . .

Vitkovics: Hallgass, irigy! . . .

Kölcey. (*mosolyog.*)

Most hosszasan magyarázgatá Vitkovics a' Vig László és Horvát nevezeteket. Berzsényi mondá, hogy a' Pápai Recenzióját olvasá. Amaz Baróti Szabó, Rájniz, Fábich, Ráth, Kis Jánosról beszéllé 's a' poharak üfűltek. Innen Hegyalljai ürmösre invitálá a' társaságot Horvát. Elmentünk hozzá. Mutatta Révai két korbelt levelét. manuscriptumát. Virgil' szavaira fakadozva olvasta el Semtaviát, 's régiségbelt, magyar nyelv históriájára tartozó gyűjteményeit, Pestről értekezését. Vig Lászlóját, új Philologuszait mutogatta. Két óra felé éjfélt után kísértük által Berzsényit Budára. Ott még egy két pohár veres bor locsoltatott el. Vitkovics 's vele mindnyájan daloltunk. Mikor látjuk egymást? kérdezé egyszer Vitkovics Berzsényit. — «Levelekből látja igazán az ember egymást». Ne féljen az Ur, mig én élek, nem vesznek erőt rajtunk a' Sonettek. Brávó, Vitkovics Úr! neveze Kölcey a' tréfának. Három óra felé válánk el. Csak egy kéz szorítás vala, mit Berzsényi szobájában való elválásunkkor nyerhettünk. Nem! Csókot kell tőle kapnom, török-szakad! 'S midőn társaim, Vitkovics és Horvát már az utszán voltak, megöleltem Berzsényit, 's ajkaink öszveforradtak. Csókkal ereszté el *az utánam jött Kölceyt is.*

Ime itt vagyon Kazinczym' kívánsága szerént a' tudósítás Berzsényiről. Ma reggel adá kezembe Vitkovics az Apr. 14d. költ Széphalmi levelet. Hirtelen akartam betölteni a' kedves parancsola-

tot; is levelem ha csonka, ha hijános is; mindazáltal, úgy tartom, igen hosszú.*

[Eredetije a Szemeretár pótlék-kötetében.]

1727.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán, 30dik April 810.

Nagy becsű Kedves Barátom!

A Napoleon egybe kelésére írt Epigrammád egészen el tölte gyönyörűséggel, valami olyan szent, olyan tiszteletes van abba, a mely Nagynak tünteti a szem és szív előtt Napoleont. A théma magába is magasztalt szépségű, annak kifeitése a leg szebb, leg nemessebb izléssel esett, a kötött beszéd mesterséginek pedig remekével készült munka az: ezen Nagyság és Szépség Diadalma úgy characterisálja Napoleont is, hogy tiszteletre kell iránta gerjedni. Nem tudom, Kedves Barátom, azon forró szeretet, meljel irántad viseltem, — vagy ezen munkába lévő valamely titkos erő okozza é, de én annak sokszori által olvasásával kezdek meg térni, és szinte az el ragadtatásig hódolni az eő Nagyságának. Barátom, aligha Apostolom nem lésszesz, és meg nem térítsz, vagy inkább homálj háljogát nem húzod le szemeimről, mert igaz az, hogy ezen Nagyság Diadalma Nagynak tünteti ötöt előmbe, és így minden ellenkező argumentumok mellett is édesülök hozzája, még pedig nem csak azon tekintetből, hogy Hive levén fejedelmeknek, a kötelesség illendősége így kívánnya, hanem úgy, a mint a Szívnek szabad és szebb érzései ösztöneitől kívánhattya, a minden napiságon Diadalmaskodni szokott szent Igasság. A Sipos és Kézy munkáikat is szívűl ohaitanám látni. Nekem a Kulcsár levelei nem járnak, a miolta a mint néked panaszkodni fogtam, leveleinek küldésével nem illendően bánt velem, az olta nem jártatom, nagyon leköteleznél tehát, ha valami úton azokat kezembe juttatnád. Hogy a Kézy Munkáját a francia követnek be nyujtatod, sok tekintetből igen heljesnek találom — okaimat erre magad is tudod.

* Kazinczy a levéltakaró kék papirosra a következő jegyzetet írta: «Szemeré Pál Berzsényi Dániel felől. 1810. Aprilisben. — Berzsényi másodszor volt Pesten 1813. Máj. 21dikén. — Lásd Helmecezinék levelét de dato Máj. 24d. 1813. — és Vitkovicsét de 29-a Jun. 1813».

Ez April 5dikén költ Leveledre; Mart. 15dikén költ kedves leveledet az estve hozák ki Somljóru, eszt M. Wásárhelyre írtad volt; és ez az oka, hogy oda menvén, ilj későre vehetém. Hogy a Wesselényire írt Epigrammád egy leg kedvesebb munkáid közül, nem csudállom, én árrul röviden, de igazán meg írtam vélekedésemet is, és most is, ezentul is, meg másolhatatlanul aszt mondom, hogy én annál Szebbet, magasztaltabbat, még a Lélek isteniségire is gyönyörűséggel halóbbat Magyarul nem olvastam, nem láttam. Sibón minő érzéssel és hogy vették légyen asztot, nem tudom: az özvegy illetlen hidegséggel viseltetik hozzám, én őtet nem is láttam az olta; a mi olta néhai férje temetésire, az egész Bataillonombul 180 emberből álló századot ki választván, ezen szép népet magam Sibóra vittem, és ez volt egyedül, a mi a temetést pompássá és tiszteletessé tette, mert a Vár Megyéből senki se jelent meg, ekkor is az özvegy subalternus Tiszttyeim előtt botrányoztató hidegséggel fogadott, eszt én a mély keserűségnek tulaidonítottam és ma is örömetst annak tulaidonítanám, ha későbbi dolgai irántam, és mások iránt szilai vadságot nem fejeztek volna ki, és nem fejeznének ki, ugyan azért én az egész Sibóru keveset tudok, és nem is akarok semmit is tudni. Epigrammád iránt pedig irántad viseltető nyíltsággal egyenesen meg írom, hogy fogadták és vették Erdéljbe, a kiknek mutattam: Dicsőnek és szépnak lették munkádot, dicsérték asztot, de hogy Wesselényiről volt írva, nem szerették. Ezen szerencsétlen embernek nem vala jó akarója a Hazában, és sokan vannak most is olj alaacsonak, kiknek ellene való dül fulások a leg főbb engesztelődés partyán, a Sír szélénél se állapodik meg; ez is egy főb oka, hogy Marmontednek olj kevés vevője találkozik, nálam abbul még 77 exemplar vagyon, minden felől, pedig hiheted, hogy jó kezekbe adtam volt, visszaküldötték — Laskainál vagyon még 20 exempl., ennek is írni fogok, hogy küldgye vissza; mert ezen alattomba való fene mérget koholó alaacson ember maga nyilatkoztatá ki magát, hogy azon munkából senki se fog csak egyet is venni azért is, mert Wesselényi képe van eleire függesztve. Epistolaidbul még 24 exempl. el adatlan, írd meg tehát Kissnek, hogy ő értesítsen engemet, hova akarja az el adandó exemplárokat Erdéljbe le tétetni, én azonnal el fogom oda küldeni. Kedves Barátom! légy, kérlek, tökéletesen meg győződve, hogy én bizony egész igyekezettel voltam, hogy exemplárjaid el keljenek — de nem értem ezélt. Miért? azért, mert a mint már egyszer néked írtam, Erdéljbe csudálatos olvasó gusztus

vagyon a nagyobb résznél. Uri háznál a Ritter Romanok tészik az olvasó gustust, én eszt egy előmbbe terjesztet kérdésre is feleletül adám Maximilian Erz Herczegnek, és ő bámulta asztot; a' kisebb rész olvas, de hogy mindég meg vehesse, a' mit olvasni szeret, arra nem érkezik tehetésege. Aestheticus gustus pedig nincsen, mert itt aszt se tudgyák, micsoda fán termik az — csak haljad, mit beszélt nekem, egy igen nyílt esztű, és nagy culturájú Piarista Professor Kolosvárt a minapiba: ez eggy Gróf előtt magasztalni kezdé az aestheticat és aszt állítani, hogy ez az emberi tökéletesség ki művelésre hathatósan segítő tudomány légyen, tűzbe gyön az ostoba Domine [!] doctus hitvány Gróf, és aszt feleli, de az ebatta aestheticája vagy hogy hívják asztot, az Erdeljbe be ne jöjjön, mert eddig is eléltünk a nélkül. Meg pirulék, és a hányszor ez eszembe jut, mindég meg is pirulok, de egyszersmint boszorkodom is. Hazámba oljantul, ki Grófnak neveztetik, ilj ocsmányságot kell hallanom; én azonnal, hogy hallám, meg esküvém, hogy minden erőmet, minden tehettségemet, minden igyekezetemet arra fordítom, hogy ezen tudomány nyilván taníttasson, elhirdettessen a Hazámba. Ez itt arduum opus, mert a kik a Guberniumba ülnek, azoknak is legnagyobb részi oljan forma képzelődéssel bír ezen tudomány iránt, mint a fennebb említet Gróf: én azomba próbálok eggyett és ezen próba is elég lesz leg aláh árra: hogy magamot az iránt meg nyugtassam, hogy Hazámat a Jóval, Széppel meg ismertetni igyekeztem — ki tudgya, hát ha soknak szemei elől homályt tisztítok el, miheljt tehát érkezem, hozzá fogok ezen munkához, de most képzelheted, mennyi a munkám és dolgom, kertészem nem lévén, mindent magam csinállok, hogy annyi esztendei és köz haszonra szentelt fáradozásaim füstbe ne menyesnek, néhány száz féle magokat el vetni, minden plantákat rendbe szedni, mindent el igazítani, e nekem nem kevés gondot okoz: már úira irok Bécsbe kertész után, talán az Isten reá segít, hogy kapjak eggyet. — A kolosvári Reform. Collegiumnál jól folj a Botanicus kertnek állapottya, eggy Dobai nevezetű iffiú, ki a Botanicába derekassint elő ment, a gondviselője, ez éppen az Innepre meg küldé nekem a Cathalogussát azon plántáknak, melyeket én adtam; és a melyek ottan igen jó gondviselés alatt tenyésznek is, mind hideg földbe, mind meleg házba — küldöttem most úira magokat, és exoticus csemetéket nékiek, de a Debreczeniek még csak aszt se írák meg, hogy vagy eggy mag ki költ é, a mit nékiek adtam. Én azomba evel nem gondolok, és az idén úira küldök nékiek mind

magokat, mind élő plántákat. Jó volna, ha nem csak a Hazai tudósításokba, hanem a Budai német uiságba is említést tétetnél, Kedves Barátom, hogy a kolosvári Collegium Elöljárói és nevezetesen az említett Dobai György nevezetű iffiú, ki mint Deák, Poesist praelegal ottan, a Botanica körül miljen érdemesen fáradoznak, és a Botanicus kertet miljen dicséretes elő menetellel művelik és gyarapíttyák. Ez sok tekintetből igen jó volna, sőt a Vatterländische blätter für den Österreichischen Kaiserstaat-ba is jó heljt állana.

Én még tavaly Lipsiából érkezett portékáim iránt meg irván a kereskedőknek, kiknél deponálva vannak, hogy arany, ezüst pénzem bizony nincs, és így B. czeduláért agyák ki aszt, jónak találták ki adni, és éppen tegnap utánok is küldvén, a héten meg kapom, és előre örülök, hogy achat onisba metszett képedet birhatom nem sokára. ezen körül maga Rost aszt írja Nékem: die arbeit des Steinschneiders dauerte lenger, als wier glaubten, wier schmeicheln uns aber, dass der Künstler in diesem steine auf unsere Aufforderung seine ganze Kunst aufzubieten ein Werk geliefert habe, dass so wie unserm, auch ihrem Wunsche entsprechen wird.

Élj boldogul és örömfök közt, kívánnya

hiv tisztelő barátod

Cserey mpr.

Mayor.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1728.

Kis János — Kazinczynak.

Soprony April 30d. 1810.

Kedves Barátom!

Azzal a' reménységgel kezdem leveletem, hogy mire Hozzád ér, tökéletes frís egészséghen fog találni: mert ha ez a' reménység nem biztatna, mindenütt meglátszanék rajta az a' borzasztó ijedés, melly akkor megrázott, midőn ágyban írt leveledet Lajosom azzal a' kérdéssel adta kezembe: *ki holt meg Kazintzy urnd?* 's én felelet helyett szokott mohósággal petsétedet feltörvén, legelől ezt a' szót láttam, *beteg*.

A' mikor ezt írni kezdettem, hirtelen parantsolt velem hivatalom, el kellett mennem 's egész estig dolgom volt. Más nap az innepek

kezdődvén, elgondolhatod, hogy nálunk nem kevés volt a' munka. Az innepek után tüstént Bétsbe mentem, 's tsak tegnap előtt jöttem vissza.

Legelsőben is két tudósításomat kell megigazítanom. Lakos a' keresztet tsak ugyan megnyerte. Herizeg Lichtenstein' közbe járására a' Felség megváltoztatta szándékát 's megadta a' keresztet mindeneknek, a' kiket az a' voksok többsége szerént illetett. Lakos is, a' mint már írtam, ezek között volt. De szegény, legalább most, nem igen örülhet szerentséjének. Én őtet betegen találtam, 's nem örömeiben, hanem szenvedésében kelle részt vennem. Kemény hideglelés gyötrötte őtet a' múlt Tsötörtökön és Pénteken. Azolta nem tudom, mire változott betegsége. Nem tudom azt is, nem lesz e veszedelmes a' nyavalyája; mert már több hetektől fogva lappangott benne; 's különösen rettent engemet az, hogy a' köhögésnek egy olly neme uralkodik rajta, a' mely igen hasonlít a' hektikához. Adja Isten, hogy fundamentom nélkül legyen félcimem. Kimondhatatlanul sajnálom, ha illy korán félbe kellene hagyni most fényeskedő pályáját.

A' másik, a' mit vissza kell vennem, felette sajnosan esik. Runit mi választottuk, 's úgy volt meghatározva, hogy még az nap elküldtessék neki a' hívó levél. Mindjárt hamar írtam Hőzzád levelemet, 's örömmel jelentettem ezen újságot. De harminc nap ismét Conventünk lévén, az egész dolog megváltozott. Raits, a' ki Gymnasiumunknak már eddig is helyre hozhatatlan károkat tett, itt is konkoltyt hintett. Ellenére volt neki Rumi választása, de ellenére is meg lett a' választás. Hanem utóbb annyit áskálódott, hogy tsak ugyan felforgatta a' rendet. Nintsen, Barátom, egy is Conventünkben, a' ki ezt az embert nem kárhoztatná: de már Kralovánszkyt, a' ki minden jók' ítélete szerént derék ember volt, holtig 's talán halálra üldözte; 's azt találta Conventünk, hogy mivel Rumival sem bánnék jobban 's mivel üldözéseit akadályoztatni lehetetlen, nem volna tanácsos ezt a' jó embert szerentsétlenné tenni. Azért más választatott helyébe, t. i. a' Győri Rektor a' Clariss. Barla, a' ki hasonlóképen jó ember, de egyszersmind Raitsnak tanítványa is, a' kitől tehát maga megalázást várhat. Nem tudjuk, ha cz is eljő e vagy nem. Ha el nem jó, annál kétségesb és bizonytalanabb lesz dolgunk. — Tsudálatos sorsa van Gymnasiumunknak abban, hogy Raitsot reája nézve minden értelmesek haszontalannak, sőt károsnak is tartják, 's még is, minthogy tsak nem mindennel atyafiságban van, és hibái nem qualificálják egyenesen a' hivataltól való megfosztásra, szabadon, legalább gátolhatatlanul űzi rossz mesterségét.

B. Wesselényi! én a' Te leveledből régen esmerem és tisztel-
lem. De Barátom, az olyan férjfiat olyannak kell halhatatlanítani,
a' ki a' Te tüzeddel bír és a' megboldogultat személyesen esmerte.
Külömben is, hidd-el, úgy el vagyok foglalva, úgy el van külömben is
kevés tüzem a' szüntelen egy forma és annál fárasztóbb munkák
által oltva, hogy semmi módon sem merésznék a' féle versről gon-
dolkodni, a' millyent Te kívánsz. Legfellyebb is fordítás az, a' mit
próbálhatok; abban legalább az Originalis gyújt. Ha eredeti munkát
akarnék írni, magamnak kellene magamban a' tüzet gerjesztenem.
Előbb mint neki hevülhetnék, tízszer is félre hívna a' munkától
hivatalom. - Nálad akar a' boldog függetlenségnek, akar a' termé-
szettől adott 's holtodig nem enyészhető tűznek, akar a' felette
kimiveltt és nagy tudománnyal párosult izlésnek kelljen többet
köszönni, elég az, hogy Nálad egészen máskép van a' dolog. Igaz-
ságtalan vagy Magadhoz, ha elmédnek felsőbb rangban létét meg
nem esmered. Melly gyönyörű az a' vers is, mellyet utolsó leveled-
ben közöltél! Minden szép benne, a' dictio pedig pár nélkül való.

Horatzius' leveleinek első könyvét már elküldöttem számodra.
A' bold. Kralovánszky özvegye viszi, 's azt mondotta, hogy Lótséről
hamar lessz alkalmatossága kezedhez juttatni. A' fordítás tsak olyan,
a' millyen tőlem és környülállásaimtól telhetett. Jól tudom én, hogy
nem Horátz szól magyarul; de literatúránknak mostani évében ki
lehet nyomtatni. Adja Isten, hogy mennél előbb elfelejtessen egy töké-
letesebb fordító.

Nem tudom, írtam e már, hogy koszorús írásomnak két német
fordítását küldötték hozzám. Egy nyomtatót 's könyvárost kínáltam
vele; ez nem vállalta el. Azolta többekkel nem értekeztem, 's res-
tellek is értekezni. Egyéberánt is már óság.

Bétsben semmi nevezetes újságot nem hallottam. A' Tsászárné
's Királyné ma vagy holnap váratik hozzánk, nem bizonyos hová
mégyn, legalább többféleképp beszélík. - A' Magyar Kurir' sorsa
még most is bizonytalan: annak sem tudtam bizonyosan végére
járni, kit kelljen leginkább okozni félben szakadásáért.

Isten Hozzád. A' megújuló természet újítsa-meg egészségedet,
's oh vajha olly hervadhatatlan ifjúsággal ruházhatná fel testedet, a'
millyennel lelked fel van ékesítve!

Soprony, April 30dikán 1810.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1729.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Horvát Istvánnak Kazinczy Ferencz a' legszivesebb barátság's tisztelet idvezletét.

Tegnap előtt a' Te leveledet vala szerencsém venni, igen nagy becsű barátom! tegnap pedig azt a' csomót nyújtották kezembe, melyet a' mi jó Vitkovicsunk, nem tudom ki által, küldö. Örvendek a' Szemere' megtiszteltetésének: verse olly szépen jelent-meg a' mint érdemlette — én azt a' Kis Hymneumának szép bokortársa gyanánt nézem, noha ezen (a' Szemereén) a' képek komolybbak, minthogy a' tárgy is komoly. Szebb, izletesebb, csinosabb, és, a' *mi épen nem kevés!* hibátlanabb nyomtatást magyarban még nem ismerek. — Azon régi íráskért, melyeket velem Te méltóztatál közleni, nem lelek szót, mely hálámat Előtted fesse; de óhajtottam volna, hogy láss mikor őket megolvastam. Úgy nem kell vala semmit köszönnöm; megértetted volna némaságomat. Subit ira! — Most pedig elvetem a' tollat, hogy vérem elcsendesedjék. —

Vitkovics megtanulta a' Papjaitól, hogy a' ki a' Szomjuzónak egy korty vizet nyújt etc. etc. 's vesztegetve bánt adományaival. Nem tudtam melyik darabhoz kapjak, midőn a' csomót felbontottam. Vontak a' Virág jegyzetei: de még inkább vont a' Czinke Holmijának Recensiója; 's midőn kész valék olvasásával, örvendtem azon, hogy ezt olvastam-meg legelőbb, 's nem a' holmit, sőt még a' Virág Jegyzeteit is. Ha így bánand Képlaki Wilhelm — az Isten bocsássa-meg neki, hogy ezt a' német keresztnevet választotta álörceául — ő még utoljára Prof. Czinkét *letudatlanítja!* az pedig nagy, igen nagy jótét lesz, mert huszonhét évi tanítóság sem tudta *letudatlanítani.* — Hagyjuk a' tréfát. Izetlenebb buffót nem ismerek Iróink között mint ezt a' nyavalyás Tanítót 's Tudós Társaságok' membrum pudendumát. És melly bátor, melly elhiűt a' mellett! Krippel will immer voran. Elhitette magával hogy ő is *valami*, mint-hogy valamelly Kabala és furfangság őtet is olly formán juttatta a' Professzori székbe mint Vályit. Saul elindúlt felkeresni az apja elvesztett szamarait, 's az Űr' Profétája felkente — *Királyá!* Szegény Révai, te olyan vagy mint a' Christus a' keresztfán; jobbod felől is, balod felől is egygy lator! Minekelőtte illy Professzorai légyenek a' nyelvnek — talán jobb volna, ha nem is volna. De csak hadd

legyen bár még eszeveszettebb; addig kell korbácsolnunk; még szégyeltében Lycambesként kötelez hozat. Debreczen örülni fog a' dicséretén, a' *Czínke'* dicséretén!!! Par pari gaudet!

Nem fogom megállhatni, hogy a' Czinke két csomóját még egyszer meg ne olvassam. Olly forma végből fogom azt cselekedni mint a' miért az ember harmincz esztendő előtt a' Pesti Invalidháznak némelly csukva tartott szobáját járta-meg. Nem lát az ember ollyat és illyet a' köz tolongásban.

Virágnak Jegyzeteit még nem olvastam-meg; de már is sok jót találtam bennük; ezt vallom sok olly helyeken is felölök, a' hol példájára nem térhetek. Az *Igazságkeresőt* szereti az *Igazságkereső*, még *tévedéseiben* is.

Engedd-meg, kedves barátom, hogy Vitkovicsnak itt felelhessek némelly czikkelyeire. Vendégem lévén, nem lehetek külön sok ideig.

A' Tihanyi képe nem rossz metszés. Meglehet hogy a' festett kép sem volt hozzá hasonlító. Sok esztendeje mióta Tihanyt nem láttam, és így róla nem ítélnék. Kár hogy a' fíjai plagiarusommá tették a' Festőt vagy Metszőt. Irtóztató valamelly gondolatot változtatás nélkül *majmolni*. — Engedjétek, hogy a' Berzsényi' képét előbb láthassam. Azután metszessük mindnyájan, kik ezt a' rendkívül való fiatal nagy embert barátunknak nevezni kevélykedünk. 100 f. nem sok a' munkáért. —

A' Daya' nyomtattatásáról Pestről várok mind hirt mind mutat. Tartásat-meg, kérem, formatumomat és hogy a' columna ne több mint csak 22 sort fogjon-el. Hosszas Combinatiók után állapodtam-meg ebben. Így legszebben jönnek-ki mind a' 4. mind a' több sorú strophák. Akar Fálka, akar Mannsfeld betűji legyenek, mind eggy, csak kopottak ne légyenek, s a' papiros sárgás, kékes ne legyen.

Hogy Szemerénk Verseghyt még eddig nem ismerte, azt nem csak sajnálom, de szégyellem is. Szabad embernek szabad ember módjára kell bánni: ne tartóztassa attól magát, hogy barátjai Verseghynek nem barátjai. Én, magamról szólván legalább, állíthatom, hogy Verseghyt rossz írónak tartom ugyan, de ollyannak csak ugyan, a' kiből talál becsülni valót a' ki a' becsülni valót becsülni akarja. — Szomorúan hallom a' mit írsz. szeretetet olly kimondhatatlan mértékben érdemlő barátom, Kölesey felől. Hagyd szabadon; ha nem

tetszik, maradjon magára. De szeressétek küszöbén kívül is. Érdemes ő arra. —

Bétoppán Vendégem, 's papirosom véget ért. Egy kérést: Berzsenyi felől ne halaszd a' hírt. Mit tett, mit mondott, milyen? Hát Szemerét mi tompította-el annyira, hogy nekem nem ír? Éjletek mind hárman szerencsésen *Trínusok* és *Unusok*! Ölellek benneteket szent szeretettel.

2-a Maji. 1810.

Rá nem akadhatok a' Pázmánt illető írásra. Eltévedt papiro-saim közt: de bizony el nem veszett.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 1425.]

1730.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Május 4d. 1810.

Érdemes barátom!

Hogy Pesten valál, megírta Vitkovicsunk: de elfogva azon szomorúság által, hogy az ő jó anyja beteg volt 's végre el is aludt, halasztotta a' bővebb tudósítást, úgy hogy azt Pesti barátimtól két levelem által kelle kicsikarnom. Végre tegnap vettem Szemerénknak 16. lapnyi levelét, 's látlak vele a' hidon, látlak somogyi pereczed és salámid körül, látlak Biharit hallgatva, 's hallom miként olvassátok, miként mondogatjátok egymásnak verseiteket, mint emlegetitek a' távollévőt és azokat, a' kiket ő lelke' teljességében nevez *magúéinak*: 's' olly kevély vagyok, mintha a' Capitoliumon nyomnák fejemre a' Petrarca koszorúját. Barátim! miért nem léphettem én akkor, mikor együtt valátok, véletlenül közzétek! miért nem lehettem tanúja annak a' szép szövetségnek, melyet Berzsenyi, Horvát, Vitkovics, Szemere 's Kölcsey az örökkévalóságra kötöttek! El vagyunk tépve egymástól: de bennünket egy lélek elevenít, 's ti barátim, soha sem fogjátok a' Révai MSait 's holmit egyebet forgatni, hogy a' Kazinczy Virgilből vett szavaira ne gyüladozzatok: 's a' Jónak. Szépnek, Igaznak érzése így terjed a' mi ragyogó 's örökké ragyogandó barátságunk által — 's ennek erős hite elég jutalom, elég pótolék nékem is, néktek is azért, hogy a' kedvezni nem akaró sors bennünket egymástól elrekesztve tart. — Ismerlek verseidből, leve-

leidből, ezen környülállásos tudósításból: majd foglak képedből is. Ha az idén Bécsbe kell mennem, a' mit reménylek, Miklát látni fogom! ---

Te sok jó könyvet vittél Somogyba, 's ezek, és azoknak emlékezete a' kikkel Pesten össze ismerkedtél, jó ideig elfoglalva fog tartani. Oh vezéreljen az újabb meg újabb ideákra, 's azok a' felséges ideák, a' melyeket könyveidből, 's ön magadból merítesz, zengesse lantodat, hogy mások is tanulhassanak Tőled! --- Szemere azt írja Virágról és felőled, hogy ti vagytok ketten a' Nemzet első Lyricusai, 's Szemere ollyat vét e' mellé, mely igazságtalanság Virág cránt. Egy pályán is lehet kettőnek úgy állani, hogy az egyik ne legyen elsőbb vagy utóbb a' másikánál. Ti engemet mind ketten elbájolva tartatok, 's nem is kérdem, kit illet inkább a' koszorú: illet az mind kettőtöket. --- De annak örvendek, hogy Pesti barátim is értik már, hogy Virágot, Kist és Berzsenyit méltán tartom egy sorban állóknak. Ez a' négy — valamint én -- csudálják benned mind az embert, mind a' Poétát. Én mindég inkább meg inkább csudálom mind a' kettőt, 's minél inkább csudállak hármatokat, annál kevésbbé tudom csudálni mind azokat, a' kiket vagy szerettem, vagy csak szenvedhettem.

Szemerétől olly tudósítást vártam, kértem, mely semmit ne hallgasson el. Írta tehát azt is, hogy Verseid' változtatásaira mit mondottál, 's mit mondott ő is Néked. A' *mi* barátságunk, szeretett 's tisztelt barátom, szentebb, mint hogy szükségem volna azt mondani, hogy változtatásimnak el nem fogadások engemet el szomoríthatna. Mi volna úgy a' *mi* barátságunk, ha az lehetségesnek képzelhetné az efféle dőlőfőt. Én elmondtam a' mit jobbnak véltem. Mit végy Te fel, az a' *Te* dolgod, nem az *enyém*. A' barátságnak az a' legszebb jusa, hogy kimondja vélekedését, és más részről az, hogy bátran követi tulajdon érzéseit. — A' pirholagos szó előttem nem csak ismeretlen, de képzelhetetlen is volt. De azért fel nem akadok azon, ha véle az én ellenkezésemmel és a' Szemeréével nem gondolván, élni fogsz is. Tegyük-fel, hogy az valóban nemtelen 's rút szó. A' *Te* verseidnek annyi érdeme van, és olly ragyogása, hogy az ezen szeplő mellett is egyik fő dísze lesz literatúránknak.

Bár csak a' *mi* Pesti barátink egy tudományos Journált adnának-ki! Szemere elmondá, mint buzdítottad őket erre. A' mit *Te* mondál nékiek, azt mondom én is. A' Czinkék alább hagynák ezt a' gőgös beszédét az izetlenségnek 's tudatlanságnak. Örvendek, hogy

Pesti barátink megkorbácsolák a' Holmistát. Azt tudakozád, ha nem én irtam e ezt a' Recensiót. Nem is tudtam, hogy valami ollyas készül, 's a' nyomtatott exemplár tudatta velem a' történetet. Rá ismertem Írójára, noha derekasan elrejtette magát. Az áloreczát nemes kevélységből vette-fel. Nulla est gloria praeterire asellos, azt mondja Martialis. Hát nem praeterire, hanem velek *szabdalkozásba* is állani.

Nyugtalanul várom leveledet a' Pesti mulatás felől. Talán ott-léted arra bír, hogy ezután néha felrándulj oda. Ezért szeretnék én minden esztendőben felmenni Ninivébe; mert nekem a' festés, faragás 's czekekkel rokon mesterségek nagy szomjat csinálnak, azt pedig Pesten nem csilapíthatom. Ez idén az Ipam dolgában kell felmennem, ki ott triumphála egy successionalis perében; 's ez nekem alkalmat nyújt az oskolákat végig járni. Élj szerencsésen, igen kedves barátom! — Kérlek, ne gyötörj hallgatásoddal. Öllelek lelkemnek teljességében. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1731.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. O. 4. May. 1810.

Kedves igaz Barátom!

Már azt gondolám, hogy ki estem egészen emlékezetedből, a' midőn kezemhez érkeze utolsó feleleted. Verseid ollyanok, a' millyeket szerzeni szoktál. Lucidus in pectus per te mihi spirat Apollo. A' gyűlölség annyi rosszat tett már egy időtől fogva a' világon, ideje hogy végtére a' harag' sebeit a' szerelem' sebei gyógyítsák. In galeo Martis nidum fecere columbae. De még nints vége a' tántznak. A' föld indulások után leginkább zajognak ollykor a' tenger habjai; azonban a' költők szintűgy a' tsendeket, mint a' zajokat éneklük.

Sípos úr Hymennyét szintűgy mint Kézy menyegzőjét nem vala szerentsém olvasni. Kultsár Tudósításait nem hordatom, más egyéb újságokat se tartok, mert tavaly 150. R. frtot költöttem reájok, és a' midőn leg több újság történt, nem kapék semmi újságot, most tehát Steinhübel Ur Eperiesről közli velem a' Hamburgi levelezőt. Decsy úr a' Publikummal közölt hirdetményében, noha a' pénzt senkinek se küldötte vissza, leg alább mentögeté magát az eránt,

hogy újságjai meg akadtak, és a' környüállásokra tolt mindent; de a' többi társai meg tarták a' pénzt a' nélkül, hogy egy jó szót adtak volna azoknak, a' kiket a' környüállások miatt olly példásan meg loptak, irtam tehát egy igen tiszteséges levelet Dézsinek [!], a' melyben igen magasztalám a' Publikomot betstülő hirdetményét, és újra fel jelentém magamat újságjaira, kérvén ötet, hogy azon leveletem iktassa beléjek, hogy lássák társai, miképp tiszteltettnek és külömböztetnek meg a' becsület-tudó újságírók a' szemtelenektül, azonban mai napig várom mint feleletét, mint újságjait; éppen midőn ditsérem, commissio alá jó: így szeplőztetik a' fel-sovargó tönjényfűst felett a' legtisztább oltárkép. Hogy két újság író a' pénz miatt össze vész, az igen természetes; hogy egy Királyi Professor más nyakába akarja vetni azt, a' minek végbevitelétől maga fél, az se tsudálatos, de hogy egy költő felesége nélkül el illant, oda hagyván gyámoltalan hitvesét, az valamivel több egy litzentzia poeticánál, és szebb az illetén el hagyást egy Románban olvasni, mint otthon tapasztalni. Az is rendes, hogy Dézsi [!] fel szabadult a' vád alól, és mégis Mártonra bízták a' magyar újság írást. Senkinek se szabad ellenkezni a' magyar kantzellariával; de miért ne volna szabad néki maga-magával?

Ne tsudáld hogy tántzoltam; a' ködös, sáros idő nem engedé sem a' lovaglást, sem a' sétálást, így kellett hát mozgást üzni; használa valamennyire, de nem egészen, mert még nem nyílt meg az aranyér; boldog a' kinek alrészei enyhítik a' felsőbbeket; úgy nézd vérfolyásodat wie den Abfluss des Seelenkleisters, a' lélek tsirizének olvadását, ez e' mirigy a' bajok szüleménnyé leginkább; engemet soha se rongálna, ha gondok nélkül élhetnék; tsak a' gondatlan ember fejében foly a' vér szabadon és Úr a' lélek; mi, félig tudományos, félig gondos emberek, valóságos rabjai vagyunk vérünknek és inainknak.

A' Gyűlés után Bártfára szándékozom, a' szabad jó kedv kútyához. Egy nagy kéresem van előtted; ugyan szerezz nekem egy magyar születésű iffiat, a' kinek igen szép írása legyen; és a' ki tökéletesen tudgya az ortografiát, az annyit téssen, hogy ha p. o. ezen szót *háráttya* tjottal írja, azt soha *ttypsilonnal* ne írja, vagy viszont; egy szóval, akár millyen módot, de áthatatost kövessen az írás módgyában. Felette nem tsak jó, ha frís és szép írása is legyen, hogy ne tsak olvasni akadály nélkül lehessen, hanem mint könnyen, mint gyönyörűséggel.

Szegény legény legyék és emberséges ember; szegény azért, nehogy el hitesse magával hogy maholnap vicespán lesz, és így sor-sával nállam meg ne elégedgyen, emberséges ember azért, nehogy azt ki papolya, vagy alatomban lemasollya és szanaszét hordgya, a' mit írni fog; ha olyan iffiat találok, kész vagyok ötlet tartani, ruházni és azon kívül multságára 200 R. ft. adni néki esztendőnként, még pedig a' míg élni fog, halálom után is. Nem lesz egyéb dolga, csak írni vagy le írni, vagy a' könyvekből ki húzásokat, szedéseket gyűjteni; minden nap annyi időt fogok néki engedni, hogy magát mint mulathassa, mint tökéllétesíthesse; igen válogatott könyvházom vagyon, melyet minden esztendőben szaporítok. Mind ezekből látod, hogy olyan iffiat akarnék, a' ki a' tanulást szereti. Mindent, valamit írtam életemben, akár mely nyelven, össze akarok szedni és össze íratni, legyék az akár versben, akár pró'ában, és akár mely tárgyban, a' mely körül pennával forgolódtam; e' valóban nem kevés, noha sok elveszett már; a' mit más nyelveken írtam. azt magyarra akarom fordítani; ki tudgya, nem fogja e ezen iffiú maga keze által írott szerzeményeimmel halálom után talán szerentségét tsinálhatni!

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

Quum suus ex merito quemque tuetur honos.

Készülni kell a' hosszú nagy úthoz.

Végzem azért is, mert sír feleségem ezeket írván, nem mintha tartana egészen secretáriussága elvesztésétől, hanem mivel halálomról szólok.

Hiv igaz Barátod

Dessewffy Jóska mpr.

Tévelyedésből fel törtem Vanovitsnak írt leveledet, botsás meg; lé petsételtem ismét, holnap el küldöm, el nem olvastam. — El hozom Újhelyre Landont.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1732.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Széphalom, Máj. 5d. 1810.

Érdemes Barátom!

Halljad ez igen nevezetes történetet. Vendégem, kitől ezt ez előtt egy fertállal vettem, most megyen ki udvaromból, 's első dolgom ezt papirosra tenni. hogy hibát ne ejtsék későbbi feljegyzésemmel.

VI. Károly Császár, midőn a' Spanyol koronáért vitt, szerelmet kötött Anna Maria Pignatelli Kisaszszonnyal. A' lány teherbe esett, 's Károly felette nagy gondokban volt a' kisaszszony becsülete miatt. Althán, kamorása Károlynak, látta Urának szenvedéseit, 's eltökéllette magában, hogy a' Gróf Kisaszszonyt elveszi. A' Barcello-nában megkoronázott Király annak az istentelen Cabinetnek gazsága miatt, mely a' Spanyol örökség miatt folyt háborúban épen olly barátja volt Austriának, mint a' millyennek a' mi generációnk tapasztalta, kéntelen vala magát vissza húzni, 's itt koronára juttatá a' bátyjának, I. Jósefnek halála. A' szerelem itt is folyt, 's VI. Károly Althánnét megajándékozta a' Muraszigetthi dominiummal. 1790-ben nekem azt mondták, hogy Pignatelli Anna Mariának unokáján, Althán Mihályon is, kitetszett még a' VI. Károly physionomiája; és ezt a' Gróf képén magam is lesegettem, 's öszve hasonlítván VI. Károlynak képeivel, igen hihetőnek találtam.

Batthyáni Lajosné, született Gróf Strattmann kisaszszonyt, a' megholt Primásnak anyját, Eugénius Herczeg szerette. Ennek az aszszonynak gyermekein is ki lehetett látni, hogy ők Szabaudiai [!] Herczegfiak inkább, mint Batthyániak. De hogy Eugén és Batthyáni Lajosné közt titkos az az tilalmas ismeretség volt, azt kiki tudja, kiki emlegeti még most is. Én két levelet kaptam a' kevés esztendő előtt megholt Herczeg Batthyáni Lajostól, 's ennek egyikében ez magát így subscribálja: Princeps Ludovicus Batthyani Strattmann. Tudniillik Herczeg Eugén fíjaira hagyván temérdek kincsét, azt a' rendeltetést tette, hogy mivel *nem Batthyániak* voltak, viseljék anyjok' nevét legalább, a' Herczegét egynél több okból nem viselhetvén. — A' Király' és a' Fővezér szeretőjök, Althánné és a' Palatinusné jó barátrnék voltak. Eugénius Batthyánnénak egy öszszel ezt írja: Kincsem, azt hittem, 's azt ígertem Néked, hogy Veled fogom

tölteni Bécsben a' farsangot. De abból semmi sem lesz, mert ő Föl-sége seregeimet Magyar Országra küldötte téli szállásra, 's ezen téli szállatás által arra czéloz, hogy Magyar Országot német lábra tegye, 's a' Nép' szabadságát elvegye. — Batthyániné elremül, 's Csákatornyára [!] mégyen. Hallod e, édes Althanném, úgy mond, gyermekeink bennünket *magyar aszszonyokká* tettek; mentsük meg gyermekeink házajokat a' veszélytől. Senki sem segíthet, mint te. Te magadhoz vöröd a' Császárt; kövess el mindent, hogy a' plántól elálljon. Althanné azon nap, mellyen a' Császárnak nála meg kelle érkeznie, (ez a' török háború alatt egész heteket tölte Csákatornyán) feketébe öltözik, 's sirva fogadja kedvesét. A' gyenge Fejedelmi mindent megígért. Akkor az aszszony elébe terjeszti a' Batthyáninétől vett írást, 's reá bírja a' Császárt, hogy az azt subscribálja. Batthyániné titkon lappangott Csákatornyán, 's a' subscribált írással azonnal szaladt férjéhez. 'S így maradt meg a' régi uralkodás módja, a' mennyiben megmaradt.

Althanné ezt a' történetet Csákatornyán festés által tette felejthetetlené: Magyar Ország egy szomorú anya képeben ül. Mellette Batthyániné jajgat. Más felől Pallas képeben Althanné áll, és e' mellett a' buzogányt emelő Hercules Eugénius. Egy orosz lány elnyelni akaró szájjal szökik Magyar Ország felé; de a' buzogány, és a' Pallas dárdája rettentik.

Prusinszky József Úr, Inspector a' Herczeg Bretzenheim Pataki és Regéczi Dominiumainak, vala vendégem, ki ezt beszéllé: Ő Vice Praefectusa Gróf Festetics Györgynek a' Mura Szigethi Dominiumban, jelen vala azon ebédnél, midőn ezeket Gróf Batthyáni Ferencz beszéllé, ki a' Herczeg Eugén levelét, és mind ezeket authenticus levelekből vette.¹

[Vége hiányzik.]

[Horvát Istvántól készült másolata «Mindennapi»-jának IX. kötete végén a Múzeum könyvtárában: 466. quart. Hung.]

¹ A levél előtt Horvát István e címet írja: «Tekéntetes Kazinczy Ferentz-nek levele Nagy tiszteletű Virág Benedekhez.»

1733.

Kazinezy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Maj. 5d. 1810.

Igen érdemes barátom!

Vitkovicsnak és Szemerének a' Berzsenyi Pesten létéről írt hosszú leveleik úgy elfogtak, (sokat és sok felé kellett miatta írnom), hogy az Úr igen igen kedves levelének válaszára alig maradt időm. Nem ereszttem-el csakugyan a' Postát: de előre rettegek, hogy level-em csonkán marad. Ugy is mindég többet szeretnék az Úrnak mondani, mint a' mivel leveleim eltelnek.

A' két Óda bizony igen szép munka. Régen gyanítom már, hogy az Úr ebben a' nemben és az Ossziáni darabokban teheti a' legszerencsésebb futást. Meg fogom azt küldeni Szemerének, de hozzá, Vitkoviészhoz és Horváthoz írt leveleim úgy eltöltek egyébbel, hogy még eddig nem tehettem azt.

A' Csereyhez írt Epistolát Kisnek küldöttem-meg, 's nincs még nálam párban. Homályosak ideáim felőle. Van benne sok a' mit másképen szeretnék: de nem tudom mint szeretném másképen. Bár csak Kis igazítaná-meg azt. Ebben a' nemben ő közöttünk a' Mester, ki mindnyájunkat taníthat.

Hogy Raphael még sincs az Úr kezében, azt igen sajnálom. Talán Göthe sincs még. Írtam eránta Halmágyinak, 's nem felel. Ujra még kell szóllítatnom. Megvallom nagyon fognám érzeni annyi pénznek elvesztését, mert csak a' magam exemplárom árát is érezve fizettem-meg. Ezt is megfizettem pedig már Ruminak, a' Kalmárnak, Kassán.

Balkay Pál Úr 1-a May érkezett hozzám. Itt van, 's gyönyörű napokat töltök vele. Kreutzinger által festett képemet, melyet az Úr hasonlatlannak és kevésbb becsűnek talált mint a' mi Kultsárnál vagyon, ő nem győzi csudálni és úgy nézi mint igen jól eltalált és megbecsülhetetlen mester művet. Azt mondja hogy Lampi és Kreutzinger Bécsnek első Portraitírozóji, 's Kreutzinger sok munkát úgy fest, hogy lehetetlen kiismerni, ha nem az a' Lampi festette é, a' ki 300 arany alatt nem mártja ecsetjét festékbe, és Bécsben 7 házat szerze; ez az én főm pedig olly munkája Kreutzingernek, a' millyet ő még Kreutzingertől soha nem látott. Gyakorta, mikor munkájától megpihen, elébe teszi a' képet, 's fél óráig is elnéz reá. Copi-

rozni fogja magának is, és ha az első Cópia nem lesz jó, 2-díkszor, 3szor, 4szer sőt 5szer is. Ebből ítélje az Úr, ha az Úr ítélete e helyes a' képről, vagy a' Balkayé. — Mielta itt van, ezt a' főt copirozta, és a' Geszner Salamon rezei között Lédát a' hattyúval dolgozza vászonra. Ezzel csaknem egészen kész. Nyert Széphalom a' kép által, oly szép a' Balkay Lédája.

A' vocalisok kiugratása és öszveforrasztása *nekem* megmásolhatatlan törvényem lesz ezután: de miattam Virág és minden üresen hagyhatja a' hiátust, ha az én bátorságommal nem mer élni. A' Hermann Metrikája a' magyar nyelvre semmit nem tehet. A' német nyelvnek oly kevés vocalisa van, hogy számokat nem kevesítheti: a' magyarnak oly hosszú szavai vannak, hogy azt *kell* kurtítani. Prof. Sáros Úr egészen az én értelmemen van, 's nem győzi köszönni, hogy e' példát adtam. Feltartom ennek bizonyosságára levelét.

Fábich felől tökéletesen igazán ítél az Úr.

A' két Ódát újra elolvasám. Pedig hány ízben olvasám már! Igen szép két miv. A' Gróf Bethlennére írt Klopstocki szépségekkel bír. —

Ezeket felakadtam: lágy *szévti*. Ezt senki sem fogja így olvasni. Mert *az* örök jót etc. És oh mi nem szép ez: *Csak a' mi a'* Kicsinységek. De nagy kicsinységek.

Berzsenyi felől felette sokat kellene írnom. Ötet elragadtatva látták Pesti barátink. Arra tüzelte őket, hogy adjanak-ki Pesten egy Journált, azt vetvén mellé, hogy azt sehol nem lehet másutt az Országban mint Pesten. És ez igen igaz megjegyzés. Az Urnak oda kellene küldeni Manuscriptumát 's ott nyomtattatni, hogy barátink a' siető jelentéseket beszúrhassák, 's a' szükséges igazításokat ott tehessék. Szemere az Urnak szoros barátja. Ő hozzá határtalan bizodalommal lehetne lenni. Az az ifjú két esztendő alatt képzelhetetlenül sokra ment a' Kritikában és Magyar Grammatikában.

Már olvastam a' Czinke Holmijét. Gyalázatos firkálás. Pesti barátink Képlaki Wilhelm név alatt derekasan megkorbácsolák. Ezt a' *Recenziót* - (ez a' két ívből álló munka neve) - bizonyosan Szemere írta, de úgy hogy van benne a' két társnak is része. Egy néhány sort az én levelemből is belé szúrtak.

A' Grófné levelét tegnap estve vevém. Csókolja kezeit az Úr azzal a' tisztelettel, mellyel csak én csókolhatom azt. Ölelem a' kis Lajost is, az én *barátomat*, a' szép Csuklattatóval. Sophiétól azt kérdem, mit izen az Urnak. Nagy fennnyen azt felelé: Csókolom ezer-

szer. Apprehendálám, de nem gondol vele. Mit tehetek hát egyebet, mint azt hogy elvádolom az Úrnál. Adieu.

Balkay Pál Úr köszönti az Urat egész barátsággal, született Heves Vármegye, Tisza-Örsön, 1782. 29d. Jun. Nagy Sámuellel az Erdélyi Rézmetszővel és Marczinkei Elekkel, Vaanza Mihállyal és Kis Sámuellel együtt tanulta a' Képirást Bécsben magyar születésű Hess Mihály Prof. alatt.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1734.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Széphalom, 5. Máj. 1810.

Kedves barátom.

Véletlenül reá akadtam a' minap nem lelt írásra 's küldöm azt. Pandectáimat ez idén széljel bontottam, hogy újabb rendet hozhassak beléjük. 's így történt. hogy ez az egynehány lap egy félre tett csomóba tévedt. Reménylem, hogy Te ezt szint úgy örömmel veszed tőlem, mint én vettem Mélt. Szirmay Antal Urtól, 's kesergeti fogod hazánk' állapotját, hogy mi, vagy az ég vagy a' föld javain kapkodván, mindég veszekedénk egymással, 's úgy járunk mint a' Báróczy Védelmetetett Magyar Nyelv című munkájának homlok-lapján a' darvak.

Tegnap írtam válaszat Szemeréhez: de, félvén hogy ő nem lesz Posten, levelemet Vitkovics barátunknak neve alatt tettem Postára. A' mit én írok egyikekhez, az mind a' hármatokhoz szól. — Kértem Szemerét, hogy levelének némelly érthetetlen sorait magyarázza-meg. Kifelejtém kérdeni mit tesz az a' *Niczky szava*, melyet Berzsényivel lévén valamelyitek monda. Ezt tehát bízzad reá, hogy még pótolja-ki. — Ezen levelemet egy Vendégem félbe szakasztatá, és így ismét öszvezarva írom. Csak azt vetem még mellé, hogy épen most érkezik ajándékba küldött Bécsi nyomtatású könyved. Köszönöm ezt úgy, a' hogy mind az ajándék, mind barátságod érdemli.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 1425.]

1735.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Máj. 5d. 1810.

Kedves barátom!

Két leveled van kezemben válasz nélkül, 's Isten tudja hány levelem van viszont nékem is így a Te kezében. Engemet betegeskedésem mentsen-ki előtted: Te viszontagságaid által vagy kimentve, ha különben azoknál a kik egymást szeretik, van szükség mentésre. Én már két ízben kezdettem-el a válasz megírását: de vendégeim érkezvén, félre kellett tennem a levelet, 's mikor ismét elővettem, nem találtam-fel a levél fonálát.

Hogy külföldi növényeid elvesztek, és hogy azért veszték-el, mert Kertészedet elcsalták, mind magadra nézve sajnálom, igen igen érdemes barátom, mind a Publicumra nézve: Nagy veszteség ez, mert ezt temérdek pénz sem hozhatja helyre *idő nélkül*.

Engedd, hogy félre tévén minden egyebet, egy oly nagy történetet adhassak elődbe, melyet épen ma ebédnél beszélt egy vendégem.

Prusinszky József Úr, Inspector a Herczeg Bretzenheimnak a Sáros-Pataki és Regéczi Dominiumokban, sorsosa rabságomnak 1795ben, ezelőtt Vice Praefectusa volt a Mura Szigeti Dominiumnak; melyet Gróf Althan Mihálytól Gróf Festetics György vásárlott-meg. Eggykor Gróf Festetics Györgynek Csákatornyán vendégei voltak, 's Prusinszky eggyütt ebédele azokkal, kiknek Gróf Batthyáni Ferencz beszélt a történetet:

VI. Károly Császár, akkor tájban, mikor Barcellonában Spanyol Királlyá koronáztatott-meg, Gróf Pignatelli Anna Máriával szerelmében élt, és a Kisasszony viselős leve. Károly képzelhetetlen gondokba merült-el látván, hogy azt, a kit imád, örökre szerencsétlenné tett [!]. A Kamarása, Gróf Althan, látta Urának szenvedéseit, 's azt az ajánlást tette a Királynak, hogy ő a Kisasszonyt kész elvenni. A Király megegyezett a házasságban, 's midőn Spanyol Országból vissza jött 's az I. József thronusára fellépett, a Mura Szigeti Dominiumot és a Szala Vármegyei Fő Ispánságot Althannak adta. Az Althan gyer-

mekein annyira rajta maradt a' VI. Károly physionomiája, hogy én magam is 1790ben, össze hasonlítván Althán Mihályt a' VI. Károly képeivel, melyeket körülöttünk nem csak rezeken, hanem olajban festve is lehet látni, úgy letem, hogy nem ok nélkül beszéli a' Világ a' mit beszél.

A' Török háború alatt VI. Károly egész heteket töltött Csákatornyan Szépje mellett. — Más részről a' szabaudiai Eugénus volt titkos az az tilalmas, de nyilván való szerelemben Palatinus Batthyáni Lajosnéval, a' ki Strattmann leány vala. Eugén a' török háborúból Belgrád vidékéről ilyen levelet írt Batthyájinénak: Lelkem! Semmi sem lesz ígéreteimből, melyet tettem, hogy Bécsben 's veled fogom tölteni a' farsangot. Seregeink téli szállásra Magyarországra vannak szállítva, 's a' Császár a' Német regementjeivel teli töltötte Magyar Országot, mert az a' Plánuma, hogy ezt az Országot német Provinciává tegye. —

Batthyájiné nem volt magyar, de érzette hogy a' házasság által Magyar Ország lányává lett, 's az Eugéntől nemzett fiúk magyarok lesznek. Sokat forgatta, miképen lehetne megfordítani a' dolgot, 's látta, hogy semmi sem változtathatja-meg az Udvar Plánját, mint az, ha Althánné kapja-meg a' Császárt. Elment tehát Althánnéhoz, 's elébe terjesztette mely szerencsétlen lesz maradéka, ha a' Magyar Constitutio megváltozik, arra kérte, hogy ha a' Császár Csákatornyára jó, el ne eressze addig, míg a' Plántól el nem áll.

Károly annyira szerette Althánnét, hogy revocálta a' Plánomot. — Az Althánok ezt a' történetet egy kép által tették elfeledhetetlenné: Magyar Ország egy Asszonyság képében ül búsán 's rettegve egy reá törekedő Oroszlán előtt. Mellette félve térdepel Batthyájiné. Althánné mint Pallász egy dárdát, Eugén mint Hercules egy buzogányt szegez az Oroszlánnak. — Gróf Batthyáni Fer. maga olvasta az Eugén' levelét Batthyájinéhez.

Rettegi 's örvendj Nemzetünk' sorsának! Minthogy vétkek mindig fognak történni, adja Isten, hogy a' vétkek is a' nemzet' boldogságát mozdítsa elő.

Írd meg, édes barátom, mit mondasz a' Luiza mennyegzőjére írt 's kinyomtatott versemre, 's írásaim exemplárjait kinél keresestem Kolozsvárt. Élj szerencsésen. A' Mélt. Grófné kezeit szent tisztelettel csókolom.

[Eredetije az erdélyi-múzeum-egylet könyvtárában.]

1736.

Z. Kiss Sámuel — Kazinczynak.

Tisztelt Barátom!

Április végén jutott kezemhez betses levele. Mind mostani csendességemből vett rész vételét, mind a' Kedves Tudósításokat szívesen köszönöm. A' Magyar Férfit, a' Nagy Báróczy' emlékeztére készült Epigrammát nem láttam még; de tudom hogy a' Báróczy Nemes Árnyéka a' halottaknak szentelt órákon megjelent már az Úrnál, 's barátságosan szállott az Urra. Mikor, és hol fog kijönni Biographiája? — A' Wesselényi Epigrammáját Döbrönte elmondotta nekem. Az ő emlékezte meglisztelésével is tartozott a' jó Hazafi. Heves indulatú volt: igaz; de kisebb vagy nagyobb mértékben nem a' Nagyra születettek tulajdona e az? egy, két gyengeségiért megfosztani árnyékát attól, a' mit megérdemlett, kegyetlenség lett volna: ezt vetné szemekre a' Magyaroknak az Erdélyben megjelent 's talám egykor állandóul megmaradó Játék szin is, több' más Hazafiu cselekedetivel.

A' Czid fordítója G. Teleki Ádám még 1792ben holt meg — született 1740ben, Doboka Vármegyében Lónán lakott: a' Felesége Wesselényi Mária, Testvér volt Wesselényi Miklóssal. Három Leányai voltak, fia nem volt: 1-ő. Polixena G. Kendeffi Jánosné. 2. Mária G. Teleki Lászlóné — mind a' kettő megholt. — 3. Anna, G. Dégenfeld Felesége Bécsben lakik. —

G. Teleki Mihály, kinek Onokáit Nevelem, sokáig volt a' Mlgs Erdélyi Királyi Tábla mellett Assessor, onnan lett Maros Szék Fő Király Birájává, 's most is ezen Hivatalban van: a' MVásárhellyi Ref. Collégiumnak, és több' Vármegyékben lévő Ekklesiáknak Fő Curatora, a' MVásárhellyen volt Magyar Társaságnak Praesesse: igen tanult, munkás, nagy dolgoknak kivitelére alkalmas, nagy befolyású Férfit, az ő éjjelinek fele most is a' Tudományoknak nagyon szentelve, mint egy 58 esztendő ember. A' fia, Lajos, Czelben a' Napokban temetődött-el — a' Gubernium mellett Concipista volt: Felesége Kendeffi Anna — az öreg felesége G. Földvári Drúsianna. Testvérei: G. Teleki Lajos Statuum Praesidens, és Gubern. Consiliarius, 2. Domokos Torda Vármegyei Fő Ispány, ez egy 's mind Auctor is — szép Poézisi darabja nagyon — a' maga életét leírta; egy munkáját sem nyomtattatja-ki életében; 3. Sámuel Posenban lakik:

4. Borbára Zejk Dániel özvegye, Praesesse volt a' Mlgs Királyi Táblának; 5. Eszter, Vay Ábrahámné a' Szilágyban, és Magyar Országban bir. —

Tökés Kolozsvárt lakik most, Gr. Bethlen Imre fiát vette volt Nevelése alá; e' meghalván, most az irt Gróf Leányát taníttya: úgy hallom, katonai állapotra készül. — Mlgs Aranka Úr igen kedvesen vette az én Tisztelt Barátom rólla való emlékezésit: ígérte, hogy le fogja írni élete' meg kíváncsi pontyait, 's elküldi az Úrnak. Ő közlebről a' Schlötzer A. B. C. jét refutalta, derék munka!

Köszönöm hogy a' Dayka Munkájára nézve nevemet a' subscribensek közé tette: mikor, és hol fog ki jönni ez a' munka? mennyit, és hová kell a' pénzt elküldeni? Máthé Jánosné Aszszony-ság, az Erdélyi Versszerzőné, G. Teleki Lajosné, Reg. Tabularis Cancellisták Szilágyi N. Dániel és Jenei József Urak is kívánniak magokat a' subscribensek közé íratni. Daykától szépet, és jót várok. Hol lakik, hány esztendő, 's mitsoda állapotban van ő?

Az én Bouterveck-em a' Jénai Tud. Újságban, igaz: meg van verve; de már nagy részben által fordítottam, ifjúságom emlékeztére ládamban fog maradni — most is szeretem őtet, ámbár csalam — talám egykor elmosolyodom, vagy is inkább kigúnyolom ifjúságom buzgóságát benne. A' Wieland Grácziaival is próbáltam magomat; Magyarra fordítottam, ezt közlettem Aranka Urral is. —

Arra instálom még az Urat; ki nyomtatás végett ne közölje Döbrenteivel, 's talám még mással se a' Megengesztelt Vitézemet, — hogy egykor alkalmatosságot ne adjon az elpirulásra. —

A' T. Ur Grófné Sophiájáról azt kell most is hallanom, hogy érdemes a' Kis Epistolájára — oly sok szépet hallottam rólla, hogy esmératlenségem mellett is tisztelnem kell, 's óh! mely örömmel hiszem én azt, hogy a' tisztelt Kazinczy boldog! Édesen halgattam egy jó Barátomnak elő beszéllését, kinek szerencséje volt a' nemes párt látni, vele együtt lenni. —

Szeretetiben ajánlván magamat újjabban is vagyok

a' T. Urnak

M. Vásarhely 5ik May. 810. tisztelő szolgálja

Kiss Sámuel.

Mártz, és Áprilben a' Gróf Falusi egyik Jóságába Sárospatakon voltam.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1737.

Kézy Mózes — Kazineczynak.

Nagy érdemű Drága Tekintetes Ur!

Ezen Typographus Legénynek restsége, és élhettelensége okozta, hogy a versek nyomtatása ennyire elkésett. Még most se vólnék vele készen, ha egy Deák a betű szedésben nem segített vólna rajtam. Minthogy Patakon esett a nyomtatás, csak a tudva lévő tzelra készített Exemplumokba nyomtattam ezt: NOB. HUNG. etc. a' többiből kihagyattam. A mint hallanom esett, az Ujhelyi Restauratióra várják némelly betsületes Urak ezen munkátskát, 's azért küldöttem annyit, hogy az ott leendő kiosztogatásra is jusson. Cons. Szathmáry is jelen fog lenni akkor Ujhelyben, 's reményem, jó következése lessz, ha ő is fogja látni. Pestre is jó volna küldeni egynéhányat, de nem látok semmi módot benne. A Primas verseiből is küldök egy Exemplumot, hogy a mostani munkátskával együtt recenseáltassék. Ugy emlékezem, hogy Vitkovits Urra akarná a Tekintetes Ur azon dólgot bízni. A Mélt. Fő Curator Urral is meg kellene láttatni. Jónak gondolnám, hogy egy oda titulált copertába zárná a Tekintetes Ur, 's méltóztatná ezen Legény által hozzám küldeni. Csak hamar módot találnék az elküldésében.

A Superintendentialis Gyűlés megesett. Prof. Sipos Urat nem kívánnya a Publicum szerentséjétől megfosztani. Mindenek megegyeztek abban, hogy én legyek a Successora, és az én Resignatiómnak felolvasztatása után inprotocolláltatott is ez. Mennyi ideig tartson az Academiákon való lételem, ventiláltatott. A Mélt. Fő Curator Ur három esztendő projectált: még pedig a Superintendencia költségén. Mint essen a meg. és meddig legyek kívül, annak meghatározása az Examen Gyűlésre halasztatott. Szeretném, ha a három esztendő halbiroztatná. Két esztendő legfejebb is elég. Sipos Ur a dólgon való mozdítást ezután fogja elkezdni. — A Patay Ur Resignatioja acceptáltatott. September első napjára új Theologiae Professort akarnak tenni. E következők vagynak candidálva: *Szatmáry Dániel* a Debretzenyi Superintendenciából, Ujvároson privatizáló Tudós *Várady Pál*, a ki Patakon ez előtt egynéhány Esztendőkkel Hum. Professor volt, az után Losontzi Professor; most pedig Pap — *Nagy Ferentz* Prof. Ur, *Major József* Szepsi Pap.

Négy hozzám utasított leveleket¹ küldök egyszersmind a Tekintetes Urnak. Tek. Márjássy István Ur nekem is írt. Az alkalmazottságtól, a Tek. Ur, és az én verseimből küldöttem oda enynéhány Exemplumokat. Prof. Sipos Ur igen nagyon tiszteli a Tekintetes Urat. Én pedig magamat gyakorta tapasztalt betses favoriban ujra ajánlván, tartozott mély tisztelettel maradtam S. Patak 5. Maj 1810.

A Nagy Érdemű Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője

és kész engedelmes szolg.

Kézy Móses mk.

Elfelejtettem szöllani azon változtatásokról, mellyeket verseimben tettem. E helyett: Divum summe Parens: ezt tettem: Rerum Summe Parens. Ezen sort: Surgit & Idalios etc. így jobbitottam: Protinus Idalios etc. Vólt már feljebb: Surgit ad haec Venus: tehát nem szükség surgáltatni. Lehetne ugyan azzal menteni: hogy Venus le ült ismét beszéde után, és az Istenek megegyezvén tanácsában, akkor költ fel; de még is inkább helybe hagyom azt, a mi jobbitás után lett. Alább studio van, az elébbi protinus helyébe: *protenus*. Azt tartom, hogy ezen változtatásokkal nem keveset tökéletesedett a vers darab.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.

1738.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Maj. 6d. 1810.

Kedves barátom!

Születésednek napján vevém azon leveledet, mellyben a' Wesselényire írt ódát küldéd-meg nekem. Sokat, igen sokat vártam Tőled, 's többet addtal mint vártam; ódád olly szép, hogy senki nem fogja hatalmas megrázattatás 's nevednek csudálása nélkül olvashatni. Örvendek Wesselényinek, hogy Tőled megtiszteltetett, 's fiának e' levellemmel együtt tészem-fel postára azt, a' melly néki mivedet megviszi. Patakról eggy deák ódát küldé nekem e' végre Prof. Sipos, Math. és Phys. Prof. 's deák hexametereket Prof. Kézy, kit e' holnap

¹ Hiányzanak.

első vagy Ápril utolsó napján neveztek-ki Prof. Sípósnak helyébe, azon toldással, hogy előbb a' Superintendentia költségén megjárja az Academiákat. Mi lelkű ifjú légyen ez, értsd az ide zárt.¹ Virgili és Homéri darabból. Prof. Humanior. Nagy Ferencz is hexametereket irt, magyarul. a' Bion Siralmának hasonlatosságára, 's ez az Idylliomforma vers is igen szép. E' négy darabon kívül még semmi mást nem kaptam a' Wesselényi megtiszteltetésére. Köszönöm szíves barátsággal azon intéseidet, hogy a' versek ollyformán ne jelenjenek-meg, mintha fogadott Siratók volnának éneklőjik. -- Gellertnek halálára egy egész Tomus, még pedig nem vékony, nyomtatott illy formán. Valamely fordítás által ezt igen jó lesz megelőznöm.

Rövid vala levelkéd, édes barátom, 's innen azt húzom-ki, hogy Pesti útd adtál egy másikat is. De az nekem kezemhez nem jöve. A' Pestiek örvendeznek ismeretségeden, 's viszont ők is méltók, hogy Te örvendezzél az övéken. Felette helyesek voltak a' Te öelöttök tett ítéleteid, p. o. hogy a' kis Szemere előli magát az Aestheticában, 's hogy Vidához irt ódája igen czifra, 's kínos munkába került. Kérhetnélek e, hogy tudassad velem, milyeneknek talál-tad őket? Szeretném ha azokat, a' kiket én annyira szeretek, Te is szeretné! 's sajnálom, hogy Virágot nem láttad.

Azt kívánod, hogy kihagyott darabjaidnak fogyatkozásait, azaz, a' mellyek nekem hibásoknak tetszetek, előtted felfedezném. Szemereinek leveléből tudván, hogy tőle kérdezted, hogy miért hagyhattam-ki az Örömhöz irt dalt, legelőbb is ezt kerestem-fel Kézírásodban, 's elmondom a' mit magamban érzek:

Legfőbb ok a' kihagyásra az lehetett, hogy a' rejtjednek a' szchéma törvénye ellen 3. rimje vagyon, és a' negyedik 3 sorú strophá úgy áll ott, mint olly függelék, melly azt gyanítatja, hogy nem tudtad, mit kell vele kezdeni. Ezen felül visszás az is, hogy a' *karom közzül* két sorba tépetik-el. Az a' lelkem bálványja is közel jár a' sütéshez, legalább ollyan, hogy azt gondoltatja maga felől, hogy a' Voss szavaival éljek, hogy kinosan pótlotta-ki a' különben üresen maradható öt syllaba' helyét. A' gondolat a' dalban igen szép, szépek a' képek is: de, ismét Voss szerint, *kificzamlott tagúak* a' stróphák.

A' Te Exegi monumentumod igen szép ismét, 's talán érdem benne még az is, hogy nem száll olly kevélyen, mint a' Horátzé; noha versben szabad úgy is. De a' Berzsenyi Verseinek nincs ilyenre

¹ Nincs a levél mellett.

szükségek, 's kik azok a' Magyar Tudósok, a' kiknek *Berzsenyi* e' morzsát szenteli? Sok darab magában jó lehet. Az a' kérdés, hogy az egésznek tónusához illik e? — Ha ezt felveszed is, nem csak szégyent nem ejtesz a' darabon, de vele sokak előtt kedvet is találhatsz.

Igen szép a' Fohászkodás is, mind philosophisch mind poetisch. De Berzsenyi a' Vers egész kötetében nem volt *religiosus* Poeta. Ez hagyatá ki velem a' darabot. — Benne nem lelek semmi hibát. Egyedül ezt szeretném megváltoztatni: *közellebb* (közelebbre) és a' jobb 's nemesebb (s non duplicatur in motionibus). Ezt így lehetne tenni: A' jobb 's nemesbb lelkeknek útján. — *Mély sírom' éjjelét:* — Sírom non sírom.

A' *Balaton* Töredéknek tetszik. Vannak a' Festők portefeuilleiben sok el nem végzett darabok, és igen gyakran igen becses darabok. Itt meg nem felel a' végzet a' kezdetnek. Ez igen fenn és pompás festésekkel kezd: amaz nyargalva végzi. A' hexameterek sem mind szép menésűek. Nincs egygy egy fatálisabb rekesztés, mint négy syllabájú szóval: *dala harsog*; nincs szebb mint három syllabájúval: *virálmányt, öleiben, körülte*. Ezt a' 4 syllabájú rekesztést a' szegény öreg Ráday ejtette sokszor, 's nevettek érte.

Ilyen stúdium, ilyen töredék a' Horváthi Ádámhoz irt nagy szépségű darab is; de el nem végzett darab. Ennek legalább fél-arkusra kell vala nevedetni.

Ezekből láthatd, kedves barátom, mi indita engem arra, hogy holmit elhagyjak. Tudod hogy én mit értek a' barátság szabadságai alatt: kimondani tartalék nélkül a' mit érzünk: de azon kevélység nélkül, hogy magunkat csalhatatlanoknak véljük, 's azon intolerantia nélkül, hogy azt kívánjuk, hogy más úgy tánczoljon, mint neki muzsikálunk. Én ezután talán semmit sem nyomtattatok, hogy Horvát, Vitkovics és Szemere ne lássa, 's botlásaimat kimutassa: de szabadomban hagyom elfogadni vagy el nem fogadni a' mit ők akarnak. Éljen szerencsésen, igen kedves barátom, 's kérlek, írj nekem minél előbb, és ne rövid, ne szűk leveleket. Ölellek tisztelettel 's forró barátsággal.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1739.

Kölcsy Ferencz — Kazinczynak.

Pest, Majus' 6dik. 1810.

Édes Uram Bátyám!

Egészségtelenségem 's ez a' Lethargiához hasonló állapot okozta, hogy Édes Uram Bátyámnak utolsó levelére olly régóta nem válaszolék, most épen Homerost olvasám Szemere Úr előtt, 's eszembe juttatá, hogy írjam-meg, mi történtt a' Menyegzőre irtt distichonokkal.

Kulcsárnál olvastuk azokat, 's ezek voltak, mellyek megjegyzettek: Azon Isten historia: mellytől a' Criticusok annyira irtóztak, én érzem, mi sokat tehet a' Mythusokkal való helyes élés Objectumainknak idealizálására, bár igaz az is, hogy egy szelid dalban más hangot adnak azok, mint ha Epigrammai elnösséggel töltenek-el egy Epithalamiumot, azonban nincsen 'e különbség a' Széphalmi és Párisi Menyegzőnek éneklése között? 'S Kis egyedül csak tulajdon Lelkének köszönheti é hogy Hymenacuma olly sok kecsét bír? A' Parizs szóval való játék sem tetszett, ezt Kulcsár jegyzette-meg először. Ő azt sem hagyta helybe, hogy Paphosz spöndaeusnak véte-tett, vagy meg kellett volna, úgymond az eredeti mértéket tartani, vagy nem kellett volna meghagyni a' φ betűt. Vélem ugyan ezt el nem hiteti, mert az Amort sem írja senki magyarul pyrrhichiusnak. 's Venust pedig sokan veszik Trochacus gyanánt, 's hibának lehet é még is tartani? Ezen jegyzés épen csak ollyan vala, mint azon másik, hogy a' szerelem' Istennéjének neve külömbféle képen fordul-cló, mintha hibája volna Homerosznak némellykor Atreidest mondani, némellykor Agamemnonst stbb. — 's még az, hogy a' sarjúzat nem helyes, mert az valami alacsony ideát jelent, a' sarjú' igazi jelenté-sére nézvén. Horvát védte a' szót, 's nekem azon gonosz sententia jutott a' Hypercriticusból eszembe: *Grammatico nihîl infelicius!* A' több apró jegyzetek nem jutnak már jól eszembe, az a' mi leg-inkább figyelmet nyert, a' diphtongusok voltak, 's az elisiók. Vissza-tetszett mindenik. A' diphtongusokat a' mi illeti, valóban az εἶς οὗς ὁσίην Τρουαλίην τὸ κέντρον ὠθεῖς-ben ezen öszve olvadó hangok jobban hangzanak, mint a' Rómaiak es, és is-ei, 's lehet é szebb hangokat találni, mint a' πόδας ὠπὺς Ἀχιλλεύς, mint a' νεφεληγερέτα Ζεύς? Ilyen volt nekem is egy versem:

és el ringatja őt szelid ölében:
mint Óceánnak Cypriszt hűs keblében
Nereiszek' lágy dala.

Hanem azon elisio! lehetek é bátor megmondani, hogy a' Lucen-
temque globum Lunae Titaniaque astra; a' quem circum glomerati
hostes hinc cominus atque hinc, végetlen darabos hangot ád a' fül-
nek? Rosszúl jó a' Iliatus, igaz az, de olly könnyű elkerülni, vagy
ha nem, — a' görögök sem elidálnak soha, hanem csak némelly
szókat apostrophisálnak. Rosszúl hangzik é azért a' ἡ τοῦ κρη-
τοῦ βοῦδος νοτίησι τε εἰαυρήσι? 's több hasonlók. Ámbár azt
is meg kell vallani, hogy némelly elisiók kevésbé kedvetlenek a'
többeknél. Így p. o. *És ha enyhülsz Lyánkád' neve' zengésére,*
sohajtozd, egészen más hangot ád, mint a' *De angyala' távoztán*
Austria bának ered.

Szinte vakmerő is lettem, de nem annyira magam, mint mások'
értelmét mondottam-el. Mostanában Fábichot is olvasám — minő
ember az? 's az a' sok sarkantyús Ilona, 's tudja az ég még micsoda
fel irások, azok a' Pindarusra való jegyzések, 's azok a' versek —
valóban az igen különös Original vólt. Még mindég nevetek, midőn
a' χιτῶνα δῆσας ὑπὲρ αὐχένος παπύρου-t papyrus palástnak olvasom,
's Édes Uram Bátyámnak versei szerint ritkán érzéném, hogy Musak'
titkaiba vagyok felavattva, ha gyakran olly igazán derék vonásai
nem vólnának, mint azon dalban, hol elefánt vonójával zöng eikor-
nya verset.

Wesselényi halálára tegnap előtt harmadikszor kezdettem írni.
Úgy vélem, hogy csak ezzel az utóbbival fogok maradni, mihelytt
készen leszek vele, el fogom küldeni Édes Uram Bátyámnak. Én
Rádai' manierjában írok, mellynék nehezségét soha úgy, mint most,
nem érzettem, bár csak közönséges Reimokkal írok is többnyire.
A' még itt lévők mikor fognak készíteni, nem tudom. *Berzsenyiről*
mi légyen Édes Uram Bátyámnak ítélete Szemerének hű leírása
után ki instáljuk, mert az a' Nagy ember nekünk fejünkbe nem
fér. Kegyes gratiájába ajánlott forró tisztelettel maradok

Édes Uram Bátyámnak

alázatos szolgálja

Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetiye a Szemeretár II. kötetében.]

1740.

Szemere Pál — Kazinczyznak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak
Szemere Pál alázatos tiszteletét!

Horvát egynehány napokkal ez előtt megérkezett Vályból, 's készül az imádott levélre felelni. Születése napján 3dikán Májusnak — született 1784dikben — igen szépen megtiszteltetett a' Pesti Tanuló Ifjúságtól. Ezeknek négyei instantiát írnak öhozzá, melyben kéri, hogy Czinke úr helyett a' magyar Literatúrát nékiek Horvát tanítsa. Horvát örömmel fogadta el gyönyörű szándékjokat, 's a mint értem tőle, privat leczkéket fog adni nekiek.

Fáy Andrással a' magyar Theatrumon akadék öszve. Itten valának Vitkovics és Kölcey barátaink is, 's auffülroltam őket egymásnak. Szomorkodva hallom Fáytól, hogy ő a' Literatori pályafutástól három esztendőktől olta teljességgel elvonta magát. — «Mind gyermekség az, Pali; így szólla hozzám, 's elveszett idő, melyet ti az irkálásra fordítatok.» — Hiszen te is levelezsz Kazinczyval? — «Igen, de holmi házasságbeli dolgokról.» — Bánom! Most látom, hogy tüzed, csak hajnalláng volt. — Jelentettem neki a' Wesselényire iratandó verset. Igéré, hogy dolgozni-fog.

Most engemet és Kölceyt minden reggele Májusnak mezőn talál. Kölceynek igen sokat köszönhetek. A' mit a' Pápai, Posonyi, Pataki Iskolák 's Schediusz tanítása Pesten nem tudott velem elér tetni — a' görög nyelvet, azt e' kedves barátom hagyja elérnem. Már az Iliasz 1ső könyvét elvégeztük. Segédiünk ebben a' Patrick Kultsa volt. De ez a' Clavis csak az 1ső könyvre való. Instálnám Édes Uram Bátyámat, méltóztatnék valamelly Clavist recommendálni, melly az egész Iliaszra kiterjeszkedik.

Még egy más haszon Kölceyni barátságából. Kölcey annyira helyre hozta fületem, hogy én a' Zrinyi verselést már mostan kedvetlenül olvashatom, magam pedig soha azt írni nem fogok. Ha írok e a' Wesselényi halálára? Nem ígérhetem. Szörnyű munkába kerül énnekem egy darab időtől olta minden műv. Úgy vagyok, mint a' rossz dajkák kezében rossz testálláshoz szokott gyermek, midőn Tánczmester' kezére jut. A' mit jól csinálnék, az is affectalt és feszes. Osztán azt tapasztalám magamról, hogy érzéssel írni épen nem tudok. Pedig azt, a' mit olvasok, másokéban gyakran egész

a' könnyezésig érezem. Valóban rám nézve a' Múzsák makacs leányok. Vagy talán csak büntetés azon gonosz verseimért, melyeket a' Bozóky és Kovács manierjában a' Tavaszi Virágokban koholgattam. Az idő meg fogja mutatni, mit nyújthatok én is.

Kultsár kritizálgatása után némelly ujságokat közlött velünk. Ezeket Bécsi levél után: Uj Gárda leszen. A' Gárdista zászlótartói ranggal 's fizet 300 ftot midőn a' gárdába fellép. Franciscus Imperator Pannoniae, Rex Boh., Dux Austriae . . 's e végből plures Duces et Principes denominandi ex Hungaris. A' Posta stb. felvitetnek. Görög Demeter neve napján Aulicus Consiliarrá nevezetett.

Balogh Juratus által eggy Csomót küldö Vitkovicsunk Széphalomra. Méltóztatott e venni Édes Uram Bátyám? A' posta siet. Ajánlom kegyeibe és jóvoltaiba magamat Édes Uram Bátyámnak. Pest, Majus 6dikán 1810.

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1741.

Kazinczy — Pataky Mózesnek.

Pataky Mózes Úrnak Kazinczy Ferencz
barátságos szives tiszteletét.

Az Úr nem csak kérésemet teljesíti, hanem olly barátsággal is jó előmbe, melyet nem lehet kevély örvendezés nélkül elfogadnom. Eggy igen érdemes új taggal szaporodott azon Jóknak száma, a' kikkel engemet kedvező Végzeteim öszve lánczoltak, 's méltóztassék az Úr szives köszönetemmel eggyütt azon ígéretemet elfogadni, hogy meg nem érdemlett barátságát szoros birtokommá tenni minden kigondolható módokon igyekezni fogok. Az a' nagy szolgálat, a' melyet az Úr az ifjú Bárónak nyújt, engemet, ennek a' háznak, 's magának a' Bárónak, örökös tisztelőjét, ezen megelőző barátság nélkül is, hálára fogná [!] kötelezni; mit kell tehát most éreznem, midőn olly hízkelkedő jósággal fogad barátságába!

Az Úrnak érdemes Ura Atyja talán annak a' Pataky Úrnak is atyja leszen, ki Gróf Teleky Domokossal tette hazai útazását. Kétszeresen örvendek így, hogy eggy illy sok érdemű Úrnak testvére az, ki most megengedi, hogy benne barátomat szemlélhessem.

Sokat, igen sokat reménylek én azon tudósításokból, melyeket

nékem az Úr igérni méltóztatik, kivált minekutánna azokat illy kőfökből meríti. Melly szerencsés volnék, ha az Úr nagy tekintetű Atyja-Ura 's T. Rétyi Úr a' legapróbb apróságokra is ki akarnának terjeszkedni, mert a' biographiákban épen ezek az apróságok a' legfőbb momentumok.

Levelemet nem csak Vice Ispán Laskai, hanem Kis Lajos Úr is válasz nélkül hagyta. Ha Kis Úr is eltántorodott a' nagy Megholt-tól: úgy bizodalمام 's az a' hév megszóllítás eleven szénként égette lelkeiket!

A' Halleri történetekben lehet holni, lehet holni egyébben is, a' mit a' tisztelet vigyázva fog említeni hagyni. Sok az effélékben a' Festő okosságától függ; 's némelly szemet-sértő rikoltó szín a' Dávidok és Fügerek' tableaujin, ha *árnyékba* tételnek, nem csak el nem dísztelenítik a' képet, sőt vétek volt volna kihagyások. Tiszteletem nem enged helyt semmi rettegésnek, 's minek-előtte a' munka kinyomtatatnék, Zsibó és a' Zsibóiak látni fogják dolgozásomat.

Méltóztassék az Úr alázatos tiszteletemet Ő Nagyságának a' Méltóságos Bárónénak 's a' mi közös kedves barátunknak bémutatni. Közlöm itt a' tegnap vett Berzsenyi Dániel Úr Ódáját.¹ Ez a' kedves barátom Somogy Vármegyei Földes-Úr, 's Miklán, hivatal nélkül lakik. Tegnap lépett 30-dik esztendejébe [?]. Mi úgy hisszük, hogy Virág Benedek és ő, 's ő és Virág Benedek, a' Hazának két első Lyricusai. Nékem mind kettő megbecsülhetetlen barátom. Ezen felyül kezembem vagyon Pataki Prof. Sípós Úrnak egy hosszú deák ódája, 's Kézy Mózes Úrnak (ki egy héttel ezelőtt neveztetett-ki Sípós Úrnak helyébe Mathes. és Phys. Prof.nak) deák hexameterei. Nagy Ferencz Pataki Humaniorum Prof. is tegnap küldé hozzám igen szép magyar hexametereket, mellyeket (mihelyt 5 szó benne megigazítatik) megküldök. A' Bion és Moszchusz módja szerint készült a' vers, 's ez a' refrainje:

Kezdd, szomorú Műzsám! kezdd Dacia véle keserved!

Az idea igen szerencsés, 's jók a' versek is.

A Mélt. Bárónak kedveskedem az ide zárt verssel.² Ilyen a' Kézy verse, mellyet a' mi czélunkra is írt. Az Istenre kérem az Urat, ne mulasszon-el semmit, hogy az effélet a' Mélt. Bárá nagy

¹ Hiányzik a gyűjteményből.

² Hiányzik.

gyönyörűséggel olvashassa és a' legtökéletesebb értéssel. Ajánlom magamat az Úrnak nagybecsű barátságába.

Széphalom, 7. Maj. 1810.

[Eredetije a b. Wessclényi Miklós göresöni levéltárában.]

1742.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 7 May. 1810.

Mein theurester Freund!

Seyen Sie ohne Sorgen wegen den beschmutzten Theil von Göthes Schriften. Dieser Band war, ehe er noch nach Kaschau und Schmölnitz von hier abging, durch den Bedienten meines Bruders Miklós beschädigt. Und wäre er auch auf der Reise nach Schmölnitz beschmutzt, glauben Sie, dass ich es zulassen würde, dass Sie mir diesen Ersatz geben? Das verhüte Gott. Ich bitte Sie allsogleich an Ihren Buchhändler zu schreiben, dass er das exemplar nicht kommen lasse.

Haben Sie den Pack aus Metzensaifen schon erhalten?

Was Rajes mit Ihnen that, ist schändlich. Ich danke Ihnen für die Mittheilung des Asbothschen Schreibens. Wie sehr habe ich mich gefreut, da ich es hoffen durfte, dass Sie nach Odenburg abgehen werden! Kis würde Ihr warmer Freund geworden seyn, und seyn liebenswürdiger Sohn Ludwig würde viel von Ihnen gelernt haben. Ihr Leben wäre verschönert, Sie wären näher an Wien gewesen etc. Als Freund des Guten wünsche ich, dass so böse Menschen als Rajes fallen, stürzen, und durch ihren Sturz das Gute befördern mögen.

Räths bewussten Brief theile ich Ihnen zu dem bewussten Zweck gerne, mit Freuden sogar, mit.

Kézy ist zum Nachfolger des Herrn Professor Sipos, der als Prediger nach Tordos kommt, den 29-ten April zu Ónod (in der dort gehaltenen Conferenz) ernannt worden. Er wird *sumptibus Superintendentiae* ins Ausland auf 3 Jahre hinausgeschickt. Urtheilen Sie hieraus, welche Erwartungen dieser gelehrte junge Mann von sich erweckt hat. Sein Gedicht auf Napoleons Vermählung ist gedruckt. Ich schicke Ihnen dayon mit erster Gelegenheit ein exemplar. Sein Ruhm wäre gegründet, wenn das Gedicht mit Lob, das

es gewiss in einem sehr hohen Grad verdient, recensirt würde; denn so geht er mit einem gemachten Namen ins Ausland. — Nein, nicht mit erster Gelegenheit, jetzt will ich es Ihnen gleich schicken. —

Ich bin beordert, die Bibliothek zu Patak zu revidiren. Sie stellen sich vor, wie bereichert ich von dort zurückkehren werde. Ich freue mich herzlich darüber.

Leben Sie wohl theuerster, liebster Freund! Ich umarme Sie mit allen Gefühlen der innigsten Achtung, und schliesse Ihre Gemahlin und mein Taufkind in diese Umarmung.

Artikel Beförderungen.

Herr Moses von Kézy Professor Repetentium in dem Collegium zu Sáros-Patak (gebürtig aus Fejér-Gyarmat in dem Szattharmer Comitát) ist in dem zu Ónod bey Miskolcz gehaltenen Consistorio der Superintendenz Circuli Cis Tibiscani den 29ten April 1810. in die Stelle des als Prediger zu Tordos in Siebenbürgen beförderten Professors Herrn Paul Sipos zum Professor der Mathematik und Physik in diesem Collegium erwählt worden. Ehe er sein Amt antretet (!), wird er auf 3 Jahre etc. Herr von Kézy ist nicht nur ein talentvoller Mann und gründlicher Gelehrter, sondern auch einer der glücklichsten latein. Dichter, und hat sich durch sein Gedicht *De Nuptiis Napoleonis etc.* Patak, 1810. allgemeine Achtung erworben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1743.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kedves barátom!

Arra a' menyegzőre, mely Hazánkat megmentette azon rettégéstől, hogy még érheti olly baj mint négy esztendő alatt kétszer érte, két Pataki Prof. kedves barátimat poétai oestrumba ragadta. Prof. Sipos Pál Úrnak Pax et Hymen-jét olvastad a' hazai Tudósítások leveleiben: 's nem sokára Prof. Kézy Mózes Úrnak *De nuptiis Napol. Magni et Ludovicae Austriacae* nevezetű hexameterjei fogják magokra vonni nem figyelmet, hanem csudálásodat. Mind a' kettő közlöttem velem a' magaét kézírásban, 's én, betegen fekvén öt

hétig, azzal űztem-el a' nyavalya' alkalmatlanságait, hogy azokat egymás után háromszor 's négyszer is olvasgattam, 's a' kettőt egymással öszve hasonlítottam. Ezen munkám alatt oestrumba ragadtattam magam is. Imhol a' mit csinálék. Ne vedd affectált modestianak, ha mondom, hogy reá semmi különös becsel nem teszek, az az *magyarúl*: hogy ezt valami nagynak nem vélem. De ki lévén egyszer nyomtatva, azt tartom, hogy mind tiszteletem mind háládatosságom úgy kívánja, hogy azt Neked is bemutassam. Egy explt belőle Kállay Ferencz Úrnak fogsz adni 's nevében köszöntsd barátsággal. Ez a' becsülést érdemlő Ifjú, mind a' mellett hogy Debreczenben szivja a' levegőt, nem iszonyodik attól a' mit írok.

Én ezen darabomban is elidálom a' két szó' szélein öszve akadt vocálisokat, 's ott a' hol azt szabadnak ítélem, synézis szerint, még ott is, a' hol két vocális azon-eggy szóban áll: *seregejre, díszajt*. Lesznek, a' kik a' *De Angyala* etc. elisióján fel fognak akadni. Én nem örömet tagadom-meg tulajdon érzésemet mások miatt.

Prof. Kézy Úr beszéli, hogy egy Pataki Gregárius Togátus, meglátván a' nyomtatást asztalán, nem csak azt nem értette, hogy miért hozattatik itt elő Achillesz és Ulysszes, 's miért kivált Diomedes, — melyre Homért kellett volna olvasni — nem csak azt nem, hogy a' 7dik pentameterben negyedik Henrichre van a' célzás, 's hogy mi a' Spréa és Gotthard, 's hogy az utolsó hexameter a' Virgil' Intonuit laevumját imitálja: de még azt sem, hogy mi a' Páphosz, vagy, a' mint Kézy Úr neki megfoghatóbbá tette, a' *Páfusch*: de még azt sem, hogy mi az Idai bíró, és a' Hybla. — Igen édesen nevettem ennek az Evangelium' jövődöbéli Hirdetőjének tudatlanságán, 's kértem Kézy Urat, hogy ha talál ismét ily idiotára, mondja neki, hogy az Idai bíró a' Nagy-Idai bírót jelenti, mely Városka Abaujban fekvén, lehetetlen hogy a' Vir Humanissimus ne tudja, hol legyen. Szörnyű dolog, hogy a' mi generatiónk így hátra maradt a' Classicusok' stúdiumában. — Hogy erről a' versről beszélni megszűnjek, még azt az egyet mondom, hogy a' Wesselényi és Báróczy halálokra irt Epigrammáimat én ennél olly annyira jobbnak nézem, kivált az első, hogy ez azokkal még öszve sem hasonlíthatik. Azokban több része volt a' phantaziának 's az öszvehasonlító erőnek, ha ezen több olvasás és Római világ látszik is.

Dr. Nagy Sámuel Úrnak haláláról nem tudsz e valamit, édes barátom? Én Győrbe írtam egy barátomnak, hogy írja-meg a' mit tud. Tegnap vettem válaszát. Fábchich felől küldi a' kértetket, de

még akkor nem vette a' Nagy Sámuel felől Komáromi-barátjától vártakat. Nagyon szeretném, ha kezemhez olly tudósítások érkeznének, hogy a' külföld' Necrologjaiban egy szép koszorút függeszthetnének neki.

Dr. Viczay Kassán 5-a Apr. holt-meg. Egy Fejedelemnek sem lehet szebb temetése: A' szegények öszvefutottak házánál 's sírva kísérték a' temetőig követ megterhelt üres koporsóját, mert hamvai kertjében rejtettek-el titkon, magának kívánsága szerént. Tíz ezer f. gyűjtetik öszve annak a' helynek, a' hol végre *nyugszik*, szépítésére. A' Patikákban 7000 fnál többel adós. Kell e nagyobb dicséret reá? Dr. Krüger Eperjesről magához hívatta, nem gyógyítani, ugymond, hanem hogy barátjától búcsút vehessen, és neki kimondhassa akaratját, melly szerént holmijével bálnia kell. Kérlek, ne nyújtóztattass ki úgy mint a' holtakat szokás, ugymond; hanem mintha csak aludnám, tenyeremet ábrázatom alatt tartva és fél oldalt fekve. Életemben soha sem volt nyugtom: hadd láttassam, halva, *nyugodni*. — Ez nem fanfaronád. Egész Kassa tudja, hogy *igaz*.

Engem Mart. folyosó, aranyér és nátha gyötrött-el. Annyira elgyengített hogy többnyire ágyban vagyok még most is. Azonban e' tavaszon kertemben is nagy munkákat tettem. — Az enyéme felől csak azt mondom, hogy Thalic olly *Θαλεια*, hogy nem hiszem hogy az egész Debreczennek piros pozsgásabb lyánya legyen mint ez fog lenni, ha ilyen marad. 15. Apr. mult fél esztendő, 's ótvára már egyszer kétszer el kezdé enyészni: de megint ki ütötte rajta magát. Alig várom hogy 9 hónapos legyen, 's tőle megszabaduljon. Feleségem tisztel, édes barátom, velem együtt egész házatad. Isten tudja mikor lesz örömöm, valaha ismét meglátni. Élj szerencsésen, 's tarts-meg barátságos jóvoltodban

szíves tisztelőd

K. F.

Interessálni fog tudása, miért nem járnak a' Decsy Magyar újságjai. Minden glossza nélkül elmondom, a' mit mind Márton József, mind Decsy nekem non interrogati írnak.

Decsy ezt írja: Pánczél, az ő harmadosa, azt kívánta, hogy a' jövedelem' felét kaphassa-meg. Panaszt tett, 's nem boldogult. Meg kelle azzal elégedni, a' mit a' Contractus ad neki. Bosszúból öszve szűri a' levelet Mártonnal, 's ezek elvádolják a' Politiánál, nem a' M. Cancellnál, hogy Decsy a' Generalissimusnak 6 Apr. 1809.

költ Proclamatióját hűségtelenül fordította, kihagyott holmit, 's Napoleon felől magasztalva szólt, 's egészen francia. — A' Polizey által küldi a' Cancell.nak. Ez azt feleli, hogy D. olly jól fordította, hogy lehetetlen jobban, 's valamit a' N. magasztalására írt, az mind meg van a' Bécsi Deák és Német Udv. Politia szemei alatt írt darabokban. Azonban még is R... H... Decsy eltiltotta tavaly, 's a' Kurir írását Mártonra bízta.

Márton ezt írja: A' fr. proclamatio fordítására a' Municipalitás által Decsy requiráltatván, ez őket ex insidiis Mártonhoz igazította. etc. — Tudni fogod, hogy Batsányi fordította ezt, és e' miatt confecta pace Maret Status Secretariussal, ki K[ufstein]ban szomszédja volt Batsányinak, Bécsből ellődult, 's feleségét hír nélkül itt hagyta.¹

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1744.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 9dik May 1810.

Kedves Barátom!

A mult postán vett levelébe eszt írja nékem Gr. Heister: «Ich hoffe, Sie werden mein leztes Schreiben als die Antwort auf dero sehr geehrte Zuschrift vom 1ten Dec. 1809 richtig erhalten haben, wo ich Ew. Hochwohlgeboren das Schicksal unseres Freundes Juliani [schrieb], nehmlich dass er Sich schon im October, wo die Franzosen noch hier waren, in ihren Schutz begeben, und mit Ihnen abgegangen.» Én ezen itt említet levelet nem vettem, írtam tehát Gr. Heisternek és kértem őtet, hogy a Julianus el meneteléről tudósítson bővebben. Julianus még tavaly maga képit, a néhai Gr. Berchtoldtul számomra Bécsbe küldötte, ez 12 exempl. maga munkáiból egy ferschlagocskába ahhoz pakkolván, egy éppen akkor Bécsbe levő szeles iffju Gr. Telekinek által adott, hogy nékem le hozzon, azonba a Francziák Bécshez közelgetvén és eő aszt képzelvén, hogy azok mingyárt fel falják, onnan Posenba az Ipjához, ottan lakó Gr. Teleki Sámuelhez szaladt, itt is rettegven, ferschlagocskámat annál hagyta és le szaladt, most szüntelen biztat, hogy hozattya és érkezik az, de csak nem jön, meljet szivemből sainálok. Az én igen jó Barátom,

¹ A levélnek nincs kelete; Szentgyörgyi jegyzése szerint, máj. 8-án vette 1810.

Teleki Jóska a Szerencsy Fani ura, úgy hallom, a ti környéketeken vagyon mostan, nagyon le fogsz engemet kötelezni, ha ezen Barátomról engemet tudósítani méltóztatol. — Hogy Juliusba Diactank léssen, e bizonyos — itt talán tétetik igazítás azon csoportos, káros hibáknak el háritásokra nézve, melyeket az Insurrectio körül az Erdélji permanens Deputatiok el követtek. Lehetetlen, Barátom, azon Istentelenségeket leírni, a' mit ezek miveltek és illetén gonoszságok el követésiibe remekeket producalt a Közép Szolnok VárMegye. Valamint az ország nagyob részibe a Deputatiokhoz a leg álnokabb, alacsonyabb emberek tétették magokat, úgy itt is azok valának, és ezeknek feje volt az álnok vargaságbul Vice Ispánságra emelkedet Laskay és segéd társa a ravasz, álnok, róka bőré Halmágyi. A Gubernatorunk ö Felsége rendelkezébül a Stabalis tiszteket egyenként megkérdezte, hogy az Insurrectio körül volt hibák okainak mit gondolnak. Nekem is e tárgyba a napokba 2 praesidialis Levelet is küldött, és én a leg magyarossabb egyenességgel valamint a hibákat, úgy okait is fel fedeztem. Maximilian F. H. igen szépen búcsúzott el Insurrectionktul, azomba ö is a permanens Deputatiok el követet hunczfutságaikat ugyan nyilván érdekli abba. Szegény Wesselényit senki alacsonyabbul nem érdeklette és ötet mind ki mulása pillantattyaig senki olj durván nem boszontotta, mint ez alacson, háládatlan Laskay, pedig ma is semmi se volna, ha Wesselényi emberré nem tette volna. Procatoroskodásbul haza telepedet, tudot szineskedni a szerencsétlen ember körül, és ö Vice Ispánságra segíté, már most még feljebb repdes varga nemtelen képzelődése, és a Fő Ispánságot aspirálja, de ebbül semmi se lesz. Most reám törekedik, hogy az igazat nyilván ki mondtam a permanens Deputatiokul, de még ennél is inkább azért: hogy a fő Ispánságra a Gubernium engemet candidalt, ötet pedig nem. Erről nem tehetek, én bizony nem kértem, de mind születésem, mind érdemeim, mind tehetségem — physice és moraliter véve — arra valóknak tetszván a Gubernium előtt, candidáltak — hogy nem leszek az, tudom, mert nem keresem, ha keresném, lennék, de nem vágyok reá. Hanem már most Laskay Uram ellenem kikelvén, a szegény Wesselényi utolsó óráiba való bánás módgyáért az Egek bosszú álló eszköze fogok lenni. Erre fontos lépéseket tettem én, sőt az Erz Herczeg is, és az NB. a Guberniumnál iránta meg is van téve.

Élj boldogul, kívánnya hív tisztelőd

Cserey mpr.

Mayor.

Kivül: ¹Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak p. Debreczen, S. A. Ujhelj,
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1745.

Kazinczy — Szemere Pálnak és Kölcsy Ferencznek.

Szemere Pál és Kölcsy Ferencz rokon barátjainak
Kazinczy Ferencz szíves idvezletét.

Együtt tevétek postára leveleitek, kedves barátim! együtt és egyszerre vettem őket, hadd feleljek tehát rájuk én is viszont egyszerre. —

A' mit Uram Öcsém, Kölcsy Úr ír a' Parizsi 's Bécsi házasságra készült versemről, az nekem felette kedves. Csak azt bántja meg a' nyugodalmas tónusban mondott *Critica*, a' ki nagyon el van telve magával — ez a' gyengeség pedig, minden *egyenességem* mellett, melyet némely meg nem tud érteni, nekem nem hibám. — Sőt még az ilyen gyenge sem venné megbántásnak, ha t. i. a *Critica* nem *aggatózás* (mint az Arcadián támadt Debreczeni per), hogyha meg gondolná, hogy nem mindég rossz a' mit gáncsolnak, nem mind jó a' mit magasztalnak. — Hogy Epigrammai izlésű *εἰδυλλίον*-ban (festésben) az Epos Istenségeit Deus ex machina forma handelve Wesen-eknek tenni *megbocsáthatatlan véték*, azt nem tudtam 's tudni soha sem fogom. Nincsenek e az Anthologia kis Epigrammájában is sok olyan darabok, a' melyekben Istenségek jönnek-elő? De ha nem volnának is: a' Napoleon és Luiza házasságára írt festéskében nem jelenhetnek e meg cum dignitate? Én azt tartanám, hogy igen. —

Úgy hiszem, megírtam Pesti barátimnak, hogy ámbár Prof. Sipos és Kézy Urak ezt a' kis művet érdeme felett kedvesen fogadták, én ezt épen nem becsülöm annyira mint Januariusban írt Epigrammáimat. De ha rossz e? úgy tartom, bátran elmondhatom felőle, hogy nem az. Annyi igaz, hogy Venust, Pallást, Júnót hozni elő, da die Fabel zu sehr verbraucht ist, nem csinál olly effectust, mint az Olvasó várta volna: mindazáltal a' Mythosz elég Reiz

¹ A levét zárlatán töredezett piros pecsét. —

der Neuheit-kapott a' Napóleon tetteinek nem uninteresszant előadásával. Én irigyeném még Batsányinak is — pedig neki nem örömet irigyenék valamit — ezen négy sort:

'S ah a' Spréai szép Amazon már kezdi csatáját!

'S ah szalad a' remegő Spréai szép Amazon!

'S a' diadalmas előtt Berlinnek tornyai rengnek,

Mint a' vén Gotthárd reng vala lábaj alatt.

'S nines e' *orra* a' Criticusnak meg odorálni, miért hoztam elő én itt a' Venus, és Pallás régi 's elnyűtt versengését? — Valóban Critico nihil infelicius. Mindent lát, csak az erdőt nem látja a' sok fa miatt!

Hát arra a' silány nyavalyás megjegyzésre mit mondjak, hogy Pallás majd homloka' szűltje, majd Pallás, majd Minerva, majd Tritonia? etc. etc. 's hogy a' Páfusch Páphósz-nak van írva 's scandálva? — Nagy Ferencz minap egy soromban azt jegyezte meg, hogy nem jó a' Küprisz, Berzsenyi ellenben azt, hogy ez az újság ingerje miatt is szép. — Meglehet hogy Nagy Ferencznek kellene tetszeni ilyekezni: de már én inkább csak Berzsenyinek tetszem.

Azt sem fogom soha hinni — akár van reá auctoritás akár nines — hogy ez a' sor: Párizs bántott-meg, Párizs boszszulja-meg estem! hibás és schaler Witz légyen, noha kiki tudja, hogy ott a' *Nagy-Idai bíró*, itt a' Város értettetik.

Az egy szóban előforduló két vocalis összeolvasztása Nagy Ferencznek nem tetszik, Sipos elragadtatással olvasta 's egy külön levélben *köszönte-meg*, hogy ezt a' példát adtam, Dayka pedig egy Scholionnal *köszönte-meg* a' Veres kötetben. Sipos, Dayka, a' Görög, a' Római, az Olasz és — a' Nagy Ferenczek!!!

Elidálni én mindég fogok, mindég! mindég! ha senki sem követ is; 's tudom miért cselekszem ezt. A' kinck tompa füle van, tegyen hiátust: nem ellenzem. — Nékem a' Titaniaque astra, atque hinc glomerati hostes épen nem darabosabb hang mint más vocalis elisiója, 's hogy a' Görög a' *de-t* ki nem írta, hanem apostrophizálta, mit mutat az? Nem egyebet, hanem hogy a' leírásban és nem a' kimondásban állott-el a' Francia írás módjától. Az Olasz néhol elidál, néhol nem. Tudni kell a' nyelvet tökéletesen, 's látni fogjuk mit szabad, mit nem. Vannak esetek a' Magyarban is, a' hol nem lehet elidálni, 's hiátust hagyni *kell*. A' sebes beszédű francia *mindég* elidál; a' kevés vocalisú német *ritkán*. A' Francia 's Német

köztt közben áll e a' Magyar hangzás vagy egyyike felé közelítve? 's mellyikhez közelít? — A' *De Angyala*-t én is el akarám kerülni, 's kinzottam magam eleget, sub incudem vonván újra meg újra a' hexametert. De kifáradván a' hasztalan munkában, abba hagytam, hadd álljon, 's bosszantsa a' bálortalanokat 's rettentse az imitatorok marha-nyáját. — Ne mentegesse magát édes Uram Öcsém, hogy kelletlenül bátrabban mondta ki a' más és maga vélekedését. Szerettem én az illy barátságos kinyilatkoztatást, mert hallom az ellenkező okokat 's tanúlok belőle vagy argumentumokat kapok, mellyel hypothesismet védelmezhetem.

Fábchich eránt nem hibás az Uram Öcsém ítélete. Én is azt hiszem. Kaczag az ember mikor olvassa, 's Kézyként fél bolondnak nézi. Én az Epigrammámat ő reá *barátságból* írtam és azért, hogy azokat, a' kik csak nevetik és érdemét látni nem tudják 's nem akarják, figyelmesekké tegyem.

Wesselényire, kérem Uram Öcsémét, írjon, és minél szebbet. Berzsenyi excellenst írt, igen szépet Nagy Ferencz is, a' Bion és Moszchusz hasonlatosságára. Jól teszi Uram Öcsém, hogy csak a' Ráday nemében rínol. Én is csak úgy rínálok. Nehéz, de megérdemli a' munkát.

Azt tudakozza Uram Öcsém, hogy mi az ítéletem Berzsenyi felől. — Én ötet csak verseiből, leveleiből 's a' mi Szemerénk' tudósításából ismerem. Versei igen igen szerencsés poetát, levelei igen igen nemes lelkű, nagy talentomú 's tüzzű embert, hazafit 's barátot mutatnak. Mit kell itélnem a' Szemere' leveléből, azt ti nálam nélkül is tudjátok, kedves barátim. Régen gyanítottam 's most látom mind a' Szemere' leveléből mind a' hozzám írt tulajdon leveléből, hogy ő egy kis Sonderling, egy kis Rousseau, 's az Genietől nekem nem váratlan dolog. Nem kedves érzést tett benne, hogy némelly darabját *kirekeszteni valónak* mondtam 's némelly sorait, szavait gáncsoltam. Az sem vala váratlan. Én sem nézem mindég felhevülés nélkül, ha gáncs száll holmi munkámra.

Édes Szemerém! Köszönöm Uram Öcsémnek, hogy a' mi Horvátunknak születése napját velem tudatá. Méltóztassék Uram Öcsém a' Vitkovicsét, Köleseyét és Fáy Andrásét is tudatni velem, hozzá tévén, kiki hol született. — Czínke a' *négy Ifjú instantziájára* képzelem mint szeppent-el. Bár csak más Cathedrara tételné által

magát! 's bár csak az Universitas' fejei másszor másként választának-meg a' Concurrálót! Azt gyanítja az ember, hogy erre a' Cathedrara akarva tesznek Vályikat, Czinkéket.

Hogy Fáy abba hagyta a' versezést, nagyon sajnálom. Van neki poétai genieje, 's csak a' technicában 's a' nyelvben kívánnék neki több gyakorlást. Ha Aestheticát nem tanulgat, mint Uram Öcsém, a' hogy ebben magát előli, a' Berzsenyi igen igen igaz megjegyzése szerint, olvasson igen sokat olly poétát, ki az ő geniusához leginkább hajlik, 's kapjon tőle lángot. Uram Öcsém azért ír nehezen verset, mert sok Aestheticat olvasott. De ez nem rossz. Lessing ennek a' Studiumnak tulajdonítja, hogy a' Dramaturgiában 's Drámák írásában olly sokra ment. A' Ráday nemében rimálni nehéz. De mennyivel szebb mint a' Zrinyiében! Én is nehezen írtam a' Szonettet és Czakót. Aber es ist der Mühe werth sich dieses Beschwerniss zu unterwerfen.

Köszönöm a' Görög és Pannoniai Imperator felől közlött hírt. Ez sokat portendál. — Ágyban írom e' levelet, pedig 11 óra ebéd előtt. Dél után Ujhelybe megyek, holnap után restaurálunk. Adieu. Öllelek benneteket mindnyájatokat kedves barátim. Ne késsetek olly leveleket írni, melyekből *tanúlhassak*, mint *szoktam*.

Széphalom, 12. May. 1810.

Klopstocknak nevezetes napján.

Lássátok Odájit.

Én nem ismerek más Clavis in Homerum, mint azt, a' melyet 1808ban Bécsben 16 frton vettem egy Antiquariusnál. Ezt ismertem csak ifjabb koromban is, 's ez vala vezetőm akkor. Ha elakadok, ez segít rajtam. Megvallom, szeretnék jobbat bírni, és mellé a' Heyne Homerját; de most szertelenül drága a' könyv, 's sok van venni való, 's én kimondhatatlanul sokat költök, noha nem vesztegetek. — Az enyém titulusa ez:

Nova Clavis Homerica et Opera Ioannis Schaufelbergeri-Turici 1761. Tom 1 -8 in 8°.

Fáy Andrást kérje Uram Öcsém, hogy fordítsa-le a' Schultz Aphorizmusait, melyekről a' La Rossfukó' czikkelye alatt szöللék a' Hazai Tudósításokban. Nem szükség minden articulását lefordítani, mert az lehetetlen volna. Szeretném ha e' munkára valamelly jó fej vállalkoznék. Uram Öcsém! Van e' illy antideminutivuma az az

nagyító szava több vagy sok a' Magyarak; szemők, az az *ki nagyszemű?* Én nem tudok többet. Ha tud Uram Öcsém, tudassa velem. —

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1746.

Kis Imre — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

A' múlt Decembernek Elején Debretzenből kimenvénn, Februarius közepéig Bétsben mulattam, 's az alatt érkeznénn a' Tttes Ur betses Levele ide, ezt a' Mlgs Generalisné, hogy hamarább kaphassam, utánnan küldötte. De a' mely oly sokaig tekergett, hogy tsak most kaphattam azt vissza, és az ifjú Wesselényinek és a' nagy Mennyegzőre irt Verseket elébb vettem a' Tttes Ur ajándékából, mint a' Levélben való Igéretett láttani, melyeket itt alázatosan köszönök.

Pósa urat, míg Bétsben voltam a' Hertzeg Eszterházy Házba, be szerzette Professor Márton Józef Ur Magyar Nyelv Tanítónak, — a' miről, gondolom, eddig ő tudósította is a' a' Tttes Urat . . . Most innen Erős Gábor megyen fel tőlünk Bétsbe Márton Urhoz, hogy az *Ajó* (Görög Ur) Mappájinak Mutató Táblát tsináljon, és ez alatt Typographiai Tudománjának gyakorlására valami jó Módot kereshessen.

Ezt a' Grammatikai Heterodoxiáját Márton Józef Barátomnak küldöm a' Tttes Úrnak ha még nem látta volna, olyan kéréssel, hogy valamikor vissza küldeni ne terheltelessék.

A ki érdemlett Tisztelettel vagyok

Debretzenben Majus 13dikán 1810. Eszt.

Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Kiss Imre.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1747.

Csehy József — Kazinczynak.

Cronsdorf 14. Május 1810.

Édes barátom!

Sok olvastomban majd időt nem vehetek arra, hogy tudósítsalak. Marimonteled úgy magához von, hogy alig fejtekezhetem el tőle. Ennél ékebben és correctebben még nem irt magyar toll. Ezt fogadom mátol fogva grammaticalis példámnak; mert ez maga méltó, hogy tekintetével a' Grammaticusok' különböző értelmeik közt határozást tegyen.

Nagyon köszönöm elküldését, úgy a többit is, melyeket egyetemben Fő hadnagy Mocsáry Jancsi kezemhez adott. Sylvesteredet még költetlen futva által olvastam, s álmélkodtam, mi élesen látsz a nyelv' szövevényébe, melyet sokan még azokból is, a kik bontogatni kezdték, jobban jobban össze-kúszáltak. Meg kell vallanom, hogy ez ideig én is a Debreczeni Grammaticát tartottam Dictatorunknak. Révaiét még eddig nem olvastam, most érkezésem se volna annak tanulására. — Be szépen ripostérozol a' Debreczenieknek, jól alkalmaztatott parádé után, ama hatalmas «quis ferat in egestate fastidium»-incl. Szüktem örömben ennek olvasására.

Az emlék* projectumára való bevezetésed tele van a legfelségesebb politica' lelkével. Az emlék' formáját nem ismérem ugyan, de e' részben habozás nélkül deferálok igaz izlésednek, elég hogy doricusnak tudom lenni. A feljúl-írásokban a deákok lapidárisabbak; a magyarok a factumot jobban előadják. — Kivánnám, hogy emezeknek nyelvezetje még egy ügyűbb volna, eltávoztatván minden epithetumokat, és Oratori mesterséget, kivált a Barkóczyében. — *Ágyú árka* nem jól teszi ki a batteriat, mellynek nem az árok az essentiája, hanem az épaulement. Különben is e' szónak két értelme van; teszi 1ször a tudva lévő föld mívet, 2szor több pattantyúk' öszvefogását, s itt az utolsó értelemben kell venni, mert úgy vélem, hogy Győrnél a Batteriák szabad positióbúl játszottak, jobb volna tehát vagy megtartani a franczia szót, vagy így tenni *ágyúúra rohanván*, avagy az ellenség' egyik *ágyú tanyájára*, így nevezi azt Decsi, és az Insurrectiós Réglément.

* Zemplényi. Kazinczy F. jegyzete.

A' mit Dezsőfyhez intézel, még jobban gyönyörködtetne, ha a rejtett allusiót tudnám.

Általában ezeket a kézírásokat szándékoz e nekem meg hagyni? mert ha vissza kívánod, lemásolnám magamnak.

Virág' századjaiban is már messze elő halladtam. Mennyi bátorsággal ír ezekben Virág, pap léttire. Meglátszik sok helyen, mennyi maga erőltetésibe kerül mérzsékleni [!] tollát. A historiai való-ságot nem feszegetem; de az érezhető szél-tiben, hogy hazafi lélek dictálja sorait. Kár, hogy még eddig minden munkáiban a rezek igen alávalók, így van a jelenvalóval is, a sujet jól választott, de executiója undok. Egy gazdag Maecenás helyre ütheti majd egykor ezt a fogatkozást, úgy a' barátságos Critica a históriai vétkeket; ámbár Virág érdeme nagy, igen nagy lesz mindég magában is.

Nálunk beállott a tavaszi munka, dolgozunk a katona formál-lásán. Török háborúnak híre meg meg újul, meg elenyészik. A katona mindég kap azon, a mi háború; béke-ségben sok untató kelletlen foglalatossága van. — Tartományunknak borealis mineműsége most tűnt leginkább szemembe, mikor M. Országról meg érkeztem. Itt a vegetatio jó egy hó-nappal el késődött az ott valóhoz képest, az ege hideg, nem csuda, ha a föld' népe esztendőt által fűjt, vagy a mi egyet érő, főzésihez a kemenczében rak tüzet. Szomszéd hegyein-ket még hó fedi nagy darabon.

Két esztendejinél több, mióta küldenem kellene azt a medail-lont, melyet számodra által vettem B. Riedltől. Lengyel Országbó-soha alkalmatosságom nem adódott. A háború kiütésével hátra ment ez a medaillon egy coffremben, melyet a napokban várok vissza kezemhez Reservánk beérkeztével. Ha kezeim közt lesz, azonnal kül-döm deligenceon. Magáról a tisztes barátunkról azolta, hogy Brünből elszakadtam, semmit nem tudok. A véle töltött órákra sok érzékeny-séggel emlékezem.

16d. Május.

Éppen most jó kezemhez 2dik Májusi leveled a Császári Epi-thalamiummal. A' diplomaticus ünnepekhez való indifferentiában ez az eset méltán tehetett kifogást. A te öröm kiáltásod annál hívebb tolnáccsa a közönséges érzeménynek, mert kiki önként elhiszi, hogy nem más, hanem tulajdon kedved telése hoz oestrumba téged s velünk együtt számtalanokat. Nem kétlem, hogy verseid eljutottak heroszidnak szeméik elejbe. Ez azoknak gondja volt, a kik sokkal

kevesebbet éreznek, mint mi, de el akarnák hitetni, hogy sokat éreznek. Az érzeményt figyelemmel pótolják.

Gondjaidat közlöttem [!] a lefolyt háború alatt; mert ha nagy kár fenyegetett egy részről, de a Muszka Machiavellismus előttem nem kevesbé rettentő volt. Tudom, hogy a Cabinet is figyelmessé lett erre.

Hogy Virág elmellőzte ítéletit adni verseid felől, talán az *elisió* egyedül az oka, melyet ő nem követ. Én ebben nem vagyok competens bíró. — Mivel Virágnak adresszit tudod, közölnéd vélem, hogy írhatnék annyi évek után megint s mondhatnám meg neki, hogy folyvást szeretem és böcsülöm. —

Valami *Czínke* holmijét emlegeted. A' munkáról semmit se tudok, de írójára vetek, hogy az a fiatal bigot pap légyen az, a ki egy esztendőben tanuló társom volt, osztán a Váczi Szeminariumban bátyámmal együtt neveltetett a papságra. Össze találkoztam vele 1805-ben Laybachban, mint Stipsicz Husz. Regt. tábori papjával. Most miféle Professorságot visel, a te fáradságod legyen nekem elbeszélni, félek hogy Vályi, és Révay helyekre találtak tenni, mert munkálódott a magyar nyelv körül, a mennyire tőle telt, s e tekintetből Jakkó főhadnagy, katona és Calvinista léttire is szívelte a dogmaticus embert.

Örülnék, ha meg ösmertetnél Szemerének dicsért epistolájával. Dayka neked új czimeket hozand a Nemzeti köszönetre.

Mosolyogtam azon, hogy én előbb láthattam és birhattam Rochefoucauldodat, mint magad. Ez a herculesi munka el fog terjedni a külföldön is. A könyváros bizonyossá teve nagy kelete felől.

Megfejtéssel tartozol nekem s talán a' publicum egy részének is, hogy mit jelentsen a könyörgő leányzó a czim roványon? Ugy Varjastól vett Attila-verseit is egészen szeretném, melyeket bizonyosan a Censor esorbitott meg.

Utamról nem is tudósítottalak. Vettem ezt hazúról Nagy Szombatnak, osztán Nádas, Szobotist, Verbőcz, Velka, Magyar Hradis, Napajedl, Beran, Sternberg, Freudenthal, Cronsdorf tesz 32 mf., tartott magam lovain 51 $\frac{1}{2}$ nap. Meglátogattam csak hamar kétszer a Troppauiakat is. Az itt való népnek most legnagyobb bíja a 10% adó minden értéktől a Bankó Czédula eltörlésére, a dohánynak, sónak meg drágulása, a kósó mázsája 15 ft., úgy a kávé megtiltása, noha ebben meg vigasztalhatja őket a Burkus szomszédság, a' honnan Contrebande képpen hozhatnak be eleget, külömben engedelmet kell nyerni behozására a' Guberniumnál, és 60% vátot fizetni.

A' Spréai szép Amazon' katonáiból írmagúl is alig lehet látni, talán iskatulyában tartja mind őket. Most megint Königsbergbe vette magát a k. udvar, s Berlinben francia Commissió vagyon az elmaradott contributiókra nézve.

A mi magyar Regimentjeinkről azt a rossz hírt beszéllek Lengyel Országból, hogy onnan nagyon szökdösnek által a Lengyelhez. Ennek oka, hogy a Lengyelek kapnak rajtok, külömben is a Magyar mindég nagy Avanturiér volt.

Élj barátom, és szeress

Cs. M. J.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1748.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 17. May 1810.

Theurester Freund!

Ich bin in äusserster Beängstigung wegen dem Pack, den meine Leute an Sie durch den Eisenhändler aus Metzensaifen abgeschickt haben. Nun sehe ich, dass ich besser gethan hätte, ihn solange aufzuhalten, als von Kázmér eine Gelegenheit nach Kaschau abgegangen wäre.

Doch es ist ja hier bekannt, wer aus Metzensaifen hier war, und sollten Sie den Pack bis [zu] dem künftigen Markt, der aber erst im Jun. gehalten werden wird, nicht erhalten, so will ich es aufreiben lassen. Sehr, sehr leid ist es mir, dass Sie wegen Ihrer unschätzbaren Güte so belohnt werden.

Die Recension der Magyar Régiségek in der Hall. A. L. Z. 1809 hat mir eine unerwartete Freude gegeben. Ich habe aus ihr viel gelernt. Und 11 Wörter, die der Recensent von *mir* sagt, haben mich sehr angenehm geschmeichelt. Ich will diese 11 neben einander stehenden Wörter nicht wiederholen, aber Sie errathen sie leicht. Diess ist mir lieber als aller Weihrauch. Wenigstens freue ich mich, dass diess früher als einst in meiner Biographie gesagt worden ist.

Den Brief nach Kázmér habe ich in einer Stunde nach Empfang abgeschickt.

Ich wünsche Sie nicht nach Kaesmark, wiewohl auch das besser wäre als in Schmölnicz zu bleiben. Hören Sie was mir Kis den 30. Apr. schreibt.

Rumit mi választottuk. . . .

[Stb., mint az 1728. számú levélben.]

Diess mein Freund, Ihnen zur Kenntniss und Linderung Ihres gerechten Unwillens. Der Teufel hätte Ihnen das Leben zur Hölle gemacht.

Den 14. May war zu Ujhely Restauration. Den 15. dankte der Obergespann mit wenigen und schmucklosen Worten der Insurrection, und liess den Péter Budaházy vorkommen, und hing ihm die silberne Münze an den Dolmány, welche er dadurch sich erwarb, weil er 14. Junii 1809 bey Raab den Rittmeister Baron Anton Barkóczy, nachdem ihm eine Kugel den rechten Fuss wegriss, mit Gefahr des Lebens aus dem Schlachtplatz rettete. Dann ward die Relation vorgelesen, die Graf Joseph Desöffy und ich noch im Octob. wegen dem Monument, das denen, die bey Raab fielen, errichtet werden soll, einreichten. Ich lasse sie drucken, wenn das Comitatus es nicht thut. Beschlossen ist es, aber so etwas wird selten effectuirt. Die Fragen waren: 1) wo soll das Monument stehn. 2) nach welcher Zeichnung. 3) Inschriften lateinisch und ungarisch zur Wahl. Man wählte das lateinische, *weil es lateinisch war!* -- Wir schlugen vor: Die Chaussée, die von Ujhely nach Patak führt, nahe zu dem steinernen Crucifix. Der Auctor der Hungaria in Parabolis sagte: hordják-el onnan a' Crucifixust! und er sagte das ohne alle Bewegung, gerade als hätte er nichts anders als das natürlichste in der Welt gesagt.

Nicht katholische Geistliche, sondern der Ober-Notär, dem eben Hofrath Szirmay den Weg zum weitem Steigen jetzt versperre, ergriff das Wort, und warf es ihm sarcastisch und lachend vor; aber es ward nur belacht. Szirmay sagte im ruhigen Ton: warum nicht? das Kreutz steht dort auf dem erhöhtesten Platz; das Kreutz kann ja einen schicklichen Ort in eben der Gegend finden. -- Vor 7 Jahren würde man das Wort nicht so ruhig hingehen lassen.

Der Obergespann las die Verse des Kézy, war entzückt, und äusserte den Wunsch, ihn zu sprechen. Ich liess ihn kommen, und stellte ihn dem Obergespann den 15. May vor. Der Obergespann versprach die Verse bey Degen auf Velin drucken zu lassen, und so 100 exemplare unserm Hof, 100 dem französischen Gesandten zu

überreichen, und da Kézy nach Paris gehen wird, ihn bey unseren Gesandten besonders zu empfehlen. Kézy ward in Ujhely bestaunt, und sehr gütig empfangen. Noch ein paar solche Erscheinungen, und Zemplin wird von Gelehrten eine andere Idee fassen.

General Vay, den ich seit mehr als 2 Jahren nicht sah, war da, und wir konnten uns kaum trennen. Das ist mein Mann. In Gesellschaften, bey der Tafel des Obergespanns, war er mein Nachbar, oder vielmehr ich der seinige. Er versprach mir die Abschrift der hinterlassenen lateinischen Gedichte von Somsich. Der Obergespann besitzt sie. Habe ich sie, so sollen sie gedruckt werden; doch ich schweige, bis ich sie erhalte. — Die Restauration war græcisch, und Lónyay, der sich das Ansehen gab, hier omnipotent zu seyn, wurde culbutirt. Als er sah, dass er nichts vermag, weil der Obergespann seinen Clienten Anton Szirmay von Tolesva nicht candidirt hat, stieg er auf den Tisch hinauf und wollte haranguiren. Man sagt er habé angefangen (ich war in dem kleinen Saal, weil ich mich nicht todt drücken lassen wollte): Ámbár Méltóságos Szirmay Antal úr candidálva nincs etc. etc. Der Obergespann befahl, dass er herabsteige. Er wollte nicht. Jubeo, mando, praecipio quod Supr. Comes, nomine regio, das Volk schrie Szirmay, und der Obergespann strich die zwey Namen Szirmay Tamás und Szirmay Antal aus der Reihe Candidatorum pro off. Vice-Comitis Substituti heraus. So ward kein Szirmay gewählt.

Leben Sie wohl Theurester Freund! Ich bin recht müde zu schreiben. Meinen herzlichsten Gruss an Ihre Frau Gemahlin, und meinen Kuss meiner Tochter.

General Vay sagte mir, Báróczy habe ihm seinen Wagen sammt 2 Pferdegeschirren testamentaliter gelassen. Der Schule zu Enyed hinterliess er 25000 f. und seine Manuscripte.

Mein Schwager Joseph Török liess seinen, den 10ten May gebornen Sohn Napoleon, Stephan, Johann taufen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1749.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Széphalom, máj. 17. 1810.

Tisztelendő Úr, kedves barátom!

Az év poeticus neve az esztendőnek, mint a' Lenz a' Frühling helyett, 's a' trepas a' mort helyett a' francziánál. Ezt az év nevet a' Debreczeni Grammatika nem szereti: de a' magyar poeták sanctionálták. — Elfolya két ezer év, mert a hexameter nem szenvedte-meg a' *hármát* — *négy* pedig még el nem folyt.

Most van 1810.

Páris ellopta Helenát Christ. születése előtt 1198.

3008.

a' Junó Minerva 's Vénus czivakodások pedig, Páris előtt, sokkal előbb történt.

Ennek a' kis versnek sok baja volt némellyeknél. Prof. Kézy Úrnak asztalán megpillantván egy Pataki gregarius deák nem csak azt nem tudta megérteni, mi a' Mennykövező hitvese 's húga, — Homloka szültje, — Spréai szép Amazon — Gotthárd, Ilybla, bal tüzek, de még azt sem hogy mi az az *Idai bíró*. Nevettem tudatlanságán a' jámbornak, 's kértem Kézy Urat, hogy ha vele lesz ismét, mondja neki, hogy ez alatt a' *Nagy-Ida helység' bíráját* értettem. Ilyen embereket nevelnek iskoláink! Némelly ember Brodwissenschaftot tanul, 's haszontalannak tartja azt a' stúdiumot, melly az emberből fenntebb-nemű valóságot csinál. Görög Ország és valamivel kevésbbé Róma is *artem musicam* az az Műzsait tanítgata a' gyermekeknek. Mi ezek helyett olyanokat, a' mellyeknek sem ezen a' világon nincs, sem a' másikon nem lesz semmi hasznok.

Olly férjjíval lévén ezekről beszédben, a' ki a' Poezis szeretetét családi hereditás gyanánt bírja, hadd jelentsem még, hogy némellyek nem szenvedhetik, hogy azt mertem a' versemben, hogy elidéljam a' két egygyüvé ütköző vocálisokat, akár egy szóban álljanak, akár kettőnek szélein. Ez még szokatlan dolog Metricus Poetáinknál. Én azzal hogy szokatlan valami, elijesztetni magamat nem hagyom, 's fenntebb okokat szoktam az írásban, akár próza legyen az, akár Poezis, keresni. Egy sciolus ember, egykori tanuló tár-

sam, szépnek lelte az egész verset, szépnek, jónak a' gondolatokat, találmányt, elrendelést, festékeket benne: de az elisio, a' Synésis neki szenvedhetetlen volt, 's azért az Ujhelyi (14. May tartott) Restauratiókor nevetkezett rajtam olyyaknak jelenlétében, a' kik itélni **inkább** tudtak, mint *Nyíri Ferencz* tudna, Semlyénben. Hát beszéllé így a' Magyar: e' gyönyörű orczákra -- seregejre, díszejt, lábaj alatt? kérdé. — Hát a' deák így olvasta e' e' két sort, kérdém:

Conticuer omnes intentigu ora tenebant, — és

Et quant est hominum venustiorum.

Egy gonosz Predikátorunk egyszer, Torna Vármegyében, valami rossz Predikáziót monda. Egy öreg Ragályi Úr ott ménc-el, midőn beharangoztak. Kiszállt szekeréből, 's végig hallgatta a' Papot. Panaszt tett a' Superintendentián, 's a' Papot kitették. Ekkor ez felkiálta: No az is bolond volt, a' ki út mellett építé azt a' Templomot, hogy minden bolond belé üthesse az orrát. Ezt lehetne mondani némelly Criticusnak is. Azonban ez csak pajkosságom 's kevélységem' explosiója. Hadd botránkozzék a' rossz fül az elisiókban 's Synézisekben. Prof. Sípos egy különös levelet írt nekem köszönetül azért, hogy a' Publicummal Metricus poetáinknak azon hibájakat, hogy hiátust ejteni nem szégyenlenek, 's nem mertek elidálni, felfedeztem. A' Szemere Albert által kárhoztatott

D' angyla' távoztán etc. etc.

rosszabb pentameter e mint ez:

S' in tantes nobis etc. etc.

Róma mindég elidált, hiátust soha nem hagyott. Görög Ország néha hagyott: de a' görög digammával élt a' hiátus kipótlására, mint Semlyén táján a' tudatlan a' leendet lejendnek mondja. Mi Magyarok a' gyönyörű orczát nem mondjuk gyönyörű joreczának: de a' gazda asszonyt 's Vice Ispánt gazdasszonynak 's Viczispánnak mondjuk.

Nagyon sajnálom, hogy az Úrnak mingyárt által nem adták a' Kis Istvánnak szőlő levelet. Ha azt Debreczenből elküldhetné az Úr, igen kedves dolgot tenne előttem.

Prof. Sípos, a' ki nekem tudománya, poézise, szép magyar 's deák prózája miatt, igen kedves barátom, Erdélybe hívatottatott vissza

Predikátornak, Tordosra Szászváros tájára. Fizetése 8–10 ezerig megyen esztendőnként. Nem merte tartóztatni Superintendentiánk, 's helyébe Fejér-Gyarmati születésű Kézy Mózes Repetentium Professort nevezte ki Math. és Phys. Professornak, 's elébb 3. esztendeig sumptibus publicis útaztatja. Ennek a' 28. eszt. ifjúnak Napoleon lakadalmára írt versét bémutattam a' Fő Ispánnak, 's 15-a May pedig magát Kézyt. Kézy ha herezeg volt volna, sem fogadtatott volna szívesebb tisztelettel, 's a' Fő Ispán azt ígérte, hogy verseit pompásan fogja nyomtattatni újra Bécsben, mert a' Pataki nyomtatás felette mocskos munka, 's bonyultja mind a' Bécsi Udvarnak, mind a' Bécsi Franciaia követnek. Csudálásra, irigységre indította Kézy eránt a' Fő Ispán azokat, a' kik körülte össze gyűltek. Németh Pál is csudálná Kézyt, ha élne, mint Kézy csudálja Németh Pálnak verseit. Én ezeket az Úrnak megküldöm mihelytt lehet.

Ágyban írom leveletem, nem mintha beteg volnék, hanem mivel heverészni van kedvem, 's felvirradta olta mindég írok, 's reszeltem a' felöltözködés miatt abba hagyni a' munkát. Tisztelje az Ur érdemes Ura Atyját nevemben 's ajánljon barátságos emlékezetébe. Maradok igaz tisztelettel

alázatos szolgálója

K. F.

A most már meg nem levő borítékról, talán Lugossy a következőkép jegyezte föl a címzést a levél utolsó lapjának alsó szélére:

à Monsieur Monsieur Etienne de Fazekas, Pasteur de l'Eglise Reformée. Debrecin, à *Ér-Semlyén*.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

1750.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Szemere Pál alázatos tiszteletét!

Kis István Ur emlité, hogy Édes Uram Bátyám tőle Uj Holmit kéré. Vitkovicsunk valamelly Pataki alkalmatosság által felküldötte a' Czinkét illetőket, én pedig most Czinke Úrnak ezen igazítását küldöm. A' Recensens korbácsa használt. Legalább a' lop és povedált szavak kitörültettek. Sőt annyira le van verve Czinke Úr, hogy Holmiját tovább folytatni sem meri. Ez nem kár Literaturánkra

nézve. De sajnálhatni azt, hogy periodicus írásaink nincsenek. Prof. Fejér a' múlt télen akara egyet kezdeni a' Triassal együtt; de mind ekkoráig nem gyűlt elég pénz. Pedig Verlegert lelni nem lehet.

Ragályi Tamásnak nem régen vettem levelét. Tudósít, hogy Segítőjét folytatni akarja.

Dayka Versei még mind ez ideig is a' Librorum Censornál vannak. Azonban Kis siettetni fogja kinyomatását. — A' Kézy Verseinek kiadatását Eggenberger nem vállalá magára. Azok nem épen javallva fogadtattak Pesten. Ezekben is az nem tetszett sokaknak, a' mi a' Nagyság' és Szépség' Diadalalmában. De erről már írt Köleseynek.

Méltóztassék tudósítani Édes Uram Bátyám, ha kezénél vannak e már Horvátnak két levelei 's a' Vitkovics által küldettek.

Pest, 1810. Május 17.

[Eredetije a Szemecetár II. kötetében.]

1751.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Ime, édes barátom! Horatiusból egy szép darab,¹ a' melyet már tegnap elküldöttem egy nemes szívűnek — meszszebbre felfelé. — Mással ne közöld, hanem ha háznál. Így akarnám meghálálni gyönyörű Himenidet. Melly kedves sorok ebben a' «Szép Amazon!». De az egész munka ezerszer több örömet hoza, mint valamennyit olvas-tam. — Múlt Vasárnap is jöve hozzám: Lusur in Caes. Reg. Princ. M. Ludovici Nuptias per I. T. Joseph Tiller abb. A. B. V. de Bizere Budán. Abbas írta, és a' ki hozta, azt mondá, hogy Parisba küldik. Istencin! mint poetizálnak a' mi embereink! poetikusokkal megrutí-tatott munka! Fábehíhra írt scázonod igen tetszik. De mikor halt el ez a' derék hazafi? Én Pindarusát örömezt olvasgatom, noha Győri gustusú. Örvendék azon is, a' mit Horatius Epistoláiról írtál. Te tudod, melly méltó dolog legyen Horatius poétai beszédét tanulni, érteni. Ő senkit agyon nem ver, még a' kritikusokkal is melly szé-pen bánik! Nagyon köszönöm az utóbbi historicum documentumot a' 18dik századra. Kérlek, ha mi effélet tudsz, küld meg. Azt is, a' mit Horvátnak írtál volt, mert nem látom őtet. Én most nagy magános-ságban vagyok, és írogatok. Újságokat is ritkán látok. Hallom azon-

¹ Nincs a levél mellett.

ban, hogy valamire készülnek, hogy Csehországból ki mozdultak seregeink, 's a' t.

Egész-e imez inscriptio: NEKED SZELID és 's a' t. Bús özvegye és Fia? Nem jó volna-e az özvegynek és fiúnak nevét ki tenni? — Most jut eszembe a' mit e' fiúnak írtál, és, ha akarnának tanulni, a' haza Atlásinak! Eheu! Mi dolog az, barátom, hogy senki a' királyt nem látszik úgy segíteni, a' mint kellene, annyi milliom között! Eddig, — a' pluribus saeculis csak a' plebs vala misera, a' mint abból az áldott Corpus Jurisból is láthatni. — Nem közelget-e vad század, mert oh melly sokan faunusodnak! A' vers égetésről is emlékezted. Ha a' magadéival úgy bántál, kedves barátom! az enyimeket se kiméld meg. Azok a' hexameterek, mellyeket néhány esztendőök előtt küldtem volt, nem érdemlenek, úgy látom most, egyebet tűznél vagy víznél. De a' Jam satis terris fordítás sem tetszik. Azért szagasd 's tépd össze egyéb írásimat is. Én így cselekszem a' másokéval. Inkább kevés jó, mint sem sok rossz hirdesse valaha éltünket. Ódáimból is némelyleket elhagyok, mert néha néha előveszem 's újra készíttetem. — A' Századokban inkább szeretek dolgozni. Melly nagy teátrum ez! Melly nagy bűne a' nemzetnek, hogy előbb nem kezdte a' maga nyelvén tanulni, ismerni magát, történeteit! Nem tanítottak bennünket, boldogtalan idők! — Te 's Nagyságos Sophiéd, mert érdemesek vagytok az áldomásra, legyetek boldogok! Budán 1810. Maj 18dikán. V. B. mk.

Igaz! Mikor indulsz Bécsbe?

N. B. hozzám se sárga se fehér nadrágban ne jöjj.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1752.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Maj. 18d. 1818.

Igen kedves barátom!

Köszönöm az Úrnak forró köszönettel, hogy egészségem eránt olly barátságos gondban volt. Jobb az sokkal mint két holnapokig volt, de nem olyan, mint annak előtte. Hosszasabb gondot fog kívánni; 's én, a' ki idvezülni felette nem szeretnék, azon leszek, hogy olly későn idvezülhessek, mint csak lehet.

A' Wesselényire írt darab töredéke annyira megrázott, hogy

lehetetlen felőle nagy megindulás nélkül szóllanom. A' *Hatalmas* sirján ez lesz a' *legillőbb* koszorú. Én az Urat csudálom. Ebben lessz az Ur legnagyobb, ha Ossziáni darabokat épen úgy nem lehet 's kell is írni *egyedül*, mint a' Herder szavai szerint *egyedül* Epigrammákat. Még eddig nem találtam semmit a' mit változtatni kellene, a' mit nem csudálni lehetne grammatikai aprólékoknál:

Omolva csattogsz Hypallage. De hiszen a' Hypallage szépség a' Római 's Görög classicusokban. Csattogva omlasz nem volna oly szép a' hangzás miatt, 's így hadd álljon. Így mertem én a' Napoleon lakodalmára irt versemben: Példátlan *fényed* (fényt szerző tetteid) drága jutalmat adom — és még senki nem vette észre a' nem tudósok közzül; a' tudósok pedig értik, mért mondtam *így*.

ZugáSokat, non zugáSSokat, quia S non recipit duplicationem in nominibus. Ipsum mássa (e' helyett mása) perperam dicitur. téssesz, non tésszel, quia radix tesz vel teszen et non tesz *ik* est; nézsz non nézel, quia *néz* non *néz ik*, — At tetszel quia tetsz *ik*. Ez szörnyű hiba volna gondos és csinos íróban.

Hová viszed az én szomorkodva bolygó lelkemet omolva csattogó folyó!

Emelődjék, non emelődj, quia radix emelőd*ik*.

Fák nőttek-fel már — non nőttek *már* fel.

Micsoda szomorű szó jó — három vont 's egynemű vocális.

Ebből áll crisisem, mert a' képben, festésben nem lelek hibát, sőt igen nagy szépséget lelek. Segitse az Urat Muzsája, hogy a' hátra lévő rész is oly szép légyen. Rendes az hogy néha semmit nem tudok, néha forrok. — Óh érdemes barátom! hát mellyikünk mondhat maga felől egyebet? Ezért mondták magokról a' Poéták, hogy nekik Aegeria jelen meg.

Sorban megyek az Úr levelén, hogy el ne hagyjak valamit. — Az én Napoleonom sokaknak nagyon tetszett, sokaknak nagyon nem tetszett. Szemere és Kölcsey minden rosszat írnak felőle, «ki látta azt, hogy a' Mythologiai Istenségek hozattassanak elő egy Epigrammában mint handelnde Wesen? Ez nem egyéb mint Deus ex machina!» Ezt cselekszi a' sok Aestheticázás! veszítse-el az Isten a' sok aestheticáját. Épen tegnap írek Szemerének, mert azt írja, hogy még a' Kézy kimondhatatlanul szép verse sem tetszett *ezért*. Azt kértem tőle, hogy ha egy királyi Házasuló azt adná themául egy festőnek, hogy csináljon historisches Portraitot ezen actusból:

A' vőlegény egy nem szép, de nagy lelki tehetségű 's egy igen szép 's nem igen nagy lelki tehetségű lyányka közt választ mátkát --

jól tenné e a' festő, ha e' kettőt Pallásznak és Venusznak, a' legényt Parissnak festené, 's minthogy Juno is ott volt Idán, de itt semmi dolga nem volna, Junót páváin repülni hagyná a' tableau tetején -- ?

A' Junó, Venus, Minerva pere ezerszer énekeltetett. De hát azért nem csinál e a' Genie újat belőle? 's ha *szép új*, nem szép a' mind?

Második gáncs Pesten: hogy én az én Istenasszonyaimat azon egy versben különböző nevekkal nevezem; majd Pallász, majd Minerva, majd Tritónia, majd Homloka' szültje? majd Venusz, majd Cypris, majd Cytherea. -- Pudeat! ezt kiáltom a' Criticusnak.

Egy Sciolus nagyon megtámada szóval, nem levélben, és az Ujhelyi Restauratio alatt sok nép közt (pedig én Ujhelyben egy exemplárt sem adtam, sem mutattam senkinek), hogy nem jó magyarban elidálni. -- Hát görögben? hát deákban? -- Ott szokás volt. -- Tegyük hát itt is szokássá, mert a' hiátus még prózában is rút. -- De a' magyar nem mond D'angyalát, hanem De angyalát, nem gyönyör' orcát, hanem gyönyörűt. Nem diszejt. -- Hát a' deák monda e Conticuer omnes intentiqu ora tenebant? a' magyar nem mond e gazdasszonyt, Viczispánt gazda asszony és Vice Ispán helyett? -- Elmeresztette a' szemét, hallgatott, . . . Igazság! kiálta, 's megszorítá a' kezemet; de -- még sem *szokás*. (!!!)

Folytatom az Úr levelének §ait. -- Kis Lőcsére küldé Horácziusa Epistoláját, hogy onnan vehessem. Mint szomjúzom látni. -- Lakos a' keresztet elkapá. Ezt újságból is 's Kisnek tegnapi leveléből is tudom. Lakos alig ha nem hecticus, betegen lelte Kis Bécsben.

Göthe tehát még sem ért Andrásfalvára. Ide sem ért az ára. Isten, tudja micsoda becsületes emberekre bíztuk magunkat. Én letettem az árát Rumi Kalmárnak Kassán. Ismét sürgetni fogom Halmágyi Lászlót, mert tudakló levelemre nem felelt.

Wesselényinétől ne várjon az Úr parancsolatot az ének felől; reám van bízva minden. A' Játékszín szeretetét lehet, igen jól lehet egyeztetni a' hajdani korról. Fingalnak volt Silrikje, Vinvelája. Hőst nem a' historiából, hanem a' phantáziából kell választani. Egy szeretlen lelkű, de jó embert és nemes lelkűt.

14. Máj. Restauratiónk vala Ujhelyben. Lányai mindenhatónak

hitte magát 's annak hitték a' Zemplényiek is; 's minden hozzá folyamodott. Ő azt hitte, hogy ő a' Fő Ispán és nem Eszterházy József. Ez azt cselekvé, hogy Lónyai nagyot bukott. Ő Szirmay Antalt a' Tolesvait akarta Vice Ispánnak. Trucczolván mind szemtől szembe a' Fő Ispánnak mind háta megett, a' Fő Ispán jónak látta Szirmay Antalt nem kandidálni. Lónyay felállta az asztalra, 's így kezdé a' haranguirozást: Ámbár Ő Excell. Mélt. Szirmay Antal Urat nem kandidálta ekkor a' Fő Ispán királyi névben parancsolta, hogy szálljon le, 's addig parancsolgatta, vervén pixisével az asztalt, míg Lónyay le-szállott. 'S a' Fő Ispán vevé a' tollat, 's a' Lónyay Szirmayját kitörle a' 2dik Vice Ispán candidátusai közül. Első lett a' ki volt, Horvát László, 2dik Szemere István, Bernát János pedig Perceptor. Ezt a' Grófnénak; mert az Úr őket nem ismeri. — Ezt is a' Grófnénak, a' mi itt következik.

Zoltán Palit megszólítja valaki: Ugyan Pali, mit csinálsz te és a' te Lónyaid, hogy ti Horvát Lászlót ki akarjátok lökni 33 esztendei szolgálat után; vétek az. — A' Jézus Chrisztus 33 esztendeig szolgálta Istent e' földön, a' 34dikén megfeszítették — felelé Zoltán hideg tűzzel. 15a Gyűlés előtt felvezettem Kézyt a' Fő Ispánhoz, mert látni kívánta csudált verseiért. Megígérte, hogy Velinre nyomtatattja azt Bécsben, 's 100 exemplart az Udvarnak, 100 exemplart a' francia Követnek ad belőle, 's ha Kézy ki megyen, Herczeg Schwarzenbergnek fogja ajánlani. Kézy 29 Apr. Sipos helyébe Math. et Phys. Professornak választatott 's 3 esztendőt fog a' Superintendia költségén kin lakni. Ha nálunk is volnának olly bűdös kevélységű Mánások, mint a' millyen az Erdélyi, 's ha látták volna mint bánt a' Fő Ispán 's mások Kézyvel, nevettek 's káromkodtak volna. Örvendek hogy ezt a' barátomat én hozhattam fénybe, mert ez egy igen tanult 's igen igen jó ember.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1753.

Cserey Farkas — Kazineczynak.

Krasznán 19dik May. 1810.

Nagy becsű érdemes Barátom!

Az Althánné és Battyániné történetei nevezetesen Hazánkra, nemzetünkre nézve — tudni kellene asztot minden Magyarak, én

ugyan szivemből kívánom, hogy tudom [!] és nagyon köszönöm, hogy aszt velem tudatni méltóztattál. Az Althanok képibe roszt allegoriának tartom az Oroszlányt, egyt ilyen nemtelen, alacsont dolgot kivinni akarót nem olt nemes állat képibe kellett volna ki ábrázolni, a miljen az Oroszlány, ha nem egyt fene dühösségű állattal. Nékem nagy gustusom volna ezen történetet is alegorica festés által a következő kornak által adni, de az én képemen nem Oroszlány, hanem valamely más nemtelenebb és nemtelenségére nézve fenébb állatnak kellene állani. Mert csak meg gondolni is rettenetes dolog, egyt annyt Századok oltta szabadságába fent álló, és nagy cselekedetek által naggyá lett Nemzet existenciáját el akarni venni, és egyt alacsont szolgaság jármához szoktatott bárdolatlan nem is nemzet, hanem Nép szerencsétlen Sorsú minéműségén változtatni törekedni.

Buczynak a mult Postán Nagy Szebenből vevém levelét, hol is eő most Bécsből le jöven, Rhetoricat tanít. — A kis Wesselényi aszt írja nékem, hogy általad az ajáltatván nékie, hogy a Göthe munkáit olvassa és azok közt kivált képpen Egmondot, erre nézve kér, hogy hozassam meg nékie a Göthe munkáit, aszt a darabot pedig, melybe Egmond vagyon, olvasás végett küldgyem el nékie. Teljesítem mind a kettőt. Egmondba következőket meg hűztam cerusával: Dass es einem Könige anständiger ist — Bürger zweyerley Glaubens zu regiren, als Sie durch einander aufzureiben. — Wer sich kent, kan sicher vor und rückwärts gehen. — Und ist der gute Wille eines Volkes nicht das sicherste, das edelste Pfand? Wann darf sich ein König sicherer halten, als wenn Sie alle für einen, Einer für alle stehen? — Dieser Vorwurf rührt mich nicht: ich kenne mich selbst genug und weiss wie ich dem Könige angehöre weit mehr als viele, die in Seinem Dienst sich selber dienen. Dass die Welt jede Siegers-zeichen verachtet, die ein Kleiner Geist erschleichend sich aufrichtet. Nun endigt sich das Leben, wie es sich früher, früher schon auf dem Sande von Gravelingen hätte endigen können. Ich höre auf zu leben — *aber ich habe gelebt.*

Cselekedettel is meg akarom bizonyítani, hogy az én szivembe a bosszus indulat ocsmányságának helje nincsen, és hogy előttem a testi rész örök enyészésének helje, — a Sír széle engesztelő hely legyen, Kolosvárt most faragtatom Wesselényi emlékezetére a követ, mely rendelésem szerint Pünkösdkor kertembe állani is fog. A követ felül e lesz vésve:

Kétled e, hogy Lelkünk él, 's vándorol? — Ott fene Cátó —
'S lágy szívű Brútus, itt Weselényi valék.

Ezután közbül lesz metszve egy Polgári koszorú és aláb ez vésve:

Hiv emlékezte

Hadadi Báró Wesselényi Miklósnak

Cs. kir. Camarás Urnak

Előb a Barko Huszár Ezeredgyibe Százados kapitány,
azután Közép Szolnoki Administratornak.

Szül. 1751 eszt. 8dik Decemb. megholt 1809 eszt. 25dik Octob.

A kőnek formája ez, meljnek 4 Schuh a magossága:¹

Rég ohaitva várom: hogy a mint ígérted volt. Mélt. Grófnéd, kit szivessen tisztetek, és kezeit csókolom, és magad is Albomba fogtok írásaikat [!] küldeni, kérlek, el ne feleltkez erről, és küld el mentül előb mind kettőt. — Mit tartasz arrul, hogy az Anglus a Törököt környékeztén meg, az akar a Francziába bele kapni, a mint a Dalmatia és fr. Horvát ország szélein eset történetek mutatták. Kaczagás tárgya, mikor annyi nagy és Hadakozó Hatalmok híjába próbálták, akkor a Török akar ellé állani próbálni. Azomba a Magyar Ország' és Erdelji szélekre nézve nyughatatlanító körülállást szülhet az ottomanusok zavara. — Itt tegnap reggel $1\frac{1}{2}$ Óre egyszeribe olj nagy dühösséggel jött a Kraszna vizének árja, hogy a környeket el lepte egészen, réteket, vetéseket el iszapolt, kertem alsó része most vízbe van. Remete házom egy szigetbe ál, sok kerítéseket, fákot gyökereztül szaggatott ki, ez uira nevezetes károkat okozott nékem. Minapi levelemből, a mint a válaszból értem, aszt gondolod, hogy kertészemet el csalták, nem csalták, hanem az anyámra nézve nem maradhatot; 3 esztendeig nagy bajjal, és csak sok kéréseimre ki álotta, de tovább valóba lehetetlenség volt. Hát nekem önnön magamnak is mennyit, és melj keserítések közt [kell] ki állani. — Mind legbizottabb Barátomnak panaszlom; csak az Isteni kegyelmebe való erőss hit és bizodalom tartóztat éngemet nagyra nem fakadni. — Feleségem tisztel, én pedig meg változhatatlanul vagyok tisztelő híved, igaz barátod

Cserey mpr.

Mayor.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 195. sz.]

¹ Cserey ide egy csonka gúlaforma alakot rajzol.

1754.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának.

Édes Klárim! Az Ujhelyi híres Restauratióra megjelent Uraságok által írhattam volna ugyan: de ki írhatna Restauratio alatt, ki írhatna a' Kazinczy István házána? A' mi ott történt, az olly nevezetes dolog, hogy azt lehetetlen eddig nem tudnod. Én sem az egyik sem a' másik partiában nem voltam, 's mind azt meg tudom emésztetni a' mi történt, mind annak örültem volna, ha Szirmay Antal és Horváth Tamás választattak volna. Szirmay magát igen modeste viselte: de Horváth már kezében tartotta a' madarat, 's felette nehezen szenvedti hogy elmaradt. Ha kevesebb készülteket tettek volna, nem ugrattattak volna által. Nevezetes két szó esett, melyet nem lehet elhallgatnom, hogy ne vess rajta.

Soos Pál kérte a' Fő Ispánt, halassza 14 napra a' Restauratiót. Mi nem tettünk semmi készülteket, nem itattuk a' népet, mint ezek. Nekem is van 40. hordó borom; engedje Exclé hadd itassam-meg; akkor osztán egyenlő erővel fogunk a' más résszel megvívni.

Zoltánnak ezt mondá valaki. De micsoda kívánság az, hogy Horváth Lászlót, a' ki 33 esztendeig szolgálja a' Vármegyét, szégyen szemre kilökjük. Zoltán hideg tűzzel ezt felelte: a' Jézus Krisztus 33. esztendeig szolgálta az Istent e' földön; a' 34ben megfeszítették.

Pepinek 10. May fija lett ismét, 's Istvánnak akará kereszteltetni. Kissebb lévén a' gyerek mint a' két bátyja volt mikor lettek, a' felesége Napoleonnak kereszteltette. Szörnyű örvendések vannak ezen házasságon Ujhelyben is. Adjá Isten, hogy mindég örvendjenek. Én is szivemből örvendek; mert ez tartá-meg bennünket, 's most már nem kell rettegnünk.

Mi, édes Klárim, mind a' négyen élünk 's betegek nem vagyunk. De igen egészségesek sem. Én Martius oltá betegeskedem az arany érbén, Sophie nem jól van, Thalie igen varas, csak Genie van jól. A' pohost láttam 's szállott hozzám. Ott is elválhatatlan társa volt a' komájának még az ebédnél is. Én csak az olly szomszédot keresem, mint Generalis Vay, kitől ismét sok tanulással váltam-el.

Sophie tisztel 's csókol benneteket 's én is, édes Klárim, mind magadat, mind kedves Bátyám Uramat, mind az egész háza népét. Bár csak hozzád lehetne valaha mennünk! Káznérban még a' Napam

is beteg már a' Krankenwärterségben. Adieu, édes Klárim. Öllelek a' leghűbb barátsággal. 21. May. 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 211. sz.]

1755.

Vay Ábrahám — Kazinczynak.

Édes Ferenczem!

Leveledet, melly nékem szóltt, de Feleségem nevét viselte borítékján, vettem. — abból, hogy egyenességemet elérted, észre vettem, hogy még barátom vagy. — az érzés tanít meg bennünket elérteni némelyeket 's nem az abstractio. Örömmel írok újra tehát. Temérdek ezt mondották azt mondották van Leveledbe barátom. — A' hős Hercules, midőn más ezélt nem lett futásának, az ólnak szemétfjeivel undokítá emelő vállait; 's mindenhol javallák tettét; de én fél-Isten nem vagyok — a' világért se nyúlok tehát a' szemethez. — Általjába a' Pletykának az természete, hogy néha igazt, néha csak kendőzött igazt, néha egészen nem igazt is hirdet ő: úgy itt is. — Szemere és kivált a' szegény szelid Szőgyényi hogy szolgálnak? hogy ítélhetném? ha jól, úgy a' dolog maga fog ítélni magáért, ha nem, azt úgy sem illik előre mondogatni, mert votumát minden ember adhatja, a' kinck akarja, de személlyes sértegetésekre csak a' mosdatlan botolhat. — El jön az idő 's a' környül állások meg tanítanak. — A' minden esetre igaz, hogy rúllam nincsen szó 's nem is lesz soha, — és hogy midőn votumomat arra fogom adni, a' kire én hejesnek vélem, 's midőn másokkal is közlöm okaimat, mellyek engem elhatároznak, már ezt senki, kinck lelke jó, 's az Igazt és csak azt szereti, nem lehet hogy nékem hibául tegye ki. — Mind öreg Ipam, mind fáradt Napam meg hóltak a' Világnak, — 's már ebbe tehát a' Szélmalommal harczol a' Világ, ha őket lépeti a' Piaczra — nékik az egész Világ bajával semmi bajok, — én nem lehetek koromnál, nem hajlandóságimnál, nem hejheztetésemnél fogva minden rész vétel nélkül. — Midőn a' Bajnok a' homokra lép küzdeni, legkevesbé illik Barátjának a' veszélyt, mellybe lebeg, festegtvén, crejét gyengíteni — ezt sugom füledbe Barátom. —

Abba légy erős *hitű*, hogy meg nem szűnhet szeretni is, tisztelni is Téged

híved

Vadász, 21 May 1810.

Vay

Kivül:

Monsieur Monsieur François de Kazinczy de Kazincz P. Assesseur
des plusieurs Comitats présentement à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 175. sz.]

1756.

Kazinczy — Kolosy Józsefnek.

Kolosy Józsefhez.

Édes Uram Öcsém,
nagy becsű barátom!

A' Győri vitézek' emléke dolgában tett relatiót gróf Desöffy Józsefné írta le; 's most látom, hogy egy űban valamit kihagyott. Ott, a' hol Primás Eszterházy Imre fordul elő, igaz értelem és összefüggés nélkül van a' periodus. Ezt későn vettem észre. Én ki akarom nyomtattatni azt a' relatiót, mert abban van valami, a' mi a' kinyomtatást érdemli; 's akkor helyre hozom a' szép Cancellista' megbotlását. Nagyon lekötelezne Uram Öcsém, ha velem közleni méltóztatnék a' Protocollumból a' reá tett végezést, hogy azt is hozzá vethessem. Szégyellem, hogy a' deák nyelven tett felülírás parancsoltatott; de az nem a' mi hibánk. Előre láttam, hogy így lesz, mert igaz, a' mit a' relatio végén mondunk, hogy az affélet *kevé*snek kellene, nem *sok*nak intézni. Olyanok szóllottak belé, a' kik *lapidaris Stylust* kívántak, mintha a' deák és magyar felülírás nem az volna.

Még egyszer gratulálok Uram Öcsémnek a' szép házassághoz. Az a' választás, a' Menyasszony' szüleit tekintvén, becsületére vál az Uram Öcsém fejének. Generalis B. Vay Miklóstól én 1793ban azt kértem, ha igaz e, hogy egy Tokaj' táján lakó Kálvinista úr leányát veszi? 's azt felelte: hogy ő soha sem vesz el olyan leányt, a' kinek az atyja miatt pirúlni kellene. Ez volt nékem is mindig hitem és vallásom. Uram Öcsém, a' mint látom, épen ezen a' hiten vagyon, 's azért választott így. Az Ipa, a' Napa tiszteletet érdemlenek: remélem tehát a' Mátka is szeretetre méltó.

U. i. Balkay, a' festő, itt hagyta Lukretiáját és egy szép nagy tablót, melly a' nap' feljöttét adja elő, 's kért, hogy szerezzek neki vevőt. Szeretném ha ez a' szép két darab ezen a' tájon maradna. Hallom, hogy Ignác öcsénk akarta megvenni; nékem annyi képeim

vannak, hogy e' helyt nem találhat nálam; különben örömetst megvenném, mert mind a' kettő érdemli a' megvételt. Kérem Ignácز Őcsém Uramat, ne eresse ezt más birtokába. Megírom én mi az ára, de még Balkay Úr azt nekem meg nem mondta. Ő a' pénz dolgában finnyás, mert nem szeretné magát *Mesterembernek*, hanem *Künstlernek* nézetni; 80 ftért talán oda adná a' kettőt, 's azt a' pénzt megéri testvérek közt is. Én egy fejért, melly felényi sincs, mint Lukretia, 110 ftot adtam Bécsben.

Széphalom, Máj. 23d. 1810.

Kazinczy Ferencz.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 181. sz.]

1757.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Meg előző betses szívességedet buzgó tisztelettel köszönvén, szükségesnek itélem jelenteni, hogy nékem küldött levelednek takaróján felyül két petsét és egy spagat darab volt, mellyből itélem, hogy más valami tsonóhoz volt foglalva, de a' mellyet én nem láttam, sem fölöle nem tudakozódhattam, nem lévén idehaza, mikor valami betsületes Deák szolgájától ide küldötte. Azért e' fölöl kedves tudósításodat el várom, és bizodalmasan ki kérem.

Szép érzésekkel, és a' régiségből szerentsésen által hozott elmés tzélozásokkal tellyes verseidet, sőt azoknak pennádból folyt német fordítását is vólt szerentsém olvasni, kinek kegyességiből? böltsen tudod. Kézy Professor Úr versei a' bódlogútt Németi Páléira emlékeztetnek: tsakhogy amazoknak tárgya sokkal nagyobb, tellyesebb, fel emelkedettebb. Meg érdemlik, hogy a' külföld egy Magyar Árcást tiszteljen írójokban.

A' Togatusról irt anekdota bámulásba hozott, és a' 19-ik század képibe meg piritott.

Szegény D. Nagy Sámuel Úr haláláról egyebet nem tudok, hanem hogy mint Schraud, Seth, és más érdemes Doktorok, az ispotályok látogatásában kapta el a' veszedelmes ragadó forró nyavalyát (typhus nosodochialis) és a' vitte el sokaknak bánatunkra és szomorúságunkra. A' mint hallom, négy árvákat hagyott, nem szegény — de fájdalom! neveletlen állapotban. D. Viczay Úr halálát nagy meg-

illetődéssel olvastam: tsudáлом, hogy egygy olly nagy érdemű ember-ről az újságok tellyességgel halgattak. Mi lehetett utolsó nyavalyája? Látszik, hogy úgy rekesztette be életét, mint a' szorgalmas munkás a' jól töltött napot.

Szíves részvétellel értettem egésséged változását: úgy nézem, hogy cz úttal is, mint már több izben, a' hirtelen való meghűlés okozta romlásodat. Ehez járúlhatott a' sok ülés, írás és olvasás. Mind ezekre nézve a' nagy vigyázásra igen kérlek, nem mint Orvos, hanem mint barátod. Ha a' Méltóságos Aszszonyhoz közel vólnék, súgnék bizonyos kegyes tsalárdságokat, a' mellyek által ezeket el távoztathatná férjével: de tudom így is, hogy az Ő Nagysága jó szíve nem szűkölködik e' félekben, egy kis erőszakra pedig irántad való szeretetből facultálom.

Báróti Halálára írt verseidet nem vólt szerentsém látni: ki vannak é nyomtatva? és hol jöttek ki? igen szeretném megkapni. Nem tudom, kézírásai kire maradtak, én azok közt sok kincset gondolok Magyar szép literatúránk nemében.

Mi, kedvesem, frissen vagyunk, engem a' szokott és néha igen meg tóduló foglalatosságok annyira nyomnak, hogy néha egész hétig is Músáimra és házam népére nézve tsak truditur dies die, a' nélkül hogy velek társalkodhatnám: de távol lévő kedveseimnek avagy tsak jártomba költömbe szentelek olly érzéseket, a' minéműekkel Néked is maradok

Debr. Május 26-án 1810.

tisztelő barátod

Szent-Györgyi József. mk.

U. I. Böldögült Csokonainé Aszszonyomat negyednapja temeténk el; egy vólt azok közül, kik a' szenvedéseknek tsendes tűrése mellett is a' halált, mint jól tévőt, várván várták és óhajtották.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1758.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom 28d. May. 1810.

Dr. Szent-Györgyi József Úrnak.

Kedves barátom! Midőn három eszt. előtt Kisnek és Némethnek Biographiájokat olvastam a' Bécsi Annálisokban, azt ígértem

magamnak, hogy az ollyat énfelőlem soha sem fogják olvasni az Annálisok' hordatóji, legalább míg életben leszek. Tisztára hozni ideáimat ezen idegenkedés dolgában nem tudtam, mert ha képeinket festeni, rézbemetszve kiadni lehet: miért ne ezt is? de meggyőzőhetetlen volt tőle idegenségem. Képzeld tehát, mint járék tegnap előtt estve, midőn postára küldött emberem megjő, 's kezembe adja az Aprílii füzetet. Első álmomból vertek-fel vele, végig-futok az Inhalt-ján, 's meglátom nevemet. Soha se tudtam mi lesz, mert *álmosan* rubrikáját nem is vettem észre; 's íme benne találom magamat, szépen felanatomizálva, hogy a' kinek kedve van, ismerjen kívülről belőlről. Felette visszás behatást tevé rám a' dolog, 's Te jutottál eszembe, ki az ujságokbani megjelenésektől úgy irtózik; 's épen azért panaszlom-el ezt *Neked*. — Akarod tudni, mint juta ez ide? Nicht ganz ohne meinem [!] Zuthun, aber ganz gewiss ohne meinem [!] Wissen, ja wider alles Vernuthen. Csak annyiban vádlom magamat, hogy fel nem értem, hogy azzal, a' mit mindjárt beszéllek, ez is történés-sék. — Januárban egy igen kedves 's soha nem látott barátom arra kért, hogy toldjam-meg az ő Biographiai Gyűjteményét, melly annál több figyelmet érdemel, minthogy a' Biographiák magóknak a' *Leírt személyeknek kezeikkel* vagynak írva, a' magaméval, semmit ki nem hagyván nyomtatott darabjainnak előszámlálásokból. Megtettem azt. Ez a' barátom alig vevé ezt tőlem, 's azonnal felküldé Sartórinak, 's íme az Aprílii füzet már elkongatá. En egész mívöltában érzem barátomnak kedvező indulatját, 's reá nem neheztelek: de ha meggyaníthatám vala hogy e' végre kéri, még fogtam volna kapni a' kezét. Ez a' szíves tiszteletet érdemlő ember most dolgozik épen egy kis részén a' Magyar Országi Hist. Literariának, tudniillik minden Magyar élő Író felől mond Lexiconi rendben egy kis articulust. Azt hittem, hogy e' célra is kívánja legfeljebb ezt. Ha ott vette volna hasznát, nem akadtam volna fel: de így *külön* — nem mondhatom-ki, melly visszásan esik a' csiklandás. — Igazán, édes barátom! abban az egyben érzem hogy öregszem, hogy az unbedíngt magasztalások' nemci nákem felette nem kedvesek, és megval-lom, hogy még semmi említésnek nem örültem inkább, mint Régi-ségeim 's Ritkaságaim Hálai Recensiójoknak. (Hall. Lit. Zeitg. April. 1809.) Ki írta legyen azt a' Recensiót, nem tudom; Schwartzner't gondoltam, de nem ő. (Tavaly, (vagy inkább 1808ban Septemb.) egy kevéské megneheztele reám, midőn B. Prónay László Exc. az ő jelen-létében olvastatta velem a' Tübingai Kérdésre írt Preisschriftemet —

ezen kérdésre tett Preisschriften meg sem ítéltettek 's a' jutalom ki sincs osztva — 's a' maga nevét, Schwartzner, munkámban úgy hallá említetni, hogy azt dicséretnek is 's csapásnak is érthesse az Olvasó. Én kész valék előtte kitörteni: de az Öreg meggyőzte Schwartznert, hogy a' dicséret *világos*, és csak a' *gonosz* Olvasó érthetné *balúl*; 's végre Schwartzner maga is reá álla, hogy maradjon a' mint van.) — Inkább hiszem hogy Engel írta. Szeretném ha curiositásból azt a' Recenziót megolvassnád, 's értenéd miért tetszik az nekem. Eszes ember nem gondol soha a' Criticával; csak eszes legyen a' Critica, engem bízvást megbillenthet.

Én jól vagyok, édes barátom, feleségemmel és két lyányommal. Már egyszer neked panaszlám, hogy Thalie nagyon varas. 8dik havát tölti 's foga még sincs. Illy későn jött foga Geniemnek is, de ő varas soha nem volt. Két gyönyörű alak: de a' $2\frac{1}{2}$ esztendő's lyányom alig mond 50 szót. Néma nem lesz, mert a' ki 50t mond, 50 ezret is mondhat: de félek hogy minden tehetségei későn fognak kifejlődni. Feleségem nem viselő's. Ennyit házam népéről, mellyet ajánlok becses barátságodba.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1759.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 30 May 1810.

Theurester Freund!

Sie stellen sich wohl vor, wie es mir seyn musste, als ich den [!] April-Heft der Wiener Annalen erhielt und meine Biographie darin fand! Hätte ich muthmassen können, dass Sie mich dem Schau [!] des Publicums bey meinem Leben noch darstellen wollen, wahrlich ich würde Ihre Hand zurückgehalten haben. Ich bin kein Feind von Publicität, und nicht so griessgrämig, dass ich mich vor den Blicken der Zuseher zu sehr scheuen sollte; auch würde ich mein Haus, wenn ich eins zu bauen hätte, wie der edle Römer, bauen, dass einem jeden frey stehe, hinein zu schauen: aber eine Biographie bey den Lebzeiten des Beschriebenen ist mir doch zu jeder Zeit so auffallend gewesen, dass ich mein dunkles Gefühl von Widerwillen nie darüber ersticken konnte. Nun ist es geschehen; mir bleibt nichts als Ihnen dieses frey zu bekennen, aber auch ohne Ziehrerey beyzu-

setzen, dass mich dieses, da es von Ihnen kommt, ganz und gar nicht kränkt, und dass ich Sie wie immer bisher und immer ferner herzlichst liebe. Bin ich einst todt, da sagen Sie von mir alles was Sie wollen, und sagen können. Dann wird es Ihnen frey stehen, auch *das* zu sagen, was Sie nicht einmal von fernher berühren *dürften*.

Mein Schwiegervater wird nicht lange mehr leben. — Den 27ten May beehrte er mich mit einem Zutrauen, welches der klarste Beweis seiner Achtung und Liebe zur Sophie und zu mir ist. Die Adresse mit seiner zitternden Hand: à ma chère fille Sophie et son digne époux Kazinczy wird mir noch oft Thränen entlocken, und mir so viel werth seyn, wie Herrn Stricsák (Sie verstehen mich) seine décoration. Was dieser Auftrag enthält darf ich Ihnen jetzt noch nicht sagen: aber sobald er todt ist, sollen Sie es wissen. Auch habe ich seine chémischen Geheimnisse in Händen. — Ich war gestern bey seinem Bette. Er schlief fasst den ganzen Tag, und ist an physischen Organen fasst ganz ohne Leben, doch so, dass er noch aufstehen kann. Die Welt ist ihm ganz todt. Ein Arzt und ein Priester haben oft Gelegenheit Sterbende zu sehen. Ausser Cajetan Rogendorf und meinem Schwiegervater habe ich lange schon keinen Sterbenden von Jahren gesehen. Tod ist entschlafen. Aber auch *Scheiden!!!* Wäre dieses nicht, was könnte es kosten den Schritt zu thun! Man entschlafft, und man weiss nicht dass man hier war. Was folgen soll, das lehrt der Glaube: — mir wenigstens sagt über diesen Punkt Philosophie nichts. Ich behaupte darüber nichts, ich läugne auch nichts. Möglich: aber wer entziffert alles das, was möglich ist!

Ob Mathias Franz Ihnen meinen Pack schon übergeben hat? Wenn Sie wüssten, wie mich das quält! Ich bitte Sie, es mir sogleich zu sagen, wenn Sie es erhalten werden. Im Junii ist wieder Markt in Ujhely. Da forsche ich selber nach. Ihre Hefte habe ich noch nicht einmal angerührt. Seit einer Zeit bin ich mit den unangenehmsten Geschäfte so überhäuft, dass ich kaum ein Buch in die Hand nehmen konnte. — Leben Sie wohl, theuerster, gütigster Freund!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1760.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 31. May 1810.

Theuerster Freund! Ich habe die beruhigende Nachricht, dass Sie den Pack, den ich Ihnen durch die Metzensaifner Ujhelyer Marktsleute geschickt habe, endlich einmal erhalten haben. Dank dem Geschick, dass es darüber gütig gewaltet hat. Sie beschämen mich wieder durch Ihre gränzenlose Freundschaft mit dem Geschenk des Leipziger L. Z. Jahrganges. Meinen herzlichsten Dank! Wäre ich doch auch im Stande Ihnen durch irgend etwas zu bezeigen, dass ich gerne in Freundschaftsgefühlen und Thaten mit Ihnen wetteifern wollte! Sie rechnen mir diess als Honorar für die kleinen Arbeiten an; und *wollen* es überschen, dass mir das schon Lohn genug ist, dass diese Wenigkeiten *gedruckt werden*.

Wenn Sie von Kézys Beförderung sprechen werden, sagen Sie recht viel schönes von seinen Talenten, erworbenen Kenntnissen, moralischen Charakter, und Sie könnten wohl auch das gewiss sehr schöne Gedicht *hier* berühren, da die Annalen keine Recension von Gelegenheits Gedichten annehmen. — Auch wäre es gut gethan, zu sagen, dass der Obergespann Graf Joseph Eszterházy, den die Annalen ein paarmal schon als einen nicht nur gebildeten, sondern auch Wissenschaften schützenden Mann beschrieben haben, dem Kézy versprochen, das durch ihn sehr gütig empfangene Gedicht in Wien bey Degen neu auflegen zu lassen, und sowohl unserm Hof als auch dem französischen Gesandten Grafen Otto einzureichen.

Kézy wird Göttingen gewiss sehen, sowie auch Paris, es hängt aber vom Hofe ab, wohin er zu studieren gehen darf.

Dass Fr. Schlegel einige Liebeslieder Ilmfys deutsch übersetzt habe, will ich gerne glauben, weil Horváth István, Secretär bey Űrményi, den Judex Curiae, dieses Werk bey seinen ihm gegebenen Unterricht in der ungarischen Sprache ausgelegt hat, und Schlegel *manches* darin sehr schön fand. Aber alles wird er gewiss nicht übersetzt haben, da ihn das *ewig wiederkehrende* an dieser Sammlung Liebeslieder hoch beleidigte. — Der Artikel No. 35. in der Pressburger Zeitung, dessen Sie erwähnen, ist ein schales Gewäsch eines Menschen, der nicht recht wusste, was er sagen wollte. Ich vermuthe, Döbrentey hat Landerern zum Verlag seiner Monatsschrift

aufgefordert, und der Zeitungsschreiber hob etwas aus Döbrentcys Brief aus.

Mártons Pannonia ist eine Arbeit, worüber das Lachen, das es erregt, sich in ein Ärgern übergehen muss. Ich habe meine Hefte verschenkt. Doch da das exemplar in der Nähe ist, so will ich sie ausleihen, und Ihnen mittheilen. Schade um das schöne Papier und den Druck. Márton ist zum Bewundern unwissend in der ungarischen Sprache, und einer von denen, die ungrisch zu wissen glauben, weil sie diese Sprache von ihrer Amme gelernt haben. Sein moralischer Charakter scheint ebenso gut zu sein wie seine ungarische Sprache. Wegen Nebenabsichten ist er ganz das contraire von dem, was er *ist*. Armuth und Dunst führen ihn auf Irrwege. Ich las einige Artikel in seinem Bertusch'schen Bilderbuch. Das ist, trotz seiner abominablen Heterodoxien, sein bestes Werk.

Ich stelle mir vor, was unsere Amalie litt, und was Ihr Vaterherz bey diesem Jammer ausstehen musste. Diese Leiden habe ich zweymal überstanden. Jeder Schrey drang durch mein Innerstes. Darum erlaubte ich nie, dass meine Kinder zu früh abgespannt werden. Die Natur will das, da die Kinder schon gut mit Zähnen versehen sind. Und dass die Veränderung der Nahrung keine üblen Folgen habe, sorgte ich stets dafür, dass meine zwey Kinder, und schon auch Thalie, bey Zeiten zu Gekochtem angewöhnt werden. Hat Ihre Freundin viel Milch, und haben Sie sie nicht in die Nothwendigkeit gebracht das Kind von der Brust zu entfernen, so lassen Sie es die MutterBrust lange geniessen. Mein Schwiegervater erzog seine Kinder ohne Säugen, und alle drey Kinder sind schwächer als sie es sein könnten. Man sagt, in Westphalen werden die Kinder ohne Brust erzogen und die Westphalinger sind doch die stärksten, robustesten. Möglich, auch ich habe mehr als zehn Westphalen gesehen, die alle sehr lang von Wuchs und ausser dem einzigen General Wartensleben, zugleich auch sehr stark an Knochen waren. Aber ein Pferd, das trocken erzogen wird, ist doch nicht das, was ein Gesäugtes, und ich folge gern meiner Phantasie, den Gang der Natur wegen Hypothesen nicht zu verlassen.

Meine Schwiegermutter kam heute um 9 Uhr da ich hier schrieb, und erzählt mir, ich sey wieder in der Pressburger Zeitung angeführt, wegen meinem Gedicht an Napoleons Vermählung. Sie versprach mir das Zeitungsblatt zu schicken. Diess mag seyn, wenn es dem Einsender freut; es schmeichelt mir nicht, und es beleidigt

mich auch nicht im Mindesten: ja, es ist nicht unmöglich, dass es gute Folgen nach sich ziehen wird. Ich denke mir bey ähnlichen Fällen immer, was der im höchsten Grad liebenswürdige Mann, Dr. Joseph von Szentgyörgyi in Debreczin, thäte, wenn er so angeführt würde. Ich glaube, er würde darüber eine ganze Nacht nicht schlafen, ja er könnte darüber krank werden. Es ist eine sonderbare Mischung von neumodischer Cultur und Debrecziner Pedanterie in dem sehr braven, gelehrten, und gefälligst abgeschliffenen Mann. So oft mein Name in den Hazai Tudósit. vorkam, ward er, aus Freundschaftsgefühlen über mir [!], roth. Und ich, ein geschworener Feind von der Anonymität, ich möchte alles, was aus meinen Händen geht, mit meinem Namen stempeln; nicht als wenn ich glaubte, dass der Name durch die Arbeit verherrlicht wird; sondern weil ich die Anonymität, welche nur Coquetterie ist, und den Namen bloss darum versteckt, damit die Neugierde ihn zu erfahren mehr gereizt werde, hasse, als eine Art des stinkendsten, lächerlichsten Hochmuts. Gehe ich auf die Gasse, so sage meinerwegen jeder der Aug und Mund hat, da geht Fr. Kazinczy. — Freylich wäre es mir aber ungelegen, wenn mich Gassenbuben mit Koth bewerfen oder Schulknaben hinter meiner ein Pöän zu laut zuschreien möchten. Drückt mir aber ein Ehrenmann die Hand mit einer Art von Freude, dass er mein Freund ist — so schmeichelt mich das gewiss mehr, als dass mich alle Szentgyörgyis der Welt überreden können, freundschaftliche Umarmungen gehören nicht auf die Gasse. — Vergeben Sie diese Ausschweifung, wenn sie zu *vergeben* ist. Ich dachte nur an die Biographie im Aprilhefte, und Szentgyörgyi fiel mir ein. Und so legte ich Ihnen mein freundschaftliches Confiteor über diesen Punkt ab.

Gestern abends erhielt ich sammt Ihrem gütigen Schreiben vom 18. May, in dem Sie mich über den Metzensaifner Pack belehren, auch ein Schreiben von dem Reform. Prediger in Raab, Herrn *Már Péter*. Er enthält die Biographie von Ráth, verfasst von Zatruczky Sámuel, Mädchenlehrer in Raab; welcher 20 Jahre lang zugleich mit Ráth bey der Gemeinde von Raab dient. Ich übersetze sie frey aus dem ungrischen in das Deutsche, doch so gewissenhaft, dass nichts erhebliches wegbleiben soll.

Mathias Ráth ward zu Raab den 13-ten April 1749 geboren. Er ward, da in eben diesem Jahr dahier das liberum relig. exercitium und die Schulen verboten wurden, nach Modern in die Schulen geschickt. Weiter lernte er in Pressburg, Oedenburg und Eperjes.

Nun machte er verschiedene Reisen in Ungarn und Siebenbürgen, ging nach Göttingen, hielt sich hier fast $4\frac{1}{2}$ Jahr auf. Als er nach Haus kam, ward er Hofmeister non dicitur apud quem, fing 1780. im Jan. den Magyar Hirmondó, zu Pressburg in 8 format, wöchentlich auf 2 Bogen, herauszugeben (NB. non praeternittendum, quod Rath ediderit *primus* ephemerides hung. sermone script.) — Raab erhielt 1783 seine verlorene Religionsfreiheit, berief ihn zum ersten Prediger. Er nahm die Stelle an, und ward den 21ten April 1783 zu Felpécz consecr. 1786 gegen das Ende des Jahres legte er seine Prediger Stelle ab. Aber nach 2 Jahren nahm er sie wieder an, und behielt sie, bis zu seinem Tod, welcher 1810 den 7ten Feber erfolgte.

Der Wunsch Professor zu seyn, beunruhigte ihn in dem Masse, dass er mit seyner Prediger Stelle ewig unzufrieden war. Um das Jahr 1786 hatte er Aussichten Prof. der Mathematik bey der Universität zu Ofen zu werden, die aber vereitelt wurden. — Seine Werke: 1.) Zeitungsblätter von 1780, 1781, 1782. -- 2.) A' Nagy Györi Evang. Gyülekezet első Isteni tiszteletének rende 1783. Május 4én. (Es besteht aus vier neuen geistlichen Liedern.) — 3.) Halotti Predikáció Özvegy Királyfalvi Roth Tamásné szül. Vataj Borbála felett, Szirákon (videat. Index Széchény. quia annus adjectus non est. et ego exemplar meum extra limites regni habitanti erudito misi.) Raab 1785. — 4.) Bucsúztató versek Superintendens Perlaky Gábor halálakor, 1786. — 5.) Keresztyén nevendék fehér-népnek való imádságos könyv. (Gebetbuch für minderjährige Mädchen.) Győr, 1788. p. 246. 8. — 6.) Frohe Aussichten treuer Bürger in die feyerlich angetretene Regierung ihres Erbkönigs. Eine bey der Krönungsfeyerlichkeit Leopold II. in Pressburg gehaltene (deutsche) Predigt. Pressburg 1790 Novemb. p. 30. 8.

Ausser den erwähnten schrieb er, soviel mir bekannt ist, nichts, als die »Ankündigung eines deutsch-ungarisch-lateinischen Wörterbuchs. Raab den 20ten April 1787.« 16 S. in 4°. — »Praenuncium Lexici Teutonico Hungarico Latini, Jaurini, Idibus, Aprilibus 1787.« 4. S. in 4°. — Német magyar és deák Szó-tárról való hír-adás »Szent-György havának 21d. napján 1787.« 4. S. in 8°. und diese drey Ankündigungen sind mehr werth als manche dicke Bände, die etc.

Már setzt noch folgendes bey: Ráth war ein inebranlabler Mann, aber nicht immer treu einem edlen Character. Er hatte Geistes

Stärke genug, wegen seinen Grundsätzen manchen Druck zu ertragen, und seine Aversion für Menschen, die nicht unerschütterlich wie er waren, die wie ein Rohr schwankten, ging bis zum bittersten Hass über. Er war kalt gegen die Lutheraner, und schätzte die Reformirten mehr als es billig war. In seinen Grundsätzen, die er sich in der Jugend entwarf, beharrte er mit einer Halsstarrigkeit, die so weit ging, dass er sehr vieles, was ihn zu andern Gesinnungen hätte bringen können, ungelesen liess und über die Neuerer fortpolterte. Dieser Eigensinn äusserte sich oft mit einem unerträglichen Selbstgefallen und einem Stolz, welcher alle schönen Seiten des Mannes verdunkelte.

Als ich 1803 im May mit dem zerquetschten Arm bey ihm ohngefähr 1 Stunde mich aufhielt (er sass bey seinem Mittagsessen, nach abgehaltener délutáni Predigt; an Sonntagen, wo er nach Mittag predigen musste, als er stets so) — sprach er mit mir über das protestantische Schulwesen, und wollte von dieser Fürsorge alle nicht Prediger, das ist alle Saeculares, ausschliessen. Ich hörte ihn lange zu, ohne mir sagen zu können, ob der Mann im Ernste spricht oder mich nur neckt. Es ist absurd, was er alles zusammenschwatzte, und ich kam in die Versuchung, ihn für einen protestantischen Jesuiten zu halten. Wahrlich er hätte, so wie er dazumal sich betrug, für einen eifrigen Hildebrandianer gehalten werden können. — Seinen Sohn taufte er *in der Taufe Socrates*.

Hier der bewusste Brief. (*Diplomatisch genau* abgeschrieben.)

Jaurini 27. Jan. 1787.

Viro Clarissimo ac Doctissimo, Domino Stefano Fabri,
Matthias Rath Salutem.

Infandum jubes renovare dolorem. Prorsus eodem ingenio atque cultu video nostros Lutheranos in Hungaria, quo fuere ante hos 70 aut plures annos in Germania. Ingenue fateor, pudet me inter hos homunciones rudes ac etiam sceleratos esse, qui arcana atque publica sua vitia, zelo rituum ac cerimoniarum retinendarum ac propagandarum contra omnem et Evangelii et Confessionis nostrae indolem informationemque tegere satagunt. Mea quidem venia, sit superintendens, sit Dominus quantuscunque, certe affirmare ausim Hypocritam et flagitiosum eum esse, qui pro ritibus a Deo non praeceptis, tanquam pro aris et focis pugnat. Plane paci Evangelicae

adversatur insipidum illud vestri athletae dictum, discrimen faciendum ac retinendum esse inter eos, quos ratio ac religio uniendos jubet. — Hanc prius bilem, diu motam, evomere libuit.

Originem rituum superfluatorum apud Hungaros non introductorum perspectam ac exploratam habeo. Quam T. V. adducis facti rationem a vero prorsus aliena est. Quin potius intempestiva quorundam rituum invectione Hungari nostri multas Ecclesias amiserunt et missas fecerunt; tantum abest, ut unquam retinendarum earum causa tam sanum Consilium suscepissent, quale Tu praetendis. Hungari nostrates contra Reformatos acque furere solebant et solent, ac Slavi et Germani. Iisdem in scholis et Academicis enutriti, acque rudes ac insulsi, eorundem Deutschmannorum, et si qua viliora insecta Teutonum Academiae aluerunt, discipuli, quomodo diversa docere ac agere potuere? — Accipe veras origines, quas quibusdam momentis distincte praesentabo.

1.) Slavi non prorsus eosdem ritus habent, quos Germani. Illi recitationem Confessionis ante usum S. C. nunquam introduxerant. Sic dictas Vesperas, et cum his conjunctos ritus, Latinas item praecentiones respuunt. In quibusdam vero actibus plures ritus habent, quam Germani. Scilicet non sunt illi aemuli Ecclesiae Vittenbergensis, sed propago Hussitarum seu Fratrum Bohemorum. Id quod demonstrare tam facile esset, quam quod facillimum. Si quid diversum cernas, id dein immutatum est a promachis orthodoxiae, inter Slavos Ev. et Ref. exortis. Hinc Alba illa indusia vestibus superinduta etiam apud Reformatos Fratres Bohemos in usu sunt. vid. Cranzii Geschichte der Mährischen Brüder. Cujus rei illi hanc rationem praetexunt, quod vestes Ministrorum saepe sordidulae Albis tegantur. Honorifica sane Ministris ratio. Quasi vero illos non magis mundos esse deceat, quam alios.

2.) Inter Germanos, tam in Hungaria, quam in ipsa Germania magna rituum diversitas fuit, et adhuc nunc est. Quo nempe quaeque ora maturius Reformationi accessit, tanto similiorem Vittenbergensi cultum invexit. Hinc Saxones Transilvani ipsos adhuc ritus et vestes Missales in administratione S. C. usurpant. Germani superioris Hungariae successu temporis, partim necessitate, orbatu nempe splendore, partim exemplo Slavorum, nemine cogente, multos ritus abolerunt. Exemplo suntó Eperienses, apud quos nostra adhuc aetate Grübel -- (ob das nicht Kriebel heissen soll?) -- Exorcismum, qui apud Hungaros et Slavos nunquam fuit, abrogavit. — Germani infe-

rioris Hungariae originetenus non sunt Germani, neque cum reliquis Germanis in Hungaria Reformationem susceperunt. Fuerunt illi (montanos Superioris Hungariae Germanis accenseo) ipsi adeo Posonienses et Sopronienses, Hungari, quibusdam Germanis admixti, qui prorsus sese Hungaris conformarant. Factum deinde sub Rudolfo (sic!) et Ferdinando II est, ut Austrii, Styrii et Carinthii exules maximo numero in Hungaria sedes figerent, ac mox Hungaros lingua et potentia opprimerent. Illi suos Pastores et cum his suos ritus adduxere, ac diu postea, usque ad interdictum C. R. e Germania Pastores evocare soliti sunt. Hinc ritus Posoniensis et Soproniensis diversus in quibusdam Ratisbonensibus et Svevis origines suas debet. Inde enim Ministri evocabantur. Haec omnia diplomatice ostendi possunt.

3.) In Germania, quo quaeque ora serius Reformationem susceperit eo habet puriorem Liturgiam. Hinc adeo permultae sunt Ecclesiae in Germania, iisdem prorsus ritibus utentes, quibus Hungari utuntur. Saxonia inferior maxima sui parte immunis a ritibus illis est, de quibus hic agimus. Notum Tibi fuerit, quendam Superintendentem in Principatu Goettingensi, sub duce Hannov. tunc Cath. (nomen eius exquirere taedet) cum Sede Romana colludentem, primum ritum Wittebergensem introducere conatum esse, ut facilius dein ad Papatum accessus esset. Neque tamen id efficere potuit. Et Göttingae adhuc Alba nulla videas. In novis Templis nec similitudo ulla altarium visitur. Altaria, cerei nusquam visuntur, nisi ubi adhuc Pontificii his rebus fandum assignarunt. Idem in Hassia, ac multo magis in Vestphalia apud Lutheranos videas, ut Hungaris quam proxime accedant imo his quoque puriores sint. Si causas inquiras, easdem reperiēs, quas apud Hungaros certo reperi. Serius nempe Lutherum sequuti, ejusdem posteriora placita adoptarunt. Si quis Promachorum nostrorum illius scripta legeret, videret hoc ejus principium: Vbi haec minus necessaria non fuere, ibi non sunt introducenda; ubi fuere, non repente et violente abroganda. — (Atqui Miskolezini, quia nihil fuit, neque hi ritus tanquam praeeistentes cogitari possunt. Ergo vero Lutherano non essent introducenda etc.) adhibere . . .¹ coepisse; defunctum autem Superintendentem Perlaky, — aegerrime tulisse, si quem id facere, audivisset. — Alba nuspiam utimur, sed more aliorum, vestimentum indusio superinduimus. Nem kell a Magyarnak pendelyes Pap. (der Ungar mag keinen

¹ Itt nagyobb rész hiányzik; valószínűleg 2 levél kiszakadt a gyűjteményből.

Geistlichen, welcher mit einem Kleid bekleidet auftritt, das wie der weibliche Rock aussieht.) Tentent nostri inducere. Quidvis pignoris loco paciscar, si non illico milleni Hungari ad Reformatos transierint. A nulla re Hungarus per naturam magis abhorret, quam a re *histrionica*. (Sehr wahr, und zwar als Lob und als Tadel!) Collectas nullas canimus; privata absolutione nullibi utimur. Sunt etiam Germani in hoc Districtu, qui ea non utuntur. In Ducatu Würtemb. etiam abrogata est. Si forte per uniformem liturgiam ea introduceatur, sat certum est, vix unam alteramve Hungaricam ecclesiam nobis remansuram. Collectas nullas canimus. Absolutionem vi formulae nostrae nunquam impertimur, sed anunciamus cum expressa conditione poenitentiae, fidei et novae obedientiae. — Agendis adstricti non sumus. Ipsi nostri Seniores e libero adfectu orant, et essentialibus retentis, reliqua variare solent. — Collare bipartitum recentiores Academici omnes habent; antiqui universim omnes vulgari vestitu, ad genua vel ad talos defluente, nigro vel caeruleo utuntur. Cerei autem apud Hungaros aliis in Districtibus non usitati, hic utique passim jam adhibentur.

10.) Denique quod ad me attinet, Hungaros mihi adversantes non sum expertus. Germanorum aliqui crucem et absolutionem privatam intermissam doluerunt, et a mei dissimillimo, Freytag,* denuo obtentam habent. — Quid juvat in Theoria affirmare haec adiaphora esse, quum in praxi quam maxime essentialia propugnentur (wohl wahr! hae nugae seria ducent, sage ich F[ranz] K[azinczy] mit Horác)? Hos ego credam Aug. Conf. addictos esse? Ego vero pernego. — Fabricium** nostrum meo nomine saluta et enixe roga, ne mihi, jam sequestenti, succenseat. Certe renovabo pristinum Commmercium litterarum.

Quantumvis duriores quaedam expressiones in his meis litteris occurrant; tamen nihil obstat, quominus eas cuicumque legendas dare possis. Ego nihil magis opto, quam ut ex hac barbarie teterrima, bona conscientia excedere possim. Hoc vero fierit, si me pellerent rudes nostri ac pudendi Lutherani. Ipse stupidus Ruffini*** per me quidam, has tuto legere potest. Sat claro hic asinus iudicio est, quid a Synodo sperare liceat, si ea hoc anno futura sit Vale..

*, — ** Wer war Freytag und Fabricy? der letztere nicht der würdige Mann, den ich vor Schmitz in Lomnitz kannte?

*** Wer war der beehrte Mann? und was that er im Synod? — Kazinczy F. jegyzeteli.

À Monsieur

Monsier Etienne de Fabry, Gouverner de Mrs de Szirmay.

à Bude.

So weit der sehr interessante Brief. Mich wird es hoch freuen, wenn ihn die Leipziger Lit. Zeitung aufnehmen wird, und ich bitte Sie mir 10 Exemplare zu bestellen; nemlich von dem Bogen, nicht von dem Heft. Ich bilde mir darüber etwas ein, dass die gelehrte Welt diesen Schatz wie manchen anderen diesem ähnlichen, aus meiner Hand empfängt. Und was wird sie einst nach meinem Tod! Ich wünsche, dass meine Papiere einst ein Mann, wie Sie mein Freund durchgehe, aus ihnen alles heraushebe, was aufbehalten zu werden verdient, und als merkwürdige Stücke *meiner* Collectaneen herausgebe. — Ich bin neidisch auf die Benennung, und wünschte, dass bey Citaten das Werk dann mit meiner Benennung angeführt würde. —

Vielleicht können Sie einen Gebrauch von dieser Notation machen. Protestantische Jünglinge sind erst unter der Regierung Josef II. zur Juraterie bey der Curia (K. Tafel und 7Virat) zugelassen worden. Auf den erstern Befehl des Kaisers rescribirte die Kön. Tafel unter dem Vorsitz des Personalen Végh, der nachher Judex Curiae ward. Der Kaiser befahl es zum zweytenmal, und so wurden sie zugelassen. Der merkwürdige Tag, wo sie zum erstenmal zum Eid treten durften, war der 21ste September 1782. (Ich war unter den Eid Ablegenden. — (de servandis secretis Judicii, dass man nicht ausschwatzt, was die Richtenden im Consess gesprochen, und wie sie votisirt, und beym Abschreiben der Schriften keinen Trug zu begehen, bey exhibitionen und anderen Functionen gewissenhaft zu attestiren.) —

Im Raths Brief habe ich nichts ausgelassen, nichts verändert, und leicht zu verbesserliche Fehler fehlerhaft abgeschrieben. In ein paar Örtern geschah nur, dass ich s statt h geschrieben habe. Ich glaubte nicht der Mühe werth, diesen unerheblichen Fehltritt corrigiren zu müssen. —

Sagen Sie mir ohne Scheu: War das Geld, das ich Ihnen in dem Metzensaüfner Pack geschickt, richtig gezählt? — Eigentlich

weiss ich nicht was Napoleons Münze für einen Curs hat, und so ist es möglich, dass ich Ihnen weniger geschickt habe, als ich habe schicken sollen.

Da hier Platz noch ist, so will ich Sie zu einem Lachen bringen. Über Kézy, der zu Ujhely das allererstmal in einem Cirkel der grossen Welt auftrat, und ausser seinen Examina in Patak noch keine Frequenz gesehen hat, weiter dessen Äusseres nichts weniger als Missfällig ist, der aber die facons der in Städten Erzogenen abzu-
 lehren nie Gelegenheit fand — lachte mancher Katholik, und konnte nicht klug werden, wie so ein Unbehilflicher gute Verse schreiben könne. Ich führte ihn vor allen anderen zu Pips Desöffy. Kézy legte den Hut auf den Tisch so wie er eintrat, und als Pips seine Dose öffnete, so griff er in Pips Dose, als hätte er in die meinige gegriffen. — Pips, Kézy und ich gingen zum Kammerherrn Okolicsányi. Ich flüsterte dem Kézy ins Ohr, den Hut nie aus den Händen zu legen, und in keines erstenmal-Gesehenen Dose zu greifen, es sey denn, dass dieser sie ihm praesentirt. Ja, der Hut kam wieder auf den Tisch und ehe ich mich versah, so stund Kézy mit dem parte postica gegen den Herrn vom Haus. Ich machte das gut ohne das es auffiel. Da dort viele waren, zog ich den Pips auf die Seite, und sprach über die niaiserien des lebenswürdigen Mannes. Sie sollten Pips kennen, um was folgt zu verstehen. Figur, Gesicht, Colorit, sein schwarzes gelocktes Haar, sein feuriges schwarzes Aug, seine silberne Stimme, seine Pariser Air! Er platzte in ein Lachen auf; aber das Lachen verrieth, dass er nicht über Kézy lacht. Nun erzählte er: Gibbon sey in dem Zirkel einer schönen Französin gewesen, wo man auf den Einfall gerieth, nach der Reihe einem die Augen zuzubinden, und ihm etwas vorzuführen, damit man sehe, ob er es durch den Contact errathe, was oder wer der Vorgeführte sey. Gibbon mit einem sehr auffallenden Gesicht (ich las wenige Tage Mathissons Briefe, die ich Ihnen schicken will, wenn Sie sie nicht kennen — Gibbons Äussere ist da beschrieben) kniete vor der artigen blindgemachten Frau nieder; er fing Flamme um sie. Sie tastet ihn an, reisst die Hände zurück, und schreyt: Fi donc; c'est une mauvaise plaisanterie! Pips's Worte: «azt gondolta hogy segg!» (Denken Sie das *Wort*, das hässliche, Pips Silberstimme, und seine *französische Natürlichkeit*, diess ganz *natürlich* zu finden, und es also, ganz im Sinne der Stoa, ohne allem scandal heraus-

zusagen. Ich fiel fasst um vor Lachen. — Nun erzählte Pips manches von englischen grossen Männern, die nichts besseres als Kézy sind.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

1761.

Szemere Pál -- Kazinczynak.

Pest, 1810. Máj.

Édes Uram Bátyám!

Négy rendbéli igen nagy becsű leveleire Édes Uram Bátyámnak mind ez ideig nem felelhettem 's még most sem felelhetek. Igen sok az, a' mit nekem azokra viszonzoznom kellene; pedig mostan kevésre sem vagyok alkalmas. A' napokban jöttem be Almásról, hol egy néhány hétig mulaték, Báró Prónay Sándor Ő Nagyságával 's el lévén zárva Attól a' mi előttem Pesten kedves, 's megnyerve Azt ismét, olyan vagyok mint egy gyermek, a' ki tanítójának Museumából kiszabadult. A' hasonlatosság rossz. Ez is nyilván mutatja, mit akarok mondani. Azonban rövid idő múlva mindennekre fogok felelni.

Bernhardi a' Pesti könyvárosoknál nincs, azt tehát küldenem nem lehetett, de küldöm Hubai Verseit, mellyeket Kultsár Leveleiben megdicsért. Az a' Kultsár magasztalása, rettenetes magasztalás az! — Itt megyen még két más Csomó Vitkovicsunktól. Ezen kívül Tekintetes Vida László Úr Probatétele az Operában: Az Első Hajós és színjatszó Benke Ur Értekezése a' Theatrum Hasznáról. Méltóztassék Édes Uram Bátyám ezeket kegyesen fogadni.

A' jövő héten T. Vida Urral Debreczenbe fogunk utazni. Én ott még soha sem voltam. —

Ajánlom magamat, ajánlom Bennünket kegyeibe Édes Uram Bátyámnak

alázatos tisztelő szolgálja

Szemere Pál mpr.

Édes Uram Bátyám! Egy régen óhajtott öröm vár engemet. Mostan tevé ígéretet T. Vida László Úr nekem a' felől, hogy kissasszony nap előtt magával Széphalomra felviszen, Bártfára szándékozáván. —

[Eredetije a Szemeretár II. kötetében.]

1762.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Horvát Istvánnak Kazinczy Ferencz baráti szíves idvezletét.

Mint vagytok, édes barátim? Rég olta nem tudok felöletek semmit, 's annak, 'a ki azt óhajtaná hogy minden nyomon hallhatná híreket, minden nyomon hallhatná hogy ötet szeretitek, kínos ez a' hallgatás. Én egy idő olta egészen ki vagyok kapva kedves köremből, 's olly dolgok fognak-el, mellyeket olly formán forgatok mint Sisiphus a' maga követ. Kevés napokkal ezelőtt mind azáltal szerencsés valék elvégezhetni egy ódát, melyet tavaly, minthogy 1787 olta elvégezetlenül állott 's kifáradtam próbálgatásaival, elégettem volt. Imhol a' régi dolgozásnak első strophája; a' többit nem tartotta-meg emlékezetem:

A' GRATZIÁKHOZ.

(1787.)

Sipját 's e' koszorút 's még fiatal kora'
 Disztét, homloka' lágy fürtjeit, hívetek
 Kellém' mennyei Hármá!
 Néktek nyújtja tulajdonúl.

Az új kidolgozás Hendecasyllabusú sorokból áll egy Adónicus-sal. Erre példa a' régiekben nincs: de a' Phaleucus sorai nem ille-
 nek rosszul példa nélkül is, a' hasonlító zengésű Sapphói sorok helyett, az Adónicusok mellé; 's ha példa kell, van az is — Matthissonban.

Sipját 's e' koszorút 's nyíló korának
 Disztét, homloka' fürtjeit, Krónión'
 Hármas ikrei! hívetek sajátúl
 Nyújtja tinéktek.

Mert a' kelleme'k' árjait Cyprisnek
 Nyájas Asszonya mind reátok önté;
 'S töletek szedi most vizont, ha lángot
 Gyűjtani készül.

Oh védjétek az Áldozót, Leánykák!
 'S titkos bájotokat lehellje mennyei
 Ajkatok dala' zengzetébe. Csak hív
 Sergetek hallja azt!

Alig volt valaha annyi bajom a' sok *K* betű' 's hang' kikerülésével mint ezen három strophának írása alatt. Még most is kínozt az a' *hivetek*, *nektek*, *kellemek*, *Cyprisznak*, *rátok*, *töletek*, *védjétek*, *Leánykák*, *titkos*, *bájotok*, *ajkatok*, *sergetek*.

Nem mondhatom-ki, barátom, mint kínozt az a' cselekedet, hogy azt az el nem készülhetett csomót elégettem a' tavalyi rémfülésben. Soknak még tudom némelly sorait, stropháit, de egyiket sem egészen. Azon leszek, hogy őket egymás után kipótolhassam. Ifjú esztendeimnek emlékezetét kellett vala benne megkémélnem. Mennyi hasznokat vehetném most azon csomócska szerelmes Naplónak is, melyet sok esztendők előtt égettem-el így! Ugyan ezért most többnyire barátimhoz írt leveleimben leteszem újabb dolgozásomat.

Kis Imre a' Saletrom Inspector az elmúlt holnapban közlévelem néhány leveleit a' Márton nyomtatás alatt való Grammaticájának. Nincs erőm megolvasni azt a' csácsogást. A' Declinatiók Paradigmáiban a' Genitivust *nak*-kal végzi 's így a' Dativust is, 's vitatja, hogy a' Magyarban nincs más Genitivus. Illyen Professzorok' kezébe akadt a' Nyelv tanítása, a' Révai öröke!

Kérlek, barátom, tudassd velem, mi az a' Rénus *medre*? melly a' Kultsár Ujságaiban lap 323. ismét előfordúl; 's magyarázzd-meg, hol vette Kultsár azt a' szót, és tulajdonképen mit tészen. Ismérsz, hogy élni fogok vele kapva kapott alkalommal, mihellyt tudhatom, micsoda.

Hát a' Dayka verseivel mi történik? Mikor kezdik nyomtatni? Légy rajta hogy az első ívet megkapjam, mihellyt le lesz nyomva, 's hogy tiszta betűket, szép papirost kapjanak azok a' megbecsülhetetlen versek. Örömet mutatnék Dayka eránt tiszteletet, akár a' *Poétát* nézem benne, akár *barátomat*.

Ráthnak itt küldöm biographiáját a' Kultsár levelei' számára.¹ —

¹ Hiányzik a levél mellől.

Kolozsy József Zempléni Notáriusnak meghagytam, hogy a' Restauratio felől küldje meg ezen leveleknek a' tudósítást.

Szemerére parancsolj reá, kérlek, hogy tudassa velem: 1. La Rochefoucauldomb előtt réz táblába metszett czím áll e, vagy mozgó betűkkel rakott? — 2. mi van a' vignetten? 's ha kettő talán a' Vignett, mi van egyikén, mi a' másikon; mert félek, hogy az a' Német más vignettet nyomtatott belé mint a' mit én vésettem. Bár csak Eggenberger és Kis István küldenék nekem, ha másképen nem lehet, Kassára Rumi kereskedőhöz, azt a' mit oly rég olta várok. — Hogy a' Hubai versei el ne maradjanak. Emlékezem, hogy ezekről Szemere mondott nékem valamit, de nem emlékezem mit. Valami comiculai lopdosás formát mondott, ha meg nem csal emlékezésem. Recenseálni készülök azt, ha meg fogja érdemleni, 's e' végre kérem Szemerét, közölje velem a' mondást.

En e' napokban két helytt látam magam a' Nézőknek kitéve: az egyik Mutatóm (aligha nem Engel) Régiségeimet recenseálta a' Hálai Tudományos Ujságban 1809. April. Ennek igen érzékenyen örültem, 's kacagtam hogy megsújtott az ostorkával a' Debreczen bántása miatt 's haszontalannak tartja a' Grammatikai apróságok' feszegetését, melyekhez, megvallja, ő nem ért. Az illyes Recensio nekem sokkal, de igen sokkal kedvesebb, mint a' fúlasztó tömjén. -- A' másik említés valóságos pellengér: a' Bécsi Annalisok ez idei Aprilisi füzetekben álló Biographia. — 'S én erre magam adtam alkalmat, de meg sem álmodván, hogy ez lesz belőle. Rumi Károly Febr.ban arra kért, hogy minthogy ő a' most élő Magyar Írókról készít egy kis könyvet, irjam-meg neki életemet, semmit ki nem hagyván azokból a' miket valaha nyomtattattam. Önéki illyes Gyűjteménye már sok van, és az annál becsesebb, mivel a' leírt személyeknek tulajdon kezekkel készült. Megtettem, 's majd lerogytam midőn ezt meglátam nyomtatva.

Ezen felül még a' Pozsonyi Német ujságban is állok, azt mondja a' Napam. — Félek, hogy némelly nyomorúlt nekem fogja mind czekeket tulajdonítani.

Berzsenyi, miolta nálatok volt, nékem egy rövid levelkénél többet nem írt. Megvallom, nem fojthatom-meg magamban egy bizonyos gyanúmat. Nagyon sajnálnám ha ez a' kis Rousseau elvonná tőlem szeretetét. -- Éljen szerencsésen, kedves barátom! Azon tartalék, hogy Te Valon lehetsz, vagy Bécsbe kíséred a' Haza nagy és jó fiját, leveletem a' mi Vitkovicsunkhoz útasítom, kit Szemerénkkal

együtt, és veled, mint a' Pátert cum filio etc. a' szent szokás szerint lángoló szeretettel öllelek.

Széphalom, Jún. elsőjén. 1810.

Ia Képhalmi Wilhelmet (--- bocsássa meg Isten neki, hogy ezt a' német nevet választá ---) valaki úgy sújtja-meg mint engem a' Hálai Recensens, hozza-fel a' Homerus versét mentségére; azt, a' mellyel a' Nép mentette Ulysszeszt, hogy az ἀχιλλευθός megtámadá.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 1425. sz.]

1763.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 2dik Juni. 1810.

Édes Kedves Barátom!

Maj. 17dikén költ Leveled egészen a földre vert, soha se vélhettem, és nem is képzelhettem — hogy olj Culturajú, nyílt eszű ember, és e mellett tisztelve szeretet Barátom mint Te vagy, éppen annyira és olj igen nagyon meg ne ércsen engemet. — Én ugyan köszönöm aszt a különös figyelmet, melj szerint a Napoleon egybe kelésire írt szép, dicső verseidet in prosa is magyarázva közlöd vélem, sainállom azonba, hogy éppen olj ügyetlennek tartasz, a ki Verseidet a nélkül is meg ne értettem volna és aszt láttatol felfenni róllam, hogy én több verset nem olvaslam. - Verseidbe én Napoleont Nagynak festve találtam, és az Lelkemre hatott, értettem igen jól, hogy Venusz festi annak, de tudtam, hogy ezen verset nem Venusz, hanem az általom tisztelve szeretet Kazinczy írta, és így mivel édes érzés, sőt tisztelet élesztetett ez által Napoleon iránt szivembe, nem Venusznak, hanem Kazinczynak kellett, 's illet örömemet és meg elégedésemet ki nyilatkoztatni. Hogy pedig egy Barátom! egy Kazinczy! azon kifejezést, Apostolom: ugy ércse, a hogy Te Leveled értelme szerint érteni láttatol, aszt bizony még csak meg álmodni se tudtam volna. A Barátságának nyílnak kell lenni, a hol tartózkodás vagyon egy mástul, a színlés inkább, mint Barátság; én egyéb aránt is nyílt szívű ember vagyok és ezért nem

¹ Vettem Jún. 15-d. 1810. Pesten. — Horvát I. jegyzete.

Nagy Ur, és soha se szoktam egyebet mondani, csak aszt, a mit szivembe úgy érzek: én azon ki fejezésemmel ki akartam nyilatkoztatni: hogy téveljgésnek kezdem látni Napoleonrul eddig való opinio-mot, ezen téveljgésre való meg térésre pedig világot verseidbül vévén, meg térítömnek, Apostolomnak ismerlek! Ugyan mi illetlenség és micsoda inconsequentia van ebbe? micsoda meg bántó? És hol van abba még csak titkos értelme is annak, a' mit Te rőllam fel tészesz, mintha én olj darabatlan [!] ember volnék, hogy rőllad hidgyem, hogy verseidnek vélem való szives Barátságos közlése által engemet téríteni akartál volna? Kedves Szeretet Barátom! nagyon rossz humorodba kellett azon leveledet írnod, mert meg valлом, teljes oljanokkal, a' mikre érdemes nem vagyok. Mit tesz az, hogy Wesselényi általod a Diaetán meg sértve hitte magát? Hiszen ő sértet meg engemet, és nékem adatot a rajtom esett sérelemért elég tétel: De erről már többet nem — utóbbi levelemben láthatod, hogy én minő engesztelő áldozatot nyuitok a' Sir szélin az ő hamvainak. — Ha a' Sibói dolgokat és az ottan Nagyoknak nevezetteket közelebről ismernéd, ha ezen tárgyba be folyó minden környül álásokat közelebről ismernél — úgy rőllam más opinioval lennél, és bizonyosan engemet is jobban ismernél. Én senki ellen bosszús indulatot szivembe nem forralok, nem is gyűlölök senkit — annyival inkább oljanokat, kiket a' vérség, a' természet törvényének kötelei olj közel edgyesitenek vélem, de a midőn gyanús vélekedés, asszonyi gyenge, nagyon gyenge szív javallatinak incselkedései oljanokat mivelnek, a miket egy becsületes embernek ki állani nem lehet, a midőn a pufadt gög és dagály mindeneket káprádzó képzeménnyéből eredt csilámlása alá akar alázni, akkor nem csak olj szívű és indulatú ember mint én, de a rabszolgaság lánczai alatt meg törődött szegény halandó is fel eszmélkednék. Nem gyűlölség, nem hidegség tehát az én magam viselete, hanem következtetése az okosság és böles élet szentelt regulainak. Reméllem, lesz idő, melj ha magad is által látván ennek heljes okát, meg győződsz az iránt is, hogy így illet, így kellett cselekednem. Erről is írásba többet nem, szóval igen.

Julianus sorsát Gr. Heister közelebbi levelébe így írja le:

Wie die Franzosen hier eingerückt, und den Kreiss besezt halten, das hiesige Gouvernement es fersehen Julianum gleich den übrigen Staats Gefangenen fortzuschaffen, und zu entfernen. — Selber

durch Französische Offizirs, so in seinem Kloster einquartiert, waren mittel gefunden bey dem Comendirenden en chef Marchal Davoust Herzog von Auerstädt, seine Freyheit anzusuchen, und mittelst verwendung desselben bey dem Französischen Kaiser zu erhalten. Er ist demnach im verflossenen October nach geschlossenem Frieden mit einem Französischen Courier nach Wien gereist, von da aber nach einem kurzen Aufenthalt in das Kölnische auf die güter des Herzogs geschickt worden.»

Hogy Ti a Haza védelmébe el esteknek emlékezetére oszlopot emelttek, a szép, felette igen szép dolog, és Vármegyétek igen dicséretessen különbözteti meg az által magát nem csak az élő, hanem a jövőkor előtt is. Erdély Insurrectiojának el oszlatásával olj rúta-
kat csinált az Insurrectio, melyekből nem lehetne aszt kihozni, hogy alkalmas lett volna, ha ez az ellenség előtt dicsőségesen viselte magát, ilj szépet, ilj magasztaltat csinálni. — Diaetank 10dik Julii lesz, most Kolosvárt Gr. Kollowrath Comandirozónk jelen létibe az udvar parancsolattjára concertaltatik az permanens Insurrectionnak fel állítása. — Nagyon jót tenél, ha a Diaetankra be rándulnál. Szállásrul számodra örömet gondoskodnám. Feleségem tisztel. Mlgos Grófnéd kezeit csókolom és vagyok hív tisztelőd

Cs. mpr.

Kivántad és én meg ígértem volt, hogy eredeti irások gyűjteményedbe Leveleket küldök, eszt teljesitem és ezentul leveleim mellett fogsz iljeket kapni. — Most küldök ide zárva 2-öt.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1764.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Jún. 3d. 1810.

Igen kedves barátom!

Látni kívánod Báróczyra írt epigrammámat. — Imhol van:

Birtokomon egy gyenge Leány és egy magas Asszony

Versengtek

[Stb., mint az 1655. számú levélben.]

Nincsenek a levél mellett.

A' gyenge — a' zöld amarant és Szejnei rózsza koszorús — a' kis selyp csapodár Leány a' magyar Literatura: az arany fonadékkal által övedzett redős tunicájú 's — — gallyú mitrás magas Asszony a' Kőművesség; melly Báróczinak minden idejét úgy elvonta, hogy a' magyar Literatura üzésére semmi nem maradt. — Kézírásait 's 25 ezer ftot Enyedre küldte halála után a' Collegiumnak, mellyben nevelését kapta valaha. — A' szép Leány *selyp*, mert Báróczy, mint én is, és én az ő példája után, neologizált.

Eggy hete, hogy hozzád Kis Imre Úr által irtam egy levelet. Le nem pecsételve zártam-bé azt, hogy ő is olvassa. A' Te leveled ma érkezett hozzám. Semlyéni Pred. Fazekas Úrhoz irt levelemben volt az a' spárgájától 's két más pecsétjétől elvágott levél zárva, 's a' Debr. vásár előtt indult le innen.

Nagyon köszönöm, édes barátom, hogy Nagy Sám. felől tudósítasz. Irtam cz eránt Már Péter Győri Ref. Pred. Úrnak, mihelyt Nagy barátunknak halálát a' közöns. újságból megtudtam; de ez az érdemes ember (Már) második levelében is azt írja, hogy Komáromból a' kért és megígért tudósítást élete 's halála felől még sem vevé. A' Fábehich és Ráth halálokról 's életekről bőv tudósítást küldte, 's mind a' kettőnek hasznát vettem már, felküldvén a' Bécsi 's külföldi Intelligenzblattokba. Ráthnak Kézírásaim közt egy felette nevezetes Origin. az az tulajdon kezével irt levele áll. A' Luth. templom' oltárjai, gyertyái, . . . ellen harczol, 's igen derekasan magyarázza, hogy azokat Luther maga is kihányta volna ha életben maradt volna, 's provócál Luthernek egy Fr. Davidis nevű Erdélyi Superintendenshez irt levelére. Míg ezt a' levelet tegnap leíráim, hogy a' külföld Journaljaiban megjelenhessen, sokat emlékeztem azoknak rövidlátások felett, a' kik a' tudós pereket kárhoztatják, 's az olyanokat garázdának, parasztoknak nézik. Köszönjétek-meg, édes barátim, nekünk hogy ilyenek vagyunk. Mi kiöröljük a' dolgot, ti miattatok úgy maradhatna minden a' mint van. De ne kárhoztassatok se ti szelidek minket heveseket, sem mi titeket. Jól organizált seregnek *Vasas németre* is van szüksége, *Huszárra* is; sőt van *Spionra* is! — Ez az episodion nagyon félre vitt azon kérésem megtevésétől, hogy méltóztassál Te nekem megírni Nagy Sámuel felől mind azt a' mit tudsz. Péld. ok. melly nap 's hol 's kiktől született; hanyadikban ment-ki külföldre, mikor jött vissza, kit vett-el, (a' nevét a' feleségének), 's mikor? kik a' fiai 's kik a' leányai? mit irt nyomtatásban, 's mi volt egyyiken valamelly *irtóztató* titulusa (— — Societa-

tum membrum) 's melly nap hala meg? — Ne tagadd-meg tőlem e' barátságot.

Elhez tedd még azt is hogy jegyezzd-fel nékem, melly esztendőn 's napon 's hol születél? melly nap tartád lakadalmadat? 's mikor jöttél Orvosnak Debreczenbe 's honnan? Én téged pellengerre nem állítalak míg élsz, mint engem állított a' Bécsi annális. De illő hogy ezt a' világ holtod után, én pedig most is tudjam. Fogadom szentül, hogy hasznát nyomtatásban sem nem veszem, sem venni nem hagyom.

Elnevettem magamat ezen sok esztendők előtt is mindég neve-tett expressiódra: *bölcsen tudod*; 's Jármí László juta eszembe, a' ki, az én gyermekkoromban, a' Szaboles Vgyei Fő Ispánnak valamely *épen nem okos* előadását (a' Vármegye elsői már lesték hogy abba hagyja 's letorkolhassák) — megtévedvén abban, (Jármí) hogy a' csendet javallásnak vevé, így szaggatta fölbe: *okosan, kegyelmes Uram!* — Ezt te most arra alkalmaztatod, (a' *bölcsen tudod*) hogy kitalálhatom, hol láttad versemet német fordításával; melly kitalálás legalább semmi *bölcséséget* nem praesupponáltat. Én néked magadnak is küldék egy ilyen nyomtatványt; noha olly kevés explb. nyomtattattam, hogy az csak barátim közt circulálgasson. — Kézynek versei valóban sokkal felségesebbek — noha talán csak a' tárgy felségesebbsége miatt, mint a' Németi Páléi. Ollyan a' Németiéhez képest a' Kézyé, mint a' nárciszhoz a' rózsa. Mind a' kettőnek fő érdeme a' Virgillel ('s a' Kézyének a' Homérral is) való igen szoros ismeretség.

Ma dér volt, 3-a Jun.!!!, 's alig ha oda nincs a' szüret. Én tegnap adtam el épen egy Újhelyi szőlőmet 2400 fton. De helyébe mást vettem Martiusban 2000 fton. Ennek a' levét, édes barátom, ha Isten jó szüretet ad, Te is fogod kóstolni, Kis János is; és még két barátom. Három esztendeje, hogy nem csináltam bort, nem lévén a' must arra való. Mi lesz az időkből!

Épen ez a' hideg azt cselekszi hogy tegnap este oltá (most 4 óra délután) ágyban heverészek és adcumbendo írom hozzád levelemet. Vasárnap van, nincs dolog, 's feleségem 's nagyobbik leányom Kázmérba menének elhalásához sietve közelítő Ipamat 's a' Krankenwärterségben végre megbetegedett Napamat látogatni. — Nem az olvasás, írás szüli az én bajomat a' mint gyanítod. -- Eleget mozgok én, és jó ideje hogy nem írok. De mi lehet az, hogy a' vállaim közepén a' két lapoczka közt gyakorta érzek dagadást? Azt mond-

ják hogy az a' más világ felette nagy gyönyörűségeket nyújt, melyet szem nem látott, fül nem hallott, etc. De én csak kivallom, hogy felette nem szeretnék idvezülni.

Dr. Viczay felől hogy az újságokban még nincs emlékezet, nagyon csudálom. Én régen küldtem volna, de azt hittem, hogy Kassai barátjai közzül egyik vagy másik megszólal. Felesége nem volt, de a' fijának Sihulsky nevű Kassai születésű Kassai Doctornak hagyta mind a' mit hagyhatott. Nem ismerek érdemesebb két embert mint Ő és Te. 'S ezen Isten világ előtt tenni kész declaratiómmal végzem-el levelemet. A' feleségemnek csak azt ne sugd, hogy koplaltasson. Soha sem láttál bűjtölni szeretőbb asszonyt: de én nagyon Kálvinista vagyok, 's bűjtölni nem szeretek. Az Úr áldása Rajtad 's házad népén!

Kérlek, ezt a' nyomtatványt add által Kis Imre Úrnak.

Leveleid adresszekre Kassát ne tedd, hanem Tokaj, Újhely.

[Megjeleni a »Kazinczy lev.« III. kötetében.]

1765.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jún. 3d. 1810.

Érdemes barátom!

Fényt bírni 's a' fényt érdemelni, szép;

Nem bírni 's érdemelni — szép az is:

De bírni 's meg nem érdemelni, nagy mocsok!

Az éjjel virradtáig el nem tudtam aludni. Holni forgott elmémben, 's ezt a' három jambust csináltam, mely megér annyit, mint három Tómus könyv. Legalább az a' leczke, melyet causticus tűzzel fontam belé, többet, több *jót* és *szükségest*! tanít, mint sok három vastag tómusból álló munka. -- Ezen kívül egy 14 vagy 15 esztendő előtt dolgozott Ódámát vettem újabb munka-alá, 's annyira mentem benne, hogy most bátor vagyok mutatni; eddig nem igen mutattam, sőt tavaly, nem remélvén hogy belőle valami jó lehessen, elégettem. Sanyarú munka a' versírás: De ha osztán elsül, nem képzeltetni a' satisfactiót, melyet érte kapunk.

Tegnap egész nap oly hideg 's havazó eső esett, hogy bé kelle fűtetnem. Épen virradtakor látni akartam, nem volt e dér, 's abla-

komhoz állék, 's újjaim az üvegtől elnedvedtek. Vége a' szüretnek! mondám. Feljőve a' nap, 's a' földet fejéren láttam-meg. Szerencsémre épen tegnap adtam-el egyik szállómet 2400 fton, azt a' mellynék levét iszod. De ezen felül maradt még más kettő, 's fogom teljesíthetni parancsolatodat. Még pedig azt kell vetnem ígéremhez, hogy az, a' mellyet ez idén 2000 fn vettem, sokkal, de hasonlíthatatlanul sokkal jobb bort ad. Igaz, hogy kevesebbet is. Örülni fogok rajta, ha a' szüret olyan lesz, hogy kívánságod teljesíthetik. Most nincs bor a' Hegyalján. Az Orosz kézre jutott Lengyel tartományból ide hozták lakosai az Austriai bancót, 's bort vittek-ki érte. A' Speculatio nem volt rossz, mert a' bor többet ér mint a' bancó papirosa.

A' só nálunk tegnapelőtt 7 frtról 's néhány xről 11 fra 's mintegy 50 xra emeltetett; 's e' szándék miatt egy holnap olta sót nem kaphatánk. Így fog minden menni, mert a' Statusnak nagy és sok a' szüksége. 'S mind ezt nem Angliának kell e köszönnünk?

Délben vevém leveledet. Azt hittem Fő Ispánságod' hírért hozza, mellyet néked most is mint előbbi levelemben a' legforróbb óhajttal óhajtok. Nem kell haszontalanságon kapni, az az, nem *illik*: de jó embernek szintén szoros tiszte a' hivatalt keresni ha csak azért is, hogy rossz ne lépjen belé. Te másképen ülsz, tudom, a' Sella Curulisban mint a' Krasznai *Fő Ispán* — *Fő Curátor*, kin most 2 esztendeje olly sokat bosszankodtunk.

Laskainak levelét nem vettem megindulással. Édes barátom, ne kívánjunk mindent mindentől; ez meg fog *békéltetni* az emberiséggel; pedig azzal lenni békében nagy szerencse. Vármegyétekben kevés művelt izlésű, kevés fentebb magyarságot szerető ember lesz: 's meglehet hogy 5 f. nekik olly drága ár egy nem vastag könyvért, mint nékem két nem vastag fordításáért Sallustnak 30 f. az elmúlt holnapban. — Hidd-el, fel nem akadok azon is, hogy Laskai elfelejté árokat. De azon fel akadnék, ha nem tudnám okát, hogy Wesselényi cránt tett kérdező levelemre nem felel. Az mindég parasztság, vagy lelki szegénység; mert ha elmés volna, lehetett volna erre is felelnie.

Emelkedve olvastam leveledből, hogy Sógorod emlékezetét megtisztelted. Tiszteld azt, kérlek, mind a' Megholtért, mind Nénédért, mind ennek fijaért, mind az én kérésemért. Az derék kis fiú, hogy Egmondot elkérte, 's Göthét meghozatja. Bár belé tanulna *olvasni, érteni*, — még pedig úgy, hogy azt is tudja, mi a' schrifstellerischer Werth Göthében, ötlet a' német írókhoz hasonlítván;

hogy *Achillesét* is tudja becsülni, nem csak azt a' mit benne a' tanulatlan Olvasó is becsül, csudál.

Német Országának még nem volt Göthéhez hasonlítható Írója.

Engem, édes barátom, *pellengérre* állíta Rumi. Az Aprilisi füzetében a' Bécsi Annalisoknak három paginányi biographiamat állítá-ki a' Nézők kedvére. Felette vizsásan hatott-meg ezt ott olvasnom. Azt hitte szegény, hogy nékem, s' a' Publicumnak is, nagy kedvet tesz vele. Köszönöm akaratját, de az ilyen dolog engemet nem csikland. Fogságomat egészen kihagyta. Ellenben a' Hálai Lit. Zeit. a' tavalyi aprilisi füzetben olly szép Recensiót ad Régiségeim 's Ritkaságaim első kötetek felől, hogy ritkán érzettem édesebb érzést, mint mikor azt olvastam. Azért vala édes ez az érzés, mert nem fúlaszta magasztalásaival — mellyekért mindég *pirúlok*, — sőt egy két helyt dőfést ad — er gefiel sich einst in orthographischen Neuerungen — er ist sarkastisch a' Debreceni Grammaticusok ellen etc. A' Recensens nem volt Grammaticus, sőt megvallja, hogy ehhez nem is tud; (csuda e hát, ha Mikrológiának nézi a' grammaticai igazításokat?) ő csak Historicus — úgy tetszik, Erdélyi Cancell. Concipista Engel a' Recensens — s' históriai czélból ítélgette, olvasgatta a' könyvet. Azt is gáncsolja bennem, hogy mein Styl hat etwas Gesuchtes, und wo mir der eigentliche Ausdruck nahe lag, da suchte ich das ungewöhnliche etc. etc. Hát nem nyilván való érdem ez? hát mi teszi a' Göthe, Klopstock 's Horácz 's Báróczi írását olly anziehendde? A' Geschraubte volna rossz, nem az a' mi a' pingui populo remotum est. Ez a' Recensio ezt is emliti: nach überstandenen vielen Leiden lebt er in einer glücklichen Eheverbindung und in einer nem tudom millyen epithetumú Unabhägigkeit, — mert én most 3 óra felé délután még fekszem, 's elnyúlva írom ezt, 's a' Recensiot felkeresni (el lévén hányva könyves szomszéd szobámban) restellem. — Az ilyen oktató, nem pirító Recensio kedves nékem.

Feleségem tegnap Kázmérba ment idősbb lyánkájaival halálhoz sietve közelítő atyját 's ágyba esett anyját látni. Az ő 's én Albumi Blattjainkat együtt veszed a' Te Régiségeiddel 's talán maroquin portfeuilleddel is.

Köszönöm, hogy Buczy felől tudósítasz. De még egy kérést tészek. Irj valami Kálvinista Enyedi Prof.nak — magam írnék, de nem tudom neveiket — 's kérdezd-meg, ha igaz e a' mit nékem Gener. B. Vay Miklós monda, hogy Báróczy oda küldé, az az Enyedi

Collegiumnak minden kézírásait 's 25 ezer frt birtokát; 's vették e már; 's mik azok a' kézírások? Közölte van e egy francia nyelven dolgozott Kőművességet illető munkája; — 's a' választ mellyet kapni fogsz, ajándékozzd nekem. Ha okod volna oda írni nem akarni, tudósíts, ki ott a' leghumanusabb Prof., kitől remélhetem, hogy a' la Laskai és a' la Kis Lajos levelemet nem hagyja válasz nélkül.

Nyomatásban adom ki azon Relatiókat (a Pipsz Desőffyt és enyémet), mellyet Zemplény Vármegyének az elmúlt Októberben tevénk azon emlék formája, Inscriptióji 's helye eránt, melly a' Győri csatában elesett Vitézeknek fog állítatni. Addig is közlöm egy czikkelyét.

Nem bánja az Anglus ha haszontalan is a' Török felbizgatása, csak hogy ő vonhassa a' pert. Qui habet tempus, habet vitam. A' Divánban megvesz egynehanyat, mint Spanyolországban, 's az lesz itt is a' vég, a' mi amott. Szép csendes vérről és *nyugalomban* nézni a' Gondviselés' munkáját, hogy engedi a' rosszat, hogy az ő általa végzett dolog megkésztüljön. —

Házi bajodat szívesen sajnálom. Én inkább lelheték végre nyugtot, 's már most csak azt sínem, hogy véremen 's gyermekeimen hízik egy rossz testvér. Az Anyám megenyhült: de kötve vannak ez által kezei. — Éljen szerencsésen szívesen tisztelt, szívesen szeretett barátom.

Ezt óhajtja

örök tisztelőd

Kazinczy Fer. mpr.

pag. 2a Relationis:

A' Haza atyjai a' tavalyi Ország Gyűlésen ő Felségének a' mi igen kegyes Fejedelmünknek javalltával és sok ízben bizonyított öröme az eránt gondoskodtak, hogy a' Neuzetnek már csaknem elaludt characterere felébresztessék. Régi óhajtása volt ez minden jobb főnek a' hazában, 's nevezetesen öregkorú atyáinknak, kik magok a' maszlag által meg nem rontva 's régi magyar lélekben mély fájdalommal látták elkorcsosodásunkat, és azt a' kislelkű pulyaságot, melly velünk a' nagy tettek szülőjét, az enthusiasmust, nevetségesnek sőt veszedelmesnek nézette, 's olly mélységre süllyesztett-el, hogy a' nagy tetteket is egyedül mellék tekintetek miatt tettük, ha tettük. Elaludt bennük a' dicsőség' szeretete; melly nem abban áll, hogy több fénnel bírjunk mint mások, hanem abban, hogy lelkiisméretünk és

a' köz ítélet bennünket jóknak 's tisztáknak 's nagyoknak tartson 's tarthasson; de fel fog öbredni, mihelytt az igaz érdemet becsülni fogjuk.* A Tek. Rendeké az a' dicsőség, hogy Primás Eszterházy Imre után, ki a' Vezekényi mezőn az ott fényes halált talált 4 Eszterháznak ily emléket állita,** a' Tek. Rendek első a' Hazában, kik a' hajdani Görögöknek és Rómaiaknak példájukat követni íme kezdik. Légyen szabad remélnünk, hogy a' mi Elestjeink [!] oszlopa mellett új bajnokok fognak hazafiúi lángokra gyűladhatni; 's így akkor, midőn csak hálát mutatunk nemes lelkű férfiaink eránt, egyszersmind a' Hazát is tetemesen szolgáljuk. Adja a' kegyes ég, hogy e' szép példa minden felé követésre találjon a' Hazában 's lelkeink [!] emeltessék! adja, hogy azt a' jutalmat, melly egyedül az érdemet illeti, a' hízelkedés soha ne vesztesse hiúságra!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1766.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Jún. 4d. 1810.

Kedves barátom,

Meg nem foghatom, honnan eredhet hallgatásod. Ha érzened, melly gyönyörűséggel olvasom én leveledet, még akkor is, ha benne semmi versed nem jó, oly sűrűen írnád őket, mint a' melly ritkán most írod.

Én e' napokban tavaly elégetett csomómnak két darabját dolgoztam újra. Emlékezetem felette szerencsétlen megtartani a' mit csináltam vagy a' mit a' másokéban megkedvellettem. Így még több házagok estek elégetett csomóm verseiben mint kézírásomban voltak; mert egyik oka az elégetésnek az volt, hogy üregek voltak benne, 's féltem, hogy idegen kéz fogja kipótolgatni. — Kérlek, add tudtomra mind azt, a' min benne érzésed felakad, a' mit igazítva óhajtanál látni. Attól kérem ezt, a' ki Virággal együtt első Lantosa a' nemzetnek.

* Tacitusnak szavaira van a' czélzás egy kis fordítással: Virtutes iisdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. *Vita Agricola*.

** Bonbardii Topographia M. Regni Hung. Viennae 1750 in fol. p. 384. — Kazinczy F. jegyzetei.

A' GRÁTZIAKHOZ.

(1787. táján; de újra dolgozva 1810. Májusban.)

Sípját 's e' koszorút 's nyíló korának ...

[Stb., mint az 1762. számú levélben.]

Matthissonban van példa a' szchéára; 's nála nélkül is a' három hendekasyllabus sort $\underline{\text{u}} \text{ } \text{u} \text{ } | \text{ } \underline{\text{u}} \text{ } \text{u} \text{ } | \text{ } \underline{\text{u}} \text{ } | \text{ } \underline{\text{u}} \text{ } | \text{ } \underline{\text{u}} \text{ }$ merném öszvekötni az Adonicussal, noha a' régieknél ez példa nélkül volt. — Ez a' dalom 1787. táján más szchéára volt írva, így:

Sípját 's e' koszorút 's még fiatal kora

Díszét, homloka' lágy fürtjeit, hívetek,

Kellem' menyei Hármá,

Néktek nyújtja tulajdonúl. 'stbb.

APOLLÓHOZ.

(1787. táján, újra dolgozva Széphalom, Jún. 1810.)

Miért könyörögek én tencked, dicső ...

[Stb., mint az 1776. számú levélben.]

Régiségeimet a' Hálai Lit. Zeitg. 1809. Apr. recenseálta. Egy két sujtást kaptam tőle, er gefiel sich einst in orthographischen Neuerungen, er sucht das Affectirte, da der eigentliche Ausdruck nahe lag. (Szegény ember! ha tudná mitől kap az írás kellemet! csak geschraubt ne legyen). Er räth in literarischen Streitigkeiten Maessigung, wird aber selber sarkastisch; doch muss man sagen, dass er zum Lob mehr wie zum Tadel geneigt ist etc. De nékem az ilyen recensio, melly *tanít*, kedvesebb mint a' fúlasztó tömjén. Kár hogy a' Recensens német volt, nem magyar, 's a' grammaticus, a' philologus munkát csak historiai tekintetekből olvasta-meg. — Ezen felűt a' Bécsi Annálisokban Biographiám áll. Ezt annyinak veszem, mintha pellengérre állítottak volna; mert mich dem Schau des Publicums auszustellen, noha csak barátságból eselekedte minden hírem sőt csak gyanításom nélkül is egy igen becsült barátom, felette visszásan hatott reám. Meg van, és így legyen! Én azt tartom, az ollyan csak halálom utánra való volna. De ezen kedvet-

len történet a' mi barátunkon Kisen is megtörtént már több mint 5 esztendő előtt ugyan ezen Annálisokban.

Képed még sincs itt. Melly igen szeretnék hozzád repülni, 's magamat még szorosbban csatolni hozzád! Élj szerencsésen, kedves barátom! Én 24 óra olta magamban vagyok; feleségem Kázmérba ment halálához sietve közelítő atyját¹ 's ágyba esett anyját meglátni, 's elvitte nagyobbik lányomat, ki épen ma 2¹/₂ esztendő. Feleségedet szíves barátsággal tisztetem, magadat, gyermekeidet öllelek. —

örök tisztelőd

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1767.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Jún. 4d. 1810.

Nagy tekintetű barátom!

Hadd köszönjem-meg mindenek-előtt a' mi kedves Lajoskánk-nak, hogy ő, levelem' fekete pecsétjét látván, 's ebből azt hozván-ki, hogy engemet valamely szerencsétlen eset ért, részt vett szenvedéseimen. Kedves nékem azt látni, kedves barátom, hogy az a' szép barátság, melly engemet Tehozzád csatolt, a' miéinkre is általterjed. Bizony a' mi sorsunk szép és irigylendő sors. Mit érzenek azok, a' kiknek csak pénz és ragyogás kell, a' mi ezzel felérjen? Ellenben vessük hozzá: ha ez nem lesz jutalma fáradozásainknak, azon kívül a' mit a' mesterség' fizésére ad, lesz e valami más? nálunk ugyan nincs!

Hogy Wesselényinek éneklésére nincs időd, nagyon kesergem. A' legszebb virág marad-ki koszorújából. A' mi Berzsényink egy gyönyörű Ódával tisztelte-meg. Sipos és az, a' ki ennek helyébe Mathes. és Phys. Prof.nak neveztetett-ki, mert Sipos Tordosra (Erdélyben Hunyad Várm.ben vagy mellett) hívatott Predikátornak, olly esztendőben, melly rossz, *nyolcz*, jóban pedig *tíz ezerre* felment fizetésre — deák verseket írtak; Nagy Ferencz pedig egy *αιασω του Αδωνιν*-formát. — Nem siető ez a' munka, édes barátom; 's ha a' Múza meglátogatni akarna, kérlek, ne tiltsd-el látogatását.

¹ A kéziratban csak »atyát» van.

Horáztod még nem érkezett kezemhez. Feldicsekedtem a' hírrel Virág Benedeknek, a' ki ezt *nagy öröm kifakadással értette*. Melly ajándékot nyújtasz a' Nemzetnek, ha mindenik úgy van fordítva mint a' Quamvis Maccenas etc. — Képzelem, hogy a' Wieland jegyzéseinek fordítását másra bízod, mind hogy időt nyerj, mind hogy szemeidet megkíméld; mellyek felől azt hiszem, mivel rólok hallgatsz, hogy most nincs bajok. Rontsd őket őrizve, édes barátom! Ki tudja, meddig élsz? 'S ki pótolhatná-ki a' Te haláloddal, a' mit Te adhatsz nekünk.

Én e' napokban szerencsés valék tavaly elégetett esomómnak két ódáját (a' legelsőket, a' mellyeket valaha írni próbáltam) elvégezni, 's láttam ebből, hogy van valami kis igazság a' Pataki Prof. Rozgonyi Jósef szavaiban: — (Gróf Teleki József, az a' szörnyű Kálv. hyperorthodoxus Úr, 's minden fonákság mellett még is igen nagy-érdemű Hazafi és Protestans, egy Conferentiában praesideálván, valami szörnyű vádat monda a' kegyelem felől, hogy az az embert nyakon ragadja, Deus agit cum homine tanquam cum stipite, etc. — Ez a' cynicus és alkalmasint szeles ember, Rozgonyi, megszóllal: «Nem vagyunk egy *híten*, Kegyelmes Uram.» Képzelheted, millyen ábrázatot csinála a' praesideáló Excellenz ezen aborizozásra, és a' mi ezt követte; 's millyet akkor, mikor a' nem Excellenz triumphált) — látom, mondom, ebből, hogy a' kegyelem csak úgy adatik, ha keressük. Hányszor tettem-le róla, kifáradván próbáimban, hogy 1787 táján kezdett darabjaimat elvégezzem! 's végre most végezhetém-el. — Az első darabot choriambusi lábakból álló sorokon kezdém: de hendecasyllabusokra öntöttem által, mellyre, (hogy azok Sapphói sorok gyanánt álljanak egy Adonisi sor előtt) példa a' régieknél ugyan nincs, de van Matthissonnál, 's ez a' három Phaleucus jól illik a' Sapphói sorok' felváltásokra:

Az első strophá régen így volt: *Sípját 's e' koszorút 's még fiatal kora' Díszét, homloka' lágy fürtjeit, hívetek, Kellem mennyei Háрма, Néktek nyújtja tulajdonúl.* — Most halljad:

A' GRÁTZIÁKHOZ.

Sípját 's e' koszorút 's nyíló korának ...

[Stb., mint az 1762. számú levélben.]

APOLIÓHOZ.

(Szem előtt tartván a' Quid dedicatum poscit Apoll. stb.)

Miért könyör'gjek én teneked, dicső . . .

[Stb., mint az 1776. számú levélben.]

Tégy kérlek, próbát, édes barátom! add ezt Lajosnak, 's hagydmeg neki, hogy a' két Ódát fordítsa németre (természet szerént hogy csak prózában) 's lessd-ki ezen munkája alatt, ha érti e, ha kitalál-gatja e, miért van holmi nem prózai módon kifejezve; -- ez a' munkája, én legalább úgy hiszem, azt fogja veled láttatni, ha kapott e poetai Geniet, és kell e azt művelnie. Az utolsó 's utóelőtti sort magam teszem elébe: Deine Erwählten mögen mir die Hand liebend (sich meiner freuend) drücken: mein ernstes Aug scheuché das Heer des Bösen zurück! Tudod, hogy *vesztemre!* nékem a' *második* kérés épen olly vágyásom, mint az a' szép *elsőbb*.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1768.

Vida László — Kazinczynak.

Pesten 5a Juny 1810.

Tekéntetes Ur.

Midőn a' Magyar Nemzeti Játékszín részérül mint annak kormányzója Az Első Hajós nevezete alatt próbából irt tsekély operával kedveskedni bátorkodom, tsak azon forró, igaz, szin nélkül való, álhatatos és tisztán szerető szeplőtelen tiszteletnek némű nemű jelét kívánom meg bizonyítani, mellyel a maga nagy voltában még első elmélkedő tehetségembéli idő ponttúl fogva vonzódtam a Magyar Litteraturának Széphalmai Ditső Fénye iránt. -- Távól legyen itt tőlem minden hizelkedésbéli alatsónyság, az egyenes Magyar igaz szívűségnek szeplőtelen igazsága, mellyben élni és halni kívánok, álljon itt örökre jót érettem.

Ha Tekéntetes Uraságodnak rólam való meg emlékezését érdemelhetem, ha szívemben belsőképpen meg győztetve érezhetem azt, hogy nem unalmas Széphalmon az én nevezetem, hogy ki vagyok azok közül véve, kik a' Haza iránt érdemetlenek és végre a mi leg nagyobb, ha ditső örömmel nyilván mondhatom azt, hogy a Magyar

Kazinczi engemet ösmér és nem útál, úgy életemnek egy fontosabb tzellyát el értem, és ebbéli örömemet tsak a pusztító gyászos sír temetheti szendergő hamvain közé.

Ajánlom magamat tiszta, igaz tisztelettel és még élek, vagyok
a Tekintetes Úrnak

örök tisztelője, alázatos szolgálja

Vida László mpr.

[Eredetije a Szémeretár II. kötetében.]

1769.

Szombathy János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr

különös tisztelettemmel való Nagy és Jó Uram!

Méltóságos Fő Curator Urunk rendelkezését vettük az aránt, hogy ezen munkákat 1. *Historia Jacobinorum in Hungaria*. 2. *Historia Conventus Rakocziani Onodiensis*, mellyeket Méltóságos Szirmai Antal Úr készített, a' Tekintetes Úrtól ki-kérvén, irassuk-le a' Collegium számára. Kérem azért alázatosan a' Tekintetes Urat, méltóztasson azon munkákat egy kevés időre hozzánk el-küldeni, hogy az innep után haladék nélkül le-irathassuk, és az Examenkor már a' le-írt munkákat bé-is mutathassuk. Nagy köszönettel fogjuk vissza-küldeni a' le-írandó Exemplárokat.

Többire betses gratiájába bizodalmasan ajánlott, állandó tisztelettel maradok

a' Tekintetes Úrnak

S. Patak 5-ta Jun. 1810.

alázatos szolgálja

Szombathi János mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1770.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 6dik Jún. 1810.

Szeretet igen Kedves Barátom!

En már eredeti kézírások gyűjteményedbe néhány leveleket egybe szedvén, ezentúl minden héten kapsz töllem. Ezen levelek

mind néhai édes Atyámnak íródtak. Hogy pedig meg bizonyíthassam, mennyire szeretlek (eszt bizonyíthatni éltem leg szebb örömei közzé tartozik), imhol most küldöm a Nagy és jó Mária Theresiának egy gr. Blümegen Ministeréhez írt hand billettjét. Nevezetesnek tartom én esztet árra nézve is, hogy abbul is láthatni, hogy a fejedelmek készek jót csinálni, ha a Tanácsosok jót és jó móddal javallanak. Megjegyzésre méltó: hogy Mária Theresia férjének halála után minden Billéttyeit és privat leveleit iljen fekete karimás papirosra írta mind végig. Itt találtnak több Rendbéli billettjei is. Reméllem, gyűjteményeidbe ez nem utolsó helyt érdemel és meg vagyok győződve, hogy kedves dolgot nyuitok Néked, melj egyedül vala czélja el küldésinek.

Azon gondolkozom, miképpen kellene a Csokonai monumantumát már valahára fel álltanunk, ehhez csak jó volna hozzá kezdeni, legaláb téglából rakassunk valamit Sírja felé, és az már tudva lévő Inscriptiot köbe vésetve, a téglá falba belé lehet helyheztetni. Erről gondolatodat és Tanácsodat ki kérem. Én a Debreczeni Collegiumnak ezen a nyáron megint küldök Botanicus kertek számára meleg plántákat, noha se aszt nem tudom, hogy a miket magokba küldöttem, mit csinálnak, se aszt, hogy a Botanicus kert micsoda előmenetelt nyert, melj a kolosvári Collegiuméba virágzó állapotba vagyon. Barátom, keserves dolog az, hogy nállunk semmi jó nem akar előre haladni, pedig ha egyébbül nem tudnánk, vagy tanulni nem akarnánk ezen meg világosodás fényes epochájába, példa elég ál előttünk, meljbül tárgyat, és ösztönt vehetnénk. De méljen, igen méljen a Sötétségbe valánk bonyolittatva, meljbül, mint egy már meg szokott dologbul, még csak tehetségeink is nehezen tudnak ki fejtődni. Ösztönökkel kellene esztet segiteni, de hol vannak az ösztönöknek hathatós, szükséges rugói? Te, Barátom, tudod velem együtt, hol kellene eszt keresni, de az idő, környül állás miatt csak ezen szent tudománnyal maradunk, azomba a mit tehetünk, tégyük, esetleg tiszteletesebb tárgya kívánnya itt létünknek.

Feleségem tisztel Mgs Grófnéddal együtt, kinek én kezeit csokolván, nagy tisztelettel és igaz egyenességgel vagyok tisztelő híved

Cserey mpr.

Mayor.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1771.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 7ten Juni 1810.

Theurester Freund!

Wie unendlich ich mich über Ihre Berufung nach Oedenburg freue! — Geben Sie Ihr Jawort, und zögern Sie nicht. Sie sind dort auf dem Posten, wo Sie sehr viel Gutes werden wirken können, wohin Sie immer gezieht haben; sind unter Menschen, welche wissen werden Sie zu schätzen, welche Sie so sehr zu sich gewünscht haben; werden nahe an Wien seyn, welches für Ihren literarischen Ruhm und Ihr weiteres Glück viel ist, und sind von der schönen aber kalten Gegend der Karpaten, aus dem rauchenden Kessel von Schmölnicz unter einen mildern Himmel versetzt, sind vom Priesterrock und der unseligen Mühe armen, ungebildeten Schmölnitzern die Weissheit, die vom Himmel stieg, zu predigen auf die allerschönste Weise, und, wie ich hoffe, wünsche, auf ewig befreit. Ich bitte Sie, schreiben Sie den Oedenburgern sobald es rathsam sein wird, dass Sie Ihre Berufung annehmen. Ich kenne weder Rajts noch Mihalik; aber nach dem, was ich von den Zweyen vermuthe, so wünschte ich lieber mit einem Rajts als M[ihalik] zu thun zu haben. Rächen Sie sich an Rajts, wie ein edler Mann. Ich meine nicht die Weise, welche der heilige Paulus, der eine Weyle noch der *Ihrige* ist, anrathet: glühende Kohlen — für diese Art Rache ist Rajcs zu schlecht; ich meine durch eine edle Verachtung und Beschämung. Er soll von Ihnen sagen müssen, er habe Sie anders vorgestellt als er Sie findet. — Die Lehre von der Ohrfeige, ich glaube bey Matth., werden Sie, hoffe ich, auch bald zu der Lehre von den glühenden Kohlen legen, damit kommt der ehrliche Mann nicht weit: aber die Lehre, die ich Ihnen nicht rathend, sondern erwartend gebe, wird Ihr Leben von manchen Bitterkeiten befreien. Ich befolgte sie so oft, dass es mich jetzt gar nichts mehr kostet, sie bey jedem wiederkehrenden Fall zu befolgen. Klugheit hat mich aber auch gelehrt, dass exercitium poenale et voluptuosum nur bey denen vorzunehmen, die noch Empfänglichkeit haben, ihren Werth zu schätzen. — Recht sehr danke ich Ihnen mir diese Neuigkeit sogleich berichtet zu haben. Keine Seele kann sich über diesem Vorfall mehr freuen als ich. Der kleine Louis meines Kis, der kleinere

Aristipp meines Freundes Németh, — oh was gewinnen diese Zwey durch Ihre dortige Anstellung!

Ich erhielt Ihren Brief bey meinem leidenden Schwiegervater und ich übergab ihn ihm. Mit sehr vieler inniger Rührung dankt er Ihnen für die Gefälligkeiten, von denen der Brief lautete. Es sind viele Jahre, dass er das, was er einst war, nicht mehr ist. Aber was ist er jetzt! Und doch eben diese Humanität, welche ihm einst so eigen war. Könnte ich Ihnen den Ton zuschicken, mit welchem er mir den Auftrag gab, über Ihre doktorwürde Ihnen zu gratuliren. Das ist nicht der kalte Ton der Angenommenen, nichts als artigen Höflichkeit; es ist warme Regung des edlesten Herzens. Mir ist es ungemein süß, um den einst so sehr verehrten, und jetzt noch immer heilig geliebten Mann sitzen zu können, und ihm die letzte Freundes und Kindes Dienste zu leisten. Ohne Sinn spricht er nie, er ist in den tiefsten sopor versenkt, aus welcher er nur um wieder bald einzuschlafen, erwacht; und spricht noch immer von Chemie. Da ich das Gespräch nicht führen kann, so mache ich ihm Fragen; und dieses ist für ihm schon Unterhaltung. Wohl dem der nicht lange warten muss.

Ich danke Ihnen recht sehr für die Bestellung des Weinzierl'schen Sallust. — Sie haben vergessen den Preis des Buches beyzusetzen.

Leben Sie wohl theurester Freund! — Nur bald geantwortet den Oedenburgern! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1772.

Cserey Farkas — Kazinczynak,

Krasznán 8dik Jún. 1810.

Legbiztossabb Barátom!

Még 22dikén költ igen becses Leveledet, és avel egygyütt a Kézý dieső szép verseit is vettem. Köszönöm, Kedves Barátom, hogy ennek olvashatásával egy nagy gyönyörűséget nékem nyuitani méltóztattál, meljet is Hannulikunkal közleni igen is fogok.

Róllam való opiniod engemet egészen kevélyé téssen: Oly embertül, mint Te, Barátom, szerettetni és becsültetni nem csak gyönyörűség és Szerencse, hanem akár melj munkás fáradozásnak is édes kellemű jutalma. — Mivel aszt írod, Kedves Barátom, hogy előtted Fő Ispányságra való nem vágyásom meg foghatatlan dolog; imhol e részbe is, valamint mindenbe ki nyitom előtted szívemet és elő beszéllem, mit érzek abba a tárgyra nézve. Közép Szolnok vármegye egy fél század alatt, hitvány, gyenge, sőt átaljába rossz kormány alatt lévén, a leg nagyobb zavarba vagy, annak tagjai Anarchiát kedvellő rossz emberekből álván, képtelen fekete factiók koholásiba mesterkednek szüntelen, és valóba alacsonyánál egyebet soha se is cselekesznek. Wesselényi Farkas fukar indulatit Hivatalja folytatására is fordítván, a rossz emberekkel egyet értett, ezek szabadon követhették rossz lelkek ismereteinek alacson javallásit, még Wesselényi meg bukván, cassiroztatott, és vagy $\frac{m}{40}$ f. huza vona véle vissza fordított — ötöt követte egy gyenge lágy ember, Gr. Kornis Sigmond, esztet nem csak egy lágy, hanem malitiosus ember is, Toldi, Toldit Wesselényi Miklós. Már Barátom, a ki nem akar is, de ezen utolsó szerencsétlen embernek kormányát, és a miatt végit is környülálásoson meg tekinti, az ugyan méltán, igen méltán el rettenhet a Közép Szolnok Vármegyei Fő Ispányságtól. Eő szegény jót akart, jóra törekedet, de a roszhoz szokott gazemberek jóra térni nem akarván, mi lett szomorú következése, Magad is, Barátom, jól tudod. Most Wesselényi József, Farkasnak fia, el követ mindent, szöpet és rútat, hogy Fő Ispány lehessen, eő is lévén egyik candidálva. Én pedig nevetvén gyáva törekedéseit, egy lépést se teszek, és nagyon meg vagyok magammal elégedve, hogy semmi vágyásom aszt keresni nincsen, mert a ki Wesselényi Józsefnek aemulussa akar lenni, annak ám hunczfut utakat kell vágyódási teljesítésekre el követni. Eő gazdag, Erdéljben a leg gazdagabb embernek a fia, ezenkívül atyafi nexusha van a Telekiekkel és a Cancellariussal különösen, a többit ezen capitelre nézve tudod és így képzelheted, hogy csinos uton vele aemulálni nem lehet. De egyébként is a Közép Szolnoki Fő Ispánnak nem lehet még csak a mindennapi schlendriant is maga rendes uttyán folytatni, mert elvadult erkölcsű és indulatú emberei gáncsot vetnek abba, hogy lehetne tehát a minden napiságnál szebb dolgokat csinálni? Már pedig, Barátom, én bizony semmi dolgokba se maradok a mindennapiságnál, eszt Insurrectionknál is Maximilian

Herczegnek és a Generalitásnak nagy meglepésekre megmutattam — ott ment, mert a katonai Törvények szorosok, és röviden eligazították az alacson machinatiokat, de a civilis statusba ezer a ki fogás, ki vétel, megkülömböztetés, azért, Barátom, nékem bizony a Közép Szolnoki Fő Ispánság nem kell, mert éppen annak elnyorésivel szünném meg Hazámnak igazán használhatni, sőt időmet hiába el fecsérelvén, életemet is röviditeném. Sokat tudnék, Barátom, e részbe még mondani, de reméllem, ebből is meg értesz engemet és helybe hagyod, hogy Fő Ispány nem akarok lenni. Még a télen eggy nagy Ur oljan formát írt Nékem, mintha eő azt gondolná, hogy én Közép Szolnoki Fő Ispány lésszek, még akkor fel tettem, hogy ha lennék, fel nem vállalnám, meg köszönném eő felségének olj kinyilatkoztatással kegyelmét, hogy én meg elégszem azon kegyelmével, melj szerint Tatán költ Decretuma által Mayornak tett, Fő Ispány pedig nem leszek Közép Szolnokba, és itt okaimat le írtam volna. És hiszed é, Barátom, hogy ezen okoknak leírásával többet szolgáltam volna Jót, mint a Fő Ispánságnak fel vállalásával? Egyéb aránt pedig, ha valaha lennék is, és akár hol Fő Ispány, hid el, hogy hivatalom fénnye eggy legszebb sugárának ismerném Neced érdemének tiszteletét gyarapíthatni.

Gr. Bethlen László szomorú sorsa igen is igaz. Most a N.wáradi fürdőbe vagyon, onnan Budára megy. Tett eő a Hazába is szépet, igen jó fabrikákat állítván fel, és a spanyol juhoknak tenyésztésit. Aszt nem tudom, hogy az austriaiaknak micsoda segédet nyuitott. Ezen articulusa Levelednek megdöbbenté szívemet. Hát a mi kedves Kisünköt micsoda nyomorúság érte? tudósítes, kérlek, sietve Kedves Barátom, mert szívemből aggódok érte. Sipos Pál Prof. urat igen ohaitva várom. Mgs Grófnéd kezeit csókolom — feleségem tisztel és vagyok Örökre hiv tisztelőd

Cs. mpr.

Küldöm Kaprinainak egy levelét az atyámhoz.¹

A Zilahi vargából — szegény Wesselényi protectiojára Vice Ispánnya lett alacson Laskai 4dik May datalt levele mellett ma vissza küldi exempláraidat, küldöm ezen vargának levelét in origi-nali, nem azért, hogy eredeti érdemes kéz irások gyűjteményibe

¹ A gyűjteményben nincs.

helje volna, hanem hogy lásd levelébül lelkét ezen gazembernek. Eö akkor még a szegény Wesselényi körül lényalóskodot és maga kért, hogy adgyak hozzá eladni exemplárokat, minthogy kedvelt Administratorok képivel ékeskedik, illik, hogy a Vármegye tagjai mások előtt részeltessenek abból, ekkor eö Wesselényi előtt eszt mondá, és most aszt írja, hogy árát is elfeleitette. Ez a hizelkedő alacson moralis katechismust írt, és Wesselényivel hogy bánék? — Most pedig alacsonul despotisal a vármegyén, mert Fő Ispány nincs, és eö a hozzá hasonló alacson Halmágyival, és még egynehányon az anarchiat hasznukra fordítani tudgyák.

Éppen eggy Laskai levelénc oldalára illő helj, hogy hasonrul való gondoskodásomat véled közöljöm. Kedves Bárátom az én früstököm még mind a gratiadból való Tokai, már most arra kérlek, hogy pénzemért jövő szüretkor készittes megint egy antalko ilyen becses jó asszút.

Méltóságos Camerarius és Fő Strása Mester Ur!

A' Kazinczy Ur munkáit úgy amint hozzám küldettek, ezennel küldöm vissza, a mint hogy belőlle senki edgyet sem vásárolt meg: hanem én köttetem bé edgy exemplárt, de már olyan régi a dolog, hogy az áráról is elfelejtkeztem: ne terheltesen meg írni az árát a Méltóságos Ur, és azonnal meg küldöm — lévén állandóul A Méltóságos Úrnak alázatos szolgája. Zolnok [!] 4a Maji 1810.

Laskai Sámuel mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1773.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysón, 8-d. Juny. 1810.

Édes Drága Kedves Barátom!

Ez az esztendő igen súlyos reám nézve. Nem elég, hogy egész Télen nyavalykodtam, nem elég hogy most-is orvos szerekkal kell élnem el romlott gyomrom miatt, ma a' Hideg lel, és egy Hét óta már Laurám-is beteg, oly erőszakkal és fájdalommal köhögtsél, hogy majd hogy meg nem fül; az úgy nevezett görts Hurut bántya. Virginiát a' Hideg lelte, most a' China a' Hasát terpeszti, a Tselédek

közzül is löbben nyomorognak. Házam valódi bizonyosága annak, hogy ispotály ott-is lehet, a' hol nintsen Palota.

Annyit irkált Cicero de summo bono; de lehet é boldog, habár maga Zeno vagy Panicius is az egésség nélkül? mert más az, a' bibét vagy tagadni vagy tűrni, és más a maga Lelkében, vagy Testében vagy mind a kettőben gyönyörködni az embernek. Engemet sem a stoicusoknak Philosophiájok, az az dialecticás kevélységek, sem a Fatalisták és optimisták magok reá szánások, sem a Kereszttyén Bontzok reményt nyújtó és pótolást jövődőlő ígéreteik nem vigasztalhatnak, amidőn legkedvesebbeimet szenvedni látom. Pessimista vagyok.

Ce monde, ce theatre et d'orgueil et d'erreur,
Est plein d'infortunés, qui parlent du bonheur.
Tout s'y plaint, tout gémit en cherchant le Bien-être,
Nul ne voudrait mourir, nul ne voudrait renaître.

Az emberi nemnek főképpen minden Élő Állatok közt a szeren-tsétlenség és a gyávaság juta az osztályban, mivel a leg finomabb érzékenység jutott.

Mit ér olykor olykor egy tsep öröm az üröm telesdeg tele poharában? Azért, hogy a sok méz ne késztesse az émelýgésre, nem szükség hogy keserű epével légyen el telve a' serleg, és hogy az Édes alig éreztessen benne.

A Te Leveleid, Barátom, azon méz tseppek, mellyeknek szaporításokat ki kérem tölled Bajaim édesgetésére.

Annak írását, aki a' Humano capiti-t lemásolta, nem vevém; Nálad akada; a másik nem rosszúl ír, de nem eléggé szépen. Orthographiájárúl sem ítélhetek, mivel úgy látom, hogy tsupán tsak az írásból szedte Pennájára Relatióink kezdetét.

Jól lett volna, ha Báró Barkóczi Észre vételeit a Gyűlésben ki jelentette volna. Mi lett volna könnyebb annál, hogy ki tegyük Szalai Báró Barkóczinak a Praedicátumát, és azt, hogy nem a Szászok és Bajorok, hanem a' Frantziák ellen esett el mint Kapitány a Nemes Zempléni Fel kelő seregnél. Én megvallom, szántsándékkal a Generalitás mellett maradtam, mert nem akartam az olvasónak a Fel kelő sereget, a mely Győrnél futa a' Frantziáktól, észébe juttatni; azon kívül nem a' Praedicátumban, nem a' Kapitányságban, hanem a' ditsösséges Halálban és annak okában tartottam lenni Báró Barkóczy Antal érdemét. A' nagy tetteket nem kell kisbebbi-

téni holmi tsótselék és a' dologhoz nem tartozó hozzá adásokkal, a mellyek itt kivált képen ezen esetben az effectust nem nagyították, hanem kissebbítették volna.

Nem tetszik Eő Nagyságának, hogy a' Testvére a többi meg Holtak közzé legyen keverve. A Testvéri szeretet, melly a Mlgos Báró Úrból egyszerre Poetát tsinála, azt kívánná, hogy még Halála után is, Poraiban és a Sír kövön is, szintűgy mint Életében, külön légyen a Méltóságos Báró a Tekintetes Nemes Uraktól; ut *separatur sago et toga claris majoribus ortus a' sociis ejus nobilibus*. Kár volt oda nem ragasztani még ezen szótskát: Tantum; ha vesztett is volna valamit vele a *stylus lapidaris* energiája és rövidsége, de bezeg nyert volna ám az értelem, és jobban tsudálta volna Eő Nagyságát a' Poszteritás, hogy magát *pro Lege, Rege, et Patria, Furente in Regno Marte Francico*, külön választva agyon lövetni méltóztatott.

A' Projectált Deák újj Epitaphiom Eő Nagysága jó ízlésének és Nemes érzésének különös betsületet tsinálna, de hogy fog lehetni azt elfogadni, minek utánna már az magyar Emlék írás választatott a' Köz Gyűlésen? Nem a' Feő Ispányé, hanem a Vármegyéé volt a' választás, a Feő Ispánnak és még némellyeknek jobban tettzett ugyan a Deák, de az nem Törvénye a Publicumnak. Én sürgettetem leg inkább a Feő Ispánnál a Magyarat, mert magam soha sem szólottam vele egy szóts ezen egész Dologról. A Fel olvasása napján délután Lónyaynak sok kérdezgetései után megvallottam, hogy a Deáknak én legyek szerzője, de tudhatta azt úgy is az egész világ, mert mindjárt a' hogy meg tiszteltettünk ezen kiküldöttséggel, azt mondám többek hallattára: nehéz Magyar Sír írást készíteni; lehet ugyan, de nem mérészelek belé kapni, hanem jártasabb Társamra bízom; de más részről aztis meg vallám többek előtt, még minek előtte fel olvastatott volna a' Relatio, hogy az a Te munkád. Én azt valóban igen helyes munkának tartom a maga nemében; más tollaival nem akarom magamat tzifrázni. Elég Dísznek tartván, hogy azt alá írhattam.

El gondolhatod tehát és láthatod, be fájt, midőn az el olvasás közben innen 's amonnan, dignos barbaris cachinnos hallanék. Barátom! A varjúk előtt fülemiléztünk; amaz ott mosolygott gúnyolva, és egy valóságos Faunushoz hasonlíta. Egy más itten tsóválta a' fejét; edjiket az elő kelőbbek közzül azt hallottam mondani: olyan tzifra, olyan hosszú ez a' Relatió, mintha Isten tudja milyen nagy Tárgyról lenne. Lett volna csak valami Oppositionális Perről a szó,

majd láttad volna, be rövidnek látszott volna bé mutatásunk. De mivel csak a Dicsősségről és a virtusnak leg illendőbb meg jutalmaztatásáról szólottunk, katagtak a borzas Vandalok és Gyepidák. A rendesebb és tsinosabb elő adások nem tesznek szerentsét a sok Kúnok között. Nem mondom, hogy talán valami Huszonöt ember nem találkozott volna azon sokaságban, aki ennek a' Relatiónak egész érdemét esmérte és érzette: de ezeknek száma a tsinos Fejér személyeknek kiesiny számához hasonlított egy tömött roppant Templomban. Ez itt azt akarná, hogy az egész Nemzetségi Fáját kiterepéllyék a' Sir kövön, amaz a' Ditsősséget a Titulatúrákban keresi, egy más azt gondolja, hogy a Jó izlés a tzifrázatokban áll, holott épen az egygyűsűség annak leg valóságosabb tzimere; a' leg nagyobb része az Aristocratismust, a kevélységet, a nevetséges gőgöt, 's irigységet még az életén is túl a' koporsóra a Hamu pornak felibe akarná vinni, szintűgy mint ama gazdag Londoni Kémény Seprő, a ki azt vésette sirjára: Hic jacet Domitor Fuliginis. Én tökéletesen el hiszem, hogy a projectált újj Deák Epitáphium jobb, szebb, Deákabb (azaz a mint Kováts mondja, Latánabb), de mégis kérem Báró Barkóczit, ne tsináljon nekem Epitáphiumot, ha mostani betegségemben meg találne halni, mert szeretném ha sírnának, nem pedig nevetnének Sírom felett az olvasók.

Íme a kívánt füzet Landonból.

Hát mit tsinál a Jutalom-kérdés? nyugszik é? vagy csak a Felelet előtt ígérnek jutalmat? vagy megtagadják azt, midőn nem tudnak mit felelni a' Feleletre?

Ne bosszonkodj, Barátom, hogy az Élők olly Hálaadatlanok: ládd, vannak Hálaadókis. Még Életedben írják Biographiádat. Leg alább meg tzáfolhatod őket ha valamit hazudnak rólad a' jövődőnek.

Én most már 's egész Szívemből a' leg valóbb igazságot mondom Néked, midőn mind bajaimról, mind Barátságomról bizonyossá teszek.

Mind ezt a' kasznáromnak dictáltam. A' szegény írónénk fekszik, nyög 's köszönt; meg írom Annyának emlékeztésedet. Tisztelem Feleségedet, maradván sok Bű, kín 's nyughatatlanságok közt

Hív igaz Barátod

Dessewffy József mpr.¹

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

¹ Az egész levél idegen kéz írása, csak az aláírás Dessewffyé.

1774.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Hosszas és szokatlan hallgatásod annyira nyughatatlanít, hogy most, foglalatosságaim' tengerében sem mulathatom-el mint-léted felől tudakozódni. Két utolsó leveled gyengélkedésedet említette; nem vált-e ez terhes nyavalyává? Bár tsak valamely szerentsés szél mennél előbb ép és fris egészséged' hírét hozná.

Én hozzám tartozóimmal együtt egészségben vagyok. — Hogy Rumit malgré tous les R[ais] meghívtuk, úgy tetszik, már írtam. Feleletét még nem vettük; félek, hogy nem fogadja-el hívásunkat. Lakos jobban van, de még nem egészen egészséges. Horatzius' levelei' első könyvét minden órán nyomtattatni akarom; nagyon szeretném, ha jegyzéseidet vehetném; de még talám kezedhez sem ment fordításom kézírása. — Julius elein nevezetes Superintendentialis Gyűlésünk lessz, mellyre deputálva vagyok. — A' Nemzeteket esmertető Gyűtemény' III dik darabját Pesten most nyomtattatom a' magam költéségére — Cook' egyik útját — de melly baj, hogy a' könyvárosoktól majd semmi pénzt sem lehet kapni!

Isten Hozzád. Vajha minél előbb egészséges híredet hallanám!

Soprony, Junius 8dikán 1810.

Örökké híved

Kis

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1775.

Aranka György — Kazinczynak.

Maros Vásárhely 9dik Jun. 1810.

Nagy Erdemű Hazafi,

Tisztelt Barátom!

Van szerencsém Széphalomról Aprilis 19^{kén} írott barátságos Leveledre, azután hogy megérkezett 25 nappal válaszolni. Talám azt véled eddig, hogy én is el mentem a' többekhez. Kevésbe is múlték el; de az Egek kegyelme megtarta.

Gyönyörű verseidet igen nagy meglelégedéssel vettem; Cserei

Farkas ur is meg küldötte volt az Ipjának, Gr. Haller Gabor Urnak, maig volt Elölülönknek a' Királyi Táblán. Ma veszen töllünk búcsút Exelja, mint Országos fő provincialis Commissarius. Ő Exelja dicsekedett véle 's örömmel mutatta nekem. Az Elisiot, Synthesist szerencsésen próbaltad: de más nem is próbálhatta, csak olyan nagy tekintetbe levő Elme, mint Te.

Oestrumba jöttél a' mint irod a' szerencsés menyező hírére! Nem csuda. A' mi kicsiny tűz maradt volt: bennem is fellobbant. Végül teszem.

A' Czid fordítója, Néhai Gróff Teleki Ádám volt; Jósef Császár idejében egyik Kir. Commissarius a' Kolosvári Districtusban, Belső-Szolnok Vármegyei Fő Ispány, és Kolos, Thorda, Közép-Szolnok Vármegyék Administratora; született 1740.ben, élt 1792ig. Külső fő iskolákon járt, tanult, nagy tudományú, jó szívű, és a' legszebb, elevenebb elméjű Ember. A' Czid fordítása a' Magyar nyelvnek Arany idejéből való; a' melly idő meg fogja mindenkor magát az ő tisztaságára nézve különböztetni; 's bece marad.

Én részemről születtettem Szék várossában Doboka vármegyében Sept. 15. 1737. Az idén Nevemnek 73ik esztendejét értem, mely szerencsét néked is kívánok. De érd jobb egészségben, mint én ezt a' tavaszt. Most a' Bölcselkedés uttyát vettem elé, némely apró darab munkáim sajtó alatt is vagynak, ugy mint:

1. Az Embernek esmérete. 2. A' természet esméretének Eleji. 3. Hogy a' háború bizonyosan elmúlik egyszer, 's eljő az Arany idő. 4. Hol áll ma a' Bölcselkedés? 5. Egy kérdés feltétele: Mi az embernek sorsa és vége? 6. Hogy Hunyady János nem volt Sigmond Császár fia, stb. Most készen vagynak: 1. Schlözer megezáfolása, Diplomaticus munka. 2. Arra felelet: Mi az embernek sorsa és vége?

A' Napoleon 's Ludovica Császári Felséges Pár menyezőjöknek öröm esztendeje.

Nézd lassú lépését az aggott időnek DDLII = 1101.

Nagy ablaka nyílik fel a szebb jövőnek . . . LLLVII = 157.

Új hajnal hasad az új százok sorában DL = 550.

Bársony színek festik fényesebb ruhában II = 2.

= 1810.

A kis Teleki Domokos születésének esztendeje.

Jósef Attya, 'Sofi Annnya, 's kis Domokos élylenek . . MDLII = 1602.
 'S Az élő szép Teleki Ház vitézei fénylylenek LLLLVIII = 208.
 = 1810.

Azomban ölellek, Nagy Érdemű Férfi

... régi hű szolgád, Barátod
 Aranka György.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 183. sz.]

1776.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Miklósnak.

Széphalom Jún. 9. 1810.

Édes Miklósom! Májusnak 14dikén írt leveledet most veszem. Ha Te is illy későn veszed ezt, úgy bizvást el lehetett vala halasztanom 's mulasztanom a' válasz írást, minekutána az Examenkor egymást meglátjuk.

Szíves szánavozással vettem részt azon a' mit a' Forster útazásai felől szőlő cikkelyben írsz. Rosszúl leszek, ha csak képzelem is az ollyakat. Felettem derültebb most az ég: de meddig tarthat az? Újabb csalhatatlan bizonyságaim vannak hogy az affélék bizgatások. Én is kaptam nem régiben egy Forstert. Szerencsére míg válasz ment reá, kisült tökéletes ártatlanságom és a' legszemtelenebb hazugság.

Hogy Vitkovics a' Dayka pakját vette, régen tudom, és igen nagyon köszönöm kézhez juttatását. Dayka azoknál, kik őtet soha nem olvasták, nagy tapsolással fogadtatott. Bár nyomtatnák minél előbb. Vivimus in unica Musis tempora; szörnyű drága a' nyomtatattás. — Ellenben Pest az én Napoleonomat épen nem vette tapsolva, sőt világosan mondotta, hogy rossz. Trivialis dolognak tetszett nekik a' Venus, Juno 's Minerva harezát előhozni — én azt tartom, nem az; 's illy két Hatalom egyesülésén mint az Austriai és a' Francia cum decore jelenhetnek-meg Vénus és Minerva frigyét kötni, mert ez a' menyegző nem a' Sári Ferencz fijaé 's Poocsi András lyányaé, melyre, igen is, illetlen volna őket az Olympusból leszállítani. Az sem tetszett, hogy Paris (az Idai) és Páris (a' Város) játékosan hozatnak elő. Az sem, hogy az egész versben nem egy neve van egy személynek, hanem Minerva, majd Homloka szültje, majd Pallas, majd Tritonia, etc. etc. Egy szóval azt hitték, hogy engem nagyon megtisztelnek ha azt mondják, hogy es ist ganz unwürdig

meines Namens. Így négy Olvasó. Virág ellenben azt írja a' mit Te, és hogy ez maga többet ér, mint mind az, a' mit erre öszveséggel írtak mások; Sipos azt, hogy ez a' legelső darab minden magyar Compositiókban — (mellyet ugyan én tagadok) — etc. etc. A' gustus sokféle, 's így légyen szabad rossznak, jónak tartani. — Virág ezt a' négy sort szereti leginkább: 'S ah a' Spréai szép Amazon — vén Gotthárd. — — 'S azt szerettem én is benne eleitől fogva legjobban. Elég az, hogy, a' mint hallom, ez a' darab a' Pozsonyi Német újságban is kikolompoltaték.

Ez a' celebritás engem nagyon kezd persecuálni. A' Bécsi Annalisok Aprilisi Heftjében ki van nyomtatva Biographiám 3 paginára. Majd lerogytam mikor megláttam. Ez annyi mint a' Pellengér, noha semmi nem mondatik benne csipősen. Eggy barátom arra kért, hogy neki Biographiámat küldjem-meg; ő olyakat *gyűjt*, hogy a' Leírtak tulajdon kezével bírja in authentico az affélét. Meg küldém, meg sem álmodván, hogy erre a' czélra akarja. Meg van! — A' Halai L. Z. April. Füzetjében 1809. pagg. 901—904. Régiségeim első kötetének igen igen szép Recensiója áll. Ki nem tudom találni ki írta. Alig ha nem Schwartner vagy Engel. Ennél kedvesebb engem nem érhetett. Für nicht ungr. Literatoren — (denn dem ungrischen ist der Name Fr. K. laengst ehrenwerth) — setzt Rec. die Nachricht hieher: dass der Herausgeber unter K. Jos. II. Director der Norm Sch. etc. gewesen, dass er seit 1791 kein öff. Amt bekleidet, sondern nach überstandenen vielen Leiden in einer glücklichen Eheverbindung und häuslicher Unabhaengigkeit sich und den ungr. Musen lebt. — — — Früher gefiel er sich in orth. Neuerungen, die keinen Beyfall fanden; später u. nach mehrerer Reife der Erfahrung u. der Jahre, wandte er seine Zeit auf nützliche Arbeiten im Fache der ungr. Philologie. Noch immer ist ihm aber etwas Gesuchtes in Form u. Ausdruck eigen, das manchen affectirt erscheint, an manchen Stellen, wo ihm ein einfacher und populaerer Ausdruck sehr nahe gelegen zu seyn scheint, hat er eine hochtönendere u. Nachsinnen erfordernde Redensart vorgezogen. (Hát nem ez teszi e szépé [!] a' szép írást?) Zu literarischen Debaten nicht ungeneigt, ist der Verfasser dennoch, wie man zu seiner Ehre bemerkt, zum Loben geneigter als zum Tadeln, u. wenn er auch auf manche Sache Wichtigkeit legt, die andere nicht daran finden: so wird sie doch hieran nur der stossen, der nicht bedenkt, dass ohne Enthusiasmus überall nichts Grosses geleistet wird.

Der Herausgeber hat es an einzelnen grammatischen [1] seinen Bemerkungen nicht fehlen lassen. S. XXXV. erkläert er sich sehr warm über den Streit zwischen Verseggi u. Révai u. rāth zur Maesigung: doch da, wo er selbst wider die Debr. Grammatik eines oder das andere erinnert, wird er manchenmal selbst sarkastisch. Hát ez hiba az ellen, a' ki botot is érdemel?

Dass sich so etwas (mint a' Varjas éneke) in andern Sprachen auch, aber doch schwerer thun liesse, hat der Herausgeber mit vieler Kenntniss der auslaendischen Literatur gezeigt. Ebből áll. Mert a' hol nem engemet illet a' Rec. hanem a' *Historia Reformationist*, azt nem írom ki. Felette méltó *erre* nézve megolvasni. — Illyen Recensiót szeretek én, nem a' nyavalyás Magasztalót.

Én e' holnapban Horátnak egy odáját nem fordítottam, hanem új odát csináltam annak hasonlatosságára. Ide írom, mert a' *másokkal való harczolás nemességét* védelmezi.

Miért könyörgjek én tenedek, dicső
Magzatja Zeusznak! most mikor, illatot
Gyűjtván, először lépek, új Pap,
Zsámolyaidra, 's arany szelenczém
Oltárodon bort 's *búzakalászokat* *
Ürit? Azért e, oh nem azért! hogy én
Nyerjem-meg a' mit *nagy titokban* **
A pulya kér esedezve tőled?

Nem kell nekem kincs! Nékem *Elég* *** juta;
Nem gőz! pirúlnék hogyha belőlem is
Játékot űzne a' Sors. Rohanjon
Bár mi reám, fedez a' *Középszer*. ****
Csak lantom' illessd! csak nyilat adj nekem
A' szent tegezből, *Szörnyek-öldje*, † te!
Szorítsa örülve jobbam' híved:
Fussa komoly szemem' a' kaján nép!

* Far, farris.

** Mert szégyellené, ha a bolond kérést meghallaná más könyörgő.

*** Was gen u g ist.

**** Mediocritas.

† Monstrumok öldösője. — Kazinczy F. jegyzetei.

Diejenigen, denen Du Apoll lächelst, mögen mir sich meiner freuend, die Hand drücken; das Heer der Unwürdigen fliehe vor meinem ernsten, strafenden Blick erschrocken zurück. Nem rossz dolog az a' nyíl a' szent tegezből.

Én e' napokban 2400 fn adtam-el a' Szárhegyi szőlőmet, 's nem csak azért, mert egy valaki a' szomszédjában vett egyget, hanem kivált azért is, mert már is elakadtam a' dolgoztatásával; hát szüretig mint lett volna még! Ellenben a' Kassaitól vett Köveshegyim igen kedves birtokom. Ahhoz jó az út, jó bort terem, 's földje kövér. De most látom hogy sok homlitásra van szüksége.

Kaszonyival szóllék a' tudva lévő punctum eránt. Rettenetes dolog azt látni, hogy gyermekeinknek physica constitutiója rosszul indul. Gusztávnak nincs egyéb baja, hanem hogy az attentiója soha nem fixáltathatik. Probálgattam mire ment. A' szeleskedés, hebehurgyaság rontja el a' mit hibásan ejt. Nyelve is nehezebb mint hogy tisztán adhassa-ki a' mit mondani akar. Szóllottam Kaszonyival még a' Te általad irt articulusról is. Két ízben történt, azt mondja. Abony szoktatta-el. Tudakoztam, ha ez nem megyen e által Sándorra. Nem. Itt bajos vagy lehetetlen a' segéd. Sokkal hamarább esett ez, mint várni lehetett, 's ez kedvetlen. Az ember csupa játék a' történet kezében. Egyéberánt örömmel láttam, hogy Gusztáv, a' ki nem is tudja mi jót 's mi rosszat tesz, hanem mindent naivetével — (nem a' kedvesség értelmében veszem itt a' szót, hanem annyiban mint Unbefangenheit) cselekszik, nékem *nem provocálva* a' Dámon és Pythias történetét gyönyörködést áruló érzéssel mondotta-el. Jó mikor az olyat a' gyermek szereti. Olvastattam vele holmit, hogy lássam, mint ért és mennyire ért. Ezer meg ezer fordulások által lesegettem ki, ha érti e, 's kértem Kaszonyit, hogy ezt az exercitiūmot sokszor tegye; így fixáltathatik Aufmerksamkeittä.

Én magam vagyok. Sophie egy idő oltá az atya halálát lesegeti 's körülte 's a' hosszas Krankenwaerterség miatt ágyba esett Anyja körül tesz szolgálatokat. Thalie szörnyen varas még most is. —

A' Langbeinből fordított darab igen jó darab és jó fordítás. Kár hogy a' sorok olly hosszúk. Ez a' vers: De én az elfáradtaknak etc. azért rossz, mert az *asztalt* általment a' másik sorba. Nem sokkal jobb e így: Én asztalt a' fáradtaknak etc.? Valahol a' praepositiókat el, be, meg etc. elhagyni *lehet*, el kell. Sokat nyer vele a' mondás. Nagyon kár, hogy Te valamit nem dolgozol. Hidd-el, igen jókat fognál írni, csak akarnád, 's az még most sem volna késő.

Ratschkyt valaha nagyon szerettem. Fiatalkori darabjai sokkal jobbak, mint a' később esztendőkben írottak. Csak fecseg szegény, csak fecseg, 's észre sem veszi, hogy versei nem poezis, hanem csak versificált próza. Vikit, magadat, Victort csókolom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 211. sz.]

1777.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kedves Barátom! — Kérlek szolgáltasd ezen ide zárt leveleimet mentül előbb Gr. Teleki Jósefnek kezébe. — Noha Barcsay Ábrahámnak minap egy nekem írt levelét meg küldöttem Neked, meg nem álhattam mind azon által, hogy igen szép és dicséretes intézetű gyűjteményedet ezen ide zártal,¹ meljet néhai Atyámnak írt, ne gazdagítesam. Ez az 5dik levél, meljet küldök. Én következő czimű könyvecskét Magyarra fordítok most, és éppen azon dolgozom is: Entwurf der Aesthetik als Leitfaden bey Akademischen Vorlesungen über Kants Kritik der Aesthetischen Urtheilskraft von Ch: Fr: Michaelis Lehrer der Philosophie in Leipzig. — Én valaminth a falusi Nevelésről való planumomat, úgy eszt is a Guberniumnak fogom dedicalni, és tudom, hogy valaminth amabbul semmi se lett, úgy ezen aránnyombul se lesz semmi is, azomba én eleget tészék annak, a mivel mind a Tudomány szépségihez, és hasznos voltához (!) tartozom, mind annak, a mivel Hazámhoz és Nemzetemhez köteleztetem, és valaminth Barcsay, úgy én is a még lehet, és a még szabad, örömost fáradozom a köz jó dolgába. Itt leírva közlök veled néhány Német szót és kérlek 1ső postával tudósics, hogy kell azokat jól magyarul ki írni. Vagyok hiv tisztelőd

Kraszna 12dik Juni 1810.

Cserey mpr.

1. Entwurf. 2. Sinnenlust. 3. Sinnlich widrich. 4. Wohlgefallen. 5. Gemüths wermögen. 6. Sinnen Anschauung. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

¹ Nincs a levél mellett.

1778.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Jún. 13d. 1810.

Kedves barátom,

Wesselényire írt Ódát e' napokban két Pataki Professorral olvastattam, kiknek egyyike, Kézy, nagy Poéta; 's mind ez a' két ember, ki a' classica literatúrában tökéletesen jártas, mind még három értelmes és érzékeny Hallgató, az elragadtatásnak azzal a' grádicsával hallá azt, mely nem fakadozik magasztalásokra, hanem megnémül és igen későre jut szóhoz. Az egyyk (Kézy) kért, hogy engedjem meg, hadd írhasssa-le. Megengedtem. Ő még *semminek* leírására nem kért engedelmet tőlem. Itélheted ebből, mely behatást csinált reájok. — De sem ők nem tudták, sem én nem tudom, ki az az Aethra fia, a' ki ifjú karral az éktelen márványt felemelte, 's minthogy ezt mind a' Faber Thesaurus Eruditionis Scholasticae nevezetű munkájában, mely nékem mindég kezem körül forog, mind a' Calepinus Lexiconában haszontalanul kerestem; annál bátrabb vagyok azt a' kérést tenni nálad, hogy kétségemet oszlassd-el, mivel erre Kézy azon okból is kért, mert szőgyen volna az ennyire csudált 's szeretett darabot tökéletesen nem értenünk. Kézy emlékezik egy más Aethráról, mely név Ovidiusnak Heróiszaiban előfordúl, 's el is mondá nekem a' pentametert. De az az Aethra nem illik a' Te ódádra. Mi úgy hisszük, hogy itt Herculesre van célzás, csak hogy ismét azt nem tudjuk, hogy ő mikor és hol emelt ifjú karral éktelen márványt. Ennyit a' versről. De hát Te magad, kedves barátom, mint vagy? 's mit csinálsz? Minket Júniusnak 3dikán a' dér és egynehány napig olly hideg, mely miatt fűtetnünk kelle, kínzott-el, harmad nap olta pedig az eső úgy esik, hogy inkább üntük-el, mint az egy holnap olta tartó aszályt. Nevezetesen tegnapi olly nagy vala a' patakok kiáradása, hogy csaknem minden hídjainkat elhordta. A' szomszéd két helységben, Bányácskán és Mikóházán, házakat seprött-el 's embereket-ölt meg, 's sok sertést. Nékem sem házamnak, sem marháimnak nem ártott: de a' szokott árkában meg nem férő patak kicsapott a' kertembe, 's végig futván rajta, egy nem kis részén szinte a' vad földig elhordta a' munkált agyagot, 's 96 oltványomat öszvetördelte, három esztendővel ez előtt ültetett szilvafáimat gyökerestül kiforgatta. Mi kárt tett Ujhelyi szőlőmben, még

nem tudom: de minden kétségen kívül tett. — Igaza volt Consil. Szirmay Tamásnak (Vice Ispánja volt Zemplénynek 1775 táján 1784-ig), a' ki mikor valaki körülte esőért imádkozott, legalább sopánkodott, haragosan fakadt ki: 7 esztendeig nem vala eső, 's még sem veszett el a' világ, 40 napig esett, 's csak egy háznép is csudatéve maradt-meg; úgymond.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom! 's emlékezzél, hogy sok leveleimre vagy adósom. Nyughatatlanul várom, hogy ismét azt hallhassam Tőled, hogy szeretsz. — Feleségedet tisztelem, gyermekeidet ölelem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1779.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Széphalom, Jún. 14d. 1810.

Tisztelendő Úr!

Épen most veszem a' hírt, hogy Regmeczre ma érkezett Semlyénből egy levél azzal a' hírrel, hogy az anyám nehezen van. Holnap indulván oda a' Posta, bátorkodom kérni az Urat, méltóztassék velem tudatni minden tartózkodás 's titkolás nélkül, miben van a' dolog, mi a' nyavalya neve 's régen beteg e 's kell e rottegni halálától, vagy inkább csak elmúló, elmúlható nyavalya. Isten látja, hogy repülnék látására, vigasztalására 's szolgálatjára is, ha lehetne: 's ha csakugyan nehezen van, veszedelemben van, fogok is, noha lovaim mindennap fogva vannak a' halaszthatatlan munkában. — Itt Jún. 3dikán nagy dér, 12dikén pedig irtóztató felhő szakadás volt. Nékem csak kertemben, szőlőmben, rétemben 's valami kevés vetésemben tett nagy kárt: de a' szomszéd helyekben embert 's barmot is megölt, házakat mosott. Ajánlom magamat becses barátságába, 's kérem, méltóztassék jelteni Asszonyámnak kézsókomat 's tiszteletemet, addig is, míg bizonyosan fogok indulhatni. Nem halasztom azt mihelyt lehet, 's kevés napok alatt ott leszek. Menjen-el az Ur az Anyámhoz és jelentsel ezt, 's nyújtson minden kigondolható vigasztalást. Higye az Ur, a' gyermeki kötelességnek 's érzésnek egyyike sem idegen előttem; és az Ur felette jót fog tenni, ha ezt Asszonyám előtt el is mondja.

Kivül:

À Monsieur Monsieur Etienne de Fazekas, Ministre de l'Eglise
Reformée p. Debrecin. à *Ér-Semlyén*.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

1780.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jún. 14. 1810.

Kedves édes barátom!

Nemcs lelkű emberrel még versengeni is igen kedves dolog! ezt kiáltám ma, midőn 12 nappal ezelőtt írt leveledet vettem. De versengek e én Teveled, vagy versengesz e Te én velem? Nem! — Az embert, kivált azt, a' ki szerencsétlen volt 's nem felejtheti, *még pedig igen gyakran a' legirtóztatóbb álmokban is*, hogy szerencsétlen volt, sokféle rémületek környekeznek meg. Illyenkor magyarázatokra fakad. Vedd egy ilyen pillantat munkájának azt a' mit Neked írtam. — A' németre fordítás hasonlóképen talál mentséget: A' mi magyarságunk, kik most irunk, gyakorla épen olly érthetetlen mint a' Klopstocké volt 1770 körül még azoknak is, a' kik mind a' nyelvet, mind a' dolgot értették. Sokszor bennünket a' nem-tanúlt Olvasó egyszerre megért, a' hol a' tanúlt megérteni teljes erőlködései mellett sem tud. Magamat hozom elő például, nem mintha magamat tartanám elsőnek a' dologban, mellyről szólok, hanem azért, mert magam magamon leginkább csudálkozhatom 's én senkit inkább nem ismerhetek, mint önmagamat. Horácz nekem iskolai esztendeim olta mindennapi Breviáriumom volt; és még is midőn tavaly a' Voss német fordításában olvastam, sok helytt elő kelle vennem az Originálist, hogy bizonyossá tégyem magamat, ha úgy van e ott mint Vossban. Sőt többet mondok, 's ezt, úgy tartom, kiki tapasztalá magán: néha értem magamtól a' mit néha meg nem értettem. — Wesselényivel való dolgaidat nem értvén, bíró benne annyira nem kívánok lenni, hogy nagyon fájna nekem akár ötét, akár Téged lennélek úgy a' hogy nem óhajtom. Édes barátom, sem az ő terhelésére nem hajlom, sem a' Tiédre; ezt reméllem olly szentül hiszed

A levél zárlatán fekete pecsét. — A címzés alá Fazekas ezt jegyezte: *percepi d. 3. July 1810.*

mint én óhajtom hogy hidd. Becsületes ember előtt alig van kínosbb érzés mint *abban* lelni botlást, emberiséget, a' kit ő szeret. Hagyd hünyhassam-be ez eránt szememet, mint ha feleségemnek, lyányomnak hibája előtt hünynám-be. Horátz ebben is jó leczkét ad, 's én gyakorlottam magam ebben a' Horátz' leczkéjében. Én Wesselényit 's — nét és a' nagy kis fiút nimbussal látom, 's örvendek azon, hogy magam előtt egy Idólt láthatok. Ollyan e a' kép mint a' millyennek azt szívem festi, hogy infascinálja az elmémet — még csak kérdeni sem akarom. Kész vagyok hinni, hogy ő bántott meg Téged a' Diaetán, valamint azt hiszem, hogy Tökéssel igazságtalanságra ragadta szörnyűsége, melyet maga is megvallott, 's előtttem is. Hogy Özvegye is csak ember és nem angyal, azt is hiszem és vallom. De én őtet szeretem angyalnak 's nem embernek nézni, 's boldog vagyok valamíg cz a' szép hitem öszve nem dől. — Ezt, és csak ezt a' Zsibót illető űra. Ez néked elég elégtétel. Szeress kétség és kifogás nélkül, és hidd-el, hogy az én tiszteletem, szeretetem új tettek által gyúlasztathatik erántad: de nagyobbra nem nevedkedhetik.

Juliánusnak szerencséjén örvendek a' nélkül, hogy tudnám hogy szabad e örvidenem. Conservatio sui — elfojthatatlan mozdulása a' természetnek, 's ő nem remélhetett semmit. Annyi szenvedés megtanithatta, hogy semmi oktalanságot ne tegyen. Óhajtom hogy esendesen töltse-el hátra való igen kevés napjait. Melly felette örvidenék, ha ő néked adná tudtodra, mint van és hol van. Barcsaynak ereklyéjét és a' Gubernátor' levelét nagy köszönettel veszem. Becses két darabja lesz Gyűjteményemnek. A' Barcsayéra reá írtam, hogy az Hozzád vala intézve, hogy ha halálom után valaki a' levél felét elszakasztaná is, tudhassa a' ki látandja, kihez volt írva 's kitől vevém.

Jún. 3dikán reggel felé hideget érezvén, az ablakomhoz értetem újjomat 's nedvesen kaptam vissza. Virradni kezdvén kitekinték, 's deret láttam. Veteményemnek nagy része 's a' mi károsbb mint a' vetemény, a' szőlőm jó darabban elfagyott. Júniusnak 3dikán!!! — Júniusnak 12dike új csapást hozza reánk: Felettünk megnyíltak az égnek kárpitjai — (ez a' Szent Író kifejezése) — 's olly rettenetes víz ömle alá, hogy kevés pillantatok alatt víz alatt volt minden völgy. Kertlemen keresztül ronta a' patak, és még ott is a' hol soha eddig víz nem volt, úgy elseprette egy óra alatt a' jó földet, hogy csak a' legvadabb nyirok maradt-meg. 96 idei oltványom oda van; három esztendővel ezelőtt ültetett szilváimat még ma is kéntelen

vagyok újra ültettetni; sok ember 's marha veszett-el minden felé: de az Úr öldöklő angyala kártétel nélkül méne-el az enyéimnek mellett. Az illy veszteséget könnyen szenvedem, mert mind rajtam kívül valót ért. De ha feleségem 's lányom volt volna szerencsétlen a' tegnapi Kázmérba menés alatt (melly út felől épen most veszek megnyugtató tudósítást), már azt elviselni nem tudnám. Kárt, nagy kárt szenvedtem mind kertemben, mind szőlőmben, mind valami vetésemben is, 's kivált szénámban: de az a' rettenetes spectaculum sincs gyönyörűség nélkül.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Későbbi leveleim olly tónusban voltak írva, hogy gondolom, eddig tökéletesen megnyugodtál. Csókolom érdemes Grófnéd kezeit hív tisztelettel 's önn magadat azzal a' barátsággal, quam neque portae inferorum praevalerunt.

Örökös tisztelőd 's híved

Kazinczy Fer. mpr.

Igazán szóllván meglátván leveledet, azt hittem, hogy Fő Ispánságod felől hallom azt a' mit óhajtok. --- Kérlek, elégedjél meg Adressemen eddig rakott szavaiddal. Én nem kerülöm 's nem keresem a' czifrád, nékem az mindegy: de olly szép volt az a' Te simplex Adressed.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1781. június 14. (1810. május 14.)

Virág Benedek -- Kazinczynak.

Édes barátom!

A' te Máj. 27iki leveled Jünius 14én, dél után jött. Látom belőle egészséges voltodat, a' mi engem igen örültet. Látom a' Gráciákkal való társalkodásodat is; a' mi meg meg örültet. Melly sokkal édesebb ez a' kis óda annál a' nagyobb nál, és annál a' nem kurta Elegiánál! Ezt csak tegnap előtt közlöttem velem Kulesár in MSS. (mert a' Hazai Tud. Nro 40-t nem küldötte meg, mint más többet ez esztendőben) 's vissza küldém neki, im ezt írván rá: formula excitandi dudum consuetudine trita, de trita consumta. Mert úgy vélem, hogy azt az Elegiát, mellyben Kis, Fejér, Virág, Kazinczy 's a' t. dicsértetik, érted Te. Kovács Samu jó ember, 's én kedvelem őtet: de poeta stante pede in uno. Jut eszedbe, mit irtam

volt neki Horatius poetikájában, t. i. «mert hosszú levelet szoktál küldözni.» Ezt ő betű szerint értette. Én pedig az ő minden minden versét már akkor úgy néztem, mint nem kurta verset. Hozzá szokott a' literális sensushoz, mint p. o. — «quod si dormierit ira ejus, cui vult.» 's a' t.

Én magánosságomban olvasgatok, néha irogatok is nem csak Századokat, hanem mást is. Im! Horatiusból egy darab. Legyen ha lehet, örömdre. A' minapiban, e helyett: Bölesen járj hozzá, tedd: «Járhatsz, 's járj hozzá», de ne kedvezz néki fölötte. Azt a' «böltsen»-t tehát vakard-ki. — Ebben a' Priapus palus-a nem fért! Most is kérek, ne add ezt a' darabot másnak. Mert nyomtatásban még most nem akarom látni, mint Te a' biográfiádat. Hogy azokat a' biográfusokat «dii donent tonsore! diaeque!» — El kell nevetnem magamat, vagy akarom, vagy nem. Nagyságos Sophiéd legyen engesztelőd. Kedves barátom, egy darabig nem leszek Budán, és így ne is írk, a' miglen más levelet nem veendesz tőlem.

Vale, 1810. Júni 15dikén. Budán.

Hor. S. II. S. I.

Horatius. Trebatius.

Vannak, kik vélik, hogy az én szatiráim epések,
'S nem tartnak módot; mások, hogy erőtelen a' mit
Írtam; ezer verset egy nap készíteni lehetne
Olyant mint az enyém. Már mit tegyek, adsza tanácsot.
„Szünnyl meg.“ Soha, míg élek, ne csinállyak-e verset?
„Azt mondod.“ Nyomorún veszsze, ha szavadra nem állok,
Mint hogy igen jónak lelem azt; de nem alhatom éjjel.
„Jól alszik, ki magát olajozván, a' Tiber. árján
„Át úsz háromszor, 's még elnyugtának előtte
„Nedvesedett testét és torkát borral előnti:
„Vagy, ha heved már annyira vitt, és verseket írnod
„Kell, a' győzetlen Cézárnak tetteit írj meg;
„Fáradtságodnak léssen sok haszna 's jutalma.“
Ezt én, kedves após! kész volnék tenni, de nincsen
Annyi tehetségem; nem képes akárki leírni
A' dárdás 's iszonyú seregek viadalait, a' tört
Nyilba vesző 's haldokló Gallusokat, sem elestét
A' paripájáról hulló sebesült Parthusnak:
„Írd le tehát nagy, igaz lelkét: így írta le, 's bölesen
„Laellius Scipiót.“ Én eztet, majd ha szerével

Megtehetem, nem hallgatom el; csak jókor ereszti
 Flakkus az ő szavait Cézár házába 's fülébe;
 Kit roszkor simogass, 's el fog lódítani magától.
 „Ez jobb volna bizony, mint csípős verseket írni,
 „'S a' tréfás gaz Pontolabust mardosni, 's Nomentánt.“ —
 Mit cselekedgyek mást? tánczol Milónius, a' bor
 Gőze fejébe mihent felment, 's egy gyertya világon
 Kettőt lát.* Kasztor lovakat szeret: Az, kivel egygyütt
 Tört ki azon monyból, örömet ví 's küszdik ököllei.
 Annyi sok a' vágyás, a' mennyi sok emberek élnek.
 Én, mint Lúcilius, kinek én 's te nyomába nem érünk,
 A' szókat szeretem bizonyos mértékre szorítani.
 Ő vagy esett neki jól, vagy nem jól, szüntelenül írt;
 Könyveiben, mellyek megbízott hívei voltak
 Titkainak, nyilván úgy láthatod élete rendit,
 Mint fogadásból írt táblán, e' tisztos Öregnek.
 Ezt követem, Lúkánus, Apullus-e, kétes az elmém',
 Mert mind a' két föld végén Venuszia szánt, vet.
 E' nép (régí beszéd) a' Szábin népnek utánna,
 Mellyet ezen helyről űzött el Róma, az okból
 Nyért itten szállást, hogy védő lenne, 's ne hagyna
 Lúkánust, sem Apullust, Római földre rohanni.
 Mindazonáltal az én tollam hegye senkire nem fog
 Önkényén támadni, hanem hüvelyébe rekesztett
 Kardként védeni kész lészen: ki sem is vonom addig,
 A' míg a' latrok nem bántanak. Oh Atya, 's oh Úr,
 Júpiter! adgyad, emészsze meg azt a' rosda, 's ne ártson
 Senki nekem, nekem a' legszentebb béke fiának,
 Mert ha ki megbántand (de ne bántson senki, kiáltom),
 Majd sír, majd az egész népnek csúf éneke lészen.
 Cervius Azt, kire megharagutt, törvénnyel ijeszti:
 Kanidia ellenségét öli méregitalal,
 Albucius példája szerint: Turius pedig Aztat,
 A' ki Birájának választya, ledönti pokolba.
 A' ki gyanúsoktól tart és fél, azzal ijeszti,
 A' mi tehetségében van neki, 's erre hatalmat
 A' természet adott: Ezt így értsed velem egygyütt:
 Farkas foggal mar, bika szarvval szúr; mi, hanemha
 Belső ösztön ez? A' tékozló Scaera kezére
 Bízzad vén annyát. Nem fog neki véteni kézzel

* Egy gyertya világon kettőt lát. Megállhat-e e' helyett: egy gyertya világot többnek (kettőnek) lát? — írd meg. — *Virág* jegyzete.

A' jámbor, csuda, tudnillik. Mint, sem bika nem mar,
 Sem farkas nem rüg meg senkit. Majdan az agg nőt
 Édes mézbe kevert mérges bürök elviszi sírba.
 Sommáson: Várjon bár engem csendes Öregség,
 Vagy te, Halál! röpdöss feketén szárnyalva körüllem:
 Légyek dús, nyomorú, Rómában, vagy ha szerencsém
 Hozná, számkivetett, külföldön messze hazámtól,
 Én ugyan írni fogok mindenkor, akárhogyan élek.
 „Oh gyermek! félek hogy nem fogsz élni sokáig,
 „S nagy Pátrónusidat tennen károdra boszontod.“
 Hogyhogy? Lúcilust, ki az ilyen verseket írni
 Elkezdette, 's az ál orczát, a' mellynek alatta
 Rútság lappangott, lefödözte, 's kitárta világnak,
 Lélius, és ki magának igaz hírt szerze letörlött
 Kárhágón, meggyűlölték-e? vagy álltak-e boszszút,
 Hogy szatírás verssel meg voltak sértve Metellus,
 És Lupus? Ő a' nép elsőit kapta meg, osztán
 A' népen gázolt czéhenként; mert csak az érdem,
 És a' jámborság volt méltó böcsben előtte.
 Söt a' nagy Hazafi, Scipió, és Lélius, a' kit
 Szíve szilígy [!] Bölcsnek mondat, mikoron haza térvén
 A' néptől szabadok voltak magokat kipihenni,
 Lúcilust vették társul, 's vele nyájasan addig
 Játsoztak, míg megfőtt káposztájok. Azonban
 Ámbár Lúciilus nálamnál föbb vala nemre,
 'S észre, de még is akárki legyek, maga majd az Irigység
 Kénytelenül megvallani fogja, hogy én is azokkal
 Társalkodtam volt, kik fők voltak, 's ha fogával
 Megkap, rontya fogát mint kőn, és eltöri bennem.
 Úgy vélném, ellent nem tartasz, Róma tudósa.
 „Nem, de mivel törvényt nem tudsz, hogy bajba ne essél,
 „Intlek hogy vigyázz; mert a' törvény imez: a' ki
 „Más ellen rosz verseket ír, megítéltetik.“ Úgy van,
 Ha rosz verseket ír; de ha jókat, mellyeket olvas,
 'S helybe hagy a' Cézár is; 's hát, ki böcsületes ember
 Létire mást, ki gonosz, ki gyalázatos, ír le?
 „Így a' tábla nevet 's eloszol; te pedig haza ballagsz.“

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1782.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 15. Juni 1810.

Theurester Freund!

Hier das verlangte Gedicht. — S. 4. Habe ich *Gotthard* in Bernhard, *Páphosom* in Országom, und *győzött* in győzzön umgeändert; das erste, weil sich einige daran gestossen haben, dass ich Napoléons tour durch den *Gotthard* nehmen lasse, da er ihn doch durch den St. Bernhard genommen. Diess däucht nicht ebenso schal, als wenn man einem Dichter, der Raab an die Donau setzen wollte, die Belehrung gäbe. Raab liege an dem [!] Rába und Rábeza, und nicht an der Donau. — Das zweyte, weil Kultsár sich in Páphosz dreyfach stiess; er meint nemlich, es hätte 1.) Páfus und nicht Páphus, 2.) Páphus und nicht Páphus, 3.) Páphus und nicht Páfusz, ja 4.) nicht Paphosz, sondern Paphusz geschrieben werden sollen. Voss hat demnach unrecht, wenn er Küpris statt Cypris schreibt, und Vēnus so misst: Vēnus. — Das dritte, weil Herr Professor Sipos mir sagen liess, durch Kézy, es würde besser gethan seyn, wenn ich in dem vorletzten distichon Venus sagen liesse:

Minerva hat durch Euch gesiegt: lasset nun auch
Cypris durch Euch siegen —

als wenn ich jetzt sage: *... ...*

Minerva hat durch Euch gesiegt: nun hat auch
Cypris durch Euch gesiegt, nemlich durch die
Annahme des Geschenks, das Venus ihm macht. Ich glaube: es könnte auch so bleiben wie es bis jetzt stand, aber auch so stehen, wie es Herr Professor Sipos wünscht; und da ich keine Ursache habe, Sipos's Wunsch nicht zu gewähren, so freut es mich ihm zu bezeugen, dass ich Achtung für sein Verlangen habe. — Ich habe Kézys, Sipos und mein Gedicht an dr Deesy in Wien für den M. Kurir hinaufgeschickt, und in meinem Gedicht diese drey Varianten angebracht. —

Ihr Schreiben zeigt mir, dass Sie mich über das, was ich Ihnen wegen meiner abgedruckten Biographie geschrieben habe, ganz verstehn. Uns von Weihrauch erschrocken zurückziehen ist ebenso eitel, als ihn mehr und ängstlicher zu begehren, quam necesse est

1783.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 16dik Jun. 1810.

Nagy érdemű szeretet Barátom!

Mayor Gregornak küldöm most levelét, ez egy nevezetes Oláh Püspök volt Erdéljbe — a mostani Babb [!] nevezetű előtt. Nagy tudományú, és újabb izlésű culturája volt, sok nyelveket tudot, és lelkének ilj nyíltságáért, a mint szokás, sorsossaitul üldöztetett — és pedig annyira, hogy allatomos fortéjlok által Munkácsi fogságra jutatták — hol sok időkip szenvedett ártatlanul; ismeretes volt az Udvari Cancellaria előtt ártatlansága, de ellenségei közt hatalmasok is lévén, az Uralkodónak kegyelme fogháza falain által nem hathatott — a még a Nagy József utazásába Munkásra [!] is menvén, és ott a fogljkokat rendre meg tekintvén — Mayorra talál — ki is a Császárt francziául szólítván meg — figyelmessé lesz a Nagy fejedelem, az oláh Popátul mit hal — és közelebrül tudakozódván állapottjárul -- által láttya ártatlan szenvedését — és Nevét feljegyezvén -- Bécsbe ezen dolgot felsőges Annya elibe terjeszti — a Nagy Theresia hivattya az Atyámot -- ki is a mint maga valóságába volt a dolog, és factio -- nem kimélvén az aszt ki koholt Nagyokat is, elé beszéli a Császárnénak, nem csak kegyelemre tér szive, hanem szánakozásra is és aszt parancsolja az atyámnak, hogy tüstént adgya tanácsát — miképpen vigasztalhassa ezen embert, és méltatlan szenvedéseit hogy tehesse jóvá, meljre az Atyám azonnal aszt mondá, kövesse felséged azon Nagy fejedelmek példáját, kik az érdemre a fog házokba is reá találván, s az érdemest meg jutalmaztatni nem általlották, meljre nézve az Erdélji Graeci ritus unitorum Püspökség éppen vacantiába lévén, ne csak conferálja felséged asztot nékie -- hanem emellet kegyelmének olj nagy fejedelem fényéhez illő jeleivel vigasztalja is, -- meg nyugott ezen tanácson a Császárné. Mayor kiszabadítása iránt azonnal stafetaliter megtétette rendelést, és Bécsbe menni parancsolta, hogy ott az Atyámnak jelenesse magát; meg érkezvén — rongyos Pópai öltözetibe álitotta a Császárné elibe, és gyakran emlegette szegény Atyám, miljen érzékeny látás volt a Császárné előtt látni az érdemes — méltatlanul szenvedett férfiat, de bezzeg fényesek valának a hozzá járult fejedelmi kegyel-

mek. Nékie adta az Erdéji Püspökséget, és status intim. Consiliariusnak ki nevezte, más nap pedig egy drága Brilliantos gyűrűt, diamantokkal kirakot keresztet, és egész gazdag Püspöki ornatust küldé nékie egy Hintóval együtt, azon meg hagyással, hogy legelső Miséjét is mint Püspök az Udvari kápolnába az Udvarnak jelen létibe mondgya, melj úgy is esett. Én valahányszor eszembe jut ez, mindenkor meg érzékenyedem, és nemes kevélység szál szívemre, hogy azon Tanácsosnak fia lehetek, kinek javallására egy Nagy fejedelem ilj szépet cselekedet.

Itt Mayornak nagy csoport levelei vannak.

Fő Hadnagy Fazekas éppen ma vett levelébe eszt írja a Botanicus kertrül: «Sőt már errül a tárgyrul annyira el is feleltkeztem T. Diószegi Sógorommal együtt, mint a gyermek koromba történt dolgokrul, feleltkezzen el kérem Ngod is a mi Botanicus kertünkröl, és magának se kölcséget, se alkalmatlanságot miatta ne szerezzen, legyen elég ezen század elein az az áldozat, meljet mi a szép Tudomány kedviért Fűvész könyvünk idétlen kiadásával tettünk. De mind a mellett is kérem, ne átkozza meg Ngod szegény Hazámot, reá sűt még erre is valaha a jól tevő nap és a melj magokat Ngod beléje vetett, idővel özőnnel teremhetik a Minerva hive számára a pompás koszorukat.»

Erre én válaszolni fogok, és válaszomat is meg küldvén Neked, által láthatod abbul, hogy ha ők meg csüggödtek is, én meg nem csüggedek, hanem ígéretemnek eleget tévén, az által a' jóra kinszeríteni fogom ökö't, vagyok Leghivőbb tisztelőd

Cserey mpr.

Mayor.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1784.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jún. 17d. 1810.

Kedves barátom!

Nyomban felelek leveledre. Legelsőben fogadd a' legszívesbb köszönetet a' Kaprinai leveléért. Az Autographiai Gyűjteményemnek egyik fő dísze lesz, 's hirdetni fogja hogy barátságodból bírom. Még jól emlékezem szobádban függő képére ennek a' tanúlt ember-

nek; 's ámbár azt hiszem magamról, hogy eljutottam annyira, hogy még a' Jezsuita gallér alatt is a' jó emberben csak a' jó embert látom, de itt, nem tagadhatom, ez a' Jezsuitai levél nagyon hagyja látnom a' Jezsuita gallért. Gallér, nem gallér! elég az hogy ő a' Haza' dolgait világosítgatta 's az Atyádat nevelte. E két okra nézve ő is tiszteletet érdemel; azt a' többit nézzük kora 's szerzete gyengéjének. Újebben köszönöm e' becses birtokot. —

Értem okaidat a' Fő Ispánság nem keresése eránt. Én Wesselényi Jósefet ismerem, 's úgy hiszem, hogy ő azt elnyeri. Ha ezt előre láttad, úgy okosan cselekedted hogy nem kerested, noha azt mondják azok a' kik az Udvar körül forognak 's belé tanultak a' keresésbe, hogy keresni soha sem árt, még ha bizonyosan tudja is a' Kereső, hogy el nem nyeri, mert a' kik Felségünk körül vannak, az érdemes de késő Kereső nevének megpillantásakor ezt azért mulasztják-el, mert csak most keres először, 's ezt vetik mellé: Jut még néki is. Így tudom, hogy a' velem egy korú Gróf Barkóczy Ferencz, Pest Vármegyei Administrator és hivatalát abba-hagyott Locumtenentiális Consiliarius, alig szorult beretvára mikor már kereste a' Fő Ispánságot, nem, mintha remélhette volna elnyerését, hanem hogy tudassa azokkal a' kik az affélet osztják, hogy ő is a' kereshetők közt van. — Én szemérmesebb vagyok minthogy valamit keresni szerethettem volna — most ha várhatnék is valamit, nem várnám, mert nem kívánnám — annyival szemérmesebb valamit úgy keresni hogy lássam előre, hogy belőle semmi nem lesz. E' tekintetből tehát jóvá hagyom, hogy ezt nem kerested. De nem semmi másban. Mit tesz az, hogy rossz emberek lakják a' Vármegyét, 's csúf öszvefonódások vannak közöttük? Eléggé ember vagy Te az efféléknek nyakokra hágni 's a' rendet behozni, 's a' monstrumoktól megtisztongatni a' világot, egyike az élet' legszebb örömeinek. 'S hidd-el, barátom, jó embert, kit segédre szőllits az illy munkában, ott is kaptál volna, mert a' jó ember mindenütt csinál olytat. Az egy Halmágyit ismerem abban a' Vármegyében. Az neked dolgot adott volna. De vagy nem igaz hogy az egyenesség 's tisztaság szebb és felsőbb mint a' ravasz véték: vagy triumpháltál volna. Óhajtom tehát hogy szent Péter minél előbb nyisson kaput a' mennyországban a' Kraszna Vármegyei Fő Ispánnak, hogy neked egy Fő Ispáni szék ürtőljön. — Erdélyt nem ismerem, Gyűlésein soha nem voltam; tudom hogy ott a' Vármegye' hivatala koránt sem az a' tekintetű dolog a' mi nálunk, és az a' különbség a' melly van

a' Krasznai Vármegyeház és a' Váradi vagy Ujhelyi között, talán hozzá illik a' két Vármegye Statusaihoz 's Fő Ispánságához is. De a' Fő Ispáni hivatal oly szép, hogy a' szent Író szavával elmondhatni: a' ki ezt keresi, bonum opus desiderat. Nékem a' czifra nem kell, 's gyengém épen abban bohóskodik, hogy igazán nem kell. Onnan hiszem, hogy ez a' nem kell bennem nem a' szőlőgerézd után haszontalan ugrádozó róka' *nem-kellye*, mert a' mi *kellene*, meg vallo'om hogy *kellene*: én Fő Ispán igen igen szerettem volna lenni; 1. azért mert igen sok jót tehet. 2. mert ezt úgy teheti, hogy ezen szerencsének nem áldozza fel a' házi szerencsét -- falun lakhatik, nincs elnyomva a' dologtól mint a' Dicastériumokban, hol a' tisztviselő rab, gályához fűzött rab. etc. etc. etc. 3. azért, mert nem czifrát hanem valóságos fényt ad; nem kevés dolog a' Haza' Nagyjai közt előállani ha érdemli az ember az előállást. Én Néked és Gróf Desöffy Józsefnek nagyon óhajtom azt; 's hidd-el, jobban menének a' dolgok ha illy embereink állanak az első helyeken.

Gróf Bethlen Lászlóról a' Kultsár újságaiban olvastam a' megírt hírt. — Felhántam most az ezidén jött egész csomót, de nem lelem. Lehetetlen hogy Te azt Erdélyben meg ne tudd. 3000 mérő vagy köböl életet ada az Austriaiaknak, kik a' had által megkárosodtak. Miért az Austriaiaknak? — Egy valaki, a' ki a' Diactánkon látta ezt a' barátodat, azt felelte reá: Mert török szakad Excellenc akar lenni: de nem lesz, mert az Installatiójára¹ tudod a' többit. —

Kisünket nem érte semmi szerencsétlenség. Épen ma vészem néki is levelét. Azt írta első levelében a' háború után, hogy háza mindég tiszteteket látott quartély képen és nem közembereket, 's ezek az elsők kezdve az utolsókig, mind úgy viselték magokat, hogy szeretni kellett őket, kivált egy sok cultúrájú Oberstert (Thierry), ki Győrnél 14. Jun. elesett. De ezen Tiszteknek 's embereiknek tartások sokba került. Erszénye nagyon megesökkent. A' tehénhús fontja ott 28 xr, a' borjúhúsé 54 xr, a' bor icczéje 1 f. Képzelted hogy élnek azok a' szegény emberek, a' kik a' háború' sanyarúságait szenvedni voltak kénytelenek.

Előbbi leveledben [!] álla, de ismét előhozom itt: örvendek a' Heistertől vett hírnek. Bár csak az a' szerencsétlen a' lyányához utazott volna, ki egy Florentziai Orvoshoz ment férjhez, és hátra

¹ Az eredetiben is így ki van pontozva.

való kevés napjait nyugalomban tölténé. Ha ezt nem cselekszi, még bajba ejti magát. — Említett leányát ő csak az ágról kapta, mert neki felesége soha nem volt. Erről és az effélékről úgy szeretett beszélni, és felette gyakran, a' hogy én beszélni soha nem szerettem 's nem szeretek. Vége a' szerelem boldogságainak, gyönyörűségeinek, mihelytt reájok a' szerelem leplet nem von és azzal úgy bánunk, mint szükséggel. Melly marha az, a' ki a' legédesebb gyönyörűséggel, hol lélek 's test 's imaginatio egymással vetekeenek az exaltatio munkájában, olly hidegen él, mint ha ennék, innék.

Élj szerencsésen, édes barátom! Én még is magamban vagyok, 's aligha sokáig magamban nem leszek, mert feleségeim az atyját nem hagyja, nekem pedig az anyám látogatására kell indúlnom, ki a' mint épen most veszek egy újabb tudósítást, nehezen fekszik Ér-Semlyénben.

Öllelek tisztelettel.

Én mindeddig nem tudtam hogy Te az insurrectio' eloszlása után is Májor vagy és Májor maradsz. Néked mind a' Kamarasság, mind a' Majorság essentialis titulusod: de nekem az az Assessorság nem essentialis. Következésképen nékem igen kedves dolgot teszesz, ha csak úgy adressárod ezután is leveleidet mint eddig. Hagyd meg Sonderlingságomat.

Kérlek, engedd tudnom, mit mondott vagy irt Hannulik a' Kézy verseire. Az csudálást érdemlő munka. Természetes és még is igen rendes dolog, hogy ugyan azon egy munkában kiki mást meg mást lát. Egy franczia Püspök a' testvére fíjával sétálván holdvilágnál, a' mint az ifjú azt mondá, hogy a' holdban szép lyányok lehetnek, azt felelte, hogy ő pedig szép templomokat lát benne. Így a' Zemplényi Fő Ispán Gr. Eszterházy Jósef. Ő neki egy sor sem tetszett úgy mint a' hol Kézy Ferencz Császárunkat festi. Aha! monda a' Fő Ispán; csak halljátok:

non illi tela nec enses

firmavere thronum — — —

Sed pietas, sed fata premens in fractaque Virtus.

ő (az az Kézy) bizonyosan Napolconnak ada titkos szűrést a' *tela* és *ensis* által. — De meg is kell vallani, édes barátom, hogy Kézy

olly szépen festi a' Császáruk képét, hogy nem ért semmit, a' ki ezt igen szépnek nem leli.

Ad vocem Pietas jut eszembe, hogy az utóbbi ujság szerint Ő Felsege Prágában a' Nepomuk' ezüst koporsóját és oltárát dispensálta az Olvasztó házba adástól. Kultsár írja ezen articulus mellett, hogy N. Szombatban már a' Szent Lélek Isten ezüst galamb képe az Olvasztó házba ment. — A' dolog természetes; Nepomuk ugyan kissébb mint a' Szent Lélek: de a' Sz. Lélek Tyrnaviai képe nincs: olly nevezetes, mint a' Nepomuk *Prágaija*, a' hol tetemei is vannak. Es wäre Schade über so etwas epigrammatisch zu spötteln: de ez eszembe juttatja, hogy a' Pataki deák mint botrányozék meg, midőn egy Olasz képárulótól kérdi: *hogy ez 's ez a' kép, 's ez így felelt: Satan 3 Marianis, Jezu Christ duo crucifer.* — Ezt Patakon még most sem felejtik.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1785.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, 23-a Junii 1810.

Nagy fényű Férjfiú 's Barátom!

Úgy értem leveleiből, hogy már két levelém nem juthatott hozzád. Az egyikben arra kértelek, hogy képemet vissza ne küld, hanem, ha már kegyességed határt nem ismér és semmiben adósom, lenni nem akarsz, tehát küld meg nékem Grófnéd képét, hogy ti az én szobácskámnak bálványai legyetek. Ezen merész kérésemet ismét meg újítom előtted. A' másikban gáncsaidra tett jegyzéseim voltak, melly, ha az olta is kezedhez nem ment, add tudtomra, hogy némelly gondolataimat véled közölhessem.

Leveleimet rövidelled. Méltán. De hidegnek ne vélj! Tudod mi vagy Te nékem! De tudod azt is, hogy engem sem a' sors, sem a' Múzsák úgy fel nem emelt mint Téged. Sok napjaim vagynak nékem, mellyek engem Tőled 's magamtól elszakasztanak, mellyektől csak úgy kell lopnom azon szebb órákat, mellyekben magamat Néked és a' Múzsáknak adhatom. Én, poetának sem elég gazdag, sem elég szegény nem vagyok. Gondjaim vagynak, magamat meg osztani pedig nem tudom. Hidd el azt, ha nékem olly csendes szobácskám volna mint Szemerédnek, meg ünnád leveleimet. Te literatúránknak

minden jelesebbjeivel levelezél, 's mindeniknek olly sok 's szép leveleket tudsz írni. Ezen szép tehetségedet én a' Te leg felsőbb tulajdonságid közé számlálom, 's úgy hiszem, hogy ez valaha a' Te nevednek nem kevés fényt fog adni. Látod ellenben, hogy én e' részben Téged koránt sem közelíthetek, mert vagy rövid vagyok, vagy ha egyszer meg eresztém a' gyepölöket, csapongok, és csapongásaimat másnap szégyenlem. Írj Te, kérlek, annál hosszabban, minél én rövidebben!

Verseimmel sok vesződésem volt, míg némelly hézagokat ki pótolhattam: de ne várd, hogy én, ki a' poesis theoriáját soha sem tanultam, az én nagy theoreticus Barátomnak kedvét mindenben be tölthessem, mert minden iparkodásom mellett is sokakat kénytelen valék meg hagyni az eredeti nyersségben. A' többek közt a' Görög Demeterhez írt ódát is meg bővittem, mert igen üresnek ítéltém. Ímé közlöm Véled, hogy ítéletedet hallhassam:

Mennyi országok 's koronák reményét
Vetted, oh boldog nevelő! kezedre!
Mennyi népek nyújt bizodalmat a' te
Chironi lelked!

A' nagy álláspont köre nem telik meg
Áldozat nélkül, de ki honnya híve,
Mint Görög, mindent mosolyogva áldoz
Honnya javának.

Róma' undokját 's Senecát felejtse el!
A' nemes legszebb diadalmi bére
Minden ádázna s alacsony tyránnak
Kénye felett van.

Konnidas márványt nyere Parthenonban.
Adj Trajánt nekünk 's kegyes Antonínust!
Véreid forró kebelébe márványt
Lelsz te 's örök fényt.

A' te munkádnak 's. t.

Quid non mortalia cogis pectora patriae amor! De nem teszem é magamat ilyenekkel nevetségessé? — Hát Te mikor írsz Epistolát? Írj, kérlek! Én olly követhetetlen szépségeket semmi műveidben sem látok, mint epistoláidban.

Pesti barátidat hozzád méltóknak találtam. Köszönöm néked azon vidám napokat, melyeket az ő társaságokban éltem! Valóban nagy boldogság olyanokkal lenni, kik vélünk egyenlőn érzenek, értenek! — Szemerédhez leg inkább vonódom. Ezek a' nemes indulatú 's nagy készületű ifjak Téged imádnak, minden második szavok: Kazinczy, Kazinczy. — Te mindent tehetsz velek, 's reménytem, hogy az ő heveket használatlan nem is hagyod. A' Journáljokhoz ajánlottam gyűjteményemet, 's biztattuk egymást, hogy Te sem fogod segedelmedet tőle meg tagadni. Kérlek is, tégy a' mit tehetsz!! én literatúránknak szebbet 's hasznosabbat gondolni nem tudok.

Te már Somogyban is sok jóakarókat szerzettél nékem. Valóban Te igen jó ember vagy. — Azt is írod, hogy ez idén szándékozol engem meglátni. Erre ugyan én érdemetlen vagyok és reményleni sem merem, de mind azonáltal az én castrum dolorisformá-vén házamat addig is a' Múzsák papjának elfogadására, a' mint lehet, ki csinosítom, könyveimet rendbe szedem, 's legjobb Gombai asszúboromat hepecsételem. Hozzon Isten! — Baucisom az ő majorságából a' leg szebbeket számodra tartja. Farcsi fiam pedig az ő kilencz malaczaiból a' leg kedvesebbeket Néked hízlalja, én azonban dadalmi peánt fogok énekelni. — Élj szerencsésen!!

Berzsenyi Dán. mp.

Ezen pillanatban veszem két szép ódáidat. Ne kérdezd ítéletemet! Én Téged csak csudálni tudlak!

A' Vessclényi hamvaihoz írt ódámnak leg utolsó rendje helyett nem lenne é szebb ez: *Díszeidet deli magzatidban.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1786.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 25dik Jún. 1810.

Igen érdemes Barátom!

A vélem közlött három jambusod mennyire szívemre hatottak [!], meg láthatod abból, hogy az Ipam most esküvén be Gubernialis Consiliariusságra, és Fő Provintialis Commissariusságra, gratuláló levelem mottojául azokat vészem, melyet itt közlök is véled. Nem csak 3 tomus, de egész Bibliotheca könyvbe sincs több, és józanabb leezke,

mint ezen 3 jambusba. — A Relatio 2dik lapja is teljes széppel, igazgal. Az e vezekényi Észterháziak emlékje egy nagy lapon réz metszésbe vagyon meg nekem. — Báróczi iránt miheljt leveledet vettem, azonnal irtam egy N.-Enyedi Professornak, kinek miheljt vehetem válaszát, azonnal küldöm Neked. — A mult héten egy napon vevém a Kis János nekem dedicált munkáját, azon levéllel, meljet Rhédey Lajosnak Ferencz Herczeg Magyarul bucsúzásakor irt, és azon franczia versekkel, meljeket Rhédey születése napján ennek abbéja által adata közbe Beatrix és a meljeket szokása szerint Rhédei a világ minden részein circulaltat. Rövideden csak aszt mondom, hogy én minden efféle lirim lirimnál nagyobra böcsüllöm Kis által való megtiszteltetésemet, kinek köszönő Levelem concepttyét itt veszed,¹ mert ígéretem szerint a Fazekasnak szóló levelet számotra egy lapon leirtam volt, és író asztalamon, éppen eszt kapván elő, mikor Kisnek irandó levelem conceptussat le akartam tenni, arra irtam, - későre fedezem fel a hibát, és avar tészem jóvá, hogy így küldöm Neked azon lapot. Csak gondold el, kedves Barátom, milyen hitvány izlésű és tompa érzésű Uri rendek lakják Hazánkat. Kolosvári Biztosomnak irtam, hogy fogadgyon nekem a Dietara a Magyar theatrumon előre egy Loget, ez aszt feleli, hogy továbbbi Rendelésemig nem fogad, minthogy az Uraságok Kolosvárt mind a Német theatrumon járnak és a Magyarra csak cselédgyeiket küldik. Nagyon fel indulék ezen tudósításon: azonnal rendelém, hogy expresse számomra a Magyar theatrumon Loget fogadgyon és ha még kap, a Németen is. Én, Barátom, a Magyar Logemba fogok jární és szolgalatomba Német cselédek lévén, azokat küldöm a Német Logemba. Rettenetes Bárdolatlan Uraságok ezek, kik egy hitvány, kóborló, Isten tudgya honnan oda szottyant német társaságot a Magyaránál nagyobra becsülnek, és nem átalják magokat ennyire meg kicsinyíteni. — Itt most vészed levelét B. Dániel Istvánnak, ez a néhai Wesselényi Annyának testvére, Erdéljbe igen nevezetes, szép ember volt. Udvarhelj széki fő tiszt, és intim. Status Consiliarius. Dániel Lajos — kit ezen levelébe ajál, most a télen holt meg — ugy mint Generalis, cő a Gárdába be jutott, és ott magát qualifficalta. Petersburgba, Parisba courier volt, — Jósefnek kedves embere; - vagyok hív tisztelőd

Cs. mpr.

¹ Nincs a levél mellett.

Gondold, Barátom, be rútul járék, a Kisnek [szóló] conceptbe egy szót rosszul irván, meg igazítom, a mint beporozni akarom, tintával nyakon öntöm és így az már olvashatatlan, a Fazekasét uira le írom s jövő postán küldöm.

Fényt birni, 's fényt érdemelni, szép;
Nem birni 's érdemelni — szép az is:
De birni s meg nem érdemelni, nagy mocok.

Kazinczy.

Ngod úi fénnyniek, meljet valóságos érdemei adtak, szivemből örvendek, és ohaitom: hogy még több fénynek el érhetésire is jusson, hogy így közönségesen ismeretes érdemei, méltó fény nélkül ne maradgyanak — eszt pedig ohaitom mind Ngodra magára, mind a Nemzetnek, Nemzeti névre méltó részire nézve, mert a Jóknak dicsőbb gyönyörűsége nem lehet, mint ha az igaz érdemet, a pulja emberek incselkedésein való Diadalmának fényébe láthatták — az érdemet keblébe érző érdemest pedig valamint a fény ragyogása csak nemes kevélységre élesztí, úgy az érdem össvényenyén újab utakat nyit nékie a Virtus imádandó oltárhoz.

NB. Itt az újabb fénnyen értem az Exzell. titulust. Eő felsége még februarius elein eggyj hand billettyibe aszt irta a Gubernatornak, hogy az Ipamat Status intim: Consiliariusnak ki nevezte: azomba eggy Báróságbul Grófságot vásárlott Kemény Sámuel nevezetű Consiliarius a Guberniumnak eggy igen gazdag [tagja], de igen malitiosus, büszke rosszlelkű ember — Attyafia az Erdélji Cancellarius által — ki detto a factioknak nagy mestere, és a Gubernatornak esküdt ellensége, véghez tudta Bécsbe vinni, hogy Keménynek a Status intim. Consiliariusság előb conferaltassék. — Ezen az Ipom meg nem indult, de a Gubernator magát meg játszodtatva találván, irt eő felséginek, és a feketeséget fel fedezte, már most minden órán érkezik is az ez iránti collaticualis [?].

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1787.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér 25. Jún. 1810.

Kedves barátom!

Az Ipmat épen most fogjuk mingyárt koporsóba tenni; már vonják neki a' harangot. Megbocsátasz tehát, ha ezen levelemet igen röviden írom. De hogy még ezen szempillantásban is írom, az reméllem, világos jele annak, hogy a' M. Therezia, a' Barcsay és a' Gregor Major leveleinek ajándékát olly hálával, olly tisztelettel fogadtam, a' millyet tölem mind a' Te minden becsét felül haladó jóvoltod, mind magok azok a' levelek érdemlik [!]. — Édes barátom, a' M. Therézia subscriptióját csókkal fogadtam, mert az az Asszony írta azt az egynehány betűt, a' ki a' magyar nemzetet szerette, és a' ki még halála előtt talán 12 órával magához hívatván Cancellárius Eszterházy Ferenczet, azt hagyta neki, hogy mihelytt meghal, minden Magyar Országi Jurisdictionak külön külön levelet írjon 's a' Császárné parancsolatjából köszönje-meg azt a' hűséget, mellyet a' nemzet eránta mindég 's leginkább a' Prussziai háborúkbán bizonyított. Ezt én Gróf Sztáray Mihálynak, ezen Eszterházy Ferencz Vejének, szájából tudom. — A' Barcsay levele olvasása alatt lángot kapott lelkem. Az szent hazafi volt. Szent hazafi volt az is a' kihez a' levél íratott. Az a' tót Socrates, a' kit emlit, és a' kit a' koncez miatt nem lehetett a' jó részére állhatatosan megnyerni, Kollár — a' kopasz Poéta pedig, a' ki ollyan volt, mint a' rozsdát nem szenvedhető arany, Orczy Lőrincz. Ezt a' szép levelet ma az asztalnál a' szomszédomnak az Orczy Lőrincz lyánya lyányának, B. Splényi Manczinak kedvéért az egész asztalnál felolvastam, 's ámbár az megszomorodott háznál nem illet, Barcsaynak, az atyádnak, 's Orczynak emlékezeteket egy pohár borral mint áldozati libatioval tiszteltem. A' mit Major Püspökről, M. Thereziáról és az atyádról Te írsz, azt az asztalnál ülők áldva az atyádat hallották tölem. Megpróbálok, kedves barátom, ha ezen indulataimat versbe önthetem e.

Az Ipmat épen most tevénk sírba. Júniusnak 23dikán hala meg. Született Ónodon 1748. Októb. 7dikén. Ámbár a' test egy kevéské szagos, még is hozzá mentem, 's jobb kezére hármias csókomat fel-

nyomtattam. Az a' esókolt kéz nekem sokat adott. Én esókoltam-meg azt utólszor.

Élj szerencsésen, édes barátom!

Tegnap vevén leveleket a' Napam két testvérinek, kik a' Saleziánáknál Apáczák. Nézzd mit írnak a' Portfeuille cránt. 100 ftba került volna. Annyit bizonyosan nem fogsz érte adni akarni. Vay József volt az első, a' kinek az [ipam] halálát megírtam és Szerencsyné. Ennek levelébe zártam a' vejéhez írt leveledet, nem tudván, hogy a' mi Telekynk hol van.

Még egyszer leülök. Tegnap vettem a' Lipsiai Lit. Zeitung 1809diki Septembri füzetjét. Annak Intelligenzblattjában pag. 630 Barcsay Ábrahámnak két Francia verse áll; az egyik Napoleonra, a' másik a' Francia revolútióra. — Nem örülsz e, barátom, hogy az ilyenek közre menvén, a' Nemzet becsülete terjed a' Németek előtt?

Kivül: ¹

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Cs. k. Kamarásnak 's Fő-Strázsa Mesternek. Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1788.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 27dik Jún. 1810.

Nagy Beesű Kedves Barátom!

Most küldöm Baitay Erdélyi Püspök levelét. Ez Jósef Császárnak a Historiaba tanítója volt, későbbre M. Theresia ötödik erdélyi Püspöknek, Bárány és int. status Consiliariusnak tette. Az előtt Piarista volt, mint Püspök igen nevezetes ember, a' még az atáijba Erdélybe uralkodott alacson factiok ötödik is nagy részbe érdeklették.

Én most Hefün, az az 2a Juli indulok innen Kolosvárra Diactankra és már a Diacta alatt mint Regalista ott is leszek, oda uta-

¹ A levél zárlatán fekete pecsét.

sicsd tehát kedves leveleidet. Diaetank tárgyai még nincsenek tudva, de úgy van a vélekedés, hogy az sokáig fog tartani, mely nékem nem igen kellemetes. Az iratik nékem Kolosvárrul, hogy a Gubernatornak Eö felségétül csoportossan jönnek a handbillétek, de mi a tartalékjok, titok, hogy fizetnünk és nagy áldozatokat kell tennünk, az a Status csoportos szükségére nézve elkerülhetetlen dolog, ezen kívül az Insurrectiora a Camara Cassajabul vett 2 millium se volt elégséges és e részbe is úira meg kell magunkat vonnunk, de jobb olj constitutio alatt élni, -- a hol maga magát meg róija az ember, mint a hol adó képpen reá vettetik. Él j a leg ohaitottabb Boldogságba — vagyok hív tisztelőd

Cs. mpr.

Fő Hadnagy Fazekas Mihály Urnak.

Meg nem álhatom, hogy F. H. Urnak 13dik Jún. költ igen becses levelére bizodalmostan ki ne nyilatkoztassam asztot: hogy én a Debreczeni N. Reformatum Collegium Botanicus kerttye számára ígért plánták adása, és annak gyarapítására szánt fel tételemtül és akaratomtul el nem állok, és pedig azért egy felől: mivel jó feltételemet soha meg nem másolom, és ígéretem be teljesítésit szentnek tartom, — más felől, mert meg vagyok abba győződve: hogy ha a mindennapiságot Jó és Szépségekkel feljül haladot dolgokat a kezdők még csak sengőjikre juthatásokba is hidegséggel vagy a Tárgy nehézségítül való félelemmel foljtatták volna, ma a régibb időknek semmit se köszönhetnénk, és Eleink iránt semuni háládatossággal nem tartoznánk, sőt ma semuni Jó és Szép fenn nem állana. Ilj példátul serkentetve meg nem csüggődök fel tételembe, és a czélba vett Jót gyarapodására törekedem segíteni. — Én F. H. Urnak Hazáját meg nem átkozom, mert ha a műveltség világa annak szemeit most is türhetetlenül bánttya, annak nem a város, nem annak lakosai az okai, hanem azok, a kiknek a Jónak magyát el hinteni hatalmokban, és tulaidonokban volt, de nem cselekedték, mert féltek, vagy resteltek a Jónak eszközlésével bailódni, csak akkor vonhatná azon Város teljes bosszuságomat magára, ha valamint F. H. Ur és T. Diószegi Ur (kit szívesen köszöntök) becses és köz meglegedésre méltó igyekezeteket érdeme szerint nem becsülnék; úgy általam az eö földgyekbe vetett és vetendő magot tökéletes éresre jutni nem engednék, — meg vagyok pedig győződve — hogy eggy olj városba, a hol a Tudományok tiszteltetnek és gyakoroltatnak, az iljetén vadság

ki derült tisztsúlásra jutván, az én küldendő plántáim becsbe fognak tartatni és illendőséggel el fogadtatni, meljeket f. H. Urnak és érdemes Sógora Urának különös figyelmekre ajánlok is.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1789.

Kazinczy — Vida Lászlónak.

Fegyverneki 's Felső Penczi Vida Lászlónak Kazinczy Ferencz szíves tiszteletét.

A' ki magát olly ragyogó tettel dicsőítette-meg mint Te, nemes lelkű Férjfiú! azt mind azok a' kik magokat Jóknak merik tartani, úgy nézik mint barátjokat, 's midőn őtet megszólítják, felejtik azt a' titulaturát, mellyen a' puha fülcsek olly mohón kapnak, de a' melly az eszesek előtt nevetség. Engedd nékem ezt a' szabadságot, 's fogadd barátsággal bízott megszólításomat 's szíves köszönetemet becses ajándékodért. Megérdemleni azt a' szeretetet mellyet nékem nyújtasz, fő igyekezete lesz mind annak bennem, a' mi azt érdemelheti.

Kedvetlen időben jöve hozzám leveled; épen akkor reszkettem elveszteni kedves Ipmat, ki nékem huszonhat esztendő olta barátom, sőt atyám, 's vezetőm, oktatóm, mesterem 's hivatalbeli előljáróm volt. Őtet tegnap tevének sirba. Zajban vagyon a' ház: de loptam magamnak annyi időt, hogy tiszteletemnek jelét adhassam Erántad. — Szemerénk biztat, hogy Augusztus elején hozzá 's Hozzád Széphalmon szerencsém lészen. Örvendve fogadom ígérezéseket, 's kérek hogy teljesíteni méltóztassatok. De azt is kérem egyszersmind, hogy megindulástok előtt tizennégy nappal adjátok tudtomra mikor jöttök, hogy valamiképen üresen ne leljétek házatam. — Élj szerencsésen nagy érdemű Férjfiú, 's tarts meg becses barátságodban ingyen, mint a' hogy belé ingyen fogadtál. — Kázmértt, Jún. 27dikén, 1810.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 146. sz.]

1790.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmér, Jún. 28d. 1810. Kiszabadulásom 9dik visszafordulási napján.

Kedves barátom!

Soká kések Jún. 8dikán írt barátságos leveledre felelni, 's megköszönni megbecsülhetetlen jószágodat, hogy betegségem gondba ejtett, 's egészségem eránt tudakozódol; de késedelmes válaszonnak ment-ségére lesz az a' történet, melyről ezen levellemnek hátulsó lapjai szólnak. Tisztább characterű 's nemesebb embert ritkán vesztett-el a' világ; de túlélte magát, szerencsétlenségei nyomban érték 's ezen idő óta, hogy a' Papok ellene öszveesküdtek 's a' nem csak *ártatlant*, hanem *tisztát* is, és ha mi még *több* lehet a' tisztánál, tiz esztendeig viselt hivataljából kitolták — (Supr. Studiorum Director Regius volt a' Kassai Tudom. megyében) — elveszett lelkének minden elevensége, ereje a' meggyengült testben, 's félénkké lett, mely félénkség ötet azok előtt, a' kik ötet vagy *nem ismerték* vagy ismerni *nem akarták*, elmebeli tompaság gyanújába hozta. Tompa az az ember nem lehetett, a' kit a' nagy Pászthory Sándor, kit az Udvar 1792. Budára küldött, hogy ott az Udvar képét viselje, a' Gróf Zichy Károly estveli tömött mulatságában, az *etikett' törvényeivel nem gondolván*, öszve ölelt, 's más napra a' Pápasták közzül ötet, az Evangelicusok közzül Balog Pétert és Vay Józsefet Conferentiára hívta; mely Conferentia csak *e' négyből* állott. Mind ezen dicsérettek mellett nem hallgathatom-el *Veled* szólván, hogy zavartabb ideájú embert némelly dolgokban nem ismerék, mely annál több figyelmet érdemel a' Psychologusnál — (ki előtt az efféle *nem titok*) — mivel ez az öszvezavarodott gondolkozás ifjabb esztendeiben is tulajdona volt. Libertinismus nélkül szabadon gondolkozott és olly tolerantiával, mellynél tisztábbat gondolni nem lehet: és még is nem csak szörnyű Keresztén, de alkalmasint szörnyű Pápista is. E' részben előttem megfoghatatlan volna, hanemha látnám, hogy ollyak sokan vannak. Illyen forma volt a' mi Báróczi is; és talán ezt is, mint azt, a' Théosophia 's Alchymia, etc. vitték ezen előttem már izetlensége miatt is szenvedhetetlen megtévedésbe. Nem lehet elhagynom annak említését, hogy nem ő, hanem a' testvér bátyja, József, az, a' ki 1787. rész szerént elnéje könnyűségéből,

rész szerént a világosság látásából, rész szerént pedig az Egri szent szék ellen kapott nehezteletésből, kik vele, midőn gonosz hitvesétől elválni akart, felette istentelenül bántak, Kálvinistává leve. 'S engedd nékem azt az örömet, hogy Előtted feldicsékedhessem, hogy a Megholt engemet egy holnap előtt egy nékem felette hízelkedő bizodalommal tisztelt-meg, egy mind terhes, mind kedvetlen dolgot bízván reám, és hogy én magamat egy dicső cselekedet által dicsőítettem-meg. Olly kevésbe kerül tisztán tenni mindent, és olly szép a tiszta tettek jutalma, hogy én meg nem foghatom, miként lehet gyenge az aestheticus ember holmi apró tekinteteket *ennek a nem aprónak gyönyörűséggel* fel nem áldozni. Nagy, igen nagy szükségem van pénzre. De kevélységem sokkal nagyobb mint fősvénységem; 's mikor e kettő harcza kél egymással, tudhatod, mellyikkel triumpháltak.

Horátzodat még sem vettem. Mindent elkövetek, hogy sok Kedvellőket szerozhessek a legszebb szándéknak. Kár hogy a Wieland jegyzéseit mind nem adod; megsirathatatlan kár. — Olly nehéz időkre jutottunk, hogy külföldi könyveket alig fogunk vehetni, alig nyomtattathatni Magyarokat, Nagyjaink pedig hidegek; nekik nem dicsőség kell, hanem csillogás, koles, rojt, kereszt — cruce vere digni. Él szerencsésen igen igen kedves barátom, egész házáddal, mellynek tagjait, mint rokona, forró csókokkal csókolom. Sophiem is igen szép 's még kedvesebb (lieblich) lánykám hideglelősök.

Engem Rumi a Bécsi Annalisok Aprilisi Intell. blattjában a pellengérre állíta, megbecsülhetetlen barátságból. Vagy *szégyenszék*nek nevezzem e csak. — Biographiámat írta-meg. Midőn Januárban vagy Februárban tölem azt kérte, meg sem álmodtam, hogy ezt célzotta légyen, vagy hogy ez is történhessék. Azt kéri, így monda, mivel a M. Országban élő, minden nyelven író, Dolgozókrol készít zum Behuf der Auslaender egy kis Literariai-historiai Lexicont. Én mindent megírtam magam felől, valamit vele (nem e célra, hanem mint engem mérték nélkül szerető emberrel) tudatni akartam. Már meg van, 's légyen! Ő meg sem álmodta, hogy nékem kedvetlen dolgot tegyen, 's mivel ő tette, sokat vesz kedvetlenségéből a dolog. De ha tudtam, álmodhattam volna, hogy ezt akarja, bizonyosan meg kaptam volna kezét. A magasztalások, az unbedingtes Lob nem olly kedves nékem mint a fiatal embernek, 's mint nékem is volt volna ez 20 esztendővel ezelőtt. — Ellenben ritkán csiklanda valami kedvesebben, mint midőn épen ez az érdekes 's

nekem igen kedves barátom, Rumi Úr, a' mult holnapban kiírá a' Halai Lit. Zeitung tavalyi Aprilisi füzetében álló Recensióját Magyar régiségeimnek. Die Recension ist einseitig; a' Rec. nem tud jól magyarul 's épen nem grammaticus (philologus), 's úgy látszik, hogy azt haszontalannak tartja — *Grammaticai munkák*' kiadójában!! — De azon felül, hogy van ott valami, a' min örülök, hogy mondotta, — a' Recensio tanít, tudnillik *historiai tárgyban*; 's ez a' kettő nekem igen kedvessé teszi azt. Úgy hiszem, hogy azt Engel dolgozta. Schwartnert azért nem gondolom, mert ő nem ellensége a' literarische Fehdéknek, sőt azokat, épen azon okból, a' mellyből én, igen nagyon szereti. Veszekedik, veri, tépi, pöki, döfi a' két bohó egymást: de a' *dolog* nyer az ő veszekedések által, mert a' kérdés kiörlődik, 's a' plebs figyelemre vonattatik, holott különben soha sem jutna-el hozzá annak hire, hogy olyan kérdés is forgott szóban.

Jún. 3dikán itt nagy dér volt. Szerencsémre az-előtt való nap adtam-el egy szőlőmet 2400 fn. De maradt még két más szőlőm, mellynek egyikét ez idén 2000 fn. vettem; 's ez az új vevés olly bort ad, melly a' legelső Hegyaljaival vetekekedhetik; a' mellyet most eladtam, és a' mellynek levét Te is kóstoltad, *édes* bort 's *kővért* adott, de nem *tűzest*. Ha Isten jó szüretet ad, ezen új szőlőm' zsen-géjét Te is fogod venni, Virág is, Berzsenyi is, Szent-Györgyink is, 's még két kedves barátom. Az áldozat belőle a' *Barátság*' Istenségéé.

Elj szerencsésen, édes barátom! Csuklani fogsz mikor Horátzod elérkezend, mert az lehetetlen, hogy Angyalom hozzád ne repüljön, midőn úgy látand felmelegülve. — Feleségedet a' legforróbb tisztelet' barátságával idvezlem, gyermekeidet csókolom.

[Melléklet.]

Tetszett a' Mindenhatónak, ki az emberek életét a' maga szabados és böles végezései szerint nyújtja vagy rövidíti, az én kedves férjemet Szendrei Gróf Török Lajos Urat tíz holnapi sínlése után e' folyó holnapnak huszonharmadikán életének hatvankettedik 's házassági életünknek harmincznegyedik esztendejében, minekutána a' Római Anyaszentegyháznak rendelése 's szertartása szerint a' Szentségekkel példás buzgósággal, 's szent áhitatossággal élván, kimúlásához elkészült volna, magához szállítani 's engemet egy szentül szeretett férjtől, József, Sophia, 's Mária gyermekeinket a' magzati hűségnek teljes mértékében tisztelt atyjoktól megfosztani. Lélektelen

tetemeit tegnap tettük földbe itt Nagy-Kázmértt, lakásának 's halálának helyén. Ha a' természet által jónak formált lélek, az eltántoríthatatlan elme, a' tudományok által művelt értelem, 's az olly élet, melly, távol a' haszontalanságok keresésétől, annak minden napjaiban az emberi szeretetnek gyakorlásában folyt-el, azzal bízathatnak bennünket, hogy emlékezetünk azoknál, a' kik ismertek, a' síron túl is fenn maradhat eggy ideig; én és gyermekeim enyhülést lelhetünk annak reménylésében, hogy keservünkben minden Jók részt vesznek 's kedves Megholtunknak hamvait áldani fogják. Mellyre midőn ezen gyászos levelem által legközelebb Néki minden Véreit meghívom, 's Őtet atyafiságos emlékezetekbe, 's buzgó könyörgéseikbe ajánlom, állandó tisztelettel maradok Nagy Kázmértt Zemplényben Jún. 27dikén, 1810.

megszomorodott szívű szolgálója:

Gróf Rogendorff Aloysia.

Versus antepenultimus et penultimus Odae nuper exscriptae
ad Apollinem:

Csillogjon a' kit gyors szekereére vett
Fortuna imádott bábjaival! 's örök
Gondokra kárhoztatva kincsét
Gyűjtse kamatra csikart kamatról

A' Gazdag! hogy ne a' Ménesi serlegek,
De Káp 's Malaga is, 's a' mi buzogva forr, (*Champagner*)
Hirdesse vendégének, őtet
Mint fogadá kegyelembe Plútusz.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1791.

Sipos Pál — Kazinczyna.

Jún. 1810.

Tekintetes Ur!

A' Tekintetes Úr ugy tanit engemet úszni, hogy belé taszít a' vízbe — ha sokszor próbálja, félő hogy belé halok egyszer. Az Erdélji Brutus tiszteletére irt Oda mellett accludálok egy régibb levelet is, meljet, megsalatkozván az alkalmatosságba, el nem küld-

hettem most és pedig egy várakozni nem akarótól küldöm, mely
miatt 3 pagina marad tisztán.

alázatos szolgálja
Sipos Pál mpr.

Somborihoz.

Erdély, 's hazánk őr istenei megint
Elfedve töllem szent színeket, felém
Háttal kerülnek; kül vagyok már
Honnyai víg hegyeinken ismét.

Távul köszöntöm Somborit innen is,
A' Sztrigy Horáttzát. Lantya vezette-le
Sebes eséssel 's lassította
Sztrigy vizit a' Marosig kísérve.

Ő boldogabb ott, a' nap egére jó
Néki fel esmért szent hegyei között,
És ott hanyatlik: én sarokból
Földet eget valamerre nézek:

Ki vetve látok; minden egészen új
Én rajtam eggyen kívül, az egy Sipos
A' leszen, a' ki hajdan is volt,
Sombori hiv szerető baráttya.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

JEGYZETEK.

Az itt következő jegyzetek az előbbi kötetekből ismeretes jegyzetek összeállításának módja szerint készültek. A dolog természete szerint többször kellvén hivatkoznom e vállalatnak eddig megjelent hat kötetére: az alábbiakban *I. k.*, *II. k.*, *III. k.*, *IV. k.*, *V. k.*, *VI. k.* rövidítést használok s a már több ízben emlegetett forrásmunkák újraidézésében szintén a rövidített címekre utalok.

A Kazinczy-bizottság tagjai a jelen kötet jegyzeteinek összeállításában is készséggel támogattak, a miért úgy ők mint mindazok, a kik egyben-másban segítségemre voltak akár a szerkesztésben, akár az adatok összehordásában (emezeket az illető jegyzetnél külön is főlemlitem), fogadják e helyen is szíves köszönetemet.

1556. Vályi Nagy Ferencznek a levélben említett műve 1809-ben jelent meg Sárospatakon a következő czímmel: «Homér' Balrachomyomachiája. Magyar Hexameterekben.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1810. évf. 5. (jan. 17-ki) számában hirdeti a munka megjelentét: «Ezen kisded tréfás munka könnyű és értelmes versezetére nézve akármi naggyal is kitéhet. És valamint a' Tudós Fordítónak, N. F. Urnak, gyakorlatosságát, úgy jó ízlését is megczáfолhatatlanul bizonyítja. Nem sokára Moschusz és Biont fogja magyar öltözetben kiadni, 's ez által bizonyos reménységet nyújt, hogy Homerus Iliássát és Odysseáját tőle méltán várhatjuk.»

1557. Csehý e levélben *Rosenberg Ferencz* herceget említi, a ki lovasági tábornok, a Mária Terézia-rend és az aranygyapjas-rend vitéze volt; született Grácban 1761. okt. 18-kán, meghalt 1832. aug. 4-kén. L. Wurzbach id. m. XXVII. k. 1—3. lapját.

1558. 4. lap fölül 1. 2. sor: «Generalisaink már az Armadáról be jöttek, kik is Gr. *Bánffy György*, a Gubernator fia, *Novák és Kerekes.*» Gr. Bánffy György erdélyi kormányzónak gr. Palm Jozefával való házasságából két fia volt, az egyik a Csereytlől említett *Bánffy György*, a nemesi fölkelő sereg tábornoka, a kiről Kőváry László után azt jegyzi meg Nagy Iván, hogy «szép férfiú volt; — pénzavara miatt 1832-ben Kolozsvárról a hídka mellett a Szamosba vetette magát». Id. műve, I. k. 167 lap. V. ö. az 1662. és 1667. számú levelekkel.

Novák. Cserey talán *Novák Pétert* érti, a ki az 1806-ki erdélyi schematismusban «superior castrensis»-nek van bejegyezve.

Kerekes. Keresztnevét nem említi Cserey, sem Kazinczy, a ki talán 1816-ban ő vele találkozott Baczka-Madarasi Kis József házában. V. ö. az *E. L.* 245. lapjával.

4. lap kikezdés 6. sor: «Találkoztam a feleségemmel, a ki *tanttyával*, *Gr. Nemesné* generalisnéval ment Kolosvárra.» Cserey gr. Nemes György harmadik feleségére, Bornemisza Krisztínára czéloz, a ki gr. Haller Gábor (Cserey ipa) feleségének, Bornemisza Klárának testvére volt.

1559. Kazinczy e levélben Sapphonak valószínűen a *quiverai moi zñro:* kezdetű ódájára czéloz, a melyet Catullus is lefordított (Iste mihi deo par esse videtur), s a melyben Sappho azt mondja, hogy elakad a hangja, eláll az esze a szerelemtől. V. ö. Bergk: *Poetae graeci lyrici*, 2. sz.

Jaques Delille (vagy *Delisle*), a francziák legjelesebb tanító költője, született 1738-ban, meghalt 1813-ban. Műfordításaival (Vergilius, Milton, Pope stb.) alapította meg hírnevét, melyet eredeti műveivel még tetemesen emelt. Össze-gyűjtött munkáit («Oeuvres») legjobban Michaud adta ki, Paris, 1824. 16 kötetben.

6. lap 2. kikezdés: «A' Magyar színjátások fölől *magasztalással szóló Kulcsár.*» Czélzás a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 29. (okt. 7-ki) számában megjelent következő tudósításra: «A' Pesti Magyar Theatromi Társaság a' múlt hónapban némelly nevezetes darabokat a' Nézőknek különös meglegedésökre játszott el: úgymint a' *Rolla Halála*; a' *Rágalmazók*; az *Uj-Hód-Vasárnapi Gyermek*; a' *Waltron*. — A' Nemzetnek nagy díszére szolgál, ha még a' mulatságokban is a' maga tulajdonát, a' nyelvet, szívesen kedveli. Azért tisztességes foglalatosság a' Theatromon játszani. Óhajtanánk, hogy több Musikát értő Asszonyi személyek erre adnák magokat, kivált most, midőn oly jeles jutalmat várhatnak.»

Kis Jánosnak a levél végén említett halotti beszéde Pesten, 1808-ban jelent meg a következő czímmel: «Halotti beszéd az emberi léleknek már a jelen való életben kitetsző nagyságáról, melly néhai Nagymélt. Tót-Prónai Báró Prónay László Úr Ő Exc.-jának halotti tisztelete alkalmatosságával Acsán tartatott.»

1562. 10. lap alul 15. sor: «*Eine zweyte Sztáray Mihály an Schönheit, nur höher gewachsen.*» Kazinczy Sztáray Mihály volt szabolcsi főispánnak második feleségére, gr. Esterházy Eleonorára czéloz. V. ö. Nagy I. id. m. X. k. 860. lapjával s az 1565. számú levéllel.

1564. Kikezdés: «*Imhol hozzád egygy Epistola.*» A VI. k. 1542. számú jegyzetében tévedésből tettem ez epistola íratása idejét 1812-re, mert íme már 1809-ben készen volt. A Bajza-Toldy-féle kiadás 224—228. lapjain is olvasható.

1566. Az epistolának e levélhez mellékelt töredékei tudvalevőleg a később Berzsenyihöz czímzett epistolából valók. V. ö. Beöthy Zsolt «Horatius és Kazinczy» (Budapest, 1890.) című értekezésével.

1567. Jankovich e levél végén «Sylvester Calendariomáról» tesz említést. E kalendáriumot nem Sylvester, hanem Székely István nyomtatta: «Calendariom magyar nielwen» czímmel. Szabó Károly a R. M. K. T. I. k. 166. lapján Székely

előszavából következtetve bizonyosnak tartja, hogy csakugyan ez az első magyar nyomtatott kalendárium, a melynek «nyomtatási idejét 1538 előttré vagy legalább is 1538 elejére kell helyeznünk». Szabó Károly hivatkozik Kazinczynak e kérdésről írt cikkére, de nem fogadja el a Kazinczy véleményét, a mely ingatag alapú is, és a mely az 1549. évet jelöli meg, hogy t. i. addig a szóban levő kalendárium már minden esetre ki volt adva. A Cserey-féle példány jelenleg az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában őriztetik, s ez az egyetlen teljes példány, a melynek azonban 12-ik levelét 1705 körül kézirattal pótolta akkori ismeretlen birtokosa. V. ö. az 1597. számú levél 98. lapjával.

1568. «Imhol küldöm a' Relatiót» — kezdi levelét Kazinczy. V. ö. a *VI. k.* 465. 467. 476. 514. és 519. lapjaival.

Kikezdés 2. sor: «Klopstocknak Grammatiche Gesprecheit [?] Voss recensallta.» Klopstock «Grammatiche Gespräche» című műve Altonában jelent meg 1794-ben, Voss bírálata pedig a jenai Allgemeine Literatur-Zeitungban 1804. 1, 185—208. és 305—343. lapjain.

24. lap, 1. kikezdés 3. sor: «Hát a' Himfy verseinek recensióját olvastad e már a' Septemberi füzetekben a' Bécsi Annalsoknak?» A kérdéses bírálat csakugyan megjelent az «Annalen der Literatur und Kunst in dem oest. Kaiserthume» című folyóiratnak 1809. évf. II. fele 127—136. lapjain. V. ö. a *VI. k.* 1454. számú levelével s ennek jegyzetével.

Kilencz sorral alább hivatkozik Kazinczy e bírálatnak azon helyére, a hol a német prosodiáról emlékezik. A bírálatnak e pontja így szól: Die versification «ist so kaum mehr, als schlichte Prosa, und Dichter, wie Kis, haben ihre ganze Energie nöthig, um ihren Werken durch die äusserste Delikatesse in der Wahl der Wörter einen höhern Glanz zu geben. Eben diese Zahllosigkeit der Reime in Ungarischen ist Schuld daran, dass unser Dichter (Kisf.) die Sonetten des Petrarca nicht anders, als in selbst geschaffenen Schemen wiedergeben konnte, und dass er sie nicht in der Rádyschen, sondern in der Zrinyischen Versart gab; denn die Rádysche, die die Endsylben nicht bloss reimt, sondern auch misst, macht die Zahl der wenigen Reime noch geringer. Wenn aber auswärtige, der Modulation der ungarischen Sprache unkundige Leser hieraus schliessen wollten, eine Zrinyische Zeile sey, wenn sie ohne Begleitung einer zweyten gleichgereimten Zeile angeführt wird, gar kein Vers, es sey denn, dass ein hoher poetischer Schmuck und die Cäsur nach der sechsten Sylbe doch die Ahndung hervorbringen könnte, dass die Zeile dennoch aus den Schriften eines Dichters sey: so würden sie sich ebenso gewaltig irren, als der Unger sich irrt, wenn er unbesonnen behauptet, die deutsche Sprache habe gar keine Prosodie, weil sein Ohr jede Position für lang zu nehmen gewohnt ist. Beyde sollten eingedenk dessen seyn, was Voltaire von den theatralischen Werken der Engländer sagt, dass eine ganze Nation in ihrem Geschmack und in dem Gefühl ihres Eigenthums schwerlich irren könne, und man muss über den Klang Zrinyischer Verse mit einem ungarischen, so wie über den Klang des Vossischen Hexameters mit einem deutschen Ohr richten».

1570. Döbrentei a levél végén ezt írja: «Szemerének általadtam *Müllert*.» Ebből nem lehet megérteni, melyik Müllerre s miféle munkára céloz Döbrentei;

de valószínű, hogy vagy Müller Ignácznak a «Mappa novissima regnorum Hungariae, Croatiae, Sclavoniae» (Viennae, 1792 és 1801) című, vagy Müller Jakabnak «Die Siebenbürger Sachsen» (N.-Szeben, 1790) című munkáira hivatkozik.

1572. «Parányi, de igen nagy becsű ajándékokat legnap vevém» -- kezdi a levelet Kazinczy. A VI. k. 1525. számú levelében Szentgyörgyi azt írja, hogy ha előbb értette volna Kazinczy szándékát az *e* betűs ének felől, közlőtte volna vele «ezen elritkúlt nyomtatványt, mint az *e* betűs folyó beszédnek ugyan azon pennából került eredeti példáját, melly talán még most sem lesz minden interesse nélkül». Az 1577. számú levélben aztán világosan megmondja Szentgyörgyi, mi volt ez a küldemény.

U. o. 6. sor: *Calmet, Vitringa, Bayle, Iselin.*

Calmet Ágoston benzsés szerzetes, született Lotharingiában 1672-ben, meghalt 1757-ben. Legnevezetesebb műve: «La sainte Bible en latin et en français avec un commentaire littéral et critique.» 1707—1716. Magyarra Szeredai Antal fordította a következő címmel: «Szent-írásbeli dolgokról való beszélgetések, mellyeket Kálmel Ágostonnak, szent írást magyarázó doktornak bölcs vetélkedő írásból rövid summában szedett s bősáttott ki magyar nyelven, mind a két nemen levő híveknek tanúságára.» Pozsony, 1791. két kötet.

Vitringa Campegius. V. ö. az I. k. 112. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

Bayle Péter francia bölcsező és történetíró, született Languedoc Carlt nevű helységében 1647. nov. 18-kán s meghalt 1706. decz. 28-kán. Számos munkái közül Kazinczy valószínűen a következő kettőre czélozhat: «Critique générale de l'histoire du calvinisme de Maimbourg» (Ville Franche, 1682, 1685, 1694, 1704) és «Dictionnaire historique et critique». (Rotterdam 1695—7; Amsterdam és Leyden, 1740, 4 köt.)

Iselin Izsák bölcslelettudós született 1728. márcz. 18-kán Baselben s meghalt 1782. jún. 15-kén. Legnevezetesebb művei: «Geschichte der Menschheit», Zürich, 1764—70, 2 köt.; — «Vermischte philos. Schriften», Zürich, 1770, 2 köt.; — «Ephemeriden der Menschheit», Basel, 1776—82, 7 köt.

33. lap alúl 5. sor: «Hallom, nem láttam, hogy a' Bécsi annalisokban nagy magasztalásokkal van recenseálva» (t. i. a Marmontel fordítása). E bírálat az «Annalen der Lit. u. Kunst in dem oest. Kaiserthume» című folyóirat 1809. júl. füzetének 45—48. lapjain jelent meg s egész terjedelmében közlöm Vitkovics Mihály másolata útján (de összehasonlítva az eredetivel is), a ki e bírálatot Kazinczynak szó szerint lemásolta.

Kazinczynak fordított egyveleg írásai. Első kötet. Széphalom. Abaújban. (Kazinczys übersetzte vermischte Schriften. Erster Band. Széphalom, in der Abaujvárer Gespannschaft) 1808. 8. Seiten 265. Mit einem Porträt, zwey Kupfern und drey Vignetten. Ladenpreis auf schönem Schreibpapier 5 fl., auf Velinpapier 10 fl.

Das Aeussere dieses Werkes ist so anziehend, dass wir uns nicht enthalten können, vor allen andern davon zu sprechen, weil typographische Eleganz bey ungerischen Werken eine grosse Seltenheit ist. — Das in punctirter Manier gearbeitete Portrait des Freyherrn Nicolaus Wesselényi ist treffend ähnlich und schön; das Motto: Praeter laudem nullius avarus schildert den allgemein verehrten hochherzigen Mann. Schade, dass weder der Nahme des Zeichners, noch der des Kupferstechers daran zu finden ist, denn beyde verdienen Beifall. Auf dem

Titelblatte erscheint die leichtschwebende herculanische Terpsichore, nach einer Camee als Symbol der Leichtigkeit des Marmontelschen Styls. Seite 126 fliegt Amor mit dem Apfel der Schönheit und seiner Fackel, nach einer Zeichnung von Oeser, so wie Terpsichore von Neidel gestochen, und Seite 265. ein anderer Amor mit der doppelten Flöte und dem seine Füsse leckenden Löwen, nach Cosway von einem Ungenannten. Alle drey Vignotten sind sehr schön, die zwey Kupfer sind nach Maillard von Blaschke. und entsprechen der Erwartung, die diese zwey Nahmen erregen. Die Auflage ist auf schönem inländischen Schreibpapier gemacht. Aus dem Umschlagblatte sieht Recensent, dass auch auf Schreibzervelin Exemplare gemacht worden sind. Die Kolumne erhielt 24 Zeilen Mannsfelder-Lettern, die noch nie gebraucht worden seyn müssen. Die Druckerschwärze ist weder blass, noch fett. Unstreitig hat Ungerns Literatur noch nichts erhalten, dessen Aeusseres sich mit dem vorliegenden Werke messen könnte, und Recensent führte alles diess darum so im Detail an. Der Druckort ist Wien (bey Anton von Haykul). Der Preis der Exemplare auf Schreibpapier 5 fl., auf Velin 10 fl. ist in Ungarn etwas Ungewohntes, aber in Rücksicht auf die Kosten und die geringe Anzahl der Käufer nichts Uebertriebenes.

Der ungarische Dichter Herr Franz von Kazinczy beginnt nach einem fünfzehnjährigen Schweigen, das alle Freunde der ungrischen Literatur tief schmerzte, seine unterbrochene literarische Laufbahn mit einem Werke, welches, wie wir durch das Umschlagblatt belehrt werden, aus fünf Bänden bestehen soll. Für den dritten sind Lessings Emilia Galotti, und Minna von Barnhelm und für den fünften Gesänge aus Ossian, Denis und Klopstock angekündigt. Dieser erste Band enthält sechs moralische Erzählungen von Marmontel in zwey Büchern, deren ersterer den Alcibiad, die vier Flaschen und die Vermählungen zu Samnium, der zweyte aber die zwey Freundinnen im Unglück, le Scrupule und Laurette fasst. Die drey Erzählungen des erstern Buchs sind auf ihrem ursprünglichen Boden gelassen, die des zweyten auf ungerischen verpflanzt, wodurch sie mehr Leben und Interesse erhalten. Noch glaubt Recensent anführen zu müssen, dass auf den Titelblättern der zwey Bücher eben so viele, aus wenigen Zeilen, bestehende Zueignungen stehen mit folgenden Worten: Báróczynak, Példányomnak, Mesteremnek, pályaág gyanánt. (An Báróczy, mein Vorbild und meinen Lehrer, als den Zweig des Wettstreites.) — — — quod placeo, si placeo, tuum est; und vor dem zweyten Buch der Nahme des ungerischen Judex Curiae von Ürményi Excellenz mit dem Motto, aus Justin., das wohl nie verdienter angebracht worden ist oder werden wird: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Rec. gesteht, erst aus dieser Zueignung gelernt zu haben, dass die adelige Familie Ürményi unter ihren Gliedern auch den grossen Vorflechter der Rechte der Nation wider den päbstlichen Stuhl, den Joannes de Ilmur, Erzbischof von Kolocsa unter Ladislaus IV. um das Jahr 1272 gehabt habe.

Kazinczy gab sich in diesem Bande die Lösung des schweren Problems auf, den französischen Atticismus und die französische Eleganz in seine Sprache zu übertragen. Recensent muss gestehen, dass diese Aufgabe keine leichte war, denn die ungrische Sprache ist unter allen Gattungen der Stylistik am meisten in der leichteren, edleren Conversationssprache zurück. Rec. nahm das Buch mit der gespanntesten Neugierde zur Hand, so wie es erschienen war, denn da der bis jetzt noch immer unerreichte Báróczi sechs Erzählungen von Marmontel (Alci-

biade, les deux infortunées, Lausus et Lydie, l'amitié sur l'épreuve, Laurette, und die bergere des Alpes) schon 1775 herausgegeben hatte, und hier durch die Arbeit dem spätern Uebersetzer um vieles erleichtert ward: so war seine Erwartung um so reger, weil Kazinczy die Reputation hat, unter den ungrischen Schriftstellern den geläutertesten Geschmack zu besitzen. Diese Neugierde war noch mehr gereizt, da Rec. sah, dass K. drey von denjenigen sechs Erzählungen, welche Báróczi schon übersetzt hatte (Alcibiade, les deux infortunées, und Laurette) neu bearbeitet hat. Er nahm sich die Mühe, Kazinczy's Uebersetzung nicht nur mit dem französischen Original, und der ungrischen Uebersetzung von Báróczi, sondern auch mit der deutschen von Schütz zusammen zu halten, und verdankt dieser Mühe viele Belehrung und Freude. Kazinczy hat Schützens Uebersetzung vor Augen gehabt, die Spuren sind unverkennlich, und, was gleichfalls unverkennlich ist, mit Vortheil benutzt. Kein Wunder, wenn der Mann, der seine Sprache ganz inne hat, von der Schönheit seines Originals durchglüht ist, und vor sich solche Vorgänger, wie Báróczi und Schütz sind, sieht, etwas vorzüglich gutes liefert. Möchten doch Ungerns jüngere Schriftsteller sich eben diesem Studium unterziehen, und Kazinczy's Verirrungen mit eben dem Muth, aber auch mit eben der Bescheidenheit, welche er gegen die Arbeit seines grossen Vorgängers bewies, verfolgen.

Zur Parallele der ältern und neuern ungrischen Uebersetzung wollen wir den Anfang des Werkes aufstellen, weil es wahrscheinlich ist, dass darin beyde Uebersetzer ihre ganze Kraft zusammengenommen haben werden.

Bey Báróczi.

A' természet láttattott a' szerentsével
 össze eskünni Altzibiadesnek boldogsá-
 gára. Gazdagság, erkölts, szépség, születés,
 az ifju elevenségnek virága; mennyi ne-
 vezetes minéműségek, nevetségessé tenni
 valakit! Altzibiadesben egynél több nem
 tanáltatott, egyedül tsak magáért kívánt
 szerettetni. A tséltapságtól fogva egész
 a' mértékletességig mind elhódította volt
 az Athénásbélieket; de ő benne valyon
 maga volt e az, a' mi szerettetett? Ezen
 kényes gondolattal foglalatoskodott egy
 reggel, midőn egy gőgösnek látogatásáról
 menne hazafelé: ezek a' gondolkodásra
 legalkalmasabb szempillantások. Ugyan
 bolond vagyok én, azt mondja magában,
 olly asszonyra vesztegetni szorgalmatos
 szolgálatomat, melly talám tsak maga
 kedvéért szeret engemet. De esküszöm
 minden Istenekre, hogy ki fogom tanulni;
 és ha a' szerént tanálom, bátran keres-
 het Athenási Ifiaink között olly sóhajtozót
 magának, kit helyembe fogadhasson.

Bey Kazinczy.

A' szerencse egygetértésben látszott
 lenni a' természettel, hogy Alcibiadet a'
 legboldogabb halandóvá teszik. Dúzs bir-
 tok, szép elme, deli külső, a' legvirítóbb
 egésség, mennyi czim, néki szelesedni
 minden bohóságnak. Alcibiádban nem
 találtatott több eggynél: magáért kívánt
 szerettetni! A' hiuság' leányin kezdve,
 fel a' legtisztább asszonyságokig, min-
 dent elszédített Athenában. De benne ha
 ötet szeretik e? Ez a' viszketegség szá-
 lottam, midőn egy reggel Begyes-
 kedőjének térne haza látogatásából. Ez
 éppen az eszméletek ideje. Alcibiád azon
 cikkelynél fogva merült a' szerelem'
 Metaphysicájába, a' mit tiszta érzésnek
 hívnak. Van e osztán eszem, úgymond;
 egy asszonyra vesztegetni gondjaimat,
 a' ki bennem talán tsak önn-magát sze-
 reti? De megtudom, esküszöm minden
 Isteneinkre! megtudom; 's ha e' szerint
 leszen, keressen új sóhajtozót athletáink
 között, kit helyembe fogadhasson.

Man muss bey diesem Paragraph ausrufen: seit 30 Jahren hat die ungrische Sprache wirklich grosse Fortschritte gemacht. Báróczi's Genius hat nicht nöthig, vor dem Genius seines Nachfolgers und Schülers sich zu verkriechen, das sieht jeder, der von seiner Sprache, eingedenk des grossen Abstandes, der Zeit und des damaligen und jetzigen Publicums, urtheilen kann: aber die spätere Uebersetzung hat alle die Leichtigkeit und Eleganz, die dem französischen Original eigen ist; darin ist alles bis auf die kleinsten Züge wiedergegeben. Das Ungrische lässt sich eben so angenehm lesen als das Französische, um vieles angenehmer als die Schützische Uebersetzung. Marmontel's Einsylbigkeit in der Stelle: richesses, talents, beauté, naissance, sind hier mit einem erhöhenden oder bestimmenden Adjectiv ausgedrückt: aber Kazinczy's Doppelschläge geben denselben Effect. Der französische Neologismus *menyi czim, neki szelesedni minden bohóságna*, wie viel Titel, auf die (Gattungen jeder) leichtfertigen Thorheit (lächerlich-leichtsinnig) los zu . . . denn die eingeklammerten Ausdrücke im Deutschen sind in den Worten *bohóság* und *neki szelesedni* schon einbegriffen. Man hat unsern Kazinczy getadelt, dass er dunkel sprach; doch das Dunkle liegt bloss in dem *que de titres*, nicht in dem Nachfolgenden. Recensent ist nicht der Meinung der Tadler; nur so könnte die schöne Stelle glücklich wiedergegeben werden, und dunkel ist sie blos für den Leser, dem alles dunkel ist, was von dem gemeinsten Gemeinen abzugehen wagt. «A' hiúság leányin kezdve . . .» ist der Schützischen Uebersetzung nachgebildet, doch noch glücklicher. Sie ist wörtlich und absichtlich undeutsch so: Von den Töchtern des Leichtsinnes (Was aber im Ungrischen nicht bloss Hetären bedeutet) angefangen bis zu den ehrbarsten Matronen hinauf, hatte er in Athen alles beschwindelt.» (Dieses Zeitwort ist im Ungrischen ein Alltagsgebrauch.) «Ez a' viszketegség szállotta-meg, midőn egy reggel Begyeskedőjének térne haza felé látogatásából.» Diese Grille überfiel ihn, da er eines Morgens von dem Besuch bey seiner Prüde heimkehrte.» *Látogatásáról* hätte es heissen sollen, wie bey Báróczi, nicht *Látogatásából*, denn man sagt nicht *látogatásába menni*, sondern *látogatására*. Prüde nannte Báróczi *gógös*, von *góg* Hohn: Kazinczy *begyeskedő*. Eigentlich ist weder das eine recht, noch das andere; denn *Spröde* ist nicht die *Hohn spricht*. Aber Kazinczy mag Recht haben, dass er die lächerliche Idee mit einem lächerlichen Nahmen bezeichnete. *Begy* ist die *Brust oder der Kropf eines Vogels, wenn dieser ihn gefüllt hat*; daher begyes im täglichen, nicht niedrigen oder indecenten Gebrauch, die sich *brüstet*, begyeskedő das mildernde Diminutiv davon.

Eine der zärtesten Behandlungen von der Kazinczy'schen Hand fand Recensent in der Stelle S. 7: «a legbátoritobb felfejtődzetek (les désordre le plus favorable). Schütz übersetzt unrichtig: Die *günstigsten* Unordnungen.» Es wird dort auf den *scheinbar ungewollten Aufsprung oder Verschiebung des Kleids der Coquette, womit sie den Alcibiad buhlerisch an sich ziehen (agacer) wollte*, gezielt. Das Hauptwort und Beywort, die beyde Verbalia sind, ist so wenig unfasslich, dass sie selbst von Ungebildeten prima vista verstanden werden können, und doch drücken sie eben das und noch mehr aus, was der französische Ausdruck wollte, und welches im Deutschen schwerlich ausgedrückt werden dürfte. Und S. 9: Lopva csúszott a' szobába, keresztül a' kárpitok' piros habjain, egy szokatlan enyhe fény. «Verstohlen schlich ins Zimmer, hindurch durch die purpurnen Wellen der Vorhänge, ein ungewohntes mildes Licht.» Mild wäre szelíd. Kazinczy

braucht dazu das ungemein reizende Wort *enyhe*, das er aus dem Zeitwort *enyhiteni* (*lenire*) selbst schuf, da das Verbum derivatum sein Adjectivum primitivum so sehr verlor, dass es nicht unter die verloren gegangenen, sondern unter die nie existirten gezählt werden muss. Ueberhaupt ahmt K. hierin die Freyheiten nach, die Klopstock bey der deutschen Sprache gebraucht hat, und apocopirt unbarmherzig alle ellenlangen ungrischen Wörter, die sich apocopiren lassen, führt veraltete, wie *év* (das Jahr) hervor, und componirt aus diesen ganz neue, wie *évkönyv* (Jahrbücher). Recensent macht ihm daraus so wenig ein Verbrechen, dass er sogar ihn beschuldigt, diess nicht noch mehrmals gethan zu haben. So hätte er anstatt, *magánosság* (Einsamkeit) das von Kisfaludy gebrauchte schöne Wort *magány*, und statt *nyugodalom* (Ruhe) das gebräuchliche *nyugalom*, auch für das schwerfällige *alkalmatosság* (Gelegenheit), wenn es gleich auffallend-neu klingt, alkalom sagen sollen, in manchen Fällen sogar glattweg *hála* (Dank) für das schrecklich-lange *háladatosság* (Dankbarkeit). Da er so glücklich war seine neuen Formen und Dictionen durch den Zauber seines Vortrags bey jedem beliebt zu machen, der Sinn für Kunstwerke hat, denn für unpoetische Leser ist das Buch nicht: — so hätte er wohl alles wagen sollen, was zu wagen war, und, wofern die ungrische Sprache sich je erheben soll, seyn wird.

Neue Wörter hat Recensent hier nur wo es unumgänglich nothwendig war, gefunden. Liebling ist *kedvencz*, *kedv* und *kedvelleni* (Lust und liebhaben), *féltékeny* eifersüchtig, *dudvaélet* Pflanzenleben, *Négyszemközt-létel*, das französische *ces tête-à-tête délicieuses*, welches letztere sehr glücklich wiedergegeben ist. — Auch verdient es Beyfall, das Herr von K. für das Costume in den Benennungen für Personen und Sachen Acht gehabt hat. Da die Scene in Athen ist, so ist Seliane in Selene, la fée Galante in Evergete, die französirten Nahmen in Alcimachus, Timandra, Aedesima u. s. w. verwandelt, das Volk geht in den Mariages Samnites den Göttern eine «Supplication» zu reichen, und der Priester der Minerva, der die tugendhafte Mutter des Alcimachus in ihrer Einsamkeit schadlos hält, wegen einer gewissen Besorgniss, zu sehr verstanden zu werden, in den Hieros (*ἱερός*) der Parthenon (*παρθενον*) verwandelt.

Man hat den Verfasser dieser ungrischen Uebersetzung getadelt, dass er den Titel *Kazinczynak* und nicht *Kazinczy* fordított egyveleg írásai überschrieben hat. Rec. ist einer Meinung mit dem Verfasser selbst. Der Genius der ungrischen Sprache drückt den Genitiv der übrigen Sprachen immer im Dativ aus, welcher der Kürze wegen apocopirt werden kann, aber dann immer einen Apostroph erhält, z. B. *Isten' fija* ist so viel als *Istennek fija* (Gottes Sohn) und das eine und das andere gleichgult gesagt. Wenn aber hier das *nak* wegleibt, so entsteht eine das Gehör beleidigende Monotonie: *Kazinczy . . . írásai*; zu geschweigen, dass das *nak* in der leichteren Conversationssprache wohl wegleiben könne; aber nicht in einem feyerlichen kurzen Aufsatz. Manche wünschten sogar, der Titel wäre so gesetzt gewesen: *Kazinczy fordította Egyveleg Írások* (die durch *Kazinczy* übersetzten vermischten Schriften), und das ist lächerlich.

Nicht so schaal, sondern vielmehr vollgültig ist die Rüge derer, die beklagen, dass diese mit der äussersten Feile ausgearbeitete und herausgegebene Schrift, trotz der vielen ungedruckten Blätter, die sie hat, nicht von allen orthografischen und grammatischen Unrichtigkeiten und Fehlern wider die Interpunction rein ist. So hätte der warme Freund des würdigen Professors Révai, des Adelungs der

Ungern, S. 129 nicht *kiknek szerencsáját*, sondern *szerencséjeket* sagen sollen, da er doch auf eben dieser Seite *Szüzeiknek a' Pozsonyi Klastromjokban* und nicht Klastromában sagt, und also die von vielen bestrittene Richtigkeit der Regel des Révai offenbar eingesteht. Man spricht und schreibt so, das ist wahr: aber ein guter Schriftsteller sollte sich nicht an Anomalien, weil es der Gebrauch gestattet, sondern an höhere Gründe halten. S. 74 und 169 entschlüpfte ihm *lettél volna* für *voltál volna*, und S. 179 *levő* für *való*, da doch in diesen Stellen der Sinn nicht *du würdest geworden seyn*, sondern *du wärest gewesen* erheischt hat, *lettél* und *levő* sind nicht tempora von *ich bin* (sum), sondern von *ich werde* (fio). S. 40 steht: *Palota, a' mellyben Vénus Adónist elfogadta*. Warum nicht: *palota, mellyben Adónist fogadta el Vénus?* So wären Monotonie und der Hiatus vermieden. S. 11 steht *sinór* anstatt *sineg*. Das letztere hat ganz die Bedeutung des erstern, und verräth den deutschen Ursprung (Schnur) nicht. S. 14. *végezeteimnek*, bestimmter: *tsillagzataimnak*. S. 20. *Kapkodjak* für *kapkodjam*. S. 33 *igyekeze* für *igyekezek*. S. 39 *tanátskozz* für *-zzál*, und wiederhohltermalen *tetszek* für *tetszem*.

Die Uebersetzung ist leicht wie noch kein ungrisch geschriebenes Buch war, für den gebildeten französisch oder deutsch kundigen Leser fasslich und klar. Die Neologismen stehen mit dem ganzen Tone des Werks in Harmonie und der Styl ist durch sie weder bunt noch steif.

Recensent sieht den folgenden Bänden mit gespannter Erwartung und Ungeduld entgegen.

1573. 36. lap fölül 7. sor: Personal *Száraz*. Száraz György 1724—1730-ig volt királyi személynök, 1731-ben bárói méltóságot nyert s a kir. udvari cancellariához nevezetett tanácsosnak. V. ö. Nagy I. id. m. X. 492. l. és a *P. E.* 239. lapjával.

U. o. kikezdés 3. sor: «Ein sehr interessanter Brief von Mathias Ráth.» V. ö. az 1760. számú levéllel.

Stefan Fábry. V. ö. a *IV. k.* 871. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

Riecke Henrik Viktor született 1759. május 17-kén Stuttgartban, meghalt 1830. január 14-kén Lustnauban, Tübinga mellett. Evangelikus lelkész, a ki II. József császárnak türelmi rendelete (1781. októb. 13) után és alapján a brünni evang. egyházközségnek első lelkésze, majd a morvaországi evang. egyházak esperese volt. Brünbnben 1782—1803-ig, tehát több mint húsz esztendeig működött. mind nagyobbodó hatáskörben, kitünő sikerrel. Emlékezete a brünni evang. egyházban még ma sem halt ki. Brünnből 1803-ban Stuttgartba ment, hol az árvaház lelkésze és az iskolák felügyelője lett. Midőn a stuttgarti árvaház 1811-ben a megváltozott politikai viszonyok következtében lényegesen átalakult, Riecke, a ki az új intézkedéseket minden tekintetben rosszalta, elhagyta ez állását és Lustnauba távozott evang. lelkésznek, hol élete végeig áldásos működést fejtett ki. Sok oldalú, igen művelt férfiú volt, kit kiváló tehetségei és minden szépért és jóért melegen dobogó szíve rendkívül vonzó és tiszteletre méltó egyéniséggé tettek. L. róla bővebben az *Allgemeine Deutsche Biographie* XXVIII, 508. lapját.

U. o. 2. kikezdés: «Die heutige Zeitung brachte mir *die Nachricht vom Frieden*.» Célzás a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 33. (okt. 21-ki) számában köz-

lött rövid tudósításra: *«Békeség! — Az Austriai 's a' Frantzia Tsászar között Bétsben Lichtenstein János Herczeg és Champagny Fr. Külső Minister által October hónap 14-ik napján a' Békeség megkészült. — Adják az Egek, hogy örökös legyen!»*

38. lap fölül 6. sor: *«Der Chemiker Chaptal und der Metaphysiker Schelling sind auch da.» Chaptal János Antal* chantelrupi gróf s pair, francia vegyész, született Nogaretben 1756. jún. 5, meghalt 1832. júl. 30-kán; találmányaival nagy szolgálatokat tett a kitört forradalomnak, midőn 1793-ban Parisba hívatott, hogy a lőporhiányon segítsen; — 1800-ban belügyminister volt. A restauratio után a magánéletbe vonúlt, de 1816-ban XVIII. Lajos az Akadémia tagjává, 1819-ben pedig páirré nevezte ki. Főművei: *Chimie appliquée aux arts*, (Paris, 1807) 4 köt; *Chimie appliquée à l'agriculture* (Paris, 1823 s 1829) 2 köt; *Le perfectionnement des arts chimiques en France*, (Paris, 1800. Egyik értekezését *«A boroknak természetekéről»* czímmel N. Fábán József fordította magyarra 1805. Veszprém; másik értekezését *«Vizsgálódó és oktató értekezés a szőlőművelésről»* czímmel ugyan ő fordította. Veszprém, 1813—1814.

U. o. 2. kikezdés: *«Paul Szomere schreibt mir, Schlegel, der über die Sprache der Inder schrieb, nehme Lectionen in der ungr. Sprache von Horvát István.» V. ö. a VI. k. 1433. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.*

1575. Az ifj. b. Wesselényi Miklósnak e levelét már a VI. k.-ben kellett volna közlenem, de idejekorán nem juthatván hozzája, ebbe a kötetbe hagytam.

1577. 43. lap fölül 6. sor: *«Feleségem testvére ... a' férjével, Assessor Matkovich Pállal egygyütt Szala Vármegyei jószágotskájokba ... vonták magokat.»* Matkovich Pál 1787-től kezdve volt a Dunán túli kerületi tábla ülnöke, 1810—1820-ig cs. és kir. udvari tanácsos és egyszersmind a Dunán túli kerületbeli evang. ekkleziák világi felügyelője. Kis János a következőleg jellemzi: *«Ezen jeles talentomokkal bíró, középserűséget felülhaladó tudományos műveltségű, különösen nagy törvénytudó s a maga helyén nagy jelentőségű férjsfű felől a hír azt tartotta, hogy a kandidatusoktól, az az, a külföldi tudományos egyetemekből visszajött s egyházi hivatalra vágyó egyénektől az udvarlást igen megkívánja s azokat, mint neologusokat, ő mint nagy orthodox nagyon szigorúan megvizsgálja.»* Eml. 158. l. Matkovich 1823. decz. 20-kán halt meg, mint az említett kerületi tábla elnöke. L. Kis Jánosnak a róla mondott halotti beszédét, mely Győrben, 1824-ben jelent meg.

1578. 45. lap 2. kikezdés 2. sor: *«Schreibt Kulcsár ironische Blätter, oder wie soll ich mir das expliziren, dass Lónyais und Diószeghys Reden ... mint a' polgári ékesen szóllás példái angeführt worden sind?»* Czélzás Lónyay Gábor ungyemei administratornak és Diószeghy Pál főjegyzőnek a Hazai és Külf. Tud. 1809. évf. 34. (okt. 25-ki) számában közölt beszédeire, a melyeket Kulcsár a következő sorokkal vezet be: *«Múlt Augustus hónap 3-dikán öröndetes ünnepele állott Ts. Ns. Ung Vármegye, midőn Mélt. Lónyai Gábor Administrator Ur ezen fényes hivatalba lépett. A' Polgári Ékesenszóllás példájául ide foglalom a' Beszédekét»* — s következnek Lónyay és Diószeghy Pál szónoklatai.

1579. 47. lap fölül 6. sor: «Eggy hétnek napjaiban vevém tehát mind az én munkám' Recensióját, mind azt a' kettőt, a' mit én dolgoztam (Verseghytől az Aglájáét és a' Himfyét) a' Rogendorff Cajetán' halála felől való hírrel. V. ö. az 1572. számú levéllel s ennek jegyzetével, valamint az 1568. számú levéllel s a rá vonatkozó jegyzettel.

Verseghy *Magyar Aglájája* bírálata az «Annalen der Lit. u. Kunst in dem öst. Kaiserthume» című folyóirat 1809. évf. júniusi füzetében 262–264. lapjain jelent meg.

Rogendorff Cajetán gróf nekrologja ugyanazon folyóirat Intell. blattjának 268. lapján olvasható. Ez utóbbit, a melyre Kazinczy többször hivatkozik, itt közlöm: «Am 7. Januar 1809. starb zu Széphalom in Ungern der Graf *Cajetan Rogendorff*, Weltpriester und *Commandeur des St. Stephan-Ordens*, ein gelehrter und vortrefflicher Mann. Er war seit 1771. Consigliere bey der Regierung zu Mayland, wo er unter seinem nahen Anverwandten Grafen Carl Firmian dem Staate zu dienen anfang, dann Intendente delle finanze in Padua, bis er im Jahre 1806. wegen der Zeitumstände auch diese seine dritte Heimath verlassen musste. Er begab sich zum Fürst Salm, Bischof von Gurk, der sein Cousin war, und dessen Familie seine Güter mit der Verbindlichkeit ihn in alten Tagen zu unterhalten übernommen hatte. Hier ward er 1806. Priester und predigte auch manchmal in Kärnthen. Von hier begab er sich 1808. nach Kasmér in Ungern zu seinem Anverwandten, dem Grafen Ludwig von Török, dessen Frau eine geborne Gräfinn Rogendorff ist, und von da zu dessen Schwiegersohn Herrn Franz von Kazinczy in Széphalom. Er war sehr gelehrt, ein Mann von dem besten Ton, von wahrer Modestie, und seine Moral war die reinste. Der Katholicismus war ihm heilig. Mit ihm starb das schöne Geschlecht des Grafen Rogendorff aus. Sein Vater hatte die Gräfinn Carolina Pálffy zur Mutter, und diese war Tochter des Palatin Nicolaus Pálffy.»

A levél végén említett *Pető Jakabra* nézve l. az I. k. 236. számú levelét s ennek jegyzetét.

1580. 51. lap kikezdés: «Boldogréti Vig László most *Sylvester védelmében* dolgozik.» Horvát Istvánnak ez a munkája «Pest szabad királyi városának régi Ofen német nevérol» címmel jelent meg, Pest, é. n.

U. o. alul 1. sor: «Én *Miskolczi Gáspár* Vad-kertjében rég olvastam» (t. i. a *czakó* szót). Miskolczy munkájának teljes címe: «Egy jeles Vad-Kert, Avagy az oktalan állatoknak öt Könyvekbe foglaltatott tellyes Historiaja.» Lőcse, 1702. L. Szabó K. R. M. K. T. I. k. 654. l. Szemere 1691-re teszi a könyv íratási idejét az előszó után.

52. lap fölül 15. sor: «Most a' Hálai Lit. Zeitungok hátrábbi esztendejít forgatom. Meglelém szerencsémre benne *Goethe Eugeniájának recensióját.*» Goethenek «Die natürliche Tochter» cz. művéről az Allgemeine Literatur-Zeitung (Halle u. Leipzig) 1804. évf. 1. számában jelent meg bírálát.

U. o. fölül 17. sor: «A mult héten játszották színjászóink *Sztellát.*» Goethe említett darabját 1809. nov. 6-kán adták.

U. o. fölül 18. sor: «A' Bécsi Hoftheaterdichter *Perinet' darabjai* . . .» *Perinet Joachim* született 1765. okt. 20. Bécsben s meghalt ugyanott 1816. febr. 4-kén. Nagyön fiatalon lépett a színészi pályára s könnyelmű életet élt; Schika-

neder társaságában tűnt föl különösebben 1789—1798. Számos (százon fölül) színdarabjai 1790-től kezdve jelentek meg Bécsben. A legismertebbek: 1) Der Eremit auf Formentara. Schauspiel in 3 Aufz. (Wien, 1790); — 2) Der Page. Lustspiel in 3 Aufz. (U. o. 1792); — 3) Die zwei Savoyarden. Schauspiel in 1 Act. (U. o. 1795); — 4) Die Schwestern von Prag. Singspiel in 2 Aufz. (U. o. 1795); — 5) Das lustige Beilager. Singspiel in 2 Aufz. (U. o. 1797); — 6) Der Fagottist oder die Zauberzither. Singspiel in 4 Aufz. stb. L. Wurzbach id. m. XXII. köt. 20—23. l. — «Tulokmányi Máté» címmel egyik darabját (Pumpernickel) Láng Ádám magyarra is átdolgozta. V. ö. Bayer J. id. m. II. k. 233. l.

U. o. alul 14. sor: «A' Tisztartó-Kántor.» V. ö. az V. k. 1167. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

Alább 1 sorral: «Az én Benkém és az én Murányiném figyelemre sem méltóztattak.» Benke József színigazgató, később leányiskolai tanító, Jókai Mórné (Laborfalvi Róza) édesatyja, született 1781. júl. 18-án Kálnokon (Háromszék m.), meghalt 1855. aug. 15-kén. L. életét és műveit Szinyei J. id. m. I. k. 851—853. hasábjain.

Murányi Zsigmondné Lefebvre Terézia «a sentimentalis szerepkörben kiváló színésznő. Ő nemcsak játszott, de át is érezte szerepeit. A színpadon való-ságos könyeket hullatott. Természetes felfogásával és bensőségével mindig kiülni». — A második pesti színjátszó társaságnál (1807—1815) kezdte színészi pályáját s később a legjobb vidéki társaságoknál szerepelt. L. Bayer J. id. m. I. k. 423. 533 stb. lapjait.

1582. Az egész levelet v. ö. az 1579. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1584. 64. lap fölül 6. sor: «*Adelungs Dictionnaire und das von Bayle.*» Adelung János Keresztély (1732—1806) szóban levő műve ily címmel jelent meg: «Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart»; 1774—86; 2. kiadás 1793—1802. Bayle-re nézve l. az 1572. számú levél jegyzetét.

U. o. 3. kikezdés: Serra commentariususa teljes címét bibliographiai lexiconainkban nem találtam.

U. o. 5. kikezdés: Klopstock *Messias*ának a levélben idézett sorai a IV. ének 731—734. sorai.

1585. Dessowfly a levél 2. kikezdésében *Fabre d'Églantine* Fülöp Ferenczet említi, a ki francia vigjátéktíró és államférfiú volt, Danton barátja, született 1755-ben Carcassoneban s lefejeztetett 1794. ápr. 5-kén. Életrajzát újabban Fournel írta meg a Revue des questions historiquesban.

1587. 70. lap alul 9. sor: «Hogy én a' Zemplényi permanens Deputációnak tagja valék, tudhat'd az újságokból, hová ezt . . . *Pesti barátimnak egyike* [Vitkovics] betéttette.» V. ö. a VI. k. 1462. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel, s a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 26. (ápr. 1-i) számában közölt tudósítással.

71. lap fölül 1. sor: «A' Kulcsár leveleiben két tudósítás áll, a' mellyel pennám írt mások' képekben 's kívánságokra». Az egyik talán az, a melyet Lónyay Gábornak a barátszeri uradalom birtokába való beiktatásáról írt; l. a

VI. k. 1380. számú levelét s ennek jegyzetét; ámbár ez a cikk nem az akkori kor viszonyaira vonatkozik. A mit azonban a győri szerencsétlen ütközetben elesettekről ír, a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 3. (júl. 8-ki) számában, inkább lehet a kérdéses hírlapi cikk. V. ö. a VI. k. 1507. számú levelének jegyzetével. Nem épen lehetetlen, hogy a második cikkben azt érti Kazinczy, a mely a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 45. (jún. 7-ki) számában jelent meg s itt következik: «Ts. Ns. Zemplén Vármegyében. midőn a' Felkelő Ns. Seregnek mustrája végbe ment volna, következett a' Zászlóhoz való esküvés. Kitört a' sokaság közül Váczi nevezetű idős Nemes ember, és azt kívánta. hogy ő vihesse ki a' Zászlót az esküvésre. Ez neki megengedettett. Kezébe vévén ezen vitézség jelét az ősz Bajnok, így kiáltott fel: *Kedves Zászlóm, Nemzeti ditsőségünk jele! négyszer esküdtem meg már hozzád, de fogadom most is, hogy addig el nem hagylak, míg tsak akkora darab lésszen belőled, mint az abrakos zsákomnak madzagja.* A' Hazafiúságnak ezen nemes kitörését mások is különös megindulással hallották: Ő Exc. pedig Nagy Mélt. Eszterházi József a' Fő Ispány azzal betsülte meg. hogy ötöt, ki a' nagy asztalokhoz nem szokott, az nap minden tisztességgel maga asztalánál ültette.»

71. lap alul 2. sor: Berzeviczy botlásait «mind maga előtt felfedtem, mind a' Lipsiai Lit. Zeitungba megküldöttem». Berzeviczynek az «Ansicht des asiatisch-europäischen Welthandels nach dem jetzigen Bedürfniss» című munkájáról az említett bíráló az Allgemeine Literatur-Zeitung (Halle u. Leipzig) 1810. évf. I. köt. 550. lapján jelent meg.

A 72. lapon említi Geistingert. Ez *Geistinger József* bécsi könyvkiadó V. ö. az 1680. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1589. Szemere a levél elején *Weinzierl* és *Fröhlich* kiadásaira és fordításaira vonatkozó észrevételeket közöl. *Weinzierl* nevű író több is működött a mult század végén s a jelen század elején, így *Weinzierl Albert*, kinek számos műve ismeretes: *Liedersammlung, gedichtet und in Musik gesetzt*, München, 1790; — *Kurze griechische Sprachlehre mit beigefügter Chrestomathie*, u. o. 1787. A másik *Weinzierl Ferencz*, a ki több latin író fordított; ezek közt Kazinczy kivált a Sallustius fordítása érdekelte. a melynek egy későbbi kiadása «C. Sallustii Crispi opera, übersetzt v. Franz Xav. Weinzierl» czímmel 1826-ban jelent meg, Bécsben és Triestben. Szemere ez utóbbira tesz célzást s Kazinczy is őt emlegeti a 99. 109. és 505. lapokon.

Fröhlich János jeles philologus és tanár (1780—1849). Ide vonatkozó műve «C. Sallustius Crispus. Uebersicht» czímmel a «Bibliothek der röm. Historiker» I. kötetében jelent meg.

1592. Vay József *Patai Jánost* említi; v. ö. az V. k. 1195. számú levelének jegyzetével.

1593. Estei Viktor *Grünwald* levelének vételéről tudósítja Kazinczyt. Nem tudom, Grünwald János hradeki tanítót érti-e, vagy más valakit. Neve máshol nem fordul elő.

1596. «Egy szép productumot küldök Hozzád» — írja Vitkovics; hihetőleg Szemerének a Vida Lászlóhoz írt epistolájára czéloz.

1597. Kazinczynak a Pápay munkájáról írt bírálata az «Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes» cz. bécsi folyóirat 1810. évf. szept. füzetében a 419—437. lapokon jelent meg s nagy visszatetszést idézett elő az írók között. Rumy nagyon kevés változtatást tett az itt olvasható szövegen, csak egyes részeinek a kapcsolatát változtatta meg itt-ott.

98. lap 4. kikezdés: «Der erste Kalender sey dieser, den Benczédy Székely István . . . zu Krakau hat drucken lassen.» V. ö. az 1567. számú levél jegyzetével.

U. o. alul 7. sor: «Gestern erhielt ich Ihre 3 Hefte der Jen. Lit. Ztg. vom 1804 Fejes's brochüre . . .» V. ö. az V. k. 1110. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

A 99. lapon említett Sallustius-féle fordítások teljes czíme itt következik: Sallust; von d. Zusammenrottung des Catilinas; aus d. Lat. übersetzt v. Thom. Abbt, 2. Th., Lemgo, 1779.

Bellum Catilinarium. Vom katil. Kriege; übersetzt u. mit hist. Anmerkungen begleitet von A. G. Meissner, Lipse, 1790.

Catilina, übersetzt von Th. Eph. Schlüter, Müntz., 1794.

Weinzierl-re és Fröhlich-re nézve l. az 1589. számú levél jegyzetét.

Sallustius: Katilina und Jugurtha. Aus dem Lat. übersetzt von Joh. Karl Hoeck, Frankfurt, 1783, Bécs, 1800.

99. lap utolsó kikezdés: «Man schreibt mir aus Pesth. Friedrich Schlegel . . . halte sich seit einigen Monaten da auf.» V. ö. Szemere Pálnak 1580. szám alatt közlött levelével.

1599. 104. lap 4. kikezdés: «Olvassa el ezt Uram Öcsém Horvát Úrnak.» Horvát István e levélre több megjegyzést tett, a melyeket Vitkovics el is küldött Kazinczynak. A Horvát jegyzeteit szó szerint ide iktatom:

«Sok észrevételeket lehetne e Levélről írnom.

Mitsoda határozatlan az *Izlés* bírósága? Kinek ez, kinek más izlése, kinek tisztább, kinek tisztátalanabb vagyon a' nyelv dolgában. Így kiki kénye szerint élhetne az izléssel, 's nyelvünkben tsupa keverék lenne. Más volna az, ha az Izlés alatt Kazinczy az *Euphoniát* értené. Ugy de ennek is állandó rendszabásai vagynak, melyeket az organumoknak tulajdonságaikból köll kitanulnunk: Mert a szóló eszközök, és a' Hallásnak vagynak vagy minden nyelvekben közönséges rendszabásaik: vagy bírnak minden nyelvek különösen is különös rendszabásokkal. E' kédig valóban az Euphonia tulajdonságait sem magyarázta meg senki is böltelkedve a' fölőbb előadtam néző pontokból. — A mi a *szova* írásmódot illeti, igaz van abban Kazinczynak, hogy a *Lova* szó tett engemet figyelmessé az efféle írásmódra, minthogy nem *lavakon*, hanem *lovakon* járunk: De nem tsupán ez az analogia birt engemet arra, hogy e szavakat *java*, *sava*, *tava* s. a. t. így írjam *jova*, *sova*, *tova*, hanem az is, hogy a sokféle szokást okosan meg kell határozni, hogy ne legyen nyelvünkben ottan is, hol tsupán a tudatlanság, szélidebb névvel, vigyázatlanság okozza a különbféle szokást, anomália. Ezen kérdésben forgó szavak hajdan így íratlak a' Nominativus singularisban: *Sov* vagy, a mi szintén eggyet teszen, *Sou*; *tov* vagy *tou*, *jov* vagy *jou* s. a. t. Sőt elhagyni ma a *v* lehelletet némelyekben a szokás (melly p. o. a hűv, szív, vagy szív, hév s. a. t. szovakban ma is fenmaradt, a hű, szű és hé helett), nem

mondjuk e szavakat ma is így: *sa, ta, ja*, s. a. t. Ha tehát e gyökökhez ragasztjuk a harmadik személy névmását, leszen *sov-a, tov-a, jov-a*, s. a. t. Miért kellene itten elváltoztatni a gyökér magánhangzóját? Ezt a nyelv természete bizonyosan nem kívánja, sem az ízlés, mert az *a* betűt megszenvedik e gyökök az összealkolásban is. *P. o. Lov-ag, Lov-ász, Lov-as* és *hov-os** Anonymus Történelírónkban. Miért szereznénk összekeveredést a gyökökben, ha a helyes megkülönböztetések szükségesek a nyelveknek szavaikra nézve? Valóban csak ez a' zavarás tette egyé utóbb a hó *nix* és a *ha* Mensis két különböző szavakat. Midőn a *hova* helyett *hava* formát tsináltak, a nyelv Grammaticájáról keveset okoskodtak őseink. O betűnk megállhat Nyelvünk Természete és az ízlés szerint az *a* betűnk mellett; nem is mondjuk *kar-a, par-a* a *kora* és *póra* helyett: Ne tulajdonítsuk [!] tehát ottan különöséget nyelvünknek, hol az igazán különöséget nem kíván. Ha mi a szokást vaktában követjük, ugy e szavakra nézve Anomáliát tsinálunk az Accusativusban is, mert a jónak accusativusa leszen *jót*, a *Tónak* nem *Tót*, hanem *tavat* s. a. t. miért ne *jorát, tovat*, ha a többes számban rendet tartván, azt mondjuk: *Tarak, savak, javak* vagy is helyesebben *Tovak, sovak, jovak*.? Így e szavaknak Declinatiojok merő anomalia lenne, holott szép rendszabást követhetnek, ha őket ilyen elváltoztatjuk: *Tovat, Tovak, Tovaké, Tovaknak*, s. a. t.? — A *kis-ebb* 's nem kisebb írásmódot sem választottam ok nélkül, mert a Comparativus ugy származik, ha a gyökérhez itten *ebb* tetteük, ekkor pedig *kisebb* 's nem kisebb cred. És ha a jó a kisebb, nem látom okát, mért nem volna jó a kedvesebb: Pedig Kazinczy Ur nem kedvesebb, hanem *kedvesebb* él. Az illetlen kettőztetések tsak nyelvünk *pattantyusainak* tetszhetnek, kiknek számokban tartozik a különben nagy érdemű ősz tudós Baróti Szabó Dávid is. Ezeknek nyelvök hanyatt homlok pattani szeret, hogy a Grammaticabeli hibát a szokást védelmeztőkben pallástoltyák. Kazinczynak, Rajnisnak, Révaiinak már korán sértette ez a helytelen pattanás gyengébb alkotású fülöket, 's valóban követésre és dicsőretre méltó, a mit e balszokás ellen nem régiben ismét kiadott Kazinczy Silvesterében a Debreczeni nagy expressiójú papolók ellen. Tsudálkozom, hogy a *kisebb* szóban maga magát a finobb [?] ízlésű Férjfiu nem követi. — A *Szebb* Comparativusra is válaszolhatni egy két szovat röviden. Ez rövidítés által lett, a mint már Révai tanította Grammaticájában, a *szépebb* régi formából, s nem tudom, miért ne hihetném el állítását, tudván, hogy a *Tudom*-ból az a szokás, melyet a Tudósok Tirannusnak méltán neveznek. *Tom*-ot, a *Tevének*-ből *Tónék*-et, a *mit tegyek-ből Meggyek*-et és *metszek*-el tsinált rövidítés által. — Ha tehát néki inkább élne a *szépebb* formával, mint sem a *szebbel*, az tsak a mi szokásunkat követné, kik az író nyelvben inkább *tudom*, mint *tom*-al élünk. — Ugy de mi leszen akkor Nemzetünkben, ha mi ennyi újságokkal töltjük be számára irtuk könyvcinket? Ekor figyelemre gerjesztjük nyelvünk ügyében a Publicumot, és okoskodásra szoktattuk, bár néhányszor boszorkodva olvassa is írsainkat. Nyakaskodva fog ő először a semmi fáradságot, és tudományt nem kívánó mostani szokáshoz ragaszkodni. De utóbb nyaka a józan ész nem súlyos igájához szokik, s elfeledi bal szokásait. Ekor pedig mi már elértük tzelunkat. — És nem könnyebben szokhatik-e abhoz, a minck helyeségét lassanként esze által-

* A *hov-osban* az *os* ugy vagyon mint a' *kár-os*-ban s. a. t. (Horvát I.)

lálja, mintsem ahhoz hajdan szokott, a mi hibás és helytelen volt? Változott minden időben e kédig a szokás, és ugyan rosszszabb szokásra változott többnyire: ismét megváltozhatik a helyesebb szokásra, csak az Írók derekasan rajta legyenek.

Végezetre hogy Adelungról is emlékezzem, csak azt mondom röviden: Adelung mindenkor nagy érdemű Tudós fog maradni a Nyelv Tudományára nézve: de sértés nélkül állíthatom még is róla, hogy ő habzott a szokásról és ízlésről beszéltében, minthogy a német nyelv, melyet oda emelni, hova a Magyar nyelv juthatna, soha sem lehet, különben derék okoskodásait számtalanszor elakasztotta. Ennyit mondok Tekintetes Tudós Kazinczy Úr levelére röviden.»

106. lap. 1. kikezdés: «A' mai újság (No. 38.) elhirdeté az Erdélyiek' nagylelkűségeket.» A Haz. és Külf. Tud. 1819. évf. 38. (nov. 8-ki) és 39. számában van közölve «Az Erdélyi Hazafiságos áldozatoknak száma» czímmel egy tudósítás, hogy a főrendek és tehetős polgárok közül ki mennyit áldozott a nemesi fölkelő sereg költségeire.

U. o. 2. kikezdés: «S az a' rettenetes (t. i. Napoleon)... Bécsben állítá-fel a' három arany gyapj Rendet.» A Haz. és Külf. Tud. ugyan ezen (38.) számában olvasható egy rövid tudósítás: «Napoleon Tsászár Bétsben egy új Vitézi rendet fundált, melyet *Három Arany Gyapjas* Rendnek nevezett. (Trois Toisons d'Or.)

1600. 107. lap alul 2. sor: «Egyeduthi habe 1572. Wien, bey Steinhoffer, einen ungrischen Kalender herausgegeben.» Egyedúthi Gergely kalendarioma ily czímmel jelent meg: «Az égnék forgassabul meg ismert es el rendelt praktikaiual eggietembe, es mostani Vrunk Jesus születesse vtan. MDLXXI. Szabó K. a R. M. K. T-ban 1571. év alatt sorolja fel e kalendariomot, mely 1573-ban Krakóban és Bécsben újra megjelent, de emeből eddig egy példány sem ismeretes.

108. lap alul 5. sor: «Da ich für Pápay's Wunden auch ein Pflästerchen geben muss und geben will, so bitte ich Sie . . . jeden Ausdruck zu mildern.» Rummy keveset szelídített Kazinczy kifejezéseim; mindössze a következő mondat vehető ilvennek (429. l.): «Dass aber dieser grammatische Theil des Werkes *auch manches Gute enthielt, wofür man dem Verfasser Dank schuldig ist*, mag folgendes Beyspiel beweisen.» S erre következik a 108. lapon olvasható 1. kikezdés a levél szövegében.

A 109. lapon *Dahlberget* említi Kazinczy. *Dahlberg Erich Jonson* gróf. a «svéd Vauban» (szül. 1625. okt. 10. Stockholmban s meghalt u. o. 1703. jún. 16.), a XVII. század második felében majd minden nevezetes svéd hadjáratban részt vett s kivált Thorn körül végzett erődítései tették nevét híressé. Műve, a melyre Kazinczy czéloz, csupa réznyomatból áll: «*Succia antiqua et hodierna*», Stockholm, 1700. 2 köt.

1601. E levél egészen úgy van itt közölve, a mint a *Pécsi Lapok* 1860. évf. 38. 40. számában megjelent; csupán egy pár helyen kellett a tárgyi tévedéseket kijavítanom; így a lapbeli közlésben *Rudnyánszky Terézia* olvasható, a mi helyett *Radvánszky* Teréziát tettem, mert Kazinczy ezt bizonyosan így írta; aztán a kifejezések feltűnő gyarláságát változtattam meg itt-ott; például a lapbeli közlésben ily kifejezés olvasható: «Magyarországhai áttétetését», stb. Nem lett

volna nehéz az egész levelet Kazinczy nyelvén átírom, de erre nem érezhettem magamat feljogosítva a kiadás alapelvénél fogva.

1604. Kis Imre *Pósa Gáborról* emlékezik e levélben. Ily nevű férfiú élt ez időben Veszprém megyében, a honnan még 1796-ban nemesi bizonyítványt vett, de alig hihető, hogy Kis J. erre czélozna. V. ö. Nagy I. id. m. IX. 460. lapjával.

1606. Két férfiúról tesz említést Kézy e levelében: *Pólya* és *Kászonyi* nevűekről. Ballagi Géza szíves közlése alapján a következőket jegyezhetem meg róluk: *Pólya János* másodéves tógátus deák volt, 1809-ben 20 éves, Barsmegyéből, Szecséről ment a sárospataki főiskolába; — *Kászonyi János* negyedéves tógátus deák volt, 24 éves, árva, nemes, Miskolczirol.

Burmannel és *Schwabe* műveinek teljes címeit ide iktatom: Phaedri: fabulae Aesopi V et novarum fabularum appendix. Cura et studio *Pt. Burmann*, Berlin, 1752; számos kiadást ért. — *Fabularum Aesopi libri V, ad cod. Mss. et opt. edit. recognovit var. lectiones et commentarios perpet. adj. J. H. S. Schwabe*, Braunschweig, 1806.

1607. 129. lap fölül 1. sor: «*F.*, a frantzia universitasok nagymesterének írásaiból nem esmerek egyebet . . .» V. ö. az 1634. levél 194. lapjával.

1608. 130. lap 10. sor: *Bodi* h. olv. *Bode*; v. ö. az V. k. 1150. számú levelével és a rá vonatkozó jegyzettel.

1609. 132. lap alul 7. sor: «Illyen példa az is Gelei' Robinzonának a' Tek. Ur írtt crisisében . . .» Czélzás Kazinczynak a kassai Magyar Museum I. füzetében (50—54. l.) megjelent bírálatára, hol Kazinczy a fordítónak e kifejezésében «Millyen ditső módra kotsikázik elő a' setétes felhők közzül a' fényes villámás» minden szót hibásnak talál s a következő megjegyzéssel igazítja helyre: «Igazában lehetett volna ezt a' szép festést így copíálni: *szép nézni, melly hirtelen lobban-fel a' mennykő a' terhes fellegekenn 's mint tsap szikrázva le.* A' hol a' *le*-nek éppen utóljára' ejtése a' képzelődéssel szintén láttatja, mint esik a' mennykő.»

A Kölcsyedtől idézett Anakreon kiadása mellé idejegyzem a P. Thewrewk Emil «Anakreon», Budapest, 1885-ki kiadásának megfelelő számait: Kölcsyedtől a XX. sz. óda Thewrewknél a 33-ik (298. lap); Kölcsyedtől a IV. sz. óda Thewrewknél a 30-ik (290. lap); s az ottani IX. sz. óda itt a 14-ik (246. lap).

1610. A 136. lap 4. kikezdését v. ö. az 1579. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1615. 145. lap fölül 7. sor: «Nékem e' napokban két kedves vendégem vala, *Szirmay Ádám* és *Dókus* Urak.» Amaz zemplénmegyei ügyész; Dókus László pedig alügyész, később nádori ítélő mester. L. Nagy I. id. m. III. k. 340. l.

1616. Özv. Kazinczyné a levél elején a «Tiszteletes Uram»-on Fazekas Istvánt, az érsemlyéni papot, érti.

1617. 148. lap alul 11. sor: «Meine 2-te Weissagung . . . ist, dass Cardinal *Fesch* Pabst werden wird.» *Fesch József* francia bíornok született Ajacción (Corsica sziget) 1763. jan. 3-kán s meghalt Rómában 1839. máj. 13-kán. Ifjabb éveiben a papi pályán működött, később Napoleon mellett mint annak anyai részről unokabátyja részt vett az olasz hadjáratban, hol hadbiztosként szolgált; 1801-ben visszatért előbbi pályájához s rendkívül gyorsan emelkedett a különféle hierarchiai rangfokozatokon. Néhány hónap alatt kanonok, 1802-ben lyoni érsek, 1803-ban bíornok lett és sok egyéb kitüntetésben részesült Napoleon részéről, a mi azonban nem tartóztatta őt vissza, hogy el ne ítélje egész határozottan Napoleont, a miért a pápát foglyúl ejtette. A waterlooi csata után állandóan Rómában élt a tudománynak s képgyűjtő hajlamának. Napoleonnal való levelezését *Du Casse* adta ki 1885-ben 2 kötetben.

149. lap fölül 1. sor: «Ich habe gehofft, diesen Monath noch *die Recension der Regék des Kisfaludy* schicken zu können.» L. az 1655. levélhez csatolva.

U. o. fölül 14. sor: «Und stellen Sie sich vor, eine zu Basel im Jahre 1512. gedruckte Grammatica P. Francisci Nigri Veneti (a szövegben hibásan *nigri veneti*) sacerdotis oratoris facundissimi gab mir so viel Licht.» *Pescennius Franc. Niger* venetiai doktor és mathematicus két munkát hagyott hátra: 1) *Libellum de ratione epistolas scribendi*, — 2) «Grammatica.» Grässe szerint 1480-ban jelent meg először, azután 1499-ben és 1500-ban; a Kazinczy említett kiadását Grässe nem ismeri, vagy legalább nem említi.

150. lap alul 4. sor: *Scheverlay* (helyesebben: *Schüverleim*) *Mátyás Dániel* született Bisztricskán (Trencsén m.) 1783-ban; tanult Turóc-Szent-Mártonban, Lőcsén, Losonczon és Pozsonyban. Patakra az elhunyt Nitsch Dániel helyére a német és latin nyelv tanszékére hivatott meg, a hol 1809. nov. 14-kén köszöntött be, de itt csak egy évig maradt. 1810-ben Selmeczre ment s itt tíz évig volt a szónoklat és költészet tanára. Innen Pozsonyba költözött mint theologiai tanár. Meghalt 1840. ápr. 7-kén. (Ballagi Géza szíves közlése.) Munkáit I. Petrik bibl. műve III. köt. 302. lapján.

1620. Döbrentei e levélben több férfiúról tesz említést. *Prof. Nagy*. Talán Alsószopori *Nagy Pált* érti, a ki ifjabb éveiben tanár, de ekkor már komáromi predikátor volt. (L. Kis J. Eml. 93. 156. 585. és 617. lapjait.) Vagy a mi sokkal valóbbszinű, egyenesen Vályi Nagy Ferenczre czéloz.

Tompa. V. ö. az V. k. 1319. számú jegyzetével.

158. lap 5. sor: «Tökés már egy más helyen van, Gróf *Bethlen Imrénél*.» Gr. Bethlen Imre alsó-fehérmegyei főispán, a sz. István-rend kis kereszte, cs. és kir. kamarás és v. b. titk. tanácsos, meghalt 1834-ben. Két munkája nyomtatásban is megjelent: A posta-tzúg, vagy a nemes uralkodó indulatok, vigjáték 2 felv. Ayrenhof után szabadon fordítva, Marosvásárhely, 1793; — Második Rákóczy György ideje, Nagy-Enyed, 1829. Bethlen Imrének 3 gyermeke volt: Imre, Miklós, Nina.

Alább gr. Gyulay Ferenczné gyermekeiről emlékezik Döbrentei. Gr. Gyulay Ferencznek Kácsándy Zsuzsánnától öt gyermeke volt: Lajos, a kinek Döbrentei volt nevelője, született 1800-ban; Karolina (a kit Kazinczy *csuklató* néven emleget), később b. Frimont Péter neje; Francziska gr. Vass Györgyné; Konstancia gr. Kun Lászlóné és Anna-Mária, a ki még hajadon korában meghalt. V. ö. Nagy I. id. m. IV. k. 487. lapjával.

1621. 3. kikezdés: «Méltónak tartom a *Gall* recensensét újra is megemlítni.» Sipos igen valószínűen az «*Annalen der Lit. u. Kunst in dem öst. Kaiserthume*» című folyóirat 1809. évf. máj. füzetében (195—210 l.) megjelent következő munka bírálata érti: *Recherches sur le Système nerveux en general et sur celui du cerveau en particulier. Memoire présenté à l'institut de France le 14. Mars 1808 suivi d'observations sur le rapport, qui en a été fait à cette compagnie par ses commissaires. Par F. J. Gall et G. Spurzheim.* Paris. 1809. V. ö. az 1622. számú levéllel.

1622. Kikezdés: «Az *Oeconomie der Naturt* küldöm.» V. ö. a II. k. 591. lapjával.

1623. 163. lap alul 14. sor: «Eszembe jutta a' mit Kazinczym a' Hazai Tudós. 1. Eszt. valahol mond.» Szemere Kazinczynak a Csokonai emlékköve ügyében írt 3. cikkére czéloz: «Eszméljünk fel butaságunkból; *nincs kínosb érzés, mint a' mit a' pírító magasztalás okoz.*»

U. o. alul 8. sor: *Patay István*; született 1779-ben s meghalt 1852-ben; Szabolcsmegyénél kezdte hivatalos pályáját, hol alispán volt, majd országgyűlési követ, az 1809. fölkelés alkalmával mint ezredes működött, egyházmegyei főgondnok is volt. L. Nagy I. id. m. IX. k. 150. l.

1626. 179. lap fölül 6. sor: «Megszerettette magát különösen a szerentsétlen Oberster *Thierry*.» Ez a Thierry nevű ezredes vagy négy napig volt Kis Jánosnál elszállásolva, s emlékirataiban is nagy dicsérettel szól róla. «Nyári napon — írja Kis J. — reggel jöven seregével a városba, hol már minden házak katonával telve voltak, hozzám utasított négy tisztjeivel s egy közlegénnyel együtt. Látván, hogy feleségem nagyon megijedett, legelsőben is arra kért, hogy bátorítsam azt. Mi, így szóla, kénytelenek vagyunk alkalmazkodni, mert a hadakozás veszedelmes mesterségét űzzük; de mely igen kívánjam a bajt, menyire lehet, kevesíteni, azt abból is gondolhatja az úr, hogy az éjjel kellett volna bejőnnöm, s nem akarván a városban a különben is nagy zavart éjjel még inkább nagyítani, a városhoz közel a pázsitra telepedtem le embereimmel együtt... János fiam, ki akkor még csak három esztendő volt, a csillogó öltözetű katonákat szeretvén látni, minduntalan belopódzott szobájokba. Egyszer bementem érte. Az ezredes valamit diktált s a gyermeket térdére ültetve simogatta s nem engedte kivinnem. Ez ám az igazán jó keresztyén, így szóla nyájasan, nem az urak. Hát miért? kérdém. Azért, monda, mert a keresztyén vallás azt parancsolja, hogy ellenségeinket is szeressük, s ez, mint látjuk, szereti az ellenséget is», stb. (Kis J. Eml., 258—261 l.)

180. lap fölül 11. sor: «Egyik leghasznosabb professorunk Rector *Kralovánszky* meghalt.» Kralovánszky Andrásról a Tud. Gyűjt. 1826. évf. X. füz. 74. lapján a következő nekrológ olvasható: *Kralovánszky András* «egy volt az ifjúság legjótévőbb vezérjei közül. Árva Vármegyében Kralován 1759-ben Dec. 29-dike volt áldott napja születésének. Szutsánon Turótz vármegyében kezdette, 's a' Késmárki Lyceumban folytatta kellemes társalkodását a' Műsákkal. Egy ideig Iglón kedvelt házi-tanító volt. Azután pedig Vittenbergában és Jenában tsuda szorgalommal művelte tehetségeit. Viszsza-jövedele után eleintén mint Késmárki

Professzor, utóbb mint Eperjesi Professzor és Rector készítgette magát a' Sopronyi tanuló ifjúság hasznára. Ide 1804-ben meghívattatván, mind gyenge egészsége, mind pedig hivatalbeli bajai mellett oly pontossággal 's kellemes szívésséggel munkálódott, hogy érdemeinek esmerőji 's tanítványai édes örömmel áldják emlékezetét. Ritka ember, a' kiben a' tudomány, szív és szelídség így egyesültek volna». Meghalt 1809. nov. 14-kén. Műve: «Naturalis historiae compendium, quod in usum suarum praelectionum conscripsit propriisque sumtibus edidit Andreas Kralowanszky, Scholae Kesmarkiensis Phil. Prof.» Lőcse, 1795. Hasonló meleg hangon írt nekrológja olvasható az «Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes» című folyóirat Intell.blattjának 1810. évf. (febr. füz.) 339. lapján is: «Das Vaterland — mondja az ismeretlen író róla — hat an ihm einen seiner wackersten Gelehrten und cordatesten Männer verloren. Sein Leben war nicht frey von Verkennung und mancher drückenden Beschwerde und Kränkung. Aber er duldete das Ungemach desselben mit jenem Gleichmuth, der mit dem Bewusstsein redlicher Absichten unzertrennlich ist. Die Vernünftigen und Guten wussten seine Kenntnisse zu schätzen und die Vorzüge seines Charakters zu würdigen», stb. V. ö. Kis. J. Eml., 106. lapjával is.

U. o. kikezdés: «A' Nemzeteket esmertető Gyűjteményből nyomtattathatók három darabot is.» — Csak egy kötet jelent meg e vállalatból, l. a VI. k. 1340. számú levelét s ennek jegyzetét.

1631. 187. lap alul 7. sor: «Igy házasodik *Donát* is.» V. ö. a IV. k. 928. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

1633. 192. lap alul 19. sor: «A' Kultsár levelei azt hirdetik, hogy a' magát összelövetni engedett Pozsony azon 4000 ft. pengő pénzt, melyet a' francziák ott hagytak, ő Felségének ajándékul adta-bé, 's a' mi Parisha küldött követünk Strassburgban ágyúlövésekkel salutáltatott.» Célzás a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 47. (Decz. 9-ki) számában megjelent következő két tudósításra: «Azon örvendetes napon (22. Nov.), midőn Felséges Urunkat kebelünkbe fogadni óhajtott szerentsénk volt, már reggel a' Város házánál felolvasta Gróf Szapári József Ő Exc. az Armáda Ministernek Gróf Zichy Károly Ő Exc.-jának felelő Levelét, melyben Ő Felségének kegyelmes kijelentését adja tudunkra azon kérésünk eránt, melyben városunk ő Felségének esedezett, hogy ideig való lakását itten választaná. Ily kérésünket megelőzte az itt való Lakosoknak azon *hívéséges ajándéka, mellyel Ő Felségének 4000 Forinttal pengő pénzben udvaroltak*, úgymint sok kár valásaikból még megmaradott végső vagyonokkal.»

Straszburg, Nov. 18. «Schwartzenberg Herczeg az új Austriai Követ tegnap jött ide. Az Udvarnak parantsolatjára különös tisztelettel fogadtatott. Ma reggel a' városnak Elei tiszteletére mentek. Tiszteletbéli őrizet rendeltetett neki — egy sassal. Ma délután útját Páris felé folytatta, s elmentekor a' bástyákon az ágyúk kilövettek tiszteletül.»

1635. Kikezdés: Comtesse *Rédei Ádámné*. Gr. Rhédey Ádám kinestartó felesége gr. Teleki Mária volt. L. Nagy I. IX. k. 744. l.

1636. 197. lap fölül 10. sor: «Az bizonyosan tudom, hogy Hermannus de Metris nintis meg a Bibliothekába.» Kézy Hermann János «De metris poetarum Graecorum et Latinorum Libri III.» című munkáját érti, a mely 1796-ban jelent meg Lipsében.

1637. 198. lap fölül 5. sor: «A voll. Typothetától *Nádaskaitól* tanult...» Rozgonyi bizonyosan *Nádaskay Andrást* érti, a ki Szentcs József után volt a sárospataki nyomda vezetője; nevével az 1811-ki nyomtatványokon találkozunk először, nyomdásza volt a főiskolának egészen 1852-ig. (Ballagi Géza szíves közlése.)

1639. 201. lap 2. kikezdés 1. sor: «Prof. *Szilágyi* valami akadályokról ír.» Id. *Szilágyi Ferencz* (Szilágyi Sándor jeles történetírónk nagyatyja) született Somlyó-Ujlakon 1762. okt. 4-kén s meghalt 1828. decz. 4-kén. Szülőhelyén s Kolozsvárott tanult és mint nagyobb deák gr. Kendeffy Elek erdélyi kormányzó tanácsos házához jutott, János fiának nevelőjeül; 1788-ban a külföldi egyetemek látogatására ment s 3 évet töltött a leydai és egyet a göttingai egyetemen, a hol a híres Schlözernek és Heynének volt tanítványa. Visszatérvén hazánkba, pár évig gr. Bethlen Pál erdélyi kir. táblai elnök két unokája mellett nevelősködött, míg 1794-ben a kolozsvári ref. egyház pappjává választotta. «Szilágyi kétségkívül a legnevezetesebb erdélyi ref. egyházi szónokok közé tartozott. Ő és barátja s egykori szónoktársa, Herepei János... az elsők voltak, a kik az egyházi szónoklatban addig uralkodó dogmatismus helyett az épületesebb s lehet mondani, a kereszténység czéljának inkább megfelelő erkölcsi irányt kezdték alkalmazni.» 1797-ben a kolozsvári ref. főiskolában a történelem és classicai irodalom rendes tanárává választották, s mint ilyen az első volt, a ki az egyetemes történelmet magyarul adta elő. 1821-ben a theologiai tanszékre ment át. L. a Vasárnapi Ujság 1872. évi. 29. sz. Műveit (halotti beszédek, philologiai s történelmi munkák) l. Petrik bibl. műve III. k. 541. lapján.

Ugyanazon kikezdés utolsó sora: «A pénzt ismét *Komjáthy Gábor* Ur kifizetheti.» Egy ily nevű férfiúról említést tesz Nagy I. (id. m. VI. k. 322. 557. lap); is, megjegyezvén, hogy vagy 1755. vagy 1765-ben született, de életadatait nem mondja el, s így el nem dönthetem, kire czélok Döbrentei.

1640. 203. lap, kikezdés 3. sor: «*Újhelynek* egygyik *Papja* mostan elbátsúzik.» Kézy kétségtelenül *Czakó Istvánt* érti, a ki 1795-től két éven át s. a. újhelyi rector volt, 1797-ben választották meg Kalona Zsigmond lelkész után papnak s viselte e hivatalát 1809-ig, midőn «visszavonhatlanul lemondott és Géresbe ment Papnak». L. Fejes István «A s. a. újhelyi ev. ref. egyház története» (S. A. Újhely, 1889) című műve 169—173. lapjait.

1642. A levél két első pontját v. ö. az 1646. számú levéllel s ennek jegyzetével.

206. lap alul 1. sor: «*Hochheimer*ban látom...» Czélzás Hochheimer Simon ily című munkájára: »Sistematische, theoretische-praktische Abhandlung über Krankheiten aus Schwäche und deren Behandlung«, Frankfurt a. M., 1803.

1643. 208. lap alul 8. sor: «Olvasni adta *Vater*' Grammatológiáját, *Univers Grammatikáját* és *Bernhardus Universal Grammatikáját*.» *Vater* Jánosnak számos grammatikai kézi könyve ismeretes, de Szemere, úgy látszik, a sok közül a következő kettőt értheti: «*Lehrbuch der allgemeinen Grammatik, besonders für höhere Schulklassen, mit Vergleichung älterer und neuerer Sprache*», Halle, 1806; -- «*Tabellen der deutschen Grammatik zur Grundlage bei dem Unterricht in Schulen u. zur Selbstbelehrung nachdenkender Leser*», Halle, 1807.

Bernhardi Ágostnak olyan című munkája, mint a melyet Szemere említ, nincs; de minden valószínűség szerint vagy a «*Sprachlehre*», Berlin, 1800, bőv. kiad. 1801—3, vagy az «*Anfangsgründe der Sprachwissenschaft*» Berlin, 1805. című munkáit érti. Ezt abból is következtetem, hogy a Czinke Uj Holmijének bírálatában Bernhardinak erre a két munkájára hivatkozik.

209. lap fölül 3. sor: «Itt volt a' *Neuer Plutarch* írója, itt *Collin* is.» V. ö. a 248. lappal. Szemere téved, midőn Hormayr ismert vállalatát *Neuer Plutarch* címmel idézi, mert az «*Oesterreichischer Plutarch oder Leben und Bildnisse aller Regenten und der berühmtesten Feldherrn, Staatsmänner, Gelehrten des oesterreichischen Kaiserstaates*», címmel jelent meg, 1807—1812. 20 köt.

Collin Henrik József született 1772. decz. 26-kán Bécsben s meghalt 1811. júl. 28-kán. Összegyűjtött művei 1812—14-ben jelentek meg 6 kötetben.

210. lap 1. kikezdés: «Baróti Szabó az *Énéis*' öt könyveit árulattja.» Erre vonatkozólag érdekesnek tartom a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 5. (jan. 17-ki) számában olvasható rövid tudósítást ideiktatni: «Ezen nagy nyolczad rébén, szép betűkkel, tiszta papiroson, tsinos borítékban lévő munkát ékesíti a' fordítónak helyesen etalált kellemetes képe. A' második kötet is sajtó alatt vagyon, és nem sokára készen lessz. Az elsőnek ára 2 forint. Ditsekedve említhetem, hogy a' számos exemplárok, melyek Pestre legelőször érkeztek, 24 óra alatt mind elkeltek. Nem is lehet, hogy egy Magyar Tudós ember ezen Könyv nélkül el légyen.»

II. o. 2. kikezdés 3. sor: «Most a németiséget Prof. *Halitzki* corrigálja.» *Haliczky András Frigyes* egyetemi tanár született 1753. jan. 16-kán Báton (Hontm.), a papi pályára lépett, de később ezt a tanársággal cserélte föl; nagyszombati, budai és trencséni tanárkodása után 1792-ben az egyetemre neveztetett ki s itt működött mint a német nyelv és irodalom tanára 1827-ig, midőn nyugalmába vonult; meghalt 1830. apr. 12-kén. Műveit I. Szinyei J. id. m. IV. k. 345—349. hasábjain.

1645. 212. lap. 2. kikezdés: «Oda az én nagy *Wesselényin* is . . . A' Hazai Tudósít. 2. számú levelekben igen szépen és legszentebb igazság szerint festetik karaktere.» A mondott helyen (jan. 6-ki szám) a következők olvashatók ide vonatkozólag: «Erdély kevélykedve nevezhette Kátói erősséggel bíró characterét L. B. Wesselényi Miklós Urnak; a' Magyar tisztelve tsudálhatta hazafiúi buzgóságát; a' köz jó, mint Igazgatóban, láthatta gyámolát, hívségét Fejedelme jeles tetteiben tapasztalhatta. Ezen Nagy Férfiú az ősszel a' természet kebelébe vissza szállott, s eltűnt felséges gondolkodású lelkének tsak emlékezetét hagyta maga után, mely a' Római nagyságnak tsak azt irigyelhette, hogy ő most és itt született vala. A' Fels. Udvar ötlet Tsász. Kir. Kamarassággal, 's Ts. Közép Szolnok Vármegyének Administratorságával tisztelte meg. Szeléd, de felemeledett

Lelkű Özvegye Nagys. Cserei Helena Asszony 's egyetlen Miklós fia a' Köz. tiszteletnek tárgyai lenni meg nem szűnnek.» V. ö. az 1647. számú levéllel.

Az *erdő* fordítása megvan Kézy összegyűjtött munkái (Opuscula poetica, S. Patak, 1822.) között is «Sylva ad Corydonem amantem» czímmel a 86. lapon.

1646. «Gestern brachte man mir — kezdi a levelet Kazinczy — das erste Blatt der Pressb. Zeitung. Es enthält die *Acten der rührenden Scheidung* Kaisers Napoleon und seiner edlen Kaiserin.» A Pressburger Zeitung 1810. évf. 1. számában csakugyan olvasható egy Parisban kelt tudósítás, a mely előadja, hogy a senatusnak jan. 12-ki rendkívüli ülésében Napoleonnak egy nyilatkozványa olvasott fel, a melyben a többi közt mondja a császár:

«Die Politik meiner Monarchie, das Interesse und Bedürfniss meiner Völker, die stets alle meine Handlungen geleitet haben, wollen, dass ich nach mir diesen Thron, auf welchen die Fürscheidung mich gestellt hat, Kindern, Erben meiner Liebe für meine Völker, hinterlasse. Inzwischen habe ich seit mehrern Jahren die Hoffnung verloren, Kinder aus meiner Ehe mit meiner vielgeliebten Gemahlin, der Kaiserin Josephin zu bekommen; dies veranlasst mich die süssesten Neigungen meines Herzens aufzuopfern, nur auf die Stimme des Wohls des Staates zu hören, und sonach die Auflösung unserer Ehe zu wollen. Vierzig Jahre alt, darf ich hoffen, lange genug zu leben, um in meinem Geiste und Sinne die Kinder zu erziehen, welche die Fürscheidung mir zu geben für gut finden wird. Gott weiss, wie viel dieser Entschluss mein Herz gekostet hat; allein kein Opfer ist über meinen Muth, sobald es mir bewiesen ist, dass es Frankreichs Wohl befördert.»

1647. 224. lap fölül 5. sor: «Tudja e az Úr, hogy a' Bécsi Annalis *más formában 's plán szerént* adatik ki ez idén?» A szóban levő folyóirat 1809. végeig 4r. alakban jelent meg, 1810. elejétől kezdve pedig 8r. lett; addig inkább csak az Osztrák-Magyar Monarchia irodalmával s tudományos életével foglalkozott behatóbban; innen kezdve külön rovata volt minden füzetben a külföldi művek ismertetésére is; ehhez képest változott a czíme is: Annalen der Literatur und Kunst des *In- und Auslandes*.

1649. Alul 6. sor: «Puky Ferentz Cons. 50 fl. tett fel jutalmúl annak, a ki ezt a Deák szót, *Spiritus*, egész kiterjedésében Magyarúl jól kiteszi.» Czélzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 8. (jan. 27-ki) számában közlött «Jutalom-kérdés»-re, a melyet Puky Ferencz, a ki már az előtt is buzgólkodott a mesterszók magyarosításán, tűzött ki «az igazi magyar publicum előtt». «Tsak egy Szótska ez — írja — de a' melly nélkül el nem lehetünk: arra való nézve annak fel találójának én tsekély tehetségemhez képest 50 forintot szántam el, nem annyira Érdem pénzül, mert a' fel találó annál többet fogna érdemleni, hanem tsak némi némű jutalmául. Egyébaránt Anyai Nyelvünk' előmenetelétül függő köz Boldogságnak Gátlásai ellen való győzelemből szerzendő Részvétele legyen annak ennél bővebb nyeresége. Azomba pedig igen ditséretesen fogja tenni akárki, ha ezen tsekély pénzbeli Jutalmat néki megszorította; valamint már az ilyen megszorításra van is egy tudva való ditséretes példánk.

«Azt a' Szótskát keresem én, a' melly a' Deákoknál *Spiritus*-nak, a' Németnél *Geist*nek mondatik. Nem az az, a' mit mi *Lélek*nek szoktunk mondani. Mert

a' Lélek tulajdonképpen az, a' mi a' Deákoknál *Anima*, a' Németeknél *Secle*. Mert más az *Anima*, más a' *Spiritus*, valamint más a' *Geist*.»

A következő föltételeket ajánlja a pályázók figyelmébe:

1. «Hogy a' mennyire lehet, a' Név egyezzen meg a' Dolog természetével és Eredetével. Ugyan is a' Deák nyelvben legjobban megesmérni, hogy ez a' Szó *Spiritus* Ex primitivo verbo *Spiro* származik; valamint a' Tótba is hasonló származása tettzik ki.», stb.

2. «Minthogy a' Szent Háromság harmadik Személyének nem *Sancta Animának*, hanem *S. Spiritusnak* kell nevezetnii; mi pedig ötet magyarul Sz. Léleknek nevezvén, azzal annyit mondunk, mint *S. Anima*, tehát az a' fel-találendő és Spiritust jelentő szó bár olyan lehetne, hogy az a' Sz. Háromság harmadik személye nevezetére is alkalmaztathatóbb volna», stb.

3. «Mivel a' külső elementalis világ testi Dolgainak is a' Természetben van Spiritusa; kivált a' Chemicusok mennyiféle *Spiritusokat*, *Geistokat* húznak ki sok Dolgokból, és nem Animaknak, hanem Spiritusoknak nevezik azokat, mint p. o. *Spiritus vini*, *Spiritus vitrioli*, etc.: arra való nézve, ha helyes Magyar szót akarunk fel találni, abba meg kellene lenni annak a' Minéműségnek is, hogy ugyan azon egy szó, valamint a' *Szent* Epithetummal a' Szent Léleknek nevezetére, úgy a' *nélkül* a' testi Dolgoknak chemice ki húzott Spiritusaira is alkalmazható lészen.»

4. «Hogy azon Szó reá ilyen az embernek három essentialis részei meg különböztetésére más Európai nyelvek módja szerént, és bár az úgy neveztetett *Spiritus Animalis*ok is ki mondóthatnának. [!]

Puky a *lehellet*, *lélekzet*, *pára* szavakra gondolt először, de belátta, hogy ezek a' szók nem fejezik ki a' kívánt fogalmat. Egy évet tűz ki határnapúl s a műveket Báthory Gábor pesti ref. paphoz, vagy ő hozzá magához Dolyánba óhajítja küldetni.

«Errül bővebben fog értekezni Kultsár Úr a *Hazaiakban*» — folytatja Vitékovics. Ez, úgy látszik, csak terv maradt, legalább az egész 1810-ki folyamban ily értelmű értekezés nincs a Kulcsár lapjában.

1652. 235. lap alul 18. sor: «Felvirradván, elküldém azt a' Pesti Ujság-írónak, hogy leveleiben adjon helyt neki.» Adott is, mert a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 13. (febr. 14-ki) számában már megjelent. Ezen kívül az «Annalen der Lit. und Kunst des In- u. Auslandes» című folyóirat Intell.blattja júniusi füzetében (517. l.) is megjelent a következő bevezetéssel: «Am 25. Okt. 1809. starb der Freyherr Nic. von Wesselényi, geboren zu Zsibó, in Siebenbürgen, ein wahrer Patriot und Maecen, nach seiner vehementen Art und nach dem Adel seiner Gesinnungen Cato und Brutus zugleich. *Der rühmlichst bekannte ungarische Dichter* Franz von Kazinczy in Széphalom machte folgendes treffende ungrische Epigramm auf seinen Tod, das in diesen Blättern aufbewahrt zu werden verdient» — s következik a négy soros epigramma először magyarul, aztán németül (prózában).

A mit folytatólag ígér Kazinczy, hogy «a' külföldi 's Bécsi Tudományos Ujságokban» megírja a Wesselényi nekrológját: nem tudom, teljesült-e; annyi bizonyos, hogy az 1810. évfolyamokban nincs; hogy pedig komoly szándéka volt Kazinczynak ígérétét beváltani, arról e kötet számos levele tanúskodik.

1653. 238. lap 2. kikezdés: «Meg nem kaphatván Pesten a Bibliopoliumokban a' *Cházár András Anti-Fejesét* . . .» Célzás a Cházár következő című munkájára: «*Analysis opellae: De lingua, adminiculis, et perfectione eius in genere, et de lingua Hungarica in specie, commentatio historico-politica hungarorum ruminationi dicata, per Joannem Fejes. Quam concivibus suis sacram facit.*» Lőcse, 1807.

1655. 3. kikezdés 4. sor: «Ich komme in Versuchung zu glauben, dass die vortheilhafteste Erinnerung an *Wallaszky* über meinen Schwiegervater aus Ihrer Feder floss, mein gütigster Freund.» Kazinczy valószínűleg a Wallaszky «*Conspetus Reipublicae literariae in Hungaria*» című munkája II. kiadásának (Buda, 1808) ismertetésére céloz, a mely az Allgemeine Lit. Zeitung (Halle u. Leipzig) 1809. ápr. füzeté 361—368. hasábjain jelent meg (Ergänzungsblätter). Ez ismertetés végén szól az ismeretlen író arról a nagy haladásról, a melyet a magyar iskola ügye Mária Terézia és II. József alatt tett, a melyben, kétségtelenül része volt gr. Török Lajosnak is, mit azonban az író nem említ.

A mit Kazinczy itt és az 1671. számú levélben Báróczy Sándorról ír, az némi változtatásokkal meg is jelent az «*Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes*» című folyóirat 1810. évf. Intell.blattja jún. füzetében (515—517. l.) az epigrammával együtt. A Hazai és Külf. Tud. már a 14. (febr. 17-ki) számában közölte Kulcsár rövid bevezetésével.

Kazinczy Báróczyval kapcsolatban említi *Binz* antiquárt. Már a *III. k. 601.* sz. levelében is van szó róla, s így némi pótlásul egy pár főbb életrajzi adatát idejegyzem. *Binz János György* 1749-ben született Gründlingenben s meghalt 1824. márcz. 15-kén. Bécsben Oll János egyetemi könyvtárús özvegyét nőül vette s tekintélyes könyvkereskedést alapított. L. bővebben «*Wiens Buchdruckergeschichte, verfasst von Ant. Mayer*», Wien, 1887. II. k. 121. 122. l.

A Kisfaludy Sándor regéinek bírálata megjelent az «*Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes*» című folyóirat 1810. évf. máj. füzetében a 233—6. lapokon. idézetekkel, a melyek az itteni közlésben hiányzanak.

248. lap alul 10. sor: «An dem Artikel über Rhédey in Kultsárs heutiger Zeitung werden Sie sich wohl sehr gefreut haben.» Célzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 5. (jan. 17-ki) számában közlött tudósításra, a mely 1809. decz. 22-kén kelt Nagy-Váradon, s a melyben el van mondva, hogy Mária Beatrix főherceg-asszony Nagy-Váradra költözött, a hol tiszteletére «Ns. Bihar Vármegye Administrátora, Mélt. Gróf. Rhédei Lajos Ur Ő Nagys. Udvar Házánál mint egy 200 Uri Személyeknek társaságában mindnyájunk örömére Ünnepet tartott. Mintegy 3000 világító eszközök fordítottak az Udvar Háznak belső-külső kivilágosítására, kívülről a' Világosság e' következő szókat tündököltette: «*Magnae Matris Beatrixi Sacrum*», stb. Különben az egész tudósításban Rhédeire vonatkozólag semmi sincs, a mi Kazinczy gúnyos hangját egészen igazolhatná. Mindössze még egyszer emlékezik róla a tudósítás ekképen: «A' példa nélkül való kegyelmessége ezen ditső Fejedelem Asszonynak mindeneket mély tiszteletre és tsudálkozásra buzditott a' Társaságban, és *valamint a' tisztelet Gróf Urban kiki láthatta ortzáján a' nagy vendéghez vonzó alázatos és határt nem esmérő tiszteletet*, úgy nintsen olly Író toll, a' melly voltaképen leírhasa az ezen Nagy Anyának ditső voltát, melly nem annyira a' pompás és felette drága kövekkel felékesült Magyar öltözetében, mint nagy szívének megbétsülhetetlen méltóságában nagy elragadta-

tással szemléltethetett.» Mint a következő levél mutatja, Kazinczy épen az idézet sorok miatt mondá Rhédeit hiúnak.

A 248. lap utolsó kikezdésétől kezdve egészen a levél végéig való rész kétségtelenül egy előbbi levél töredéke s minden valószínűség szerint a VI. k. 1531. számú leveléhez tartozik.

1656. 7. sor: «A' tegnap jött újságban (Kultsár' levele No. 5.) ez vagyon . . .» Nem az 5., hanem a 4. (jan. 13-ki) számban van az a tudósítás, a melyre Kazinczy hivatkozik, hogy t. i. gr. Montalivet a «törvényhozó testben» beiktattott s a Kazinczytól idézett szavakat mondotta.

251. lap 1. kikezdés: «Olvastad-e hogy Napoleon az Austriai háborúkat *Poenus háborúknak* (bella Punica) nevezi?» Czélzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 1-ső (jan. 3-ki) számában olvasható egy, Parisban, decz. 3-kán kelt tudósításra, a mely szerint Napoleon a Notre-Dame templomban hálaadó isteni tiszteletet tartatott s ez után beszédet mondott, a többi közt így szólván: «Az utóbbi üléstől fogva Arragoniát és Kasztiliát meghódítottam, s azt az Angolyok által Madridban felállított tündér Országlást el-üztem. Már Kadix és Lizbona felémentem, midőn megtérni 's Zászlóimat Bétsnek falaira szegezni kinteleníttettem. *Három hónap alatt ezen negyedik Pénusi Harcz el kezdődött 's el is végződött.*»

1657. A levél elején említett férfiak közül csak *Liedemann Márton* az ismeretes. V. ö. a III. k. 583. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

A levél 3. kikezdésében leírt földrengésre nézve l. a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 8. (jan. 27-ki) számában közlött hosszabb tudósítást.

1658. A levél végén említett *Barna Mihály* verseire, a melyeket Poots írt volna, nem tudtam ráakadni. Szinnyei J. nem említi s a budapesti közönyvtárakban sincs.

1660. A levél végén említett mellékletekre nézve megjegyzem, hogy az első «*Dobay* (a szövegben hibásan *Dobray*) György Úrhoz» valószínűleg tévesen van Sipos levelében, mert ő valószínűleg a «Háladatosság oltára» című kolozsvári nyomtatványt érti, a melyet Sombory László, Dobay György és ifj. Kenderesi Zsigmond írtak. — A 3-ik melléklet, *Pax et Hymen* (a szövegben nyomdhiba: *Paxer Hymen*) valóban meg is jelent a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 26. (márcz. 31-ki) számában, s így e levelet, mely nincs pontosan keltezve, körülbelül csak márczius elejére, vagy közepére tehetjük.

Sipos Pálnak a *Pax et Hymen* című költeménye rendkívül megnyerte a Kazinczy tetszését s fel is küldötte Kulcsárnak azonnal, a ki azt ki is adta a következő bevezetéssel:

«A' Rómaiak ditsőségnek tartották, hogy Görög és Római nyelven egyaránt írhattak. Méltán ditselkedhetünk tehát mi is, hogy Római és Magyar nyelven egyaránt írnak jelesebb tudósaink. Ezen Nemzeti ditsőségnek eleven érzésétől indítván, közöljük Hazánkkal a' következő gyönyörűséges Deák Költeményt, melynek minden sorából érett ítélet, gyakorlott toll és jeles felemelkedésű képzetek tetszenek ki.» Következik a költemény, a melyet szintén ide iktatok:

Pax et Hymen.

Austriacae stabunt acies, et Gallica castra:

Ensis in Europae viscere dirus erat.

Cum subito: *Sanguis meus est: absistite ferro!*

Hos, aut his similes, pertulit aura sonos.

Europae vox flentis erat, Miserabilis error!

In sua crudeles pectora ferre manus.

Senserat errorem mediis placatus in armis

Mars, aderatque Deo certior alma Venus.

Illa velut quondam, *Tu felix, Austria! nube;*

Nunc iterum, felix Austria nubat, ait.

Annuit optatis Divum Pater, Arma residunt

Pax et HYMEN paci foedere junctus adest.

Disparent belli causae minaeque; renident

Aurea post longas secula visa moras.

Stant iterum concussa diu, prostrata resurgunt,

Sanantur, qua sunt vulnera facta, manu.

Mutua pacatae coeunt in foedera gentes,

Litora mutandis mercibus ipsa patent.

Non Rhodanum, Rhenusque cadens, non flumine Padus;

Dissociat terras, Danubiusque celer.

Omnia conspirant studiis communibus: unum

Tot discerpta modis corpora corpus habet.

Jamque renascentis multo juvenescit honore

Europae facies, quae modo fientis erat.

Vita redit venis illustri sanguine manans,

Qui populos jungit Caesareasque Domos.

Exsultat locus omnis. At urbs Neptunia luctu

Mergitur, et thalamis invidet una novis.

Sáros Patakini, Mense Martio, 1810.

1661. E levél helyesebben az 1810. márcziusában írt levelek közé lett volna sorozandó; mivel azonban az előbbivel mintegy összefügg, azért soroztatott ide.

1663. A levél 2. pontjában Beer bécsi orvost említi Döbrentei. *Beer György József* híres bécsi szemorvos született 1763. decz 23-kán s meghalt 1818 vagy 1821-ben. Művei közül a legnevezetesebbek a következők: *Praktische Beobachtungen über . . . Augenkrankheiten*, Bécs, 1791; — *Praktische Beobachtungen über den grauen Staar*, Bécs, 1791; — *Lehre der Augenkrankheiten*, Bécs, 1792; — *Bibliotheca ophthalmica*, in qua scripta ad morbos oculorum facta a rerum initiis usque ad finem anni 1797 breviter recensentur, Bécs, 1799, 3 köt.; — *Geschichte der Augenkunde überhaupt und Augenheilkunde insbesondere*, Bécs, 1813; — *Pflege gesunder und geschwächter Augen*, Lipcse, 1800, stb. L. bővebben Wurzbach id. m. I. 222. lapját.

1665. 272. lap alul 2. sor: «Franz Buday schrieb die execrable pasquill'sche Schrift wider Kant u. Lengyel.» Czelzás Budai Ferencz következő című munkájára: «A Kant szerént való filosofiának rostálgatása levelekben.» Magyarra fordítva és jegyzetekkel bővítve, Pozsony, 1801.

1666. A levél utolsóelőtti sorában: in patribus helyett: in partibus olvasandó.

1668. 2. kikezdés: «Wesselényi Miklóst sok bolond ember *Orosz Siga* forma vadnak nézi.» Orosz Zsigmondról Nagy I. id. m. VIII. 267. lapján csak annyit jegyez meg, hogy meghalt 1796-ban; a «garázda» jelzővel nevezi. Valószínűen olyan Józsa Gyuri-féle csínyeket tehetett.

U. o. 4 sorral alább: «A' mit *Révai felől mondtam* . . .» Idéztem a VI. k. 1368. számú jegyzetében.

1671. A Fáy *Bokrétá*-jának bírálata, a mely e levélhez van csatolva, csak 1811-ben jelenhetett meg, az 1810. évfolyamban nem található.

1674. 292. lap alul 2. sor: Bacsányi «egy munkát e vagy csak lázszaszt írt e' cím alatt: Hungarus ad Hungaros, mellynek eddig hírért sem hallottam.» Kazinczy rosszul emlékezik, mert már Szemere a múlt év decz. 16-kán kelt levelében említi e munkát s alig hihető, hogy több, mint két hónap alatt e levelet Kazinczy meg nem kapta volna.

1676. 296. lap. 2. kikezdés 3. sor: «A Hazai Tudósításokban beiktatandó Jelentést nem tsak akarja (Kis István a Dayka kiadását illetőleg), sőt kér is reá Tégedet.» Úgy látszik, Kazinczy nem teljesítette a kérést, legalább az egész 1810. évfolyamban nincs szó e kiadásról.

1677. Kölcssey levele végén *Szilassy Józsefet* említi, a kivel később Kazinczy is levelezett; született 1755. márcz. 8-kán Losonczon: 1790-ben nógrád-megyei főszolgabíróvá választott, majd főjegyzővé; tizenöt évi megyei hivataloskodása után kir. táblai bíró, aztán kir. személynök, nádori ítélőmester lett s 1819-től kezdve a hétszemélyes táblánál működött, mint annak bírója; 1825-ben zemplénmegyei administrator, 1828-tól kezdve pedig tornamegyei főispán volt. Többféle kitüntetés érte: a király kinevezte val. b. titk. tanácsosává s a sz. István-rend vitézévé, az 1832—6. országgyűlésen pedig a sz. korona őrévé választott; meghalt 1836. júl. 2-kán. V. ö. Nagy I. id. m. X. k. 720. és a *M. P.* 253—258. lapjaival.

1680. 304. lap 1. kikezdés: «Az a' *Semtaria* — melly felette szép az!» Horvát Istvánnak a XVI. századbéli okleveleire czéloz. V. ö. az 1726. levél 437. lapjával.

2. kikezdés 4. sor: «Készítem az Adriai Syrenát is;» tudvalevőleg csak 1817-ben jelent meg.

306. lap 1. kikezdés 2. sor: «Daykámnek versei eddig Pesten vannak . . . valamint az a' két újságba való czikkely, mellyet Kultsár Urhoz Báróczy s La

Rochefoucauldöm felől . . . küldöttem.» Az első cikket «Báróczy Sándor emlékezte» címmel a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 24. (márcz. 24-ki) száma közölte; v. ö. a *M. P.* 232—236. lapjaival.

A második cikk ugyanazon évf. 29. (ápr. 11-ki) számában jelent meg, s mivel reá Kazinczy többször hivatkozik, közlöm egész terjedelmében:

Jelentés a' La-Rochefoucauld' Gnómáji eránt.

Bétsi Könyváros Geistinger Úr, a' mint azt a' Hazai Tudósít. 13d. Darabjából értem (mert a' tavalyi viszontagságok 's a' békövetkezett rossz utak miatt én mind eddig nem láttam egy nyomtatványt is), réztáblámról, melyre a' könyv' címjét metszettem, kivakartatá a' *Gnómáji* nevezetet, 's ennek helyébe azt hagyá vésni, a' mit az Olvasó most lát rajta. Ez olly bánás, melyet *engedelmem sőt hírem nélkül törtévéni*, szabad volna vétkül vennem, ha az új czím rossz nem volna is: mennyivel inkább *szabad 's kell* vétkül vennem, midőn az *ízetlen és hibás?* A' Nyomtatástól az fogta indítani az én általam adott czím megváltoztatására, hogy tartott tőle, hogy a' kik a' *La Rossfokok* [?] munkáját (így írának a' név' hangzását Magyar orthographia szerént) *Pensées, Maximes et Reflexions morales* nevezet alatt ismerik, nem fognának a' Magyar fordításban reá ismerni a' *Gnómák* nevezet alatt: de ez a' tartalék nem indította a' Schulz' Nyomtatatóját arra, hogy ennek *Sätze aus der höheren Welt und Menschenkenntniss* címjéit illy izetlenségre változtassa: *La Rochefoucauld's Maximen und moralischen Reflexionen*; 's ha cselekedte volna, Schulz azt nehezteléssel fogta volna venni. — Én egy idegen, de minden Olvasó előtt ismeretes nevet dolgozásokom címjéül venni nem rettegtem: de attól rettegtem volna, ha úgy kívánta volna tőlem Geistinger Úr, hogy *három idegen szóból szőtt czímet* tégyek annak homloklapjára. A' Német ember' kívánságát az a' Magyar, a' kit ez czen szolgálatra megkéri, — ki légyen ez, nem tudom, de nem is gyaníthatom — felette setén 's járattalul teljesítette: sem Grammaticát nem tanult, hogy értse, hogy éppen olly sületlenség *Maximáit 's Reflexióit* írni 's mondani *Maximáji 's Reflexióji* helyett, mint az volna sületlenség, ha *Maximája 's Reflexiója* helyett *Maximáát 's Reflexióát* mondott és írt volna. Hiszen a' tudatlanok 's gondatlanok legalább azt érzik, hogy *két vocalis együtt* kedvetlenül hangzik 's hibás epenthesisz a' *leend, teend, veend* szókban *j* betűt veinek közzéjek. Az én derék Igazilóm sem ezt nem értette, sem azt, hogy a' harmadik Személy' suffixuma az egyes számban nem egyedül az *ő* betű. Kérem az Olvasókat, hogy a' nem általam követett hibát ne nékem tulajdonítsák 's könyvekbe Ellenmondásomról [!] jegyzést tenni mellőztassanak. Ha a' könyv valaha újra talál nyomtatattatni, kívánni fogom, hogy ez izetlen czím helyébe a' *Gnómáji* czím tétetessék.

Változtatás esvén a' könyv' címjével, megtörténhelik, hogy két rézcímmel is esett változtatás; azt annál hajlandóbb vagyok hinni, mivel Recensensem csak egyet említ. Az én rézeim ezek valának: A' homlokapon a' Bölcsesség Istennéjének Aegiszse, az az, a' Gorgon *irtóztató* feje *Grátziai szépségig* *elmelve*: hátul a' könyvben egy Görög Sphinx (nem Aegyiptusi, mert fején nincs lepel és nem szárnyatlan) a' *Bolondság kezéből kicsikart buzogánnyal*.

Óhajtanám, hogy dolgozó hazánkfjainak egyike vagy másika, a' ki mind Francziául jól ért, mind magyarságához bizhatik, La-Rochefoucauld-m mellé fordítaná le:zt a' vékony két Kötet munkát, melyet Schulz e' czím alatt: *Aphorismen*

men aus der Menschenkunde und Lebens-Philosophie, Königsbergi Könyvtáros Nikolovius által 1793. adta [!] ki, 's fordítása elébe nyomtattatná le a' Francia és Német textust, mint én nyomtattatám La Rochefoucauldomban. Az ilyen kiadás nem csak azoknak volna segéllésekre, a' kik a' Francia vagy Német nyelvet tanulják, hanem azoknak is, és kivált azoknak, a' kik a' magyarban öhajtták magokat tökéletesíteni, 's literaturánk elébbre vivésén iparkodnak. És, a' mi nem volna kis haszon, 's nekem nagy ösztönöm vala a' munka alá vállalkozásra, ez lassabbra fogná szállítatni azoknak igen is hangos szavokat, kik azt állítják: hogy *szónk elég van a' szép gondolatok kifejezésére*, 's ezt épen akkor állítják, midőn az olly nemes lelkű Hazafi 's olly tudományokat gyakorló fő, mint Consil Bizáki Puky Ferencz, 's ennek szíves tiszteletet érdemlő példája után Balla Antal Úr jutalomtétel áltai buzdítanak bennünket olly szónknak csinálására ó vagy csak ismeretessé tételére — (mert a' *Spiritus* századok előtt készen vala nálunk is) — melyek nélkül ellenni nem lehet.

Széphalóm, Mart. 2-d. 1810.

Kazinczy Ferencz.»

306. lap 1. kikezdés 10. sor: «*Balla* Urnak *kérdésére* én is fogok felelni.» Célzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 11. (febr. 7-ki) számában közölt jutalomkérdésre, a melynek fontosabb részét ide iktatom: Balla Antal elmondván, hogy őt Puky Ferencz példája buzdította a jutalom kilűzésére s «Nemzete nyelvének szeretetétől lelkesítettén, hasonló *Jutalom Kérdést* tészen fel ugyan hasonló jutalomért és hasonló feltételek alatt, miképpen kolleksen ezen Deák szót *Univerzaliter* egy szóval kifejezni, minden több szónknak hozzá toldozása nélkül, mivel ezen szó a' Mathesisben gyakran elől fordul. Hogy ha így tesszük ki *egy átallyában, mindenekre ki terjedőképpen*. E már sok szóból álló, holott egy szónak kelenc lenni. Ha így tesszük ki *közönségesen*, ennek értelme tsak azt teszi, a' mit a' Deák nyelvben *Communiter*. Ha így *mindenestől*, tsak azt tenni látszatik, *Totaliter*. Sem ez meg nem állhat Universitas Commitatus [!] a' Vármegyének *mindensége*, sem *Kössége*, a' vagy *Közönsége*, annyival is inkább *mindensége*. De nem tsak a' Mathesisben, hanem a' Politicus Stylusban is ezen szónak fel találása szükséges volna, hogy tökéletesen Magyar nyelven kifejezni lehetne ezen Deák Szókat, *Universitas Praelatorum, Baronum et Nobilium Comitatus N. N.*; nem különben Universitas Scientiarum, melyet Fő Tiszt. Dugonits András Úr a' Magyar tudós munkáiban *mindenség Tudományának* nevez. De ezen kifejezéssel mind ez ideig kevesen légedtek meg».

1681. A levél elején *Szentes* (a szövegben sajtóhiba: *Szenes*) Józsefet említi Vay. Szentes József a zempléni fölkelő sereg zempléni zászlóaljának parancsnoka volt, később ezredesi címet nyert; meghalt 1830. jan. 8-kán. V. ö. Nagy. I. id. m. X. k. 613. lapjával.

1682. 308. lap alul 1. sor: «Ismerem *Vice-Ispántokat* is», Somogy megye-alispánja ez időtt Zalalövői Csapody Gábor volt. V. ö. az *I. k.* 199. számú jegyzetével.

1683. 315. lap 3. sor: «Kicsoda Gróf *Haller Zsigmondné?*» Gr. Haller Zsigmond kir. táblai ülnök, arany sarkantyús vitéz és 1796-tól a kir. tábla elnök-

helyettese volt, felesége gr. Tholdalaghy Krisztina. L. Nagy I. id. műve V. k. 34. lapját s az 1663. számú levelet.

1684. «Más nap hozzá fogtam a vers íráshoz.» Kézynék e verse «De Nuptiis Napoleonis Magni et Mariae Ludovicae Austriacae» címmel jelent meg 1810-ben. Sárospatakon. Mivel Kazinczy számos levelében hivatkozik rá: szükségesnek tartom e költeményt egész terjedelmében közleni, a mint itt alább következik:

Surget siderei super ardua culmina coeli,
Qua plaga se niveo diffundit lactea tractu,
Mulcibero sudata domus. Pax alma, fidesque
Intemerata tenent, et junctis Foedera dextris.
Huc Pater omnipotens (etenim miserescere mundi,
Aerumnisque hominum duris imponere finem
Pectore placato sedit) vocat ipse Deorum
Concilium; sacro sed limine providus arcet
Coelicolas, quos bella juvant, qui fallere tectis,
Consiliis gaudent, et fraude lacessere gentes.
Compleitur placidis Divorum coetibus aula,
Tunc vittis exuta comam, non fronte serena,
Sic niveo Pax ore prior: Pater optime Divum!
Anne paras penitus miseros exscindere ferro
Mortales, tristi et populos miscere ruina?
Nam quis erit finis? semperne inimica cruentis
Arma ferent manibus? Martisque insana voluptas,
Evertet populos, miserumque exhaustet orbem?
Nil jam ego per gentes! heu, quae non tecta cadentum
Corporibus, quae non maduerunt arva cruore!
Pro dolor! ipsa mihi, Stygiis emersa tenebris,
Tisiphone insultat, saevique licentia Martis
Sternere tot rursus populos et regna minatur!
Cur me sidereas jussisti scandere sedes
Rerum summe Parens? an ut his accendat ab astris.
Torva Megaera faces, solemque et pallida turbet
Sidera, et inferna superos caligine condant?

Sic Pax. At contra Rector sic fatur Olympi:
Pone metus, nec te Eumenidum laxata potestas
Turbarit, nec sanguinei molimina Martis
Terruerint: fas est vobis, pia Numina, certam
Auxilii tentare viam, et succurrere mundo.
Nec mea mens, Divae, nec vos jam Fata morantur.
Non ego crudelis: Parcarum fila jubeant
Edomuisse homines poenis, serieque malorum.
Sat Furiis Martique datum, jam parcere certum est.
Surgit ad haec, blandisque instat Venus aurea dictis:
Mittite jam tristes, pia Numina! mittite questus,

Sollicitoque graves de pectore pellite curas;
 Ipsa ego nam stabili constringam foedere gentes,
 Arma inimica cadent, in curvos tela ligones
 Vertentur, gladiosque teget vagina minaces.
 Est mihi maturae primaevae in flore juventae
 Regia virgo, tori pignus LUDOVICA beati.
 Hanc sibi NAPOLEON, casto devinctus amore,
 Consortem faxo cupiat sceptrique torique.
 Digna viro tanto est, et quamquam cetera demas,
 Moribus et vultu potuit diadema mereri.
 Ipsa ego, cum Genitricis onus Lucina levaret,
 Excepi fovique sinu, mihi gratia formae
 Prosiluit; fudi ipsa meos per membra lepores;
 Hac fingente manu decus admirabile vultus
 Mortalemque modum superans concrevit imago.
 Nil veris adfingo bonis: illa alta tenere
 Sidera, et aethereis nobiscum adcumbere tectis.
 Dignaque sacro Venus altera thure vocari.
 Ipsa quidem fateor vinci; tam mira genarum
 Gratia, virgineo tantum decus enitet ore.

Dicentem sequitur plausus (mortalia credas
 Pectora) et adsensu totus nutavit Olympus.

Protinus Idalios ad frena vocavit olores
 Alma Venus. Volucris rapitur per nubila curru
 Transmittitque polum. Niveus signata rotarum
 Aethere sub liquido sequitur vestigia candor,
 Vt cum de coelo, sublustri noctis in umbra,
 Stella cadit, longumque trahit super aëra solcum.
 Jam medium secatur axem urbes porrectaque crescunt
 Aequeora, jamque humili subsidit in arva volatu.
 Vindobonae celsas arces speculata, per auras
 Regia tecta subit, nitidum volitare per axem
 Visa sibi, et coeli fulgentes cernere postes.
 Effultum solis media conspexit in aula
 FRANCISCUM, tantas aequantem pectore curas.
 Talem magnanimis dare jura Quiritibus olim
 Vidit Roma Numam: non illi tela, nec enses
 Firmavere thronum, non vani cura triumphi,
 Sed pietas, et fata premens, infractaque* virtus.

Protenus Augustae tectis succedit Alumnae.
 Illa suis adfixa libris, thalamique parati
 Nescia, doctorum volvit monumenta virorum,
 Virtutemque bibit, nec mente revolvere cessat,
 Vincendi flagrans studio, qua laude feratur

* A kezünknel volt sárospataki főiskola könyvtárának példányában a szót maga a szerző («manus Auctoris») «erectaque»-re javította.

Gracchorum mater; quali sub teste probarit
Virgo pudicitiam, sanctos et Claudia mores?

Luminibus tacitis totam Cytherea pererrat,
Et, stupefacta, diu niveis in vultibus haeret,
Majorem mirata Deam; sic deinde profatur:

Salve magnanimae soboles Augusta THERESAE!

Caesareis prognata atavis, genitrixque futura
Caesaribus! liquidas Te propter lapsa per auras
Sidereas liqui sedes, ut nuncia veri
Ipsa forem, taedasque Tibi thalamosque pararem,
Aequantes tantae thalamos fastigia sortis.
NAPOLEON Magnus, Divumque hominumque voluptas,
Et mundi sublime decus, quo Caesare felix
Gallia, sidereo mentes aequavit Olympo,
NAPOLÉON thalamis tantisque adjungere rebus
Te parat, aequa sui venientem in foedera sceptri.
I, digno nectenda viro, nec despice tanti
Fortunam Imperii. Lacrymis quid lumina tingis?
O mihi mortales inter dilecta puellas,
Quid dubitas? id fata volunt, id publica poscunt
Vota orbis. Jam Te venerabitur Itala tellus,
Serviet et sceptris fluctus submittet Iberus.
Tot tibi Caesarea surgent de stirpe nepotes,
Omnes purpurei Reges, et scepra ferentes.

Dixit, et incutiens blandum per pectora amorem,
Amplexus petiit notos, et dulcia libans
Oscula, odorato perfudit nectare crines.

Vera fides dictis: laeto strepit aula tumultu:

Ipsa sacras Cytherea faces taedasque jugales
Tendit, et Augusta gestit minor ire Marita.
Exsultant populi, mulcentur pectora blando
Laetitiae sensu gentes, caput exserit alte
Europa, et serto frontem redimita virenti,
Templa novat, sacris cumulans altaria donis,
Et, voti damnata, cremat solennia thura.

Ducitur Augusti thalamis dignata Mariti

Tot Regum veneranda Nurus; ferit aethera clamor
Laetitiae; plausu dominam confessa citatis
Sequana currit aquis, famulas Liger elevat undas.
At senior rapido surgit de gurgite Rhenus,
Caeruleam adtollens frontem, vultusque madentes,
Et sic fatidicis aperit sermonibus ora:

Europa adversis toties jactata procellis,
Semirutos repara muros, redde arva colonis.
In curvas gladii falces, in sarcula tela
Conflentur; belli laxetur in otia terror.

Aurea compositis venient tibi secula [!] bellis.
Tisiphone adtonitas toties bacchata per urbes,
Alectoque feros intentans gentibus hydros
Tartareas repetent sedes. Pax missa per orbem
Tot pariter populos et regna adflicta beabit.

Dixit, et Omnipotens coeli de parte serena
Intonuit laevum, firmavitque omine dicta.

1685. Ifj. b. Wesselényi Miklós e levélben említi először Pataky Mózes, a ki Tőkés János után nevelője volt, sőt már előbb, midőn Tőkés külföldön járt tanulmányai végett, Pataky helyettesítette. Kázinczy rendkívül sokra becsülte őt, levelezett is vele 1815. jan. 25-kén történt haláláig. Patakynak egy nagyobb értekezése a Döbrentei Erdélyi Muzeumában (I. füz. 114—142. l.) nyomtatásban is megjelent «A római poezis történetei» czímmel. L. Szilágyi Ferencz «Ifjabb b. Wesselényi Miklós. Élet és Korrajz» című művét, Budapest, 1875, 4. l.

1686. 318. lap 2. kikezdés 3. sor: «Von Ihnen wird es wohl nichts anders als *Almarich* etc. Recension und den Nekrolog von Porkoláb aufgenommen haben» (t. i. az «Annalen d. Lit. u. Kunst jan. füzeté). Célzás az idézett folyóirat 54. lapján olvasható rövid bírálatra, mely «*Almarich Herzog von Siebenbürgen, oder der Wald bey Hermannstadt. Eine historisch-romantische Geschichte*» (Pest, 1808) című munkáról szól. — Porkoláb István sárospataki tanár nekrológja az Intell.blatt 147. lapján jelent meg.

319. lap 1. kikezdés: «Aus der Recension in Kultsárs Blättern sehe ich, dass er meinen Titel: *Gnómáji* . . . umgeändert hat.» Célzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 13. (febr. 14-ki) számában megjelent rövid bírálatra, mely itt következik: «Ezen nagy böltéseségű 's finom ízlésű Francia munkát mindenkor és [minden] rendbéli ember különös haszonnal olvashatja: de úgy látszik, hogy Kázinczy Ferencz Ur főképen a' két Nemen lévő Ifjúságnak hasznára czélozott, midőn a' szív képzésén kívül, melly a' munkának fő ereje, még a' nyelvbéli gyakorlást is az által öszve kaptsolta, hogy minden Maximát, vagyis tapasztalásbéli igazságot Franciaúul és Németül egymás mellé, Magyarságát pedig mindjárt alája tette. A' betűknek helyes kiválogatások, a' tiszta szép papiros, a' helyes elrendelés, 's egy gyönyörű rézre metszett kép az egész munkát olly kellemetessé teszik, hogy akármelly fő Nemzetségbéli 's finom ízlésű Személy meglegeződéssel olvashatja és a' Fordítónak Mesterizlését mindenütt tapasztalhatja.»

320. lap alul 17. sor: «Bischof *Szabó*.» Szabó András «Kassának első Püspöke, egykor a' Posonyi Semináriumban tanuló számos Magyarországi Neven-dék Papság szeretett Igazgatója, úgy Budán a' Theologiai Kar Kormányzója . . . a' Lelki Pásztorokodás és Nevelés körül hasznosan folytatott pályafutását Sept. 28-dikán Kassán elvégezte». Tud. Gyűjt. 1819. évf. X. 121. lap.

1687. 323. lap fölül 6. sor: «A' magyar nyelv prof. a' Pesti universitásnál, Czinke Ferencz, azt írta a' Kultsár újságába, hogy a' mostani magyarok írásaiba lát mesterséget . . .» Célzás az «Uj Holmi»-nak a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 8. (jan. 27-ki) számában közlött tervrajzára, a melyben Czinke azt ígéri, hogy «kritikás grammatikája» is nem sokára megjelenik, a melynek alapelvei

közül néhányat már most főlemlít; így például: «némely mostani új módi szabású magyar könyvekre nézve a *mesterséget látom, de a' természetet nem!*» Tovább így ír: «Szónk elég van a szép gondolatok kifejezésére nyelvünkben; a szép gondolat teszi termékenynyé és sokatmondóvá a szót, nem pedig a' szó a gondolatot.» V. ö. az 578. lappal.

A mit alább Kazinczy ír, hogy «talán sajtó alatt a' felelete ehhez a' nyavalyás professorhoz»: aligha valósúlt, legalább a nevezett lap egész évfolyamában nem található. Ha Kazinczy csakugyan elküldötte is a Czinke elleni támadó cikket, Kulcsár valószínűen nem mindenben értett egyet annak főbb elveivel s nem adta ki. Másfelül pedig az sem lehetetlen, hogy a Szemere bírálatát («Az Uj-Holmi kritikai megítéltetése») elégségesnek tartotta Kulcsár is, Kazinczy is, és nem akarták egyszerre élesebben támadni.

323. lap alul 3. sor: «Nekem annyi kint, szenvedést adott a' providentia, hogy nem szükség magamat olly predicalók által, mint a' millyen . . . *L. Uram*, megkínóztatnom.» Nem ismervén a levél eredetijét, a melyben valószínűleg Kazinczy egészen kiírta a nevet, bizonyosan nem tudom, kit ért; de aligha csatlódom, ha azt hiszem, hogy *Láczai József*re czéloz, a ki 1808-ban ment Sárospatakra mint pap és tanár.

U. o. *Cleymann* (a szövegben hibásan: *Cleymann*.) V. ö. a VI. k. 1353. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

1689. *Balogh Sándor*ról a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 12. (aug. 11-ki) számában a következő nekrológ olvasható: «Győrött meghalt Fő Tiszt. *Balogh Sándor* Kánonok és Sz. Albert Praepostja, életének 67-ik esztendejében. Melly buzgó Barátja volt légyen a' tudományoknak, megmutatta végső Rendelésével; mert számos válogatott Könyvekből álló Bibliothekáját közönséges haszonra rendelte és ennek Győrött egy szép Palotát 's Gondviselőt fundált.»

1690. 328. lap alul 8. sor: «Raits helyét *T. Gamauf József* foglalta el . . . Annak Successorává a' Grammaticában *Hetyési Lászlót* tettük.» *Gamauf József* predikátorról Kis J. csak egy helyen emlékezik, hogy t. i. ő is tagja volt annak a bizottságnak, a mely a papjelöltek megvizsgálására alakult később. Nem lehetetlen, hogy Kis J. tolla tévedt, s nem Gamauf Józsefet, hanem Gamauf Teophilt kell itt értenünk, a ki 1810-ig soproni lelkész és egyszersmind az ottani iskola rectora volt. L. Szinnyei J. id. m. III. k. 991—993. hasábjait.

Hetyési László 1809-től 1852-ig volt soproni tanár s ez évben halt meg 64 éves korában. L. Szinnyei J. id. m. IV. k. 826. hasábjait.

1691. 332. lap fölül 13. sor: *Elekes*. Elekes János kegyesrendi tanár született 1770. febr. 16-kán Ujfaluban s meghalt 1816. júl. 4-kén Veszprémben; 1801-ben lépett a szerzetbe Kecskeméten, s eltöltvén újonczévé, 1804-től kezdve különböző helyeken (Szeged, Kolozsvár, Vác, Nyitra, Veszprém) tanárkodott. Különbféle alkalmi költeményeket írt. L. Szinnyei J. id. m. II. k. 1259—1261. hasábjait.

A 333. lapon *Wagner Gyula* és *Lampi* festőket említi Kazinczy. Amaz számos arczképet festett az erdélyi főurakról, «híven, de sietve s nem nemesített ízlésben» — írja róla Kazinczy az *E. L.* 178. 179. lapjain. Az id. b. Wesselényi képére vonatkozólag, a melyre a levél adatai tartoznak, ezeket

jegyzi meg Kazinczy: «Képe a *Neidl* rezén, *Wagner*nek pasztele után, hiven el van találva. Erős alkotású, zömök testű, barna hajú és szemű deli férfi volt, kinek szava, tekintete, mozdulása mutatá mind a nagy embert, mind a nagy urat.» L. az *E. L.* 323. és Wurzbach id. m. LII. k. 115. lapját.

Lampi Ker. János született Romenóban (Tirol), 1751. decz. 31-kén s meghalt Bécsben 1830. febr. 11. Híres arczkép- s történeti festő, kinek első mestere apja volt. Veronában Tiepolo tanítványával, Lorenzivel kötött barátsága nagy hatással volt fejlődésére. Pár év múlva visszatért Tirolba s roppant tevékenységet fejtett ki a képrás terén; különösen arczképei jutottak nagy hírre. Tőle valók Mária Anna és Erzsébet kir. hercegnők, II. József császár, Kaunitz-Riethberg hg, Grassalkovich hercegné, stb. arczképei; 1787-ben Varsóba ment Szaniszló lengyel király arczképét és sok mást festeni, majd Potemkin meghívására Jassyba, innen Sz. Pétervárra utazott, a hol Katalint rajzolta. L. Wurzbach id. m. XIV. k. 57—61. lapjait.

A 335. lapon *Zauner* (a szövegben hibásan: *Launer*) *Ferencz* szobrászt említi Kazinczy. *Zauner* 1748-ban született Felpatanban (Tirol), 1796-tól kezdve az akadémián tanárkodott s 1806-ban direktora lett a festészeti és szobrászati tanfolyamoknak; meghalt 1822. márcz. 3-kán. Legnevezetesebb művei: II. József császár lovagszobra (a miért Ferencz császár és király nemességgel tűntette ki) és II. Lipót emlékköve a bécsi auguszt. templomban.

1694. 339. lap fölül 2. sor: «Auch ich halte Sárvári für einen sehr humanen Mann, so wie *B.* und *F.* für stolz und verschlossen.» Valószínűleg *Budai Ezsaiás* és *Földváry József* értendők.

1696. Cserey *Koros* nevű piaristáról tesz említést. *Koross Imre* neve már e vállalat I. és III. kötetében is többször előfordult, s Kazinczy az *E. L.*-ben «mindenek által nagyon szeretett piarista vicerectornak» mondja. Főt. Csaplár Benedek adatai szerint született 1755. nov. 10-kén Sümegen; atyja Imre, anyja Bolla Anna volt; a kegyes-rendbe lépett 1776. nov. 14-kén s fogadalmat tett 1780. jan. 16-kán, Váczon, hol már az előbbi évtől kezdve tanított a grammatikai osztályokban. 1782—83-ban Nagy-Károlyban philosophiát tanult s a következő évben Kis-Szebenben volt az alapítványos convictorok felügyelője; 1785-ben Egerben theológiát tanult s aztán Pestre került s itt Kazinczy Istvánnak (Ferencz unokatestvérének, K. András fiának; l. a *III. k.* 534. 535. lapjait) a nevelője volt s egyszersmind a grammatikai osztályok tanára. 1796-ban ment Kolozsvárra mint a convictorok felügyelője s tanította 1797—1812-ig a logikát, metaphysikát s ethikát; 1813—1816-ig vicerector és a nyomda directora s 1817-től egészen haláláig csak ez utóbbi tisztelet töltötte be. Meghalt 1831. máj. 24-kén. A magyar és német nyelvet tisztán beszélte, olvasott angolul, francziául és görögül, a héber nyelvet pedig képes volt tanítani. Főt. Csaplár mint kolozsvári bölcselethallgató és később tanár gyakran hallotta, hogy «*Koross Imre* köztiszteletben álló és közkedveltségű férfiú hírében állott még akkor is (1842—1848), és róla kegyelettel beszélt minden értelmes ember. Bizalmát bírta nemcsak az alsóbb és középrendűeknek, hanem a főbb rendűeknek is mind vallásos kegyességével, mind pedig bő ismereteivel, szívesen osztván üdvös tanácsait».

Gyakran kutatván — írja Csaplár hozzám intézett levelében — «ottlétemben a társházi könyvtárban, igen számos franczia, angol, olasz és görög

műveket is leltem, választékos ízléssel összeszerzetteket, melyekről azon tudomást nyertem, hogy azok többnyire Koross Imrénék könyvtárából kerültek oda, a melyeket ő életében nagy készséggel kölcsönözgetett valamint társainak, úgy más tudománykedvelőknek is. Egykor valamely francia munkáról kérdeztem Brassai Sámuel s ő némi csodálkozással mondá: «Hát nincs az meg jó Koross könyvei között, hisz az minden efféle jobb könyvet megszerzett.» Jósika Miklós a «Regény és regényítéset» című munkájában mottóul idézi Koross Imre, egykori tanárának ama mondását, hogy «többet ér egy egészséges syllogismus, mint nagy hal-maz sophisma».

Kazinczy tehát úgy is, mint unokatestvérének nevelőjét, úgy is, mint Kolozsvárnak egyik számottevő tudományos emberét, jól ismerte Koross Imrét; a kit az előbbkelő körökben is becsültek és sokszor emlegettek. Talán éppen ezen a réven ragaszkodott hozzá Cserey is.

1697. 343. lap alul 20. sor: «Göttinga jut eszembe, midőn Boie, Voss, a' két Stolberg, Bürger, Miller és Höltz ott gyűltek össze, ott lettek egymásnak barátjaikká.» Célzás a német költők göttingai körére, az úgy nevezett Liget-körre (Hainbund), a melyet fiatal egyetemi hallgatók 1772. szept. 12-kén alapítottak. Szellemi vezérük Klopstock, életető elemük a német hazafiság volt. A Kazinczytól említett írók voltak e kör legkiválóbb tagjai, a kikhez csekélyebb tehetségű költők is csatlakoztak. Munkásságuk közlönye a Boie szerkesztette göttingai *Musen-almanach* volt. A kör vezetője Voss János Henrik, a kitűnő Homér-fordító volt; de midőn ez 1775. tavaszán Göttingát elhagyta, a kör felbomlott, azonban tagjai még tovább is dolgoztak a Boie költői évkönyvébe. Főleg a dalt, ódát, románczat és balladát művelték és maradandó helyet biztosítottak maguknak a német költészet fejlődése történetében. A kör feloszlása után egyes tagjai igen eltérő irányokban fejlődtek. Legjobban tárgyalja e kör történetét s fontosságát Sauer Ágost a *Kürschner-féle «Deutsche Nationalliteratur»* 49. és 50. kötetében. (1887 és 1894.)

U. o. alul 14. sor: «Mit tartok ő (t. i. Berzsenyi) felőle ... mutatja a' *Dayka' versei előtt álló Ajánlás.*» Ismeretes, hogy ez az ajánlás a következő:

«Virág, Kis és Berzsenyi barátimnak —

... animae, quales neque candidiores

Terra tulit, nec quis me devinctior alter.»

344. lap alul 21. sor: «La Rochefoucauld eránt egy kis Protestatiót küldöttem Kultsárnak.» L. az 1680. számú levelet s ennek jegyzetét.

Alább azt írja Kazinczy, hogy Fábchichra írt scázonát megküldi Kultsárnak. Ez a scázon nem jelent meg, legalább az 1810. évfolyamban nincs.

345. lap alul 7. sor: «Felelni fogok a' Balla kérdésére.» Ez is csak terv maradt, vagy csak sokkal később valósult.

1701. Vitkovics e levélben *Madarasi* censort említi. *Madarassy Ferencz* esztergomi pap, presbyter, majd egri kanonok s 1827 után pozsonyi prépost, aztán septemvir, cancellariai tanácsos és címzetes ansariai püspök; meghalt 1838. aug. 3-kán. L. Nagy I. id. m. VII. k. 229. lapját.

1702. 352. lap fölül 3. sor: *Nopcsa Elek* az 1790. országgyűlésen Hunyadmegye követe volt. 1794-ben kir. táblai ülnök, majd kincstartói tanácsos, utóbb Erdély kincstartója; fia, szintén Elek, erdélyi főcancellár.

1708. 362. lap alul 5. sor: «*Kemerling* nevű Pesti Ifjú Festő.» Magáról a festőről semmi életrajzi adatot sem tudok följegyezni, de művére vonatkozólag e kötetben még egyszer van említés a Szemere levelében. V. ö. a 402-ik lappal.

363. lap 3. kikezdés 2. sor: Holitzky, nyomdahiba: *Halitzky* helyett.

1709. Pataky Mózes a következő férfiakat említi, mint a kik adatokkal szolgálhatnak Wesselényire vonatkozólag: először a *magá atyját*, aztán *Rétyi Józsefet*. Id. Pataky Mózes 1779—1816-ig volt a kolozsvári ref. főiskolában a természetrajz. földleírás és német nyelv tanára. L. Szilágyi F. id. m. 4. l.

Rétyi József zsidói ref. pap, a kinek szintén volt némi kellemetlensége Wesselényi miatt, mivel ez házassága alkalmával reversalist adott, hogy születendő gyermekeit a kath. vallásban neveltetni s mégis a ref. pappal, Rétyivel kereszteltette meg azokat. Rétyi, midőn kérdőre vonták, azzal védekezett, hogy előbb «e dologban senkitől meg nem intetett, valamint a keresztelést tiltó parancsot sem kapott».

A *Haller-féle pert* is felhossa Pataky. Gr. Haller János gorbói uradalmát b. Wesselényi Miklós 1781. őszén ostromolta meg. L. erre vonatkozólag Szilágyi F. «Id. B. Wesselényi Miklós. Élet és korrajz» című művét. Budapest, 1876. 18—48. l.; továbbá Kemény Zsigmond ismeretes essájját.

1711. 368. lap fölül 12. sor: «Örvendetiesen lepott meg barátomnak és pajtásomnak *Jakkónak* egy fordítása.» V. ö. a *III. k.* 661. számú levelével s ennek jegyzetével.

1712. Kis J. levele végén azt írja, hogy «az első kötet (t. i. Horatius epistoláinak fordításából) Wieland magyarázatjával talám még a nyáron közre mehet». Ide vonatkozólag érdekesnek találom idézni a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 47. (jún. 13-ki) számában közölt híradást, a mely így szól: «Minden kímivelt Nemzetek' legértelmesebb tudósai megegyeznek abban, hogy a' régi Görög és Római Írók' fordítása egyik legalkalmasabb eszköz a' jó ízlésnek 's általjában a' tudományok szeretetének terjesztésére. Az is bizonyos a' Literatura' történeteiből, hogy az új tudós nyelvek nagy részént az efféle jó fordításoknak köszönhetik gyarapodásokat.

«Ezen okokra próbát teszek én is a' mennyire időm és tehetségem engedte, Horátius némelly munkáinak Magyar versekbe foglalásában. A' Leveleit Wieland megbíztathatetlen jegyzéseinek velejével együtt, két kötetben szándékozom közre bocsátani. Az első kötet, mely Horátius leveleinek első könyvét foglalja magában és nagy nyolczad rétfben közel 20 árkusra fog telni, minden órán prés alá megyen. A' kiknek praenumerálni tetszik, azokra nézve ezen kötetnek az árra [!] 2 forint leszén.» stb.

1713. 370. lap: *Husztí, Kitionics*. Virág valószínűen Husztí István ügyvéd s egri jogtanár következő munkájára céloz: «Jurisprudentia practica, seu com-

mentarius novus in jus hungaricum.» Budae, 1745.», a mely számos kiadást ért és sokáig kézikönyvül használtatott.

Kitonich János legismertebb műve: «Directio methodica processus iudicialii juris consuetudinarii incl. regni Hungariae.» Tyrnaviae, 1619. és számos későbbi kiadás. Másik műve: «Centuria certarum contrarietatum et dubietatum ex decreto tripartito desumptarum et resolutarum», H. n. 1735.

U. o. alul 8. sor: «A' Diespiterre egy különös gondolat rántott, nem az a' dolog 's tárgy, a' melly *vagy* a' H. Tudósításokban.» Célzás a nevezett lap 1809. évf. 49. (decz. 16-ki) számában közlött híradásra, a mely szerint decz. 14-kén, mint a királyné születése napján, nagy ünnepélyeket tartottak Budán és Pesten. A megyei fölkelő sereg előtte való nap érkezett meg, a mely «az Ellenség előtt is több ízben megmutatta, hogy Párduczos Árpádnak lelkes Maradéka.» «Ezeket látván egy Hazafi, illy versekre fakadt» — s itt közli a lap Virág három versszakos költeményét, de nem egészen úgy, mint e levélben olvasható. A 2. versszak 2. és 3. sora így hangzik:

A' gyáva Bú, a' rest 's buta félelem
Eltűntek, a' bátor Szabadság . . .

Az utolsó versszak Kulcsár közlése szerint így szól:

S mint hajdan egy szív 's lélek erősei,
Most Hunniának tábora vitt; s neki
Majd cserfa, majd szőlő tövében
A' Haza Dallosi zengedeznek.

Alább Horatiusnak Bentlei-féle kiadását említi Virág. Ez a kiadás ily címmel jelent meg: «Qu. Horatius Flaccus. Ex recensione et cum notis atque emendationibus Richardi Bentlei.» Én csak a 2. kiadást láthattam, a mely Amsterdamban, 1713-ban jelent meg; de még a jelen században is többször kiadták.

1715. A Fábchich Józsefre írt scázont későbbi átdolgozásban ideiktatom:

Fábchich vala nevöm. Az kilencz Szüzek zordon
Czíterát adának énnekem. Ijedéssel fut
Zöngése elől az a' kire nem hunyorgottak.
De nem fut az, kit felavatának, és érti,
Hogy nincs tulajdon köcsök' hiján, midőn a' szép
Ifjak' s' leányok' táncza közt ruzsábúl-font
Koszorúval ugrik-elő Anácreon, 's rökcent
Szózáttal egygyöld dalja, Kómus és Éván.
A' ti áldomástokat, és köz örömeiket toldja.
Dücsös hazámnak hív fija! nem egyenlő bájt
Ád mindeneknek Sváda. Kedvelém nyelved',
Buzogtam én is érte. Nevemet áldd, tisztöld!

1716. A levél 2. sorában *Matheus Franz*, az 1759. számú levélben pedig *Matthias Franz* fordul elő. Ez nem a közlés hibája, hanem Kazinczy tévedése.

1718. Utolsó pont: «Hogy tetszik Neked az újságból vett hír, hogy Gróf Bethlen László a' had által megkárosodott *Németeket segíti?*» Czelzás a Haz. és Külf. Tud. 1809. évf. 39. (nov. 11-ki) számában közölt tudósításra, a melyben ide vonatkozólag ezeket olvassuk: «Gróf Bethlen László Hunyad Vármegyei Fő Ispán Úr Ő Nagysága a' háború által megkárosodott Austriai jobbágyság számára 8000 Veka Gabonát ajánlott.» Az 1810. évf. 25. (márcz. 28-ki) számban újra a következőt olvassuk: «Gróf Bethlen László Ns. Hunyad Vármegyének Fő Ispánja Erdélyben az utóbbi háborúban megkárosodott Austriai Jobbágyságok segítségére emberlársainak nyomorúságán megindult nagy lelkűségéből 3000 mérő kenyérnek való Gabonát ajándékozott.»

A levél két utolsó sora: «Hogy tetszik a' London és Westmünster Repraesentatiója a' Ministerek 's Generalisok eránt?» A Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 23. (márcz. 21-ki) számában a következő híradást találjuk: «*London.* Febr. 12. A' Westmünsteri Választók egy köz hirdetés által össze hívatlak, és 9-ikén össze is gyűltek a' választó helyen a' Parlamentom jobbítgatásán való tanátskozás végett. Sturch Ur kezdte a' Beszédet, Lord Cochrane, Francis Burdett és mások többen következőre szólottak. Melly beszédekre az állíttatott meg, hogy két kérés nyujtassék be a' Westmünsteri Választóknak nevőkben: egyik a' Királynak, másik a' Parlamentomi alsó Háznak.»

1721. 3. sor: «Szeretném a Cons. *Taródy* Lármájához és Hymenéhez hasonlítani» (t. i. a Kéz és Sipos verseit). Taródy (vagy Tarródy) István cs. és kir. kamarás, aransarkantyús vitéz, helytartósági tanácsos, a ki 1812-ben ezer forintot ajándékozott a Ludovika Akademiára. Meghalt 1815. máj. 9. L. Nagy I. id. műve XI. k. 67. és a *M. P.* 298. lapját. Taródy Istvánnak két kis műve ismeretes, a melyekre Vay e levelében hivatkozik: 1. «Lárma! mellyel az törvényesen fölkelő nemes magyar vitézi sereg győzedelmes fegyverével a Márs piatzára hívaltatik», 1809; — 2. «Felséges Tsászári és Királyi Húnen», Buda, 1810. (Emezt Petrik bibliographiája nem ismeri.) Minthogy Vay főleg az utóbbit hasonlítja a sokszor emlegetett latin versekhez, egy pár versszakát mutatlányúl itt közlöm:

Egy különös, örvendetes, nagy Újsággal szolgálók,
Nemes Magyar, melyen hídgyed, hogy még most-is bámulok;
Mert sétálván Márs-Mezején minap sokra akadtam.
Bellonának a' Templomát össze-döntve találtam.

Ez Mezőnek közepelte új-Templomot szemlélék,
Éppen akkor szép Vénusnak az Oltárát emelék,
Nem sokára hogy majd ottan áldozatot ők tesznek,
Úgy beszélék és hírelék köztök Jakó Himennek, stb.

1. kikezdés: «A *Villers munkájával* összekötöttet [!] munkát én soha se olvasiam.» Vay az itt említett Villers Károly Ferencznek következő munkáját értheti: «*Essai sur l'Esprit et l'Influence de la Réformation de Luthers*», Paris et Metz, 1804, mely a következő évben Lipcsében németül is megjelent «*Darstellung der Reformation Luthers, ihres Geistes und ihrer Wirkungen. Eine gekrönte Preis-*

schrift; aus d. Franz. von R. P. Stampeel». A Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 11. (aug. 8-ki) számában olvassuk, hogy Villersnek e munkáját Angliában keményen megtámadták.

1722. 388. lap. A mit az utolsó pontban említ Döbrentei, ugyanazt Kemény Zsigmond báró is elmondja ismert essayje 33–35. lapjain.

1724. A 395. lap utolsó pontjában bizonyára gr. Bethlen Lászlóra tesz czélzást Kazinczy. V. ö. az 1718. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1726. 403. lap alul 3. sor: «En hijában hordtam azokat elő a' francz. Drámák ellen, melyeket *Lessing, Schiller, Jenisch, Falk* elég hangosan *mondogattanak.*» Lessing «Hamburgi Dramaturgiájában» (1767). Schiller aesthetikai értekezéseiben, valamint Goethével és Körnerrel folytatott levelezésében. — *Jenisch Dániel* (született 1762-ben, lelkész Berlinben, öngyilkos lett 1804. febr. 9.), közép-szerű költő, de művelt aesthetikus. Irt Goethe «Wilhelm Meisters Lehrjahre» cz. regényéről (1797) és a Goethe-Schiller-félc xeniai ellen (1797). — *Falk János Dániel* (született 1768-ban, weimari követségi tanácsos, meghalt 1826. febr. 14.), tehetséges és a maga korában kedvelt szatíra-író. A franczia drámáról: *Kleine Abhandlungen die Poesie und Kunst betreffend*, 1803. Legismertebb (de nem igen megbízható) könyve: *Goethe aus näherem persönlichen Umgange dargestellt* (1832. hagyatékából kiadva).

1727. 410. lap alul 8. sor: «Eggy *Dobai* nevezetű ifú», valószínűleg ugyanaz a *Dobay György*, a ki már az 1660. számú levélben is említve volt; l. e levél jegyzetét.

1728. 412. lap alul 9. sor: «Azért más választatot (Rumy) helyébe, t. i. a' Győri Rektor a' Clariss. *Barla.*» Kis János *Barla Mihályt* érti, a ki Szinyei J. szerint (id. m. I. k. 591 h.) a tolnamegyei Sz. Lőrinczen újonnan állított ág. ev. latin-magyar iskola igazgató-tanára volt 1807-ben, s úgy látszik, innen ment Győrbe, hol «Az isteni kötél emberek kezében» cz. műve is megjelent. Másik műve: «Köszöntő versek . . . Berke X. Ferencz tiszteletére.»

413. lap 3. kikezdés: «Nem tudom, írtam-e már, hogy *koszorús írásomnak* két német fordítását küldötték hozzám.» Az 1806-ban Pesten megjelent s «A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltethetése módjairól, eszközeiről» czímű munkáját érti, a mely azonban németül nem jelent meg.

U. o. alul 7. sor: «A' *Magyar Kurir*' sorsa még most is bizonytalan.» 1809. ápr. 28-kán egy cabinetírat küldetett gr. Erdődyhez, a magyar udvari cancellaria akkori elnökéhez, a mely szerint a fejedelem nem tartotta tanácsosnak a M. Kurir szerkesztőségét ily mozgalmas időkben Decsy Sámuel kezében hagyni, hanem helyette Márton Józsefre kívánta azt bízni. De mivel később Decsy bepanaszolta Mártont, hogy a Napoleon proclamatióját ő fordította volna magyarra, a kormány véleménye ő iránta is megváltozott. Másfelől sem Decsyt, sem Pánczelt, a régi szerkesztőket, minden igaz ok nélkül a szerkesztéstől elmozdítani nem lehetett, s mivel Decsy újonnan folyamodott, hogy lapját tovább szerkeszttesse: a cancellaria «védelmébe vette Decsyt, . . . különben sem látott elég

okot Decsytól a jog megvonására, azért azt ajánlotta a fejedelemnek, hogy hagyassék meg a szerkesztésben Decsy és Pánczél». Ferencz császár és király 1810. márcz 19-kén kelt határozata csakugyan meg is erősítette a régi szerkesztőket újra, de figyelmeztette Decsyt, hogy ha valami kifogás történék politikai magatartása ellen: «haladéktalanul elmozdítatik a szerkesztéstől.» Így aztán a lap ügye elintéztetvén: 1815-ig a régi szerkesztők tovább is szerkeszthették a M. Kurirt. L. bővebben Ferenczy J. id. m. 49—52. lapjait.

1729. 414. lap fölül 6. sor: «Örvendek a' Szemere megtiszteltetésének; verse olly szépen jelent-meg a' mint érdemlette.» Czelzás Szemere Pálnak következő című epistolájára: «Gedicht an den Herrn Ladislaus Vida von Felső-Pencz und Fegyvernek, als derselbe die Direction der ungr. nation. Schausp. Gesellschaft übernahm, und auf eigene Kosten ein Theater errichtete. Übersetzt von Andreas Halitzky. — Tek. Vida László Urhoz Sz. Szemere Pál.» Budán, 1810. Német és magyar szöveggel.

Alább Kazinczy a Szemere kritikáját is említi, mely «Az új holmi első csomójának kritikai megítéltetése» czimmel jelent meg ugyancsak 1810-ben. «Irá Képlaki Vilhelm.»

1732. E levélhez Horvát I. «Mindennapi»-jában a következő jegyzetet teszi: «Méltó vala ezen levelet ide beírnom emlékezet okáért. Belőle sok fény hárulhat idővel a' Magyar történetre, 's ebből megvilágosodik az is, hogy miért nyerhette el az Althán nemzetség a' Szala Vármegyei örökös Fő Ispánságot. Kazintzi meghagyta Virágnak a' levél folytatásában, hogy ezeket velem is híven közleni el ne mulatná: ő megtette a' közlést egész készséggel, 's így én Neki is, de Kazintzinak is köszönettel tartozom. — Közlöttem a' levelet Ürményi Józseffel, az Ország Birájával, mert olly félekenyek legyünk é mi, hogy az e' félékét mutatni se merjük? Ez megvallotta a' két Szerelennnek valóságát, valamint azt is, hogy a' szülők, és a' hagyományok képeik között vala és vagyon a' köz hír szerént hasonlatosság. De a' Plánról ő semmit sem tudott, 's aulicus ábrázattal hallgatott róla, és minden róla való feszegetésről. Elég nekem az, hogy e' történetet fiai előtt neki meg olvastam, 's fiainak tetszett azt megtudni, a' mire a' vén atya elnémult. — Kultsár István a' Tsáktornyai kép valóságáról leve bizonyosságot. Láttá ezt, midőn Festetits László tanítványával ottan mulatozott. Az ifjúnak atyja Festetits György gróf — ki Csáktornyát az Althánoktól pénzért megszerezte — volt magyarázójok. Kultsár és Festetits után az oroszán a' Ministereket képezi, a' menyben ülő Jupiter pedig VI. Károly Tsászárt; ki e' történetre le nézni mondatik.»

1733. A levél végén Balkay Pál, Nagy Sámuel, Marczinkei Elek, Vandza Mihály, Kiss Sámuel és Hess Mihály képmókat és rézmetszőket említi Kazinczy. *Balkay Pálra I. a VI. k. 553. lapját.*

Nagy Sámuel született 1783. febr. 7-kén Nagy-Enyedben s «Bécsben kilencz évig tanulta a mesterség több ágait». Hazza jöven hazánkba, a kolozsvári ref. főiskolában a rajz tanítására választott meg; számos arczkép metszetét látta tőle Kazinczy. «Antiochusa s Sztratoniceje, melyet Füger után tuschban mosdalt, jutalmat nyere.» «Mivé nem válhatott volna a lelkes ügyes férfiú — jegyzi meg:

Kazinczy — ha egy ágnak adhatta volna magát! Most a kalligraphiában ad leczkékelt; s midőn Bécsből megérkezék, kénytelen vala falakat márványozni, hogy élhessen!» L. az *E. L.* 77. 85. és 86. lapjait.

Marczinkai vagy a mint egy jelentésben olvasható, *Marczinkai* Elek a Haz. és Külf. Tud. 1807. évf. 20. (szept. 5-ki) számában ajánlja magát arczkép-festésre a következő sorokkal: «Az alább írt ritka szerentsének tartja, hogy a' Szép Mesterségek kedvellőinek és betsülőinek ezen tudósítás által magát jelent-hei... minekutánna a' Bétsi Tsászári szép mesterségek Akademiájokban magát a képirásban gyakorolta volna, itt szorgalmatos alkalmaztatásának legelső jeleit azzal kívánná megmutatni, ha azon bokros érdemű Hazafiaknak, a' kiket a' késő maradék háladatossággal szemlélné és betsülne, képeiket lefeshethetné. Ilyen szerentséje vala már egy tündöklő érdemére és előlálására nagy Hazafiút, a' tudományok és szép mesterségek Barábját és hathatós Védelmezőjét, Kis-Rédei Rédey Lajos Tsász. és Kir. Kamarás Urat Ő Nagyságát nagy formában lefesteni. Olly reménységgel hízelkedik magának, hogy azok bizodalmaiknak, a' kik örömet látják a' Hazafiaknak előmeneteleket, megnyerésére szerentséje léssen... *Marczinkai* Képiró, Ts. Ns. Borsod Vármegyei fi.»

*Vandza Mihály*ra l. a *VI. k.* 542. lapját.

Z. Kiss Sámuel-re l. az *V. k.* 1188. sz. levelét és ennek jegyzetét, valamint a *VI. k.* és e jelen kötetnek is több levelét.

Hess János Mihály történeli képfestő született Egerben, 1768. szept. 18: s meghalt 1830 körül. Már 15 éves korában olajképeket festett és freskókat; 21 éves korában a bécsi művészeti akadémiába ment, a hol Maurer figyelmét magára vonta. Az 1794-ben elnyert első pályadíj után az ingenieur akadémián tanári állást kapott. Számos oltárképe hazánkban van: Egerben (Sz. István, Mária mennybemenetele, stb), s a Széchenyi, Festetics, Keglevich családok sírboltjaiban és Esztergomban. L. Wurzbach, id. m. VIII. 424—425. lapjait.

1734. 425. lap alul 2. sor: «Most érkezik ajándékba küldött *Bécsi nyomtatású* könyved.» Horvát István a «Herczeg Rochefoucauldnek maximái és morális reflexiói, három nyelven, Németre fordította Schultz, Magyarra K. F.» című műre czéloz, mely «Bétsben és Triestben, Geisztinger Könyvárosnál» ekkor jelent meg.

1736. 429. lap 3. kikezdés: «Az én *Bouterveckem* a' Jénai Tud. Ujságban, igaz: meg van verve.» Bouterweck «*Aesthetik*» című munkájára czéloz, a melynek I. (Allgemeine Theorie des Schönen in der Natur und Kunst) és II. része (Theorie der schönen Künste) 1806-ban jelent meg s a Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung 1807. évf. 14. és 15. (jan. 16. és 17-ki) számában kedvezőlenül van bírálva.

Alább 5 sorral ezt írja Kiss S.: «A' Wieland Gráciáival is próbáltam magomat.» Ez a fordítása azonban szintén nem jelent meg nyomtatásban.

1737. 430. lap fölül 8. sor: «Cons. *Szathmáry* is jelen fog lenni.» Kézy valószínűleg Szathmári Király Józsefet, a szabolcsi első alispánt érti. *V. ö. a III. k.* 308. lapjával.

U. o. a lap végén említett férfiakra nézve: *Patay János*-t *v. ö. az V. k.* 546. lapjával; *Szathmáry Dániel*-t l. az *I. k.* 546. lapján.

Várady Pál — mint Ballagi Géza adataiból értesülök — humaniorum professor volt a sárospataki iskolában 1796—1798-ig, ekkor a losonczy iskolába ment tanárnak. Midőn Patai János 1811-ben a noszvaji prédikátorságra távozott, Várady Pál a protocollum szerint nem került a candidatusok közé, tehát Kézy csak magán körökben szerzett értesülései szerint írhatta róla, hogy candidáltak volna. Egyébiránt az 1811. júl. 16. 17. napjain tartott egyházkerületi gyűlés a tanszékre nézve úgy intézkedett, hogy míg Kézy haza nem érkezik a külföldi egyetemekről, a physikát Nyíri István tanítja s «a physices professor fizetésének fele Nyíri Istvánnak assignáltatik».

Major József született 1779-ben Berencsen (Abauj-megye), tanulmányait Sárospatakon és a külföldi egyetemeken elvégezvén, Szepsibe (Abauj-m.) választották meg lelkésznek; tizenegy év múlva, 1816-ban S. A. Ujhelyre hívatott Kazinczy, az akkori főgondnok közbenjárására. Meghalt 1830. nov. 10-kén. «Mint lelkész — írja róla Fejes I. id. m. 190. lapján — kegyes, szerény és a papi szószéken nagyhirű szónok volt; mint ilyen nemcsak Ujhelyben, különösen az itt tartatni szokott polgári ünnepélyek alkalmával lünt ki, hanem a nagyobb gyász-eseteknél a vidéken is.» A Fáy Mihály és Rozgony József letemése alkalmával elmondott beszédei nyomtatásban is megjelentek, Kassán, 1821-ben és S. Patakon, 1823-ban. V. ö. az Új Magyar Athenás, Budapest, é. n. 268. és 269. lapjaival.

1740. 436. lap alul 13. sor: «Segédünk ebben (t. i. a görög nyelv tanulásában) a' Patrick Kulitsa volt.» Az említett mű címe ez: «Clavis Homerica, sive: Lexicon vocabulorum omnium, quae continentur in Homeri Iliade et polis-sima parte Odys-saeae. Cum brevi de Dialectis appendice. Nec non Mich. Apostoli proverbiis graeco-latinis.» London, 1758. A múzeumi könyvtárban Horvát I. példánya van, nem lehetetlen, hogy épen ezt használta Szemere. V. ö. a 448. lappal.

1742. A mit Kazinczy levele végén Kézy Mózesről írt, az szóról-szóra megjelent az «Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes» folyóirat 1810. évf. auguszt. füzetének 327. és 328. lapjain.

1743. Ez a levél az 1718. számú levél elé tartozik, legalább a Kazinczy betegségről szóló adatok ezt mutatják.

441. lap alul 3. sor: «Dr. Nagy Sámuel Urnak haláláról nem tudsz e valamit, édes barátom?» Nagy Sámuel és Seth János orvosok haláláról a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 12. (febr. 10-ki) száma emlékezett meg röviden; innen tudta meg a hírt Kazinczy is. Bövebb tudósítást közölt az Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes 1810. évf. aug. füzeté 335. lapján, felsorolva Nagy S.-nek irodalmi munkáit is. V. ö. a III. k. 506. s a IV. k. 609. lapjaival.

442. lap kiközdés: «Dr. Viczay Kassán 5-a Apr. holt-meg.» V. ö. az I. k. 589. lapjával s az 1764. számú levéllel és ennek jegyzetével.

1744. A levél első pontját v. ö. a VI. k. 1520. számú levelével; ez összehasonlításból kitűnik, hogy Kazinczy téves hírt hallott b. Riedel András haláláról. L. még az 1747. 1763. és az 1784. számú leveleket.

1745. A levél utolsó kikezdését v. ö. az 1680. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1746. Utolsó pont: «Ezt a' Grammatikai Heterodoxiáját Márton József Barátnak küldöm a' Tütes Úrnak . . .» Vitkovics hihetően a következő munkára hivatkozik: «Ungarisches Lesebuch mit einem erklärenden Wörterbuche u. erläuternden grammatischen Anmerkungen, — Magyar olvasókönyv ahhoz való szólaistromokkal és világosító grammatikai jegyzésekkel együtt.» Bécs, 1809. V. ö. a 486. lappal.

1748. 3. kikezdés: «Die Recension der Magyar Régiségek in der Hall. Allg. Lit. Z. 1809. hat mir eine unerwartete Freude gegeben. Ich habe aus ihr viel gelernt. Und 11 Wörter, die der Rec. von mir sagt, haben mich sehr angenehm geschmeichelt.» Kazinczynak a «Magyar régiségek és ritkaságok» című munkáját az Allg. Literatur-Zeitung (Halle u. Leipzig) 1809. évf. ápr. füzetében (901—904 h.) ismerteti valamely ismeretlen író. Ez ismertetésnek az első pontja szól különösebben Kazinczyról, a többi inkább csak a Kazinczytól írott életrajzi s irodalomtörténeti adatok kivonata. Bizonyosan az a tizenegy szó is, a mely neki annyira jól esett, ebben fordul elő. Idézem a bírálat első pontját szóról-szóra:

«Wo der, leider zu Früh! verstorbene *Récaj* [!] den Faden fallen liess, da nimmt ihn der würdige *Kazinczy* wieder auf. Hätte er Lateinisch geschrieben, so hätte er sein Buch wohl betiteln mögen: *Antiquitates Literaturae Hung.* Tom. II. — Für nicht ungrische Literatoren (denn den ungrischen ist der Name *Franz Kazinczy* längst ehrenwerth) — setzt Rec. die Nachricht hieher: dass der Herausgeber ehemals unter K. Joseph II. Director der Normal-Schulen im Caschauer literarischen Bezirke gewesen, dass er seit dem J. 1790 [?] kein öffentliches Amt bekleidet, sondern nach überstandenen vielen Leiden in einer glücklichen Ehe-Verbindung und häuslicher Unabhängigkeit sich den ungrischen Musen lebt. Seine noch zu Caschau herausgegebene Zeitschrift: *Orpheus*, seine Blumen des Helicons, seine ungrische Uebersetzungen von *Gessner's* Idyllen, *Lessing's* Fabeln, *Goethe's* Stella, *Shakespear's* Hamlet, *Wieland's* Diogenes u. s. w. haben sein grosses Verdienst um ungrische Sprache und Literatur bereits bewährt — und so eben ist von ihm auch eine ungrische Uebersetzung von *Rochefoucault's* [?] Maximen unter der Presse, wodurch die Sprachenkenner (da auch das franz. Original und die beste deutsche Uebersetzung beygefügt sind) Gelegenheit zu Vergleichen des Genius dieser drey Sprachen erhalten werden. — Von je her war der literarische Gang des Verf. genialisch und ihm eigen: früher gefiel er sich in orthographischen Neuerungen, die keinen Beyfall fanden; später, und nach mehrerer Reife der Erfahrung und der Jahre, wendet er seine Zeit auf nützliche Arbeiten im Felde der ungr. Philologie. Noch immer ist ihm aber etwas Gesuchtes in Form und Ausdruck eigen, das manchen affectirt erscheint, und an manchen Stellen, wo ihm ein einfacher und populärer Ausdruck sehr nahe gelegen zu seyn scheint, hat er eine hochtönendere und Nachsinnen erfordernde Redensart vorgezogen. Zu literarischen Debatten nicht ungeneigt, ist der Verf. dennoch, wie man zu seiner Ehre bemerkt, zum Loben geneigter, als zum Tadeln, und wenn er auch auf manche Sachen Wichtigkeit legt, die andere nicht daran finden: so wird sich doch hieran nur der stossen, der nicht bedenkt, dass ohne Enthusiasmus überall nichts Grosses geleistet wird.»

454. lap fölül 12. sor: «Den 15. dankte der Obergespann mit wenigen und schmucklosen Worten der Insurrection, und liess den *Péter Budaházy* vorkommen, und hing ihm die silberne Münze an den Dolmány», stb. Az erről szóló tudósítás a Magyar Kurir 1810. évf. 27. (júl. 20-ki) számában is olvasható: «Budaházy Péter (v. József) káplár 14-ik Jun. 1809. a' Győri Ütközetben Báró Barkóczy Százados Kapitányt, ki halálosan megsebesítetett, az ütközetből kihozta, 's ez által a' fogságtól megmentette, ezüst érdempénzt nyert.»

1749. A levél vége felé *Némethi Pál*-ra (a szövegben hibásan: *Németh*) l. az *I. k.* 197. számú levelét s a rá vonatkozó jegyzetet.

1751. A levél 6. sorában idézett munka címét a Hazai és Külf. Tud. 1810. évf. 49. (jún. 20-ki) száma is közli a következőkép: «fusus in Caesareac Regiae Principis Mariae Ludovicac Nuptias per I. T. A. B. M. V. de B. (*Török* [tchát nem *Tiller*] József Apátur Osgyáni Plebanus Ur szép elegiája).» A schematicusban *Török József* czíme: «Abbas A. M. V. de *Biers*, Diaecesis Rosnaviensis Presbyter.»

1755. Vay Ábrahám a «szegény szelíd *Szögyényi*»-ről tesz említést; valószínűen *Szögyény Ferenczet* a zempléni járás főszolgabíráját érti, a ki 1810. máj. 14-kén választatott meg újrolag e tisztségre.

1756. *Kolozsy József* előbb zemplénmegyei aljegyző, később alszolgabíró. Neje Boronkay Júlia. I. Nagy I. id. m. VI. k. 313. lapját.

1757. A levél 4. pontjában említett orvosok *Schraud Ferencz* és *Seth János*. Amaz született 1761. máj. 14-kén Pesten s meghalt 1806. márcz. 18-kán Kismartonban; 1795—1802-ig az orvostan tanára volt a pesti egyetemen. Számos művét I. Petrik bibl. műve III. k. 331. lapján. — *Seth János* komárommegyei főorvos meghalt 1810. januárjában; a *Schedius* folyóiratában több értekezést írt; egy műve külön kiadásban is megjelent: «Versuch über die Blattern-Impfung und deren wesentliche Vorzüge, zur Beförderung dieser wohlthätigen Erfindung.» Komárom, 1801. L. az *Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes* 1810. évf. aug. füzetének 335. lapját, a hol *Seth József*nek van írva.

1758. Többi közt a saját életrajzáról is említést tesz e levelében *Kazinczy*. Ez életrajzot az 1601. számú levél alapján írta *Rumy* s adta ki az *Annalen der Lit. u. Kunst des In- u. Auslandes* folyóirat apr. füzetének 125. lapján. Nem tudni, miért tartotta *Kazinczy* ez életrajzot «fojtó tömjénnek». Ide iktatom azon pontjait, a melyek visszatetszhettek előtte: «Franz von *Kazinczy*, Gutsbesitzer zu Széphalom in der Abaujvárer Gespannschaft, Beysitzer der Gerichtstafel der Gespannschaften Abauj und Zemplén, anerkannter classischer ungrischer Schriftsteller und geschmackvoller glücklicher Dichter. Er ist geboren den 27. Oktober 1759 zu Ér-Semlyén in der Biharer Gespannschaft. Sein Vater war Joseph von *Kazinczy*, ein die Wissenschaften liebender Mann, den er im 15-ten Jahre seines Lebens verlor. Seine noch lebende Frau Mutter ist eine geborne von Bossányi. Er besuchte im J. 1768. das evang. Gymnasium zu Kásmark und studierte dann

1769 und in den folgenden Jahren an dem reformirten Collegium zu Sáros-Patak. Schon in seinem 16-ten Lebensjahre (1775) trat er als Nationalschriftsteller und zwar mit einer ungrischen Geographie von Ungarn auf. Vom Jahre 1786 bis 1791 war er Nationalschulen-Inspektor im Kaschauer Literärbezirk. Am 11. Nov. 1804. vermählte er sich zu Nagy-Kázmér bey Tokaj mit Sophie Antoinette Gräfinn Török von Szendrő. Itt aztán felsorolja időrendben az eddig megjelent műveit minden megjegyzés nélkül; csupán a Marmontel fordítására teszi e rövid megjegyzést: «Enthält eine *classische* Uebersetzung ausgewählter moralischer Erzählungen von Marmontel.» «Das literarische Publikum hat von ihm noch mehr Werke zu erwarten» — ezzel végződik az életrajz. Még csak a házasságára írt Kis János-féle epistolát s az abban megjelent, Kiningertől festett s Johtól metszett arcképét említi az életrajzíró. V. ö. a köv. levéllel.

1760. 474. lap 5. sor: «Sie beschämen mich wieder durch Ihre gränzenlose Freundschaft mit dem Geschenk des Leipziger L. Z. Jahrganges.» Nyilván az idézeti folyóirat 1808-ki évfolyama volt az ajándék, a melyért Kazinczy Rumynak köszönetet mond, mert a Péchy munkájáról szóló bírálat ebben jelent meg, s lehet, hogy azért küldötte ez évfolyamot Romy Kazinczynak, hogy e bírálat is meglegyen nyomtatásban nála.

U. o. alul 4. sor: «*Der Artikel No. 35. in der Pressburger Zeitung*, dessen Sie erwähnen, ist ein schales Gewäsch eines Menschen, der nicht recht wusste, was er sagen wollte.» A mondott helyen (máj. 4-ki számban) megjelent ezikk egész terjedelmében itt következik:

«Wir glauben unserer Pflicht und dem edlen Geiste der ungar. Nation anpassend zu handeln, wenn wir einen Blick auf die vaterländische Dichtkunst werfen. Bekanntlich war es der Wille Kaiser Josephs II., auch in den Gerichtshöfen Ungarns die deutsche Sprache einzuführen: dieses entflammte in den Ungarn den festen Entschluss lieber ihre eigene magyarische Sprache auszubilden, als an eine fremde Mundart sich zu schmiegen. Seit dieser Zeit blieb auch das Feld der Poesie nicht unbebaut, und es erschienen theils Originalwerke, theils gut gerathene Uebersetzungen deutscher und anderer poetischer Stücke. Als Dichter haben sich besonders Rakotzi [?], Báróczy, Franz v. Kazinczy und Alexander v. Kisfaludy ausgezeichnet: dieser letztere berühmt durch seine Liebesgesänge, die er unter dem Titel: Hymfy [!] Szerelmey [!], d. h. Hymfy's Liebe herausgab, und Herr Friedrich Schlegel ins Deutsche übersetzte, ist einer der feurigsten Dichter. Vieles wird von Gabriel Döbrentei erwartet, er ist in Siebenbürgen zu Andrásfalva, Erzieher des jungen Grafen v. Gyulay, voll glühendem Eifer für seine vaterländische Litteratur und ein warmer Verehrer der Deutschen, Britischen und Italienischen Dichter. Gegenwärtig bearbeitet er Shakespeare's Macbeth für das Theater zu Pest und Erzählungen für Kinder; er will in Verbindung mit mehreren Ungarischer Gelehrten eine Ung. Literaturzeitung herausgeben.»

475. lap alul 4. sor: «Meine Schwiegermutter . . . schrieb und erzählte mir, ich sey wieder in der Pressburger Zeitung angeführt.» V. ö. a 487. lappal. A Pressburger Zeitung 1810. évf. 38. (máj. 15-ki) számában megjelent következő tudósításra czélóz: «Auf die Vermählung des Kaisers Napoleon mit der Erzherzogin Luise haben die Professoren Sipos und Kézý zu Sárospatak zwey gelungene

lateinische Gedichte und der berühmte vaterländische Dichter, Franz v. Kazinczy zu Széphalom, ein vortreffliches ungarisches Gedicht verfasst und dem Druck übergeben.»

A 476. lap 1. kikezdésében említett életrajza Ráth Mátyásnak tudtommal nem jelent meg nyomtatásban. A Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 27. 28. (szept. 27. és okt. 6-ki) számaiban Sikos István evang. predikátor aláírással van közölve egy hosszabb életrajz Ráth Mátyásról. A lipcei Allg. Lit. Zeitung évfolyamaiban sem található.

478. lap fölül 15. sor: *als* er stels so helyett olv.: *ass* er stets so.

A 482. lap 2. kikezdésében említett *Végh Péter* 1770-től fogva kir. kamarai tanácsos, 1780-tól kir. személynök, majd Baranyamegye főispánja, 1789-től főtárnokmester és 1795-től 1802-ben bekövetkezett haláláig országbíró. L. Nagy I. id. m. XII. k. 122. lapját.

1761. 2. kikezdés 2. sor: «Küldöm *Hubai* verseit, melyeket Kulcsár Leveleiben megdítsért.» Hubay Miklós «Költeményes munkái» 1810-ben jelentek meg, Pesten, s Kulcsár a következő ismertetést írta róla: «Ezen Munka tsinos borítékban, egy rézre metszett képpel jelenik meg. Énekekből, Ódákból és Idilliumokból áll. Jeles igyekezet, kellemetes előadás, és szép Poétai Lélek tetszik ki belőle. A' nyájas mulatozást és együgyű szép természetet kedvellők mindenütt találnak, a mivel táplálják érzékenységeket. Az Ifjúságot ilyen tárgyak vezethetik az ártatlan mulatságra, melyet itten kivált az Idylliumok bizonyosan megszereznek.»

Vida László művéről a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 37. (máj. 9-ki) száma ezt írja: «Május 7-ikén . . . egy Eredeti Énekes Játékot (t. i. adott elő a magyar theátrumi társaság) e' nevezet alatt: az *Első Hajós*, melyet Tek. Vida László Assessor Ur ezen Intézetnek mostani Kormányzója 's ápolgatója szerzett; Musikáját pedig Pacha Gáspár a' M. Theatrum Énekes Játéki Directora készített.» V. ö. az 1768. számú levéllel.

Benke József értekezése Budán, 1809-ben jelent meg; címe: «A theatrum tétélja és haszna. Öszve szedte és készítette B. J.»

1762. 486. lap alul 11. sor: «Tudassd velem, mi az a' Rénus medre?» A Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 40. (máj. 19-ki) száma közli Napoleonnak egy határozatát, mely így kezdődik: «A' Senatus meghallván a' Status Tanátsnak szószóllóit, ezt végezte, és mi rendeljük: «A' Rénus bal partján lévő minden tartományok a' Roeri 's Alsó Menusi Departement határáról fogva a' *Rénus medre* szerint egész a' Tengerig a' Francia Birodalomhoz foglaltatnak 's annak egészítő részét fogják tenni.» stb.

487. lap fölül 1. sor: «Kolozsy József Zempléni Notariusnak meghagytam, hogy a' Restauratio fölül küldje meg ezen leveleknek a' tudósítást.» Meg is jelent a Kulcsár lapjában 1810. évf. 43. (máj. 30-ki) számban.

1764. 493. lap 4. sor: «Dr. *Viczay* felől hogy az újságokban még nincs emlékezet, nagyon csudálom.» Ez az «emlékezet» csak később, az aug. 4-ki számban jelent meg (Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 10. sz.) s egész terjedelmében itt következik: «Kassának, és egyszer'smind Torna Vármegyének rendes Orvosa. Doctor Kis-Viczai *Viczay József* Ur, Apr. 5-ikén fáradhatatlan és feletle sok nemes

áselekedelek által ragyogóvá tett életének végét érte. Nőtelen lévén, maradékot nem hagyott, 's véle együtt holt ki nemes familiája is. Kertjét, 's minden vagyonját, és így igen nevezetes pénz- és Csiga-gyűjteményjét is. fogadott fiának, Sihulskyzky Fridrik Urnak hagyta. A' közönséges tisztelet és háladatosság soha világosabban nem tündökölhetett, mint ennek a' nemes lelkű embernek temetésekor; mert a' Város szegényei, kik a' megboldogultban nem csak fáradhatatlan Gyógyítójokat, de Jóltévőjüket is veszítették el, sírva gyűlekeztek fel a' halotti pompára; a' Város Nagyjai pedig egy ezerekbe kerülendő Emléket készölnek tiszteletére állítani azon a' piacon, mellyet a' Meghólt élőfák oda ültetése által ékesített. Született volt Kassán. 1746. Mártz. 23-ikán.»

1771. Kazinczy e levélben *Mihalik*-ot is említi. Mihalik Dániel tanári pályáját 1800-ban kezdette Sárospatakon, de már a következő év márcziusában Késmárkra ment s innen nem sokára Sopronba. L. Szombathy J. id. m. 55. lapját.

1773. 509. lap alul 8. sor: «Mi lett volna könnyebb annál, hogy ki tegyük Szalai Báró Barkóczinak a Praedicatumát.» A Barkóczy család praedicatuma: Szalai és tavarnai. A kire itt Dessewffy czéloz. az bizonyosan Barkóczy Ferencz báró pestmegyei főispáni helyettes, a meghalt Barkóczy Antal testvére. L. Nagy I. id. m. I. k. 200. és Pótl. k. 82. lapjait.

1775. Arankának az 513. lapon olvasható négy sor versét a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 33. (ápr. 25-ki) száma is közli.

1777. Michaelisnek a Csereylől idézett munkája Augsburuban, 1796-ban jelent meg.

1781. Virág Benedek Kovács Sámuel csákvári predikátor versét említi, a melynek címe: «A' Fels. Napoleon 's Fels. Mária Luiza egybekeléseken való Magyar öröm.» Megjelent a Haz. és Külf. Tud. 1810. 40. (máj. 19-ki) száma toldalékjában.

1782. 527. lap alul 7. sor: «Ich habe Kézys. Siposs und mein Gedicht an dr. Decsy in Wien für den M. Kurir hinaufgeschickt.» A kezűnkél levő muzeumi példányból épen a toldalékok hiányozván, nem jelölhetem meg pontosan, mely számban jelentek meg a szóban levő versek.

528. lap 1. kikezdés: «Ich bin begierig zu sehn, wie die Leipziger die Recension von Pápays Werk aufgenommen haben.» A lipcei «Allg. Literatur-Zeitung» nem közölte Kazinczynak a Pápay művéről írt bírálatát, legalább sem az 1810., sem az 1811. évfolyamban nem található.

U. o. alul 12. sor: «Nun das ist es wohl nicht: aber gewiss auch nicht eine so leichte, wie es Kultsár denken muss.» V. ö. az 1686. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

1783. Kezdő sorok: «Major Gregornak küldöm most levelét, ez egy nevezetes Oláh Püspök volt Erdélybe a mostani Babb nevezetű előtt.» Major Gregor fogarasi püspök sz. Vazul-rendi szerzetes volt s mint ilyen Balázsfalván a syntaxist

és grammatikát tanította. Wurzbach szerint (id. m. XVI. k. 310. l.) a bécsi illy könyvnyomdánál volt alkalmazva, midőn elfogták az ellene tett hamis vádak következtében. A vádat valószínűen Rednik Alhanáz régebbi versenytársa tette ellene, mivel Aaron Pál püspök halála után mind a ketten szerették volna a megürült püspöki széket elnyerni. Rednik lett a győztes, a kinek egy, a primáshoz intézett s 1764. júl. 16-kán kell levelében a következők foglaltainak Majorra vonatkozólag: «P. Greg. Major levis et instabilis, ecclesiasticum vix unquam, ut debet, absolvit officium, sed aut parum, aut semper majorem ejus negligit partem; multorum valde verborum maxime conversativus; moribus conviventium facillime adhaerescens; valde activus et bonus latinus, faciliusque in fidei articulis, qui longiori discursu cognosci solent, et in ecclesiastica disciplina a vero devians, quam contra Grammaticam peccans... (nec spes ulla apparet, quod in pie defuncti Episcopi in hujus ecclesiae utilitatem admiratione plane digna xhibita studia et opera unquam secundare, minus promovere contendant: vigorem ecclesiasticae disciplinae parum curat, lusus et multum recommodaticius theologus.)

A püspöki méltóságot 1770-ben nyerte el Major s 1782-ben nyugalomba vonult; meghalt 1785. év elején s a balázsfalvi püspöki sírboltba temettetett. L. Nilles Nic. *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae St. Stephani. Oeniponte, 1885. II. k. 632. l.*

Bab vagy *Babb János* fogarasi püspök, v. b. tük. tanácsos, a Lipót-rend középkeresztése 1786-tól 1815-ig viselte e méltóságot. L. Nagy I. id. m. I. k. 77. lapját.

1784. 532. lap 1. kikezdés: «Gróf Bethlen Lászlóról a' Kultsár újságaiban olvastam a' megírott hírt.» V. ö. az 1718. számú levéllel s ennek jegyzetével.

534. lap 3. sor: «Az utóbbi újság szerint Ő Felsége Prágában a' Nepomuk' ezüst koporsóját és oltárát dispensálta az Olvasztó házba adástól.» Czélzás a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 45. (jún. 6-ki) számában olvasható rövid hírre: «Fels. Urunk Prágában Sz. János napján mind a' templomban, mind a' hídon jelen volt az ájtalosságon. Ezen Szentnek ezüst képét és koporsóját kivette Ő Felsége azon közönséges kötelezéstől, hogy a' Pénzverő házba adattassék. (A' Nagy-Szombathi Káptalan a' Sz. Lélek' képét viselő ezüst galambot is már régen által adta az Udvari Kamarásnak.)»

1787. Utolsó pont: «Tegnap vettem a Lipsiai Lit. Zeitung 1809. Sept. füzetjét. Annak Intelligenzblattjában pag. 630. *Barcsay Ábrahámnak két francia verse áll.*» Sajnos, Kazinczynak ez adatát nem tudom igazolni s Barcsay verseit címük szerint is megnevezni, mert ezt a kötetet sehogy sem tudtam megkapni, budapesti közönyvtárainkban épen ez a kötet hiányozván.

1788. Bajtay Antal báró erdélyi püspök született 1717. decz. 14-kén Zsidón (Pestm.) s meghalt 1775. jan. 15-kén Szent-Annán (Aradm.). Ifjú korában a kegyesrendbe lépett, Rómában és Parisban tanult, a pesti gymnasiumban tanított, honnan a bécsi Theresianumba neveztetett ki; később József császárt még mint trónörököszt a történelemre tanította. 1754-ben a rend főnökévé választatott s 1760-ban erdélyi püspöknek nevezte ki Mária Terézia. Életét s műveinek felsorolását l. bővebben Szinnyi J. id. m. I. k. 346. 347. hasábjain.

1790. Gr. Török Lajos nekrológja a Haz. és Külf. Tud. 1810. évf. 10. (aug. 4-ki) számában olvasható: «Jun. 25-ikén Nagy-Kázmértt, Zemplény Vármegyében, 10 hónapi sínleése után megholt Mélt. Szendrői Gróf *Török Lajos* Ur, 1786 oltá 1796-ig Kir. Fő Igazgatója a' Tudományoknak 's Iskoláknak a' Kassai Tudománybéli Kerületben. Miólta hivataljából kilépett, életét a' gazdaság gondjai és a' Chemia foglalták el, mellyben melly sikerrel dolgozott, tanúja az az egynehány rendbéli találmány, nevezetessen Antimonialis Tincturája, melly a' maga tekintetét mostanáig is kissebbedés nélkül tartja fenn. Özvegye benne egy jó férjet, három gyermekei egy jó Atyát, alatta valói egy szelíd Urat, és az a' sok szegény, a' kiket gyönyörködve segített, egy nemes lelkű jöltévőt siratnak, 's sokáig áldásban fogják fenn tartani emlékezetét. Született Ónodon, 1748. Oct. 7-ikén.» V. ö a *P. E.* 66. 70. 88. 90. stb. lapjaival.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lap számait mutatják. A csillagos számok azon lapokat jelölik, a melyeken az illető névről vagy tárgyról a jegyzetben némi felvilágosítás olvasható.

- Abafy. 322.
 Abbt Tamás. 99. 109. 562.
 Adelung: Dictionnaire. 64. 135. 145. 560. 564.
 Albert hg. 2.
 Allgemeine Deutsche Biographie. 557.
 Allgemeine Literatur-Zeitung (Halle u. Leipzig). 551. 559. 573. 593. 595.
 «Almarich hg» cz. regény bírálata. 582.
 Almásy Ignác gr. 177. 283.
 Althan gr. 421. 463.
 Althan Mihály gr. 421. 426.
 Amade Ferencz. 137.
 Anakreon. 133. 565.
 Annalen der Literatur und Kunst in dem oest. Kaiserthume. 551. 568. 571.* 592.
 Annalen (Wiener—). 246. 318.
 Aranka György. 429. 512. 598.
 Ányos Pál. 321.
 Bab (Babb) János. 529. 598.
 Bacsányi János. 9. 37. 73. 243. 283. 292. 303. 305. 311. 315. 321. 367.
 Bacsányi Jánosné Baumberg Gabriella. 292. 305.
 Bajtay Antal. 540. 598.*
 Balkay Pál. 423. 468. 590.
 Balla Antal. 306. 319. 345. 578. 585.
 Ballagi Géza. 565. 566. 569. 592.
 Balogh juratus. 437.
 Balogh Péter. 543.
 Balogh Sándor. 325. 376. 378. 583.*
 Baranyi Gábor. 36.
 Baresay Ábrahám. 25. 29. 62. 76. 123. 284. 337. 518. 539. 540. 598.
 Baresay Károly. 29.
 Barkóczy Antal b. 127. 128. 194. 454. 509. 594.
 Barkóczy Ferencz b. 531. 598.
 Barla Mihály. 412. 589.*
 Barna Mihály. 256. 574.
 Baróti Szabó Dávid. 132. 210. 361. 371. 402. 407. 563. 570.
 — —: Aeneis fordítása. 210. 370.*
 Barthélemy Anacharsisa. 5.
 Basedow. 36.
 Batízi András. 388.
 Batthyány Ferencz gr. 422. 426.
 Batthyány Lajos gr.-né. 421. 427. 463.

- Bayer József. 560.
 Bayle Péter. 64. 552.* 560.
 Bánffy György gr. kormányzó. 4. 157.
 253. 275. 549.
 Bánffy György gr. generalis. 265. 270.
 549.
 Báróczy Sándor. 33. 212. 243. 244.
 267. 283. 305. 306. 319. 383. 490.
 495. 537. 543. 554. 573.
 Becker. 209.
 Beer György József. 265. 575.*
 Bellegarde gr. 249.
 Benke József. 403. 484. 560. 596.
 Bentlei Richárd. 371. 587.
 Beöthy Zsolt: «Horatius és Kazinczy»
 cz. műve. 550.
 Berchtold Lipót gr. 443.
 Beregszászi N. Pál. 24.
 Bergk. 550.
 Bernáth János. 463.
 Bernhadi Ágost. 51. 208. 484. 570.
 Berquin Arnold. 266.
 Berthier. 296.
 Bertuch-féle képes könyv. 475.
 Berzeviczy Gergely. 71. 86. 107. 123.
 136. 182. 192.
 — — műveinek bírálatát l. *Kazinczy*
 alatt.
 Berzsenyi Dániel. 30. 33. 84. 144.
 163. 179. 185. 189. 199. 210. 229.
 232. 279. 280. 286. 307. 308. 332.
 343. 346. 351. 359. 362. 375. 380.
 397—407. 415. 416. 423. 431. 435.
 438. 446. 487. 497. 499. 519. 534.
 545. 585.
 Berzsenyi Lajos (Dániel atyja). 86.
 Bessenyei György. 111. 124. 177. 284.
 Bethlen Ádám grófné Gyulay Kata.
 158.
 Bethlen Gergely gr. 157. 253. 275.
 333.
 Bethlen Imre gr. 158. 429. 566.*
 Bethlen László gr. 382. 395. 507. 532.
 588.*
 Bethlen Pál gr. 569.
 Bihari János zenész. 406. 416.
 Binz János György. 245. 573.*
 Bíró László. 284.
 Blumegen. 503.
 Bode. 130. 565.
 Bodendorf. 114.
 Boie. 343. 585.*
 Bonbardius: Topographia M. Regni
 Hung. 497.
 Born. 113.
 Boronkay Gáspár. 219. 257. 321.
 Borosnyai I. *Tompa* alatt.
 Bossányi Ferencz. 36. 111.
 Boulewerck: Aesthetik. 429. 591.
 Bozóky István. 163. 437.
 Brassai Sámuel. 585.
 Buczy Emil. 332. 464. 495.
 Budaházy Péter. 454. 594.
 Buday Ezsaiás. 225. 272. 539. 584.
 Buday Ferencz. 272. 576.
 Bujanovics Károly. 116.
 Burmann Pt. 125. 565.
 Bürger. 51. 343. 585.
 Calepinus szótára. 519.
 Calmet Ágoston. 32. 552.*
 Cartesius. 322.
 Catullus. 550.
 Champagne Fr. hg. 36. 249. 558.
 Chaptal János Antal. 38. 83. 558.*
 Cházár András. 238. 573.
 Chipault. 115.
 Cicero. 181. 197. 210. 236. 509.
 Cleyermann Károly. 323. 583.
 Colbert tábornok. 86.
 Collin Henrik József. 209. 248. 570.
 Colloredo. 37.
 Csaplár Benedek. 584.
 Csapody (Zalalövői—) Gábor. 380. 578.
 Csáky Imre gr. 237. 251.
 Cseh József. 2. 151. 367. 450. 528.
 Cserey Farkas id. 503. 529.
 Cserey Farkas ifj. 3. 19. 27. 38. 40.
 62. 68. 73. 79. 116. 138. 147. 153.
 186. 250. 264. 270. 274. 291. 342.
 347. 366. 408. 426. 443. 463. 488.
 493. 502. 505. 512. 518. 521. 529.
 536. 539. 540.
 Cserépy Károly. 286.

- Csokonai Vitéz Józsefné (Mihály anyja.) 470.
 Csokonai Vitéz Mihály. 51. 105. 194. 201.
 — — emlékköve. 238. 276. 503. 567.
 Csomós Mihály. 365.
 Czako István. 203. 569.*
 Czetter Márton. 285.
 Czinke Ferencz. 46. 306. 323. 363. 412. 424. 447. 452. 458. 570. 582.
 — — «Uj Holmi»-jének bírálata. 399. 414. 458. 582.
 Czirjék Mihály. 284.

 Dahlberg Erich Jónson. 109. 564.*
 Danton. 560.
 David festő. 128. 438.
 David Fr. 491.
 Davoust hg. 490.
 Dayka Gábor. 231. 295. 446.
 — — műveinek kiadása. 228. 271. 276. 280. 295. 306. 318. 343. 350. 362. 398. 415. 452. 459. 486. 514. 576. 585.
 Dániel István. b. 365. 537.
 Dániel Lajos b. 537.
 Debreczeni grammatika. 24. 450. 456.
 Decsy Sámuel. 37. 195. 321. 358. 381. 418. 442. 589.
 Delille (Jacques—). 5. 550.*
 Dessaix. 128.
 Dessewffy József gr. 13. 23. 65. 71. 82. 122. 126. 148. 193. 237. 273. 381. 418. 454. 483. 508. 532.
 Degenfeldné gr. Teleki Anna. 428.
 Dietrichstein Károly hg. 248.
 Diószeghy Pál. 45. 558.
 Diószeghy Sámuel. 530. 541.
 Dobay György. 263. 410. 574. 589.
 Dobsa Ferencz. 150.
 Dókus László. 123. 145. 565.
 Domokos Márton. 32.
 Donát János. 187. 568.
 Döbrentei Gábor. 18. 21. 28. 55. 59. 67. 155. 170. 200. 204. 221. 265. 312. 332. 351. 387. 423. 460. 474.
 Döbrentei folyóiratának kiadása. 156. 223. 352. 528.
 Drevenák Ferencz. 137.
 Dréta Antal. 117.
 Du Casse. 566.

 Eggenberger. 228. 296. 300. 378. 459. 487.
 Egyeduthi Gergely kalendarioma. 107. 564.
 Ehrenreich. 362.
 Elekes János. 332. 583.*
 L'Enclos Ninon. 53.
 Engel János Keresztély. 472. 487. 495.
 Erős Gábor. 121. 449.
 Esteri Viktor. 81.
 Esterházy Ferencz gr. 539.
 Esterházy Imre gr. 468. 497.
 Esterházy József gr. 12. 44. 454. 463. 474. 533.
 Faber: Thesaurus. 519.
 Fabre d'Eglantiu. 65. 83. 128. 194. 560.*
 Fabriczy. 481.
 Falk János Dániel. 403. 589.
 Fazekas István. 272. 385. 456. 491. 520. 565.
 Fazekas Mihály. 361. 530. 537. 541.
 Fábich József. 243. 304. 310. 320. 325. 344. 376. 378. 407. 447. 459. 491. 585.
 Fábian (N.—) József. 558.
 Fábry István. 36. 356. 478. 557.
 Fáy András. 258. 282. 340. 343. 436. 447. 448.
 Fáy Mihály. 592.
 Fejes István. 569. 592.
 Fejes János. 98. 562. 573.
 Fejér György. 30. 71. 117. 157. 179. 201. 224. 405. 459. 523.
 Ferdinánd főhg. 2. 249.
 Ferencz cs. és kir. 113. 192. 249. 334. 568.
 Ferenczy János. 118. 177. 243. 283. 304.
 Ferenczy József. 590.

- Fesch József. 148. 154. 566.*
 Festetich György gr. 25. 38. 148. 422.
 426. 590.
 Festetich László gr. 288. 590.
 Fichte. 338.
 Fiorella. 115.
 Fischer Ede. 184.
 Forgách Miklós gr. 292.
 Fournel. 560.
 Földváry József. 272. 339. 584.
 Franz (Máté v. Mátyás ?) 377. 473. 587.
 Freytag. 481.
 Fried. 253.
 Fröhlich János. 76. 99. 561.
 Füger. 438. 590.

 Gall F. J. 158. 567.
 Gamauf József. 328. 351. 583.
 Gamauf Theophil. 583.
 Geistinger József. 72. 318. 344. 561.
 577.
 Gelei József: Robinson ford. 138. 565.
 Geilert. 111.
 Gencsy Sámuel. 163.
 Gessner Salamon. 51. 105. 112.
 Goethe művei (általában). 29. 54. 105.
 112. 122. 135. 137. 182. 190. 209.
 222. 246. 269. 313. 338. 462. 464.
 494.
 — —: «Die natürliche Tochter» cz.
 műve bírálata. 52. 559.
 — —: Stella. 52. 64. 122.
 — —: Egmont. 394. 396. 464. 494.
 — —: Wilhelm Meisters Lehrjahre.
 589.
 Görög Demeter. 31. 247. 321. 535.
 Grasse. 566.
 Grohmann lexicon. 206.
 Grünwald (János ?). 81. 561.
 Gyarmathy Sámuel. 24. 202.
 Gyöngyösi János. 20. 21. 243.
 Gyulay Ferencz gr.-né. 18. 53. 62.
 112. 187. 204. 213. 224. 238. 313.
 566.
 Gyulay Karolina gr.-né. 68. 158. 170.
 187. 200. 314. 566.
 Gyulay Lajos gr. 158. 200. 284. 313.

 Hajnóczy József. 113.
 Haliczky András Frigyes. 210. 299.
 363. 570.*
 Haller Albert. 251.
 Haller Gábor gr. 275. 513. 536. 550.
 Haller János gr. 274. 365. 586.
 Haller Zsigmondné gr. Tholdalaghy
 Krisztina: 269. 315. 352. 578.
 Halmágyi László. 293. 314. 330. 423.
 444. 462.
 Hannulik Chrysosthom. 505. 533.
 Haykul Antal. 318.
 Hazai és Külföldi Tudósítások. 221.
 418. 523. 578. 587. (L. *Kulcsár*
 alatt is.)
 Heister gr. 367. 443. 489. 532.
 Helmeczy Mihály. 408.
 Herder. 51. 64. 74. 99. 182. 223. 322.
 Herepei János. 569.
 Hermann János. 197. 569.
 Hess Mihály. 425. 591.*
 Hetvéssy László. 328. 351. 583.
 Heyne. 125. 569.
 Hochheimer Simon. 206. 569.
 Hochmeister. 157.
 Hoeck János Károly. 99. 562.
 Hohenwarth Zsigmond. 124.
 Homeros. 1. 133. 448. 549.
 Horányi Elek. 390.
 Horatius. 20. 34. 77. 85. 213. 236.
 361. 371. 495. 521. 524. 587.
 — — epistolái (ford. Kis J.) 328.
 353. 356. 369. 413. 500. 512. 544.
 586.
 — — satyrái (ford. Virág B.) 524.
 Hormayr. 209. 248. 570.
 Horvát István. 30. 38. 44. 45. 48. 50.
 63. 68. 71. 77. 92. 99. 104. 117.
 147. 162. 164. 179. 185. 190. 208.
 224. 228. 240. 244. 302. 332. 343.
 402. 405. 414. 425. 434. 436. 474.
 485. 559. 562. 590.
 Horváth László. 12. 13. 83. 320. 463.
 465.
 Horváth Tamás. 83. 465.
 Hölty. 190. 343. 404. 585.
 Hubay Miklós. 484. 596.

- Hungarus nobilis ad Hungaros. 163.
243. 283. 292. 315. 576.
Husztli István. 370. 586.
- Illésházy István. 25.
Inczédy. 237.
Institutorisz Mossóczy M. 298. 364.
Insurrectio. 153. 186. 217. 218. 264.
270. 275. 278. 342. 368. 490.
Iselin Izsák. 64. 552.*
Ivanics antiquarius. 378.
- Jakkó (Zalárdi-) László. 368. 586.
Jankovich Miklós. 17. 21. 36. 76.
108. 188. 253.
János főhg. 44. 249. 382.
Jármy László. 492.
Jekelfalussy József. 237. 240.
Jenaische Literatur-Zeitung. 23. 34.
98. 220. 246. 591.
Jenei József. 429.
Jenisch Dániel. 51. 99. 106. 403. 589.
John Frigyes. 333.
Jósika Miklós. 585.
József (II.) császár. 251. 274. 482.
513. 529. 540. 584.
József főhg nádor. 218. 237. 249.
- Kandó Gábor 128. 219.
Kant. 272. 322. 518. 576.
Kapriny István. 507. 530.
Katona Zsigmond. 569.
Kazinczy András (Ferencz nagybátyja).
112. 584.
Kazinczy Dániel (Ferencz nagyatyja).
110.
Kazinczy Dénes. 111. 147.
Kazinczy Ferencz életrajzi adatai. 36.
110.
— — — életrajza, (Rumy Károly
Györgytől). 470. 472. 495. 498. 511.
515. 527. 544. 594.
— — — anyagi és családi állapota. 5.
6. 10. 18. 30. 38. 222. 306. 312.
329. 338. 340. 442. 465. 470. 472.
— — — fogsága. 114.
— — — könyvgyűjteménye. 22. 188.
- Kazinczy Ferencz gyermekei: Eugenia.
9. 11. 54. 61. 69. 72. 136. 277. 353.
— — — Thalia. 5. 6. 8. 10. 12. 18.
19. 30. 54. 55. 69. 72. 82. 136.
143. 146. 206. 217. 277. 281. 353.
383. 442. 472.
— — — véleménye a magyar proso-
diáról. 149. 229. 263. 313. 424.
434. 441. 446. 458.
— — — művei: A grálziákhöz. 485.
498. 500.
— — — : Apollóhoz. 498. 500. 516.
546.
— — — epistolája Berzsenyi Dániel-
hez. 20. 31. 34. 68. 75. 145. 149.
210. 211. 234. 280. 288. 289. 309.
327.
— — — epistolája Dessewffy József
gr.-hoz. 13. 19. 31. 57. 68. 83. 100.
451. 550.
— — — epigrammái (általában). 273.
310. 326. 418.
— — — epigrammái: Az erdő. 191.
202. 204. 205. 213. 220. 238. 266.
277. 313. 347. 357. 571.
— — — : A vak. 205. 216. 220.
— — — : A boldog alkony. 205. 215.
232. 239.
— — — : A könyörgés. 205. 215.
220. 231. 239. 277. 347. 357.
— — — : A zsibói nagy megholt
(id. b. Wesselényi M.) 221. 227.
233. 235. 239. 252. 257. 276. 293.
300. 310. 314. 316. 333. 347. 357.
409. 572.
— — — : A neo- és palaeologus. 222.
225. 233. 240. 277.
— — — : A durva ajkú (A nehéz
nyelvű). 184. 232. 240.
— — — : A nagyság és szépség
diadala (Napoleon menyegzőjére).
346. 349. 352. 354. 358. 380. 381.
383. 408. 434. 445. 451. 456. 461.
475. 512. 514. 527. 598.
— — — : Báróczy. 245. 252. 258.
274. 310. 314. 347. 357. 427. 470.
490.

- Kazinczy Ferencz: Edőkhöz. 216. 240.
 — — —: Fábchich Józsefre. 310.
 314. 320. 326. 344. 376. 379. 587.
 — — —: Iphigenia halálára. 347. 357.
 — — —: Soloeecismus. 216. 240. 277.
 — — —: *Fényt bírni* kezdetű. 493.
 — — —: epistolája Kis Jánoshoz. 214.
 — — —: Minnyihez az első rózsával. 300.
 — — —: epistolája gr. Ráday Pálhoz. 5. 7. 8. 10. 12. 30. 57. 130. 151.
 — — —: sonettjei. 299.
 — — —: epistolája ifj. b. Wesselényi Miklóshoz. 19. 21. 29. 30. 34. 45. 46. 52. 57. 68. 71. 144. 151. 179. 276.
 — — —: fordítások: Rochefoucauld maximái. 72. 123. 208. 240. 300. 306. 319. 344. 368. 452. 487. 528. 576. 582. 585. 591.
 — — —: Sallustius. 99. 101. 109. 150. 338. 377. 494. 561. 562.
 — — —: Marmontel regéi. 33. 45. 46. 57. 60. 72. 105. 145. 180. 208. 409. 450. 552.*
 — — —: Inscriptio a Győrnél elesett zempléni megyei vitézek emlékére. 23. 65. 71. 84. 126. 193. 237. 450. 454. 468. 496. 510.
 — — —: Magyar régiségek és ritkaságok bírálata. 453. 471. 487. 495. 498. 515. 545. 562—4. 593.
 — — —: bírálatai.
 — — —: Berzeviczy Gergely művei. 123. 136. 182. 561.
 — — —: Fáy András meséi. 281. 282. 285.
 — — —: Himfy szerelmei. 24. 28. 44. 47. 57. 59. 68. 117. 123. 147. 154. 160. 216. 528. 551. 559.
 — — —: Kisfaludy S. regéi. 68. 149. 216. 244. 247. 528. 566. 573.
 — — —: Pápay Sámuel «A magyar literatura esmérte.» 24. 44. 63. 68. 72. 90. 101. 106. 140. 145. 162. 164. 181. 243. 244. 303. 528. 562. 564. 598.
 Kazinczy Fer.: Verseghy »Aglája«-ja. 47. 57. 59. 68. 71. 117. 160. 528. 558.
 — — —: Tübingai pályakérdés. 471.
 — — —: hírlapi cikkei: Lónyai Gábor beiktatására. 71. 560.
 — — —: A győri szerencsétlen útközében esettekről. 71. 561.
 — — —: Nyelvújítás. 32. 145. 222. 225. 495. 498. 515. 545.
 Kazinczy Ferenczné gr. Török Zsófia. 7. 18. 54. 107. 195. 199. 222. 265. 287. 306. 312. 495. 517.
 Kazinczy Gusztáv (Miklós fia). 517.
 Kazinczy Honoria. 9.
 Kazinczy István. 584.
 Kazinczy József (Ferencz atyja). 110. 111.
 Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna. 111. 146. 496. 520.
 Kazinczy Klára. 466.
 Kazinczy Miklós. 150. 206. 271. 439. 514.
 Kazinczy Péter (Ferencz XVII. sz.-beli őse). 110.
 Kazinczy Péter (Ferencz nagybátyja). 352. 354.
 Káldi György. 32.
 Kállay Ferencz. 299. 441.
 Kántor Gerzson. 52. 560.
 Károli Gáspár. 32.
 Károly (III.) cs. és kir. 421. 426. 590.
 Károly főhg. 2.
 Kaszonyi János. 125. 516. 565.
 Kästner. 114. 130. 196. 246. 259. 295. 301. 322. 362.
 Kelcz Antal. 112.
 Kemerling festő. 362. 402. 586.
 Kemény Sámuel gr. 388. 538.
 Kemény Zsigmond b. 586. 589.
 Kendeffy Elek gr. 569.
 Kendeffy János gr. 569.
 Kendeffy Jánosné gr. Teleki Polyxena. 428.
 Kenderessy Mihály. 201.
 Kenderessy Zsigmond ifj. 574.
 Kerekes. 4. 550.

- Kerekes Zsigmond. 284.
 Kessler. 152.
 Kézy Mózes. 57. 81. 100. 109. 125.
 135. 149. 160. 181. 196. 202. 257.
 293. 301. 315. 322. 332. 338. 347.
 349. 352. 357. 378. 381. 430. 438.
 439. 454. 458. 463. 469. 474. 483.
 492. 505. 519. 527. 533. 592.
 — —: De Nuptiis Napoleonis Magni
 et Mariae Ludovicæ Austriacæ.
 579. 598.
 Kilián. 104. 164.
 Kis Imre. 121. 206. 449. 456. 491.
 Kis István. 180. 208. 280. 296. 350.
 359. 364. 385. 400. 457. 459. 487.
 Kis János. 3. 9. 30. 33. 55. 59. 86.
 146. 157. 178. 207. 211. 230. 326.
 332. 340. 353. 356. 369. 407. 411.
 417. 454. 499. 512. 523. 532. 537.
 543. 585. 586.
 — beszéde b. Prónay László felett. 6.
 52. 76. 104. 550.
 Kis Lajos (Kis J. fia). 179. 217. 329.
 499. 501.
 Kis Lajos. 433. 496.
 Kisfaludy Sándor. 24. 33. 44. 51. 59.
 70. 72. 117. 216. 247. 329. 474.
 — — — Himfy szerelmei és regéi
 bírálatát l. *Kazinczy* alatt.
 Kitionich János. 370. 587.
 Klopstock. 23. 55. 64. 135. 137. 190.
 221. 361. 495. 551. 560. 585.
 Koczok István. 198.
 Kollár Ádám. 539.
 Kollowrat. 270. 490.
 Kolosy József. 468. 487. 594.
 Komjáthy Gábor. 201. 569.
 Kornis Zsigmond gr. 506.
 Koross Imre. 342. 410. 584.*
 Kotzebue. 403.
 Kovács apát. 217. 237.
 Kovács József. 163. 437.
 Kovács Mihály dr. 162. 179.
 Kováts Sámuel. 523. 598.
 Kölcsey Ferencz 9. 42. 101. 130. 185.
 190. 207. 297. 307. 332. 343. 363.
 388. 399—408. 415. 434. 436. 445.
 Kőváry László. 549.
 Kővér Imre. 385.
 Kövy Sándor. 101. 197.
 Kralovánszky András. 180. 328. 351.
 412. 567.*
 Kreil prof. 321.
 Kreutzinger. 333. 423.
 Krüger. 442.
 Kubinyi Gáspárné b. Prónay Hono-
 ráta. 54.
 Kulcsár István. 3. 6. 30. 45. 52. 71.
 76. 101. 117. 179. 194. 221. 228.
 293. 319. 344. 378. 381. 399. 402.
 405. 434. 484. 486. 528. 534. 558.
 568. 583. 590.
 Lakos János b. 329. 357. 412. 462.
 Lampi ker. János 333. 423. 584.*
 Landerer. 474.
 Landon műve. 23. 65. 127. 194. 238.
 511.
 Langbein. 517.
 Laskai Sámuel. 3. 234. 251. 293. 301.
 317. 330. 352. 488. 444. 494. 507.
 Láng Ádám. 403. 560.
 Látzai József. 197. 323. 583.
 Lengyel József. 272. 339.
 Lessing. 137. 589.
 — —: Emilia Galotti. 105. 138.
 — —: Nathan. 105.
 Lichtenstein János hg. 36. 249. 412. 558.
 Liedemann Márton. 253. 574.
 Lindenau b. 110. 150.
 Lipót (II.) cs. és kir. 113.
 Lónyay Gábor. 45. 71. 100. 137. 161.
 194. 455. 462. 510. 558. 560.
 Lorenzi. 584.
 Lugossy József. 458.
 Luther Márton. 194. 588.
 Madarassy Ferencz. 350. 585.*
 Magyar Kurir. 413. 527. 589.*
 Magyar Museum (Kassai). 28.
 Major Gregor. 529. 539. 598.*
 Major József. 430. 592.*
 Marczinkei (Marczinkai?) Elek. 405.
 591.*

- Maret. 37. 292. 305. 311. 382.
 Martialis. 293. 360.
 Martinovics Ignác. 379.
 Massena hg. 37.
 Matkovich Pál. 43. 558.*
 Matolay. 218.
 Matthiesson. 190. 400. 498.
 Maurer. 591.
 Mayer Antal: Wiens Buchdrucker-
 geschichte. 573.
 Már Péter. 320. 378. 476. 491.
 Mária Terézia. 112. 503. 529. 539. 540.
 Máriássy István. 301. 431.
 Máriássy Zsigmond. 301.
 Márton István. 70.
 Márton József. 3. 37. 305. 311. 319. 358.
 381. 419. 442. 449. 475. 486. 589. 593.
 Máthé Jánosné. 429.
 Meccséry Dániel b. 279.
 Mecner dr. 227. 244. 251.
 Meissner A. G. 99. 109. 280. 283. 362. 562.
 Meister. 135.
 Merdujka. 54.
 Metternich Kelemen gr. 249.
 Michaelis Ch. Fr. 518. 598.
 Michaud. 550.
 Mihalik. Dániel 504. 597.
 Mikes János gr. 157. 253. 275.
 Miksa főhg. 3. 217. 410. 444. 506.
 Miller János Márton. 343. 385. 585.*
 Miskolczy Gáspár. 51. 559.
 Mocsáry János. 450.
 Molière. 128.
 Molnár (Szenczi —) Albert. 32.
 Molnár hadnagy. 56.
 Molnár János. 106.
 Monoszlói András. 390.
 Montalivet gr. 250. 574.
 Montesquieu. 71. 400.
 Morghen Raphael. 59.
 Murányi Zsigmondné Lefebvre Terézia.
 403. 560.*
 Müller (Ignác v. Jakab?) 29. 551.
 Nagy Gábor. 147. 276.
 Nagy Iván. 549. 550. 557. 565. 576.
 585. 596. 598.
 Nagy József. 104. 247.
 Nagy (Alsósőpori —) Pál. 157. 566.
 Nagy (Felsőbüki —) Pál. 73. 137.
 Nagy Sámuel rézmetsző. 425. 590.*
 Nagy Sámuel dr. 425. 441. 469. 491.
 592.*
 Naláczy József b. 284.
 Napoleon. 36. 44. 69. 74. 83. 86. 115.
 143. 148. 152. 192. 206. 217. 238.
 249. 264. 296. 311. 320. 338. 370.
 408. 488. 533. 564. 566. 571. 574.
 589.
 — — házassága Mária Ludovikával.
 324. 345. 352. 357. 381. 383. 385.
 439. 571.
 Nádaskay András. 198. 569.*
 Nemes György gr. 550.
 Nemes György grófné Bornemisza
 Krisztina. 4. 550.
 Németh Aristipp. 505.
 Németh László. 470. 505.
 Némethi Pál. 458. 469. 492. 594.
 Niczky József gr. 343.
 Niger Pesc. Franciscus. 149. 566.*
 Nilles Miklós. 598.
 Nitsch Dániel. 58. 110. 150. 246. 377.
 566.
 Nopcsa Elek. 352. 586.
 Novák (Péter?) 4. 550.
 Nyíri Ferencz. 457.
 Nyíri István. 592.
 Őcsövsky Pál. 383.
 Őrczy József b. 383.
 Őrczy László b. 112.
 Őrczy Lőrincz b. 112. 201. 539.
 Orosz Zsigmond. 276. 576.
 Orpheus (Kazinczy folyóirata). 28.
 Ovidius. 519.
 Öry Fülöp Gábor. 111.
 Pacha Gáspár. 596.
 Paintner János. 376.
 Palafox. 61.
 Pap József. 122.
 Pataky Mózes id. 317. 586.*

- Pataky Mózes ifj. 317. 364. 437. 582.*
 Patai János prof. 80. 272. 302. 349.
 430. 561. 591. 592.
 Patay István. 163. 567.*
 Patrick: Clavis Homerica. 436. 592.
 Pánczél Dániel. 37. 321. 358. 381. 589.
 Pápay Sámuel. 68. 70. 90. 120. 139.
 148.
 — —: A magyar literatura esmérete.
 24. 63. 72. 90. 101. 106. 148. (l.
Kazinczy alatt is.)
 Pászthory Sándor. 113. 284. 383. 543.
 Pázmány Péter. 32. 94. 304.
 Perinet Joachim. 52. 105. 559.*
 Perlaky Gábor. 477.
 Pestí M. Gábor meséi. 177. 304.
 Pető Jakab. 50. 559.
 Petrásovits András. 295.
 Petrik G. bibl. műve. 566. 569.
 Péchy Imre. 134. 343.
 Péchy Lukács. 389.
 Péchy Sándor. 385.
 Pfeffel Gottl. Konrád. 193. 209.
 Phaedrus. 35. 125.
 Pichler Karolina. 350.
 Pignatelli Anna Mária. 421. 426.
 Pindaros. 133. 361.
 Pius VII. 154.
 Plautus. 34.
 Plinius. 150.
 Plutarchos. 236. 332. 400.
 Pólya János. 125. 161. 565.
 Poócs András. 256.
 Porkoláb István. 318. 582.
 Pósa Gábor. 121. 449. 565.
 Pray Gy.: Annales. 111.
 Pressburger Zeitung. 223. 571. 595.
 Prónay László b. 6. 10. 106. 143. 278.
 471. 550.
 Prónay Sándor b. 6. 484.
 Prónay Simon báróné Hirgeist Anna.
 5. 6. 30. 53. 143. 224.
 Pruzsinszky József. 422. 426.
 Puky Ferencz. 228. 306. 319. 571.* 578.
 Pyber Benedek. 371.
 Quintilianus. 145. 197.
 Radvánszky Polyxén. 54. 224.
 Radvánszky Teréz (Szerecsyné). 5.
 54. 159. 313. 540.
 Ragályi Tamás. 459.
 Raitz János. 3. 328. 351. 412. 439.
 504. 512.
 Rajner főhg. 382.
 Ramler. 193.
 Rasztokay. 34.
 Ratschky József Ferencz. 64.
 Ráday Gedeon gr. 10. 112. 142. 201.
 278.
 Ráday Pál gr. 4. 8. 104. 143. 278.
 Rájnisi József. 94. 379. 407. 563.
 Ráth Mátyás. 36. 46. 328. 356. 357.
 364. 407. 439. 476. 486. 491.
 596.
 — —: levele Fábry Istvánhoz. 478—
 481. 557.
 Rednik Athanáz. 598.
 Rétyi József. 365. 438. 586.*
 Révai Miklós. 24. 38. 45. 48. 91. 102.
 117. 140. 162. 202. 207. 208. 308.
 361. 407. 450. 563. 576.
 Rhédey Ádám gr.-né. 196. 568.
 Rhédey Lajos gr. 137. 248. 251. 537.
 573. 591.
 Riecke Henrik Viktor. 36. 557.*
 Riedele András b. 124. 283. 367. 443.
 451. 489. 532. 592.
 Roggendorf Kajetán gr. 47. 57. 60.
 136. 473. 559.*
 Rosenberg hg. 2. 549.*
 Róth (Királyfalvi-) Tamásné Valtay
 Borbála. 477.
 Rousseau. 207.
 Rosos Pál. 37. 104. 249.
 Rost. 411.
 Rozgonyi József. 161. 197. 386. 500.
 592.
 Ruffinus. 481.
 Rummy Károly György. 11. 34. 43. 57.
 58. 62. 90. 106. 110. 135. 147. 181.
 217. 221. 225. 244. 271. 281. 318.
 323. 338. 351. 353. 356. 362. 377.
 412. 439. 453. 471. 472. 474. 495.
 504. 512. 527. 544.

- Salis. 404.
 Sallustius I. *Kazinczy* alatt.
 Sappho. 5. 550.
 Sariory Bernát. 136. 318. 377.
 Sauer Ágost. 585.
 Saurau gr. 305.
 Savoyai Eugen hg. 421. 427.
 Sándor István. 102. 304. 390.
 Sárközy István. 141. 278. 308. 380.
 Sárvány Pál. 110. 584.
 Schaller. 406.
 Schaufelbergerus Joannes: Nova clavis
 Homerica. 448.
 Schedius Lajos. 6. 50. 99. 179. 436.
 Schelling. 38.
 Scheverlay (Schäverleim) Mátyás Dá-
 niel. 150. 272. 566.*
 Schikaneder. 559.
 Schüller Frigyes. 105. 137. 182. 209.
 231. 246. 400. 589.
 Schlegel Frigyes. 38. 50. 77. 99. 209.
 474. 558. 562.
 Schlözer Ágost Lajos. 45. 51. 78. 569.
 Schlüter Th. Eph. 99. 283. 362. 562.
 Schneider. 181.
 Schneller. 318.
 Schraud Ferencz. 469. 594.*
 Schwabe J. H. S. 125. 565.
 Schwartner. 282. 377. 471.
 Schwartzberg József hg. 568.
 Segítő (Ragályi Tamás folyóirata). 28.
 459.
 Sennovitz Mátyás. 36.
 Serra. 64. 83. 129. 560.
 Seth (János v. József?). 469. 592. 594.*
 Sihulsky Frigyes. 493. 597.
 Sikos István. 596.
 Sinay Miklós. 388.
 Sinzendorf. 37. 69. 74. 83.
 Sipos Pál. 57. 77. 100. 129. 138. 158.
 196. 246. 257. 259. 263. 295. 315.
 322. 324. 332. 337. 347. 352. 357.
 360. 378. 381. 424. 431. 438. 439.
 446. 457. 499. 527. 546.
 — —: Pax et Hymen. 574. 575. 598.
 Sombory László. 332. 337. 360. 547.
 574.
 Somogyi. 37. 73. 249.
 Somssich Lázár. 305. 380.
 Sonnenfels. 113.
 Soos Pál. 219. 466.
 Spáh Gáborné Czika Zsuzsanna. 9. 42.
Spiritus szó magyarítása. 225. 571.*
 Spissich János. 380.
 Spittler Lajos Timót. 206.
 Splényi Anna. 539.
 Splényi Ferencz b. 219.
 Splényi József b. 279.
 Spurzheim G. 567.
 Stadion János Fülöp gr. 248.
 Stael-Holsteinné. 99.
 Stampeel R. D. 589.
 Steinhübel. 418.
 Stolberg Keresztély gr. 181. 343. 585.
 Stolberg Lipót gr. 343. 585.
 Sulzer. 406.
 Swieten. 113.
 Sylvester. (Erdősi) János grammati-
 kája. 51. 450. 550. 559. (I. *Kazinczy*
 alatt is.)
 Szabó András püspök. 320. 358. 582.*
 Szabó Károly: R. M. K. T. 550. 559.
 Szapáry József gr. 568.
 Szatmári Király József. 430. 591.
 Szathmáry Dániel. 433. 591.
 Száraz György. 36. 557.*
 Szemeré Albert. 456. 462.
 Szemeré István. 463.
 Szemeré Pál. 6. 31. 38. 50. 78. 101.
 162. 164. 177. 189. 207. 224. 290.
 307. 332. 343. 359. 398—407. 417.
 423. 425. 434. 445. 458. 484. 487.
 583.
 — —: Vida Lászlóhoz írt epistolája.
 120. 209. 299. 343. 363. 404. 414.
 561. 590.
 Szentes József. 307. 569. 578.*
 Szentgyörgyi Gellért. 254.
 Szentgyörgyi József. 8. 32. 42. 110.
 130. 206. 299. 343. 440. 469. 470.
 476. 490. 545.
 Szentimrey Pál. 114.
 Szentiványi Ferencz. 112.
 Szeredai Antal. 552.

- Szerencsi. 259.
 Széchenyi Ferencz gr. 113. 144. 278.
 Székely őrnagy. 245.
 Székely (Benczédi —) István kalendá-
 rioma. 98. 550.* 562.
 Szilassy József. 300. 576.*
 Szilágyi N. Dániel. 429.
 Szilágyi Ferencz id. 201. 569.*
 Szilágyi Ferencz ifj. 582. 586.
 Szilágyi Márton. 111.
 Szilágyi Sámuel. 111.
 Szinnyi József id. 570. 574. 583. 589.
 598.
 Szirmay András. 111. 219. 237.
 Szirmay Antal. 98. 112. 304. 324.
 379. 386. 425. 454. 455. 463. 465.
 502.
 Szirmay Ádám. 123. 136. 145. 219.
 237. 565.
 Szirmay Tamás id. 520.
 Szirmay Tamás ifj. 112. 455.
 Szirmay Terézia (Kazinczy F. nagy-
 anyja). 110.
 Szokolay István. 308.
 Szombathy János. 101. 388. 502.
 Szögyény Ferencz. 467. 594.
 Szögyény Zsigmond. 71. 345.
 Sztáray Mihály gr. 539.
 Sztáray Mihályné gr. Esterházy Elco-
 nora. 10. 18. 550.
 Tacitus. 213. 332. 497.
 Tacitus fordítása. 148.
 Takáts József. 44. 59. 70. 71. 102.
 120. 148. 247.
 Taródy (Tarródy) István. 386. 588.*
 Telegdy Miklós. 389.
 Teleki Ádám gr. 428. 513.
 Teleki Domokos gr. 428. 437.
 Teleki József gr. id. 500.
 Teleki József gr. 113. 443. 444. 518.
 Teleki Lajos gr. 428.
 Teleki Lajos gr.-né. 429.
 Teleki Lászlóné gr. Teleki Mária. 428.
 Teleki Mihály gr. 428.
 Teleki Sámuel gr. 428. 443.
 Terentius. 125.
 Thewrewk (Ponori —) Emil: Ana-
 kreon fordítása. 565.
 Thierry őrnagy. 179. 212. 532. 567.*
 Tholdy gr. 506.
 Tholdy Ádám gr.-né. 9. 43.
 Tibullus. 21.
 Tiepolo. 584.
 Tihanyi. 415.
 Tiszta Ferencz. 112.
 Tompa (Borosnyai —) János. 157. 259.
 566.
 Tóth-Pápay. 302.
 Tőkés János. 73. 158. 221. 394. 429.
 522. 566. 582.
 Török nyomdász. 157.
 Török József. 459. 594.
 Török József gr. (Kazinczy sógora.) 455.
 465.
 Török József gr. (Kazinczyné nagy-
 bátyja). 543.
 Török Lajos gr. 18. 54. 60. 80. 201.
 306. 386. 473. 505. 539. 543. 559.
 563. 599.
 Tudományos Gyűjtemény. 567. 582.
 Turner orvos. 378.
 Tübingai pályakérdés. 201. 471. (l.
Kazinczy alatt is.)
 Ugarte Alajos gr. 115.
 Ürményi József. 38. 45. 48. 92. 99.
 120. 148. 590.
 Vandza Mihály. 425. 591.
 Vanovits. 420.
 Varga Márton. 133.
 Varjas János. 516.
 Vasárnapi Ujság. 569.
 Vater János. 51. 106. 208. 570.
 Vay Ábrahám. 467.
 Vay Ábrahámné gr. Teleki Eszter. 429.
 Vay József id. 80. 112. 150. 250. 258.
 295. 307. 386. 430. 502. 540. 543.
 Vay József ifj. 250.
 Vay Miklós b. 54. 121. 284. 455. 466. 495.
 Vay Miklós b.-né. 382.
 Váczi (nemes). 561.
 Vályi N. András. 46. 414.

- Vályi Nagy Ferencz. 1. 57. 254. 324.
430. 438. 446. 499. 549. 566.
— — : *Batrachomyomachia* fordítása.
1. 69. 209. 371. 549.*
Várady Pál. 430. 592.*
Verseghy Ferencz. 24. 46. 93. 102.
117. 119. 140. 148. 303. 363. 415.
— — : *Aglája* bírálata. 47. 57. 59.
68. 71. 117. 559. (l. *Kazinczy*
alatt is.)
Vécsey Miklós b. 65. 83. 186. 194. 292.
Végh Péter. 482. 596.
Viczy József orvos. 201. 387. 442.
469. 493. 592. 596.*
Viczy József gr. 249.
Vida László. 343. 484. 501. 542.
590.
— — : *Az első hajós.* 484. 501. 596.
Villers Károly Ferencz. 386. 588.
Virág Benedek. 3. 33. 52. 157. 163.
190. 280. 332. 368. 369. 402. 405.
414. 417. 421. 424. 438. 451. 359.
497. 500. 515. 523. 545. 585. 587.
Virgilius. 371. 492.
Vitkovics Mihály. 30. 31. 45. 46. 57.
59. 71. 77. 89. 117. 163. 170. 176.
179. 190. 208. 228. 295. 304. 314.
332. 343. 350. 362. 997. 399—407.
417. 423. 436. 447. 458. 514. 552.
Vitranga Campegius. 32. 552.
Vollaire. 323.
Voss János Henrik. 23. 135. 137. 343.
521. 551. 585.*
— — : *Homér* fordítása. 221.
Wagner Gyula festő. 333. 583.*
Wallaszky Pál. 244. 282. 573.
Weinzierl Albert. 561.
Weinzirl Ferencz. 76. 99. 109. 505. 561.
Wesselényi Farkas b. 506.
Wesselényi József b. 506.
Wesselényi Miklós b. id. 3. 38. 62.
68. 73. 101. 139. 158. 212. 217. 221.
232. 251. 274. 293. 301. 316. 351.
409. 413. 428. 444. 507. 522. 570.
572. 586.
— — : *emléke.* 329.—335. 339. 340.
375. 387. 435. 436. 438. 447. 460.
464. 489. 494. 499.
Wesselényi Miklósné Csercy Helena.
234. 300. 329. 340. 360. 409. 522. 571.
Wesselényi Miklós b. ifj. 39. 73. 158.
276. 316. 329. 336. 394. 464. 522.
558. 571.
Weszprémy István. 389.
Wieland. 137. 209. 210. 222. 328.
429. 500. 544. 586. 591.
Winckelmann. 76.
Wood Róbert. 294.
Wurzbach bibl. műve. 549. 560. 575.
584. 591.
Zabolai Kiss Sámuel. 425. 428. 591.
Zathureczky Sámuel. 476.
Zauner Ferencz. 335. 340. 584.*
Zeyk Dánielné gr. Teleki Borbála. 429.
Zichy Károly gr. 543. 568.
Zoltán Pál. 463. 466.
Zsocke H. 52. 105.

TARTALOM.

	Lap
1556. V. Nagy Ferencz — Kazinczynak. S. Patakon, 8-ik napján 8bernek.	1 (549)*
1557. Csehy József — Kazinczynak. Ursitz, 10d. Octobr. 1809.	2 (549)
1558. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád, 11-dik Octobr. 809. ...	3 (549)
1559. Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. Széphalom, Octob. 15d. 1809.	4 (550)
1560. Kazinczy — B. Prónay Simonnének. Széphalom, den 15. Octbr. 1809.	6
1561. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, 15. Octob. 1809.	8
1562. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. Széphalom, d. 16. Octob. 1809.	9 (550)
1563. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 16. Oktober 1809.	11
1564. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, 17. Octobr. 1809.	13 (550)
1565. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Széphalom, Oct. 17d. 1809.	18
1566. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Oct. 17d. 1809. ...	19 (550)
1567. Jankovich Miklós — Kazinczynak. Buda, d. 18a October 1809.	21 (550)
1568. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. [K. és h. n.]	23 (551)
1569. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád, 20-dik Octobr. 1809. ...	27
1570. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Bonyhán, Október 20-dikán 1809.	28 (551)
1571. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Oct. 21d. 1809. ...	30
1572. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Oct. 23d. 1809.	32 (552)
1573. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 29. Oktober 1809.	34 (557)
1574. Cserey Farkas — Kazinczynak. Zilah, 29-dik Octobr. 809.	38
1575. Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, 29. Aug. 1809.	39 (558)
1576. Cserey Farkas — Kazinczynak. Zilah, 4-dik November, 1809.	40

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
1577. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, November 5-én 1809.	42 (558)
1578. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, am. 6. Nov. 1809.	43 (558)
1579. Kazinczy — Vitkovics Mihálynak Széphalom, Novemb. 10d. 1809.	46 (559)
1580. Szemere Pál — Kazinczynak. [Pest], November 10d. 1809. ...	50 (559)
1581. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Széphalom, November 11d. 1809.	51
1582. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Novemb. 11d. 1809.	55 (560)
1583. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, 11. November 1809.	58
1584. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 12. November, 1809.	62 (560)
1585. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. O. 12. Nov. 1809.	65 (560)
1586. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Nov. 13d. 1809.	67
1587. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom, Nov. 13d. 1809.	70 (560)
1588. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Nov. 13d. 1809.	73
1589. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, November 17-dikén. 1809.	76 (561)
1590. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Nov. 22d. 1809.	77
1591. Cserey Farkas — Kazinczynak. Besztercze, 22-ik Novemb. 809.	79
1592. Vay József — Kazinczynak. 'Solczán, 22. Nov. 1809.	80 (561)
1593. Esteri Viktor — Kazinczynak. le 23. Novemb. 1809.	81 (561)
1594. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Novemb. 24d. 1809.	82
1595. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Nikla, 25. Nov. 1809.	84
1596. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, 9ber 25-dikén 1809.	89 (561)
1597. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Den 27. Nov. 1809.	90 (562)
1598. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak. 27. Nov. 1809.	100
1599. Kazinczy — Szemere Pálnak. Széphalom, Nov. 28. 1809.	101 (562)
1600. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 29. Nov. 1809.	106 (564)
1601. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, nov. 30. 1809.	110 (564)
1602. Cserey Farkas — Kazinczynak. Beszterczén, 1a Decembr. 1809.	116
1603. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, December 1-sőén 1809.	117
1604. Kis Imre — Kazinczynak. Debretzenben, 2-dik Decembr. 1809.	121 (565)
1605. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 5-ten Xbr. 1809.	122
1606. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patakon, d. 6. Dec. 1809.	125 (565)
1607. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Eperiest, Dec. 7-dikén 1809.	126 (565)
1608. Sipos Pál — Kazinczynak. 1809. 7. X-ber.	129 (565)
1609. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Debreczen, 8d. Decembr. 1809.	130 (565)
1610. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 8-ten December 1809.	135 (565)

	Lap
1611. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Dec. 8. d. 1809.	138
1612. Cserey Farkas — Kazinczynak. Beszterczén, 9-dik Decemb. 1809.	138
1613. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom, Decemb. 9d. 1809.	139
1614. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, Dec. 12d. 1809.	143
1615. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Dec. 12. 1809.	144 (565)
1616. Özv. Kazinczy Józsefné — Kazinczy Ferencznek. Ér-Semjén, 12. Xbr. 1809.	146 (565)
1617. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 13. Dec. 1809.	147 (566)
1618. Cséhy József — Kazinczynak. 13. Dec. 1809.	151
1619. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Decemb. 13d. 1809.	153
1620. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. O. Andrásfalván, Dec. 13-dikán 1809.	155 (566)
1621. Sipos Pál — Kazinczynak. 16. Xber. 1809.	159 (567)
1622. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patakon, 16. Dec. 1809.	160 (567)
1623. Szemere Pál — Kazinczynak. Pesten, Deczember 16-d. 1809.	162 (567)
1624. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, Dec. 25d. 1809.	164
1625. Vilkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, 1809. [Karácsony napján]	176
1626. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Dec. 27-dikén 1809.	178 (567)
1627. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 27. Dec. 1809.	181
1628. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 28. Xber 1809.	181
1629. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, Dec. 31. 1809.	185
1630. Cserey Farkas — Kazinczynak. Beszterczén, 31-dik Decemb. 1809.	186
1631. Kazinczy — Gr. Gynlay Ferencznének. [K. és h. n.]	187 (568)
1632. Jankovich Miklós — Kazinczynak. [K. és h. n.]	188
1633. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, 1810. Jan. 1-jén.	189 (568)
1634. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, 4. Jan. 1810.	193
1635. Sipos Pál — Kazinczynak. 5. Jan. 1810.	196 (568)
1636. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 6. Jan. 1810.	196 (569)
1637. Rozgonyi József — Kazinczynak. Patak, 1810. 7-a Jan.	197 (569)
1638. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. [K. és h. n.]	199
1639. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Andrásfalva, Jan. 11d. 1810.	200 (569)
1640. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 11. Jan. 1810.	202 (569)
1641. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, 12. Jan. 1810.	204
1642. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Jan. 13. 1810.	206 (569)
1643. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, Január 18d. 1810.	207 (570)
1644. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Jan. 19d. 1810.	210
1645. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, 19. Jan. 1810.	211 (570)
1646. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, d. 19. Januar 1810.	217 (571)
1647. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, 22. Jan. 1810.	221 (571)
1648. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 22. Jan. 1810.	225

	Lap
1649. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pest, Január 26-dikán 1810.	228 (571)
1650. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. [Iratott 1810. jan. 10 és 22. közt.]	229
1651. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Jan. 22d. 1810.	232
1652. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak. Széphalom, 22. Jan. 1810.	234 (572)
1653. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Jan. 25. 1810.	237 (573)
1654. Horvát István — Kazinczynak. Pesten, Január 26. 1810.	240
1655. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 28. Jan. 1810.	244 (573)
1656. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Jan. 28. 1810.	250 (574)
1657. Jankovich Miklós — Kazinczynak. Buda, 29a Január 1810.	253 (574)
1658. V. Nagy Ferencz — Kazinczynak. S. Patakon, 29-dik napj. Jan. 1810.	254 (574)
1659. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patakon, 31. Jan. 1810.	257
1660. Sipos Pál — Kazinczynak. 1810.	259 (574)
1661. Sipos Pál — Kazinczynak. [K. és h. n.]	263 (575)
1662. Cserey Farkas — Kazinczynak. Beszterczen, 1a Febr. 1810.	264
1663. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. O. Andrásfalván, Febr. 7-kén 1810.	265 (575)
1664. Cserey Farkas — Kazinczynak. Besztercze, 8-dik Febr. 1810.	270
1665. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 11. Febr. 1810.	271 (576)
1666. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Eperjést, 13-dik Febr. 1810.	273 (576)
1667. Cserey Farkas — Kazinczynak. Besztercze, 19. Febr. 1810.	274
1668. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 19. Febr. 1810.	276 (576)
1669. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy-Bajom, 19. Febr. 1810.	278
1670. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, 24. Febr. 1810.	280
1671. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, 25. Febr. 1810.	281 (576)
1672. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, Febr. 25-dik. 1810.	286
1673. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, Febr. 26-dik. 1810.	289
1674. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Sz. 26. Febr. 1810.	291 (576)
1675. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 26. Febr. 1810.	293
1676. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, Martiusnak 2-ikán 1810.	295 (576)
1677. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Pest. Martius' 9-dikén 1810.	297 (576)
1678. Id. B. Wesselényi Miklósné — Kazinczynak. Sibó, 10-dik Mar. 1810.	300
1679. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 10. Mart. 1810.	301
1680. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, Mart 12d. 1810.	302 (576)
1681. Vay József — Kazinczynak. Pesten, 12. Márc. 1810.	307 (578)
1682. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Mart. 16d. 1810.	308 (578)
1683. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Mart. 16d. 1810.	312 (578)
1684. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 21. Mart. 1810.	315 (579)

	Lap
1685. Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, 1810. 21-ik Mart.	316 (582)
1686. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 22. März 1810.	318 (582)
1687. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, 22d. Mart. 1810.	322 (582)
1688. Sipos Pál — Kazinczynak. 22. Márt. 1810.	324
1689. Kazinczy — Balogh Sándornak. Széphalom, Mart. 22d. 1810.	325 (583)
1690. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Martz. 24-dikén, 1810.	326 (583)
1691. Kazinczy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, 25. Martius 1810.	329 (583)
1692. Ifj. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, 26-ik Martii, 1810.	336
1693. Sipos Pál — Kazinczynak. S. Patak, 26. Márc. 1810.	337
1694. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 28. März. 1810.	338 (584)
1695. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Mart. 28. 1810.	340
1696. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kolosvárt, 31-dik Mart. 1810.	342 (584)
1697. Kazinczy — Kölesey Ferencznek. 1810. Mart.	343 (585)
1698. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. 5-a April 1810.	346
1699. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Apr. 5d. 1810.	347
1700. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 5. Apr. 1810.	349
1701. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, Aprilis 6-ikán 1810.	350 (585)
1702. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Apr. 7d. 1810.	351 (586)
1703. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 7. April 1810.	353
1704. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Apr. 7d. 1810.	356
1705. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, 8-va Apr. 1810.	359
1706. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Apr. 10. 1810.	360
1707. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. 11. Apr. 1810.	362
1708. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, Aprilisnak 12-ikén 1810.	362 (586)
1709. Pataky Mózes — Kazinczynak. Sibón, 12a Apr. 810.	364 (586)
1710. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 13-dik April 1810.	366
1711. Csehy József — Kazinczynak. Olgya, Pozsony Vmegyében 16. Apr. 1810.	367 (586)
1712. Kis János — Kazinczynak. Sopr. Apr. 17-dikén, 1810.	369 (586)
1713. Virág Benedek — Kazinczynak. Budán, 1810. April 18-dikán	369 (586)
1714. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, Apr. 18-dik 1810.	375
1715. Kazinczy — Balogh Sándornak. Széphalom, April. 19d. 1810.	376 (587)
1716. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 19. April 1810.	377 (587)
1717. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, April. 19d. 1810.	380
1718. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Apr. 20d. 1810.	381 (588)
1719. Kazinczy — Vay Miklósnénak. Széphalom, April. 20d. 1810.	382
1720. Kazinczy — Fazekas Istvánnak. Széphalom, 20. Apr. 1810.	385
1721. Vay József — Kazinczynak. Solczán, 22. Apr. 1810.	386 (588)

	Lap
1722. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Fejéregyházán, April 22-dikén 1810.	387 (589)
1723. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak, 24. April. 1810.	388
1724. Kazinczy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, 26. Apr. 1810.	394 (589)
1725. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, Aprilisnek 28-ikán 1810.	397
1726. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, April 27d. 1810.	398 (589)
1727. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 30-dik April 1810.	408 (589)
1728. Kis János — Kazinczynak. Soprony, April 30d. 1810.	411 (589)
1729. Kazinczy — Horváth Istvánnak. 2-a Maji 1810.	414 (590)
1730. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Május 4d 1810.	416
1731. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. O. 4. May. 1810.	418
1732. Kazinczy — Virág Benedeknek. Széphalom, Máj. 5d. 1810.	421 (590)
1733. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Máj. 5d. 1810.	423 (590)
1734. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, 5. Máj. 1810.	425 (591)
1735. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Máj. 5d. 1810.	426
1736. Z. Kiss Sámuel — Kazinczynak. M. Vásárhely, 5-ik May. 1810.	428 (591)
1737. Kózy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 5. May. 1810.	430 (591)
1738. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Máj. 6d. 1810.	431
1739. Kölcsy Ferencz — Kazinczynak. Pest, Május 6-dik. 1810.	434
1740. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, Május 6-dikán 1810.	436 (592)
1741. Kazinczy — Pataky Mózesnek. Széphalom, 7. Maj. 1810.	437
1742. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 7. May 1810.	439 (592)
1743. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. [K. és b. n.]	440 (592)
1744. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna, 9-dik May 1810.	443 (592)
1745. Kazinczy — Szemere Pálnak és Kölcsy Ferencznek. Széphalom, 12. May 1810.	445 (593)
1746. Kis Imre — Kazinczynak. Debretzenben, Május 13-dikán 1810. Eszt.	449 (593)
1747. Csichy József — Kazinczynak. Cronsdorf, 14. Május 1810.	450
1748. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 17. May 1810.	453 (593)
1749. Kazinczy — Fazekas Istvánnak. Széphalom, máj. 17. 1810.	456 (594)
1750. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, 1810. Május 17.	458
1751. Virág Benedek — Kazinczynak. Budán, 1810. Maj. 18-dikán ...	459 (594)
1752. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Maj. 18d. 1810.	460
1753. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 19-dik May. 1810.	463
1754. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának. 21. May 1810.	466
1755. Vay Ábrahám — Kazinczynak. Vadász, 21. May 1810.	467 (594)
1756. Kazinczy — Kolosy Józsefnek. Széphalom, Máj. 23d. 1810.	468 (594)
1757. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debr. Május 26-án 1810.	469 (594)
1758. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, 28d. May. 1810.	470 (594)
1759. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 30. May 1810.	472
	39a

	Lap
1760. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 31. May. 1810.	474 (595)
1761. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, 1810. May.	481 (596)
1762. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, Jún. elsőjén. 1810.	485 (596)
1763. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 2-dik Juni. 1810.	488
1764. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Jún. 3d. 1810.	490 (596)
1765. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Jún. 3d. 1810.	493
1766. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Jún. 4d. 1810.	497
1767. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Jún. 4d. 1810.	499
1768. Vida László — Kazinczynak. Pesten, 5d Juny 1810.	501
1769. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak, 5-ta Jun. 1810.	502
1770. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna, 6-dik Jún. 1810.	502
1771. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 7-ten Juni 1810.	504 (597)
1772. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 8-dik Jún. 1810.	505
1773. Gr. Desswffy József — Kazinczynak. A. Olyson. 8-d. Juny 1810.	508 (597)
1774. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Junius 8-dikán. 1810.	512
1775. Aranka György — Kazinczynak. Maros-Vásárhely, 9-dik Jun. 1810.	512 (597)
1776. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Miklósnak. Széphalom, Jún. 9. 1810.	514
1777. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna, 12-dik Juni 1810.	518 (597)
1778. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Jún. 13d. 1810.	519
1779. Kazinczy — Fazekas Istvánnak. Széphalom, Jún. 14d. 1810.	520
1780. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Jún. 14. 1810.	521
1781. Virág Benedek — Kazinczynak. 1810. Juni 15-dikén. Budán.	523 (597)
1782. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 15. Juni 1810.	527 (597)
1783. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 16-dik Jún. 1810.	529 (597)
1784. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Jún. 17d. 1810.	530 (598)
1785. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, 23-a Junii 1810.	534
1786. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 25-dik Jún. 1810.	536
1787. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, 25. Jún. 1810.	539 (598)
1788. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 27-dik Jún. 1810.	540 (598)
1789. Kazinczy — Vida Lászlónak. Kázmért, Jún. 27-dikén, 1810.	542
1790. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér, Jún. 28d. 1810.	543 (599)
1791. Sipos Pál — Kazinczynak. Jún. 1810.	546
Jegyzetek.	549
Név- és tárgymutató.	600

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Aranka György. 1775.*
Berzsenyi Dániel. 1595. 1638. 1672. 1673. 1705. 1714. 1785.
Csehý József. 1557. 1618. 1711. 1747.
Cserey Farkas. 1558. 1569. 1574. 1576. 1591. 1602. 1612. 1630. 1662. 1664.
1667. 1696. 1710. 1727. 1744. 1753. 1763. 1770. 1772. 1777. 1783. 1786.
1788.
Dessewffy József gr. 1585. 1607. 1666. 1731. 1773.
Döbrentei Gábor. 1570. 1620. 1639. 1663. 1722.
Estei Viktor. 1593.
Horvát István. 1654.
Jankovich Miklós. 1567. 1632. 1657.
Kazinczy — Balogh Sándornak. 1689. 1715.
Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek. 1571. 1615. 1633. 1644. 1650. 1651. 1670.
1682. 1698. 1730. 1738. 1766. 1778.
Kazinczy — Cserey Farkasnak. 1566. 1588. 1619. 1656. 1674. 1699. 1735. 1765.
1780. 1784. 1787.
Kazinczy — Dessewffy József gr.-nak. 1564. 1568. 1594. 1634. 1653. 1718.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 1586. 1641. 1647. 1683. 1702. 1733. 1752.
Kazinczy — Fazekas Istvánnak. 1720. 1749. 1779.
Kazinczy — Gyulay Ferencz grófnénak. 1565. 1581. 1631.
Kazinczy — Horvát Istvánnak. 1629. 1680. 1729. 1734. 1762.
Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. 1562.
Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának. 1754.
Kazinczy Ferencz — Kazinczy Miklósnak. 1776.
Kazinczy — Kis Jánosnak. 1582. 1645. 1695. 1704. 1767. 1790.
Kazinczy — Kolosy Józsefnek. 1756.

* A számon az illető levelek sorszámai.

- Kazinczy — Kölcsy Ferencznek. 1697.
 Kazinczy — Nagy Gábornak. 1668.
 Kazinczy — Pataky Mózesnek. 1741.
 Kazinczy — Pápay Sámuelnek. 1587. 1613.
 Kazinczy — Prónay Simon bárónénak. 1560.
 Kazinczy — Ráday Pál gr.-nak. 1559.
 Kazinczy -- Rumy Károly Györgynek. 1563. 1573. 1578. 1583. 1584. 1597. 1600.
 1601. 1605. 1610. 1617. 1628. 1646. 1648. 1655. 1665. 1671. 1686. 1694.
 1703. 1707. 1716. 1742. 1748. 1759. 1760. 1771. 1782.
 Kazinczy — Sárközy Istvánnak. 1614. 1717.
 Kazinczy — Sipos Pálnak. 1590. 1611. 1687. 1706.
 Kazinczy — Szemere Pálnak. 1599. 1745.
 Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 1561. 1572. 1642. 1743. 1758. 1764.
 Kazinczy — Vay Miklósnénak. 1719.
 Kazinczy — Vida Lászlónak. 1789.
 Kazinczy — Virág Benedeknek. 1732.
 Kazinczy — Vitkovics Mihálynak. 1579.
 Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak. 1652.
 Kazinczy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak. 1691. 1724.
 Kazinczy Józsefné (Özv.—) 1616.
 Kézy Mózes. 1598. 1606. 1622. 1627. 1636. 1640. 1659. 1675. 1679. 1684. 1700.
 1737.
 Kis Imre. 1604. 1746.
 Kis János. 1626. 1690. 1712. 1728. 1774.
 Kölcsy Ferencz. 1609. 1677. 1739.
 Pataky Mózes. 1709.
 Rozgonyi József. 1637.
 Sárközy István. 1669.
 Sipos Pál. 1608. 1621. 1635. 1660. 1661. 1688. 1693. 1791.
 Szemere Pál. 1580. 1589. 1623. 1624. 1643. 1726. 1740. 1750. 1761.
 Szentgyörgyi József. 1577. 1757.
 Szombathy János. 1723. 1769.
 Vay Ábrahám. 1755.
 Vay József. 1592. 1681. 1721.
 Vályi Nagy Ferencz. 1556. 1658.
 Vida László. 1768.
 Virág Benedek. 1713. 1751. 1781.
 Vitkovics Mihály. 1596. 1603. 1625. 1649. 1676. 1701. 1708. 1725.
 Wesselényi Miklós báróné. (Özv.—) 1678.
 Wesselényi Miklós b. ifj. 1575. 1685. 1692.
 Zabolai Kiss Sámuel. 1736.